12/89 Sekretarijat Skupštine SRJ dokumentacija

SOCIJALISTIČKA FEDERATIVNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA

SAVEZNA SKUPŠTINA

STENOGRAFSKE BELEŠKE

GODINA 1964. BEOGRAD SVESKA 2.

SVA VEĆA SAVEZNE SKUPŠTINE

3. ZAJEDNIČKA SEDNICA OD 4. FEBRUARA 1964. GODINE

SOCIJALNO-ZDRAVSTVENO VEĆE

5. SEDNICA OD 5. FEBRUARA 1964. GODINE

ORGANIZACIONO-POLITIČKO VEĆE

5. SEDNICA OD 5. FEBRUARA 1964. GODINE

SAVEZNO VEĆE

8. SEDNICA OD 13. FEBRUARA 1964. GODINE

SAVEZNO VEĆE

9. SEDNICA OD 27. FEBRUARA 1964. GODINE

PRIVREDNO VEĆE

8. SEDNICA OD 27. FEBRUARA 1964. GODINE

SAVEZNO VEĆE I PRIVREDNO VEĆE

5. ZAJEDNIČKA SEDNICA OD 27. FEBRUARA 1964. GODINE

SOCIJALNO-ZDRAVSTVENO VEĆE

6. SEDNICA OD 28. FEBRUARA 1964. GODINE

SAVEZNO VEĆE I SOCIJALNO-ZDRAVSTVENO VEĆE

1. ZAJEDNIČKA SEDNICA OD 28. FEBRUARA 1964. GODINE

S A D R Ž A J:

3. zajednička sednica svih veća Savezne skupštine od 4. februara 1964. godine

Strana

Pre dnevnog reda:

1. Saopštenja — — — — — — — — 5
2. Usvajanje dnevnog reda — — — — 6

Dnevni red:

1. Načelna diskusija o tezama za poslovnik Savezne skupštine i izbor Komisije za izradu poslovnika — — — — — — 6

5. sednica Socijalno-zdravstvenog veća od 5. februara 1964. godine

Pre dnevnog reda:

1. Saopštenja — — — — — — — — 63
2. Usvajanje dnevnog reda — — — — 63

Dnevni red:

1. Razmatranje izveštaja Inspekcije rada za 1961. i 1962. godinu — — — — — — 63
2. Pripreme za izradu poslovnika Veća — — 88
3. Pretres dopune i razrade okvirnog programa rada Socijalno-zdravstvenog veća — 89
4. Izbor nekih tela Veća — — — — — 90

5. sednica Organizaciono-političkog veća od 5. februara 1964. godine

Pre dnevnog reda:

1. Saopštenja — — — — — — — — 92
2. Usvajanje dnevnog reda — — — — 92

Dnevni red:

1. Pretres Izveštaja Mandatno-imunitetske komisije o dopunskim izborima u izbornoj jedinici 100 — Ruma — — — — 92
2. Pretres Predloga zakona o pomilovanju 93
3. Pretres Predloga zakona o prestanku važenja Opšteg zakona o narodnim odborima 93
4. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija — — — — — — — — 93
5. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova — — — — 94
6. Pitanje izrade poslovnika Veća i izbor Komisije za poslovnik — — — — — 94
7. Pretres Predloga programa rada Veća — 94
8. Izbor odbora i komisija Veća — — — 107

8. sednica Saveznog veća od 13. februara 1964. godine

Strana

Pre dnevnog reda:

1. Odsustva poslanika — — — — — — 112
2. Odgovori na pitanja poslanika — — — 112
3. Dopuna i usvajanje dnevnog reda — — 116

Dnevni red:

1. Pripreme za Konferenciju Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju — — — — 116
2. Pretres Nacrta programa rada Saveznog veća — — — — — — — — — 145
3. Predlog za razrešenje i izbor poslanika Saveznog veća u stalnim odborima i komisijama Saveznog veća — — — — — 149
4. Predlog za izbor članova Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine iz redova stručnjaka u oblasti prava — — 149

9. sednica Saveznog veća od 27. februara 1964. godine

Pre dnevnog reda:

1. Odsustva poslanika — — — — — — 150
2. Dopuna dnevnog reda — — — — — 150
3. Odgovori na pitanja poslanika — — — 151

Dnevni red:

1. Problemi organizacije poslovanja vazdušnog saobraćaja — — — — — — — — 154
2. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge — — — — — — — — 154
3. Godišnji izveštaj o problemima službe predstavki i žalbi — — — — — — 155
4. Predlog za potvrdu Stauta Jugoslovenske zajednice osiguranja — — — — — 183
5. Pretres teza za penzijski sistem — — — 183
6. Pretres Predloga zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnina 183
7. Pretres Predloga odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije 183
8. Pretres Predloga zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća — — — — — — — — 183

8. sednica Privrednog veća od 27. februara 1964. godine

Strana

Pre dnevnog reda:

1. Izbor predsedavajućeg za ovu sednicu Veća 194
2. Saopštenja — — — — — — — — 194
3. Dopuna i usvajanje dnevnog reda — — 195

Dnevni red:

1. Problemi organizacije i poslovanja vazdušnog saobraćaja — — — — — — — 195
2. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge — — — — — — — 195
3. Odgovori na poslanička pitanja — — — 195
4. Informacija o problemima proletnje setve 202
5. Pretres Predloga zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća — — — — — — 205
6. Pretres Predloga odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije 205
7. Predlog za potvrdu Statuta Jugoslovenske zajednice osiguranja — — — — — 205
8. Saopštenje o izvršenju zadataka pojedinih tela Veća — — — — — — — 206
9. Predlog za izmenu sastava Grupe za statute radnih organizacija — — — — 210

5. zajednička sednica Saveznog veća i Privrednog veća od 27. februara 1964. godine

Strana

Pre dnevnog reda:

1. Saopštenja — — — — — — — — 214

Dnevni red:

1. Problemi organizacije i poslovanja vazdušnog saobraćaja — — — — — — 214
2. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge — — — — — 221

6. sednica Socijalno-zdravstvenog veća od 28. februara 1964. godine

Pre dnevnog reda:

1. Odsustva poslanika — — — — — — 227
2. Usvajanje dnevnog reda — — — — 227
3. Odgovori na pitanja poslanika — — — 227

Dnevni red:

1. Pretres Predloga zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnina 230
2. Razmatranje teza za penzijski sistem — 231

1. zajednička sednica Saveznog veća i Socijalno-zdravstvenog veća od 28. februara 1964. godine

Pre dnevnog reda:

1. Saopštenja — — — — — — — — 233

Dnevni red:

1. Pretres teza za penzijski sistem — — — 233

SVA VEĆA SAVEZNE SKUPŠTINE

3. ZAJEDNIČKA SEDNICA

OD 4. FEBRUARA 1964. GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

1. Saopštenja;
2. Usvajanje dnevnog reda.

Dnevni red:

1. Načelna diskusija o tezama za poslovnik Savezne skupštine i izbor Komisije za izradu poslovnika.

Govornici: Edvard Kardelj, Vidoe Smilevski, Dušan Petrović-Šane, Latinka Perović, Lazar Koliševski, Jakov Blažević, Makso Baće, Dragoš Stojanović, Janez Zemljarič, Borivoje Romić, Gojko Nikoliš, Petar Rihtar, Rato Dugonjić, Ilija Došen, Vida Tomšič, Slavko Komar, Tomislav Badovinac, Evgenij Dimitrov, Milija Radovanović, Dušan Ičević, Miloš Zekić.

PREDSEDAVAO
PREDSEDNIK
EDVARD KARDELJ

Početak u 9 č 05 min

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Otvaram Treću zajedničku sednicu svih veća Savezne skupštine.

Zapisnici Druge zajedničke sednice svih veća Skupštine i Svečane zajedničke sednice svih veća Savezne skupštine i Saveznog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije dostavljeni su članovima svih veća, pa pitam da li ko ima primedaba na ove zapisnike? (Niko se nije javio). Nema. Pošto primedaba nema, zapisnici će biti overeni.

Sledeći savezni poslanici obavestili su Skupštinu da su sprečeni da prisustvuju ovoj sednici i molili su da im se odobri odsustvo: iz Privrednog veća — Savo Čečur, Ivan Pariš, Majda Škerbic; iz Organizaciono-političkog veća — Joco Vočkić, Esad Čengić, Krstulović Aurel; iz Socijalno-zdravstvenog veća Pašaga Mandžić, Mara Naceva, Zagorka Pešić-Golubović i Marko Nedeljković; iz Prosvetno-kulturnog veća — Dušan Vukotić, Ivan Vučković, Živan Milisavac, Nadežda Veljković, Magda Simin-Bošan, Nada Andrić; iz Saveznog veća — Mitja Ribičič.

Ove drugarice i drugovi su molili odsustvo ili zbog bolesti ili zbog odlaska u inostranstvo.

Da li se poslanici slažu da se tražena odsustva odobre? (Svi se slažu).

Tražena odsustva su odobrena.

Za dnevni red današnje sednice svih veća predložena je samo jedna tačka: Načelna diskusija o tezama za poslovnik Savezne skupštine.

Dozvolite mi da u vezi sa stavljanjem na dnevni red te tačke kažem nekoliko reči.

Novim Ustavom društvena uloga Savezne skupštine, kao i skupština drugih teritorijalnih zajednica, u praksi je znatno pojačana. Bitno je izmenjena i njena organizaciona struktura s ciljem da bi Skupština bila što sposobnija da vrši zadatke za koje nosi odgovornost po Ustavu. Te značajne nove funkcije Skupštine, kao i njena razvijenija organizaciona struktura, dnevno postavljaju niz pitanja iz oblasti organizacije i metoda rada, kao što su: izvori i sadržina rada Skupštine, zadaci i način rada poslanika, organizacija i način rada odbora i komisija, delokrug, saradnja i drugi odnosi veća, odnosi veća, odbora, komisija i Saveznog izvršnog veća, kao posebnog političko-izvršnog organa Skupštine, odnosno odnosi skupštinskih tela i saveznih organa uprave, saradnja i drugi odnosi skupštinskih tela i društveno-političkih i drugih organizacija u ostvarivanju funkcija Skupštine, javnost rada Skupštine i u vezi s tim prava i dužnosti predstavnika štampe i drugih sredstava za informaciju u Skupštini i slično.

Sve nas to požuruje da što pre donesemo novi poslovnik Savezne skupštine. To će, ujedno, pomoći i drugim našim skupštinama da ubrzaju rad na donošenju svojih poslovnika. Koristeći bogata iskustva Savezne narodne skupštine i drugih predstavničkih tela iz perioda pre novog Ustava, kao i naša najnovija iskustva, mi smo već danas u stanju da, uglavnom, sagledamo pitanja koja su vezana za izmenjenu ulogu i strukturu Skupštine i da za

njih nađemo takva rešenja koja će u najvećoj meri i na racionalan način obezbediti ono mesto Saveznoj skupštini u našem političkom sistemu koje joj je utvrđeno Ustavom.

Osnovna pitanja su obrađena u tezama za pripremu poslovnika Savezne skupštine i poslovnika veća Skupštine, koji su, kao materijal za diskusiju o ovom pitanju, dostavljeni saveznim poslanicima još u oktobru mesecu prošle godine, a i u mom referatu, pripremljenom kao uvod za diskusiju na ovoj sednici, koji je takođe na vreme dostavljen svim saveznim poslanicima. Pošto su kako teze, tako i moj referat poslanici blagovremeno primili, mislim da nema potrebe da se ovde čitaju, već bismo neposredno mogli da pređemo na diskusiju.

Razume se, ne treba očekivati da će stavovi koje zauzmemo u poslovnicima predstavljati neke nepromenljive odredbe. Naprotiv, mi ćemo morati stalno da usavršavamo našu organizaciju i metode rada, pa samim tim i naše poslovnike. Zato će biti dobro da na kraju ove naše diskusije izaberemo komisiju koja će pripremiti i predložiti poslovnik Savezne skupštine. Verovatno će i posle donošenja poslovnika Skupštine biti potrebna takva komisija sa zadatkom da prati njegovu primenu i da predlaže mere za usavršavanje organizacije i metoda rada Savezne skupštine. No, o tome će biti najbolje da odlučimo onda kad budemo diskutovali o konkretnom predlogu novog poslovnika.

Za organizaciju i rad Savezne skupštine, nesumnjivo, zainteresovana su sva veća Skupštine, pa je zbog toga ovo pitanie stavljeno na dnevni red sednice svih veća. Međutim, značaj ovog pitanja prelazi okvire unutrašnje skupštinske organizacije. Mi ćemo se u razmatranju problema organizacije i metoda rada Savezne skupštine morati da zadržimo i na pitanju odnosa tela Savezne skupštine sa društveno-političkim i drugim organizacijama, kao i sa drugim društvenim faktorima koji mogu i treba da sarađuju na ostvarivanju uloge Savezne skupštine. Osim toga, s obzirom na jedinstveni položaj skupština u našem društveno-političkom sistemu, prilikom zauzimanja stavova o organizaciji i metodima rada Savezne skupštine, biće dragoceno iskustvo i predstavničkih tela drugih teritorijalnih zajednica, kao što će i stavovi koji se ovde zauzmu, nesumnjivo, imati uticaja i na rešavanje odgovarajućeg pitanja u skupštinama republika, pokrajina, srezova i opština.

Zbog toga je Predsedništvo Savezne skupštine smatralo potrebnim da se na ovu sednicu pozovu i predstavnici društveno-političkih i drugih organizacija, kao i određenih saveznih organa i republičkih skupština, da bi svojim učešćem u diskusiji doprineli sagledavanju i rešavanju pitanja o kojima je ovde reč.

U vezi s tim obaveštavam poslanike da ovoj našoj sednici prisustvuju Andrija Mugoša, predsednik Skupštine Crne Gore, Džemal Bijedić, predsednik Republičkog veća Skupštine Bosne i Hercegovine, Firuz Demir, predsednik Organizaciono-političkog veća Skupštine Makedonije, Evgenij Dimitrov, poslanik i predsednik Komisije za pripremu Poslovnika Organizaciono-političkog veća Skupštine Makedonije, Milija Radovanović, poslanik i predsednik Komisije za pripremu Poslovnika Skupštine Srbije, Ilija Došen, predsednik Vrhovnog suda Jugoslavije, Mihajlo Đorđević, predsednik Vrhovnog privrednog suda, Franc Hočevar, savezni javni tužilac, Borivoje Romić, potpredsednik Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije, Marko Bulc, predsednik Stalne konferencije gradova, Dragoš Stojanović, predsednik Kluba novinara u Saveznoj skupštini. Pored toga, Svezni odbor Socijalističkog saveza radnog naroda, Savez omladine Jugoslavije, Savezna privredna komora obavestili su me da su odredili svoje predstavnike koji su i savezni poslanici, koji će izneti stavove tih organizacija o nekim pitanjima organizacije i metod rada Savezne skupštine.

Toliko bih rekao u vezi s predlogom dnevnog reda.

Pitam Skupštinu da li prima predloženi dnevni red? (Prima). Ima li neko protiv, ili nekih drugih predloga? (Nema). Dnevni red je utvrđen.

Da li je Skupština saglasna da sednici prisustvuju predstavnici organizacija i organa koje sam naveo? (Nema prigovora).

Otvaram pretres. Molim poslanike i druge govornike da se u toku diskusije javljaju za reč putem cedulja koje se nalaze u ladicama poslaničkih klupa.

Ko se javlja za reč?

Ima reč drug Vidoe Smilevski.

Vidoe Smilevski, *predsednik Sobranja SR Makedonije:*

Drugarice i drugovi poslanici,

Hteo bih iz referata druga Kardelja istaći dve veoma značajne i potpuno tačne konstatacije koje, u izvesnom smislu, čine osnovu naših razmatranja o društvenoj ulozi, organizaciji i metodima rada Savezne skupštine.

Prva konstatacija glasi:

»Nova Skupština — pri tome drug Kardelj misli kako na Saveznu, tako i na republičke, sreske i opštinske skupštine — ne predstavlja neku načelnu promenu u pogledu njenog mesta u političkom sistemu. Ona je u tom pogledu samo logični produžetak sadašnjeg razvoja tog sistema.«

Druga konstatacija ističe da »uslovi koje stvara novi Ustav omogućuju Skupštini da u

svakodnevnoj praksi sve više proširuje svoju aktivnost u ostvarivanju one društvene uloge koju joj daje Ustav i koju je u načelu Skupština imala i pre novog Ustava«.

Neophodno je stalno imati u vidu kontinuitet u razvoju našeg političkog sistema i mesto Skupštine, kao jedne od njegovih institucija, čuvajući se uprošćavanja i pogrešnih zaključaka i ocena društvenih procesa. Ako su izvršene odgovarajuće izmene u strukturi Skupštine, kao logični izraz promena u našoj opštedruštvenoj strukturi i ako su stvoreni i Ustavom obezbeđeni i takvi novi uslovi za intenzivniji rad Skupštine koji odgovaraju stepenu našeg demokratskog razvitka i potrebama daljeg kretanja i usavršavanja sistema neposredne socijalističke demokratije, to nikako ne znači da se u načelu izmenila društvena uloga same Skupštine.

Mislim da pogrešna interpretacija društvene uloge Skupštine, posle novih ustava i na bazi novih statuta srezova i opština koji su pred donošenjem, mora imati svoje negativne posledice kako u određivanju organizacije i metoda rada Skupštine tako i u pogledu ostvarenja njene prave uloge kao najvišeg organa vlasti i samoupravljanja u granicama prava i dužnosti odgovarajuće društveno-političke zajednice, kao odgovornog i samostalnog faktora u rešavanju društvenih problema u svim oblastima društvenog života.

Takođe stojim na stanovištu da su i skupštine ranijih saziva imale i odigrale značajnu ulogu u našoj socijalističkoj izgradnji i to ne samo na osnovu svoje izvanredno velike zakonodavne aktivnosti, već, isto tako, i kao odlučujući faktor u rešavanju najvažnijih društvenih problema.

Da spomenem samo rad Savezne skupštine četvrtog saziva. On je evidentno sve manje bio ispunjen zakonodavnom problematikom, pošto je kodifikacija naše revolucionarne države i novih društveno-političkih i materijalnih odnosa uglavnom bila dovršena, pa se Skupština sve više počela baviti razmatranjem i odlučivanjem niza društveno-političkih i materijalnih pitanja koja su značajna za razvoj samog socijalističkog društva.

Smatram da je u republičkim skupštinama takva preokupacija bila još izrazitija.

Ono što je ozbiljno smetalo i sputavalo Skupštinu da u potpunosti odigra svoju ulogu u našem političkom sistemu jeste formalizam u koji je Skupština veoma često postavljena i koji je i sama stvarala u svojim redovima i njen preterani imobilizam u odnosu na ostale faktore koji utiču na stvaranje i realizaciju politike socijalističke izgradnje.

Formalizam i imobilizam mogu i u novoj Skupštini predstavljati najveće smetnje za ostvarenje njene društvene uloge.

Dozvolimo li da i dalje izvršni i upravni organi drže Skupštinu u poziciji da se o njihovim predlozima samo izjašnjava, da ih akceptira ili, eventualno, neznatno modificira, da odlučujuće i neposredno ne utiče na određivanje i izgrađivanje politike naše društvene izgradnje, formalizam i formalistički manir će ugušiti njeno pravo biće.

Produži li se i dalja praksa da Skupština iščekuje da izvršni i upravni organi budu isključivi impuls njene aktivnosti, da je licem okrenuta samo prema njima, a ne i prema društvenim procesima i čoveku u njima, njegovoj životnoj praksi i organima samoupravljanja, kao i ostalom mehanizmu društvene akcije, njen sopstveni imobilizam ugušiće njeno silno stvaralaštvo i radne i moralno-političke potencije.

Formalizam i imobilizam nisu samo negacija društvene uloge Skupštine, već dovode do deformacije položaja, uloge i aktivnosti političko-izvršnih i upravnih organa, do podržavanja uslova u kojima je moguće egzistiranje i razvoj etatističkih, birokratskih i administrativnih metoda u radu tih organa, čime se otežavaju naši napori ka daljem razvitku sistema socijalističke demokratije.

Ističemo da je posle novog Ustava još više porasla uloga Skupštine i da je njeno funkcionisanje postalo veoma složeno i delikatno. Do toga je došlo ne samo zbog značajnih promena u njenoj sopstvenoj strukturi, već i zbog postojanja i aktivnog delovanja čitavog niza faktora koje je naš demokratski razvitak istakao u izgradnji društvene svesti i u vođenju društvene akcije. Složenost je u potrebi njihovog sinhronizovanja, izgradnje uzajamnih odnosa koji uslovljavaju najbolju i najefikasniju saradnju na zajedničkom poslu, obezbeđujući specifičnost i samostalnost delovanja svakog pojedinog učesnika u toj akciji. Složenost je, na kraju, i zbog postojanja starih shvatanja i navika koje su se stekle u radu skupština, izvršnih i upravnih organa ranijih saziva.

Prema tome, najvažnija komponenta naše akcije u složenim uslovima života i delovanja nove Skupštine je u uspostavljanju i pravilnom odvijanju čitavog spleta raznovrsnih odnosa, u njihovom gipkom i stvaralačkom modificiranju potrebama naše socijalističke izgradnje.

Nesumnjivo je da su nam neophodni, a mi možemo zajedničkim naporima doći do odgovarajućih propisa u poslovnicima i pravilnicima o radu same Skupštine, u kojima ćemo odrediti najneophodnije norme, obaveze i prava i čitav niz okolnosti koje mogu doći do izražaja u funkcionisanju Skupštine, njenih veća i odbora, kao i u radu samih poslanika. U njima treba posvetiti posebnu pažnju odnosima saradnje i uzajamnog delovanja s mnogim društvenim, samoupravnim i političkim faktorima van Skupštine radi njihovog

privlačenja na aktivan rad na poslovima Skupštine.

Svakako da su nam potrebne i takve odredbe u poslovnicima i pravilnicima kojima će biti regulisani veoma česti odnosi s političko-izvršnim organima. Potrebne su nam takođe i odredbe u kojima će se osigurati postupak koji obezbeđuje Skupštini da se o najvažnijim aktima i odlukama, u kojima se određuju koncepcije, smernice i čitava politika razvoja federacije, republike, sreza ili opštine, upozna još u samom početku njihovog formulisanja. To nije zahtev nekakvog formalizma ili kakvog primata Skupštine nad izvršnim ili upravnim organima, jer takvog primata nema. To je potrebno i korisno da se u formulisanju politike razvoja privuče na aktivan rad takvo kvalifikovano i radno i moralno-političko telo kakva je Skupština, a koja, kao najviši organ vlasti i samoupravljanja, ne može biti po strani od takve prvorazredno značajne aktivnosti.

I na kraju, potrebni su detaljni propisi, o kojima drug Kardelj takođe govori, koji bi regulisali odnose skupštinskog mehanizma u prvom redu, odbora i komisija, sa organima uprave, radi toga da se uspostavi baza uzajamne saradnje i takve aktivnosti koja će obezbediti i življi i samostalniji rad odbora, koja se pri tome ne bi ostvarivala na način i u meri koja bi ugrožavala svestrane i odgovorne zakonom određene obaveze i prava upravnih organa, već bi ih podsticala.

Rukovodeći principi ovih propisa i pravila moraju počivati na punom poštovanju samostalnosti i individualnosti svakog pojedinog faktora koji se angažuje u radu Skupštine. Zatim, u doslednom sprovođenju u život principa jedinstva državne vlasti, pri čemu se obezbeđuju i uzajamno potpomažu u ostvarivanju Ustavom i zakonima određenih prava i dužnosti političko-izvršnih, upravnih i samoupravnih organa i Skupštine kao celine. I na kraju, oni se moraju zasnivati na potpunoj demokratičnosti i time sami da pružaju uslove za potpunu demokratsku atmosferu i praksu, iz prostog razloga što sigurnost u korišćenju svojih prava i svest o svojim obavezama u uslovima uzajamnosti i tesne uslovljenosti na zajedničkom poslu, ne mogu počivati na odnosima primata ili podređenosti.

U svakom slučaju, treba računati da će izgradnja tih odnosa i obezbeđenje onog funkcionisanja i uloge novih skupština koje odgovaraju novim ustavima, odnosno statutima, biti jedan proces koji će potrajati i nad kojim treba uporno i strpljivo bdeti, obezbeđujući njegov pravilan razvoj.

Još o jednom pitanju bih hteo da se izjasnim. Otklanjanje imobilnosti Skupštine, njeno izgrađivanje u odgovornog društvenog i državnog nosioca socijalističke akcije u svim oblastima društvene izgradnje, kao i orijentacije da neposredno, samostalno i svakodnevno prati celokupnu problematiku i pojave društvenog života, da je licem okrenuta njima i da na njih reaguje i utiče ne bi smelo dovesti, prvo, da Skupština preuzima na sebe sve funkcije subjektivnih faktora u našem društvu, i, drugo, da preuzima ili ograničava funkcije svojih izvršnih i upravnih organa.

Mislim da je dosta realna ova druga opasnost i to, pre svega, u Saveznoj i republičkim skupštinama. U sreskim i opštinskim skupštinama, naprotiv, treba ulagati veoma velike napore da se one oslobode ogromnog balasta formalizma i imobilizma. Ali u Saveznoj i republičkim skupštinama, ponavljam, može u praksi doći do izvesnih aktivnosti koje bi navodno trebalo da znače novu ulogu Skupštine, prekid s njenim starim položajem, a koja bi, u stvari, poprimila karakter takve operativnosti koja je svojstvena organima uprave.

Iz tih razloga, treba takođe biti oprezan u stvaranju aparata u ovim skupštinama, koji ne sme biti prevelik ne samo po broju, kako nas ne bi odvlačio na paralelne i svekolike obrade, analize i praćenja društvenih kretanja, već i po svojoj stručnosti i orijentaciji taj aparat ne bi smeo da bude usmeren na obradu materijala na način koji je svojstven izvršnim i upravnim organima.

Tu ozbiljnju slabost u radu Skupštine možemo izbeći ako pravilno odredimo pojam i sadržinu zahteva našeg razvitka da Skupština bude okrenuta licem stvarnosti; da nađemo pravu meru u ostvarivanju te neophodnosti; ako izgradimo takav sistem uzajamnih odnosa i odredimo takav program rada koji će obezbediti i fizionomiju i potpunu funkciju, kako Skupštine, tako i njenih izvršnih i upravnih organa, program koji će, na osnovu političke analize stanja i pravca razvoja, odrediti najvažnije društveno-političke zadatke i način i sredstva za njihovo rešavanje, određujući mesto svih faktora našeg društva u izvršenju tih zadataka.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Ima reč Dušan Petrović-Šane, poslanik.

Dušan Petrović-Šane *(SR Srbija):*

U referatu druga Kardelja istaknuti su svi važniji problemi o pitanjima o kojima danas treba da raspravljamo. Pošto su problemi isti i pošto se na isti način manifestuju i u Skupštini Srbije, želeo bih da ukažem na neke od njih, više kao potvrdu ovoga što je i ovde već rečeno.

Danas već pouzdano može da se kaže, na osnovu dosadašnjeg rada i aktivnosti, na osnovu pitanja koja su bila postavljena na dnevni red naše Skupštine i načina kako su

ta pitanja raspravljana, da je rad naše Skupštine pošao onim pravcem i uzeo onaj kurs koji je zapisan i utvrđen u našem Ustavu. Isto tako, na osnovu prakse, može se reći da su stvaranjem veća radnih zajednica, većeg broja odbora u Skupštini, promenom njene strukture uopšte, pronađeni oni najadekvatniji organizacioni oblici koji Skupštinu čine više radnim telom i unose u sadržaj njenog rada više elemenata samoupravnosti.

Smatram da je vrlo korisno što su ova pitanja stavljena na dnevni red, i samim tim već dobila u značaju. S novom ulogom Skupštine, njenom sasvim drukčijom strukturom, njenim novim načinom rada otvaraju se kvalitetno novi odnosi između Skupštine i njenih izvršnih organa: Skupštine i organa uprave, Skupštine i društveno-političkih organa i međusobnih odnosa samih skupština.

Ti problemi, po mom mišljenju, postaju složeniji, jer se sada nalazimo u procesu napuštanja starih i traženja novih metoda rada, u novim uslovima. Svakako čitav taj proces neće ići tako brzo i prosto. Mi nailazimo na dosta otpora koji dolazi iz samih navika, iz nedovoljne organizacione i kadrovske sposobnosti da prihvatimo nov način rada. Jednom rečju, po mom mišljenju, sve to zahteva prilično strpljivosti i postupnosti da se prihvati nov način rada. Kao što je već i rečeno u referatu, odvojiti ovaj operativni, izvršni deo rada od ovog drugog, skupštinskog, gde se stvara politika.

Posmatrajući rad Skupštine Srbije, imajući u vidu njenu novu ulogu i novonastale uslove u kojima radi, imajući u vidu da njeni organi treba da deluju, tako reći, svakodnevno, ne čekajući da im drugi prezentiraju probleme, da idu u susret njima, meni se čini da će biti teško do kraja razgraničiti funkciju stvaranja, formiranja politike, od funkcije izvršenja te politike. To se jedno s drugim isprepliće, jedno drugo uslovljava, čini jedinstvenu celinu i traži nove uzajamne odnose i izgrađivanje specifične saradnje između Skupštine i drugih organa.

U vezi s tim, nešto bih rekao o radu Izvršnog veća, njegovom mestu i ulozi u ovim novonastalim uslovima, kao i o radu organa uprave.

Pre svega, po mom mišljenju, s novom ulogom i strukturom Skupštine morale bi da nastanu, a one već i nastaju, promene u međusobnim odnosima. Ne bi se mogla održati ona stara klasična podela, s jedne strane Izvršno veće i organi uprave, a s druge, Skupština sa svojim organima. Smatram da odgovornost Izvršnog veća u izvršnoj funkciji ne treba da se umanjuje, nego, naprotiv, da jača. U tom pravcu treba razvijati i njegovu samostalnost, odgovornost i veze s organima uprave, uostalom, sve ono što je utvrđeno, potvrđeno i zapisano i u Ustavu. Izvršno veće istovremeno treba u novim uslovima mnogo više da egzistira kao izvršni organ Skupštine, da se tako oseća, da bude njen sastavni deo, da više bude okrenuto Skupštini, ne samo u sprovođenju u život politike Skupštine, već u njenom stvaranju, formiranju te politike, jer su njegovo mesto, njegova uloga i njegove mogućnosti takve.

Isto tako, postavlja se veća i neposrednija odgovornost organa uprave prema Skupštini u smislu njihovih programa rada, inicijative, pokretanja određenih pitanja i problema, informisanja Skupštine o radu itd.

Sigurno se može reći da je dobra praksa da organi Skupštine održavaju direktne veze s organima uprave i da u granicama potreba koje proističu iz sadržine rada samih organa Skupštine budu snabdeveni svim materijalima u različitim fazama pripreme tih materijala koje spremaju organi uprave. Smatram, isto tako, da Izvršno veće ne treba ni u kakvom pogledu sebe da identifikuje s organima uprave. Upravo, Izvršno veće ne treba da na sebe prima odgovornost za rad uprave, za materijale koje spremaju organi uprave. Ono treba da je više okrenuto prema Skupštini kao njen izvršni organ, kao njeno specifično telo. Sa stanovišta jednog efikasnijeg uključivanja organa Skupštine u tekuće probleme i sa stanovišta samostalnijeg razvitka organa uprave, sigurno je da će takva praksa biti dobra.

Već nam dosadašnje iskustvo pokazuje da prethodne diskusije u Skupštini o pojedinim pitanjima i problemima, koje ne obavezuju na donošenje odluka, zakona i drugo, mnogo doprinose da se pojedini stavovi iskristališu. I uvek, su, po pravilu, te diskusije široke, svestrane, plodne, pored ostalog, i zbog toga što se diskutuje sa osećanjem da iza tih materijala stoje već određeni stavovi određenih izvršnih organa.

Mislim da je vrlo značajno, što je već u referatu i istaknuto, da organe uprave učinimo što samostalnijim u njihovom radu, u granicama njihovih kompetencija i prava, a istovremeno odgovornijim, više javnim i otvorenijim prema Skupštini i javnosti uopšte.

Da bi organi uprave mogli što uspešnije i samostalnije da obavljaju svoje zadatke, treba još mnogo uraditi na njihovom organizacionom, kadrovskom i drugom osposobljavanju.

Možda postoji opravdana bojazan da organe uprave ne pretvorimo u neku vrstu servisa Skupštine, što bi, razume se, bilo vrlo loše, ali, jednim jasnim, pravilnim metodom rada to se može izbeći. Referat je dao osnovne sugestije da odbori i komisije Skupštine budu više okrenuti prema svojim većima, da se odnos organa Skupštine i organa uprave ne gra-

di samo, i u prvom redu, na traženju materijala, već i u razvijanju zajedničke saradnje, dogovorima s organima uprave. Praksa već sada pokazuje, što nije loše, po mom mišljenju, da nisu samo organi Skupštine tražili materijale od organa uprave, nego se dešavalo da su i organi uprave insistirali kod Skupštine da se njihovi materijali uzmu u pretresanje.

Kada se posmatra celokupan sklop odnosa koji sada nastaju i kada se govori o metodu rada, čini mi se, da moramo da izgrađujemo takvu organizaciju i metod rada, principijelno govoreći, koji će nam obezbeđivati jedinstvenost u funkcionisanju celokupnog mehanizma, baš zbog složenosti tog mehanizma, ispreplitanja funkcija u njemu. U takvim uslovima, opet govoreći principijelno, neobično je važno da Skupština i svi njeni organi, uključujući Izvršno veće i organe uprave, deluju kao jedinstveni organizam u pravcu utvrđivanja politike, programa, u pravcu utvrđivanja glavnih zadataka i mobilizacije svih snaga radi izvršavanja tih zadataka.

Razume se, kada govorimo o potrebi takvog jedinstva, ne misli se na neko formalno jedinstvo, mehaničko, na neku krutu koordinaciju da Skupština sada kao neka kapa stoji iznad svega i svačega, da deli dnevne zadatke, da prima mesečni izveštaj itd. To bi svakako bilo vrlo loše i kao metod rada, a odrazilo bi se loše i na rad Skupštine i na druge organe. Mislim da to jedinstvo treba da se izgrađuje i obezbeđuje novim oblicima rada koji će se rađati u sve prisnijoj saradnji i dogovorima foruma, funkcionera Skupštine, funkcionera izvršnih veća, organa uprave itd.

Nešto bih rekao i o radu veća radnih zajednica. Odmah da kažem da se potpuno slažem sa svim onim što je o njima rečeno u referatu druga Kardelja i da će to imati veliki značaj za njihov dalji razvitak. Već se sada može reći, na osnovu dosadašnje prakse, da će ova veća u skupštinski život uneti nešto kvalitetno novo što će se odraziti u prvom redu, u širini i sadržini rada, u njegovoj neposrednosti, u kvalifikovanosti i neformalnosti skupštinskog rada. Već odmah na početku svoga rada veća su se okrenula više prema životu, prema aktuelnim problemima, što se manifestovalo i u diskusijama i u pripremama, prilikom pravljenja programa rada. Jednom rečju, može se reći da je to jedna nova amtosfera skupštinskog rada u kojoj se vidi da su delegati radnih organizacija došli neposredno iz života.

Ali, zato što su ova veća nova u našem skupštinskom životu, sistemu uopšte, najviše ima diskusija u vezi s njihovom ulogom, njihovom mestu i njihovom položaju. Ima prilično mišljenja koja objektivno idu za ograničavanjem njihove aktivnosti, da se njihova aktivnost kreće u onim pitanjima i problemima koji se rešavaju zajedno sa Saveznim ili republičkim većem; da ta veća ne tretiraju probleme, materijale, koje nisu prethodno prodiskutovali i ocenili izvršni organi, jer se izražava bojazan da šire razmatranje određenih pitanja, ako prethodno nisu ocenjena, mogu da dobiju jednostran karakter u tretiranju, zahtevima, imajući u vidu specifičan karakter tih veća. Takođe se izražava izvesna bojazan da se zbog mnogih zadataka koje ta veća primaju na sebe ne profesionališu, da ne izgube osnovni karakter svoje uloge, mesta i postojanja.

Osnovno je pitanje, meni se čini, u kojem pravcu razvijati veća samoupravnih zajednica. Potpuno se slažem s onim što je rečeno o tome u referatu, to jest da ih treba razvijati kao specifične organe samoupravljanja na nivou republika i federacije, da one treba da krenu dalje u razvitku u pozitivnom smislu, tamo gde su stali saveti kao organi upravljanja u republikama. Da budu mesto gde će se sticati problemi i raspravljati o njima, ujednačavati mišljenja, zauzimati stavovi tid. Takođe smatramo da veća radnih zajednica treba na dnevni red da stavljaju probleme i pitanja koja nisu prethodno ocenjivana, prema kojima nisu izvršni organi zauzeli stavove. To će svakako doprineti, to nam već i praksa pokazuje, boljem osvetljavanju i boljem ocenjivanju pojedinih pitanja i problema. Materijali o kojima treba da diskutuju i razmatraju ova veća ne moraju da budu uvek pripremljeni od određenih organa uprave i ne po pravilu, po našem mišljenju. Njih mogu da pripreme komisije, grupe poslanika, a mogu se služiti i izvornim materijalima jedne komune, jedne škole, jedne radne zajednice itd.

Po mom mišljenju, neopravdana je bojazan da ona mogu da zastrane zbog specifičnosti svoga sastava, u tretiranju, u zahtevima, u traženju itd., da budu u tome neraalna. Prvo, struktura i sastav Skupštine je takav da se mogu čuti svi argumenti i sva mišljenja i za i protiv. I, drugo, nijedan problem se ne može rešiti njegovim zaobilaženjem, već diskusijom, materijalnim rešavanjem određenog problema itd.

Što se tiče opasnosti od profesionalizma on, po mom mišljenju, donekle, postoji. Ali, da li će do njega doći to zavisi mnogo od metoda rada tih veća. Zato smatram da u programu rada samoupravnih veća treba da se ističu krupnija, značajnija pitanja, da u pripremanju materijala, pored angažovanja profesionalnih institucija, zavoda itd., pored angažovanja stalnih odbora i grupa poslanika iz tih veća, koji su konkretno zaduženi, ostali poslanici, proveravanje pitanja koja se stavljaju na dnevni red veća uz blagovremeno dobijanje materijala, treba da vrše u svojoj sredini, tamo gde rade i gde žive.

Rekao bih još nešto o metodu rada.

Već ovo kratko iskustvo koje imamo za sobom govori da ako hoćemo od Skupštine da napravimo ustanovu gde se stvara, formira politika, onda je moramo sa svim njenim organima, većima, odborima, komisijama, što tešnje da povežemo sa životom, sa praksom, da bude otvorena prema životu i praksi. Zato i podržavam sve ono što je u tom smislu rečeno u referatu — da stvaranje i formiranje politike bude izraz takvog metoda rada koji će obezbeđivati neposrednost, široku diskusiju, razmenu mišljenja, ankete, konsultacije, a sve manje gotovih i formulisanih predloga, zaključaka, prezentiranih od drugih organa. Naš celokupan društveno-politički razvitak i razvitak skupštinskog sistema — zahteva neophodno da pronalazimo oblike rada koji će obezbeđivati što tešnju saradnju s drugim organizacijama i organima. Neka iskustva već imamo i ona nam daju pozitivne rezultate. Ali, ako hoćemo da sve naše skupštine — na svim nivoima, počev od opština, sreza, republika do federacije — sve više imaju, s postojanjem veća radnih zajednica, a i uopšte, elemente društvenog samoupravljanja, onda je u sistemu rada gotovo neophodno uzajamno prožimanje s drugim organizacijama i društvenim faktorima.

Posebno se ističe potreba jedne tešnje saradnje sa Socijalističkim savezom. Za Socijalistički savez, čini mi se, da je neobično važno, da bi njegov rad dobio u aktuelnosti i sadržajnosti, da bude u stalnom kursu najneposrednijih životnih zadataka koje rešavaju skupštine. A za skupštine je značajno da u svom radu dobiju široku podršku, ne samo u donošenju i sprovođenju odluka u život, već, u prethodnim diskusijama, konsultacijama koje po nekim pitanjima treba voditi.

S tim u vezi je vrlo značajno za rad predstavničkih tela i pitanje pomoći poslanicima i predsednicima drugih skupština. Referat se s pravom dosta zadržao na tom pitanju. Ima vrlo veliki broj mladih ljudi u svim predstavničkim telima, u opštini, srezu, koji nemaju dovoljno iskustva i kojima je potrebna svestrana pomoć. Pored svega onoga što je rečeno u referatu, smatram da je od svega najvažnije koliko će oni biti uključeni u aktivni politički život, koliko će oni biti stalno u centru društvenog zbivanja. Čini mi se da je tu uloga Socijalističkog saveza neobično značajna da organizacije i rukovodstva Socijalističkog saveza imaju živ, aktivan politički odnos prema izabranim predstavnicima, uključujući ih svakodnevno u političku aktivnost na terenu.

U nas se često u diskusijama na svim nivoima postavlja pitanje kako da povećamo odgovornost i angažovanje izabranih predstavnika u radu. Meni se čini da se na odgovornost izabranih predstavnika mora, prvenstveno, gledati kao na društveno-političku odgovornost, a uloga Skupštine i uloga Socijalističkog saveza je u tome da razvijaju politički odnos prema izabranim predstavnicima, koje će ih stalno držati u jednom kursu i angažovati u toj konkretnoj, neposrednoj aktivnosti na terenu gde oni žive.

Još samo dva-tri kratka zapažanja. Prilikom programiranja rada treba se čuvati prenatrpavanja zadacima i problemima. Kada se pogledaju programi rada, mislim, prvo, na našu republičku Skupštinu, čini mi se da takvih tendencija ima. To može da prouzrokuje i slabost u radu Skupštine. Stalno pratiti probleme, biti u toku svih kretanja, ne znači i sve ih razmatrati. Prvo, slabost može biti u tome što se u takvim slučajevima, po pravilu, mogu preuzimati poslovi drugih organa. Drugo, što je još važnije da se tada nedovoljno razlučuju, odvajaju glavna pitanja od sporednih. Onda se zapostavljaju ili se nedovoljno solidno razmatraju najvažnija pitanja. Bio bih za to da u programiranju, u odabiranju skupštinskih zadataka, skupštinski organi program svoga rada svedu na manji broj, ali značajnijih zadataka, jer naš proces razvitka sada otvara mnoga krupna pitanja, koja traže dugoročna, solidna razmatranja, i da Skupština i svi njeni organi treba više da se orijentišu na ta pitanja i te probleme.

Zatim, anketa, pod kojom se podrazumeva direktno poslaničko obilaženje, proveravanje i upoznavanje na licu mesta sa određenim pitanjima i problemima, sigurno je dobra kao oblik rada. Ali, traži i jednu dobru organizaciju i plan, inače može da ima i obrnut efekat — da kompromituje čitavu stvar. Neka iskustva i u tom pogledu već imamo. Pre svega, ona traži precizno organizovanje; da se tačno odredi mesto, vreme, način; da se tačno utvrdi šta se želi postići, da li to nije već izučeno, provereno drugim putem, da se ne duplira, da se ne troši vreme i novac itd. Jednom rečju, da anketa znači stvarnu korist za organe u čije se ime vrši, a i za one kod kojih se vrši da to bude izvesna konsultacija. Zatim, da se šalju oni drugovi koji su upućeni u problematiku, uz prethodnu dobru pripremu.

I na kraju, mislim da je od posebne važnosti za skupštine na svim nivoima, da se u punom smislu sada angažuju u pripremama i izradi Sedmogodišnjeg plana. Može se reći da je to idealna prilika da se skupštine uključe u najkrupnija pitanja društveno privrednog razvitka, da se uključe u osnovne tokove života. To će mnogo pomoći i omogućiti da realizujemo ovakve metode rada o kojima danas govorimo, da Skupštinu učinimo radnim telom, gde se stvara, gde se formira politika. Stoga smatram, pored toga što skupštine treba da utvrde opšte smernice razvitka, da će biti neophodno da se svi njeni organi, odbori i veća,

aktivno uključe već sada, u fazi pripreme prethodnih materijala, šta se sprema, kako se sprema, u koju svrhu se sprema itd.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Ima reč drugarica Latinka Perović, poslanik.

Latinka Perović *(Izborna jedinica Beograd-Zvezdara):*

Drugarice i drugovi, u dosadašnjoj razradi uloge i funkcija Savezne skupštine, republičkih i opštinskih skupština, značajna pažnja poklonjena je pitanjima saradnje skupština i njihovih tela sa društvenim organizacijama. To pitanje je od obostrane važnosti, kako za metod i sadržaj rada skupštine, tako i za dalji razvitak društvenih organizacija.

No, nije reč samo o najznačajnijim društveno-političkim organizacijama, čiju veliku ulogu u našem sistemu određuje i Ustav, već i o mnogim društvenim organizacijama, čiji je razvitak bio veoma podstaknut sistemom društvenog samoupravljanja. Ljudi su se u njima udruživali na osnovu svoga interesa i interesovanja, sa mogućnošću da neposredno odlučuju o sopstvenim pitanjima ili o pitanjima od šireg interesa i da utiču na njihovo rešavanje. Taj proces udruživanja ljudi po oblastima i pojedinim pitanjima je sve intenzivniji i sve se više javlja kao sastavni deo i karakteristika sistema neposredne demokratije. Društvo može biti samo zainteresovano za rad i dalje razvijanje ovih društvenih organizacija, utoliko pre što je njihova programska orijentacija ono bitno što oko njih okuplja ljude i što one, po svome karakteru, nikako ne pretpostavljaju postojanje velikih činovničkih aparata i ne moraju uvek za svoj rad mobilisati velika društvena sredstva.

Razvitak Socijalističkog saveza kao najšireg organizma društvenog samoupravljanja, osobito posle Petog kongresa, takođe je podstakao stvaranje niza specijalizovanih organizacija, društvenih tribina. Ove tribine igraju značajnu ulogu u povezivanju društvenih i stručnih prilaza pojedinim pitanjima i njihov razvitak je osobito karakterističan za oblasti prosvete, obrazovanja, kulture, vaspitanja, socijalne politike, zdravlja, porodice, itd. Mnoge od ovih tribina doprinele su da se izvestan broj pitanja postavi šire, da se ona shvate kao društvena pitanja, a ne kao pitanja jednog staža, profesije ili pola. Pomenuću ovde ilustracije radi organizacije koje deluju na pitanjima kulture, vaspitanja dece i omladine i društvenog položaja žene. One niukoliko ne mogu biti shvaćene kao klasične organizacije, s individualnim članstvom i vertikalnom povezanošću, već su više društvene tribine koje proučavaju određena pitanja, njih pokreću i utiču da se ona rešavaju, srazmerno našim opštim, društvenim i materijalnim mogućnostima. Takva uloga je, razume se, vrlo mnogo uticala i na sadržinu i na metod rada ovih organizacija. Postao je nemoguć samo načelan pristup problemima.

Mnoge organizacije koje danas, na primer, deluju u prosveti i kulturi morale su da se bave onim što je bitno na ovome području, a to je materijalnim položajem kulture i raspodele u toj oblasti, kao i samoupravljanjem, jer su to pitanja od suštinskog značaja za dalji razvoj odnosa na tome području i ujedno podloga na kojoj se danas u ovoj oblasti vrše najživlja idejna kretanja. Da bi mogle uspešno delovati, ove društvene organizacije morale su da počnu ozbiljnije analizirati praksu i studirati pojave koje niču u procesu menjanja položaja radnih organizacija i ljudi u oblasti kulture.

Slično bi se moglo reći i za druge tribine Socijalističkog saveza. Orijentišući se na proučavanje određenih pitanja i polazeći od toga da je u mnogim stvarima više reč o određenoj politici, a ne o sistemu, ove organizacije su osetile potrebu i za tešnjom saradnjom sa naučno-istraživačkim institucijama u razradi izvesnih pitanja. Utoliko je važnije da Skupština, a osobito veća radnih organizacija, stalno razrađuju i u praksi usavršavaju vidove saradnje s ovim organizacijama. Ta potreba, uostalom, osetila se od samog početka rada novih skupština na svim nivoima, a osobito u opštini.

U referatu druga Edvarda Kardelja se ističe da Savezna skupština, kao i druge skupštine u svojoj nadležnosti, treba da budu pokretač društvenih napora za demokratsko rešavanje tekućih problema društvenog života. Već prilikom usvajanja novog Ustava istaknuto je da Skupština treba da bude »i mesto za široko i svakodnevno konsultovanje svih zainteresovanih društvenih faktora u oblasti tekućeg društvenog života«.

Upravo zbog toga društvene organizacije treba da budu prisutne u stvaranju politike i društvenoj proceni problema u Skupštini. To ima svoju važnost i iz drugog razloga. Mnoge od ovih tribina iscrpljuju svoju ulogu time što pokreću probleme. U tom pokretanju ponekad se nema u vidu celina, a naročito ne realne mogućnosti da se određena problematika rešava. Bez njihove prisutnosti u razmatranju problema sa pojedinih područja u skupštinskim telima, mogao bi se stvoriti utisak da je posredi nerazumevanje subjektivnog faktora za rešavanje određenih problema, čime bi se ponekad kucalo na pogrešna vrata, a moglo bi da vodi i pasivizaciji građana okupljenih u društvenim organizacijama i usporavalo bi, u krajnjoj liniji, proces ostvarivanja jedinstva društva i političke organizacije.

Mnoštvo faktora i institucija na pojedinim područjima ne mora da znači razbijenost sna-

ga, već više prednost u svestranoj oceni problema i sužavanje mogućnosti za subjektivizam, što je osobito važno pri određivanju politike na pojedinim područjima. Time se otvaraju i neka pitanja iz sadržaja i metoda rada društvenih organizacija. Mnoštvo organizacija i faktora na istom području može biti preimućstvo samo onda ako se time postiže svestrano upoznavanje i ocena jednog pitanja, što zahteva da sve organizacije ne deluju na isti način, odnosno nijedna organizacija ne gubi na svojoj ulozi, samo se postavlja pitanje većeg akcentiranja specifičnosti radi kojih postoji.

U tom svetlu sagledava se i potreba direktnog kontakta poslanika sa društvenim organizacijama, potreba njegove obaveštenosti o stavovima, shvatanjima i ocenama pojedinih problema u društvenim organizacijama. Bez saradnje sa društvenim organizacijama poslanik ne bi bio u mogućnosti da bude kompletno obavešten o stanju i kretanjima na svom terenu, što je neophodan uslov za njegov uspešan rad u Skupštini. Nije, dakle, reč o tome da se izvrši neko razgraničenje delatnosti društvenih organizacija i skupština, već o njihovom povezivanju, u stvaranju politike, i tu dolazi do izražaja prednost različitih uglova iz kojih se sagledavaju pojedina pitanja i područja, koju upravo omogućavaju različiti vidovi udruživanja građana u brojnim društvenim organizacijama. No, bez obzira na iste polazne pozicije, prilazi pojedinim pitanjima u društvenim organizacijama i skupštinskim telima ne mogu se poistovetiti. Zbog toga je vrlo značajno veće korišćenje u skupštinskim telima onoga što u praksi društvenih organizacija niče kao rezultat njihovog samoupravnog karaktera. To je naročito značajno za veća radnih organizacija, koja će kao najveća samoupravna tela ostvarivati stalni kontakt sa radnim organizacijama i društvenim organizacijama koje deluju u pojedinim oblastima.

Jednom rečju, takva saradnja postojaće sve više neophodan uslov za kompleksno sagledavanje problematike, za njeno podizanje na opštedruštveni nivo i, razume se, za njeno demokratsko razrešavanje. Na taj način, rašće i odgovornost društvenih organizacija za šta se one javno zalažu, što će još više otvarati potrebu njihovog drugačijeg rada, ne samo u forumima, što bi, inače, vodilo njihovom suviše velikom institucionalizovanju, pri čemu bi se gubio iz vida interes građana i potreba njegovog direktnog konsultovanja.

Predsednik **Edvard Kardelj:**
Ima reč Lazar Koliševski, poslanik.

Lazar Koliševski *(Izborna jedinica Skopje I):*

Drugarice i drugovi poslanici, prošlo je manje od godinu dana od kako je posle svenarodne debate usvojen novi Ustav, a naš društveno-politički život postaje sve bogatiji raznovrsnim aktivnostima i inicijativama radnih ljudi. Položaj i način rada skupština dalje podstiče i ubuduće će još više ne samo podsticati tu aktivnost, već će sve više postajati i njen neposredni izraz, jer je slobodna svesna aktivnost najšireg kruga radnih ljudi u svim oblicima njihovog samoorganizovanja i demokratskog dogovaranja preduslov za ubrzan i skladan razvitak celog našeg društveno-političkog sistema ka njegovim sve višim oblicima. Sve će više dolaziti do izražaja težnja radnih ljudi da neposredno i kvalifikovano — od komune do federacije — učestvuju u oblikovanju i ostvarivanju politike našeg razvoja. To stavlja sve društveno-političke organizacije u položaj da stalno otvaraju nove puteve i traže nove oblike za ispoljavanje masovne, stvaralačke društveno-političke inicijative građana, da otklanjaju sve što bi moglo da tome stoji na putu.

Zbog toga je sada jedan od najvažnijih zadataka da u konkretnoj praksi razvijamo takve forme političkog izražaja i dogovaranja, koje će omogućavati da se društvena praksa i inicijativa radnih ljudi sve više neposredno odražavaju u skupštinama kao najvišim samoupravnim i političkim organima i društveno-političkih zajednica. Samo u neposrednoj svakodnevnoj vezi s izvorima društveno-političkih akcija radnih ljudi, sa svim njenim tokovima, skupština će moći da vrši svoju funkciju u razgranatom sistemu neposredne socijalističke demokratije. Tako će one ne samo verno odražavati »stvarno stanje društvene svesti« pojedinih društveno-političkih zajednica i društva u celini, već i davati svoj doprinos njenom stalnom rastu.

»U tom pogledu — kako ističe drug Edvard Kardelj — oslonac radnog čoveka, poslanika i Skupštine predstavljaju sve društvene organizacije i sve manifestacije društvene misli i kulture, a napose Savez komunista, kao vodeća idejna i politička snaga u izgradnji socijalizma, i Socijalistički savez radnog naroda, kao organizovana masovna socijalistička i demokratska tribina građana i društvenih organizacija. Te dve organizacije, u uzajamnoj povezanosti, predstavljaju onaj političko-organizatorski i vaspitni faktor, bez čije aktivnosti se u sadašnjim istorijskim uslovima ne može zamisliti mogućnost da široke radne mase svesno sagledavaju objektivne i dugoročne potrebe društvenog napretka i ujedinjavaju svoju misao i rad za zajedničku socijalističku društvenu akciju.«

Naš opšti razvoj, a prema tome i društvena svest, kreću se neravnomerno i protivrečno. Zato je i osnovni smisao demokratskog dogovaranja radnih ljudi u društveno-političkim organizacijama i u mnogim jav-

nim diskusijama upravo u tome da se prevazilaženjem protivrečnosti dolazi do društveno najprogresivnijih i politički najrealnijih rešenja. To je ujedno i proces stalnog rasta društvene svesti i učvršćenja jedinstva cele zajednice.

Zato poseban značaj imaju Socijalistički savez i druge društveno-političke organizacije kao samostalni oblici slobodnog političkog udruživanja radnih ljudi. Već sama činjenica da se rad naših skupština ne može zamisliti bez svesne akcije radnih ljudi ukazuje na to da se politička funkcija Socijalističkog saveza ne iscrpljuje saradnjom sa skupštinama i s drugim samoupravnim organima. Ta funkcija se posebno izražava u ulozi Socijalističkog saveza kao faktora formiranja društvene svesti koja izrasta iz neposredne društvene prakse.

U takvim uslovima, pred Socijalističkim savezom kao opštenarodnim parlamentom i političkim osloncem samoupravnih organa — čiji je najviši izraz Savezna skupština — stoje veoma značajni i opsežni zadaci. Usavršavanjem metoda političkog rada i delovanja, Socijalistički savez treba da podstiče na sve demokratičnije i šire oblike ispoljavanja inicijative i akcije radnog čoveka u svim porama društvenog i političkog života. Stalnim usavršavanjem političkog informisanja i političkog uticaja i obrazovanja, Socijalistički savez treba da omogućava radnom čoveku da se osposobljava za sve kvalifikovanije učešće u društveno-političkom životu.

Na osnovi iskustva koje je radni čovek stekao aktivnim i neposrednim učešćem u odlučivanju i o tako krupnom pitanju kao što je donošenje novog Ustava, u političkoj praksi se javljaju sve širi i gipkiji oblici ispoljavanja njegove društveno-političke akcije, pa se proširuju i putevi neposrednog odnosa građanin — skupština. Razume se, taj proces se ne odvija pravolinijski i bez savlađivanja inercije i nasleđenih opterećenja koje naš razvoj vuče iz vlastite prevaziđene političke prakse i metoda. To je, uostalom, prirodni put koji svaki progresivni oblik društvene prakse mora da krči do svoje pune afirmacije. U Socijalističkom savezu, naročito u opštinama, već se duže vreme razmatraju ta iskustva. Analiza tih iskustava biće uskoro predmet šireg razmatranja u Saveznom odboru Socijalističkog saveza, koji će morati da odgovori na mnoga pitanja iz ove oblasti.

Međutim, već sada se može reći da se raznovrsne javne tribine Socijalističkog saveza i drugi slobodni oblici političkog izražavanja i dogovaranja radnih ljudi u društveno-političkim zajednicama, sve više afirmišu kao značajan faktor formiranja socijalističkog javnog mnenja.

Tako, kada govorimo o kretanjima u našoj društvenoj i političkoj stvarnosti, ne može se mimoići činjenica da se zahtevi radnih ljudi u diskusijama o statutima opština, koja je još u toku, vrlo često koncentrišu na dva pitanja: obezbediti potpuniju javnost u radu svih organa i organizacija i obezbediti da se više uvažavaju konstruktivni predlozi, kritike i mišljenja koje iznose naši radni ljudi. Razumljivo je da ova pozitivna činjenica, koja govori i o spremnosti građana da ponesu svu odgovornost koju su Ustavom preuzeli, nameće mnogostruke obaveze svim odgovornim faktorima našeg društva i jasno ukazuje na pravac u kom treba da razvijaju svoju praksu nosioci javnih funkcija. Pored ostalog, biće neophodno da dogovori, kritike i predlozi radnih ljudi, koji dolaze do izražaja na mnogobrojnim javnim tribinama, mnogo češće i određenije nego do sada dobijaju svoju logičnu završnicu u odlukama skupština i drugih samoupravnih organa. U tom smislu, poseban značaj dobijaju prethodni neposredni dogovori radnih ljudi o svim značajnim pitanjima, a posebno o onima koja najneposrednije zadiru u društveno-ekonomski položaj radnog čoveka.

Za demokratsko funkcionisanje ovih raznovrsnih tribina, kao i svih drugih oblika samoupravljanja radnih ljudi, najveću odgovornost imaju članovi Saveza komunista, jer se njihova društvena i politička aktivnost i idejni uticaj prvenstveno tu i mogu ostvarivati.

Jedan od najvažnijih zadataka Socijalističkog saveza i skupština jeste da na najširoj demokratskoj osnovi osiguraju takvu stalnu slobodnu razmenu i sučeljavanja mišljenja radnih ljudi iz koje će se prirodno kristalisati stavovi i politika u svim društveno-političkim zajednicama, od komune do federacije. Osećanje da je vlastita društvena aktivnost ugrađena u politiku zajednice sa svoje strane snažno podstiče i proširuje neposredno angažovanje radnih ljudi i jača naš društveno-politički sistem. To je ujedno najbolja društvena garantija da će tako usvojena politika biti dosledno sprovedena u život. Zbog toga se doslednije mora ići na što punije ostvarenje odluka VII kongresa SKJ i V kongresa Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije o daljem razvijanju društvenog samoupravljanja i demokratizacije društveno-političkih odnosa.

Takva praksa istovremeno jača društvenu odgovornost kako radnog čoveka, tako i organa samoupravljanja, društvenih organa i organizacija i postaje brana deformacijama, u kojima se pojedinac, po sili same svoje funkcije, spolja nameće radnim ljudima umesto da snagom svoje demokratičnosti i principijelnih stavova zajedno sa njima deli društvenu odgovornost.

Pri doslednom poštovanju načela javnosti u radu i mišljenja radnih ljudi, biće

sve manje pojava nerazumevanja i »opozicionerskog« postavljanja, a stalno će jačati duh konstruktivne kritike koji proizlazi iz same suštine tribine radnih ljudi kao samostalnog faktora našeg društveno-političkog organizma. Tako će Socijalistički savez obavljati još jednu funkciju — zalažući se za dosledno razvijanje socijalističkih demokratskih odnosa — boriće se i protiv pojava demagogije svake vrste. Razume se, važan uslov za sve to je dalje razvijanje postojeće klime slobodnog izražavanja i borbe mišljenja radnih ljudi na političkim javnim tribinama. Pored ostalog, to će ujedno biti i prirodan proces prevazilaženja i likvidiranja neprincipijelnih »kuloarskih razgovora« i njihovog uticaja na javno mnenje, što je, po svojoj društvenoj suštini, tuđe našem demokratskom razvitku.

U sadašnjim društvenim kretanjima, hiljade poslanika i odbornika opštinskih i drugih skupština, kao istaknuti društveno-političkih radnici, treba svojim stalnim učešćem u neposrednoj aktivnosti radnih ljudi da budu najprirodnija živa spona između skupština i radnih ljudi. Oni će tako ne samo doprinositi svesnoj akciji radnih ljudi, nego će i svoje stavove formirati u vlastitoj društveno-političkoj aktivnosti na tribinama radnih ljudi. Jedino će tako i moći prenositi u skupštine živi i stvaralački duh tih akcija. Na taj način odgovornost poslanika i odbornika neposredno pred radnim ljudima dobijaće svoje konretne vidove. U samim skupštinama to će biti najbolja brana improvizacijama i put za prevazilaženje svakojakog subjektivizma.

Takva društveno-politička praksa i demokratski odnosi koji iz nje izrastaju još više ističu kako samostalnost, tako i vlastitu političku odgovornost skupština i njihovih političko-izvršnih i upravnih organa za odluke koje donose. Otuda i proizlazi obaveza organa skupština, kao i poslanika i odbornika, da i sami neposredno tumače radnim ljudima odluke skupština i njihovih organa, jer društveno-političke organizacije ne mogu biti shvaćene kao njihove agitacione transmisije. Razume se, skupštine i njihovi organi imaće utoliko veću podršku Socijalističkog saveza i drugih društveno-političkih organizacija ukoliko su pre donošenja odluke potpunije sprovedena u život načela širokog demokratskog dogovaranja koje naš sistem neposredne socijalističke demokratije i pretpostavlja.

Očigledno je da ovakvi društveno-politički tokovi zahtevaju dalje usavršavanje političkog metoda rada rukovodstva Socijalističkog saveza i drugih društveno-političkih organizacija. Potrebno je ubrzati proces prevazilaženja preživelog načina odlučivanja samo u uskim okvirima rukovodstva, pogotovo u opštinama. Takav metod osiromašuje delatnost društveno-političkih aktivista i svodi je uglavnom na objašnjavačko-agitacionu sadržinu, a društveno-političku inicijativu radnih ljudi sužava i sputava. Neka pitanja se i mogu rešavati u užim okvirima, ali se politika mora formirati samo u širokim oblicima samoodlučivanja radnih ljudi.

U veoma živoj društveno-političkoj aktivnosti koja se kod nas razvija, ukazuje se na dosta čestu pojavu razmatranja istih pitanja na više mesta, često na isti način. Nastajući inercijom zastarelih oblika rada — naročito u sredinama gde, zbog nedovoljne političke aktivnosti odnosi nisu razvijeni — i ova pojava svedoči o tome koliko se razvio naš društveno-politički život i koliko su snažne težnje radnih ljudi da se koriste svojim pravima i da aktivno učestvuju u odlučivanju o svim pitanjima. To upravo ističe potrebu da se u svakodnevnoj praksi, ne sputavajući inicijativu radnih ljudi, traže novi putevi razgraničavanja između pojedinih organizacija i organa u prilaženju pojedinim pitanjima i njihovom tretiranju. To bi nesumnjivo vodilo skladnijem funkcionisanju društveno-političkog sistema i društvenih energija koje on oslobađa.

U ovakvim uslovima, i rad rukovodećih organa Socijalističkog saveza i drugih društveno-političkih organizacija treba da dobija nove, još šire oblike, koji će se sve više približavati neposrednoj društvenoj praksi radnih ljudi. To je, pored ostalog, i put za prevazilaženje nepotrebne i suvišne forumske zatvorenosti i ostataka kancelarijsko-prakticističkih metoda rada, od kojih nisu imune ni društveno-političke organizacije, kao ni svaki drugi društveni organizam.

Naša praksa će svojom logikom i svesnom političkom akcijom razvijati sve više slobodnih oblika neposrednog ispoljavanja društveno-političke inicijative radnog čoveka. Taj razvoj moramo pratiti, podsticati, otvarati mu puteve, jer nije dovoljno samo proglasiti velika načela već se svakodnevnom društvenom praksom treba izboriti da ona postanu život. U tome sada i leži naša najveća odgovornost.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Ima reč drug Jakov Blažević, poslanik.

Jakov Blažević *(Izborna jedinica Gospić):*

Drugovi i drugarice, naša zemlja ostvarila je do sada visok stepen socijalističke izgradnje. Razvile su se materijalne i društveno-političke snage koje traže sve zrelije i sadržajnije forme, u kojima treba sve slobodnije čovjek da živi i radi u daljnjoj izgradnji socijalističkih društvenih odnosa. U tim promijenjenim uslovima i neophodnoj perspektivi daljnjeg razvoja, došao je do izražaja novi Ustav usaglašavajući kursu vremena razne ustavne faktore. Osnovna karakteristika i originalnosti našeg Ustava je što je čvrsto pove-

zao i uslovio društveno-političku nadgradnju, njene forme i sadržaj sa uslovima i odnosima u cjelokupnoj proizvodnji. Ne samo to, Ustav je skladno povezao te odnose i ustavno-zakonski utvrdio osnovne uslove, gdje i kako treba da se vrši, što se najopćenitije kaže, reprodukcija cjelokupnog života našeg društva.

Jasno je da od organizacije i rada Savezne skupštine i ostalih skupština bitno zavisi koliko ćemo uspješno raditi na ostvarenju tih datih osnovnih zakona, koliko ćemo dalje razviti socijalističku demokraciju radničko-društvenog samoupravljanja i time dalje ograničiti one faktore koji su neophodno proizlazili i djelovali iz danas prevaziđenih uslova.

Zato ni ova nova Skupština ne bi stala čvrsto na noge i razvila svoju društvenu ulogu, da nije razvijala i jačala, tako da kažem, osnovnu komunikaciju između sebe i radničkog i društvenog samoupravljanja. Ta komunikacija bi trebalo da bude što direktnija i efikasnija.

Referat druga Edvarda Kardelja je dao smisao i kurs da se organizacija skupštine, njeni metodi rada odmah usaglase savremenim potrebama i živim aktuelnostima našeg svestranog razvitka; da se odmah u početku razbije mogućnost zatvaranja u sebe i izolacije od onih impulsa života, iz onih korena koji moraju naći svoj brz i efikasan izraz u svim našim skupštinama.

Proširenoj i društvenoj ulozi skupštine jasno odgovara princip da vlastitom inicijativom ulazi u aktuelnost i urgentnosti naše izgradnje i da ostvaruje i organizira široku saradnju, počev od građanina do najviših organizacija i organa, u kojima građanin treba aktivno i što samostalnije da izgrađuje svoj život, gradeći tako našu socijalističku zajednicu.

Prema ovakvoj društvenoj ulozi skupštine treba da se orijentiraju i svi faktori izgradnje našeg društva da bi se što bolje ostvarila koncentričnost akcija. Ta koncentričnost treba da odražava sve veću demokratsku ingerenciju i samoaktivnost naših građana, koja se sve više, na novim proizvodnim odnosima, treba da širi i jača kao organizirano društvo, sve više poistovećujući individualni i društveni interes.

Zato referat druga Kardelja uz donošenje poslovnika Savezne skupštine primam kao potpuni izraz i nastojanje da se Skupština operativno osposobi za tako obiman rad i misiju.

Referat je dao posebno značenje proširenju društvene inicijative u skupštinama i na one organe i organizacije čija mišljenja i gledišta mogu doprinijeti boljem i potpunijem sagledavanju problematike cjelokupne naše društvene prakse. Uvjeren sam da će u tom smislu biti veoma korisna saradnja privrednih komora sa Skupštinom i njenim organima.

U diskusiji koja je posljednjih mjeseci vođena u organima komora i u privredi uopće, i u vezi s donošenjem Osnovnog zakona o privrednim komorama, veoma snažno je došlo do izražaja stanovište o potrebi veće suradnje komora sa skupštinama svih društveno-političkih zajednica. Iz ove diskusije potekao je i prijedlog za regulisanje zakonodavne inicijative komora, to jest, njihovog prava da iznose pred predstavničke i političko-izvršne organe probleme iz privrede i da predlažu donošenje privrednih propisa i drugih odgovarajućih mjera za rješavanje tih problema i dužnosti odgovarajućih organa da pokrenuta pitanja uzmu u razmatranje i obavijeste komoru o svom stavu.

Privredne komore, kao specifična forma udruživanja radnih organizacija i kao jedinstvene organizacije za sve privredne oblasti na područjima na kojima djeluju, mogu biti veoma efikasan provodnik problema i potreba privrede skupštinama na svim nivoima. Ističući ove probleme i zalažući se za njihovo rješavanje, komore će, u stvari, u izvjesnoj mjeri u kojoj one budu potpuniji i originalniji izraz težnji radnih ljudi udruženih u privrednim organizacijama — doprinositi celishodnijem uspostavljanju takvih uslova privređivanja koji će stimulirati brži i skladniji rast naše privrede. To je u potpunoj saglasnosti s onom postavkom u referatu da »Skupština treba da bude stalno u kursu problema koji se postavljaju u toku privrednog razvoja i da iz njih izvlači odgovarajuće zaključke itd.«

Međutim, suradnja komora sa skupštinama neće se iscrpljivati u pokretanju zakonodavne inicijative. Ništa manje značajna i korisna može biti ona suradnja koja će se sastojati u što sistematskijem informiranju skupština o tome kako se propisi i mjere odražavaju u praksi naše privrede i tako uspješno provjeravati životvornost i efikasnost naših mjera.

Uopće uzevši, želili bismo da i skupštine i poslanici koriste komore za informacije o privredi i kao institucije koje mogu uspješno povezivati i približavati radne organizacije i skupštine. Privredne komore će, pri tome, težiti da kao provodnik utjecaja radnih ljudi doprinesu kvalificiranjem odlučivanju skupština i njihovoj afirmaciji kao organa društvenog upravljanja u komuni, srezu, republici i federaciji.

U vezi s tim, htio bih posebno da podržim i jedan od metoda pretresanja nekih zakonskih akata koji se već pokazao dobrim i koji je znatno poboljšao kvalitet nekih skupštinskih odluka. Pretres Saveznog društvenog plana za 1964. godinu, koji je obavljen u ovim domovima, pokazao je da se blagovremenim i aktivnim uključivanjem Skupštine u pripremi

određenih mjera naše ekonomske politike može znatno doprinijeti životvornosti skupštinskih odluka. Smatram da bi značajnije akte kojima se reguliraju instrumenti našeg privrednog sistema i politika privrednog i društvenog razvoja trebalo, još u fazi priprema, svestrano razmatrati u Skupštini, kako bi se nadležnim organima koji rade na njihovoj pripremi, dala jasna društveno-politička orijentacija.

Referat je snažno objasnio da organizacija i metodi rada Skupštine sami po sebi neće moći predstavljati branu protiv birokratskih i drugih deformacija našeg sistema i istovremeno podsticaj i izvor podrške i jačanja uloge radnih ljudi na svim područjima društvene reprodukcije, ukoliko se sadržaj rada Skupštine svede samo na donošenje obaveznih pravnih normi.

Drugovi i drugarice, referat ističe potrebu da se pokloni posebna pažnja analizi onih dokumenata koji tretiraju raspodjelu nacionalnog dohotka.

Dozvolite mi, da, pored značaja razmatranja predračuna i završnih računa investicionih fondova društveno-političkih zajednica i njihovih budžeta, ukažem na poseban interes za praćenje, analizu i izvlačenje ekonomskih i političkih konsekvenca iz periodičnih i završnih računa privrede. S obzirom na to što nema sumnje da je od kapitalnog značaja za naš razvoj kako se ustanovljeni, pa i kodeficirani principi, ostvaruju u praksi, podaci o raspodjeli neto-produkta privrede mogu da budu veoma značajan indikator kojim se tempom ostvaruju osnovne intencije i kurs naših političkih odluka. Podaci iz završnih računa društvene privrede pokazuju izvjesnu stagnaciju učešća privrede u ostvarenom dohotku, pa čak i opadanje tog učešća u posljednjim godinama. Dok je u 1961. godini privreda učestvovala sa 45,1% u ostvarenom neto-produktu, njeno učešće je u 1962. godini iznosilo 43,5%, a u prvih devet mjeseci 1963. godine, prema periodičnim obračunima, palo je na 41,4%.

Ne mogu se zatvoriti oči pred činjenicom da se, prema podacima naše statistike, učešće privrede u bruto investicijama u osnovne fondove u vremenu od 1954. do 1958. godine kretalo od 34—37%, a u periodu od 1958. do 1961. godine palo je na 36—30%, bez obzira što je privreda posljednjih godina raspolagala, prema završnim računima, sve većim sredstvima.

I na kraju, usprkos značajnim izmjenama u sistemu izvršenim početkom 1961. godine, ne može se mimoići podatak da je učešće privrednih organizacija u ukupnim ulaganjima u osnovne i obrtne fondove, koje je u 1960. godini iznosilo 31,6%, palo u 1961. godini na 29,7% i u 1962. godini na 29,2%.

Ako tome dodamo veoma snažne ostatke administrativne intervencije u oblasti cijena, distribucije znatnih količina reprodukcionog materijala, gotovo potpuno etatiziranu oblast spoljnotrgovinskog i deviznog sistema, uočit ćemo da je samostalnije odlučivanje radnih ljudi o prostoj i proširenoj reprodukciji još uvijek relativno malo. Ovakvi konkretni odnosi u materijalnoj proizvodnji i raspodjeli moraju se odražavati ne samo na razvoj privrednih, već i društvenih odnosa.

U napred navedenim ciframa i raznim instrumentima je labirint odnosa u kojim se ne smijemo gubiti. Stoga su potrebni ogromni napori proučavanja i adekvatna organizacija rada, koji će osigurati mogući ali stalni i progresivni kurs izgradnje proizvodnih i društveno-političkih odnosa na čvrstoj svedruštvenoj osnovici radničkog samoupravljanja.

Edvard Kardelj:

Predlažem kraću pauzu.

(Data pauza u 10,30 č)

(Posle odmora)

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Drugarice i drugovi, da produžimo sa diskusijom. Ima reč drug Makso Baće, poslanik.

Makso Baće *(Izborna jedinica Dubrovnik):*

Drugarice i drugovi poslanici,

Drug Edvard Kardelj je na početku referata ukazao u čemu se sastoji nova faza rada Savezne skupštine i skupština u republikama, pokrajinama, srezovima i opštinama.

Ne radi se o nekim novim načelima, pravima, ili političkom mestu Savezne skupštine, jer su ta načela bila i u dosadašnjim ustavima jasno izražena, nego se radi o izmenjenim opštim uslovima, koji nam sada omogućuju da sve skupštine, pa i Savezna, ostvare svoje društvene uloge.

Naš društveni sistem izrastao je na bazi opštedruštvenog vlasništva, i time, u principu, na bazi jednakih prava svih naših građana, na bazi samoupravljanja radnih ljudi i radnih organizacija, na bazi uvlačenja sve šireg kroja ljudi u upravljanje i odlučivanje, znači, na bazi najšire socijalističke demokratije.

Sazrevanje opštih uslova koji sada omogućavaju da skupštine u punoj meri ostvare njihove opštedruštvene i političke uloge, dokaz je sazrevanja socijalizma i konkretne snage našeg društva.

U ostvarenju novog skupštinskog sistema, iznad svega u punom uspehu rada i društvene uloge Savezne skupštine, socijalistička demokratija Jugoslavije zabeležiće još jedan veliki uspeh u izgradnji socijalizma.

Novi uspeh socijalističke demokratije u Jugoslaviji biće i novi primer u svetu, koji je i do sada bio zainteresovan i budno pratio nas-

tojanja i iskustva Jugoslavije, i u kojem je organizacija i rad najviših društveno-političkih, predstavničkih, parlamentarnih i sličnih organa takođe otvoren problem.

Naš skupštinski sistem nije samo uspeh, nego i naša potreba i sredstvo da rešimo još mnoga pitanja, sredstvo za usavršavanje našeg sistema, zakonodavstva, planiranja i produktivnijeg proizvođenja, za stvaranje još demokratskijih i humanijih odnosa, ukratko, sredstvo za stvaranje najplodnijeg sistema života i razvitka koji ćemo uspeti pronaći i ostvariti.

Iz svega ovoga proizlazi i naša obaveza, kao poslanika Savezne skupštine, da učinimo sve potrebno da ova bazična i odlučujuća institucija što bolje i temeljitije uspe.

Zadržao bih se, pre svega, na ideji druga Kardelja da postupak u donošenju odluka što češće treba da prolazi kroz dve faze: kroz fazu načelne diskusije o samoj problematici koju traži odluka, i zatim kroz fazu samog donošenja odluke.

Iako drug Edvard Kardelj nije izričito pomenuo zakone, mislim da pravilno tumačim njegovu misao ako kažem da će se po ovom istom postupku donositi i zakoni i svi akti Skupštine, osim onih po hitnom postupku ili isključivo stručne prirode.

Mislim da je potreba dveju faza postupka prirodna, očigledna, čak u novim uslovima rada Skupštine nužna, i morala bi naći jasnog izraza u poslovniku; ako je moguće i s izričitim postavljanjem vremenskog razmaka između dve faze, da bi se izbegao eventualni pritisak na odbore i veća da stvari požure i površno svrše, kad to nije nužno ni opravdano.

Uzgred budi rečeno, i u prošlim sazivima se radilo, pa i u sadašnjoj Skupštini praktično se radi u dve faze. Naime, najpre u odborima pa onda u veću. Međutim, te dve faze nisu bile Poslovnikom jasno definisane, pa su se i sadržaj i forma jedne i druge brkale.

Zadržaću se na prvoj pripremnoj fazi rada, i, mislim, na jednom od najvažnijih problema: kako izbeći nepotrebno ponavljanje pripremnog rada ili, kako se u referatu kaže, osnovne diskusije. Naime, kako koncipirati i organizovati prvu fazu rada oko jednog pitanja, odluke ili zakona.

Drug Edvard Kardelj na nekoliko mesta jasno ističe da treba izbeći nepotrebno ponavljanje priprema, i kaže da bi bilo samo gubljenje vremena ako bi se ista procedura osnovne diskusije ponavljala dva puta uzastupno. Međutim, sadašnje stanje je prilično drukčije.

Govoreći o sporosti u rešavanju nekih problema, još uvek karakterističnoj za naše prilike, u referatu se kaže: »To dovodi do niza stepenica u procesu rešavanja problema: od organa uprave na odbor Saveznog izvršnog veća, od toga odbora na samo Veće i od njega na skupštinski mehanizam — kad se radi o pripremanju skupštinskih odluka — što često dovodi do ponavljanja istih diskusija i postupaka i uslovljava sporo rešavanje«.

A, ako se još desi da u mehanizmu Skupštine provedemo isti pripremni rad, istu osnovnu diskusiju, na dva ili čak više mesta, kao što se već dešava, onda mislim da to ne može da se nazove ni dobrim, ni racionalnim postupkom.

Mi imamo već u ovom kratkom periodu rada nove Skupštine ovakvih i sličnih primera. Imamo slučajeva da se u odborima vodi osnovna diskusija na dva, ili tri, pa čak i više mesta istog ili raznih veća. Ovakvo ponavljanje osnovnih diskusija, i njihovo uporedno vođenje na nekoliko mesta, nikako ne racionalizira rad niti ga podiže na viši stepen. Govoreći protiv samo dve osnovne diskusije, drug Kardelj kaže: »To bi zakočilo aktivnost poslanika, umanjilo njihovo osećanje odgovornosti i dovodilo do nepotrebnih problema u slučajevima njihove nesaglasnosti sa predlogom Saveznog izvršnog veća. Drugim rečima, diskusija u toj fazi, zaključuje drug Kardelj, treba da bude što je više moguće zajednička. To takođe važi za slučajeve kada predlozi dolaze iz same Skupštine.«

Mislim da ne postoji sumnja da mi moramo organizovati pa i ekonomizirati prethodni postupak, pripremni rad, diskusiju u prvoj fazi, po principu da diskusija u toj fazi bude što je više moguće zajednička.

Ako čvrsto ostanemo na tome, onda ćemo ne samo pojednostaviti, racionalizirati i ujediniti sve snage za potrebne pripreme, nego ćemo dobiti i jasniji aspekt odnosno čvrst princip i prema pitanju formiranja ili neformiranja odbora, bilo stalnih bilo povremenih — ad hoc, ili za neko specifično pitanje.

Ovo pitanje broja, delokruga rada, odvojenih ili zajedničkih zasedanja odbora, već je ova kratka praksa Savezne skupštine dosta osvetlila. Mi treba da pustimo praksi da i nadalje pokaže šta je za rad i život najbolje. Ali, to ne znači da u samom početku dozvolimo stvaranje presedana dvostrukih i trostrukih odvojenih priprema i osnovnih diskusija oko jednog te istog pitanja, jer je već sada jasno da to ne vodi ničemu.

Mislim da bi, u principu, trebalo da važi pravilo da za predloge zakona, odluka ili pitanja koja se postavljaju na dnevni red, za koja već postoji jedan odbor, ne stvaramo paralelne odbore, osim u izuzetnim i obrazloženim slučajevima. Osnovna diskusija i glavna organizaciona, dokumentaciona i slična priprema treba da se vodi u jednom odboru, naročito uz učešće i sva podjednaka prava i dužnosti svih zainteresovanih i određenih po imenu i po unapred određenom postupku, bilo to iz raznih odbora ili veća, bilo iz društvenih organizacija, stručnjaka, uprave itd.

To ne znači da se o tom zakonu ili pitanju ne može diskutovati u drugim odborima raznih veća. Upravo, poželjno je da svaki značajniji zakon ili krupnije pitanje razmotre razna veća i svi zainteresovani odbori. Ali, oni treba da budu međusobno povezani i da pomognu da se osnovna diskusija i glavnina pripreme, koja treba da obuhvati sve aspekte jednog problema u jednu celinu, vodi samo na jednom mestu — osim kad je zaista nužno i opravdano da se radi drukčije.

Ovakav radni princip pripreme, odnosno prve faze rada, dobio bi i svoje druge pozitivne aspekte.

Mislim, naime, na sve one obaveze koje je drug Edvard Kardelj nabrojao, a koje padaju na jedan skupštinski odbor, naime, da redovno i temeljito prati razvitak problema u delokrugu svoga rada, da je stalno i iscrpno informisan, da studira i analizira probleme, da vodi ankete, da je u kontaktu sa stručnjacima sa tog područja i sa društvenim organizacijama, da je u ličnom kontaktu sa rukovodiocima organa i uprave i da održava kontakt i vrši konsultacije sa srodnim republičkim ustanovama.

U sve to treba da unesemo red i plan, i u tom smislu poslovnik mora biti izričit i jasan, inače će se, u ovolikom broju veća, odbora i komisija i njihovih obaveza i kontakata zaplesti, gubiti vreme i napori, sigurno samo na štetu i kvantiteta i kvaliteta rada, a i na uštrb zadataka.

Želeo bih spomenuti još jedan aspekt tog problema, naime, troškove koje ćemo prouzrokovati ako se dobro ne organizujemo, i novac koji ćemo uštedeti ako budemo radili racionalnije. Mi u Saveznoj skupštini trebalo bi da budemo primer kako se radi efikasno i jevtino.

Spomenuo bih još dva problema koji mi se čine da su od primarne važnosti.

Prvi je sastav članova Saveznog veća. U referatu druga Edvarda Kardelja kaže se »da bi Savezno veće moglo uspešno vršiti svoju funkciju potrebno je da njegovi članovi u većini budu ljudi kojima će njihov rad u veću biti u stvari jedini ili glavni rad«. Drug Kardelj, međutim, nastavlja: »Ne možemo tvrditi da smo pri sadašnjem sastavu Skupštine rešili taj problem na zadovoljavajući način. Veliki deo članova Saveznog veća je suviše zaposlen na radu van Skupštine da bi mogao da se u zadovoljavajućoj meri posveti funkciji za koju je izabran u Saveznoj skupštini«.

Moje je duboko uverenje da je šteta da radi toga Savezna skupština odmah na početku ne može da radi onako kako se zamišlja da bi mogla i trebalo da radi. Skupština već na početku treba da daje dokaz i primer zamišljene uloge i efikasnosti i stvara presedane koji bi bili plodni za budućnost.

Mislim da bi u tom stavu trebalo da budemo uporniji i da ne čekamo nove izbore da bi se poboljšala struktura članova Saveznog veća. Trebalo bi već sada postepeno da oslobađamo poslanike drugih obaveza i da ih orijentišemo na Saveznu skupštinu, kao njihovu primarnu obavezu — ukoliko se to ikako može.

Druga je ideja druga Kardelja da Ui Veće naroda moglo da preuzme neke zadatke i da stavi u program svoga rada konsultaciju sa republikama i probleme od čijeg pravilnog rešavanja zavisi zdrav razvoj ravnopravnih odnosa među narodima naše zemlje.

Smatram da je to dobra i korisna ideja i da bi nam aktivizacija i takav rad Veća naroda samo koristio na usavršavanju našeg celokupnog društvenog sistema i jedinstva naših naroda.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Ima reč drug Dragoš Stojanović, predstavnik Saveza novinara.

Dragoš Stojanović, *predsednik Kluba skupštinskih novinara:*

Javnost rada jedno je od pitanja na koje se skreće pažnja u referatu predsednika Savezne skupštine druga Edvarda Kardelja. Javnost rada potkrepljena je konstatacijom da se odluke i zbivanja u Skupštini zasnivaju na interesima radnih ljudi i njihovih mogućnosti da utiču na rad Skupštine i njenih organa.

Sa tog stanovišta Klub skupštinskih novinara, u čije ime govorim i čije stavove iznosim, razmotrio je teze za poslovink i diskutovao o zadacima skupštinskih novinara.

Druže predsedniče, drugarice i drugovi poslanici,

Klub novinara akreditovanih u Skupštini zahvaljuje što mu je omogućeno da iznese svoja mišljenja.

Dozvolite da vas ukratko informišem o Klubu skupštinskih novinara. U prvim poslеratnim godinama o delatnosti zakonodavnih odbora Skupštine obaveštavalo je uglavnom oko desetak novinara. Danas je u Saveznoj skupštini akreditovano blizu 120 novinara, fotoreportera i snimatelja iz 36 redakcija dnevnih i nedeljnih listova, agencija i radiotelevizijskih stanica. U redakcijama su obrazovane skupštinske rubrike ili grupe novinara koji prate rad Skupštine. Klub nastoji, uz saradnju rukovodećih tela, naročito Sekretarijata za informativnu službu Skupštine, da obezbedi uslove za redovan rad novinara.

Proširenjem uloge Skupštine, na osnovu novog Ustava, povećao se obim rada novinara, pa prema tome i njihove organizacije. Jedan od rezultata je nešto svestranije obaveštava-

nje javnosti nego ranije. Stečena su značajna iskustva, mada ih nema toliko da bi se mogli izvoditi opštiji zaključci.

Jedno od osnovnih iskustava do koga se došlo jeste da praćenje rada Skupštine zahteva studiozan rad, poznavanje problema, odgovornost i specijalizaciju.

Razmišljanja se kreću u dva pravca. Prvo — u pravcu izgradnje skupštinskog komentatora koji bi pratio aktivnost Skupštine sa šireg, opštijeg stanovišta, kako nam je svojevremeno savetovao predsednik Savezne narodne skupštine III saziva i član Saveza novinara Jugoslavije, drug Moša Pijade. Tada je, samo da pomenem, i osnovan Klub skupštinskih novinara.

Drugi pravac je izgradnja skupštinskih novinara — specijaliste za određene probleme. Iako se u tome nešto već postiglo nova struktura Skupštine učinila je da to postane neophodno.

Za skupštinske novinare dragocen je svakodnevni kontakt sa poslanicima i skupštinskim funkcionerima. U tome je praksa iz ranijih saziva, naročito Skupštine IV saziva, dala korisna iskustva. Na tu pomoć Klub skupštinskih novinara računa i sada i smatra je preduslovom za ostvarivanje svakodnevnih zadataka.

Jedan od preduslova za kvalifikovano obaveštavanje javnosti jeste blagovremeno dobijanje materijala o kojima će Skupština raspravljati. Odnosno da novinarima, uz njihovu punu odgovornost, budu dostupni materijali koje dobijaju poslanici i u isto vreme kada ih dobijaju poslanici. Za novinare, a time i za redakcije, važno je da su u toku načelne i prethodne diskusije. Drugim rečima, novinari bi morali biti uključeni u prvu fazu skupštinskog rada, o kojoj se govori u referatu. Time će, u daleko većoj meri, imati uvid u probleme i ako u tom trenutku ne mogu, ili ne moraju pisati o rešenjima. Tako će novinari znati ne samo argumente koji su doprineli da se nađe najbolje rešenje, nego i druga mišljenja. Ukratko, biće u stanju da objasne razloge za donošenje odluke i za analizu iznetih mišljenja i neće biti površni ili neubedljivi.

Iskustvo pokazuje da su sadržajnije prezentirane javnosti one sednice kada je novinarima bilo omogućeno da blagovremeno dobiju materijal. Međutim, dešavalo se da su novinari dolazili na sednice i da prethodno uopšte nisu imali mogućnost da se upoznaju sa problemom koji se razmatra. O njemu su nešto više čuli na samoj sednici posle koje treba odmah da pišu izveštaje. Novinar tada nema velikog izbora: ili da suvo registruje ili da improvizuje.

To se desilo sa tezama o Ustavnom sudu Jugoslavije, tezama za uvođenje samoupravljanja i nagrađivanja prema radu u upravi, pri pretresu Nacrta saveznog budžeta i u drugim slučajevima. Oni su sada sve ređi, zahvaljujući zalaganju Sekretarijata za informativnu službu.

Međutim, bilo je slučajeva kada su novinari raspolagali materijalom, pa su ipak izostajali studiozni izveštaji, naročito komentari. U pitanju su sopstvene slabosti. Za novinare je neophodno, posebno u uslovima ovakvog rada Skupštine, da na osnovu stvarnog poznavanja problema iznose ono što je bitno. U protivnom, njihovo pisanje svešće se na frazu, jednostavnu deskripciju događaja ili bledo izveštavanje. S druge strane, svakodnevno se susrećemo sa pojačanim interesovanjem javnosti za rad predstavničkih tela. Građani se sve češće obraćaju redakcijama i traže objašnjenja za razna pitanja koja se razmatraju u Skupštini.

Prirodno je, a to je rečeno i u referatu, da sednice skupštinskih tela u principu budu otvorene, razume se, uz vođenje računa o njihovoj svrsi. Sigurno je da tu ne može biti šablona i da jedan tretman zahtevaju sednice veća, a drugi odbora.

Kada je reč o sednicama odbora, a naročito kada se vode prethodne i načelne diskusije, mislimo da se mora voditi računa da se u javnosti ne stvara utisak da se donose konačna rešenja. Novinski izveštaji u ovakvim slučajevima treba da budu sastavni deo diskusije u kojoj se iznose mišljenja i traže najbolja rešenja. Neki put sa sednica biće dovoljno samo dati vest, jer stvari nisu sazrele. Međutim, prisustvo novinara i na takvim sednicama ima poseban značaj da bi bili u toku zbivanja, da se obrazuju politički i stručno i dobijaju putokaze za obilje tema koje će obraditi oni, ili njihova redakcija, posebno kada prate zbivanja u komunama i radnim organizacijama.

Ovo potvrđuje od kolikog su značaja stalni radni kontakti novinara sa skupštinskim funkcionerima. To se ne može ničim propisati, jer je to stvar prakse. Skretanje pažnje, razmena mišljenja i radni dogovor najefikasniji su put, utoliko pre, što ranija shvatanja i navike nisu bez uticaja. Preciznije rečeno, jedan od odraza takvih shvatanja je da se nije uvek poklanjala dovoljna pažnja poslaničkim istupanjima, a bilo je slučajeva da je nejednako tretiran rad pojedinih veća.

U ovim i drugim pitanjima Klub skupštinskih novinara očekuje podršku Predsedništva Skupštine, veća, odbora i poslanika, a naročito Sekretarijata za informativnu službu. Ova služba, iako je period o kome govorimo kratak, pomogla je Klub i novinare u izvršavanju njihovih svakodnevnih zadataka.

Na kraju, smatram svojom dužnošću da iznesem da su novinari, kao društveno-politički radnici, svesni svoje odgovornosti i položaja koji imaju time što izveštavaju našu javnost o onome što se zbiva u Skupštini. Teš-

nja je skupštinskih novinara da u izveštajima i komentarima kvalifikovano i sadržajno tretiraju sadržinu pitanja. Mislimo da se može reći da će skupštinski novinar, kakav je potreban našem društvu, izrastati uporedo sa Skupštinom. To treba da bude inicijativan novinar, da temeljito poznaje probleme i odgovorno i umešno daje vernu sliku svestrane razmene mišljenja i da sam učestvuje u traženju puteva za najbolja rešenja društvenih problema.

Sigurni smo da će iskustva koja su do sada stečena u izveštavanju iz Savezne skupštine biti dragocena i za rad novinara u svim predstavničkim telima. Odnos i razumevanje prema novinarima u Saveznoj skupštini pomoći će i našim drugovima i njihovim organizacijama, kao i informativnim službama svih predstavničkih tela radi što potpunijeg i kvalitetnijeg izveštavanja javnosti.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Ima reč poslanik Janez Zemljarič.

Janez Zemljarič *(Izborna jedinica Ljubljana I):*

U referatu predsednika Skupštine, Edvarda Kardelja, više puta je naglašena potreba da poslanici neprekidno prate rad i problematiku kojom se bave samoupravni organi u radnim organizacijama i komunama i da održavaju što češće kontakte sa institucijama, organima i građanima, koji mogu dopuniti njihovo znanje i pomoći im u svestranom upoznavanju sa problemima.

Mesto gde poslanik može neposredno i svakodnevno da se upoznaje s problematikom, interesima i potrebama ljudi, svakako je — komuna. Opština se u nas afirmisala kao nepogrešiv instrument građana. Jedan od najvažnijih oblika preko kojeg građani ostvaruju svoja prava i dužnosti u opštini, jeste, pored zborova birača, mesnih zajednica, zborova radnih ljudi i organa samoupravljanja u radnim organizacijama, opštinska skupština i njen mehanizam samoupravljanja.

Opštinska skupština ima i po novom Ustavu karakter organa vlasti. Međutim, istovremeno sve se više i sve bolje afirmiše kao sveopšti oblik razvijenog sistema samoupravljanja radnih ljudi. Stoga smatram da je aktivnost opštinske skupštine i njenih samoupravnih organa jedan od osnovnih izvora preko kojih će poslanik moći da prati i proučava celokupno bitisanje na svim područjima privrednog i društvenog života i gde će najčešće polagati računa o radu skupštine, koje je član, i o svojem ličnom radu. Time se, razumljivo, ne smanjuje značaj neposrednog kontaktiranja sa samoupravnim organima u radnim organizacijama i drugim oblicima neposrednog samoupravljanja radnih ljudi u opštinama. Treba uzeti u obzir i opterećenost poslanika radom u skupštini, jer je većina zaposlena i opterećena određenim zadacima u društvenim organizacijama i organima samoupravljanja u radnim organizacijama u kojima su bili izabrani. Stoga sam mišljenja da će neposrednih veza sa samoupravnim organima radnih organizacija na području izborne jedinice biti verovatno mnogo manje, nego sa samoupravnim organima opštine.

Da bi se opštinska skupština brže razvijala kao odgovoran inicijator i usmerivač prilikom rešavanja aktuelnih pitanja privrednog i društvenog života u opštini, a takođe kao stalni oslonac poslaniku, moramo brže suzbijati izvesne ostatke dosadašnje prakse, koja je negativno uticala na njen rad. U sadašnjim skupštinama, imajući na umu njihovu strukturu i sastav, obezbeđen je znatno neposredniji uticaj i interes građana i samoupravnih organa radnih organizacija, čime su stvoreni uslovi za njihov kvalitetniji rad. Ali se još uvek nisu adekvatno tome izmenile i metode i sadržine rada u novim opštinskim skupštinama. Istina je da će opštinske skupštine morati još uvek da zadrže u svome radu neke vidove državno-regulacionih funkcija. Međutim, ovu aktivnost možemo već danas znatno brže smanjivati i više razvijati elemente samoupravljanja.

Sadržaj rada opštinskih skupština, posle donošenja novog Ustava, veoma sporo se menja i one na svojim sednicama još uvek se bave vanredno velikim brojem upravno-pravnim, privredno-operativnim i sličnim, često puta neznatnim pitanjima. Analiza s podacima iz sedam opština pokazuje da su opštinske skupštine na 17 sednica razmatrale 323 predmeta, ili, prosečno, 19 različitih predmeta na jednoj sednici. Od 323 predmeta samo 85 je bilo od bitnog značaja za politički, privredni, kulturni i društveni razvitak opštine. Ostalih 238 predmeta opštinske skupštine su mogle da ustupe u obradu i rešavanje svojim savetima, komisijama i upravnim organima, na šta su ovlašćene po Ustavnom zakonu o sprovođenju Ustava.

Međutim, opštinske skupštine ta ovlašćenja nisu koristile, jer smatraju da će, s obzirom na probleme koji se pojavljuju u praksi, doći u protivrečnost s nizom odredbi u sadašnjim propisima i da će time prouzrokovati čitav niz drugih problema. Osim toga, spomenuta ovlašćenja odnose se samo na predmete koji se ustupaju savetima, a ne i upravnim organima. Stoga opštinske skupštine na svojim sednicama još uvek same odlučuju o najrazličitijim imovinskopravnim poslovima, iako se često puta radi o relativno malim sredstvima.

Sednice opštinskih skupština takođe su opterećene najrazličitijim garancijskim izjavama i mnogim ekonomskim poslovima. I,

pošto skupštine moraju, prema postojećim propisima, razmatrati sva ta pitanja na plenarnim sednicama, razumljivo je da su sednice veoma duge, formalne i često zamorne. Materijale za sednice opštinske skupštine dobijaju još uvek, i gotovo isključivo, od upravnih organa, a njihov obim za svaku sednicu iznosi od 70 do 100 strana. Stoga je takav materijal najčešće nepregledan, nejasan i često puta jednostrano osvetljuje problematiku.

Postojanje mnogih propisa koji opterećuju opštinske skupštine formalno-pravnim i regulacionim delatnostima nije jedini razlog koji onemogućava bržu afirmaciju novog sadržaja u radu skupština. U mnogim skupštinama još uvek su ostali na snazi mnogi stari metodi rada koji, razumljivo, postaju neodrživi u novim uslovima, jer novu fizionomiju i sadržaj rada skupština nije moguće afirmisati starim metodima i organizacionim oblicima.

Visoki stepen samoupravne svesti naših radnih ljudi i afirmacija samoupravnih organa na svim područjima života u komuni, omogućavaju i zahtevaju brže razvijanje opštinskih skupština kao organa društvenog samoupravljanja u opštini. Diskusija o metodima i organizaciji rada u Saveznoj skupštini, kao i već stečena iskustva, pomoći će bržem razvoju tog procesa. Sada bismo morali korekturom zakonodavstva što pre rasteretiti opštinske skupštine i što je moguće više poslova preneti na njihove savete i komisije, koji bi samostalno odlučivali o pojedinim predmetima. Takođe, mnoge poslove o kojima sada opštinske skupštine odlučuju na plenarnim sednicama, trebalo li preneti na upravne organe opštine.

Istina, opštinska uprava još je srazmerno veoma slaba, a njen rad nestručan i spor. Jedan od uzroka za takvo stanje je u koncentraciji nadležnosti u opštinskim skupštinama, odnosno u bivšim narodnim odborima što je često puta demobilizatorski uticalo na samostalnost u radu i odgovornost opštinske uprave. Međutim, uprkos slabostima, opštinska uprava je sposobna da preuzme veći deo zadataka kojima se sada bave skupštine. Rešavanje novih zadataka može istovremeno da ubrza razvoj pozitivnih procesa koji su se počeli odvijati u opštinskoj upravi.

Dobar deo sadašnjih poslova opštinske skupštine mogao bi se ustupiti u neposredno rešavanje samoupravnim organima u radnim organizacijama, a neki poslovi bankama i drugim društvenim institucijama. Danas se razvijaju najrazličitiji oblici saradnje poslanika sa samoupravnim organima opštine i radnih organizacija — od učešća na sednicama do specijalizovanih razgovora o pitanjima o kojima poslanici žele da raspravljaju u skupštinskim većima, odborima ili komisijama. U nekim srezovima i opštinama počeli su da se organizuju klubovi i sekcije poslanika, a poslanicima se obezbeđuju i drugi materijalni uslovi za rad. Međutim, ove forme ne mogu zameniti direktnu saradnju poslanika i samoupravnih organa jer se poslanik može upoznati s najaktuelnijim društvenim problemima samo neposrednom saradnjom s opštinskim skupštinama i njenim organima i sa samoupravnim telima radnih organizacija. Ako se skupštine budu oslobodile sadašnje preopterećenosti moći će mnogo lakše pratiti i rešavati osnovne zadatke ekonomskog i društvenog razvitka opština. Dublje analize i diskusije o najvitalnijim pitanjima s područja privrede, društvenih delatnosti, samoupravljanja u opštini i tome slično, bez sumnje će privući svakog poslanika.

Jedan od elemenata, koji do izvesne mere prouzrokuje prakticistički rad, jeste nedostatak programiranja aktivnosti opštinske skupštine. Skupštine bi, naime, mogle dugoročnim programima unapred da vrše izbor najaktuelnijih problema o čemu bi odbori, komisije i upravni organi mogli da pripremaju solidnije analize. Time bi se, razumljivo, omogućile temeljitije diskusije i, kada je to potrebno, solidniji zaključci. Bilo bi naročito potrebno da i opštinske skupštine programiraju svoj rad. U tom pogledu, za opštinske skupštine od posebnog je značaja poznavanje rada Savezne i republičke skupštine i zbog toga treba nastojati da se obezbedi još što bolje informisanje o njihovom radu.

Bez sumnje, takav način rada bio bi značajna pomoć i doprineo bi međusobnom ukazivanju na najaktuelnije probleme pojedinih društveno-političkih zajednica. To bi istovremeno vrlo korisno bilo i za rad poslanika naročito ako programi rada iniciraju prethodne šire diskusije u samoupravnim organima komuna, radnim organizacijama i među građanima.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Ima reč drug Borivoj Romić, predstavnik Sindikata.

Borivoj Romić, *sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije:*

Drugarice i drugovi poslanici, u referatu druga Edvarda Kardelja »O organizaciji i metodu rada Savezne skupštine«, između ostalog, ukazano je na potrebu da Skupština obezbedi u svom radu kontakt i saradnju sa svim organizacijama »koje će omogućiti da Skupština bude informisana o stavovima i mišljenjima tih organizacija u vezi sa aktuelnim problemima našeg društvenog života«.

Savez sindikata, sa svoje strane, pozdravlja i u punoj meri podržava ovakav metod rada Skupštine. Kao organizacija radničke klase, koja je u svom radu okrenuta prema osnovnoj bazi

naše društvene zajednice — radnim organizacijama i komunama, sindikati su zainteresovani da upoznaju Skupštinu s problemima i pojavama u radnim kolektivima i komunalnim zajednicama s težnjom da se kroz zajedničko sagledavanje obezbede takva konkretna rešenja koja će doprineti daljem razvoju socijalističkih društvenih odnosa. Smatramo da će se na bazi ovakve saradnje obezbediti mnogo potpunije sagledavanje pojedinih problema i bolje uočavati uzroci i koreni za pojavu tih problema.

Za našu socijalističku izgradnju, poslednjih nekoliko godina, karakteristično je neprekidno i smelo traženje novih i boljih rešenja za ekonomske i društvene probleme. Međutim, još uvek postoje mnogobrojni zadaci koji treba da se reše da bi se u još većoj meri aktivirale privredne i društvene snage. Pri tome, razumljivo, da bi se obezbedila najbolja rešenja potrebna je saradnja svih društvenih faktora.

Među tim zadacima, sindikati su posebno zainteresovani za saradnju kad se rešava o merama koje treba da doprinesu da što potpunije dođe do izražaja samoupravljanje radnih ljudi u radnim organizacijama i komunama i što doslednije obezbedi sprovođenje principa raspodele prema radu.

U vezi s našim težnjama za realizaciju ovih principa, sindikati su u položaju da neprekidno sagledavaju sve one deformacije i teškoće koje se mogu zapaziti na terenu, a koje dovode do narušavanja, kao i teškoća u realizaciji principa raspodele prema radu i samoupravnih prava radnih ljudi, sagledavanja, na primer, u nizu radnih organizacija pokazuju nam da, i pored dosadašnjih napora, još ima priličan broj problema koje tek treba rešiti da bismo obezbedili da svaki radni kolektiv i svaki radni čovek dobije od društva onoliko koliko je doprineo u stvaranju društvenog produkta. Poznato je, na primer, da su u nekim granama cene fiksirane, u drugim nisu. U jednim se u velikoj meri osećaju ranije administrativne intervencije na području cena i drugi slični uticaji na uslove privređivanja, u drugim znatno manje. Ovakvi i slični razlozi utiču da radni kolektivi pojedinih delatnosti, i pored pojačanih napora, ne mogu bitnije da poprave svoj položaj. Sasvim je razumljivo da postojeća odstupanja od principa formiranja i raspodele dohotka prema radu ne mogu a da nemaju negativnih, ne samo ekonomskih nego i političkih posledica.

Da se poslužim i primerom u vezi sa problemima koji se mogu zapaziti u oblasti unutrašnje raspodele u radnim organizacijama.

Za socijalističke odnose među ljudima od posebne je važnosti da svako dobije prema radu, da dobije srazmeran deo ličnih dohodaka koji odgovara njegovom učešću u stvaranju prihoda ekonomske jedinice i preduzeća. Od pravilnog regulisanja tih odnosa zavisi inicijativa radnih ljudi i kompaktnost i jedinstvo kolektiva u naporima za postizanje veće produktivnosti i boljih rezultata u privređivanju.

Međutim, pored nesumnjivog napretka u razvijanju stimulativne unutrašnje raspodele u radnim organizacijama, zapažanja do kojih smo do sada došli pokazuju da su potrebni još značajniji napori da bi se obezbedila što doslednija neposredna zainteresovanost radnika za efikasno privređivanje, što doslednija primena principa raspodele prema radu. Još uvek nisu retki slučajevi da u radnim organizacijama postoje ekonomske jedinice samo na papiru, da one praktičo ne funkcionišu, a to znači da sistem neposrednog samoupravljanja u takvim radnim organizacijama ne dolazi do izražaja.

Poznate su i pojave bojažljivosti i neodlučnosti da se obezbedi dosledno sprovođenje principa raspodele prema radu u radnim organizacijama. Ovo se prvenstveno ogleda u pojavi da se lični dohoci drže na određenom nivou bez obzira na ostvareni poslovni uspeh.

Treba takođe ukazati da su u pretežnom broju radnih kolektiva još uvek neprevaziđena shvatanja u pogledu tzv. »startnih osnova«, zbog čega dobar deo radnika svoju zgradu još oseća kao »platu« dobijenu od preduzeća za izvršenje određenog posla, a ne kao lične dohotke koji su proizašli kao rezultat njihovog ličnog rada, rada njihovih ekonomskih jedinica i preduzeća kao celine.

Princip raspodele prema radu smo zapisali u novom Ustavu kao jedan od osnovnih faktora u izgradnji socijalističkog društva. Međutim, dosledno sprovođenje ovog principa u praksi nailazi još uvek na izvesne teškoće. Ponegde ima nerazumevanja, ponegde otpora, ponegde nedoslednosti i kolebljivosti. Sve se to razumljivo odražava na razvoj socijalističkih društvenih odnosa. Ovo nam ukazuje da će samo uz puno angažovanje svih društvenih faktora biti moguće obezbediti da princip raspodele prema radu u praksi dođe do potpunijeg izražaja.

U novom Ustavu proklamovali smo i princip izjednačavanja položaja svih radnih ljudi koji rade, a to praktično znači da se postepeno položaj radnih ljudi i u vanprivrednim delatnostima izjednačuje u odnosu na pravo upravljanja i pravo na dohodak prema radu sa položajem radnih ljudi u privredi.

Međutim, još su uvek velike teškoće u vezi sa realizacijom ovih prava. Razni oblici konzervatizma, nerazumevanja suštine ovog procesa, oportunizam i shvatanje da je nesprovodljivo da se sve intencije Ustava u ovom pogledu realizuju, kao i još nesagledana rešenja pojedinih problema s ovog područja su samo neke od prepreka koje treba savladati da bismo bitnije izmenili društvene odnose radnih ljudi u vanprivrednim delatnostima.

Ukazujući na iznete i slične pojave i probleme koje uočavamo kroz praksu, sindikati su, kao što sam već napomenuo, zainteresovani da upoznaju Skupštinu sa svojim zapažanjima i mišljenjima, tim pre što je sagledavanje ovakvih problema u okviru novog metoda rada Skupštine, postalo predmet stalnog interesovanja Skupštine i njenih organa.

S pravom se može očekivati da će sagledavanje, u okviru Skupštine, pojedinih problema sa svih aspekata, uz učešće svih zainteresovanih organa i organizacija, doprineti da se obezbedi i daleko snažnija politička podrška pojedinim pozitivnim kretanjima i da se u mnogo većoj meri mobilišu radni ljudi na obračun protiv svih negativnih pojava.

Razvoj našeg sistema socijalističke demokratije stalno povećava broj društvenih faktora koji na različite načine prilaze sagledavanju potreba i interesa radnih ljudi. Razumljivo, pri tome, da zajedničko angažovanje svih ovih različitih društvenih faktora na istim problemima, doprinosi traženju najboljih rešenja, usklađivanju i ujednačavanju različitih gledišta, što nesumnjivo predstavlja jedan od vidova demokratizacije odlučivanja kod nas.

Sa svoje strane, kroz još puniju orijentaciju u svom radu na sagledavanju problema i pojava na terenu, Savez sindikata će nastojati da u okviru novog predloženog metoda rada Skupštine doprinese u datim uslovima pronalaženju optimalnih rešenja o pojedinim problemima.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Reč ima drug Gojko Nikoliš, član Socijalno-zdravstvenog veća.

Gojko Nikoliš *(Izborna jedinica Karlovac):*

Druže predsedniče, drugovi i drugarice, utvrđivanje metoda rada je upravo jedan od osnovnih zadataka poslovnika. Drug Edvard Kardelj je na više mesta istakao da »unutrašnji demokratski metodi rada Skupštine treba da podstiču inicijativu poslanika u Skupštini i obezbeđuju sve mogućnosti za poštenu demokratsku kritiku podnetih predloga i za isticanje sopstvenih predloga, ispravki i dopuna, ali i punu političku i društvenu odgovornost poslanika u pogledu takvog njihovog rada«.

Iz ove, kao i iz drugih sličnih teza, očigledno je da se trajno mora voditi računa i o suprotnim tendencijama i izvesnim otporima protiv ovakvog metoda rada Skupštine. Iz toga, dalje, proizlazi da novi poslovnik Skupštine mora dati snažnu i nedvosmislenu podršku baš ovakvom metodu rada. Novi poslovnik ima ogromnu važnost za budući rad Skupštine, jer će u početku omogućiti pravilnu aktivnost, a od toga, možda, i zavisi daljni rad Skupštine kao samostalnog inicijatora u rešavanju društvenih problema. Zato će biti neophodno da svaki poslanik i organ Skupštine novi poslovnik brižljivo prouče, dobro shvate, stvaralački primenjuju i dalje razvijaju.

Govoreći o sadašnjoj povezanosti Skupštine sa društvenom bazom, drug Edvard Kardelj kaže: »Sve to će olakšati da se u Skupštini postiže neophodno jedinstvo u opredeljivanju osnovnih pravaca i sredstava socijalističke društvene akcije, a da pri tome samoupravnim organima ostane dovoljno prostora i dovoljno snažna materijalna baza za razvijanje one slobode inicijative i stvaranja, koja je moguća i neophodna pri postignutoj društveno-ekonomskoj strukturi naše zemlje i za njen dalji razvoj«.

Kako vidimo, ovde se ističe, s jedne strane, potreba formulisanja jedinstvenih stavova i, s druge strane, da se ostavi dovoljno prostora samoupravnim organima da rešavaju svoje uže probleme prema svojim posebnim uslovima. Dakle, reč je o uzajamnoj povezanosti i uslovljenosti jedne i druge društvene potrebe, o dijalektičkom jedinstvu opšteg i posebnog. Ima ne malo ljudi koji ne vide ovo jedinstvo, koji gledaju samo jednu stranu problema. Jedni strahuju od posebnosti, drugi strahuju od opšteg. Naravno, jedni i drugi mogu naći u našoj praksi podosta razloga svome strahovanju.

Kada je reč o donošenju jedinstvenih stavova, naročito u oblasti politike zdravstva ili u oblasti prosvete, onda ima ljudi koji pri pomenu reči »jedinstvo« smatraju da je to vraćanje na staro i da to vuče na birokratski centralizam. Ali, oni i ne pokušavaju da dokažu zašto bi svako nastojanje ka jedinstvu moralo unapred i neminovno da znači birokratsko-centralističko jedinstvo. Pogotovu su ovakve reakcije neopravdane ako se do jedinstvenih stavova dolazi demokratskim i naučnim postupkom, ako se ne formiraju isključivo u kabinetima pojedinih resora, nego na osnovi naučno prikupljenih činjenica. Pri takvom postupku nema u principu opasnosti da bi jedinstveni stavovi mogli doći u sukob s istinskim interesima radnih zajednica. One će naći u tim stavovima i sebe već samim tim što su učestvovale u njihovom donošenju.

Struktura sadašnje Skupštine upravo daje osnovne preduslove za takav postupak. Ona je stručno i društveno-politički kvalifikovana i u neposrednoj je vezi sa izvorima društvene prakse, pa će njenim tokovima odozdo moći lako da dostruje nove i sveže istine.

U vezi sa svim ovim postavlja se pitanje kako bi trebalo komponovati radne programe nekih veća radnih zajednica i čime bi trebalo početi. Ima radnih programa koji su sastavljeni prostom aglomeracijom pojedinačnih zadataka onako kako ih praksa nameće ili kako ih pojedini odbori i poslanici, svaki ponaosob, predlažu. Na primer, program jednog veća

radnih zajednica obuhvatio je ravno 31 zadatak, koji su stavljeni u isti rang, bez jasnijih prioriteta, i, što je najvažnije, bez jasne startne osnove, bez jedne jasnije, makar i početne koncepcije u tome koji su najglavniji problemi i šta se želi postići. Ovim putem neće se postići veliki rezultati. Bojim se da ćemo se pri takvom načinu rada izgubiti u sitnom praktičizmu, u donošenju pojedinačnih zakona i propisa, a da, pri tome, nemamo jedinstvene i opšte koncepcije o sveukupnosti i povezanosti pojedinačnih pojava i problema s kojima želimo da se borimo. Ako još svemu tome dodamo veliki broj materijala koje poslanici dobijaju iz Skupštine, iz srezova i opština, onda je zaista opravdano pitanje da li ćemo ispuniti očekivanja koja se u nas polažu. Da bismo tu opasnost izbegli, smatram vrlo korisnim da naša veća radnih zajednica otpočnu s opštim pretresom sadašnjeg stanja, dosadašnjih iskustava u oblasti njihove delatnosti i da na osnovu takvog pretresa odrede osnovne smernice daljne politike.

Analitičkih materijala za ovakav pretres imamo već dovoljno. Duboko sam uveren da bismo takvim postupkom upravo olakšali i ubrzali rešavanje pojedinačnih problema. Da bi se predupredile nedoumice i proizvoljna tumačenja na štetu osnovnih intencija poslovnika, to jest na štetu demokratičnosti u radu Skupštine odnosima Skupštine i upravnih organa treba pokloniti posebnu pažnju. Jasne su i opravdane intencije druga Edvarda Kardelja, kada, u duhu Marksovog i Lenjinovog načela o jedinstvu zakonodavne i izvršne funkcije, nastoji da otkrije mogućnosti za ostvarivanje ovog načela. Na toj liniji su njegove teze da su i Skupština i upravni organi zajednički i međusobno odgovorni nosioci socijalističke akcije, da se Skupština mora svojim licem okrenuti pretežno prema društvenoj praksi, a ne samo prema upravi, u smislu kontrole, nametanja odluka koje uprava ne može izvršiti da Skupština, u stvari, ni na koga ne bi vršila pritisak itd.

S druge strane, postoje i odredbe Ustava po kojima su upravni organi za svoj rad odgovorni Skupštini, pa Skupština vrši kontrolu i društveni nadzor nad radom upravnih organa. Skupština može donositi i kritičke ocene rada ili pojedinih postupaka organa uprave i time doprinositi ispravljanju grešaka.

Očevidno je, dakle, da će iz ovako složenog položaja Skupštine u praksi proisticati ne malo teškoća koje treba savladati s mnogo umešnosti i gipkosti, ali i doslednosti, da se ne ometa rad upravnih organa, ali da se ne ukoči ni demokratska inicijativa poslanika. To znači, da ne bismo smeli nijednog trenutka zanemariti mogućnost skretanja u oba pravca.

Odredbe Ustava kao i teza druga Kardelja o »međusobnoj odgovornosti i saradnji« usmerene su na maksimalnu aktivizaciju svih faktora u rešavanju društvenih problema, usmerene su na zbližavanje i ujedinjavanje zakonodavne i izvršne funkcije. Treba računati s tim da će u praksi biti pokušaja da se ovakve postavke upotrebe kao zaklon radi skidanja sopstvene odgovornosti i prebacivanja na nekog drugog. Osnovna intencija Ustava je da se otvori perspektiva i da se istakne moralno-politička odgovornost svih faktora zajedno.

Međutim, u praksi je reč i o operativnoj odgovornosti upravnih organa za određene poslove, a to je sasvim druga stvar. Za tu vrstu odgovornosti ne bi niko smeo da se poziva na Ustav, kao na zaklon. Znači, u dnevnoj praksi, u operativi ne bi trebalo ići ka proširivanju suodgovornosti na veći broj faktora o jednom istom problemu, jer bi nas to dovelo do razvodnjavanja osećanja odgovornosti, tako da bi u krajnjem rezultatu, odgovarali bi svi i — niko. Naša društvena praksa i potrebe našeg građanina nalažu da se jasnije podele operativne odgovornosti, da se jasnije razgraniči šta ko radi i za šta ko odgovara. Ustav nas na to obavezuje kad kaže: »Nosilac javne ili druge društvene funkcije lično je odgovoran za njeno izvršenje«. Naš građanin je životno zainteresovan za ovaj član Ustava, jer je on često pred pravom zagonetkom tražeći ko je i lično odgovoran za pojedine sitnije i krupnije nevolje koje ga tište. U tom smislu podržavam predlog druga Edvarda Kardelja da bi trebalo dati veće kompetencije upravnim organima, ali se istovremeno onda mora naglasiti da su oni, i samo oni, do kraja i odgovorni za vršenje tih kompetencija.

S tim u vezi je i pitanje kontrole i kritike rada upravnih organa od strane Skupštine. I tu će se, verovatno, nailaziti na teškoće i sporove oko pitanja kad prestaje društveno korisna i opravdana kontrola, a kad počinje ometanje normalnog rada upravnih organa. Svi se slažemo da su skupštine i organi uprave u krajnjoj liniji jedno i da se skupštinska kontrola i kritika nikako ne bi smele pretvoriti u bezprincipijelno i sitničarsko svakodnevno nasrtanje na samostalnost organa uprave, a ponajmanje organa gonjenja. Međutim, ne bismo smeli nijednog časa zaboraviti da objektivno postoje i značajne razlike između jednog i drugog faktora. Te razlike postoje kako u stepenu kvalifikovanosti za određena pitanja, tako i u načinu prilaženja istim stvarima i pojavama. Kada je, na primer, reč o određivanju osnovnih smernica politike u nekoj oblasti, onda se mora priznati da je današnja Skupština više kvalifikovana za taj posao od ma kojeg upravnog aparata, zato što je ona sastavljena od većeg broja ljudi, od ljudi koji su istovremeno i stručnjaci i društveni radnici. Oni su u mogućnosti da donesu sveže činjenice sa izvora i mogu objektivnije i svestranije da ocenjuju pojave, jer su oslobođeni od svakog

činovničkog odnosa i zavisnosti. Tim samim Skupština je stekla uslove da se pojavi kao efikasan i koristan kotrolor nad radom upravnih organa i kao javna tribina slobodne, naučno dokumentovane i socijalističke kritike. Nije, dakle, u pitanju nekakav hijerarhijski primat Skupštine nad organima uprave, već stvarni i koristan primat, koji treba ipak da postoji.

Drug Kardelj napomenuo je da savezni sekretarijati moraju imati pravo da utiču na tok celokupnog procesa utvrđivanja politike donošenja odluka u Skupštini. I taj stav, u načelu sasvim ispravan, trebalo bi u poslovniku brižljivo formulisati.

To se isto odnosi i na pravo upravnih organa da odbiju odluku Skupštine »ako smatraju da nisu u stanju da je izvrše«. I ovo bi trebalo u poslovniku određenije formulisati da bi se onemogućila proizvoljnost i subjektivnost, bilo Skupštine, bilo upravnih organa.

Drug Edvard Kardelj je istakao u referatu da je stvarna vlast Skupštine u većima, a ne u pomoćnim skupštinskim organima. Predsedništva veća, dakle, ne mogu imati nikakvu vlast nad većima i poslanicima i ne mogu predstavljati nikakvo »uže rukovodstvo« veća. Međutim, predsedništva imaju ogromnu, možda i presudnu ulogu u razvijanju demokratskih navika u našim predstavničkim telima i inicijative poslanika. Predsedništvo treba da pozdravi svaku konstruktivnu i socijalističku inicijativu poslanika i na njima je glavna odgovornost da li će se ili neće u skupštinskim telima odvijati istinska borba mišljenja kao normalna pojava i neophodnost. Kada je reč o borbi mišljenja, onda treba da se naviknemo da je jedino časno poprište ove borbe javna govornica.

I na kraju, nešto o odnosu prema poslaničkim interpelacijama. Pitanja poslanika mogu biti vrlo podesna i efikasna forma pokretanja nekih problema o čijoj aktuelnosti ni Skupština ni upravni organi nemaju dovoljno podataka, ili čiji značaj uopšte nije dovoljno sagledan, te su ostali zanemareni. Zato i ovu formu poslaničke aktivnosti treba u principu negovati. Mislim da u ovoj fazi razvitka našeg skupštinskog života ne treba da se bojimo preterivanja u tome pogledu već, obratno, nedovoljne aktivnosti poslanika. Ako bi bilo kakvih zastranjivanja od strane poslanika bolje će biti i takve interpelacije saslušati, pa podvrći javnoj kritici nego ih a priori odbaciti.

U tezama za pripremu poslovnika stoji da će predsednik veća odbaciti pitanje koje ne odgovara odredbama poslovnika, ali to može da dovede do proizvoljnih tumačenja na štetu demokratičnosti. Mislim da u pogledu sadržaja pitanja ne bi trebalo davati nikakva formalna ograničenja, osim ako je pitanje u suprotnosti sa socijalističkim poretkom. Na kraju, poslanik mora da snosi odgovornost za svoju interpelaciju i to, prvo, pred svojim većem, drugo, pred svojim biračima i, treće, pred subjektivnim snagama našeg društva koje su ga kandidovale.

Uveren sam da će poslovnik biti nov, snažan instrument u rukama poslanika za razvitak demokratičnosti, pre svega, u samoj Skupštini, i da će obezbediti nove inicijative poslanika, a to znači da će i Skupština u celini moći izvršiti zadatak koji joj je Ustav postavio.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Ima reč drug Petar Rihtar, poslanik.

Petar Rihtar *(Izborna jedinica Krapina):*

Kad govorimo o metodima rada Savezne skupštine, mislim da je potrebno nešto reći i o metodu stvaranja njenog programa rada, koji je u skladu s karakterom Skupštine i njenom ulogom, koja joj je u našem političkom sistemu namenjena. Drug Edvard Kardelj u svom referatu okarakterisao je ulogu Skupštine kao »nosioca socijalističke akcije u svim oblastima društvene izgradnje«, i »pokretačke akcije društvenih napora za demokratsko rešavanje tekućih problema društvenog života«.

Zato svoj program rada naša Skupština stvara ne samo na osnovu prijedloga političko-izvršnih, upravnih i drugih organa, ne samo po vlastitoj inicijativi, na osnovu neprekidnog praćenja društvenih zbivanja, nego i na osnovu sugestija, prijedloga i mišljenja građana, radnih organizacija i njihovh organa društvenog samoupravljanja, komuna, sindikata, društvenih organizacija, stručnih udruženja, privrednih komora itd.

Ta inicijativa odozdo, to neposredno, široko i svestrano učešće radnih ljudi u stvaranju programa rada Skupštine, predstavlja značajan faktor u rješavanju društvenih problema i zadataka. Zbog toga je potrebno posvetiti mu posebnu pažnju. Mislim, u vezi s tim, da bi trebalo proučiti pitanje, na koji način što bolje organizirati, što više podsticati i stimulirati sve te inicijative, a osobito one koje dolaze neposredno od radnih organizacija i njihovih organa društvenog samoupravljanja. Posebno treba voditi računa o tome da radne organizacije i njihovi organi društvenog samoupravljanja dođu do što jačeg izražaja ne samo u izvršavanju tekućeg programa vijeća radnih zajednica, nego i prilikom stvaranja programa njihovog rada. Sugestije radnih organizacija, njihovi prijedlozi i mišljenja, bez sumnje, u znatnoj meri će doprinijeti aktuelnosti programa vijeća radnih zajednica.

Među značajnim faktorima podsticanja i organiziranja takvih i drugih inicijativa odozdo, vrlo važno mjesto, svakako, pripada aktivnosti i ulozi poslanika u njihovim izbornim jedinicama, njihovim kontaktima i kon-

sultacijama s organima komuna, radnim kolektivima, njihovim organima društvenog upravljanja i drugim društvenim faktorima na terenu.

Možda bi se moglo razmisliti i o tome da se uvede praksa da odbori Skupštine, odnosno njena vijeća, koja izrađuju nacrte programa svoga rada, te nacrte u toku priprema dostave na mišljenje što širem krugu raznih društvenih faktora od komune do federacije. Na taj način bi se doprinijelo sve široj suradnji svih društvenih faktora u stvaranju programa rada Skupštine.

Prilikom stvaranja programa rada potrebna je i koordinacija i to ne samo između pojedinih vijeća radnih zajednica, između njih i Saveznog vijeća, između Savezne skupštine i Saveznog izvršnog vijeća i saveznih organa uprave, nego, također, i između Savezne skupštine i republičkih skupština.

Potrebu koordinacije prilikom stvaranja programa rada Savezne i republičkih skupština diktira istovjetnost ili sličnost osnovnih uslova socijalističke izgradnje na čitavo području naše zemlje, kao i jedinstvenost društveno-političkog sistema. Odgovarajući prethodni kontakti i konsultacije između Savezne i republičkih skupština, odnosno između njihovih tijela, izmjene odgovarajućih materijala i slično, omogućit će da se svestranije razmotre i proanaliziraju pojedini problemi u raznim oblastima naše izgradnje. To će svakako pozitivno utjecati na kvalitet i aktuelnost kako programa Savezne skupštine, tako i programa republičkih skupština. Naravno, ovakva koordinacija u pripremama programa olakšat će, i u izvjesnom smislu usmjeriti, njihovu suradnju i u samoj realizaciji tih programa.

Konačno bih želio podvući još jedan moment u vezi s donošenjem programa rada Savezne skupštine. Budući da taj program predstavlja glavnu osnovicu cijelokupne njene aktivnosti za izvjestan vremenski period i budući da aktivnost Skupštine nije zatvorena u skupštinske prostorije, jer se ona temelji na stalnoj, neposrednoj podršci i suradnji raznih društvenih faktora, bit će potrebno da svi ti društveni faktori budu što prije upoznati s programom rada Skupštine, odnosno njenih vijeća. Zbog toga, smatram da bi programe trebalo nakon njihovog usvajanja publicirati, tako da građani, radni kolektivi, komune, sindikati i drugi društveni faktori znaju koje je zadatke u narednom periodu postavila sebi Skupština i na kojim zadacima ona od njih očekuje svestranu suradnju i podršku.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Pošto je broj prijavljenih govornika veliki, predlažem da sada prekinemo sednicu, pa da nastavimo rad po podne u 17 časova.

(Sednica je prekinuta u 12 č i 30 min).

Nastavak sednice u 17 č i 10 min

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Drugovi, da produžimo sa diskusijom. Reč ima drug Rato Dugonjić.

Rato Dugonjić *(SR Bosna i Hercegovina):*

Drugarice i drugovi, možda je korisno da se na osnovu dosadašnje prakse istaknu neka pitanja i problemi, koji su se najčešće pojavljivali, tim više što je praksa rada novih skupština isuviše kratka da bi sama po sebi dala odgovor. Zato je ova današnja diskusija od velikog značaja za orijentaciju u daljem radu i to ne samo za riješavanje konkretnih odnosa i organizacije, nego i kao odgovor na neka pitanja koja su imala politički karakter.

Naročito na početku skupštinskog rada neki kadrovi su bili u dilemi — da li je skupštinski sistem sa pet vijeća, velikim brojem odbora i komisija, s novim položajem uprave Izvršnog vijeća, skupštine u međusobnim odnosima suviše komplikovan i preti li opasnost od izvjesne neefikasnosti čitavog sistema. Ovo pitanje se najčešće pojavljivalo u upravi i u vezi s upravom. Ustav je, doduše, načelno riješio odnose. Međutim, uprava se našla u novom položaju prema skupštinskim vijećima i odborima, s jedne strane, a s druge strane, sa starim obavezama prema Izvršnom vijeću, a naročito njegovim odborima, koji su bili organizovani na stari način. Povremeni nesporazumi, kojih je bilo, zajedničkim naporima relativno lako su prevladani za ovu etapu skupštinskog rada i pokazalo se da nije pitanje u sistemu, nego u neusklađenosti koja je razumljiva za početak svakog novog rada. Mislim da je referat druga Edvarda Kardelja dao dovoljno iscrpno objašnjenje kako će se ovo pitanje u perspektivi riješavati.

Međutim, čini mi se da poslovnik koji ćemo usvojiti neće moći da iscrpi sva složena pitanja novih odnosa koji će se javljati i da će biti potrebno i skupštinske poslovnike, kao i poslovnike izvršnih vijeća, a naročito sastav i ulogu odbora Izvršnog vijeća, stalno mijenjati i gipko prilagođavati promjenama i evoluciji skupštinskog rada, kao i jačanju samostalnosti uprave u njenom djelokrugu. Kad to napominjem, mislim na novu ulogu Skupštine u formiranju politike u svim oblastima društvenog i privrednog života. Drug Edvard Kardelj je govorio da i u tom pogledu nemamo neku kvalitetnu razliku u poređenju sa starom Skupštinom. I ona je isto tako određivala politiku prilikom diskusija o zakonima, društvenom planu, izvještajima Izvršnog vijeća itd. itd. Međutim, i dosadašnja praksa iako kratka, pokazala je korisnost i već početnu efikasnost u tome što se u Skupštini ne diskutuje samo o politici u načelu, nego se počinju formirati stavovi, zaključci i odluke o mnogo

užim oblastima nego što je to bilo do sada. To je jedna od razlika između stare i nove skupštine, starog i novog izvršnog vijeća. Ovo opšte poznato pitanje ne bih ni spominjao da se u vezi s tim ponekad i ponegde ne postavlja jedna druga dilema. Uprošćeno interpretirano pitanje je u tome — da li se u Skupštini otvoreno i javno mogu raspravljati svi problemi, s obzirom na to da u našem životu ima prilično protivrečnosti, spornih pitanja, a osobito u privredi, koja su »delikatna« i »politički osetljiva« itd. Odmah moram reći da u potpunosti podržavam osnovnu tezu koja je u referatu iznesena i mišljenje da nema nijednog pitanja iz područja privrednog života i društvenih službi o kojima se na Skupštini ne bi mogla voditi meritorna diskusija, uskladiti stavovi i doneti jedinstveni zaključci. Time ne potcjenjujem nimalo delikatnosti pitanja i pažnju s kojom treba njima pristupiti, ali smatram da je najbolji način bržeg i efikasnijeg prevazilaženja objektivnih protivrječnosti, kojih ima i kojih će biti u daljem našem socijalističkom razvitku, konstruktivna demokratska diskusija u najvišim predstavničkim organima. Čini mi se da i dosadašnja praksa, iako nedovoljna, to pokazuje. I u Saveznoj skupštini, a i u republičkoj skupštini, svestrane i široke diskusije o društvenom planu ne samo da su pomogle nalaženje najboljih rješenja, nego su i dalje učvrstile naše jedinstvo.

U vezi s tim, naročito bih htio da podržim jednu misao o kojoj je govoreno u referatu naime, o oživljavanju rada Vijeća naroda, odnosno o mogućnostima da se u Vijeću naroda diskutuje o mnogim pitanjima o kojima je drug Edvard Kardelj govorio. Ta praksa je za nas nova, u stvari, nema je i mislim da je vrlo dobra sugestija da i Vijeće naroda napravi svoj program rada. Siguran sam da bi već samo upoznavanje sa problemima iz pojedinih oblasti, izmjena iskustava bilo od svestrane koristi.

Pored toga, mislim da bi u poslovniku trebalo pokloniti mnogo pažnje saradnji Savezne skupštine i republičkih skupština, osobito u prethodnom postupku formiranja mišljenja o nekim pitanjima.

Drug Edvard Kardelj je veoma lepo izložio ulogu novog poslanika. Međutim, htio bih jače da naglasim jedno pitanje iz te oblasti, iako je o njemu govoreno.

Intenzivan rad Skupštine, a naročito odbora, veoma oštro su postavili pitanje angažovanosti poslanika u skupštinskom radu i u raznim drugim društvenim funkcijama. Mislim da bi to pitanje trebalo što pre rješavati ne čekajući naredne izbore, jer već veliki broj poslanika postavlja pitanje da ne mogu pratiti sadašnji intenzitet skupštinskog rada zbog angažovanosti na novim funkcijama. Predložio bih da skupštinska Komisija za izbore i imenovanja, u zajednici sa republičkim komisijama i političkim organizacijama, što prije izuči to pitanje i pomogne poslanicima da se oslobađaju onih funkcija koje ih onemogućuju u skupštinskom radu. Naravno da ima političkih funkcija koje mogu pomoći poslaniku da bude u toku problema njegovog izbornog sreza, ali to je drugo, a drugo je opterećenost sa deset ili više funkcija, a takvih slučajeva još ima, i to ne malo.

Čini mi se da treba pogledati još jednu stranu toga problema. Sve skupštine u svojoj praksi već su počele mnogo više da se služe rezolucijama, preporukama itd. upućenih samoupravnim organima. Međutim, činjenica je da imamo nenaviknutost, ili bolje rečeno, nedovoljno izgrađen odnos prema takvim skupštinskim aktima. Jedna površna anketa, koju sada popunjava Klub poslanika, pokazala je da ima dosta opštinskih skupština i radnih organizacija koje nisu čak ni uzele da raspravljaju o tim aktima, iako su na njih upućeni. Mislim da se u ovom pogledu zadaci poslanika znatno povećavaju.

Dopustite mi da kažem još nekoliko riječi o skupštinskim odborima. Neosporno je da su skupštinski odbori i njihov dosadašnji rad mnogo doprinijeli sadašnjem intenzivnom radu Skupštine. Međutim, u praksi se već sada osjeća razlika između odbora Saveznog odnosno republičkog vijeća i odbora vijeća radnih zajednica. U republičkoj skupštini smo dugo diskutovali o tome koji put da izaberemo u vijećima radnih zajednica — ili da stvorimo veći broj stalnih odbora, ili da se opredijelimo za radne grupe (ne insistiram na nazivu) o određenim konkretnim pitanjima. U načelu smo se opredjelili za ovaj drugi put. Možda pretjerujemo, ali stvaranje stalnih odbora i grupa moglo bi da vodi izvjesnoj birokratizaciji vijeća radnih zajednica, njihovoj jačoj orijentaciji prema raznim institucijama i upravnim organima nego problemima koji proističu iz samih radnih organizacija čiji su oni predstavnici. Čini nam se da je važno u tom pitanju pokloniti pažnju pri izgrađivanju skupštine kao najvišeg organa samoupravljanja.

Isto tako, od najveće važnosti je i odabiranje pitanja koja se stavljaju na dnevni red odbora ili pojedinih skupštinskih vijeća. Već se u praksi pokazalo da raspravljanje tekućih operativnih pitanja može da slabi ulogu bilo uprave, bilo privrednih organizacija, komora i slično, što nam ni u kom slučaju nije cilj, već naprotiv, skupština svojim radom treba da jača i podstiče samostalnost i odgovornost i političko-izvršnih i upravnih organa, kao i drugih organizacija u njihovom djelokrugu.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Reč ima drug Ilija Došen, predsednik Vrhovnog suda Jugoslavije.

Ilija Došen:

Drugarice i drugovi poslanici, rešenja o metodu rada Savezne skupštine i njenih tela, data u referatu druga Kardelja, omogućavaju skladnu saradnju Savezne skupštine i njen društveni nadzor u odnosu na Vrhovni sud Jugoslavije.

Govorio bih o saradnji skupština društveno-političkih zajednica i sudova.

Ustavom je dovoljno određeno regulisan odnos skupština društveno-političkih zajednica i sudova, a time i odnos Savezne skupštine i Vrhovnog suda Jugoslavije. Prema ustavnim odredbama »sudovi svoju funkciju ostvaruju primenom zakona i drugih propisa na konkretne slučajeve o kojima sude, kao i proučavanjem društvenih odnosa i pojava od interesa za ostvarivanje svojih funkcija, davanjem predloga za sprečavanje društveno opasnih i štetnih pojava i za učvršćenje zakonitosti.« Sem toga, sudovi imaju pravo i dužnost da obaveštavaju Skupštinu o primeni zakona i o problemima na koje nailaze u svom radu.

Ovakve ustavne odredbe jasno ukazuju da se ne postavlja pitanje da li treba uspostavljati odnose i saradnju skupština i sudova, nego kojim metodima rada i o kojim pitanjima iz sudske prakse i iz sudskog rada treba ubuduće razvijati te odnose. Pri tome, potrebno je istaći i šta takvi Ustavom postavljeni zadaci znače za celovitu funkciju sudova, koja je jedinstvena i koja se ne može, kad je reč o učvršćenju ustavnosti i zakonitosti, deliti na konkretno suđenje i na proučavanje društvenih pojava i problema.

Odbacujući buržoasko-demokratsko načelo o podeli vlasti i izgrađujući naše društvene socijalističke odnose prema načelu jedinstva vlasti radnog naroda, i dosadašnji zakonski propisi određivali su dužnost sudova da skupštinama podnose izveštaje. Sreski i okružni sudovi, a ponegde i republički, podnosili su ove izveštaje, ali su retko ulazili u analizu društvenih pojava i najčešće su izveštavali samo o svojim materijalnim, organizacionim, kadrovskim i drugim problemima, tako da se taj zadatak često svodio na formalnost. Takav način izveštavanja proizlazio je ne samo iz uskih okvira sudskog rada, već i zbog određene orijentacije i metoda rada samih skupština društveno-političkih zajednica.

Međutim, bilo bi netačno i nepravedno tvrditi da u dosadašnjem radu sudovi nisu uopšte pratili i uočavali društvene pojave i određene društvene probleme. Potreba prakse je često zahtevala da se na savetovanjima u sudovima ili u saradnji sa pravosudnim ili drugim organima i društvenim faktorima razmatraju izvesne pojave, a naročito krivično-pravna problematika i da se o određenim pitanjima zauzimaju stavovi koji su bili neophodni za njihov uspešan rad. To je doprinelo da sudovi ne budu usamljeni u borbi protiv negativnih pojava, a saradnjom s drugim društvenim faktorima bili su u mogućnosti da proveravaju svoje stavove. Ipak, potrebno je istaći da je ovakav rad, i pored značajnih uspeha, najčešće zavisio od pravilne orijentacije pojedinog sudije ili predsednika suda, dok je sud kao celina najčešće ostajao neaktivan u praćenju društvenih problema i svoj rad svodio samo na presuđenje pojedinih konkretnih slučajeva.

Nova uloga skupština, pa samim tim i uloga i metod rada Savezne skupštine, neminovno zahtevaju i unose novine u metodu i načinu rada sudova, pa i Vrhovnog suda Jugoslavije, koji će — više nego do sada — morati orijentisati i organizovati svoj rad na usmeravanje sudske prakse u pravcu obezbeđenja jedinstvene primene zakona, praćenjem i proučavanjem određenih društvenih pojava i problema. Shodno tome, takođe analizirati i sagledavati primenu zakona, učvršćenje ustavnosti i zakonitosti, aktuelnost ili prevaziđenost određenih zakonskih propisa i sl. Sem toga, Savezna skupština i njeni organi s pravom će od Vrhovnog suda Jugoslavije očekivati i tražiti da se društveni problemi i pojave, koje se zapažaju kroz sudsku praksu, iznose pred Skupštinu da bi se našla najbolja rešenja i otklonile štetne i negativne pojave i tendencije.

Sudovi opšte nadležnosti susreću se u svome radu sa vrlo širokom društvenom problematikom. Njihov rad u suđenju zahvata, u određenim granicama, gotovo sve oblasti društvenog života i kreće se od ličnih odnosa i međusobnih sukoba građana — preko odnosa i sukoba radnih ljudi u radnoj organizaciji ili pojedinačno sukoba ličnosti sa socijalističkim društvenim normama i zakonima — do ocene zakonitosti i rada upravnih organa. Takva širina rada omogućava sudovima da zapažaju raznovrsne društvene pojave i probleme, da uočavaju kako dejstvuju pojedini zakonski propisi, koliko oni deluju kao faktor koji olakšava kretanje socijalističkih društvenih odnosa, humanizaciju i demokratizaciju društva, kako se ostvaruju lične slobode, prava i dužnosti građana, samoupravnih organa i organizacija.

Proširujući svoj rad na analiziranje i proučavanje takvih društvenih problema i ostvarujući široku saradnju sa skupštinskim telima i drugim organima, sudovi se neće javljati samo kao pravni mehanizam koji primenjuje zakone na konkretne slučajeve, već će u svom razvitku sve izrazitije i još snažnije postajati društveni organ, koji ostvaruje određenu socijalističku politiku i koji nosi deo političke odgovornosti pred celim društvom. Na taj način proširiće se sudska funkcija, a sudovi će se intenzivnije uključiti u opštedruštvenu aktivnost u izgradnji socijalističkih društvenih odnosa. Sem toga,

Savezna skupština, kao najviši organ društvenog samoupravljanja i vlasti, prateći takav rad sudova, uključujući i Vrhovni sud Jugoslavije, biće u mogućnosti da sagledava efikasnost njihovog delovanja na učvršćenju ustavnosti i zakonitosti, kao i društvene probleme koje oni susreću u svom radu.

Naravno, ne treba gubiti iz vida da sudovi neće moći o svim problemima i pojavama koje budu zapažali davati kompleksne analize i celovitije predloge za njihovo rešavanje. O mnogim problemima oni neće moći da sagledavaju sve mogućne — ekonomske, sociološke, političke, organizacione i druge uzroke koji izazivaju izvesne negativne pojave. Za rad Skupštine i njenih tela značajno je ako se ti problemi uoče i na njih ukaže. Određena skupštinska tela ili državni organi u čijoj su nadležnosti ovi problemi analiziraće ih u saradnji sa sudovima, koji će im davati potrebne podatke i analize onako kako ih oni mogu sagledati iz svoje sudske prakse.

Ustavne odredbe koje određuju dužnost sudova — a time i Vrhovnog suda Jugoslavije — da proučavaju društvene pojave, kao i metod rada i uloga Savezne skupštine, koja u svoju aktivnost uključuje i društvene obaveze Vrhovnog suda Jugoslavije, imaće veliki značaj i za pravilno obaveštavanje javnosti o radu sudova i o problemima koji se na tom sektoru našeg društvenog života javljaju. Skupštine društveno-političkih zajednica, kao najautoritativniji faktori našeg društvenog života, razmatraće kako se ostvaruju funkcije sudova u pogledu realizovanja socijalističke politike istaknute u zakonima, kako sudovi gledaju na štetne i negativne pojave i koji se problemi javljaju na tom sektoru našeg društvenog života, tako da će javnost i na taj način biti pravilno i objektivno informisana. Štampi i drugim faktorima koji informišu javnost omogućiće se da raspolažu najobjektivnijim merilima, stavovima, zaključcima i činjenicama. Na pravilno informisanje javnosti o radu sudova ne treba gledati samo kao na moralnu podršku sudskom organu kad on vrši savesno i pravilno svoju funkciju, već kao na afirmaciju sigurnosti i stabilnosti pravnog i društvenog poretka, sigurnosti radnog čoveka u ostvarenju njegovih zakonom zagarantovanih prava i jednakosti građana pred sudom, a što, u isto vreme, znači afirmaciju naše socijalističke ustavnosti i zakonitosti.

Pored toga, neophodno je istaći da određene ustavne obaveze sudova ne znače samo informisanje skupština i davanje podataka koji omogućavaju da se sagledaju određeni problemi. Povezivanje sudova sa skupštinama na širim društvenim osnovama značiće uključenje sudske funkcije u opšti društveni nadzor organizovanom aktivnošću Skupštine i njenom socijalističkom društvenom akcijom.

Uloga koju novi Ustav određuje Skupštini omogućava da se, putem svakodnevne prakse i aktivnosti skupštinskih tela, proširuje društvena kontrola, uključujući tu i društveni nadzor nad radom sudova. Ne kontrolišući pojedinačna suđenja ili konkretne pojedinačne slučajeve sudske prakse, već prateći rad sudova na širim društvenim osnovama — opštim uvidom u njihov rad i povezivanje sudske funkcije sa celokupnim društvenim kretanjem, razmatranjem i ocenom stavova i pogleda koje sudovi ispoljavaju kad ističu i ocenjuju određene društvene pojave i njihovu štetnost, kad predlažu mere koje treba preduzimati, kao i kroz ocenu opšteg stanja sudova i primene zakona, u cilju učvršćenja ustavnosti i zakonitosti skupštine će sticati uvid u rad sudova i vršiti svoju ulogu društvenog nadzora i društvene kontrole. I u svom dosadašnjem razvitku skupštine su bile jedan od glavnih faktora u borbi protiv birokratizma, centralizma, partikularizma i drugih štetnih i negativnih tendencija. Ako se pri tome ima u vidu da je objektivno mogućna pojava negativnih tendencija i u sudstvu: etatističko-birokratskih, sudačkog samovlašća i samovolje, onda je sasvim razumljivo da će skupštine, angažujući se na svakodnevnoj problematici celokupnog društvenog života biti snažan faktor i u borbi protiv mogućnih negativnih tendencija u sudskim organima.

Prošireni zadaci sudova neminovno će se pozitivno odraziti i na ostvarivanje njihove funkcije u konkretnom suđenju. Diskusijama i zauzimanjem stavova o određenim društvenim problemima koji se tiču sudske prakse, sudovi će dobijati najcelishodniju političku orijentaciju za svoj rad. U isto vreme, iznošenjem problema koji će biti od značaja za rad kako skupština, tako i sudova, diskusijom i stavovima o tim problemima, za svoje pravilne stavove i pravilnu orijentaciju u njihovoj politici čuvanja i zaštite socijalističke zakonitosti, sudovi će dobijati značajnu društvenu podršku. Na taj način će jačati samostalnost i nezavisnost kao neophodni — Ustavom zagarantovani — preduslov za pravilno vršenje sudske funkcije, jer samo u zakonitom postupku pred određenim organom, a to je po zakonu sud, i uz učešće zainteresovanih subjekata koji imaju zakonsku garantiju jednakosti, može se utvrditi istina i šta je zakonito u konkretnom slučaju.

Međutim, nezavisnost sudova ne manifestuje se u njihovoj društvenoj izolovanosti već u nezavisnom položaju sudije kao društveno slobodnog i svesnog čoveka, njegovoj stručnoj sposobnosti i njegovoj socijalističkoj svesti. Nezavisnost se ne sastoji u zatvaranju sudova u uske okvire sudijske funkcije koja bi se iscrpljivala samo u presuđivanju konkretnih slučajeva, već u zakonom zagarantovanom po-

ložaju sudije da na njegove konkretne odluke i presuđenje niko ne može da utiče i da traži da se određeni slučaj reši na ovaj ili onaj način. Isto tako, samostalnost sudova ne može da se poistoveti s neodgovornošću i indolentnošću prema društveno štetnim pojavama. U našem društvenom sistemu nema nikog, ni pojedinca ni organa, koji pred društvom nije odgovoran za svoj rad i postupke. Sudovi u svom radu primenjuju zakone i dužni su ih primenjivati onako kakvi su po svom političkom i idejnom smislu, ali su istovremeno dužni da daju predloge i ukazuju na potrebu njihove izmene, ako su neefikasni i prevaziđeni društvenim razvitkom. Pravilna primena određenih zakonskih propisa zahteva i pravilno razumevanje političkog smisla zakona i odnosa koje zakon razrešava. Zakon nije sam sebi cilj, već mu je cilj da razreši određene društvene odnose i usmeri njihov dalji tok i razvitak. Ako se ne razume ta strana zakona, onda se ne može pravilno i sa sigurnošću primenjivati zakon, pa ma kojem metodu tumačenja se pribeglo.

Zbog toga će ustavne dužnosti — da sudovi kao kolektivi proučavaju društvene pojave i odnose — imati pozitivan odraz i sa tog stanovišta. Takvim radom postepeno će se iz sudske prakse otklanjati pojave sudskog formalizma, bezživotnog i nestvarnog gledanja na ljudske odnose i slučajeve o kojima se sudi. Na takav način bolje će se razumevati humana strana naših socijalističkih zakona.

Imajući u vidu takve poglede na sudsku funkciju, na njeno ostvarivanje ne samo suđenjem već i proučavanjem pojava i društvenih problema, kao i to da odnosi između skupština i sudova treba u osnovi da se razvijaju na proučavanju društvenih problema koji su u vezi sa učvršćenjem ustavnosti i zakonitosti, smatram da će se metod rada Savezne skupštine i njenih tela u odnosu na Vrhovni sud Jugoslavije u tom pravcu i razvijati. Metodom rada će se omogućiti dogovaranje između skupštinskih tela i Suda o programu rada, kad se njim obuhvata sudska praksa i rad Suda, kako se ne bi dešavalo da se od njega traže izveštaji, podaci i analize, koje on po prirodi svog posla, ne može obezbeđivati.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Reč ima drugarica Vida Tomšič, predsednik Socijalističkog saveza radnog naroda Slovenije.

Vida Tomšič:

Drugarice i drugovi, u diskusiji o uslovima za ostvarenje našeg osnovnog društveno-političkog cilja, naime, o razvijanju mehanizma samoupravljanja, o putevima kojim bismo stvarno učešće građana u upravljanju ekonomskim i društvenim životom mogli što pre i što potpunije da ostvarimo, pored razvijanja materijalne osnove i prava samoupravljanja u našim radnim organizacijama i komunama, čini mi se da je tema o kojoj danas diskutujemo od velike važnosti. Donošenje skupštinskog poslovnika, to jest izgrađivanje metoda rada našeg najvišeg samoupravnog organa, značiće u velikoj meri znatnu promenu i u radu nekih drugih društvenih organizama, a, u prvom redu, treba da u našim političkim i društvenim organizacijama metod našeg rada saobrazimo novim traženjima koja nastaju izgrađivanjem našeg skupštinskog sistema.

Zadržala bih se na ovim tezama za poslovnik i postavkama u referatu druga Edvarda Kardelja koje govore prvo o informativnoj službi koja je okrenuta građaninu.

Pažljivo sam saslušala diskusiju predstavnika novinarskog kluba i smatram da će stvarno taj rad informisanosti građana preko posebnih skupštinskih i novinskih službi značiti veliki napredak u poređenju sa dosadašnjim stanjem.

Mi smo do sada naše građane informisali o radu skupština i izvršnih veća više u našim političkim organizacijama i time smo se često gotovo pretvarali u propagatore, u transmisije tih tela, a manje smo odgajali građane u tom smislu da budući informisani i sami postanu aktivni u učešću u upravljanju zemljom.

Informisanje prema novom poslovniku, treba kao svoju dužnost i kao svoje pravo, da izvršava sama Skupština. Tu ne mislim samo na našu Saveznu skupštinu, već i na republičke i na opštinske skupštine. Znači, Skupština treba sama da izvršava dužnost informisanja svim sredstvima — od novina, radija — do televizije. Potreba informisanja o radu ovih tela postavlja pred naša sredstva informacije krupne zadatke. Naime, mi želimo da informacije budu stvarno objektivne. Ako hoćemo našeg građanina da obavestimo o svemu, o svim mogućim rešenjima konkretnih pitanja, onda smatram da moramo zauzeti stav da informacija o skupštinskom radu treba, u stvari, da obuhvata sve stavove koji dolaze do izražaja na sastancima naših veća.

Mislim da nije pravilan stav nekih redakcija koje, u stvari, filtriraju diskusiju, a ne bih ulazila u to da li proizvoljno, da li slučajno, da li prema svojoj ideologiji ili svom shvatanju, ili po nečijoj intervenciji ili intenciji, ali, mi često čujemo od naših drugova poslanika da je neki stav zabeležen, a drugi nije, da je u novinama zabeležen potpuno ili nepotpuno i slično. Dakle ako želimo da naš građanin bude obaveštan, treba da tražimo objektivnu informaciju.

Svakako, stav u tezama i u referatu druga Edvarda Kardelja o tome da će novinari moći da prisustvuju sednicama i odbora, po mom mišljenju, odgovara zajedničkim potrebama i nas poslanika i novinara. Smatram da je potpuno

tačno da poslanik može biti sputavan u iznošenju svojih stavova, ako treba da misli da će svaka njegova reč doći u novine, iako, uglavnom, tek kroz diskusiju u odboru sagledava pojedine strane problema.

Koliko znam, izgleda, da je malo parlamenata u svetu koji bilo šta izveštavaju sa svojih odborskih zasedanja. Doduše, tamo je i druga situacija, jer bi takva odborska izveštavanja značila, u izvesnom smislu, unošenje još veće demagogije pri istupanju na odborskim diskusijama.

No, meni se bar čini, da je prisustvo novinara u odborima potrebno baš za novinare, da bi mogli tamo da sagledaju sve moguće tendencije, kako bi bili spremni kad jedan predmet dođe u formi koju će pripremiti odbor na razmatranje u veće da ga onda tako obrade da informacija bude što objektivnija.

Time, u stvari, ne mislim da takva objektivna informacija isključuje već, obratno, ona traži i komentare i publicistički rad, bilo od novinara, bilo od svakog od nas ili drugih, koji će na osnovu te informacije moći onda da zabeleži tendencije, da se saglašava, ili da istupa protiv njih.

S druge strane, takav način informisanja javnosti, takvo otvaranje svih stavova pred čitavom našom, pa ako hoćete, i svetskom javnošću, postavlja pred nas, pred radnike u političkim organizacijama, pred Savez komunista i Socijalistički savez, dodatni zadatak da se ne orijentišemo samo na kritiku novinara koji je pogrešio time što je objavio jedan stav s kojim se Savez komunista ili Socijalistički savez ne slaže, već to traži od nas da dođemo ovde na govornicu, pa da se ovde suprotstavljamo stavovima za koje smatramo da vuku natrag ili, jednostavno, da ovde razvijamo stvarno jednu konstruktivnu diskusiju o našim društvenim problemima, što će, opet, sa svoje strane, usavršavati metod rada naše Skupštine i omogućiti građanima da sagledaju određene probleme sa svih strana.

Tako shvatam i onaj pasus iz referata druga Edvarda Kardelja, u kojem on govori da naša Skupština nije zamena za subjektivne snage, već je mesto delovanja subjektivnog faktora, što znači poziv na aktivizaciju subjektivnog faktora u radu u samoj Skupštini, a ne van Skupštine i protiv upotrebe nekih drugih metoda uticaja na rad Skupštine ili na zaključke koje treba Skupština da prihvati.

Takva objektivna informacija dalje razvija i utiče i na čitav društveni razvoj i društvene odnose i metod rada političkih organizacija i na terenu.

Meni se čini da je došlo vreme osobito u razvijenijim sredinama, gde građani čitaju novine, gledaju televiziju, slušaju radio, gde su dobro informisani, oni odbacuju one sastanke — bilo da su to zborovi birača ili sastanici koje saziva Socijalistički savez — koji, u stvari, znače informisanje o nekim stavovima. Prema tome, kad mi kao Skupština informišemo građane o stvarima sredstvima informacije — a mi danas moramo da vidimo i perspektivu kad će svi građani biti pismeni i znati da čitaju novine — onda se pred nas kao političke organizacije i društvene organizacije postavlja pitanje novog metoda rada. Ne treba nasedati, po mom mišljenju, nekim tendencijama koje bi sada pokušale da baš svaki sastanak, svaki miting, svaku konferenciju već ismejavaju i smatraju da je nepotrebna. U Sloveniji smo izvršili neke analize koje pokazuju da ljudi tačno razlikuju koji je sastanak neophodan za rad, za odlučivanje, a da odbacuju sastanke koji na dosta jednostavan, primitivan način informišu ili propagiraju neke stavove i da se na tim sastancima ne izvršava ono što je građanin već doznao da je njegova uloga, naime, da odlučuje, da je aktivan, da nešto prihvati ili odbacuje.

Ne smatram da tu neće biti još i velikih mitinga na kojima svi manifestujemo jedan naš stav, jednu našu odluku, ali, u stvari, kao metod našeg svakodnevnog rada, kao metod kojim građanin treba da postane aktivan upravljač, to svakako ne bi trebalo da su forme tih starih agitacijskih konferencija i zborova. Ali, mi govorimo i o tome kako je Socijalistički savez parlament koji stalno zaseda i tribina aktivnih građana i njihov instrument. Mi smo u Sloveniji razmišljali o tome šta se pred nas postavlja, ako to nije samo parola, ako stvarno hoćemo da damo mogućnost građaninu da zna šta se radi svakog dana. Došli smo do toga da ipak treba više razmisliti o ideji koja, inače, u našem društvu nije nova. O tome smo razgovarali kad smo stvarali zadružne domove. Kasnije, pre tri godine, Savezni odbor Socijalističkog saveza slao je neka pisma o društvenim centrima. Reč je, po mom mišljenju, o stvaranju materijalne društvene osnove zato da bi građani upravljali, za rad upravljanja to ne može i ne treba da bude samo kancelarija mesne organizacije Socijalističkog saveza, već društvena prostorija, koja je, tako reći, danonoćno otvorena i kojom rukovodi i za koju se brine mesna organizacija Socijalističkog saveza. Danas postoji osnovni zadatak u metodu rada opštinske organizacije Socijalističkog saveza da omogućuje građanima da mogu ne samo na poziv, već kada oni traže da dolaze da pitaju, da tamo nađu novine, dežurnog čoveka, odbornika, koji će, ako ne objasniti, a ono bar osigurati da građanin dobije odgovor na svoje konkretno pitanje koje nije mogao razjasniti na drugi način.

Na taj način Socijalistički savez može da postane instrument građanina u njegovom svakodnevnom uticaju na društvene stvari i upravljanje.

Naime, meni se čini, da kad raspravljamo o odnosu Socijalističkog saveza i novog skupštinskog sistema, ovde, u Saveznoj skupštini, mislim da pravilno taj odnos svodimo na međusobno konsultovanje Saveznog odbora, Predsedništva Savezne skupštine, na zajedničke sednice i mogućnosti obostrane inicijative za razrađivanje izvesnih problema. Ali, na terenu, u komunama, sada, pri izradi statuta, imamo, po mom mišljenju, izvesnih nepravilnih postavljanja Socijalističkog saveza vis-a-vis opštinske skupštine. To vidim u tendencijama koje bih mogla nazvati »predstavničkim tendencijama«, naime da se pojavljuje odbor Socijalističkog saveza kao predstavnik građana vis-a-vis opštinske skupštine, koji preuzima na sebe one aktivnosti koje, u stvari, pripadaju direktno građanima. Mislim da ćemo morati mnogo paziti da se — kad govorimo o Socijalističkom savezu — na terenu to ne svede na odbor Socijalističkog saveza, pa da se uzme kao postojeća činjenica da su time predstavljeni svi građani kao članovi Socijalističkog saveza, već mi treba da izgrađujemo metode rada Socijalističkog saveza, verovatno u tom smeru da on omogućuje građaninu da dođe u direktan dodir s opštinskom skupštinom, sa republičkom i Saveznom skupštinom, a ne da zamenjuje taj odnos sa radom odbora.

Zbog toga bih na kraju govorila i o ulozi Socijalističkog saveza u vezi sa radom poslanika, naime, baš u pogledu tog rada poslanika prema građaninu.

Teze poslovnika razrađuju problem i mi podržavamo sve metode koje treba da doprinesu da bi naš rad u Skupštini bio što kvalifikovaniji. Naš osnovni zadatak je zapravo da se dobro spremimo da tu delujemo kao predstavnici radnih ljudi, znači, da treba da znamo šta oni misle i šta žele. Međutim, tu se pojavljuje težnja, koja se povezuje sa tim što smo delegati komune, da nastupamo kao delegacija građana, da se — možda to još nisu tako jake pojave, ali mislim da nije suvišno da se o njima nešto kaže — ta delegacija od izvesnih komuna i organizacija Socijalističkog saveza, odnosno odbora SSRN, shvata kao onaj tip poslanika koji treba da u Skupštini uradi za tu dotičnu komunu ili nekoliko komuna, ili srez, da prodru stavovi koji će biti za njih bolji nego što su dosadašnji.

Svakako, dobro osećam da tu postoji izvesna opasnost ako bismo se mi borili protiv toga da se komune direktno i konkretno sa svojim poslanicima dogovaraju šta je za njih bolje, ali, s jedne strane, smatram da bismo morali u političkom radu ipak voditi računa o tendenciji da se interes pojedine komune i šta je bolje za nju ne sukobljava sa našim opštim progresivnim kretanjem, s druge strane, mi smo u ustavnoj diskusiji odbacili obavezivanje poslanika da baš zastupa takav i takav stav, već smo otvorili mogućnost da on dobija instrukcije od svoje opštine, ali da on autonomno odlučuje u Saveznoj skupštini i republičkim skupštinama sa poznavanjem svih tih problema. Na kraju, on ima i zadatak da objasni argumente za promenu svoga stava ili za drukčije glasanje nego što je, u stvari, njemu ne samo građanin, nego uglavnom jedan deo aktivista u opštini, naložio da se bori.

U Sloveniji smo imali nekoliko primera da smo diskutovali o zadatku Socijalističkog saveza da se bori u opštini za potpunu informaciju poslanika, da mu se omogući da se upozna sa svim problemima i van zasedanja opštinskih skupština, jer je često i nemoguće poslanik da bude i tu i tamo, ali, s druge strane, treba da se Socijalistički savez bori i protiv tendencija koje bi unosile u rad poslanika suviše starih elemenata.

Skupštinski poslovnik treba u nekim svojim delovima, što je predviđeno i u tezama, da bude vrlo konkretan. Slažem se s govornicima koji su isticali, na primer, veliku važnost da tačno odredimo odnos između Saveznog izvršnog veća, Savezne skupštine, uprave, sekretarijata itd., da odredimo njihove kompetencije, a time i odgovornost. Ali, biće mnogo pasusa u poslovniku gde život još ne traži i možda nikada neće tražiti da tačno odredimo sve postupke. Zbog toga sam iznela mišljenja koja ne smatram da treba da uđu u sastav poslovnika kao, na primer, u pogledu rada naših društveno-političkih organizacija, na koje će snažno uticati promena metoda rada samih naših skupština.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Reč ima drug Slavko Komar, predsednik Odbora Saveznog veća za društveni plan i finansije:

Slavko Komar *(Izborna jedinica Osijek):*

Drugarice i drugovi, iako je protekao kratak period od konstituisanja Savezne skupštine, novom organizacionom strukturom, kao i proširenim obimom djelatnosti, stečena su prva iskustva i postignuti relativno dobri rezultati u radu skupštinskih tijela. U okviru cjelokupne aktivnosti Skupštine, i rad pojedinih odbora se razvijao ubrzano i dinamično. Pošto radim u odboru koji je kompleksan po svom karakteru rada, održao je jedanaest samostalnih sjednica i pet zajedničkih sjednica sa dva ili tri druga odbora, to bih iznio nekoliko praktičnih primjedaba, iskustava i zaključaka, od kojih su neki čak i tehničke prirode.

Prije svega, raznovrsnost problematike pretresanih prijedloga zakona i odluka, kao i drugih materijala, zahtijevala je izvjesne napore članova Odbora da ih što temeljnije savladuju, da ih provjeravaju na terenu u izbornim

srezovima i iznose što preciznije i argumentovanije stavove. U tome su se pojavile određene teškoće i prepreke, koje u procesu — s manje ili više uspjeha — savladavamo.

Pokazalo se da je veoma potrebno predvidjeti duži vremenski period između donošenja i razmatranja zakonskih prijedloga i njihovog usvajanja, kao i drugih materijala koji se razmatraju, a koji su od većeg značaja. To zahtijeva odgovarajuću suradnju sa Saveznim izvršnim vijećem i njegovim organima, i tu treba obezbijediti učešće poslanika u izradi pojedinih zakona i propisa od šireg značaja, odnosno intenzivniju i konkretniju razmjenu mišljenja, što se naročito ističe u referatu druga Edvarda Kardelja. Stoga ponavljam da je korisno da se poslanici upoznaju s tezama zakona i materijala i da od početka učestvuju u njihovoj izradi.

Kratak rok za donošenje odluka, iako je bio objektivno uslovljen hitnim donošenjem Društvenog plana za 1964. godinu, kao i pratećih mjera za njegovo izvršavanje, nije omogućavao temeljitije proučavanje problematike koju određen prijedlog zakona ili odluke regulira, odnosno da se poslanici što svestranije upoznaju s uzrocima i posljedicama donošenja pojedinih značajnih propisa. Zbog toga što su se Skupština i njena tijela kasno konstituirala, domovi i odbori su diskutirali o Društvenom planu tek u njegovoj drugoj fazi. Mjere koje su bile u vezi s Društvenim planom za 1964. godinu, od kojih su neke izvanredno važne, kao, na primjer, Zakon o amortizaciji, diskutirane su u trećoj fazi, gotovo u predvečerje donošenja odluka u domovima. Izgradnja nekih krupnih objekata, kao i trgovačke flote, zbog bitnosti i zbog toga što je u vezi s tim, jedan ogroman posao ranije učinjen, to je došlo na pretres i u vijeća, uglavnom, tako da se veoma malo moglo utjecati na ulaženje i razradu toga. Primjer koji u tom pogledu može vrlo korisno da posluži za buduće, jeste razmatranje carinske službe. U tome su učestvovala tri odbora, a kasnije je razmatrano i u vijećima. Investicije od pet milijardi dinara za unapređenje carinske službe poslužile su Skupštini da prvi put otkad postoji carinska služba uđe kompleksno, detaljno, ne samo u tih pet milijardi investiranja, koliko je potrebno za unapređenje carinske službe, već i da široko sagleda probleme te vrlo važne službe.

Prema tome, već imamo i pozitivnih i negativnih iskustava, od kojih su većina razumljiva i ne treba da nas iznenađuju ili zbunjuju jer je to početak rada Skupštine po njenim novim koncepcijama.

Naročito je istaknuta potreba da poslanici budu u toku rada na društvenim planovima, počev od prve pa do posljednje faze njihove izrade. Prošle godine to nije bilo moguće, a sada se omogućuje da prate rad na društvenom planu u nadležnim odborima i u vijećima i da pravovremeno intervenišu. Također su počele prve diskusije o Sedmogodišnjem planu, tako da će Skupština biti kvalificirani nosilac utvrđivanja političko-društvenog i privrednog razvoja naše zemlje u sljedećem sedmogodišnjem periodu. Da bi se na vrijeme mogao vršiti pretres pojedinih prijedloga i materijala, bilo bi potrebno naći najcelishodnije oblike suradnje sa organima Saveznog izvršnog vijeća i drugim organizacijama i institucijama. Prvi kontakti su dali u tom pogledu dobre rezultate. Ubuduće bi trebalo tražiti još efikasnije oblike suradnje. Ta suradnja treba da bude sve šira i svestranija i da posebno prima novi sadržaj širom razmjenom mišljenja. Skupštinski rad treba uskladiti sa radom drugih upravnih i društvenih institucija, da se ne bi dolazilo u vremenski tjesnac. Također treba razraditi metod tretiranja pojedinih pitanja i do sada još neophodnu proceduru razmjene materijala itd. Zbog toga se do sada u traženju što adekvatnijeg sadržaja i načina rada ponekad dolazilo i do nevjerice i nervoze u pogledu opravdanosti ili cjelishodnosti takvog rada skupštinskih organa, a to je razumljivo jer je novo.

Izvori informacija poslanika su nedovoljni i svode se obično na škrto dato obrazloženje uz prijedlog teksta odluke i zakona i izlaganje predstavnika organa Saveznog izvršnog vijeća. S druge strane, poslanici dobijaju obimne materijale, koji, opet, traže posebnu obradu. Zato se osjeća potreba da se proširi izvor informacija poslanika konsultacijama pojedinih društveno-političkih i privrednih organizacija i stručnih institucija u izbornim jedinicama, kao i ostalih republičkih i saveznih institucija, zatim, opštinskih, sreskih i republičkih skupština itd. Prema diskusijama kojima sam prisustvovao u nekim odborima, naročito u Odboru u kojem radim, ispada da bi trebalo da imamo, otprilike, tri izvora informiranja.

Prvo, materijal i objašnjenja koja daju predlagači, ono što se u konkretnom slučaju iznese u materijalima, pisanim ili usmenim, predstavnika Saveznog izvršnog vijeća, ako materijali otud potječu.

Drugi izvor su primjedbe i kritike najeminentnijih organizacija o određenom pravnom aktu da se vidi kako se kretala diskusija u vezi s određenim materijalom, a to se odnosi na one pravne akte koji su šireg značaja, gdje dolazi do novih principa, gdje se mijenjaju odnosi u raspodjeli i slično. Za olakšanje rada i bolje informiranje poslanika bilo bi potrebno davati široke i skraćene tekstove, a to često treba da budu kvalitetno razrađene teze, da se jače naglase one postavke koje su nove. Korisno bi bilo da to bude način prezentiranja materijala poslanicima, bilo od upravnih organa, bilo od aparata odbora ili vijeća.

Treći uslov koji smo u dosadašnjoj praksi ranijih sastava Skupštine propuštali, a i sada još nije uveden, jeste provjera djelovanja propisa i mjera na terenu u izbornoj jedinici, koju poslanici treba da vrše. To će biti važna dopuna provjeri koja se vrši drugim kanalima izvršnih organa, komora i društvenih organizacija. U tome treba kroz praksu pronaći određeni metod i mjeru.

U tom smislu smo već imali prvi praktičan pokušaj novog načina diskusije o kretanju privrede i društvenog plana za 1964. godinu, kada su članovi jednog ili dva odbora obišli svoje izborne jedinice da bi se uvjerili u konstatacije, ocjene i prognoze izražene u materijalima saveznih organa. Naročito se osjeća potreba da se provjeri djelovanje pojedinih prijedloga propisa na poslovanje privrednih organizacija, prije svega, u nekim najvećim proizvodnim centrima.

Osim toga, pored angažovanja radi pretresanja i proučavanja materijala dobijenih od drugih institucija, kao i radi provjeravanja djelovanja predloženih propisa i odluka, odbori će morati i samostalno da prate privredna i društvena kretanja, da ukazuju na pojedine tendencije u tim kretanjima, da budu inicijatori određenih prijedloga.

U proteklom periodu, zbog kratkoće vremena i opterećenosti, odbori nisu bili inicijatori donošenja novih propisa. Ubuduće bi trebalo razvijati pravnu inicijativu odbora da samostalno pokreću rad radi donošenja pojedinih zakona i drugih akata kako to budu praksa i život zahtijevali.

Potpuno se slažem s onim što je drug Edvard Kardelj u svom referatu govorio o većoj potrebi postavljanja pitanja iz pojedinih oblasti organima uprave ili drugim institucijama, na koja bi oni preko svojih predstavnika davali odgovore u vijećima. Međutim, pošto bi metod postavljanja pitanja trebalo još više proširiti, bilo bi dobro čak kad bismo uveli u poslovnike vijeća, a i odbora, da se pitanja mogu postavljati i u samim odborima, pa da odbori ocijene koja su pitanja takova da se mogu dati direktno odgovori na licu mjesta, koja su pitanja takve prirode da ne treba davati odgovore, a koja su pitanja takva da treba da idu u vijeća. Time ne mislim reći da treba odbori da budu selektor za postavljena pitanja, nego proširiti praksu da ne bismo isuviše opterećivali vijeća mnogim pitanjima koja bi se, u stvari, mogla postavljati, ali ipak, da za vijeća ostanu neka bitna pitanja koja imaju širi značaj.

Također je u radu odbora postavljeno pitanje podjele rada, opredjeljivanje za pojedinu problematiku pojedinih članova odbora i informiranje ostalih o rezultatima rada pojedinih zaduženih podgrupa ili potkomisija u odboru za određeno pitanje.

Istakao bih još dva pitanja. Ona imaju gotovo tehnički karakter, a to je da su potrebni odgovarajući uslovi za rad poslanika u odboru. Uslovi rada pojedinih poslanika u izbornim jedinicama, međutim, nisu bili dovoljno stimulativni za njihovo svestranije angažiranje, kako na radu u odboru, tako i u samim izbornim jedinicama. Od njih se zahtijeva da budu, razumije se, politički na visini, tako i stručno i meritorno mišljenje o delikatnim problemima privrednog i društvenog razvoja, a poneki nemaju potrebnih uslova za rad. U srezovima se traži njihovo angažiranje, kako od društveno-političkih, tako i od privrednih organizacija i stranaka, zahtijevaju se konsultacije o donijetim zakonima i drugim aktima Skupštine, mišljenja i prijedlozi za rješavanje mnogih specifičnih problema u srezu, općini ili privrednoj organizaciji.

Da bih ilustrirao tu situaciju koja ponegdje nastaje, uz dozvolu jednog svog kolege poslanika, citirat ću doslovno njegovu diskusiju o tome u našem Odboru. On ovako kaže: »U mojoj izbornoj jedinici koja obuhvata četiri općine naš je položaj takav da svi naši aktivisti, društveno-politički radnici u općinama, bar tako shvaćaju za sada, da smo mi prilično slobodni, a da mi poslanici moramo biti prisutni, maltene, na svim forumima, počev od općinske skupštine pa do komiteta Saveza omladine, ako tome dodamo i nekoliko većih privrednih organizacija, od kojih normalno i redovno dobijamo pozive za sastanke upravnih odbora i radničkih savjeta. Kada tome dodam materijal koje dobijam iz Skupštine o radu Odbora i vijeća, tada imam toliko materijala da bih tačno mogao imati jedno lice zaposleno da studira taj materijal i da mi nekako dostavi siže kako bih bio u položaju da tim skupovima kažem nešto o tome, jer pošto radim u Vijeću i u frekventnom odboru, očekuje se da nešto više kažem u diskusiji o određenoj materiji. Oni svi živo prate rad Skupštine i njenih odbora i znaju kada sam ovdje, a kada sam tamo, tako da odmah vide kada nisam prisutan nekoj sjednici«.

Tu su različite situacije u zavisnosti od toga da li je poslanik profesionalac, ima li drugo radno mjesto, ima li jednu ili više općina, kakve su saobraćajne veze u izbornoj jedinici i kakve su saobraćajne veze sa Beogradom, može li da angažira neki aparat da mu pomogne u obradi materijala i slično, pa su često u nekim odborima diskusije o tome da li imati pretežno samo profesionalce ili imati i one koji imaju druga radna mjesta. Na primjer, Savezno vijeće ima 109 članova. Polovina poslanika su profesionalci, a polovina je angažirana na drugim mjestima. Recimo, jedan član Odbora u kojem radim, predsjednik je jedne općine u kojoj je veliki metalurški kombinat i kada bi se podesio rad toga druga u općini sa radom u odboru, onda bismo u takvom jednom odboru

imali predsjednika općine koji ima kompleksan pregled na tako važnim privrednim područjima, a što je vrlo važno za rad odbora.

Nemam nikakva iskustva kakvi su problemi u vezi s drugim vijećima. Ovo govorim, prije svega, sa stanovišta jednog odbora, kao što je ovaj u kojem radim, koji je kompleksan i zahtijeva prilično vremena da se savlađuju svi poslovi.

S druge strane, tempo rada u odboru, kao što sam kazao, angažira mnogo vremena poslaniku, pa je ukazano da bi ubuduće trebalo o tome voditi računa i poslanicima obezbjeđivati više vremena za obilazak srezova. Iznosim, također kao jedno iskustvo, da su se svi članovi našeg Odbora složili da u vremenu od 10. do 15. januara nemamo nikakve sjednice, kako bismo u periodu kada se donose planovi srezova i planovi općina mogli obavljati svoje osnovne političke dužnosti.

Zato podržavam prijedlog druga Rate Dugonjića da se preporuči ne samo Komisiji za izbore i imenovanja da o tome vodi računa, nego i na neki drugi način da se preporuči srezovima i komunama da poslanicima izlaze u susret i omoguće im što normalnije uslove za rad. Neminovno se ukazuje potreba da se poslanici — s vremena na vrijeme — sastanu i pretresu na terenu, u izbornoj jedinici ili širem području uslove u kojima rade.

Na kraju, htio bih istaći još jedno pitanje na koje se spotičemo u radu. To je kako žive i kvalificirane diskusije koje se vode u odborima preneti na vijeća, jer imamo različitih slučajeva. Imamo nekada neki vrlo važan dokument, materijal, zakon, o kojem je bila vrlo živa diskusija u odboru, ali je vrlo teško tu diskusiju preneti u vijeće da se vidi koji su bili razlozi, koje su bile dileme i motivi što je odbor zauzeo ovakav ili onakav stav. Ima drugih slučajeva kada ide po muke, na primjer, to je bilo u vezi s diskusijom o Ustavnom sudu, baš u vezi s carinom, kada je ta diskusija koja je bila u odborima predstavljena Skupštini vrlo živo. Da li će težište diskusije biti u odboru ili u vijeću ovisi i od položaja odbora. Mislim da je do sada u odborima preovladavalo mišljenje da odbor treba, na neki način, da zaključi stvar, da nešto predloži vijeću i da to dođe pred jedan širi forum. Ako bismo tako shvaćali rad odbora, onda u mnogo slučajeva ta diskusija u odboru ne bi bila prenijeta u vijeće. Ali, ako vijeće shvatimo u duhu kako posljednjih mjeseci o tome razmišljamo i kako je drug Edvard Kardelj to formulirao, da odbor bude pripremno tijelo i da se tu uglavnom materijal priprema, a, ako se, eventualno, o nekim pitanjima ne opredeljuje, onda bi diskusije u vijećima mogle biti svestranije, življe i, prema tome, da središte diskusije bude u vijećima.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Drugovi, pre podne rekao sam da ima malo diskutanata za popodnevnu sednicu. Međutim, sada ih ima previše. (Smeh u sali).

Razume se, ne vršeći nikakav pritisak, molio bih drugove da budu što je moguće kraći u svom izlaganju, kako bismo večeras završili, inače, moraćemo sutra pre podne da nastavimo diskusiju.

Ima reč poslanik Tomislav Badovinac, predsednik Centralnog komiteta Saveza omladine Jugoslavije.

Tomislav Badovinac *(Izborna jedinica Krapina):*

Drugarice i drugovi, raspravljajući danas o metodu rada Skupštine, u želji da se njena djelatnost što bolje organizira i da se što uspješnije ostvari osnovni smisao Ustava, smatram potrebnim da kažem nekoliko riječi i o djelatnosti društveno-političkih organizacija koje mogu znatno pridonijeti efikasnosti rada skupština.

Sigurno je da cjelokupni naš društveno-ekonomski i politički sistem organizirano i uspješno djeluje na ostvarivanje i osmišljavanje uloge radnog čoveka u našem društvu. Nema sumnje da je samoupravljanje najobjektivniji uslov i izraz mogućnosti za oživotvorenje tih nastojanja. Na toj osnovi su konstituirane i skupštine kao viši oblik asocijacije radnih ljudi. Isto tako, i društveno-politički organizirane snage svojom djelatnošću utječu na proširivanje osnove neposrednijeg učešća radnih ljudi u upravljanju i njihovom potpunijem shvaćanju političkih pitanja i odluka organa vlasti.

Iako je suvišno naglašavati, treba reći, da je za efikasno funkcionisanje rada skupština, čak i neophodna, jasna i organizovana aktivnost društveno-političkih organizacija u ostvarivanju jedinstvenog sistema samoupravljanja. Tim više, jer se već danas ne može govoriti o samoupravljanju, odnosno upravljanju samo u radnim organizacijama, nego i o svim vidovima društvenog-kolektivnog življenja ili rada.

To znači da se mehanizam našeg društvenog samoupravljanja ne može u potpunosti razviti — ako u njegove tokove ne bude aktivno uključen veliki broj društvenih organizacija, posebno onih koje na najrazličitijim osnovama okupljaju mlade proizvođače i upravljače.

Želim da kažem nekoliko riječi o potrebi, mogućnostima i obavezi organizacije Saveza omladine Jugoslavije da svoju aktivnost razvije u cilju jačanja i usavršavanja sistema neposrednog upravljanja.

Omladina je nedeljivi deo društva, tako da se i njena uloga, mjesto i zadaci jedinstveno i ispoljavaju. Međutim, to istovremeno ne znači

da nema posve određenih specifičnosti koje i nalažu potrebu okupljanja i organiziranja mladih ljudi u Savez omladine Jugoslavije.

Ovom prilikom ne želim govoriti o cjelokupnoj djelatnosti organizacije već samo o onoj aktivnosti, koja direktno utiče na aktivan odnos omladine u društveno-političkom životu. Pri tome smatram da je potrebno istaći da nije riječ samo o pripremanju mladih ljudi za obavljanje društvenih poslova, nego upravo o potrebi stalnog aktivnog rada i življenja na svakom mjestu gdje se omladina nalazi. Sa tog stanovišta mladi ljudi, prvo, treba da razvijaju u Savezu omladine Jugoslavije takve demokratske odnose, koji će svakom mladom čovjeku omogućiti da budu razmatrani njegovi problemi i teškoće da može ostvariti svoje želje i potrebe, u saglasnosti s objektivnim mogućnostima, da može da utiče na pokretanje svojih životnih problema i problema rada i da bude odgovoran u istoj mjeri u kojoj ističe i zahtjev za ostvarivanjem prava; drugo, da se Savez omladine mora maksimalno angažirati u borbi za oživotvorenje prava koja mladi ljudi imaju po Ustavu, za jačanje i razvijanje samoupravljanja gdje se jedino to pravo može ostvariti, za odgovorno učešće u donošenju i sprovođenju u život odluka i rješenja.

Kad govorim o angažiranju omladine i iznošenju njenih mišljenja i prijedloga, onda to znači da Savez omladine treba u sopstvenim okvirima i u demokratskim uslovima da podstiče i organizira razmjenu mišljenja među mladima o svim pitanjima iz života i rada radnog kolektiva, škole, zadruge, komune i da to bude put do zauzimanja stavova za koje će se boriti svaki mladi čovjek i Savez omladine kao cjelina. To podrazumjeva i potrebu da Savez omladine stavove mladih ljudi što češće iznosi javno, izvan sastanaka organizacije i da ih usmeno ili pismeno upućuje onim organima, ustanovama ili institucijama na koje se odnose.

Na taj način Savez omladine Jugoslavije praktično ostvaruje organizirani samoupravni oblik rada i mogućnost direktnog učešća većeg broja mladih ljudi u društvenim poslovima, a svojom cjelokupnom djelatnošću, koja se temelji na Programu Saveza komunista Jugoslavije, uključuje se i u jedinstveni sistem samoupravljanja u našoj zemlji.

Jasno je da će stavovi mladih ljudi biti konstruktivniji, realniji i korisniji ako se oni bolje upoznaju sa problemima, teškoćama i mogućnostima sredine u kojoj žive, ako im bude dostupnije neposrednije sudjelovanje u raspravljanju i u odlučivanju, to jest, ako budu uključeni u samoupravljanje. U tom smislu se pred Savez omladine postavljaju zadaci, kako u ideološko-političkom radu, u smislu informiranja i osposobljavanja omladine, tako i u neprekidnom zalaganju da se osnova neposrednog uključivanja omladine u samoupravljanje što više proširi, kako bi što veći broj mladih ljudi bio na izvoru zbivanja i lično stavljen u položaj da bude odgovoran za rješavanje svoje i društvene perspektive.

Javno odlučivanje je najobjektivniji i najodgovorniji način u donošenju odluka, jer se temelji na cjelovitijem sagledavanju problema, stvarnim mogućnostima i društvenoj i ličnoj odgovornosti učesnika, čiji su i interesi po sredi. Pod javnim odlučivanjem se jasno podrazumijeva široko konsultiranje radnih ljudi, organiziranje diskusija i na taj način stvaranje javnog mnenja, formiranje društvenih kriterija i omogućavanje da se aktivno uključe radni ljudi i omladina u rješavanje svih pitanja koja su značajna, kako za društvo, tako i za pojedince. U tom smislu, sve više će dolaziti do izražaja potreba da Savez omladine služi kao oblik konstituiranja stavova mladih ljudi o određenim društvenim problemima i organizacija u kojoj će mladi ljudi moći i šire da sagledaju određena pitanja na koja nailaze. Zbog toga je osobito važno da se stavovi omladine prenesu izvan same organizacije i da se o njima raspravlja i u skupštinama, koje su izraz samoupravne vlasti radnih ljudi. Riječ je, dakle, o iznalaženju najpogodnijih oblika uzajamnog djelovanja organizacije Saveza omladine u skupštinama.

Od posebnog značaja je da Savez omladine, a i druge organizacije, imaju direktan odnos sa Skupštinom. Do sada se saradnja sa Skupštinom ostvarivala isključivo preko organa uprave. Mišljenja i primjedbe na nacrt nekog zakona ili na neki elaborat dostavljane su organima uprave i od njihovog stava je zavisilo da li će se usvojiti. Pošto Savez omladine nije bio »tako značajan društveni faktor«, to su stavovi, primjedbe i inicijative često propadale, iako formalno nisu odbijane. Danas već postoji mogućnost da se učestvuje i u toku utvrđivanja rada Skupštine, izrade elaborata, projekata zakona itd. a ne samo pri kraju posla kada se često ne može mnogo mijenjati. Razumljivo je da je učešće Saveza omladine, s obzirom na mali broj profesionalnih ljudi mogućno uglavnom u političkom razmatranju, a manje u stručnom radu, pravljenju elaborata i slično. Tako neke probleme omladine, na primjer, učenike u privredi, Savez omladine već više godina pokreće gotovo bezuspješno, iako nitko otvoreno i argumentirano ne može dokazati da to ne treba rješavati. Diskutira se sa predstavnicima raznih sekretarijata i drugim organima, ali na tome se i sve završava. Izgleda da se ovom problemu ne može naći odgovarajuće rješenje, dok se ne pokrene upravo u Skupštini, koja, istina, nije svemoguća, ali koja može da organizira svestrano proučavanje tog problema i da nađe najbolja rješenja.

Također, treba pokrenuti pitanje korišćenja ustavnog prava i pokretanjem »zakonodavne inicijative«. Ovo, naravno, u širem smislu, jer nije riječ samo o zakonima, niti samo o Saveznoj ili republičkim skupštinama. Riječ je, uopšte o širokim mogućnostima poduzimanja inicijativa za raspravljanje o određenim problemima omladine pred predstavničkim tijelima, skupštinama u komunama i širim zajednicama, kao i o donošenju odgovarajućih odluka, u vidu različitih pravnih akata, zakona, rezolucija, preporuka itd. Ta mogućnost stavlja Savez omladine objektivno u situaciju da direktno pokreće najznačajnija pitanja i probleme koji su u vezi s mladim ljudima.

Drug Edvard Kardelj je u svom referatu prilično govorio o informiranju poslanika kao važnom uslovu njihovog uspješnog učešća u radu skupštine. U tom svijetlu posebno se ističe problem boljeg informiranja onog velikog broja mladih koji su prvi put birani u naše skupštine na svim nivoima. To je utoliko važnije što su to predstavnici omladine. U tom smislu, suradnja organizacija i rukovodstva Saveza omladine s mladim poslanicima i odbornicima značajna je i sa stanovišta izrastanja mladih poslanika i odbornika u kvalitetne predstavnike.

Suradnja Saveza omladine sa Skupštinom od velikog je značaja i za političko-vaspitni rad, jer se i na taj način pruža mogućnost mladim ljudima da realnije i dublje sagledaju doneta rješenja, odluke, planske postavke itd. i da svoje zahtjeve i želje bolje usklađuju s objektivnim mogućnostima. Želim reći da za Savez omladine nije važno samo upoznavati mlade ljude s onim o čemu su skupštinski organi donijeli odluke, već predmet i sadržina naše političke diskusije i rada s omladinom treba da budu sva važna pitanja o kojima se u skupštinama raspravlja. U vezi s ovim, bilo bi neophodno da jedan veći broj poslanika i odbornika i izvorno informira omladinu o pitanjima koja se raspravljaju u raznim skupštinskim vijećima i odborima.

U sadašnjim uslovima postoji potreba da se i skupštine osjećaju društveno odgovornim i obaveznim da traže o određenim pitanjima mišljenje i stavove omladine u procesu donošenja odluka, kako bi utjecale na što širi krug mladih ljudi i stavile ih u položaj da odgovorno raspravljaju o vlastitim problemima. To ističem zbog toga što je još nedovoljno razvijena samoodgovornost i samoinicijativa u raspravljanju o problemima koje skupština pokreće, pa je potrebno i podsticati i obavezivati i omladinu da se aktivno odnosi prema problemima i životu sredine u kojoj se nalazi. Takvo iniciranje bit će veoma korisno kao praksa u svim slučajevima kada Skupština samoinicijativno pokreće pitanja koja su od prvorazrednog interesa za omladinu i bitno utječu na ostvarivanje njene životne i radne perspektive.

Ovo nekoliko misli u prilog današnje rasprave o organizaciji i metodu rada Skupštine proizlazi iz do danas djelomično sagledanih mogućnosti ostvarivanja jedinstvenog sistema samoupravljanja. Sigurno je da će se na temelju današnje diskusije, a i u procesu daljeg djelovanja Skupštine, iznalaziti sve bolja organizacija i metod rada.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Predlažem odmor.

(Posle odmora)

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Produžujemo s diskusijom. Ima reč drug Evgenij Dimitrov, poslanik Sobranja Socijalističke Republike Makedonije.

Evgenij Dimitrov:

Drugarice i drugovi poslanici, u vezi s izradom poslovnika Skupštine i njenih domova, ja ću govoriti o nekim aktuelnim pitanjima, ograđujući se pri tom da ću se namerno zadržati samo na pojedinim njihovim aspektima.

Prvo pitanje jesu odnosi između veća. Ustav je načelno izvršio razgraničenje njihovog delokruga, ali je ostao još dnevni život. Poslovnici će verovatno rešiti samo jedan deo ovih pitanja, dok će ostala pitanja biti rešena kroz iskustva koja ćemo sticati u toku rada.

Još prilikom donošenja Ustava bilo je jasno da je nemoguće strogo razgraničiti delokrug veća, i zbog toga su još u Ustavu bila predviđena ovlašćenja da svako veće može na svoj način da uzme učešće u razmatranju predloga i pitanja koja se nalaze na dnevnom redu drugog veća. Tačnije rečeno, kad se postavlja pitanje odnosa između veća, ne radi se o takozvanom ravnopravnom delokrugu, jer je to pitanje načelno pravilno postavljeno: Ustav predviđa različite mogućnosti zajedničkog rešavanja i različite oblike saradnje između Saveznog, odnosno republičkog veća i odgovarajućih nadležnih veća radnih zajednica. Pitanje se više postavlja u slučaju kad se radi o učešću jednog veća radnih zajednica u rešavanju i razmatranju pitanja koja ne spadaju u njegov delokrug. Da li, recimo, Prosvetno-kulturno veće može uzeti učešće u radu kada je na dnevnom redu pitanje koje spada u ravnopravni delokrug Saveznog veća, odnosno republičkog veća i Organizaciono-političkog veća, ili Socijalno-zdravstvenog veća?

Za sada, na osnovu Ustava, postoji samo jedna mogućnost uzajamnog učešća. To je, da veće, kada pretresa predlog zakona, društvenog plana, ili budžeta, ili pitanje koje dotiče njegov delokrug i oblast rada, može da do-

stavi svoje mišljenje nadležnim većima. Nadležna veća su tada dužna da uzmu u razmatranje njegovo mišljenje.

Međutim, postavlja se pitanje: da li je ovaj oblik saradnje i učešća jednog veća radnih zajednica u pitanjima koja spadaju u ravnopravni delokrug opštepredstavničkog veća i drugog veća radne zajednice dovoljno? Da li ne bi trebalo omogućiti poslanicima jednog veća radnih zajednica da mogu uzeti učešće u razmatranju i predloga zakona i onda kad se ti predlozi nalaze na dnevnom redu drugih veća, i podnositi predloge koji bi se razmatrali u drugom, nadležnom veću?

Načelno, ovakvu mogućnost ne bi trebalo odbaciti. Jer, ako na sednicama veća, po pozivu skupštine, mogu prisustvovati i predstavnici raznih društveno-političkih organizacija i udruženja, onda ne bi trebalo napraviti jedan strogo razgraničeni zid odnosa između veća i onemogućiti da poslanici učestvujući u radu drugih veća aktivno doprinose rešavanju određenih pitanja.

Drugo pitanje je odnos odbora veća radnih zajednica prema stalnim odborima Saveznog, odnosno republičkog veća. Koristeći iskustva iz dosadašnjeg rada Sobranja Makedonije, po mom mišljenju, sve više se dolazi do saznanja da veća radnih zajednica ne mogu ostati bez stalnih pomoćnih tela — odbora, bilo stalnih, bilo povremenih. Drug Edvard Kardelj izneo je u svom referatu da je sazrelo pitanje obrazovanja odbora u većima radnih zajednica. Poznato je da je jedini način da poslanici veća radnih zajednica zauzmu stav o pojedinim predlozima zakona i odluka na plenarnoj sednici veća, tako da poslanici veća radnih zajednica ne učestvuju u prethodnom postupku i diskusijama o pojedinim predlozima.

S tim u vezi, postavlja se pitanje: gde je težište rada u Skupštini? Mislim da je u prethodnom postupku, težište rada svakako u odborima, jer se na plenarnim sednicama iznose samo najkrupnija pitanja. Na plenarnim sednicama se odlučuje uglavnom o prihvatanju ili neprihvatanju predloga. Ako je tako, postavlja se onda pitanje: mogu li se veća radnih zajednica lišiti mogućnosti da u prethodnom postupku, gde se rešava o suštini predloga i zauzimaju stavovi, ne doprinesu formulisanju pojedinih predloga.

Zbog toga, mislim da je potrebno da se u većima radnih zajednica formiraju posebna pomoćna tela koja će na sličan način, kako to rade stalni odbori Saveznog, odnosno republičkog veća, pretresati predloge i probleme. Govori se da bi se time organizaciona struktura skupštine još više komplikovala i da može doći do paralelizma u radu. Međutim, ako se načelno stane na stanovište da veća radnih zajednica moraju u prethodnom postupku aktivno učestvovati, onda se mogu naći i takvi organizacioni oblici da se sa najmanje složenosti i komplikacija ovo pitanje reši — da spomenem samo održavanje zajedničkih sednica.

Veoma aktuelno pitanje je i inicijativa poslanika. Drug Edvard Kardelj je u svom referatu posebnu pažnju posvetio ulozi poslanika i naglasio svojstva koja poslanik treba da ima da bi mogao uspešno da vrši ovu odgovornu funkciju. Zbog toga bi trebalo da se u poslovnicima pokloni posebna pažnja svim oblicima inicijative poslanika. Jedna od teza poslovnika postavlja uslov da poslanik koji podnosi amandman treba da ima podršku devet drugih poslanika. To ne ide ka jačanju inicijative poslanika, jer bi takav postupak, ako bi se prihvatio, prilično komplikovao podnošenje amandmana i sputavao podnošenje amandmana, kojih je i inače bilo premalo.

U tezama za izradu poslovnika Skupštine, nije bilo govora o pitanjima iz odnosa Savezne skupštine i Ustavnog suda. Zakon o Ustavnom sudu ovlašćuje svako veće Skupštine da može pokrenuti postupak pred Ustavnim sudom, te bi poslovnicima Skupštine trebalo bliže odrediti kako će doći do odluke veća da bi se pred Ustavnim sudom pokrenuo postupak.

Drugo, Ustavni sud može donositi odluke koje obavezuju Skupštinu u vezi s usaglašavanjem zakona s Ustavom, ili druge. To bi pitanje, takođe, trebalo u poslovnicima bliže obraditi.

Zadržao bih se još na pitanju odnosa Skupštine i Izvršnog veća. Najznačajniji aspekt ovih odnosa svakako je opšta oblast politike. Načelno, ovi odnosi jasno su postavljeni u Ustavu. Suština je u tome da se osnovi politike utvrđuju jedino u Skupštini i da nema, i ne može biti, politike koja bi bila formirana van nje, ili u njenim političko-izvršnim ili upravnim organima. Odredbe novog Ustava su u tom pogledu precizne i dosledne i na liniji jačanja sistema skupštinske vladavine.

Poznato je da je u prvoj fazi socijalističke izgradnje osnovni faktor formiranja i vođenja politike bila vlada, koja je imala pozicije relativno osamostaljenog organa u odnosu na Skupštinu. Poznati su i društveno-politički razlozi koji su uslovljavali i opravdavali takav njen položaj. Međutim, takva uloga i položaj vlade prevaziđeni su već u doba donošenja Ustavnog zakona 1953. godine, a nove ustavne odredbe još su doslednije u primeni principa skupštinske vladavine. Našem društveno-političkom sistemu ne odgovaraju odnosi prema kojima je utvrđivanje politike isključiva kompetencija vlade, a predstavničko telo isključivo zakonodavni organ, ili, pored toga, da ima još jedino pravo da odobrava ili ne odobrava politiku vlade. Razvijeniji sistem društvenog samoupravljanja i viši stupanj društveno-političke izgradnje socijalističkog društva zahteva

da Skupština sve više preuzima inicijativu i društvenu odgovornost za utvrđivanje politike. Iz ovakvog položaja i uloge Skupštine, proizilaze dva zaključka koja treba da provejavaju i kroz odredbe skupštinskih poslovnika o odnosima između Skupštine i Izvršnog veća.

Prvo, u svojoj političkoj delatnosti Izvršno veće treba sve jače da bude okrenuto prema Skupštini i da bude inicijator za utvrđivanje politike od strane Skupštine. Osnovu za politiku koju sprovodi Izvršno veće treba sve više da traži i nalazi u politici utvrđenoj od Skupštine, a Skupština i njena veća i odbori moraju voditi računa da li njeni političko-izvršni organi, za politiku koju sprovode, imaju uvek osnovu u skupštinskim odlukama.

Drugo, Skupština treba da poštuje Ustavom garantovanu samostalnost Izvršnog veća u vršenju njegove političko-izvršne funkcije, jer bez ove samostalnosti ne može biti ni prave odgovornosti za sprovođenje politike. Izvršnom veću treba da bude prepušteno da samostalno i odgovorno konkretizuje mere koje ono oceni neophodnim za izvršenje politike utvrđene od strane Skupštine.

Značajno je i pitanje nadzora nad radom Izvršnog veća i njegove odgovornosti pred Skupštinom. I ovde se ne radi o principijelnim pitanjima, jer ih je Ustav regulisao, nego o oblicima primene ustavnih postavki. Ustavne odredbe određuju da Skupština vrši političku kontrolu nad radom njenih političko-izvršnih i upravnih organa, pa bi u poslovnicima trebalo bliže odrediti forme kroz koje će doći do izražaja politička kontrola. Jedan od načina je podnošenje izveštaja Izvršnog veća pred Skupštinom. Ustav ne određuje karakter izveštaja, niti vreme kada će se oni podnositi, ali obavezuje Savezno izvršno veće da izveštava Skupštinu o svom radu. Izveštavanje može i treba da ima raznovrsni karakter i treba da se vrši, bilo na inicijativu Izvršnog veća, bilo Skupštine. Bilo bi korisno da se jedanput godišnje Skupština osvrne na celokupni rad Izvršnog veća, a da povremeno detaljnije pretresa pojedina područja delatnosti.

S obzirom da Skupština vrši političku kontrolu nad radom Izvršnog veća, izveštaj treba prvenstveno da se odnosi na mere koje je Izvršno veće preduzimalo radi sprovođenja politike u pojedinim oblastima delatnosti. Takav izveštaj može biti veoma značajan osnov i povod za utvrđivanje opštih smernica za politiku koju će u budućem periodu Izvršno veće sprovoditi.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Ima reč drug Milija Radovanović, poslanik Skupštine SR Srbije.

Milija Radovanović:

Drugarice i drugovi poslanici, na osnovu zapažanja iz dosadašnje prakse Skupštine Socijalističke Republike Srbije, istakao bih neka pitanja koja imaju određeni značaj za metod rada Skupštine i treba ih ukoliko je to moguće regulisati poslovnikom.

Ustav je načelno regulisao odnos skupštinskih veća. Ali ostaje da se regulišu i usklade s poslovnikom i u praksi još mnoga pitanja iz njihovih međusobnih odnosa i metoda rada.

Uloga Saveznog i republičkog veća je jasna. Međutim, veća radnih zajednica su uža, specijalizovana tela, kvalifikovana za određene oblasti. Takav karakter određuje i njihovu orijentaciju i način razmatranja pitanja koja se iznose na sednice ovih veća.

Iz dosadašnjeg rada ovih veća, naročito kada je reč o Organizaciono-političkom veću, ne bi se mogli izvući neki određeni zaključci, ali je uočeno da se mogu postaviti određenije neka pitanja međusobnih odnosa i metoda rada ovih veća.

Za veća radnih zajednica određena su pitanja u kojima se ona pojavljuju u ravnopravnoj nadležnosti sa republičkim većem.

Veća radnih zajednica prvenstveno treba da se bave problemima koji su od većeg interesa za radne organizacije koje predstavljaju, a tu je, u prvom redu, društveno samoupravljanje. Međutim, prema Ustavu, osnovna funkcija Organizaciono-političkog veća je organizacija političkog sistema, pa upravo u samoupravljanju dolazi do izražaja specifičan položaj Organizaciono-političkog veća u poređenju s ostalim većima radnih organizacija. Ovo Veće, u zajednici sa Privrednim, Prosvetno-kulturnim i Socijalno-zdravstvenim većem treba da raspravlja pitanja koja su u vezi sa daljnim razvitkom društvenog samoupravljanja na tim područjima. Pitanje se postavlja samo u slučajevima kada se pokaže neophodnim da se u društvenom samoupravljanju regulišu stvari nekim normativnim aktom, da li neko drugo veće radnih zajednica iz čije opšte nadležnosti treba regulisati neko pitanje samoupravljanja, osim Organizaciono-političkog veća, može ravnopravno sa republičkim većem učestvovati u donošenju toga akta. Prema intencijama ustavnog sistema, u ovim pitanjima, izgleda, ravnopravno sa republičkim većem trebalo bi da učestvuje Organizaciono-političko veće, što nikako ne isključuje potrebu da prethodno raspravlja i zauzima stavove o ovom pitanju i odgovarajuće veće radnih zajednica.

Dosadašnje iskustvo iz rada Skupštine Socijalističke Republike Srbije pokazuje da paralelizam u radu odbora republičkog veća i veća radnih zajednica isprepliće njihove određene međusobne veze. Po pravilu, programi rada ovih tela su identični, a njihova aktivnost je usmerena uglavnom u istom pravcu. To ukazuje da je potrebno uklađivati rad ovih tela da bi se određeni problemi sagledavali sa različitih aspekata, radi političkog efekta koji treba da

proizađe iz rada skupštinskih tela, kao i zbog ekonomičnosti i racionalnosti u radu.

U početku se veća radnih zajednica nisu bila orijentisala na formiranje svojih odbora i komisija radi priprema određenog problema o kojem bi se raspravljalo u veću. Izvesna pitanja su veća radnih zajednica i odbori republičkog veća zajednički pripremali i raspravljali na zajedničkim sednicama. Otuda se neophodno postavilo pitanje odnosa veća radnih zajednica i odgovarajućeg odbora republičkog veća. Međutim, zajedničke sednice odbora jednog veća i drugog veća kao celine su principijelno pitanje, zbog različitih pozicija i ovlašćenja ovih skupštinskih tela.

Veća radnih zajednica, zbog prezauzetosti svojih članova na radnim mestima, a uz to i broj poslanika u njima je relativno mali, još nisu orijentisana na obrazovanje ostalih svojih odbora, ali je sve češća praksa da za pripremu određenog pitanja za veće obrazuju ad hoc odbore ili komisije. Saradnja ovih tela veća radnih zajednica i odbora republičkog veća uspešno se razvija i umnogome doprinosi boljem i svestranijem sagledavanju pitanja koja se pripremaju za veća.

Ankete i saslušavanja, kao oblik delatnosti skupštinskih odbora i komisija — zbog svoje specifičnosti i srodnosti sa sudskim i istražnim radnjama — Ustav izdvaja u posebnu odredbu. Propisuje se u isto vreme, da odbori i komisije u vršenju ankete i saslušavanja »ne mogu imati istražne i sudske funkcije«, što treba da znači da u primeni ovog instituta treba biti pažljiv i primenjivati ga samo u određenim slučajevima. Međutim, praksa ukazuje da se odbori i komisije široko služe anketom i saslušavanjem, pa i u slučajevima kada se određeno pitanje može lako razjasniti redovnim pribavljanjem podataka. Na taj način se ankete i saslušavanja nepotrebno identifikuju sa redovnim pribavljanjem podataka, koje inače Skupština i njena tela mogu vršiti i bez posebnog ustavnog ovlašćenja. Ili, što je možda još češći slučaj, obično pribavljanje podataka i usmeno dobijanje obaveštenja od rukovodećih ljudi iz organizacija i ustanova se naziva anketom i saslušavanjem, čime institut ankete i saslušavanja, u stvari, gubi u značaju. Otuda se ukazuje potreba da se u skupštinskim poslovnicima bliže utvrdi šta se podrazumeva pod vršenjem ankete i saslušavanja i koja je svrha ovog instituta, kao i to u čemu je razlika između ankete i saslušavanja i drugih oblika prikupljanja podataka.

Vid aktivnosti skupštinskih tela, naročito odbora i komisija, u pripremi pitanja za iznošenje na veća je grupni i pojedinačni odlazak na teren. Pored ovoga, česti su pozivi raznih samoupravnih organa i organizacija kao i društveno-političkih zajednica, da skupštinska tela pošalju svoje članove na njihove sednice, svečane priredbe i slično.

S obzirom na brojnost skupštinskih tela i njihovu sadašnju aktivnost, odlasci na teren poslanika i stručnjaka za račun Skupštine su veoma česti. U tome se, i pored nastojanja Predsedništva Skupštine i predsednika veća da se rad skupštinskih tela koordinira i usklađuje, često preteruje. Nije redak slučaj da se iz više odbora i komisija ide na teren radi pribavljanja podataka o sasvim istom ili sličnom pitanju, a često su se ti podaci mogli dobiti i redovnim putem od organa uprave ili tih organizacija koje se obilaze. I ne samo to, već se u izvesnim slučajevima nađu u istom mestu po više grupa poslanika ne samo iz više veća, već i iz jednog veća, a to sve može da odaje sliku neorganizovanosti u radu Skupštine, pored toga što je to skopčano i sa velikim materijalnim izdacima.

U programima rada skupštinskih tela u prvom redu odbora i komisija, za svako pitanje koje će se pripremati, neophodno je odrediti i način kako će se priprema sprovesti. Tako bi veća koja usvajaju te programe, a, zatim, i Predsedništvo Skupštine koje koordinira rad veća i njihovih tela, mogli obezbediti uvid i uticati da se odlasci na teren za račun skupštine svedu na potrebnu meru.

Teze poslovnika Savezne skupštine dopuštaju mogućnost da »Poslanik ima pravo davati inicijativu da veće čiji je član traži da se iz predloga koji je podnet drugom veću izdvoji u poseban zakon, odnosno drugi akt deo predloga koji spada u delokrug veća čiji je član«, ili da »Predsedništvo Skupštine može po svojoj inicijativi ili na predlog zainteresovanog veća radnih zajednica odlučiti da se iz predloga zakona odnosno drugog akta izdvoji deo predloga koji sadrži materiju za koju je nadležno drugo veće radnih zajednica«.

Reč je o tome, da, recimo, Predlog zakona o osnovnoj školi, pored odredbe o organizaciji i radu osnovnih škola kao samostalne školske i prosvetne ustanove, može da sadrži i odredbe o zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti učenika osnovne škole (materija iz delokruga Socijalno-zdravstvenog veća), odredbe o organima društvenog samoupravljanja i organima nadležnim za vršenje nadzora nad radom škole (materija iz delokruga Organizaciono-političkog veća) i odredbe o sticanju stručne spreme u višim razredima osnovne škole i dopunskom finansiranju škole (materija iz delokruga Privrednog veća).

S obzirom na načelo dvodomosti u donošenju zakona i drugih pravnih akata, jasno je da u donošenju navedenog zakona ne mogu istovremeno i ravnopravno sa Saveznim odnosno republičkim većem učestvovati sva četiri veća radnih zajednica, već samo jedno od njih. U navedenom slučaju to bi bilo Prosvetno-kulturno veće, pošto je osnovna materija Predloga zakona o osnovnoj školi iz delokruga toga veća.

Teze poslovnika Savezne skupštine omogućuju da svako veće radnih zajednica reguliše ravnopravno sa republičkim većem, zakonom ili drugim aktom, materiju iz svoje nadležnosti i da se to u slučajevima kada predlog zakona sadrži regulisanje materije različitih, ali u međusobnoj vezi, društvenih odnosa, učini izdvajanje tih delova iz predloga zakona ili drugog pravnog akta u poseban predlog i da po njima odlučuju odgovarajuća veća.

Međutim, mišljenje je komisija za izradu poslovnika republičke skupštine da bi ovakvo cepanje jednog zakona, koji po svojoj unutrašnjoj vezi i strukturi čini jedinstvenu organsku celinu, bilo nepotrebno, a pravno-tehnički teško izvodljivo.

Ovakva rešenja bi dovela do daljeg cepkanja našeg i onako usitnjenog zakonodavstva, što je već i danas problem ne samo za građane, nego i za službena i stručna lica koja se staraju o njihovoj primeni i izvršavanju. Vrlo je teško da se tako usitnjene norme pamte, a još manje da se povezuju u sistem.

Društveni odnosi kod nas su danas tako složeni da će u mnogim slučajevima biti vrlo teško, gotovo nemogućno, utvrditi da određeni odnos — čije se pravno uređenje predlaže — sadrži samo jednostrane i proste elemente. Upravo retko će biti slučajeva da je reč o jedinstvenoj materiji koja bi bila u delokrugu samo jednog veća radnih zajednica.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Reč ima drug Osman Karabegović, predsednik Privrednog veća Savezne skupštine.

Osman Karabegović:

Druže predsjedniče, odustajem od govora.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Reč ima drug Dušan Ičević, poslanik Saveznog veća.

Dušan Ičević *(SR Crna Gora):*

Razmatranje organizacije i metoda rada Savezne skupštine daće, u isto vrijeme, podsticaj i okvire za utvrđivanje metoda rada republičkih i opštinskih skupština, naravno, prilagođavajući ih njihovim konkretnim uslovima, stepenu razvitka društveno-ekonomskih odnosa i samoupravljanju u cjelini. Imam utisak da se u radu — i naročito u odnosu na povezanosti, konsultovanja i informisanosti birača — zadržava inercija, odnosno više razvija funkcija vlasti, nego samoupravljanja nekih opštinskih skupština. Normalno je, međutim, da u praksi, postepeno, ali i organizovano, uz puno poznavanje zakonitosti društvenog razvitka, treba razvijati sve više baš samoupravnu ulogu predstavničkih tijela.

Čini mi se da i Savezna skupština, iako su vijeća radnih zajednica za to »specijalizovana«, može i u Saveznom vijeću ili zajedno s drugim vijećima još više razvijati i učvršćivati tu svoju osnovnu djelatnost. Tačno je da radi usklađivanja s Ustavom treba obaviti obimnu normativnu djelatnost, izvršiti promjenu znatnog broja zakonskih propisa, ali i njima pristupati ne sa usko pravnih već, prije svega, sa opšte društvenih stanovišta. Sprovodeći u praksi koncepciju o prethodnom svestranom razmatranju po fazama većine dokumenata koje će da usvaja Skupština, mislim da će se ta prenapregnutost zbog donošenja velikog broja propisa i pravnih akata manje osjećati i praktično smanjiti.

U procesu donošenja odluka, preporuka i rezolucija ima poseban značaj da se ne iz formalne demokratije već iz suštinskog karaktera našeg socijalističkog društvenog sistema — u kojem su radni ljudi sve više neposredni nosioci i izvršioci svojih prava i interesa, usklađenih s opštedruštvenim interesima — vrši svestranije i konkretnije konsultovanje zainteresovanih organizacija i institucija, radnih kolektiva, komuna i građana. Spolja gledajući, to može komplikovati, i tehnički, i vremenski, razmatranje određenih problema, ali ima izvanredan uticaj na radno i političko raspoloženje građana, a nesumnjivo će doprinijeti i pouzdanijem, stabilnijem formiranju mišljenja i donošenju odluka. Ja sam upravo za takvo konsultovanje koje neće biti samo formalno upoznavanje s mjerama koje se donose, već i stvarni uticaj birača kako će te mjere konačno da se izraze. Po mom mišljenju, u osnovi, informisanje znači u isto vrijeme, i odlučivanje, a ne samo upoznavanje poslije svršenog čina. Upravo takvo demokratsko konsultovanje, što je naša praksa višestruko potvrdila, doprinosi da sve mjere i odluke najviših predstavničkih tijela budu svojina i djelo svih radnih ljudi. To će ujedno biti preduslov da se one što uspješnije i dosljednije sprovedu u život.

Smanjen politički i praktični efekt usko organizovanog konsultovanja i traženja mišljenja građana o konačno formulisanim stavovima, ne dajući dovoljno vremena i uslova da se šire rasprave najaktuelniji problemi u raznim oblastima koje obuhvataju, pokazuju najnovije javne diskusije o statutima i društvenim planovima u nekim komunama. To se može odnositi i na neke probleme koji su nedavno, u vremenskom tjesnacu, razmatrani i u našem predstavničkom tijelu.

Ostvarivanje ustavnosti i zakonitosti, kako je i Ustavom određeno, nije samo stvar zaduženih organa i institucija, već svih građana, organizacija, samoupravnih organa itd. I sprovođenje u život mjera — a u ovom slučaju, posebno preporuka, stavova i prijedloga Savezne skupštine i njenih vijeća, koje prije svega treba da imaju akcionu namjenu — i kontrole kako se one sprovode u život, ne može

se svesti samo na određene organe, već to treba da postane opštedruštvena briga i obaveza. Naravno, podrazumijevam da će postojati i neobaveznost i dobrovoljnost za sprovođenje u život nekih preporuka koje nemaju praktički značaj za određene radne organizacije, samoupravne organe, komune itd. Ali, ako dokumenti i zaključci Skupštine, bilo u jednom vijeću ili u zajedničkim vijećima, znače neposredan doprinos za unapređivanje društveno-ekonomske prakse, njih treba dosljedno da sprovode u život sve svesne socijalističke snage u oblastima na koje se odnose.

S tim u vezi sistem anketiranja ne treba svesti samo na saznavanje činjenica i na običnu razmjenu mišljenja, već i na presudniji uticaj anketiranih činilaca kako će se formulisati određene ocjene i odluke. Naravno, pri tome ne mislim samo na neophodnost postojanja poslaničkog mandata, već i na demokratsko konsultovanje, podsticanje interesovanja i stvaranje društvene odgovornosti svih članova društvene zajednice za sva zbivanja i procese u našem socijalističkom usponu i progresu.

Svakako će postojati opravdanost da se određene odluke hitno usvajaju. Ali, radi što kvalifikovanijeg rada samo u izuzetnim slučajevima treba donositi zakone i druge akte po hitnom postupku. Treba na pravu mjeru svesti naknadno unošenje u dnevni red pitanja koja nisu bila predviđena. Isto tako, i prioritet i redosljed u obradi, razmatranju i formulisanju određenih mjera treba dati vijećima, odnosno Skupštini.

Potpuno podržavam ideju, u stvari, dosadašnju praksu, a i orijentaciju u pogledu najpunije saradnje sa društveno-političkim organizacijama u razmatranju i donošenju najznačajnijih skupštinskih odluka. Pored zajedničkih sjednica, to se može postići redovnim konsultovanjem o svim problemima, neposrednim zauzimanjem gledišta, traženjem zvaničnih mišljenja od društveno-političkih organizacija itd. To bi značilo da ne samo najviša rukovodstva, već i osnovne organizacije, skupštine i druga tijela društveno-političkih organizacija u komunama i republikama budu objektivno u položaju da daju svoje prijedloge i mišljenja.

Ima pojedinačnih mišljenja koja su upravo izrasla iz situacije parlamentarnih metoda buržoasko-demokratskog tipa, da se demokratija cijeni po tome koliko se glasa protiv zvaničnih prijedloga. U našem društvu, međutim, nema razloga da se iz formalnih obzira dokazuje kako se slobodno može i suprotstavljati, ako to nema društvene opravdanosti. U društvenoj praksi, uostalom, radi bržeg razvitka ima za sve subjektivne snage dosta prostora i posla za borbu protiv raznih slabosti i deformacija. Međutim, potpuno se ne shvata osobenost našeg socijalističkog sistema i predstavničkih tijela u njemu ako se sve mjeri po tome koliko je bilo glasova o određenoj mjeri. Upravo, ne apstraktna borba protiv nečeg, već konkretna borba za novo i progresivno u društvenim odnosima i za izgrađivanje što stabilnijeg društveno-ekonomskog sistema čini pravu osnovu naših akcija. Dileme u tom smislu ne može biti. Međutim, baš iz razloga što glasačka psihoza uopšte nije karakteristična za naš rad, nema ni potrebe da se u uvodnim napomenama za teze poslanika postavlja rezerva ili bojazan da će se minimalnim brojem glasova, teorijski ispod realnog, punovažno usvojiti neka odluka.

U takvoj složenoj društveno-ekonomskoj praksi i uslovima samoupravljanja — u novoj strukturi, organizaciji i metodu rada Skupštine i posebno u težnji da se ona najuže povezuje s progresivnim naporima i akcijama radnih masa, da ih podstiče i određenim mjerama usmjerava — lična i neposredna odgovornost poslanika sve je očiglednija i veća. Poslanici, u stvari, moraju — naporedo s poznavanjem objektivnih zakonitosti kretanja našeg društva — imati i najosetljiviji političko-društveni nerv i refleks za nova i pozitivna rješenja u praksi, da ih usvajaju, uopštavaju i neposredno ugrađuju u stavove, odluke, preporuke koje donosi Skupština, vijeće ili odbor. Potpuno oslanjanje na pozitivne inicijative, iskustva i prijedloge građana, radnih kolektiva, komuna i društveno-političkih organizacija i njihovo usklađivanje s opštedruštvenim interesima i tendencijama razvitka uopšte će podići na viši nivo i ugled i uticaj Skupštine.

Ovakav način rada će svakako povećati obim poslova poslanika, odbora i vijeća, ali će, pored boljeg odlučivanja, doprinijeti i većem učešću građana u razmatranju o najodgovornijim društvenim problemima i poslovima. Stoga smatram da u poslovniku treba opširnije obraditi obaveze poslanika u pogledu saradnje sa biračima i organizacijama i institucijama na terenu.

Radi razmjene iskustava, proučavanja i sagledavanja konkretnih problema sa širih područja i uzajamnog upoznavanja, dobar je metod — koji se već primenjuje — da poslanici, odnosno grupe poslanika, idu zajedno na teren i izučavaju određene pojave. To možda ne bi moralo uvijek da ima zvaničan karakter, već da postane stalni stil međusobnog razmjenjivanja i dogovora. I to će doprinijeti da poslanici povezuju mišljenja, probleme i iskustva sa raznih područja naše društvene zajednice.

Smatram da se i u poslovniku i u skupštinskoj praksi — sem onoga što je neophodno — što više oslobodimo proceduralnih postupaka. Interesovanje i doprinos i javnosti i poslanika biće značajniji ako se i sjednice vijeća i odbora usmjere na što konkretnije pretresanje svih društvenih problema. Zbog toga bih bio i protiv osnivanja posebne komisije Skup-

štine za proceduralna pitanja, jer je prihvatljivije da to usklađuje Predsjedništvo Skupštine.

Radi bolje obavještenosti poslanika predlažem da se u poslovniku obuhvati obaveza da se pitanja poslanika i odgovori na njih posebno i zajedno obrađuju i objavljuju.

Otvorenost skupštinskog organizma za sva progresivna društveno-ekonomska i politička zbivanja i njihovo oblikovanje, transponovanje i usavršavanjem skupštinskim odlukama i mjerama koje se sprovode u praksi, po mom mišljenju, najznačajnija je oblast skupštinskog djelovanja. Upravo, to je uzajamno uticanje, prožimanje i na opštedruštvenom nivou osmišljavanje društvene prakse, podrazumevajući, naravno, idejnu usmjeravajući ulogu Saveza komunista, djelatnost Socijalističkog saveza, kao najšire političke samouprave građana i rad svih samoupravnih organa, kolektiva i komuna.

Nova atmosfera, oblici i načini rada koji su proizašli iz najboljih dosadašnjih iskustava ili se konstituišu kao potpuno novi, u skladu s novom ulogom i strukturom Skupštine, već obećavaju da će Skupština, vijeća, odbori i komisije biti sve značajniji faktor razvijanja društvenih odnosa, samoupravljanja i ukupnog napretka naše socijalističke zajednice. Takvoj praksi treba dati potpuni zamah i u poslovniku i u svakodnevnoj skupštinskoj aktivnosti.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Reč ima drug Puniša Perović.

Puniša Perović:

Odustajem od diskusije.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Reč ima drug Dušan Dragosavac.

Dušan Dragosavac:

Odustajem i ja, s obzirom na vreme.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Želi li još ko reč? (Niko se ne javlja.) U tom slučaju, lista govornika je iscrpena.

Pošto se više niko nije javio za reč, dozvolite mi da predložim da izaberemo posebnu komisiju koja će raditi na izradi predloga poslovnika.

Prema tome, zadatak te komisije bi bio, pre svega, da na osnovu teza za pripremu poslovnika Savezne skupštine i poslovnika veća Skupštine, referata o organizaciji i metodima rada, kao i gledišta koja su izneta u diskusiji, pripremi predlog poslovnika Savezne skupštine. Sem toga, komisija bi do donošenja poslovnika davala saveznim poslanicima objašnjenja i mišljenja o pojedinim pitanjima primenom postojećeg poslovnika i time im pomogla u ostvarivanju njihovih poslaničkih prava i dužnosti.

Isto tako, predlažem većima Skupštine da pristupe pripremi izrade svojih poslovnika.

Da li se poslanici slažu s ovim predlozima?

Podsećam drugove poslanike da prema odredbi člana 48. Odluke o privremenom poslovnom redu Savezne skupštine, predlog za izbor predsednika i članova komisije Skupštine može podneti Komisija za pitanja izbora i imenovanja, ili grupa od dvadeset poslanika. Molim, ko ima predlog za izbor predsednika i članova Komisije za izradu poslovnika Skupštine?

U ime Komisije za pitanja izbora i imenovanja predlog će dati drug Miloš Zekić, poslanik.

Miloš Zekić *(Izborna jedinica Goražde):*

Drugarice i drugovi, Komisija za pitanja izbora i imenovanja Savezne skupštine na svojoj Šestoj sjednici od 4. februara o. g. razmatrala je i zaključila da zajedničkoj sjednici svih vijeća Skupštine predloži da se za članove Komisije za pripremu poslovnika Savezne skupštine predlože i to:

Za predsjednika: Zvonko Brkić, poslanik Saveznog vijeća.

Za članove: Makso Baće, Dragoslav Mutapović, Vlado Strugar, Borko Temelkovski, Jovo Ugrčić, svi poslanici Saveznog vijeća; Ivan Pariš, poslanik Privrednog vijeća; Nedim Šarac, poslanik Prosvjetno-kulturnog vijeća; Milovan Batanović, poslanik Socijalno-zdravstvenog vijeća i Karolj Djetvaji, Boro Dugandžiski, dr Mihajlo Ilić i Janez Zemljarič, poslanici Organizaciono-političkog vijeća.

Kao izvjestilac Komisije, molim Skupštinu da usvoji podneti prijedlog.

Predsednik **Edvard Kardelj:**

Ima li još koji predlog? (Nema).

Ima li primedaba na postojeći predlog?

Ako primedaba nema, molim poslanike koji su za ovaj predlog da dignu ruku. (Svi dižu ruku).

Hvala.

Ima li ko protiv? (Nema).

Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Objavljujem da je podneti predlog za izbor predsednika i članova Komisije za izradu Predloga poslovnika Savezne skupštine, usvojen.

Zaključujem sednicu.

(Zajednička sednica svih veća zaključena je u 19 č i 50 min).

PRILOZI

REFERAT

PREDSEDNIKA SAVEZNE SKUPŠTINE EDVARDA KARDELJA U VEZI S NAČELNOM DISKUSIJOM O TEZAMA ZA POSLOVNIK SAVEZNE SKUPŠTINE

Novim Ustavom Savezna skupština, kao i republičke, pokrajinske, sreske i opštinske skupštine započinju novu fazu svoga rada i razvoja svoje društvene uloge. To se ne odnosi toliko na prava skupštine, odnosno na njihovo mesto u političkom sistemu, koliko na njihov sastav, na izmenjene opšte uslove za rad skupština i na ostvarivanje njihove društvene uloge. Naime, svi naši dosadašnji ustavni propisi — od 1943. godine pa dalje — tretirali su skupštine, odnosno narodne odbore, kao najviše organe vlasti suverenog radnog naroda. Otklanjajući princip podele vlasti, svim tim propisima se nastojalo da se stvore što povoljniji uslovi za ostvarivanje Marksovog i Lenjinovog načela o jedinstvu vlasti radnog naroda, ujedinjavanjem zakonodavne i izvršne funkcije u okvirima predstavničkih organa naroda. U tom smislu svi naši ustavni propisi su insistirali na punoj i neposrednoj odgovornosti svih izvršnih i upravnih organa skupštinama, odnosno narodnim odborima.

U ta načela novi Ustav nije uneo promene niti je imao potrebe da tu nešto bitnije menja.

Međutim, u praksi ta načela nisu mogla biti uvek dosledno ostvarivana. Istorijske okolnosti u kojima se razvijala naša revolucija učinile su da je stvarna politička snaga bila koncentrisana u izvršnim i upravnim organima, a da su se skupštine kroz niz godina faktički ograničavale uglavnom na poslove zakonodavstva i opšte društvene kontrole nad radom izvršnih i upravnih organa.

Naime, novi politički sistem nastao je kao rezultat duboke, svenarodne revolucije koja je morala žestoko da se bori za svoju pobedu i opstanak. A u takvim uslovima sama logika borbe zahteva da stvarna državna vlast bude koncentrisana u rukama istog organa koji neposredno rukovodi revolucionarnom akcijom, jer pobeda revolucije, odbrana njenih tekovina i uspostavljanje neophodnih materijalnih, političkih, upravnih i drugih osnova za njen dalji razvoj jesu zadaci koji sami po sebi nameću potrebu velike koncentracije vlasti. Takve zadatke može da ostvari samo autoritativan centar, sa velikim izvršnim ovlašćenjima. To je pogotovo bilo neophodno u relativno zaostaloj zemlji kakva je bila Jugoslavija na početku socijalističke izgradnje.

Takva koncentracija vlasti nužno je dovela do izvesnog ograničavanja demokratskih oblika na pojedinim područjima društvenog života. Razumljivo je da je u tim uslovima društvena uloga takvog širokog tela kao što je Skupština morala biti svedena u relativno uske okvire opšte društvene kontrole nad veoma obimnim ovlašćenjima izvršnih organa.

Takvo stanje, sve dok je ono objektivno neophodno za stabilizaciju socijalističkog društva, ne predstavlja slabost revolucije, već izražava njenu snagu. Da naša revolucija nije krenula tim putem, borba sa kontrarevolucijom i sukobljavanje sa idejnim ostacima i institucijama starog poretka bili bi mnogo teži i dugotrajniji i dovodili bi same osnovne tekovine revolucije u opasnost od svakojakih deformacija.

Međutim, takav oblik vlasti može da se pretvori u kočnicu socijalizma, ako se pretvori u dogmu i postane sam sebi cilj. On može stihijski da dovede do nove podele vlasti, to jest do njene birokratizacije i njenog odvajanja od radnog čoveka. Takve su tendencije zakoniti proizvod prelazne epohe od kapitalizma ka socijalizmu.

Naše socijalističko društvo uvek se svesno i organizovano suprotstavljalo takvim tendencijama. Mi nismo podlegli zabludi da političke forme, koje su radničkoj klasi bile nametnute u vatri revolucije i njene odbrane od kontrarevolucije predstavljaju trajan atribut socijalizma. Naprotiv, bili smo svesni da dalji napredak socijalizma istovremeno znači i dalji napredak demokratije, a posebno sve šire i sve neposrednije uključivanje ljudi u upravljanje društvenim poslovima. Još je Lenjin upravo taj zadatak isticao kao centralni i rešavajući uslov ostvarenja sovjetske vlasti kako ju je on shvatao. To je i razumljivo, jer cilj socijalizma nije svemoćna država, već slobodan i svestan, društveno odgovoran čovek.

Sastavni deo takvog razvoja u našim uslovima bilo je i stalno proširivanje društvene uloge i aktivnosti skupština, kako Savezne i republičkih tako i sreskih i opštinskih, pogotovo od Ustavnog zakona iz 1953. godine pa dalje. Zato su skupštine uvek igrale značajnu ulogu u našem društvenom životu.

Istina, ima ljudi koji su skloni da posmatraju stvari pretežno kroz prizmu tradicionalnih formi i po njihovom spoljnom izgledu. I pošto ljudi sa takvim shvatanjima nisu našli mnogo sličnosti između funkcionisanja naših skupština i buržoasko-demokratskog parlamenta, bili su skloni da odriču takvoj skupštini neki veći društveni značaj, ili da je čak proglašavaju za prostu fasadu koja zaklanja nosioce vlasti, koji se nalaze van nje same. Ti ljudi nisu mogli da shvate organsku povezanost naših skupština sa revolucionarnim narodnim pokretom, koji je — sa komunistima na čelu — izvršio veliki revolucionarni preokret u zemlji, niti su videli da je dalji razvoj društvene uloge skupština tesno povezan sa celokupnim razvitkom političke i društveno-ekonomske strukture naše zemlje, kome su osnova ostvarene revolucionarne promene. A upravo u tom procesu naše skupštine su odigrale izvanredno značajnu ulogu. One su bile jedan od glavnih faktora u prevlađivanju takvih tendencija kao što su birokratizam i upravljačka samovolja. Osim toga, uticaj skupština bitno je doprineo boljem radu izvršnih i upravnih organa i boljem kvalitetu odluka koje su oni donosili.

Prema tome, nova Skupština — a kad to kažem, mislim kako na saveznu tako i na republičku, sresku i opštinsku — nema neko načelno novo mesto u našem političkom sistemu. Ona je u tom pogledu prirodan i logičan produžetak dosadašnjeg razvoja tog sistema. Međutim, uslovi koje stvara novi Ustav omogućuju Skupštini da u svakodnevnoj praksi sve više proširuje svoju aktivnost u ostvarivanju one društvene uloge koju joj daje Ustav i koju je u načelu Skupština imala i pre novog Ustava.

Ali, u svojoj aktivnosti Skupština treba istovremeno da savlađuje i one svoje slabosti koje su proizlazile delom iz pomenutih objektivnih istorijskih uslova, a delom iz shvatanja i navika veoma različitog porekla. Te se slabosti ispoljavaju pre svega u činjenici da je Skupština u praksi bila manje samostalno i odgovorno radno telo, a mnogo više opštepolitička kontrola nad radom upravnih organa. Ona je u svojoj delatnosti bila uglavnom orijentisana na prihvatanje, menjanje ili odbijanje predloga tih organa. Skupština, naravno, i u tim okvirima može biti aktivna i plodna, ali je ta delatnost ipak ne sme ograničavati u ostvarivanju njene primarne ustavne uloge prema kojoj ona mora biti odgovoran i samostalan inicijator za rešavanje društvenih problema u svim oblastima društvenog života. Činjenica da su u našem sistemu operativno-upravne funkcije odvojene od političko-izvršnih funkcija i da su ove poslednje poverene Saveznom izvršnom veću kao posebnom organu Skupštine, pogotovo olakšava takav razvoj Skupštine.

Istorijski uslovi u kojima se razvijala naša revolucija takođe su uticali da su se u strukturi, organizaciji i metodima rada naše Skupštine zadržali neki oblici klasičnog parlamentarizma i buržoasko-demokratskog političkog sistema uopšte, koji ne odgovaraju prirodi političkog sistema koji izrasta iz socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa. To je takođe u određenoj

meri dovodilo do ograničavanja društvene uloge Skupštine, o čemu je ranije bilo reči.

Okviri ovoga referata ne dopuštaju da ulazimo u podrobnije raspravljanje o problemima te vrste. Ali, očigledno je da one političke forme koje su bile prilagođene postojanju višepartijskog sistema u centralizovanoj organizaciji buržoasko-demokratske države, u kojoj se vlast gradi od vrha prema dole, ne mogu dati demokratske rezultate u uslovima društvenog samoupravljanja, to jest u političkom sistemu u kome se sastav organa vlasti ne formira iz konkurencije političkih partija, već na osnovu samoupravljanja radnog čoveka i borbe mišljenja u uslovima takvog demokratskog samoupravljanja. Dovoljno je da se podsetimo samo na izborni sistem. Svakome je jasno, na primer, da način kandidovanja koji je prilagođen višepartijskom sistemu buržoasko-demokratske države ne može da odgovara socijalističkom društvenom samoupravljanju. Zato su i pokušaji da se on i u socijalističkoj praksi zadrži u neizmenjenom vidu vrlo često rađali nedemokratske rezultate.

Mi smo već donošenjem Ustavnog zakona iz 1953. godine odlučno krenuli putem prilagođavanja političkog sistema — a u tom okviru i strukture i uloge Skupština — društveno-ekonomskim i političkim uslovima u kojima se razvija socijalističko društvo, koristeći se pri tome, naravno, tekovinama istorijskog razvitka demokratije i, napose, iskustvom socijalizma. Ali, prihvatajući demokratske tekovine prošlosti, mi smo ujedno bili svesni da je kako prevazilaženje niza tradicionalnih parlamentarnih formi i drugih nasleđenih shvatanja tako i traženje novih formi za novu sadržinu jedan od bitnih uslova našeg daljeg napretka u oblasti demokratskog političkog sistema socijalističkog društva uopšte i društvenog samoupravljanja napose.

Novi Ustav je, učinio dalji korak u tom pravcu. Bitno je pojačana društvena uloga Skupštine, a značajno je izmenjena i njena struktura. Sada je zadatak same Skupštine da takvoj svojoj ulozi i strukturi prilagodi svoju untrašnju organizaciju i metode svoga rada.

U klasičnom partijsko-reprezentativnom parlamentu građanin je predstavljen isključivo preko političkih partija, koje postavljaju i kandidate na izborima. Za vreme od jednih do drugih izbora on, u stvari, »ovlašćuje« rukovodeće organe tih partija, kojima su poslanici politički i disciplinski odgovorni, da umesto njega upravljaju državom. Neposredni kontakt između parlamenta i građanina samim izborima se, u stvari, završava.

Zato se u klasičnom parlamentu debate vode, pre svega, metodom »za ili protiv«, pri čemu taktički interes pojedinih političkih partija u borbi za vlast veoma često postaje dominantan, a sama suština društvenih problema u takvim slučajevima strada. Pri tome su, po pravilu, stavovi već unapred zauzeti, a u parlamentu se uglavnom iznose argumenti u prilog tako zauzetim stavovima. To je samo finale u jednom procesu u kome je, u stvari, odluka već doneta. Na toj osnovi za klasični parlament karakteristično je nastajanje takozvanih »grupa za pritisak«, koje se veoma često pretvaraju u direktnu suprotnost stvarnoj demokratiji.

Nasuprot tome, prema načelima našeg Ustava, odnos radnog čoveka i građanina prema Skupštini treba da bude neposredan i stalan. Građanin ne bira nekog opšteg političkog reprezentanta, već ekipu od 5 odnosno 6 — ako se uzme u obzir i Veće naroda — delegata koji su kao delegacija kvalifikovani da odraze osnovne interese, potrebe i društvene manifestacije čoveka u njegovom radu i životu, i koji su — po pravilu — u stalnom kontaktu s njim, jer rade u istim uslovima. Na taj način naš Ustav omogućuje građaninu da kao pojedinac, neposredno i neprekidno, vrši svoj uticaj na rad Skupštine i njenih organa.

Razume se, takav uticaj može biti konstruktivan i stvaralački jedino tada ako preko njega ne dolazi do izražaja samo usko shvaćeni interes pojedinca ili kolektiva, već i osećanje socijalističke solidarnosti u svim pitanjima koja se odnose na zajednički interes ljudi, na izgradnju socijalističkih odnosa, na ravnopravnost ljudi i naroda, na socijalnu bezbednost čoveka i slično. A to znači da samoupravljanje nije samo sloboda i pravo već i svesna društvena odgovornost i obaveza.

Zato naša Skupština ne može biti samo reprezentativno telo nekih opštih političkih interesa i koncepcija već — u načelu i po pravcu svoga razvoja — odgovorno samoupravno radno telo ljudi u zajedničkom društvenom radu. Iz istih razloga naša Skupština ne sme da postane ni teren za negativnu afirmaciju »grupa za pritisak«, koje su karakteristične za buržoaski parlament. Skupština nema radnim ljudima šta da daje. Ona je samo odgovorni i organizovani posrednik da bi radni ljudi sami mogli sebi stvoriti najpovoljnije uslove za svoj rad i život. Skupština nema na koga da vrši pritisak. Ona sama mora biti kvalifikovani stvaralac društvene politike i mera koje odgovaraju zajedničkim interesima radnih ljudi, kolektiva, komuna i naroda, odnosno interesima što slobodnijeg materijalnog, društveno-političkog, kulturnog i humanističkog stvaranja i razvoja svih tih društvenih faktora. Zato u njoj moraju doći do ravnopravnog izražaja sva mišljenja kojima je polazna tačka socijalističko društvo, a ne povratak na staro.

Ne treba, naime, zaboraviti da »borba mišljenja« nije apsolutan demokratski princip. Postoji borba mišljenja sa različitih klasnih pozicija. U tom pogledu naše socijalističko društvo je još uvek prisiljeno da se oslanja na revolucionarnu zakonitost i da ne dozvoljava aktivnost političkih i idejnih faktora starog poretka. Razumljivo je da nas to ponekad koči u razvitku demokratskih formi našeg političkog života. Međutim, to ipak ne sme da nas sprečava u daljem stvaranju sve širih demokratskih oblika za onu borbu mišljenja kojoj su polazna tačka interes socijalističkog društva i afirmacija demokratskih načela u rešavanju problema tog društva. Takvi demokratski odnosi su prvi uslov za progresivnu evoluciju socijalističkog društva i za izbegavanje poremećaja koji su mogući kao posledica neadekvatnih subjektivnih reakcija na društvene protivrečnosti. Od takve borbe mišljenja ne treba se plašiti. Ona će nam olakšati da svi zajedno bolje vidimo perspektivu progresa.

U tom pogledu upravo Savezna skupština treba da pruži primer afirmacije tog načela u oblasti mehanizma vlasti i samoupravljanja. Ona treba neposredno i samostalno da prati celokupnu problematiku našeg društvenog života. Osim toga, ona treba da bude i mesto za najintenzivniju i najširu konsultaciju centralnih društvenih organa sa predstavnicima radnih organizacija i svih onih društvenih faktora koji su neposredno zainteresovani za probleme koji su na dnevnom redu Skupštine. Na osnovu svega toga Skupština će pokretati i svoje inicijative za utvrđivanje određene politike ili donošenje potrebnih odluka. U skladu s tim, Skupština, odnosno njeni odbori, treba neposredno da organizuje razna savetovanja i konferencije radi razmatranja određenih pitanja koja su na dnevnom redu Skupštine.

U takvom radu građanin, poslanik i Skupština moraju da se oslanjaju na aktivnost svih faktora društvene svesti. Ako je u našoj Skupštini napušten parlamentarni partijsko-politički reprezentativni sistem, to ne znači da ona preuzima na sebe sve funkcije onoga što mi zovemo »subjektivnim faktorima« u društvenom životu. Naprotiv, mišljenje da su sama struktura i položaj Skupštine, kao i odgovarajući izborni sistem, dovoljni za automatsko demokratsko i progresivno prevazilaženje protivrečnosti društvenog života, bilo bi veoma opasna zabluda. Skupština, doduše, može i mora biti organizatorski i ujedinjavajući faktor u formiranju socijalističke svesti u oblasti društvene izgradnje i sistema samoupravljanja, ali kao takva ona može biti samo odraz stvarnog stanja društvene svesti u zemlji. Ona će biti takva kakvo je naše društvo. Ali upravo zato

ona mora podsticati i oslanjati se na samostalnu i demokratsku aktivnost svih onih društvenih faktora koji mogu da doprinose progresu ma u kojoj oblasti društvenog života.

U tom smislu i nova struktura naše Skupštine uslovljena je, između ostalog, i težnjom da svi progresivni »subjektivni faktori« dođu što snažnije i što neposrednije do izražaja u svim oblastima društvenog života, ali u uslovima i oblicima koji odgovaraju socijalističkom karakteru društvenih odnosa i položaju čoveka u sistemu društvenog samoupravljanja. Svojom aktivnošću u radnim masama i uticajem na razvijanje društvene svesti uopšte, ti faktori će istovremeno dejstvovati i na karakter odluka Skupštine.

Oslonac radnog čoveka, poslanika i Skupštine u tom pogledu predstavljaju sve društvene organizacije i sve manifestacije društvene misli i kulture, a napose Savez komunista, kao vodeća idejna i politička snaga u izgradnji socijalizma, i Socijalistički savez radnog naroda, kao organizovana masovna socijalistička i demokratska tribina građana i društvenih organizacija. Te dve organizacije, u uzajamnoj povezanosti, predstavljaju onaj političko-organizatorski i vaspitni faktor bez čije se aktivnosti, u sadašnjim istorijskim uslovima, ne može zamisliti mogućnost da široke radne mase svesno sagledavaju objektivne i dugoročne potrebe društvenog napretka i ujedinjavaju svoju misao i rad za zajedničku socijalističku društvenu akciju.

Naravno, specifični položaj Saveza komunista u našem političkom sistemu je ujedno i politički odraz vlasti radnog naroda u datim istorijskim uslovima, odnosno u datom intenzitetu klasnih suprotnosti. To svakako daje njegovoj društvenoj intervenciji izuzetan politički autoritet.

Međutim, to ne znači da su Savez komunista ili druge organizacije neki monopolni posrednik između čoveka i vlasti, čoveka i organa samoupravljanja, čoveka i Skupštine — kao što su političke partije u klasičnom parlamentarnom sistemu. Savez komunista i Socijalistički savez radnog naroda, kao i druge društvene organizacije koje oni organizaciono ili idejno ujedinjuju, pre svega su društveni faktor koji osposobljava čoveka za njegovo samostalno i kvalifikovano vršenje demokratskih funkcija, ostvarivanje prava i ispunjavanje obaveza u socijalističkom društvenom upravljanju i koji time utiče na svest radnog čoveka i organizuje ga za socijalističku akciju u svim oblastima društvene izgradnje. Drugim rečima, naš politički sistem teži za tim da se nijedna od tih organizacija ne meša hijerarhijski, to jest u obliku komandovanja, u formiranje i rad skupštinskih, političko-izvršnih i samoupravnih organa. Celokupna njihova aktivnost je usmerena pre svega u tom pravcu da dejstvuje na društvenu svest ljudi na način koji će stalno podsticati i razvijati borbu za dosledan socijalistički kurs u izgradnji zemlje, kao i za demokratske i humane norme u društvenom životu.

Takvi odnosi u političkom sistemu sve više poboljšavaju uslove za široku inicijativu radnog čoveka, kolektiva i najrazličitijeg ljudskog stvaranja u svakodnevnoj društvenoj aktivnosti, kao i za svestran razvoj ličnosti i demokratsko i odgovorno suočavanje mišljenja.

U okvirima takvih odnosa, nadalje, Skupština će neposredno omogućavati ostvarivanje osnovnog ustavnog načela o društvenom položaju radnog čoveka koje polazi od toga da politički, ekonomski i socijalni položaj čoveka određuje njegovu ulogu i ravnopravnost u samoupravljanju radnog kolektiva.

Ako govorimo o institucionalnom posredniku između Skupštine i čoveka, onda su to, prema našem ustavnom sistemu, organi neposredne demokratije, koji omogućavaju najšire direktno učešće građana i njihov uticaj u njima, a to su: zborovi birača, zborovi radnih ljudi u radnim zajednicama, radnički saveti i slični organi društvenog samoupravljanja, kao i skupštine komuna. Ti organi neposredne demokratije nisu samo najpogodniji nosioci kandidacionog i izbornog sistema već i sprovodnici svakodnevnog i neprekidnog uticaja radnih ljudi na rad skupština svih političko-teritorijalnih zajednica.

Prema tome, naša Skupština će biti, kako po svom sastavu tako i po svom radu, utoliko bolja ukoliko naš građanin bude postajao sve sposobniji i aktivniji društveni radnik. Ne može se očekivati, naravno, da će svi građani pokazivati podjednak interes za problematiku društvenog upravljanja, ali moramo težiti tome da takvih aktivnih građana bude sve više, da u tom smislu budu stimulirani samim društveno-ekonomskim sistemom i da budu sve kvalifikovaniji za takvu aktivnost. I upravo u toj oblasti Savez komunista i Socijalistički savez, kao i takve organizacije kao što su sindikati, Savez omladine, ženska društva, privredne komore, kulturna, naučna i stručna udruženja i razne druge društvene organizacije, imaju izvanredno značajnu ulogu i zadatke. U stvari, može se reći da će i uslovi za aktivnost skupština biti utoliko povoljniji ukoliko svestranija bude političko-organizatorska, idejna i stručna delatnost svih tih društvenih organizacija i ukoliko intenzivniji bude razvitak socijalističke društvene misli i kulture uopšte.

Iako skupštine mogu da računaju sa veoma snažnom i efikasnom podrškom i pomoći političkih i drugih društvenih organizacija u postizanju što većeg jedinstva pri donošenju odluka i utvrđivanju politike, one same moraju biti tako organizovane da neprekidno usklađuju i povezuju interese i potrebe radnih ljudi, kolektiva i društvenih delatnosti, čiji se neposredni predstavnici nalaze u klupama naših skupština, od opštinskih do Savezne.

Takvoj svojoj ulozi skupštine treba da prilagode i svoju unutrašnju organizaciju i metode rada, kao i odnose sa drugim društvenim organima i organizacijama.

I u tom pogledu moramo se u mnogo čemu odvojiti od parlamentarne tradicije. U klasičnom parlamentu reprezentacija političkih partija je osnova čitave njegove aktivnosti. I njegova unutrašnja organizacija i metodi njegovog rada, kao i odnosi prema vladi, prilagođeni su takvom stanju stvari. U takvom se parlamentu, na primer, pretpostavlja da je jedan njegov deo po pravilu unapred za predloge vlade, a drugi unapred — ako je iole moguće — protiv vlade. Zbog toga je tu rad poslanika, odbora, komisija i pojedinih funkcionera parlamenta često daleko više orijentisan na postizanje taktičkih preimućstava za ovu ili onu partiju, ili na traženje većine odnosno kompromisa između partija, nego što je usmeren na objektivno razmatranje i izučavanje stvari.

Naša Skupština raste iz sasvim drugih korena. Ona je, u stvari, jedan od organa samoupravljanja radnog čoveka u njegovom radu, to jest pripada samom procesu društvenog rada. Naravno, takav njen samoupravni karakter još se nije mogao u punoj meri da afirmiše, jer ona je danas i organ državne vlasti, a kao takva, po svojim funkcijama i metodima rada, istorijski je uslovljena. Ali, u osnovi, razvoj Skupštine ide upravo u pravcu njenog prerastanja u organ samoupravljanja. Zato je za strukturu naše Skupštine bitno direktno prisustvo interesa i potreba rada i samoupravljanja radnih ljudi i njihovih kolektiva i komuna. Zadatak je Skupštine, pre svega, da — kao kolektivno radno telo predstavnika građana, radnih kolektiva, komuna i društvenih delatnosti — usklađuje upravo te interese i potrebe i da čitavu svoju unutrašnju organizaciju i metode rada prilagodi potrebi takvog usklađivanja.

Novi Ustav teži tome da u novoj strukturi Skupštine nađe rešenje upravo za taj problem. Naravno, bilo bi pogrešno misliti da ceo ovaj sistem može da funkcioniše bez teškoća i sukobljavanja, kao nekakav savršeni mehanizam. Naprotiv, tu je, u stvari, reč o jednom neprekidnom kretanju u kome praksa i evolucija socijalističkog društva uvek ponovo moraju da rešavaju protivrečnosti razvoja i iskrsle probleme.

Takav sistem može da stvara najpovoljnije uslove za razvoj ljudske ličnosti ako su sloboda i samostalnost čoveka i radnih kolektiva u odgovarajućem skladu sa političkom i moralnom odgovornošću čoveka prema drugom čoveku, prema društvu. Zatim, takav sistem će biti najsnažniji podstrek za aktivnost čoveka i napredak društva kada rukovodeća i usmeravajuća uloga centra bude tako postavljena da ne sputava, već da sve više proširuje mogućnost za samostalnu inicijativu i slobodu čoveka i kolektiva u radu i stvaranju, i obrnuto, da takva sloboda i samostalnost čoveka i kolektiva ne sprečava afirmaciju i autoritet onih centralnih društvenih funkcija koje predstavljaju uslov opstanka i napretka socijalističkog društva kao celine. Ukoliko ti problemi budu rešavani što više u skladu sa objektivnom nužnošću, utoliko će snažnije naše društvo ispoljavati progresivna stremljenja i utoliko će biti brži njegov napredak.

Iz odnosa tih dvaju faktora — individualnog i društvenog — niču, naravno, problemi i teškoće. One su, u stvari, odraz razlika u položaju i interesima ljudi. Mada je sistem klasnog ugnjetavanja i eksploatacije kod nas likvidiran, sadašnje stanje produktivnosti ljudskog rada još uvek ne dozvoljava da princip raspodele prema radu bude zamenjen principom raspodele prema potrebama, odnosno da budu prevaziđeni svi oblici ekonomske nejednakosti. Zato su ljudske aktivnosti u sadašnjim društvenim uslovima ponekad, u većoj ili manjoj meri, pod uticajem stihije tehnokratizma, komercijalizma, samovolje, konzervativizma, materijalnog egoizma, partikularističke ili nacionalističke uskogrudosti, birokratsko-centralističkih tendencija, velikodržavnog šovinizma i drugih sličnih tendencija. Ali nepogrešivog recepta za rešavanje ovakvih i sličnih problema nema. Karakter i intenzitet tih problema menjaće se sa razvitkom proizvodnih snaga, u toku prakse i evolucije socijalističkog društva. U stvari, tu je reč o procesu stalnog prilagođavanja i uzajamnog korigovanja čoveka i društva, slobode i autoriteta, samoupravljanja i demokratskog centralizma, individualne inicijative i centralnog rukovođenja i usmeravanja.

Skupština mora u svom organizacionom mehanizmu i u metodima svoga rada imati instrumente i snagu da prevazilazi probleme i tendencije te vrste i da postiže maksimalno jedinstvo u donošenju odluka. To jedinstvo treba, s jedne strane, da se zasniva na humanističkoj ideji socijalističke solidarnosti i na demokratskom odnosu prema radu i odlukama Skupštine, a s druge strane, da bude plod kvalifikovanog i iskrenog sagledavanja objektivne nužnosti. To znači da naša Skupština po svojoj organizaciji, po metodima svoga rada treba da bude tako postavljena da poslanik stalno i svakodnevno može da prati kako problematiku čoveka u njegovom radu i stvaranju, i problematiku radnog kolektiva i komune, tako i problematiku koja proizlazi iz zajedničkih interesa ljudi u socijalističkim društveno-ekonomskim odnosima. Interese i potrebe koji se manifestuju u takvim uslovima Skupština treba da usklađuje sa ciljem postizanja najbržeg mogućeg materijalnog, socijalnog i kulturnog progresa društva i što intenzivnijeg razvoja ljudske ličnosti.

U takvim uslovima Skupština će biti svakodnevno povezana sa društvenom bazom. To će olakšati da njene odluke budu, pod normalnim uslovima, blagovremene i u najvećoj mogućoj meri u skladu sa interesima i potrebama radnog čoveka i kolektiva u njihovom radu i stvaranju. Osim toga, Skupština će biti tesno povezana sa razvitkom socijalističke misli i politike, koja dolazi do izražaja u aktivnosti subjektivnih faktora socijalističke društvene svesti. Sve to će olakšavati da se u Skupštini postiže neophodno jedinstvo u opredeljivanju osnovnih pravaca i sredstava socijalističke društvene akcije, a da pri tome samoupravnim organima ostane dovoljno prostora i dovoljno snažna materijalna baza za razvijanje one slobode inicijative i stvaranja koja je moguća i neophodna pri postignutoj društveno-ekonomskoj strukturi naše zemlje i za njen dalji razvoj.

Stavovi koji su se iskristalisali u dosadašnjoj diskusiji o ulozi i metodima rada Skupštine nisu značajni samo za Saveznu skupštinu nego u velikoj meri i za rad republičkih i opštinskih skupština. Zato će Savezna skupština morati i ubuduće da pruža pomoć u daljem razvijanju statuta opština sa stanovišta ostvarivanja jedinstvenih ustavnih načela na kojima počiva naš skupštinski sistem.

Iz društvene uloge koju Ustav određuje Saveznoj skupštini potpuno jasno proizlazi da njen najvažniji zadatak nije u formalnom potvrđivanju ili odbijanju predloga, zakona i drugih akata koje podnose upravni organi. Ako bi naša Skupština imala da se sastaje samo zato da diskutuje ili glasa za ili protiv takvih predloga, njena bi društvena uloga bila veoma mala i ona čak ne bi mnogo doprinela da se poboljša kvalitet predloga. Naime, u našoj dosadašnjoj praksi izgrađen je demokratski i veoma efikasan način pripremanja predloga za Skupštinu. Pre nego što Savezno izvršno veće ili savezni organi uprave podnesu Skupštini predlog zakona ili drugog akta, sprovodi se veoma široka konsultacija niza odgovornih faktora u zemlji. U toku te prethodne diskusije vrši se temeljita razmena mišljenja i usklađuju razlike u shvatanjima. Kada takav predlog dođe pred Skupštinu, on je, u stvari, već toliko pretresan da je razumljivo što se skupštinski postupak često svede na prosto usvajanje, pogotovo kada su u pitanju propisi izrazito stručne prirode.

Mislim da ćemo i ubuduće imati takvih primera i Skupština ne treba da se odriče ni takvog postupka. Međutim, kao što smo ranije utvrdili, prava uloga naše Skupštine ne sastoji se samo u tome da prima predloge zakona i da kontroliše upravne organe već da bude odgovorni društveni i državni nosilac socijalističke akcije u svim oblastima društvene izgradnje i upravljanja stvarima. Kao takva, Savezna skupština — kao i druge skupštine u okvirima svojih nadležnosti i društvenih zadataka — treba da bude pokretač društvenih napora za demokratsko rešavanje tekućih problema društvenog života.

Zato Savezna skupština treba da bude licem okrenuta prema svakodnevnoj problematici celokupne društvene prakse. Na osnovu analize te problematike ona treba da postavlja zadatke sebi i svim onim državnim i društvenim organima za čiju je aktivnost i rad odgovorna pred radnim ljudima. Za ostvarivanje takvih zadataka pre svega je potrebno da Skupština u celini i svaki poslanik ponaosob stalno prate i proučavaju celokupnu praksu i zbivanja u svim oblastima društvenog života, odnosno — kada je reč o poslanicima veća radnih zajednica — praksu i zbivanja iz njihove oblasti rada koja su od značaja za funkcije i nadležnosti Savezne skupštine. Na osnovu takvog samostalnog praćenja, proučavanja, analiza, anketiranja, konsultacija i proveravanja u stručnim institucijama, kao i na osnovu inicijativa i predloga Saveznog izvršnog veća, savezne uprave i drugih odgovornih društvenih organa i organizacija, Skupština će utvrđivati svoj program rada, kao i politiku koja će biti u osnovi rada Saveznog izvršnog veća i saveznih upravnih i drugih organa. Osim toga, Skupština treba da bude faktor usmeravanja i oslonac organa samoupravljanja.

Osnova za rad Skupštine, prema tome, neće biti samo predlozi koji dolaze od upravnih i drugih organa, već, pre svega, takva njena samostalna aktivnost koja će je svakodnevno i neposredno povezivati sa celokupnom društvenom problematikom i strukturom. Zato će Skupština da formuliše svoje programe rada i svoj dnevni red na osnovu sopstvene inicijative, zasnovane na svakodnevnom praćenju društvene problematike, na osnovu predloga političko-izvršnih, upravnih i drugih društvenih organa, kao i na osnovu predloga, inicijativa i mišljenja građana i radnih kolektiva, komuna, društvenih organizacija, privrednih komora, stručnih udruženja, naučnih ustanova, republičkih organa, itd. Zato u njenom radu mnogo značajnije mesto nego do

sada treba da zauzmu takvi akti kao što su rezolucije, preporuke, zaključci, pa čak i diskusije o pojedinim problemima ili područjima rada bez donošenja posebnog formalnog akta, sa ciljem reljefnijeg isticanja i formulisanja određenih problema i zadataka.

To znači da je osnovni zadatak Skupštine, njenih veća, odbora, komisija i svakog pojedinog poslanika upravo istrajan i neprekidan rad na praćenju tokova društvenog života, na analizi činjenica i pojava, na odgovornom izdvajanju aktuelnih problema iz društvene stvarnosti, na svakodnevnom svestranom proučavanju puteva za njihovo rešavanje i na stalnoj i širokoj konsultaciji sa svim zainteresovanim društvenim faktorima o putevima i metodima rešavanja tih problema.

Od drugostepenog je značaja pitanje da li će posle svega toga Skupština sama u celini regulisati ove probleme, ili će prepustiti izvršnom veću, upravnim organima ili samoupravnim organizacijama da, u skladu sa njenim stavovima izraženim u zakonu, rezoluciji, preporuci ili na neki drugi način, donesu konkretnu odluku. Još je manje važno da li će u našoj Skupštini biti mnogo ili malo diskusije oko glasanja prilikom donošenja konačnih akata. Očigledno, osnovno je da težište bude na prethodnim diskusijama, na prethodnoj razmeni mišljenja, koja treba da pruži osnovu za donošenje konačne odluke. Ako u prethodnim diskusijama bude postignuto jedinstvo, donošenje završnih akata neće biti problem. I obrnuto, ako u takvoj diskusiji ostanu sumnje u opravdanost predloženih rešenja, završni akti neće se olako predlagati ni donositi.

Naravno, to ne znači da se može postaviti kao apsolutan princip da svaka odluka mora biti jednoglasno primljena. Svako zna da bi to, u stvari, onemogućilo rad takvog odgovornog kolektivnog tela kao što je Skupština. Ali, ni forsiranje majorizacije ne bi bilo u našim uslovima preporučljivo, jer bi ono potkopavalo demokratske osnove i jedinstvo našeg društva. Zato organizacija i metod rada u Skupštini moraju biti takvi da podstiču najveće moguće jedinstvo u donošenju odluka. Takav cilj ponekad traži više vremena, ali je zato konačna odluka utoliko kvalifikovanija i autoritativnija.

Skupština će moći da razvija svoju aktivnost u takvom pravcu i takvim metodima samo ako tako budu orijentisani i njeni članovi, a to znači, ako svaki pojedini poslanik bude, sa punim osećanjem odgovornosti za demokratske principe u donošenju odluka, zauzeo aktivan i stvaralački odnos prema svojoj funkciji i ako bude raspolagao svim potrebnim uslovima za kvalifikovano ostvarivanje te funkcije.

Što se prvog uslova tiče, on zavisi pre svega od celokupnog našeg društvenog i političkog života, dok drugi treba da obezbedi sama organizacija i aktivnost Skupštine.

Naš poslanik više nije tip klasičnog političara, koji se bavi isključivo sferom državne vlasti, a odvojen je od živog procesa rada i stvaranja ljudi. Naša Skupština je po svojoj strukturi direktan proizvod procesa društvenog rada. Ona i po svojim sopstvenim metodima rada i po društveno-političkom profilu poslanika treba da se afirmiše kao takva. Naš poslanik ne treba da bude političar klasičnog buržoasko-demokratskog tipa, ali ni menadžer ni tehnokrata. On treba da bude predstavnik interesa i potreba tako reći svakog pojedinog čoveka na njegovom mestu rada. U stvaranju takvog lika poslanika posebnu ulogu odigraće veća radnih zajednica, jer ona u suštini predstavljaju neposredne interese ljudi na njihovom radnom mestu i jer su ona, u stvari, forma najneposrednijeg predstavništva radnih ljudi u Skupštini. Stoga ulogu tih veća treba dalje razvijati.

Prema načelima našeg Ustava — koja su ranije formulisana i u Programu SKJ — polazna tačka u radu naše Skupštine i svakog njenog člana treba da bude: prvo, težnja ka stvaranju — u okvirima društvenog procesa rada — najpovoljnijih uslova za što slobodniji rad i stvaranje svakog pojedinog čoveka i radnog kolektiva, i za direktnu zavisnost materijalnih uslova života pojedinca od rezultata njegovog rada; i drugo, solidarnost, uzajamna pomoć i osećanje međusobne društvene odgovornosti radnih ljudi i naroda, kao i težnja za postepenim smanjivanjem ekonomskih razlika među ljudima i narodima, na jednom višem nivou.

Ti ciljevi se, naravno, ne mogu postići prostim političkim odlukama ili agitacijom, već stalnim progresivnim menjanjem objektivnih društveno-ekonomskih i drugih uslova. Zato naša Skupština i naš poslanik već danas treba da se daleko više bave upravljanjem stvarima nego upravljanjem ljudima. Ali oni moraju upravljati stvarima tako da uvek imaju pred očima socijalne, demokratske, humane i slobodarske ciljeve u razvijanju odnosa među ljudima. Ako ne bi tako postupali, oni bi se pretvorili u tehnokrate, koji zaboravljaju da čovek treba da menja prirodu tako da sebe oslobađa, a ne da stvara uslove za porobljavanje čoveka čovekom.

To su zadaci koji od naših poslanika zahtevaju i veliku odgovornost i specifične kvalifikacije. Tu ne mislim na neku posebnu stručnu kvalifikaciju. Ako su u pitanju podaci stručne prirode, te će podatke poslanicima i Skupštini pružiti stručnjaci. Mislim tu, pre svega, na društveno-političku i moralnu kvalifikaciju, to jest poslanik mora biti tesno povezan sa interesima i problemima čoveka na radnom mestu, mora znati o čemu odlučuje, mora poznavati činjenice, razloge i posledice, mora raspolagati svim potrebnim elementima za svesno i u punoj meri odgovorno odlučivanje. On mora, takođe, biti sposoban da pojedinačni interes povezuje sa opštim interesom, ali u istoj meri i obrnuto.

Tome, pre svega, doprinosi sama nova struktura Skupštine. Članovi veća radnih zajednica rešavaće u Skupštini probleme na koje nailaze u svom svakodnevnom radu i koje već zbog toga relativno dobro poznaju. Zato će njihov rad u Skupštini biti, u stvari, neka vrsta produžetka njihovog rada i samoupravljanja u radnoj organizaciji i komuni. Takav njihov položaj je sam po sebi najbolja kvalifikacija za zadatke koje oni imaju kao članovi veća radnih zajednica.

I sastav saveznog odnosno republičkog i opštinskog veća ima slične prednosti, s tim što u ovom slučaju društvena baza predstavlja osnovni izvor za uočavanje problema, a područje aktivnosti poslanika je pre svega komuna kao celina i celokupni mehanizam društvenog samoupravljanja.

Ali, to ne znači da je poslanik — kao delegat komune i radnih organizacija — predstavnik onih tendencija koje se obično nazivaju lokalnim interesom. Načelno posmatrano, poslanik Savezne skupštine nije tu zato da preko Skupštine brani isključivo, ili bez obzira na interese i potrebe drugih i zajednice u celini, određene interese radnih organizacija i komuna u kojima je izabran, već treba da, u ime interesa i potreba radnih ljudi i komuna u kojima je izabran, sa punom odgovornošću odlučuje i upravlja u Skupštini zajedničkim stvarima za sve radne organizacije, komune i narode, na osnovu ravnopravnosti ljudi i naroda i socijalističkih demokratskih i humanih odnosa među njima, a time da doprinosi i ostvarivanju opštih i konkretnih interesa radnih organizacija i komune čiji je delegat.

Takva uloga poslanika uključuje, dakako, i njegovu obavezu da obaveštava Skupštinu o problemima komuna i radnih kolektiva i drugim društvenim problemima od opšteg interesa sa područja na kome je izabran. Takva njegova informacija ući će kao materijal u osnovu razmatranja naše društvene problematike u Skupštini, a može biti i predmet skupštinske odluke. I obrnuto, poslanik treba da bude u punom smislu reči povezan sa celokupnom društvenom problematikom svog izbornog područja i da obaveštava birače, radne organizacije i opštinsku skupštinu kako o problemima koji se rešavaju u Skupštini tako i o svom ličnom radu u njoj.

Za takav svoj rad, kako na terenu tako i u Skupštini, poslanik treba da ima punu mogućnost da dođe do potrebnih informacija i materijala. Nema sumnje da će uvid u celokupnu problematiku u svom izbornom srezu poslanik sebi najefikasnije obezbediti aktivnim radom u tamošnjim društveno-političkim organizacijama, u rukovodećim organima samoupravnih radnih zajednica, itd. Na taj način poslanik će biti jedan od nosilaca i inicijatora žive i aktivne saradnje užih i širih društveno-političkih zajednica i faktor povezivanja pojedinačnog i opšteg interesa.

Građanin danas od poslanika traži daleko više nego što je nekada tražio. Već davno je iz našeg političkog života iščezao tip poslanika koji je »zarađivao« glasove razbacujući se frazama i obećanjima i zauzimajući se kod vlade za neki bunar, most ili školu u svom selu ili srezu, a prepuštao vođenje politike o svim bitnim pitanjima društvenog života vladi i kapitalističkim gazdama.

Kod nas će takođe biti sve manje uslova za postojanje takvih poslanika koji bi sticali svoju popularnost time što bi bili veoma aktivni kada su u pitanju popularne mere i odluke, a koji bi se ograđivali od svake odgovornosti kada treba donositi odluke o nužnim obavezama, teretima i žrtvama. Prolazeći svakodnevno kroz visoku školu samoupravljanja, naši radni ljudi sve bolje shvataju šta je moguće, a šta nije. Zato će među njima više ugleda i poverenja imati upravo onaj poslanik koji će biti u stanju da aktuelnim problemima prilazi što objektivnije, to jest sa gledišta stvarnog zajedničkog društvenog interesa, kao i ravnopravnosti čoveka, radnih kolektiva, komuna i naroda, odnosno, koji će biti u stanju da se najdoslednije uzdigne iznad pristrasnosti svake vrste u pristupanju problemima. A u sadašnjoj strukturi naše Skupštine i u uslovima sve razvijenijeg sistema samoupravljanja svaka pristrasnost biće još mnogo očitija nego što je bila do sada. Ono što naši građani danas pre svega treba da traže od svog poslanika jeste njegov moralno-politički integritet, njegov demokratizam i njegova sposobnost da kvalifikovano učestvuje u odlukama Skupštine, koje se odnose na interes čitave zajednice i na ravnopravnost radnih ljudi i kolektiva, komuna i naroda, odnosno republika.

Zato se u tezama za novi poslovnik i pridaje toliki značaj problemu informisanosti poslanika, dokumentaciji, metodima obaveštavanja Skupštine od strane organa uprave i samoupravljanja, javnosti skupštinskog rada, tid. Takva aktivnost treba da omogući poslaniku da što objektivnije razmatra probleme, snoseći javnu političku odgovornost pred čitavom zajednicom radnih ljudi.

I Skupština, sa svoje strane, mora da pruži poslaniku uslove za rad, i to svojim sopstvenim aparatom i uz svoju punu i isključivu odgovornost. Naime, ne može se očekivati da će pojedinačni poslanik moći sam sebi da obezbedi sve uslove za svestrano izučavanje problema koji su na dnevnom redu i da će imati mogućnosti za pun uvid u sve činjenice i dokumente koji mogu da osvetle probleme o kojima mora da donosi odluku. Tu su ponekad potrebne i stručne ekipe i dublje analize i naučni rad. Te obaveze prema poslaniku Skupština ne može da prenosi ni na kakav organ van sebe same. S druge strane, treba što jasnije i određenije — kako bi se izbegli svi nesporazumi i sukobljavanja — utvrditi i obaveze izvršnih, upravnih i samoupravnih organa, kao i društvenih organizacija i građana Jugoslavije prema Skupštini u davanju objašnjenja, podataka, stručnih analiza, itd., koji su potrebni za normalan rad Skupštine, odnosno za kvalifikovano odlučivanje poslanika.

Ljudi mogu da donose zdrav i realističan sud o stvarima samo kada ih svestrano upoznaju. Ako ih ne poznaju, oni po samoj prirodi stvari moraju ili zavisti od rada drugih koji stvari bolje poznaju nego oni, čime je njihov doprinos društvenom stvaranju bitno umanjen, ili će nasedati raznim stihijskim strujanjima i tendencijama i postati kočnica napretka.

Informacija mora biti sveobuhvatna i konkretna. Poslanik mora da bude informisan pre svega o opštim činjenicama i problemima našeg društvenog života, jer samo pod tim uslovom on može da sagleda prave zadatke i probleme koji se odnose na područje rada njegovog veća. Međutim, posebno treba obezbediti da poslanici ne budu i suviše zatrpavani hartijama. Treba razraditi metod koji će omogućiti da se poslanicima redovno, svakodnevno — neposredno ili poštom — dostavljaju oni podaci koji u najkraćem obliku mogu da daju osnovni uvid u aktuelnu društvenu problematiku. Takva opšta informacija treba da uključuje i podatke o radu skupštinskih veća, odbora, komisija i drugih organa skupštine, jer je potrebno da svaki poslanik, nezavisno od toga kome veću pripada, ima puni uvid u tekući rad Skupštine. Naravno, poslaniku koji želi da se o ovom ili onom problemu podrobnije informiše treba omogućiti da dobije i dopunske informacije od skupštinske stručne službe. U skladu sa takvim zadacima Skupština će morati da organizuje i odgovarajuće službene i poluslužbene publikacije.

Pogotovo treba da bude veoma konkretna, svestrana i iscrpna informacija koja se odnosi na probleme ili predloge koji se nalaze na dnevnom redu veća. Kad poslanik pristupa diskutovanju ili rešavanju pojedinih problema, on, u stvari, mora da poznaje sve aspekte datih predloga ili problema, sva mišljenja, razloge i činjenice koji su uslovili dati predlog, što će omogućiti da poslanik već pre sednice ima što jasniju sliku problema na dnevnom redu i da na sednici učestvuje i odlučuje sa dovoljnim poznavanjem stvari.

U svemu tome glavni oslonac poslanika treba da budu odbori i komisije Skupštine, kao i njen stručni aparat, a pogotovo skupštinska služba za dokumentaciju.

Ali poslanik ne treba sve da očekuje od odbora ili od skupštinskog stručnog aparata. U stvari, šta će on postići, najviše zavisi od njega samog. Intenzivni rad na problemima, njihovo proučavanje i odgovarajuće forme kontakta i aktivnosti na terenu — uz adekvatnu pomoć skupštinske stručne službe — omogućiće poslaniku da povezuje opšte podatke i analize iz centra sa pojedinačnim informacijama iz prakse na terenu i da dolazi pripremljen na sednicu. Ako to budemo postigli, sednice mogu biti ređe i kraće, ali će rad i odluke biti efikasnije i kvalitetnije.

Takva svestrana informisanost poslanika je prvi uslov da on zaista može da konkretnim problemima na dnevnom redu Skupštine prilazi konstruktivno i što objektivnije, bez predrasuda ili olakog i neodgovornog podnošenja predloga koji bi se zasnivali isključuvo na željama, a ne i na stvarnim mogućnostima.

I unutrašnji demokratski metodi rada Skupštine treba da podstiču inicijativu poslanika u Skupštini i obezbeđuju sve mogućnosti za poštenu demokratsku kritiku podnetih predloga i za isticanje sopstvenih predloga, ispravki i dopuna, ali i punu političku i društvenu odgovornost poslanika u pogledu takvog njihovog rada.

Zato naš poslovnik, doduše, treba da bude što je više moguće oslobođen formalizma i nepotrebnog gubljenja vremena zbog proceduralnih razloga, ali ujedno mora bezuslovno obezbediti kvalifikovano i odgovorno donošenje odluka. Nikako se ne treba zanositi iluzijom da su prosto glasanje i većina uvek garantija za najbolju odluku. Da bi odluka bila što bolja, pre glasanja svaki poslanik mora biti svestan svih njenih aspekata i posledica.

Za ilustraciju navešću samo jedan primer. Gotovo svi parlamentarni poslovnici u svetu imaju odredbe prema kojima za stavljanje predloga koji za sobom povlače materijalne izdatke ili povećanje poreskih i sličnih obaveza građana prema budžetu, odnosno planu, važi poseban postupak. Taj postupak sprečava olako podnošenje raznih predloga koji mogu imati, ako zavise od prostog izglasavanja na brzinu, veoma teške materijalne posledice za društvo. Propisi našeg pos-

lovnika ranije nisu bili razrađeni u tom pogledu. Formalno uzevši, svaki poslanik je mogao ma šta da predloži i da se o tome na licu mesta glasa. Skupština je mogla u trenutnom raspoloženju da izglasa bilo šta, a Savezno izvršno veće bi trebalo da traži puteve i sredstva za izvršenje takve odluke i da snosi političku odgovornost za to. Doduše, do toga nije dolazilo, jer su to sprečavali opšti politički odnosi, ali je to bio jedan od razloga da se o problemima plana i budžeta, prihoda i rashoda, i o mnogim drugim najvažnijim pitanjima u našoj Skupštini relativno malo diskutovalo, i to uglavnom u toku jeseni, na bazi konačnih predloga Saveznog izvršnog veća, kada se stvari bitno nisu više mogle menjati.

Prema tome, ako u budućnosti želimo da se u Skupštini ozbiljno angažujemo oko pripremanja budžeta i plana, i oko njihovog ostvarivanja, i ako želimo da Skupština bude ozbiljan faktor društvene kontrole u pogledu određivanja prihoda i njihovog trošenja, onda moramo istovremeno povećati i odgovornost poslanika za sve predloge i stavove u tom pogledu. Upravo zato teze našeg poslovnika predviđaju da svaki takav predlog, pre nego što bude podnet na diskusiju, a pogotovo pre nego što bude stavljen na glasanje, mora temeljito i svestrano proučiti odgovarajući odbor Skupštine, kao i Savezno izvršno veće, odnosno njegovi organi, s tim da odbor pre pretresa u veću iznese sve aspekte takvog predloga. Na taj način će se takav predlog uvek povezivati sa sasvim konkretnim promenama u planu i budžetu, za koje će društvenu odgovornost u celini snositi Skupština, a ne izvršni organi.

Jedno od veoma značajnih sredstava skupštinske aktivnosti treba da postane i ustanova postavljanja pitanja poslanika, odnosno interpelacija u Skupštini. Kod nas je, na primer, prilično razvijen jedan veoma štetan oblik internog i pred javnošću neodgovornog intervencionizma kod političko-izvršnih i upravnih organa oko problema materijalne izgradnje ili distribucije sredstava. To često te organe izlaže pritisku koji ih sputava u objektivnom prilaženju društvenoj problematici i zadacima. Takvom intervencionizmu moramo učiniti kraj i napore odgovornih ljudi za progres u ovoj ili onoj društvenoj oblasti dovesti isključivo u normalne kanale našeg društvenog i političkog sistema. Naravno, u svakodnevnoj praksi mogu često iskrsnuti svakojaka pitanja koja treba postaviti na nekom odgovornom mestu, da bi se razjasnila i, ako je potrebno, rešila. Najpogodnije mesto za to je Skupština, jer postavljanje pitanja u Skupštini — bilo da su pitanja upućena Saveznom izvršnom veću ili saveznim organima uprave, bilo samoj Skupštini — traži punu političku odgovornost, kako poslanika tako i onog funkcionera koji će davati odgovor, što je ujedno podstrek da pitanja i odgovori budu konstruktivno postavljeni i korisni. Osim toga, poslanička pitanja mogu biti od značaja i za sastavljanje programa rada odbora i veća.

Ali, i u tom pogledu naš poslovnik mora predvideti određene okvire koji će sprečiti eventualne zloupotrebe te veoma korisne demokratske institucije, to jest pojave koje bi mogle i suviše da okupiraju Skupštinu nekim sporednijim, uskogrudo forsiranim ili ličnim pitanjima.

Takva orijentacija u metodima rada Skupštine, u isto vreme, traži i od poslanika da se rukovodi osećanjem pune odgovornosti za svoj rad u Skupštini, demokratskom težnjom za sporazumevanjem i jedinstvom, i naporom da sa maksimalnim razumevanjem razmatra i mišljenja i predloge koji se ne slažu sa njegovim. Pri tome svaki poslanik mora poći od činjenice da je u našoj Skupštini polazna pozicija za suočavanje mišljenja i predloga jedinstvena, to jest osećanje kolektivne odgovornosti za socijalistički napredak naše zemlje i za ostvarenje prava i uzajamnih obaveza svakog i sviju. Drugim rečima, uzajamno poverenje, a ne politikantsko nadmudrivanje, mora biti stalna osnova demokratske borbe mišljenja u našoj Skupštini.

Na osnovu svega toga bićemo u stanju da u Skupštini razvijamo takav organizacioni mehanizam i takve metode rada koji će Skupštini omogućiti da bude okrenuta prema čitavom društvu, prema celokupnoj društvenoj problematici, a ne samo prema izvršnim i upravnim organima. Osim toga, moramo primenjivati takve metode rada koji će omogućiti da se Skupština razvije u samostalno radno telo, sposobno da svakodnevno reaguje na sve pojave u društvenom životu koje traže društvenu intervenciju. Ako Skupština bude tako orijentisana, njena se funkcija neće svesti samo na neku vrstu kontrole nad radom izvršnih i upravnih organa, već će biti svakodnevni izvor i oslonac aktivnosti tih organa. Uostalom, svaki oblik formalne političke kontrole nad radom izvršnih i upravnih organa, koji se ne bi zasnivao na sopstvenom neposrednom, stvaralačkom i odgovornom pristupu Skupštine aktuelnoj društvenoj problematici, bio bi ne samo malo uspešan, već bi mogao da se pretvori i u direktnu kočnicu operativne samostalnosti tih organa. Našem političkom sistemu, naprotiv, odgovara da ti organi budu veoma samostalni u svome radu, kako bi mogli brzo da reaguju na pojave, ali s tim da ta njihova aktivnost bude funkcija jedinstva vlasti, koja se izražava u politici Skupštine.

Zato je prvi i možda najvažniji zadatak Skupštine, njenih organa i svakog pojedinog poslanika upravo u stalnom i neposrednom praćenju društvene problematike — nezavisno od toga da li se pred Skupštinom nalazi ili ne nalazi neki predlog. Takva unutrašnja delatnost Skupštine treba da bude kako izvor njenih samostalnih inicijativa za rešavanje pojedinih problema i zadataka tako i baza za razmatranje predloga i inicijativa drugih društvenih faktora.

Kada je reč o postupku za donošenje skupštinskih odluka — zakona, rezolucija, preporuka i drugih akata — mislim da bi trebalo težiti izvesnom diferenciranju metoda rada, kako bi se omogućilo što kvalifikovanije i što jedinstvenije odlučivanje. Pri tome svakako treba da polazimo od pretpostavke izričito predviđene Ustavom da će Skupština sve predloge svojih odluka — nezavisno od toga ko je njihov predlagač i da li je u pitanju zakon, rezolucija, preporuka ili druga skupštinska odluka — stvarati ne samo u konsultaciji sa svim zainteresovanim društvenim faktorima već i u zajednici sa političko-izvršnim, upravnim i samoupravnim organima, koji će snositi odgovornost za njihovo izvršenje. Zato odluke ne treba olako donositi, već treba u samom postupku učiniti sve što je moguće da bude postignuto maksimalno jedinstvo zainteresovanih faktora. Zato mi izgleda da bi Skupština što češće trebalo da primenjuje postupak u kojem bi odluka prolazila kroz dve faze: kroz fazu načelne diskusije o samoj problematici koja traži odluku i, zatim, kroz fazu samog donošenja odluke.

U prvoj fazi treba pre svega odlučiti da li je potrebno da se donese određena odluka i odrediti osnovne smernice i načela na kojima treba da bude izrađena takva odluka. U toj fazi osnovni pripremni rad unutar Skupštine, po pravilu, treba da izvrše odgovarajući odbori Skupštine. Njihov rad se u toj fazi sastoji, prvo, u tome da tesno sarađuju sa predlagačem nove odluke u obradi svih njenih aspekata, i drugo, da obezbede poslanicima da pravovremeno budu snabdeveni potrebnom argumentacijom i informacijama, kako bi mogli kvalifikovano učestvovati u diskusiji i doneti odluku.

U toj fazi diskusiju, kako u odborima tako i u većima, treba što više osloboditi formalizam. I inače bi trebalo da rad u Skupštini bude što više oslobođen raznih formalističkih stega koje oduzimaju vreme, a ne doprinose kvalitetu rada. A pogotovo to mora da važi za diskusiju te vrste. U njoj treba da učestvuju — kada Skupština to bude smatrala potrebnim — neposredno na sednicama skupštinskih tela i svi oni ljudi iz našeg društvenog života koji mogu dati koristan doprinos razmatranju i sagledavanju određenog pitanja koje je na dnevnom redu.

Mislim da bi u toj fazi predlozi koje pripremaju organi savezne uprave trebalo da budu istovremeno upućeni Skupštini i Saveznom izvršnom veću. Naime,

bilo bi samo gubljenje vremena ako bi se ista procedura osnovne diskusije ponavljala dva puta uzastopno. Osim toga, to bi kočilo aktivnost poslanika, umanjivalo njihovo osećanje odgovornosti i dovodilo do nepotrebnih problema u slučajevima njihove nesaglasnosti sa predlozima Saveznog izvršnog veća. Drugim rečima, diskusija u toj fazi treba da bude što je moguće više zajednička. To takođe važi za slučajeve kada predlozi dolaze iz same Skupštine.

U drugoj fazi postupak bi bio sa formalne strane određeniji. U toj fazi, po pravilu, trebalo bi diskutovati samo o predlogu kao takvom, o tekstu predloga i o amandmanima, bilo da oni dolaze od strane pojedinih poslanika, bilo od strane organa koji na osnovu poslovnika imaju pravo da podnose takve amandmane. Naravno, i u toj fazi treba obezbediti odvojeno vođenje opšte debate i debate u pojedinostima. U opštoj debati poslanici treba da utvrde da li je predlog izrađen u skladu sa politikom ili prethodno utvrđenim smernicama Skupštine, i da načelno odluče da li će Skupština da pređe neposredno na diskusiju o pojedinostima, ili će eventualno predloženi tekst vratiti odboru, odnosno predlagaču da ga uskladi sa smernicama Skupštine. Ako Skupština bude smatrala da predlog može biti osnova za konkretno rešavanje, ona će neposredno preći na raspravu o pojedinostima i na konačno formalno donošenje odluke.

Naravno, članovi Saveznog izvršnog veća i rukovodioci saveznih organa uprave treba da imaju pravo da učestvuju u radu Skupštine u obe faze i da traže reč kad god smatraju za potrebno da izlože svoj stav, bilo na sednici veća, bilo u odborima i komisijama.

Na sličan način Skupština treba da raspravlja i o društvenom planu. U stvari, rad Skupštine na izradi plana treba da počne već od samog početka svake godine, a ne tek pri kraju godine. Na osnovu praćenja i analize ostvarivanja plana, rezultata i problema koje pokazuju završni računi, kao i na osnovu svih drugih podataka, Skupština treba da bude stalno u kursu problema koji se pojavljuju u toku privrednog razvoja i da iz njih izvlači odgovarajuće zaključke za novi plan. Na taj način, kada u jesen na dnevni red Skupštine bude stavljen predlog novog plana, to više neće biti početak skupštinskih diskusija o planu, već njihov završetak. Poslanicima će taj predlog biti prirodna rezultanta svega onoga što je bilo razmatrano u toku godine, a ne gotov i komplikovan stručni dokumenat, koji se bitnije više ne može menjati i u kome onda svako obično traži samo sebe, odnosno određeni pojedinačni interes, a ne ujedno i interes najbržeg napretka jugoslovenske privrede kao celine, od čega — u krajnjoj liniji — pre svega zavise i svi pojedinačni interesi.

Sve to zahteva i odgovarajući postupak u informisanju poslanika o problemima društvenog plana i budžeta. U tom pogledu određene obaveze mora da preuzme Savezno izvršno veće, a posebno Savezni zavod za privredno planiranje i odgovarajući savezni privredni sekretarijati, ali aparat Skupštine mora da prikuplja potrebne materijale i iz drugih izvora. U tome bi posebno trebalo da budu aktivni odbori Skupštine, kako u Saveznom veću tako i u većima radnih zajednica. Oni treba neprekidno da vrše odgovarajuću selekciju i obradu materijala koji će redovno biti dostavljani poslanicima. Čini mi se da će na osnovu toga biti potrebne i povremene diskusije u Skupštini, u većima, koja će podrobnije razraditi pojedine probleme planiranja, izdvajajući iz te diskusije one probleme za koje treba tražiti konkretna rešenja. Te diskusije će već u toku godine predstavljati određenu pomoć u orijentaciji Saveznog izvršnog veća i Saveznog zavoda za privredno planiranje prilikom izrađivanja društvenog plana.

I još nešto. Takve diskusije će nesumnjivo postepeno izmeniti odnos poslanika prema planu. Ako Skupština pravovremeno bude raščistila pitanje zu kakvu privrednu politiku se zalaže, onda će se lakše tretirati i pojedinačni problemi u sklopu plana kao celine. Dosadašnji metod izrade plana i budžeta u upravnim organima onemogućavao je ovakvu funkciju Savezne skupštine i poslanika, pa se stoga i predviđa menjanje kako forme tako i metoda donošenja plana i budžeta. Naime, moramo težiti tome da Savezna skupština prethodno utvrdi osnovne ekonomsko-političke smernice za izradu ovih dokumenata, i to na osnovu analize prethodnog razvoja i problema koje on otkriva.

Međutim, takav postupak prilikom donošenja skupštinskih odluka neće biti uvek ni moguć ni potreban. Biće i hitnih zakona ili rezolucija, koje će se morati donositi po ubrzanom postupku. A biće i zakona izrazito stručne prirode. Prilikom donošenja takvih i sličnih odluka obično neće biti potrebne neke prethodne diskusije o tezama, već će se moći da prelazi neposredno na njihovo donošenje. Naš poslovnik, prema tome, treba da predvidi postupak kako za prvi tako i za drugi slučaj.

Daleko veću važnost nego do sada mora Skupština dati i razmatranju i odobravanju završnih računa i drugih sličnih dokumenata, naročito onih koji se odnose na rezultate privrede ili pojedinih privrednih grana. Takvi akti treba u Skupštini da dobiju isto toliki značaj kao što ga ima donošenje plana i budžeta. Štaviše, bilo bi možda celishodno da u poslovniku predvidimo poseban postupak za razmatranje takvih akata. Na primer, skupštinski odbori bi morali prethodno raščlaniti završni račun ili dokumente o stanju privrede i reljefno izvući iz njih one privredne, društveno-ekonomske, političke, socijalne, kulturne i druge probleme koji su od značaja za politiku i zadatke Skupštine, i poslanicima dati svoju sopstvenu i iscrpnu informaciju o njima. O svemu tome veća treba posebno da diskutuju, kako bi na kraju Skupština mogla doneti ne samo odluku o potvrđivanju završnih računa ili stručnih akata sa odgovarajućim primedbama već i odluke o čitavom nizu mera koje treba da doprinesu daljem unapređivanju stanja u pojedinim oblastima društvenog života. U izvesnom smislu diskusija o završnom računu i sličnim aktima treba da bude i diskusija za utvrđivanje politike na kojoj treba da budu građeni novi društveni plan i budžet, a istovremeno i osnova za dopunjavanje programa rada Skupštine u oblasti zakonodavstva ili donošenje rezolucija i preporuka kao oblika opštih smernica za rad odgovornih društvenih organa.

Na sličan način trebalo bi postupiti i prilikom razmatranja povremenih izveštaja Saveznog izvršnog veća i saveznih organa uprave. Takve izveštaje ne treba uzeti same za sebe i ne treba se ograničavati na ono što u njima piše, već ih treba uzeti kao osnovu za svestranu obradu pojedinih oblasti društvenog života i upravljanja, kao i za razmatranje rada pojedinih organa uprave. Na osnovu takvih analiza veća treba da utvrđuju nove zadatke i smernice za dalji rad same Skupštine, kao i političko-izvršnih i upravnih, odnosno samoupravnih organa, bilo da je reč o obaveznim odlukama, bilo o preporukama ili internim zaključcima za rad skupštinskih organa.

Upravo u takvoj aktivnosti je težište rada Skupštine i prvi uslov da ona bude stvarno sposobna da vrši funkcije koje su joj Ustavom date. Takav će rad osposobiti poslanika da svesno i kvalifikovano, a ne samo iz političke solidarnosti, donosi odluke i preuzima za njih punu odgovornost. Takav rad će stvarati i veliki broj sposobnih ljudi koji će moći da sagledavaju interese društvene zajednice podjednako kao i pojedinačne interese. On će bitno uticati na smanjivanje razlika između društvenih radnika u centru i onih na terenu neposrednog procesa rada.

Osim toga, ne treba zaboraviti da Skupština ima i veliki politički i vaspitni značaj za građane. Zato metodi njenog rada i njena organizacija treba da budu orijentisani tako da ujedno budu najširi oblik svakodnevnog obaveštavanja građana i objašnjavanja razloga za donošenje odluka Skupštine, kao i o njihovom karakteru i ciljevima. A time će se otkrivati takođe uzroci i karakter svih onih pojava koje zadiru u interese radnog čoveka. Zato — kad god je to moguće — celokupni proces od pripremanja predloga do njihovog

konačnog usvajanja u Skupštini treba da bude javan, jer će to biti najiscrpniji način informisanja javnosti i objašnjavanja razloga za donošenje određene odluke.

S druge strane, i sama kontrola izvršenja i funkcije društvenog nadzora u Skupštini treba da budu postavljene tako da one budu ujedno posrednik između centralnih organa zemlje i svakog pojedinog radnog čoveka i kolektiva u objašnjavanju teškoća, slabosti, nedostataka, uzroka, promašaja, itd., i u pokretanju inicijative za što brže ispravljanje takvih slabosti, ili bar za puno objašnjenje zašto određene teškoće ne mogu biti uklonjene. Ukratko, u radu Skupštine naša javnost treba svakodnevno da dobije odgovore na goruća pitanja sa kojima se sreće radni čovek u svom radu u društvenom životu.

Za takvu aktivnost treba da bude organizovana i skupštinska informativna služba. O tom zadatku skupštinskog rada treba naročito i svakodnevno da vode računa i sva skupštinska tela — veća, odbori i komisije. Oni se moraju starati da preko njihovog rada i njihovih rasprava naša javnost ima sadržinski uvid ne samo u rad Skupštine već i u problematiku kojom se bave političko-izvršni organi, državni i savezni sekretarijati i drugi upravni organi federacije, kao i sve druge institucije prema kojima federacija ima određenu formalnu ili političku odgovornost.

Zato, po mom mišljenju, ne treba insistirati na shvatanju da svaka debata u Skupštini, a pogotovo ona u odborima, mora uvek da se završi određenom odlukom, jer je, navodno, bez toga nepotrebna. Naprotiv, meni se čini da će, ako Skupština želi svakodnevno da prati zbivanja i probleme našeg društvenog života, i ako želi na osnovu takvog praćenja — a ne samo na osnovu formalnih predloga organa uprave — da sastavlja svoj program rada i dnevni red, onda veoma često biti i diskusija koje će se zaključiti bez formalne odluke. Ponekad će biti dovoljno da diskusija osvetli izvore i uzroke određenih problema i da utvrdi, da uslovi za rešavanje tih problema nisu sazreli. Takvi problemi će onda ući u dugoročni program rada Skupštine. Ali, istovremeno će i naša javnost dobiti puni uvid u suštinu problema i manje će podlegati raznim uličnim tumačenjima.

Za svu tu aktivnost skupštinskih organa informativna služba Skupštine, kao i naša štampa, radio i druga sredstva informisanja treba da pronađu odgovarajuće oblike svakodnevnog obaveštavanja široke javnosti.

I konačno, kada se govori o metodima rada Savezne skupštine, treba uvek voditi računa i o tome da je Savezna skupština najviši organ federacije i da kao takva predstavlja federaciju, s jedne strane kao zajednicu ravnopravnih naroda Jugoslavije, a s druge strane kao jugoslovensku socijalističku zajednicu radnih ljudi. U vezi s tim, Savezna skupština treba da nađe takve metode rada da se u raspravljanju svih bitnih problema, a naročito osnovnih političkih odnosa, koliko je najviše moguće konsultuje sa republičkim skupštinama, odnosno njihovim većima i odborima. Ovo se naročito odnosi na donošenje opštih zakona, koji su inače u nadležnosti republika, a gde federacija samo utvrđuje opšte principe. I obrnuto. Republička skupština će takođe imati potrebu da se konsultuje sa Saveznom skupštinom o nekim pitanjima iz svoje nadležnosti koja mogu posredno da dodiruju nadležnost federacije. I za jedno i za drugo moramo naći odgovarajuće metode rada. Takva delatnost može ujedno smanjiti potrebu za donošenjem saveznih opštih zakona. Naravno, Savezna skupština mora uvek u svome radu voditi računa o potrebi inicijative i odgovornosti republičke skupštine u izgrađivanju našeg društveno-političkog sistema. Prema tome, Savezna skupština treba da stavlja na dnevni red svojih sednica određena pitanja koja se tiču prava i dužnosti republika samo onda kada je reč o opštim načelima sistema i samo u onoj meri u kojoj se to odnosi na opšti sistem ili na ujednačavanje određenih principa.

Prema Ustavu, odgovorni nosioci skupštinskih odluka su samo veća. Svi drugi organi Skupštine — izuzev Izvršnog veća, a donekle i pojedinih skupštinskih komisija koje imaju neka ovlašćenja za samostalno donošenje određenih odluka — okrenuti su celokupnim svojim radom prema većima. Zato, kako odredbama poslovnika tako i samom praksom, moramo obezbediti da težište sve te aktivnosti Skupštine bude u većima.

U tom smislu veća treba da se sastaju ne samo radi donošenja odluka o konkretnim predlozima koji su na dnevnom redu već i radi razmatranja informacija o stanju u određenoj oblasti društvenog života i načelne diskusije o problemima i putevima za njihovo rešavanje. Takve diskusije mogu da se završe bilo odlukom da se donesu odgovarajući propisi, bilo rezolucijom koja će utvrđivati politiku i davati smernice za rad, bilo preporukom, koja nije obavezna, ali služi kao pomoć u radu, bilo internim zaključcima za rad skupštinskih i drugih saveznih organa, bilo prostim prelaskom na dnevni red.

U okviru takvog rada veća treba redovno da razmatraju izveštaje, informacije i predloge svojih sopstvenih odbora i poslanika, kao i izveštaje Izvršnog veća, upravnih organa, Privredne komore, Narodne banke, sudova i javnog tužilaštva, skupštinskih komisija za društveni nadzor, za predstavke i žalbe, za poslove izbora i imenovanja i slično, što će većima omogućiti da stalno imaju uvid u aktuelne probleme društvenog života.

Savezno veće je, u stvari, u permanentnom zasedanju, bilo kao veće, bilo u odborima. To proizlazi pre svega iz činjenice da je ono odgovorno za celokupnu nadležnost Savezne skupštine, dok su veća radnih zajednica specijalizovana samo za pojedine sektore te nadležnosti. U tom smislu Savezno veće i njegovi odbori moraju stalno sarađivati sa svim ostalim većima i njihovim odborima. Pošto su članovi veća radnih zajednica stalno zaposleni na svom radnom mestu, razumljivo je da oni ne mogu posvetiti toliko svog vremena poslovima Skupštine kao članovi Saveznog veća. Zato će aktivnost Saveznog veća i njegovih odbora olakšati većima radnih zajednica i njihovim odborima da dobiju uvid u materiju koja je na dnevnom redu.

To, međutim, ne znači da veća radnih zajednica nisu samostalna u svojoj funkciji i da se njima umanjuju odgovornosti. Veća radnih zajednica samostalno pripremaju svoje sednice i njihovi odbori rade samostalno. Razlika je, prema tome, samo u metodu rada Saveznog veća i njegovih odbora u odnosu na veća radnih zajednica, a nije u pitanju sputavanje inicijative i rada veća radnih zajednica i njihovih tela. Štaviše, svakodnevna živa praksa koja najneposrednije dolazi do izražaja u radu veća radnih zajednica, obogaćivaće sa svoje strane sadržaj rada Saveznog veća i njegovih odbora.

Da bi Savezno veće moglo uspešno vršiti svoju funkciju, potrebno je da njegovi članovi u većini budu ljudi kojima će rad u Veću biti, u stvari, njihov jedini ili glavni rad, to jest koji će se aktivizirati na dužnostima van Skupštine samo utoliko ukoliko im to dopuštaju obaveze poslanika Skupštine.

Ne možemo tvrditi da smo pri sadašnjem sastavu Skupštine rešili taj problem na zadovoljavajući način. Veliki deo članova Saveznog veća je i suviše zaposlen na radu van Skupštine da bi mogao da se u zadovoljavajućoj meri posveti funkciji koju ima u Saveznoj skupštini. U republičkim skupštinama situacija je slična, a negde i teža. Međutim, to Skupštinu ne sme sprečiti da zahteva od poslanika da izvrše one obaveze koje su preuzeli kada su se kandidovali za poslanike Savezne skupštine. Oni koji budu predlagali kandidate i koji se budu kandidovali na sledećim izborima treba o tome da vode više računa nego što je bio slučaj prilikom prošlih izbora.

Veća radnih zajednica treba da izrade specifične metode i organizaciju rada, koji odgovaraju činjenici da su članovi tih veća zaposleni u svojim radnim organizacijama. Ako bi ta veća radila na isti način kao Savezno veće, onda bi članovi tih veća — bar nekih — bili i suviše opterećeni sednicama veća ili njihovih odbora.

Izgleda da bi rešenje tog problema trebalo tražiti naročito u odgovarajućim oblicima svestranog informisanja poslanika, kao i u intenzivnom individualnom radu poslanika na izučavanju materije. Takva dobra informisanost i sopstvena lična konsultacija poslanika na terenu omogućiće da on dođe pripremljen na sednicu, što će znatno ubrzati rad na sednicama. Naravno, takav rezultat možemo postići samo pod pretpostavkom da svaki poslanik uvek bude svestan da se njegova funkcija ne sastoji samo u učestvovanju na sednici, već pre svega u njegovom sopstvenom upoznavanju sa materijalom i sa problemima o kojima će biti reči na sednici. U izvesnom smislu moglo bi se reći da dobar rad poslanika više zavisi od takvog njegovog rada kod kuće, u njegovoj radnoj organizaciji i komuni, u njegovom ličnom kontaktu sa institucijama, organima i ljudima koji mogu da dopune njegovo znanje i svestrano poznavanje problema, nego od samog broja sednica veća ili odbora. To ne važi samo za poslanike veća radnih zajednica, već u istoj meri i za članove Saveznog veća.

Rešavanju tog problema mnogo će doprineti i organizacija odbora u većima radnih zajednica. Verovatno bi bilo celishodno da ta veća stvore više uže specijalizovanih odbora i grupa, što će omogućiti da se teret pripremnog rada raspodeli na veći broj poslanika i obezbediti efikasniji rad tih veća. A intenzivna saradnja tih odbora i grupa sa odborima Saveznog veća i među sobom omogućiće da se isti poslovi bez potrebe ne obavljaju na dva mesta.

U pogledu samostalnog delokruga Saveznog veća mislim da bi trebalo stvari rešavati sa što manje formalizma. Naime, polazeći od odredbe Ustava da je Savezno veće nadležno da vrši i druge poslove iz nadležnosti Skupštine koji nisu u ravnopravnom ili samostalnom delokrugu drugih veća, bilo bi veoma celishodno da se poslovnikom prenesu u nadležnost Saveznog veća i poslovi oko ograničenih administrativnih i regulativnih intervencija koje ne zadiru u zajedničke interese svih radnih organizacija i ne menjaju opšti položaj radnih ljudi. Takav je bio, na primer, slučaj kada je Skupština morala da donese odluku kojom je ovlastila Skupštinu SR Makedonije da na području Skopja može odstupiti od određenih saveznih propisa u cilju bržeg rešavanja posledica zemljotresa. Verovatno će biti i drugih sličnih propisa ograničenog značaja. Teže za novi poslovnik zato predviđaju odgovarajuću formulaciju. Takva odredba bila bi — verovatno — celishodna zato što bi oslobodila veća radnih zajednica potrebe da se sastaju zbog nebitnih regulativnih odluka. Ali poslovnik treba da bude dovoljno precizan da se ne bi stvorila mogućnost za takva tumačenja koja bi mogla dovesti i do ograničavanja nadležnosti veća radnih zajednica. Mislim da to neće biti teško postići ako se poslovnikom predvidi i odgovarajući postupak koji bi u takvim slučajevima tražio bilo saglasnost veća, bilo mogućnost naknadnog zahteva veća za učešće u donošenju odluke. U svakom slučaju, tu moramo izbeći formalizam, ali, ujedno, u svim slučajevima obezbediti učešće veća radnih zajednica ako ona to budu tražila.

Za uspešan rad Skupštine biće veoma važno da veća radnih zajednica što bolje razrade i metode i oblike svojih kontakta sa radnim organizacijama. Naime, mnogo od toga što važi za odnos Skupštine kao celine prema upravnim organima, važi u načelu i za odnos veća radnih zajednica prema organima samoupravljanja iz njihove oblasti rada. Budući da su ta veća tako reći najviši radnički saveti u svojim oblastima rada i stvaranja, ona treba da budu okrenuta pre svega prema radnim organizacijama, kako bi mogla da postanu čvrst oslonac i faktor usmeravanja i ujedinjavanja interesa radnih organizacija i njihovih samoupravnih organa. Veća radnih zajednica će moći da vrše takvu ulogu samo pod uslovom ako svaki član veća, i veća kao celine, budu svakodnevno pratili rad i problematiku sa kojom se sreću samoupravni organi na tom području, ako na osnovu tog praćenja i analize činjenica i problema budu izvlačili problematiku za diskusiju i rešavanje, pokretali odgovarajuće inicijative za donošenje odluka Skupštine ili — što vremenom treba da bude sve češće — za donošenje sopstvenih preporuka za rad samoupravnih organa, koje će kao takve biti oblik svakodnevne pomoći i demokratskog usklađivanja i ujedinjavanja napora samoupravnih organizacija.

U tom smislu veća radnih zajednica treba da razmatraju i direktne predloge radnih organizacija i da ih — kada to smatraju potrebnim — stave i na dnevni red Savezne skupštine.

Prema tome, veća radnih zajednica treba da rade, odnosno da utvrđuju svoj program rada, ne samo tada kada Predsedništvo Savezne skupštine bude predložilo za dnevni red Skupštine određena pitanja, već pre svega na osnovu samostalnog sagledavanja celokupne problematike radnih organizacija i samoupravnih organa iz oblasti koja spada u njihovu kompetenciju.

Ne treba zaboraviti da ta veća nisu uvedena u naš skupštinski sistem zato da bi Skupštinu podelili po sektorima rada. Ako bi to bio cilj Ustava, onda bismo se mogli zadovoljiti skupštinskim odborima. Naš Ustav jasno ističe da je smisao veća radnih zajednica u tome da preko tih veća zainteresovani radni kolektivi imaju mogućnost najneposrednijeg učestvovanja u donošenju odluka centralnih organa koje se njih tiču. Drugim rečima, veća radnih zajednica nisu neke vrste specijalizovani odbori za privredu, za socijalnu politiku i zdravstvo, za prosvetu, za političko-organizaciona pitanja, već su to — veća radnih organizacija u oblasti privrede, ili u oblasti socijalne politike i zdravstva, ili u oblasti prosvete, ili — kad je reč o Organizaciono-političkom veću — u oblasti društvene izgradnje uopšte. Učešće ovih veća kao ravnopravnih i samostalnih tela u Skupštini je, u stvari, samo krajnja konsekvencija primene principa samoupravljana čoveka i radnog kolektiva u radu i izgradnji materijalnih i kulturnih životnih uslova čoveka. Zato se, na primer, problemi ekonomske prirode neće uvek i obavezno rešavati u Privrednom veću. Ako se ti problemi, uzmimo, tiču zdravstvenih organizacija, oni će biti razmatrani u Socijalno-zdravstvenom veću, a ne u Privrednom.

Takav karakter veća radnih zajednica moramo obezbediti ne samo podelom rada u Skupštini, već i donekle diferenciranim metodima rada pojedinih veća.

Značajan doprinos uspešnom radu Skupštine treba da dâ i uzajamna saradnja veća i njihovih odbora — i to ne samo kada je to propisano Ustavom već i kada to olakšava poslaniku da dublje i svestranije sagleda suštinu problema ili zadatka koji je na dnevnom redu Skupštine.

Prema Ustavu, jedno veće može davati mišljenje o problemima iz rada drugog veća samo kada je reč o problemima iz njegove nadležnosti. Tako, na primer, Socijalno-zdravstveno veće ne može davati amandmane na spoljnu politiku. To veće, takođe, neće raspravljati o cenama u trgovini. Međutim, drugo je konsultacija veća o raznim pitanjima. U praksi treba ići na što širu uzajamnu konsultaciju veća. Na kraju krajeva, struktura naše Skupštine je takva da je uzajamna konsultacija veća ujedno i najšira konsultacija sa radnim organizacijama, komunama i drugim faktorima našeg društvenog života.

Može se razmisliti i o mogućnosti da u određenim prilikama takva mišljenja dobiju i snagu amandmana — na primer, ako je u pitanju materija »graničnog karaktera« u pogledu područja rada pojedinih veća. A svakako treba obezbediti da nadležno veće takvo mišljenje mora uzeti u obzir.

Što se tiče sednica Skupštine, treba imati u vidu da je zajednička sednica pet veća i suviše glomazna, pa zato, po svoj prilici, neće biti celishodno često je primenjivati. U stvari, takva zajednička sednica, ukoliko se ne javlja kao manifestacija »radi pretresanja pitanja od opšteg političkog značaja« ili kao nosilac konstituisanja Skupštine, i ne može da bude od veće praktične koristi. Međutim, zajedničke sednice dva ili najviše tri

veća u cilju konsultacije, zajedničke obrade problema i opšte diskusije biće i treba da budu čest oblik rada u skupštinskoj praksi.

Pored Saveznog veća i veća radnih zajednica, mislim da bi aktivniju ulogu u našoj Skupštini moglo i trebalo da ima i Veće naroda. U dosadašnjoj praksi Savezne skupštine nismo imali sukobljavanja njenih odluka sa ustavnim pravima republika, pa zato i Veće naroda nije imalo potrebe da se sastaje zbog problema te vrste. Verujem da će i ubuduće biti tako. Naime, samo prisustvo Veća naroda je garantija da predlog svake odluke, pre podnošenja Skupštini na konačno odlučivanje, bude već u prethodnom radu svestrano razmotren i sa gledišta usklađenosti sa Ustavnom i ustavnim pravima naroda i republika.

Međutim, meni se čini da bi Veće naroda, u skladu sa skupštinskim funkcijama u oblasti samoupravljanja, moglo da ostvaruje i neke druge zadatke. Pre svega, postoji niz problema iz nadležnosti federacije, koji proizlaze iz višenacionalnog karaktera naše zemlje, gde je konsultacija sa republikama postala već stalna praksa. Do sada je tu konsultaciju uglavnom vršilo Savezno izvršno veće, a i drugi savezni organi. To su problemi od čijeg pravilnog rešavanja zavisi zdrav razvoj ravnopravnih odnosa među narodima naše zemlje. Mislim da bi Veće naroda trebalo i deo problematike te vrste da stavi u program svoga rada. Pored toga, tu su takvi problemi kao što su, na primer, problem pomoći ekonomski manje razvijenim republikama, određeni problemi planiranja, itd. Može se eventualno predvideti i mogućnost da Veće naroda razmatra i problem praktične raspodele funkcija između Savezne skupštine i republičkih skupština u razradi društveno-političkog sistema.

Drugo, Veće naroda bi, na primer, moglo da bude u određenim slučajevima nosilac konsultacija i saradnje između republičkih skupština na nekim područjima iz republičke nadležnosti za koja postoji određeni zajednički interes republika. Naravno, tu ne bi moglo biti nikakvih odluka, a pogotovo ne obaveznih odluka. Ali, takve diskusije bi nesumnjivo doprinele da se određeni problemi našeg društvenog života celishodnije rešavaju, nezavisno od toga ko ih rešava.

Veće naroda bi moglo biti i jedan od nosilaca aktivne međusobne razmene iskustava između naših naroda i republika, naročito u oblasti materijalne i društvene izgradnje. Nema sumnje da bi takva konstruktivna saradnja u okvirima Veća naroda mogla predstavljati znatan doprinos jedinstvenijim pogledima na probleme i potrebe pojedinih republika, što bi, s jedne strane, olakšalo zajedničko sagledavanje zadataka i uloge plana federacije, a s druge strane, postalo i podstrek daljoj konsolidaciji i proširenju materijalne baze samoupravljanja u republikama, komunama i preduzećima. Doduše, iskustva u toj oblasti nemamo, jer do sada Veće naroda nije razvijalo aktivnosti te vrste, ali meni izgleda da bi u novom poslovniku trebalo da obezbedimo formalne uslove i za takvu aktivnost Veća naroda, a sama praksa će pokazati u kojoj meri postoji stvarna potreba za to.

Na osnovu svega toga, Veće naroda bi — po mom mišljenju — trebalo da, isto tako kao i ostala veća naše Skupštine, stvara svoj program rada.

Da bi Skupština uspešno mogla da ostvaruje svoje zadatke, potrebno je da bude za to svestrano kvalifikovana. Najvažnija garantija te njene kvalifikovanosti je u samoj njenoj organizacionoj strukturi, moralno-političkom integritetu i socijalističkoj usmerenosti njenog sastava. Zatim, njena kvalifikovanost zavisi i od odgovarajuće informisanosti i poznavanja činjenica društvenog života kojima raspolaže svaki pojedini njen član. Osim toga, potrebno je da Skupština po samoj svojoj organizaciji i metodima rada bude u mogućnosti da dublje proučava probleme koji se nalaze na njenom dnevnom redu, da sagledava posledice koje mogu proizići iz pojedinih mera koje su predložene Skupštini na usvajanje, kao i da neprekidno prati sprovođenje i primenu zakona i drugih skupštinskih dokumenata. Zato položaj Skupštine mora biti takav da ona može na licu mesta da prikuplja potrebne činjenice i mišljenja u vezi sa ovim ili onim problemom.

Za takvu delatnost, međutim, Skupština kao celina, pa čak i pojedino veće, često je i suviše veliko i nepogodno telo. Naime, u organima sa velikim brojem članova teško je primeniti takav metod rada. Zato su Skupštini potrebni odbori, i to odbori sa malim brojem članova. Zbog toga radu odbora moramo da posvetimo najveću moguću pažnju.

Kad kažem odbor, tu ne mislim samo na stalne odbore, već i na ad hoc odbore, grupe, pododbore, itd., jednom rečju — na sve one organe Skupštine i pojedinih veća koji obavljaju pripremne radove za veća, odnosno za Skupštinu. Osim toga, to podjednako važi kako za odbore Saveznog veća tako i za odbore veća radnih zajednica.

Naročito su dve funkcije odbora od posebnog značaja za Skupštinu i poslanika. Prvo, odbori treba samostalno, svestrano i svakodnevno da prate tokove društvenog života i ostvarivanje zakona i skupštinske politike — pre svega kroz rad organa uprave i samoupravnih organa, i kroz analizu objektivnog stanja stvari na osnovu prikupljenih činjenica. O svemu tome odbori treba da informišu Skupštinu, veća i poslanike, bilo pismenim putem, posredstvom opšte informativne službe Skupštine, bilo na posebnim sednicama veća posvećenim informativnim diskusijama o stanju na pojedinim područjima ili o pojedinim problemima, bilo u vezi sa pojedinim predlozima koji su na dnevnom redu Skupštine. Kada to budu smatrali neophodnim, odbori će moći istovremeno podneti Skupštini, odnosno većima, i određene predloge za donošenje konkretnih rešenja ili zakonskih akata. Ta rešenja mogu imati i vid predloga rezolucije, preporuke ili zaključaka.

U tom svom radu odbori su načelno samostalni, ali posebna prava koja Ustav daje Saveznom izvršnom veću i organima uprave u proceduri donošenja pojedinih akata Savezne skupštine sama po sebi zahtevaju da odbori što je najviše moguće i te svoje zadatke ostvaruju u saradnji sa Saveznim izvršnim većem i organima uprave. U svakom slučaju, oni moraju prethodno da obezbede mišljenje Saveznog izvršnog veća i savezne uprave o problemima i zadacima kojima se bave. Naravno, svoje definitivno mišljenje Savezno izvršno veće izneće na samoj sednici odgovarajućeg skupštinskog veća.

Druga funkcija odbora je u tome da svestrano prouče predloge koji budu Skupštini upućeni na rešavanje, bilo od strane saveznih izvršnih i upravnih organa, bilo od strane pojedinih grupa poslanika. Pri tome, za samo veće neće biti najvažnije pitanje da li je odbor za ili protiv, već da li je odbor zaista sakupio i obezbedio sve potrebne podatke i elemente da bi veće i svaki poslanik pojedinačno mogli kvalifikovano i uvereno zauzeti stav.

Prema tome, odbor u našoj Skupštini ne predstavlja smanjenu Skupštinu radi prethodnog opšteg pretresanja određenih predloga koji se nalaze na dnevnom redu Skupštine. Prvenstveni zadatak odbora je u tome da prate celokupni društveni život sa gledišta ostvarivanja politike i akata Savezne skupštine, odnosno utvrđivanja njenih daljih koraka u radu na izgrađivanju socijalističkog društva. Zatim, njihov je zadatak da podrobno ispitaju probleme i za Skupštinu prikupe sve potrebne činjenice koje su neophodne da bi poslanici, koji ne mogu uvek samostalno da ulaze u dublja ispitivanja pojedinih problema, imali pred očima sve elemente za kvalifikovano odlučivanje. Drugim rečima, odbori ništa ne rade umesto Skupštine, umesto veća, nego sve rade za Skupštinu, za veće, za poslanika. Oni nemaju nikakva svoja prava odlučivanja, osim u slučajevima kada su zakonom direktno ili konkretno ovlašćeni.

Iz istih razloga, mislim, da ne mogu biti prihvaćeni ni prigovori da diskusije u odboru ne znače ništa,

ako odbor nema neke samostalne operativne funkcije u pogledu izvršenja. Štaviše, mislim da ništa ne bi toliko štetilo autoritetu Skupštine koliko njeno direktno mešanje — a pogotovo odbora — u nadležnosti izvršnih i upravnih organa, koji nose svoju sopstvenu odgovornost i zato moraju biti samostalni. Skupština će uticati na rad tih organa samo sredstvima koja joj daje Ustav — to jest zakonima, rezolucijama, smernicama i sličnim odlukama, a ne nekom svakodnevnom superkontrolom nad pojedinim aktima koje donose ti organi u okviru svoje nadležnosti. Naknadna kritička analiza rada tih organa — u svetlosti rezultata tog rada — biće uvek korisnija nego svakodnevno mešanje u odlučivanje koje bi, u stvari, ukidalo svaku ličnu odgovornost.

Naravno, diskusije u odboru treba da se završe sa određenim zaključkom. Ali taj zaključak biće u tome da odbor dostavi Skupštini, odnosno odgovarajućem veću, određene predloge za dnevni red veća i da eventualno pripremi teze ili predloge za njegove odluke, ili će taj zaključak biti u tome da odbor sam sebi odredi naredne zadatke u okviru svog programa rada.

Upravo zbog svega toga uloga odbora je izvanredno značajna i s pravom možemo reći da su oni samostalni organi vida i sluha Skupštine. Od njihovog dobrog rada u najvećoj meri zavisi i nivo aktivnosti veća i Savezne skupštine kao celine.

Iz svega toga proizlazi da odbor mora biti okrenut licem, prvo, prema svome veću — u pogledu formiranja njegovog programa rada, i drugo, prema svakom pojedinom poslaniku — u pogledu obezbeđenja da poslanik raspolaže svom potrebnom dokumentacijom za takav program rada. U tom smislu odbor bi, po mom mišljenju, trebalo takođe da bude odgovoran za to da njegove informacije, predlozi ili inicijative dođu pred veće snabdeveni svim potrebnim analizama i elementima neophodnim za odgovorno rešavanje u veću, i u odgovarajućoj formi koja će biti najdostupnija poslaniku.

Odbori, odnosno njihovi predsednici, moraće održavati tesan svakodnevni kontakt sa organima uprave i njihovim rukovodiocima, kao i sa organima društvenog samoupravljanja, ili društvenih organizacija, koji su zainteresovani za saradnju sa Saveznom skupštinom, i obrnuto. Odbori treba da imaju pravo i mogućnost da od tih organa dobijaju, u razumnim granicama, podatke i objašnjenja koji su im potrebni za rad. Podaci poverljivog karaktera, naravno, moraju biti pod posebnim režimom.

Takva saradnja će dati odborima Skupštine ne samo potrebne podatke, objašnjenja i analize, već će ujedno biti praktična osnova uzajamne pomoći koja treba da se razvija između organa uprave i skupštinskih organa. Nezavisno od okvira svojih formalnih prava, skupštinski odbori mogu takvim svojim radom biti veoma snažan oslonac organima uprave i društvenog samoupravljanja u njihovom svakodnevnom radu, a pogotovo u razmatranju i rešavanju problema koji zahtevaju dugoročnije pripreme i studije.

Ne bi bilo pravilno ako bi odbori u pripremanju i analizi materijala neopravdano opterećivali organe savezne uprave i društvenog samoupravljanja. Po pravilu, to treba da budu oni materijali koji služe i tekućem radu samih organa uprave ili društvenog samoupravljanja. Njihovu obradu, koja treba da bude prilagođena načinu rada Savezne skupštine, treba izvršiti, po pravilu, u samoj Skupštini, ukoliko se drukčije ne reši posebnim dogovorom između Predsedništva Skupštine i Saveznog izvršnog veća, odnosno odbora i odgovarajućih organa uprave.

Za vršenje svojih funkcija, osim toga, odbori treba da imaju i druga prava i mogućnosti. Oni će, na primer, morati u pojedinim slučajevima pozivati na razgovor predstavnike raznih oblasti našeg društvenog života, ili naučnih i kulturnih institucija, kao i pojedine istaknute stručnjake ili predstavnike raznih oblasti rada. Oni će, takođe, ponekad morati da formiraju anketne komisije koje će samostalno, ili u saradnji sa drugim društvenim organima, na licu mesta ispitivati stanje stvari. U našem sistemu, u kome ima toliko samoupravnih organa, anketne komisije mogu igrati posebno značajnu ulogu i mogu biti jedan od važnih izvora informacija za Skupštinu.

Odbori treba da imaju mogućnost da formiraju, kad nastane potreba, i posebne studijske ili stručne grupe koje će samostalno, ili u saradnji sa drugim društvenim organima, ili naučnim i stručnim institucijama, proučavati određene probleme i o tome informisati odbor, odnosno veće.

I najzad, odbori bi takođe mogli da budu nosioci povremene konsultacije i podele rada između odbora Savezne skupštine i odbora republičkih skupština, što će omogućiti da skupštine dejstvuju — ako se tako u određenom slučaju dogovore — po jednom usklađenom planu rada. Razume se, to ne znači da Savezna skupština ma u čemu ograničava republičke skupštine. Ali tamo gde je moguće ujediniti rad i snage da bi se pojedini problemi našeg društvenog života raščišćavali u saradnji između federacije i republike — svakako će se uvek naći i mogućnost za takav dogovor između odbora, veća ili Predsedništva Savezne skupštine i odgovarajućih organa republičkih skupština. Samo po sebi se razume da tu nije reč o odlučivanju, nego o pripremnom radu, o informacijama i tekućoj konsultaciji.

Međutim, da ne bi dolazilo do nepotrebnih sukobljavanja u kompetencijama, svi zadaci i kompetencije odbora treba da budu regulisani odgovarajućim propisima Skupštine. Sva prava o kojima je ovde bilo reči odbori treba da vrše na bazi utvrđene politike Skupštine i u okvirima koji će sprečiti eventualna prekoračivanja obima tih prava.

Drugim rečima, sve te odnose treba postaviti tako da odbori ne uzimaju na sebe niti zadatke veća, niti da sputavaju operativnu samostalnost organa državne uprave i društvenog samoupravljanja, odnosno da opterećuju te organe zahtevima koji nisu povezani sa radom i zadacima tih organa i njihovom odgovornošću pred Skupštinom.

U sadašnjoj fazi, po svoj prilici, maksimalna samostalnost odbora je nužna i korisna, jer upravo od odbora očekujemo pokretanje življe inicijative za rad Skupštine kao celine na svim područjima društvenog života. Možda će kasnije praksa pokazati da odbori u svom radu treba snažnije da se oslone na direktive veća, ali za sada ne bi trebalo poslovnikom suviše ograničavati njihovu inicijativu. Naročito sada, kada se tek stvara fizionomija skupštinskih odbora, manje će biti štete ako ponekad i dođe do uporednog raspravljanja iste problematike u više odbora nego kad bismo ograničavali inicijativu odbora pod plaštem takozvanog matičnog odbora ili pod parolom »štednje u vremenu, racionalizacije« i slično. Takav postupak onemogućio bi ili bitno otežao kvalifikovano razmatranje problema sa raznih aspekata, što se, i pored svih slabosti, sadašnjim metodom ipak postiže. Što ti rezultati nisu još bolji, to je u velikoj meri posledica toga što naše skupštinske službe još nisu osposobljene da uvek dovoljno brzo stave na raspolaganje svima koji su zainteresovani rezultate rada pojedinih skupštinskih tela. Ipak, već ovaj kratak period rada nove Skupštine pokazao je sva preimućstva baš ovakve organizacije Skupštine, koju karakterišu mala radna tela, i baš ovakvog metoda rada, kojemu je sve više tuđa formalnost i tretiranje pitanja samo u opštim aspektima. Zato naš kurs ne bi trebalo da bude uniformisanje, »skupljanje problematike na jednom mestu«, nego razvijanje pune inicijative svih skupštinskih tela, uz istovremeno razvijanje napora za koordinaciju, usklađivanje, uzajamnu pomoć i zajedničko razmatranje pitanja, kad god zainteresovana tela zajednički konstatuju da takvo razmatranje može dati bolje rezultate.

Naš Ustav i poslovnik razlikuju dve vrste odbora: stalne i ad hoc odbore. To je prilično tradicionalna

podela parlamentarnih odbora. Međutim, u našim uslovima ona nema ni takav, ni toliki značaj kao što ga je imala, i još ga ima, u klasičnim buržoasko-demokratskim parlamentima. Stalni odbori u tim parlamentima su uglavnom smanjeni parlament sa istom partijskom podelom snaga, i oni uglavnom olakšavaju da se dođe do sporazuma između partija, ili bar do većeg stepena raščišćavanja stavova partija prema pojedinim predlozima na dnevnom redu parlamenta.

Kod nas stalni odbori, pre svega po svom sastavu, nisu takvi. Naši odbori se formiraju prema potrebama rada Skupštine i sklonostima poslanika. Oni su po broju članova mnogo manji, ali zato više specijalizovani za određena područja društvene problematike. Zato se naši stalni odbori bitno ne razlikuju od ad hoc odbora, osim utoliko što će ovi poslednji imati mnogo konkretnije zadatke i što će često biti i vremenski ograničeni. Iz toga proizlazi da, u pogledu prava i mogućnosti za rad, stalne i ad hoc odbore ne treba razlikovati. I jedni i drugi su ograničeni područjem svoga rada, ali ne treba da budu ograničeni u pravima i uslovima od kojih zavisi njihova sposobnost da izvrše svoje zadatke.

Mislim da zbog istih razloga ne bi trebalo — u pogledu prava i dužnosti, kao i uslova rada — razlikovati odbore Saveznog veća od odbora koje će formirati veća radnih zajednica. A potreba za takvim organima veća radnih zajednica očigledno postoji.

Istina, novi Ustav izričito ne predviđa stalne odbore u većima radnih zajednica. Ali razlog za to nije u tome što bi Ustav hteo da spreči ravnopravnost odbora u većima radnih zajednica i u Saveznom veću, već u tome što se htelo — s obzirom na činjenicu da su članovi tih veća ljudi koji su stalno zaposleni na svojim radnim mestima — da se ta veća, pre svega, orijentišu na uže, specijalizovane odbore ili grupe za konkretna pitanja, a manje na stalne odbore sa širokim područjem rada, koji bi od članova tih odbora zahtevali i suviše mnogo ličnog angažovanja i odvajanje od njihovog radnog mesta. Ako bi se to događalo češće i u velikom obimu, onda bi, u stvari, sama institucija veća radnih zajednica počela da se menja po svom karakteru.

Iz svih tih razloga mislim da u tom pogledu poslovnikom ne treba suviše da vežemo ruke većima radnih zajednica, bar ne sada u početku, kada još nemamo dovoljno iskustva. Treba prepustiti samoj praksi da pokaže koje forme odbora će se u većima radnih zajednica pokazati kao najbolje. Ali, kakvi god bili ti odbori, u pogledu prava i uslova svoga rada oni treba da budu ravnopravni sa odborima Saveznog veća.

Pri tako razgranatom radu odbora posebnu važnost dobija usklađujuća uloga predsednika veća. Očigledno je da se u takvom sistemu njegova funkcija ne može svesti samo na predsedavanje sednicama i formalno organizovanje rada veća. Ona sada mora biti dopunjena i određenom odgovornošću za rad odbora i odgovarajućih skupštinskih službi. Novi poslovnik treba da formuliše i okvire te odgovornosti.

Mnogo toga što je rečeno o odborima odnosi se i na skupštinske komisije.

Komisije se razlikuju od odbora bilo po tome što su ovlašćene za neke samostalne izvršne funkcije, bilo što su zajednički organ Supštine, to jest svih veća. Mislim da bi poslovnik i skupštinska praksa trebalo da budu dosledni u takvom razlikovanju, jer bi se inače izgubio i smisao različitih naziva. Zato u većima treba, po mom mišljenju, stvarati odbore, pododbore i grupe, a ne komisije.

Neke od skupštinskih komisija predstavljaju veoma značajan izvor aktivnosti Skupštine. Zato je vrlo važno kako će se te komisije orijentisati u svom radu.

Da bi, na primer, Komisija za društveni nadzor uspešno razvijala svoju aktivnost, potrebno je pre svega da ne podlegne tendenciji pretvaranja u neku vrstu organa gonjenja. Takav organ Skupštini nije potreban, jer u sistemu uprave postoje svi organi neophodni za ostvarenje te društvene funkcije. Komisija za društveni nadzor pre svega treba da otkriva i ukazuje na najočiglednije slabosti u našem društvenom životu, i to kako na osnovu dokumentacije određenih državnih i društvenih organa tako i na osnovu samostalnog razmatranja i analize konkretnih primera koji su tipični za određene tendencije u našem društvu. U tom smislu ona posebno prati i proučava politiku upotrebe društvenih sredstava u radnim organizacijama, fondovima i budžetima i proverava saglasnost te politike sa opštom društvenom politikom koja se izražava u planovima, zakonima i drugim opštim aktima predstavničkih organa.

Ako Komisija za društveni nadzor raspravlja o jednoj organizaciji, to ne mora uvek da znači da je ta organizacija slaba, odnosno da zaslužuje društveni ukor. Komisija za društveni nadzor treba da obezbedi da njen rad bude izvor podataka za opšte mere koje će preduzimati Skupština u borbi protiv raznih slabosti našeg društvenog života. Osim toga, direktna — ali i odgovorna — kritika ili iznošenje konkretnih slabosti ove ili one organizacije treba da bude ujedno i vaspitno-političko sredstvo i upozorenje nadležnim organima za razmatranje odgovarajućih problema i preduzimanje potrebnih mera. Zato je potrebno da Komisija za društveni nadzor što češće izlazi sa svojim izveštajima pred Skupštinu, pred veća. Prema tome, isto tako kao i odbori, i Komisija za društveni nadzor treba da bude u prvom redu okrenuta prema većima. Njen zadatak nije u tome da se bavi operativnim intervencijama prema radnim organizacijama ili društvenim organima. Međutim, kada ona utvrdi da je društvena intervencija neophodna, ona će pokrenuti normalan postupak preko nadležnih upravnih organa, ili preko suda. Metode rada Komisije trebalo bi utvrditi i razraditi njenim poslovnikom koji bi — po mom mišljenju — trebalo da donese ili bar potvrdi Skupština.

Postojanje i rad ove Komisije nikako ne sme da oslabi aktivnost drugih organa Skupštine u okviru njihove nadležnosti u pogledu vršenja društvenog nadzora.

Značajnu ulogu u našem skupštinskom mehanizmu treba da ima i Komisija za predstavke i žalbe. Ona ne treba da bude samo skupljač ličnih žalbi i intervencija i da preko inspektora ili pismeno interveniše kod odgovornih organa za rešavanje onih pritužbi koje Komisiji izgledaju opravdane. To je samo jedan deo posla Komisije, to jest osnovni rutinski deo njenog posla, ali ujedno samo osnova za drugi deo posla koji je za Skupštinu mnogo važniji.

Zadatak Komisije za predstavke i žalbe je višestruk. Pre svega, Komisija treba da razmatra konkretnu žalbu, da bi videla da li po žalbi treba postupiti. Ako Komisija utvrdi da je to potrebno, obraća se odgovarajućim organima koji su nadležni za rešavanje tog pitanja. Komisija treba da se stara da se čitav postupak dovede do kraja, da žalbu reši onaj ko je za to nadležan i da Komisiju obavesti o rešenju. Ima mišljenja da bi možda bilo korisno da Komisija i sama pojedine slučajeve i neposredno proverava. Ako to ne bi bilo celishodno, Komisija bi svakako morala imati mogućnost da za te zadatke angažuje inspektore organa uprave.

U svom radu Komisija treba da postupa na takav način da što više utiče na jačanje demokratizma i efikasnosti u rešavanju žalbi u redovnom postupku, kako bi građanin imao što manje potrebe da se svojim žalbama obraća takvim organima kao što je skupštinska Komisija za predstavke i žalbe.

Posebno treba istaći zadatak Komisije da vrši analize predmeta i problema koje sadrže ili pokreću žalbe i predstavke i da obaveštava skupštinske odbore i veća o bitnijim pitanjima koja proizlaze iz takvih analiza. Pošto će Komisija na osnovu analiza žalbi i predstavki dolaziti i do određenih opštih zaključaka o slabostima našeg sistema i naše prakse, ona treba o tome da informiše Skupštinu i da eventualno predlaže i određena

opšta rešenja koja bi smanjila uzroke predstavki i žalbi, odnosno konflikata koji nastaju između građana i društvenih organa. Korisno bi svakako bilo da ova Komisija bude povezana i sa drugim saveznim organima koji rade na istim ili sličnim poslovima. Na toj osnovi mogli bi se i našim naučnim ustanovama staviti na raspolaganje određeni materijali koji mogu poslužiti za neke sociološke i druge stručne i naučne analize.

Na taj način sama aktivnost Komisije na rešavanju predstavki i žalbi, kao i analitički rad s materijalima kojima se Komisija bavi mogli bi značajno doprineti ne samo otklanjanju nedostataka u radu organa sa društvenim ovlašćenjima nego i daljem izgrađivanju sistema socijalističke demokratije i usavršavanju organizacionih formi i metoda upravljanja, kako bi građani mogli da ostvaruju svoja prava sve više neposredno, upravljajući, a ne tek posredstvom organa te vrste.

Pored toga, zadatak ove Komisije bio bi i u tome da razmatra i vrši selekciju svih predstavki pojedinaca kojima se predlaže donošenje nekih zakona ili drugih akata. Ona bi odlučivala o tome da li uopšte ima mesta da se predlog uputi odgovarajućem veću, odnosno odboru, radi raspravljanja, ili da se odbaci kao neumestan. U tom pogledu ovlašćenja Komisije treba da budu što šira, jer nema smisla da Skupština bude opterećivana i diskusijama o neozbiljnim predlozima kojih — kao što svi znamo — uvek ima.

S obzirom na takva ovlašćenja ove Komisije poslovnik bi trebalo da utvrdi i obaveze nadležnih organa prema toj Komisiji kada im se ona obraća u vezi sa ostvarivanjem svojih funkcija.

Značajnu ulogu u radu Skupštine treba da ima i Komisija za pitanja izbora i imenovanja. Ona treba da doprinese organizovanijem uključivanju Skupštine i njenih veća u izgrađivanje i vođenje kadrovske politike i sve većoj demokratizaciji i ove značajne oblasti društvenog života. Složenost i obimnost problematike koja je sastavni deo sadržaja rada ove Komisije upućuju nas na zaključak da je sam naziv Komisije veoma uzak u odnosu na stvarnu funkciju koju ona treba da vrši. Svesti ulogu ove Komisije samo na razmatranje i pripremanje predloga iz oblasti izbora i imenovanja koja vrši Savezna skupština, ne bi bilo u skladu sa njenom ulogom i zadacima određenim Ustavom.

U skladu sa stavovima datim u Ustavu, a imajući u vidu dosadašnja iskustva i napore na izgrađivanju fizionomije ove Komisije, već sada je moguće određenije istaći sledeća osnovna područja njene aktivnosti koja bi se odnosila na:

— razmatranje i pretresanje konkretnih kadrovskih rešenja u oblasti izbora i imenovanja iz nadležnosti Skupštine;

— izgrađivanje principa i kriterijuma koji bi doprineli daljem usavršavanju demokratskog mehanizma u odabiranju kadrova na svim javnim funkcijama, kao uslova za vođenje takve kadrovske politike koja bi bila izvor i osnova daljeg jačanja i razvijanja celokupnog mehanizma društvenog upravljanja, podrazumevajući tu kako organe u radnim i samoupravnim organizacijama tako i kadrovsku politiku u predstavničkim telima, kao i na svim ostalim javnim funkcijama;

— dalje razvijanje i brigu za dosledno sprovođenje u život već proklamovanih društvenih normi iz oblasti kadrovske politike, kao i utvrđivanje elemenata od značaja za opštejugoslovensku kadrovsku politiku, uključujući tu i sva pitanja vezana za blagovremenije uočavanje i uspešnije rešavanje kadrovskih problema kao uslova za brži razvoj celokupnog društvenog i privrednog života i za afirmaciju načela ravnopravnosti naroda Jugoslavije u toj oblasti.

Ovakvo usmeravanje delatnosti Komisije trebalo bi da omogući da se razmatranje i rešavanje kadrovskih problema uzdigne na takav nivo koji će predstavljati sigurnu osnovu za demokratsko odlučivanje društveno-političkih organa. Na taj način, kadrovska komisija će postati ne samo kvalifikovani savetnik poslanicima prilikom utvrđivanja osnova kadrovske politike i donošenja konkretnih kadrovskih odluka, već će njena aktivnost ujedno predstavljati podršku i stalni podsticaj celokupnoj našoj javnosti za dalju demokratizaciju kadrovske politike i konkretnog odabiranja društvenih funkcionera.

Uspešno ostvarivanje ovako utvrđenog mesta i uloge Komisije nužno pretpostavlja da ona u svom radu nailazi na puno razumevanje i podršku svih društvenih organa i organizacija koje su aktivne na ovom području. Tesna povezanost Komisije sa rukovodećim organima Saveza komunista, Socijalističkog saveza i drugih društveno-političkih organizacija, što je obezbeđeno samim sastavom ove Komisije, omogućiće joj da usklađuje svoju aktivnost na tom području sa aktivnošću tih organizacija. Takođe je od značaja i obezbeđivanje što tešnje saradnje između Komisije i svih veća Skupštine u njihovom angažovanju na rešavanju kadrovskih problema iz područja njihove delatnosti.

Što se Administrativne komisije tiče, njen najvažniji zadatak je svakako u tome da se, kako u pogledu sistema tako i u pogledu prakse, što pre donesu nova rešenja i novi zakonski propisi i pravilnici kojima će se svi materijalni i administrativni problemi Skupštine uskladiti sa ustavnim promenama i što određenije regulisati, kako bi se otklonile mogućnosti subjektivnih odluka. S obzirom na specifični karakter te Komisije, važno je da javnost bude stalno upoznata sa njenim odlukama.

Administrativna komisija treba poslovnikom da bude ovlašćena da u sporazumu sa republičkim administrativnim komisijama može stvoriti i neku vrstu koordinacionog tela Savezne i republičkih skupština za pitanja plata, naknada, dnevnica, penzija i za druga slična pitanja. To telo, doduše, ne bi samo donosilo neke obavezne odluke, ali bi bilo stalno mesto gde bi se vršilo dogovaranje u cilju usklađivanja sistema, kao i načelnih stavova i merila na tom području. To će svakako doprineti da se spreče takve razlike koje bi stvarale teškoće u kretanju kadrova, ili koje bi bile suprotne osećanju pravednosti i ravnopravnosti u nagrađivanju, odnosno u naknadama za rad u izbornim organima. Takav rad će Administrativnoj komisiji omogućiti da predlaže Skupštini i odgovarajuće mere i odluke.

I funkcije Zakonodavno-pravne komisije veoma su važne za rad Skupštine. Pored svoga rada na redakciji zakonskih i drugih tekstova koje donosi Skupština, i njihovog usklađivanja sa Ustavom, u delokrug ove Komisije spada i praćenje pravnih akata drugih državnih organa sa stanovišta jedinstva našeg pravnog sistema. Osim toga, ova Komisija bi mogla da vrši određene zadatke i u oblasti izgradnje samog pravnog sistema i organizacije pravnih službi i aktivnosti u federaciji. I konačno, trebalo bi razmotriti ne bi li bilo celishodnije da ova Komisija, a ne samo stručni aparat Skupštine, daje definitivnu redakciju i potvrdu teksta pre objave zakona.

Da bi mogla da obavi sve ove zadatke, Zakonodavno-pravna komisija bi trebalo da ima odgovarajući sastav i kvalifikovan stručni aparat.

Nekoliko reči treba posvetiti Predsedništvu Skupštine i njegovim zadacima.

Ustav ne ustanovljava izričito takav kolektivni organ Savezne skupštine. Međutim, posredno on ipak omogućava njegovo postojanje kada u članu 195. kaže: »Predsednik Skupštine s potpredsednicima Skupštine i predsednicima veća tumači odredbe poslovnika Skupštine i veća u pogledu nadležnosti veća i odbora Skupštine i zauzima stavove o drugim pitanjima od zajedničkog interesa za rad veća koja odredi poslovnik Skupštine.«

Već dosadašnje kratko iskustvo je pokazalo da je takav metod rada u našoj novoj Skupštini neophodan. Predsedništvo Skupštine, prema Ustavu, ne može da ima, a nema ni potrebe da ima, bilo kakva ovlašćenja koja bi ograničavala samostalnost i odgovornost po-

jedinih skupštinskih veća u radu i donošenju odluka Ono je, u stvari, neka vrsta skupštinske komisije sa specifičnim zadacima, koji proizlaze iz same organizacije rada Skupštine. Između predsednika Skupštine, potpredsednika Skupštine i predsednika veća, naime, potrebne su tako mnogobrojne konsultacije oko organizacije, podele i metoda rada, dnevnog reda, usklađivanja poslova, tumačenja nadležnosti, veza sa Saveznim izvršnim većem i drugim državnim i samoupravnim organima, informisanja poslanika, itd., da je mnogo praktičnije da se konsultacija vrši u jednom stalnom telu koje kao celina snosi i određenu odgovornost pred Skupštinom.

U nadležnost Predsedništva svakako bi spadalo ono davanje tumačenja poslovnika za koje Ustav traži saglasnost između predsednika Skupštine i predsednika veća. Ustav nije dublje ulazio u određivanje tih poslova, ali poslovnik svakako to treba da učini.

Tu je, po svoj prilici, najvažniji problem tumačenja nadležnosti veća. Struktura naše Skupštine je dosta komplikovana i moguće je da tu dođe do nejasnoća oko nadležnosti. Zato mislim da bi ovlašćenja koja poslovnik daje Predsedništvu u tom pogledu trebalo da budu jasna i potpuna, kako bi se izbegli sporovi oko nadležnosti između samih veća. Da bi Predsedništvo Skupštine moglo davati tumačenje koje bi bilo zasnovano na utvrđenim normama, odredbe poslovnika o podeli nadležnosti treba da budu što preciznije. Osim toga, moraćemo na osnovu iskustava skupštinskog rada poslovnik u tom pogledu stalno dopunjavati i poboljšavati.

Drugo područje aktivnosti Predsedništva Skupštine biće uređivanje tekućih odnosa i saradnje između Skupštine i Saveznog izvršnog veća, i drugih državnih i samoupravnih organa. Naravno, sam poslovnik će te odnose utvrditi što je moguće podrobnije. Međutim, kontakti i drugi uzajamni odnosi Skupštine i pomenutih organa tako su mnogostruki i biće u svakodnevnom životu toliko intenzivni da je sve te odnose nemoguće rešiti samim poslovnikom. S druge strane, bilo bi takođe veoma necelishodno dopustiti da svaki skupštinski organ samostalno tumači odredbe poslovnika u pogledu svojih prava i odnosa prema Saveznom izvršnom veću, odnosno saveznim sekretarijatima ili drugim organima vlasti i samoupravljanja. Nema sumnje da bi takva praksa mogla dovesti do nepotrebnih nesporazuma i sukobljavanja, ukoliko ne bi postojao jedan utvrđeni red, postupak za brzo rešavanje svih pitanja koja mogu da niknu iz tih odnosa.

Očigledno je da je Predsedništvo zbog svog sastava najpogodniji organ za usklađivanje takvih odnosa. Zato bi bilo celishodno ako bismo u poslovniku predvideli i mogućnost da Predsedništvo Skupštine zajedno sa Saveznim izvršnim većem donese pravilnik kojim će se bliže regulisati ti odnosi, s tim da takav pravilnik stupi na snagu kad ga potvrde sva veća Savezne skupštine.

Treći zadatak Predsedništva bio bi na polju organizacionog usklađivanja rada Skupštine, veća, odnosno odbora. Poslovnik svakako treba da predvidi veliki stepen samostalnosti veća, ali ipak ne treba zaboraviti da vlast pojedinog veća dolazi do izražaja samo kroz ravnopravno odlučivanje nadležnih veća, to jest u sklopu Skupštine kao celine. Zato rad svih veća treba da bude usklađen kao jedinstveni rad Skupštine. To se naročito odnosi na usklađivanje dnevnog reda veća. Predsedništvo treba da obezbedi potreban prioritet predlozima i problemima koji moraju hitno da se rešavaju, ili da pokreće inicijativu za stavljanje na dnevni red određenih problema koje nameće praksa.

Izgleda mi da bi važan zadatak Predsedništva bio i neformalno posredovanje ako se pojave sporovi. Mi moramo u Skupštini negovati duh drugarstva i drugarskog sporazumevanja, i ne dopustiti dominaciju ili majorizaciju. Zato će biti potrebno da se zajednička rešenja traže i van formalnih okvira poslovnika, drugarskim dogovorom. Tome će svakako i Predsedništvo moći da doprinese.

Predsedništvo Skupštine će, takođe, morati da se stara o dobrom funkcionisanju svih skupštinskih službi, kao i o obezbeđenju uslova za normalan rad poslanika. I u tom pogledu poslovnik treba da dâ Predsedništvu Skupštine potrebna ovlašćenja.

Na kraju, Predsedništvo može imati određeniju ulogu u odnosima Savezne skupštine i republičkih skupština, i biti od pomoći u sklopu funkcionisanja celog sistema skupština odozdo do gore. Očigledno je da konsultacije razne vrste između Savezne i republičkih skupština, za koje može dati inicijativu kako Predsedništvo Savezne skupštine tako i predsedništvo republičkih skupština, ne mogu ni u čemu uticati na samostalnost pojedine skupštine. A razni oblici saradnje mogu biti vrlo dragoceni u smislu šireg i svestranijeg sagledavanja pojedinih problema i izvesnog vremenskog usklađivanja u tretiranju određenih problema, međusobnog korišćenja iskustava, itd. Razume se, sve to takođe pretpostavlja razne forme i metode saradnje i konsultacije drugih tela Savezne i republičkih skupština, a u republikama između republičke, sreske i opštinske skupštine.

Zato, pored kontakta koje već imaju Savezno izvršno veće i organi savezne uprave sa odgovarajućim organima republika, opština i radnih organizacija, treba i Savezna skupština i njena tela i organi da uspostave neposredan kontakt sa odgovarajućim institucijama i faktorima republika, opština i samoupravnih organizacija. U tom smislu, a u cilju obezbeđivanja efikasnije saradnje, razmene iskustava, uzajamne pomoći i ostvarenja jedinstva u načelnim pitanjima, bilo bi korisno da Savezna i republičke skupštine i njihova tela, na osnovu dogovora i prema potrebi, razmenjuju i materijale, pre svega definitivne tekstove, kao i projekte i predloge, koji su od zajedničkog interesa, dok Dnevnik Savezne skupštine i drugi vidovi informisanja o radu Savezne skupštine treba da idu sve do opštinskih skupština.

Iz takve uloge i metoda rada Savezne skupštine i njenih tela, o čemu je prethodno bilo reči, treba da proizlaze i oblici saradnje i odnosi Skupštine i njenih organa sa Saveznim izvršnim većem, upravnim organima federacije, samoupravnim organima i društvenim organizacijama. Načelni odnosi između Skupštine i političko-izvršnih i upravnih organa su Ustavom podrobno razrađeni. Zato u tom pogledu poslovnik nema mnogo što da dopunjuje i razrađuje.

Savezno izvršno veće je — prema Ustavu — u stvari takođe jedan od direktnih organa Skupštine, s tim što je ono posebno ovlašćeno da u ime Skupštine sprovodi kontrolu izvršenja, da raspolaže svim potrebnim instrumentima koji omogućavaju brzu i efikasnu intervenciju, da vodi potrebnu svakodnevnu evidenciju nad kretanjem stvari, da ih reguliše u okvirima zakona i da predlaže Skupštini nove mere koje nameće praksa.

Takva uloga Saveznog izvršnog veća traži svakodnevnu i najneposredniju saradnju Izvršnog veća sa drugim organima Skupštine u pitanjima koja su na dnevnom redu Skupštine. U takve oblike saradnje spadaju na primer: zajedničke sednice skupštinskih odbora i odbora Saveznog izvršnog veća o određenim pitanjima, formiranje zajedničkih komisija i grupa u cilju izučavanja problema i pripremanja predloga odluka, stvaranje zajedničkih anketnih i sličnih komisija, itd.

Međutim, u pitanjima koja se odnose na njegove izvršne funkcije Savezno izvršno veće samostalno snosi odgovornost i zato samostalno donosi i odluke. Ako smatra potrebnim, ono, doduše, može konsultovati skupštinske organe, ali to nikako ne sme postati njegova obaveza, jer bi to moglo samo da koči njegovu efikasnost.

Prema tome, osnovni sadržaj rada Skupštine treba da bude opšta društvena izgradnja u obliku zakonodavstva, određivanja politike i smernica za opšti društveni i ekonomski razvitak, kao i opšta kontrola nad sprovođenjem zakonitosti u radu svih organa, a ne rešavanje konkretnih problema. To je zadatak izvršnih

i upravnih organa. Ovakav kurs je neophodan ne samo zbog obezbeđivanja samostalnosti tih organa nego i zbog efikasnosti rada same Skupštine. Ako bi Skupština dopustila da se i suviše optereti konkretnim i pojedinačnim pitanjima, ona ne bi mogla da vrši svoju osnovnu funkciju, a njen autoritet bio bi potkopan razmimoilaženjima oko mnoštva pojedinačnih pitanja čije rešavanje nije bitno za razvoj našeg društva, pa ih zato uz punu odgovornost mogu samostalno rešavati upravni organi. Prema tome, Skupština može da interveniše u konkretnim odnosima samo sa stanovišta usklađenosti odluka izvršnih i upravnih organa sa zakonima, smernicama i odlukama Skupštine.

Drugim rečima, osnovno što moramo imati u vidu, to je neophodnost da Skupština sadržajem i metodima svoga rada ne sme da ograničava inicijativu političko-izvršnih organa, niti da sputava operativnost, samostalnost i inicijativu upravnih organa. Izvršno veće kao organ Skupštine sa posebnim ovlašćenjima treba da bude samostalno u vršenju svojih političko-izvršnih funkcija. A to takođe znači da se i Izvršno veće u novim uslovima mora još izrazitije da afirmiše upravo kao izvršni organ Skupštine, to jest ne samo u sprovođenju politike Skupštine nego i u stvaranju te politike. Zato ono mora da se pojavljuje kao glavni nosilac inicijative pred Skupštinom. Mada je teško do kraja razgraničiti funkciju stvaranja politike i funkciju izvršenja te politike, jer te dve funkcije čine u našim uslovima jednu jedinstvenu celinu, ipak je potrebno vrlo brižljivo izgrađivati te odnose, jer je više nemoguće da se održi stara podela — s jedne strane Izvršno veće i organi uprave, a s druge Skupština sa svojim organima.

Organi uprave su — prema našem Ustavu — samostalni ali istovremeno direktno odgovorni kako Skupštini tako i Izvršnom veću, svakome u okviru njegovih nadležnosti i funkcija — Skupštini u pogledu svog programa rada i svoje inicijative u određenim pitanjima, a Izvršnom veću pre svega po svojoj aktivnosti u sprovođenju zakona i drugih propisa, kontrole zakonitosti, itd. Upravni organi treba samostalno i odgovorno da prate i proučavaju problematiku društvenog života, da nezavisno donose odluke iz svoje nadležnosti i da pokreću pred Skupštinom i Saveznim izvršnim većem odgovarajuće inicijative i predloge.

Visoki stepen samostalnosti i odgovornosti upravnih organa jedan je od prvih uslova efikasnosti uprave i izvršenja. A ništa ne bi bilo štetnije za tu efikasnost od tendencije neposrednog mešanja skupštinskih organa u tekući rad iz nadležnosti organa uprave, ili sputavanja inicijative tih organa u pripremanju predloga mera i propisa koje donosi Skupština ili Savezno izvršno veće. Štaviše, meni izgleda da su naši upravni organi još uvek suviše ograničeni u svojoj nadležnosti i da postoje šire mogućnosti za prenošenje na njih nekih kompetencija Saveznog izvršnog veća, pa čak i Savezne skupštine. U budućem zakonodavnom radu naša Skupština svakako treba o tome da vodi računa. Sporost u rešavanju nekih problema, koja je još uvek karakteristična za naše prilike, svakako ima svoje razloge i u toj ograničenosti samostalne nadležnosti i odgovornosti organa uprave. To dovodi do niza stepenica u procesu rešavanja problema: od organa uprave na odbor Saveznog izvršnog veća, od tog odbora na samo Veće i od njega opet na skupštinski mehanizam — kad je u pitanju pripremanje skupštinskih odluka — što često dovodi do ponavljanja istih diskusija i postupaka i prouzrokuje sporno rešavanje.

Da bismo izbegli te slabosti, moraćemo, prvo, proširiti obim samostalnih nadležnosti organa uprave, i drugo, bitno uprostiti postupak podnošenja predloga organa uprave Skupštini. Tome može da doprinese, između ostalog, i simultano podnošenje tih predloga Skupštini i Saveznom izvršnom veću, kao što je već istaknuto.

Od većeg obima samostalnosti organa uprave ne treba da se plašimo. Čak ako oni ponekad donesu i pogrešne odluke, to će biti manja šteta od one koju svakodnevno prouzrokuje nedovoljna operativnost i efikasnost, odnosno sporost u rešavanju problema.

Razume se, sa ovom samostalnošću povezana je i odgovornost pred Skupštinom i Saveznim izvršnim većem. U tom pogledu u Skupštini, pre svega, dolaze u obzir dva metoda. Prvo, Skupština može svojim samostalnim radom i proučavanjem stvari da pokreće inicijativu za rad organa savezne uprave i da donese određene smernice za njihov rad. A drugo, ona može i naknadno kritički oceniti rad ili određeni postupak organa uprave i time doprineti ispravljanju grešaka. Sama ta činjenica je dovoljna da podstakne organe uprave da izvrše temeljitu konsultaciju zainteresovanih faktora pre nego što će doneti odluku.

Prema tome, ne treba se bojati da bi veća samostalnost organa uprave mogla dovesti do propusta koji bi bili veći od onih koji su se događali u dosadašnjoj praksi. To je pogotovo jasno ako imamo pred očima i perspektivu takve aktivnosti Skupštine o kojoj je ranije bilo reči.

Savezno izvršno veće i organi uprave su — prema odredbama Ustava — za svoj rad odgovorni Skupštini. Međutim, ta odgovornost ne sme biti hijerarhijska, mehanička, automatska. Takva odgovornost ne bi više bila odgovornost, već slepo pokoravanje. A time bi i sam smisao postojanja tih organa došao u pitanje. U stvari, tu je — posmatrano sa moralno-političkog gledišta — reč o međusobnoj odgovornosti i saradnji, a ne o jednoj hijerarhijskoj konstrukciji.

U tom smislu ne samo članovi Saveznog izvršnog veća već i savezni sekretari moraju imati pravo — nezavisno od toga ko je pokretač predloga ili diskusije u Skupštini — da učestvuju u radu Skupštine i da utiču u toku celokupnog procesa utvrđivanja politike i donošenja odluka u Skupštini, sve dok se ne usvoji konačni akt. To su takva prava kao što je zahtev da se privremeno odloži donošenje odluke, ili da se privremeno prekine diskusija oko amandmana i slično. Štaviše, Ustav priznaje predsedniku i članovima Saveznog izvršnog veća — biranim i onima po položaju — i pravo ostavke ako dođe do sukoba između Skupštine i Saveznog izvršnog veća.

To se pravo, dakako, ne sme shvatiti olako. Ali ne priznati ga, značilo bi dopustiti da Skupština može da zahteva od pomenutih organa slepo izvršavanje svoje odluke i onda kada bi oni smatrali da nisu u stanju da je izvrše. Time bi, u stvari, takva odluka unapred bila osuđena na neuspeh. Takva norma u našem sistemu svakako će doprineti da svaki poslanik i Skupština kao celina mnogo dublje ulaze u stvari i da osećaju mnogo veću odgovornost u donošenju odluke nego što bi to bilo ako bi uloga političko-izvršnih organa bila svedena na prostu obavezu da mehanički izvršavaju skupštinske odluke. Drugim rečima, ako želimo da naša Skupština ima ugled i da bude stvarni nosilac politike zemlje, poslanici treba da snose odgovornost za rešavanje društvenih problema u istoj meri i na sličan način kao i članovi Saveznog izvršnog veća.

Zato i sa tog stanovišta treba obezbediti da, prilikom donošenja odluka u Skupštini, Savezno izvršno veće i savezni sekretari mogu imati pod istim uslovima uticaj na rad Skupštine ne samo kada sami podnose predloge odluka već i kada predlozi potiču od skupštinskih odbora ili od pojedinih poslanika.

O pravima Skupštine prema Saveznom izvršnom veću i organima uprave ranije je govoreno. Mislim da u tom pogledu sa načelnog gledišta nema nekih posebnih problema za skupštinski poslovnik. U stvari, tu je više reč o organizacionim oblicima i metodima rada nego o načelima. Međutim, tu ipak može da se postavi pitanje kakav je položaj pojedinih skupštinskih tela u tim odnosima. U tom pogledu Ustav sasvim nedvosmisleno određuje da se kao odluka Skupštine može smatrati samo odluka odgovornih veća. Svi drugi skupštinski organi, kao što su odbori, komisije, Predsedništvo i pojedini funkcioneri u većima, odborima i u

Skupštini uopšte, pomoćni su organi Skupštine koji obezbeđuju da ona može kvalifikovano da radi kada se sastaje u većima. U svim fazama rada stvarna vlast Skupštine nalazi se u većima, a ne u pomoćnim skupštinskim organima.

U skladu s tim, odbori, komisije, Predsedništvo i drugi organi Skupštine mogu imati i u odnosima prema upravnim organima samo onu ulogu i one operativne funkcije za koje su ovlašćeni odlukom Skupštine.

Kao što je rečeno, odbori — prema Ustavu — ne mogu imati neku operativnu kompetenciju, niti pravo da daju uputstva, ili donose odluke obaveznog karaktera. Sve svoje predloge oni podnose veću. Ukoliko u toku svog rada pojedini odbor dođe do određenih zaključaka ili mišljenja u pogledu rada državnih organa, njegovi zaključci mogu imati samo snagu predloga koje organi državne uprave mogu ali ne moraju da uzmu u obzir. Preporuka dobija moralno-političku snagu skupštinskog akta tek kada je Skupština proklamuje kao sastavni deo svoje politike.

Drugim rečima, zadatak skupštinskog odbora nije u tome da kontroliše rad određenog saveznog sekretarijata zato da bi ispravljao njegovu praksu. On je dužan da prati rad tog sekretarijata zato da bi mogao obaveštavati Savezno veće odnosno veća radnih zajednica o svim problemima koji nastaju u toj oblasti. Naravno, odbor može istovremeno odgovarajućem veću predlagati i odgovarajuće mere. Ali, konačna reč, obavezna za savezne organe uprave, jedino je odgovarajuća odluka Skupštine.

Međutim, u isto vreme odbori treba da budu što manje ograničeni u pogledu prikupljanja činjenica, informacija, podataka i studijskih analiza. Da bi Skupština odnosno njeni organi raspolagali potrebnom dokumentacijom za svoj rad, moramo pronaći način da se sa što manje birokratskih i formalističkih prepreka uspostavi živ kontakt između odbora i političko-izvršnih i upravnih organa, koji će moći da obezbedi da odbori budu obavešteni o suštinskim pitanjima društvene prak se isto tako dobro kao što su o tome obavešteni sami ti organi.

Načelno uzevši, odbor treba da ima pravo i mogućnost da zahteva i lično objašnjenje od ljudi koji mogu da pruže informaciju potrebnu Skupštini, da zahteva potrebne podatke i da na licu mesta proverava dokumente ili činjenično stanje.

Ista polazna tačka treba da bude i u određivanju odnosa Skupštine, odnosno skupštinskih organa, prema samoupravnim i društvenim organizacijama. Predsedništvo Skupštine, odbori, komisije i funkcioneri Skupštine treba da obezbede takav kontakt i saradnju sa tim organizacijama koji će omogućiti da Skupština bude informisana o stavovima i mišljenjima tih organizacija u vezi sa aktuelnim problemima našeg društvenog života. Međutim, samo veća u okviru svojih kompetencija mogu sa takvim organizacijama da donose određene zajedničke zaključke kao preporuku za rad.

U okviru ovog referata nemoguće je ulaziti u podrobniju razradu oblika te neophodne svakodnevne saradnje sa društvenim organizacijama. Ali bi utoliko više bilo poželjno da diskusija u Skupštini podrobnije razradi i tu stranu aktivnosti Skupštine i metoda njenog rada.

Sve te odnose treba — na osnovu rezultata ove diskusije i konsultacije sa društvenim organizacijama — da precizira u načelu sam poslovnik Skupštine, a podrobnosti mogu eventualno biti prepuštene posebnom pravilniku koji će sporazumno donositi, menjati, dopunjavati Predsedništvo Skupštine i Savezno izvršno veće — uz potvrdu svih veća.

Skupština je takvo široko telo u kome se svakodnevno može povezivati usmeravajuća uloga političkog centra sa individualnom inicijativom radnog čoveka, kolektiva i komuna. U Skupštini ta dva faktora treba ne samo da se uzajamno povezuju već i da se uzajamno dopunjuju i koriguju. Zato naša Skupština mora održavati tesan kontakt sa svim društveno-političkim organizacijama koje mogu doprinositi takvom cilju.

Sve ovo treba da obezbedi da svaki pojedini poslanik bude i preko Skupštine informisan o stavovima, mišljenjima i sugestijama tavih organizacija, kako bi zatim, na osnovu celovite dokumentacije, mogao kvalifikovano da odlučuje kada se u Skupštini budu rešavala konkretna pitanja.

Ponekad će biti potrebno da se održavaju i zajedničke sednice Skupštine i Socijalističkog saveza i drugih organizacija, ili da se stvaraju zajednički pomoćni ad hoc odbori ili komisije. Ali, i van takvih zajedničkih sednica biće neophodno da se saradnja sa društvenim organizacijama održava svakodnevno i intenzivno.

U skladu sa organizacionom strukturom i metodima rada Skupštine, njenih veća, odbora, komisija i drugih tela treba takođe organizovati Sekretarijat i druge službe Skupštine, odnosno veća.

Skupština ne treba da ima veliki aparat i ne treba da nagomilava oko sebe veliki broj visokih stručnjaka, jer takve ona uvek može konsultovati, nezavisno od toga gde se oni nalaze. Ali ona treba da raspolaže takvim stručnim aparatom koji će biti sposoban: da obezbedi efikasno i ažurno funkcionisanje Skupštine i svih njenih tela; da organizuje i sređuje dokumentaciju; da prikupljene materijale, podatke i analize na odgovarajući način priredi za potrebe poslanika i tela Skupštine; da redovno informiše Skupštinu i poslanike o pitanjima koja su na dnevnom redu njenih tela, kao i o drugim pitanjima i pojavama koje su od interesa za rad Skupštine; da obezbeđuje, uz pomoć skupštinskih tela, informisanje naše javnosti o radu Skupštine, o problemima s kojima se ona bavi, kao i o njenim odlukama i stavovima.

Fizionomiju svih tih službi trebalo bi posebno proučiti, a njihovo skladno funkcionisanje utvrditi posebnim pravilnikom o organizaciji i funkcionisanju skupštinskih službi.

Mislim da organizaciona struktura i metod rada Savezne skupštine zahteva pre svega tri vida organizacije stručnih službi. Tu su, pre svega, stručne službe u većima, komisijama i odborima, na čelu sa sekretarima veća, komisija i odbora, koje treba da obezbeđuju normalan rad veća kao celine, odnosno komisija i odbora. Dalje, tu su samostalne službe koje treba da obavljaju određene stručne poslove za skupštinu kao celinu. Među njima posebno mesto zauzimaju Služba za dokumentaciju, Služba za informacije, Dnevnik Savezne skupštine i Uprava za personalne poslove. I na kraju, tu su stručne službe koje obezbeđuje sekretar Savezne skupštine, a čiji zadatak je da u stručno-pravnom, organizacionom, materijalnom i tehničkom pogledu obezbede funkcionisanje Skupštine i njenih tela uopšte i njihovih sednica posebno. Sekretar Savezne skupštine, očigledno, mora da obavlja i neke poslove u oblasti organizacione koordinacije samostalnih stručnih službi.

U Službi za dokumentaciju sticali bi se, sređivali i na određen način obrađivali informativni i drugi materijali koji dolaze u Skupštinu. Ova služba bi trebalo da bude tesno povezana sa sekretarima veća i odbora i da u saradnji sa njima i odgovarajućom podelom rada obezbeđuje takvo informisanje poslanika o kome je ranije govoreno.

Od inicijativnosti i operativnosti ove službe u smislu organizovanja redovnog prikupljanja i kvalitetne obrade dokumentacije u velikoj meri zavisi rad poslanika. Upravo zato nju treba organizovati kao samostalnu i odgovornu službu, kao centralni izvor materijala i informacija, koji će biti neposrednije povezan sa svim korisnicima (većima, odborima, poslanicima, sekretarima).

Služba za informacije bila bi okrenuta prema javnosti. Koristeći sva sredstva za informisanje i razne forme ličnog kontakta poslanika sa štampom, ona bi obezbeđivala da se naša javnost svakodnevno upozna-

je sa radom Skupštine i sa problemima koji se tu raspravljaju. Ta služba bi ujedno predstavljala važan faktor stručnog i političkog obrazovanja skupštinskih izveštača i bila bi, zajedno sa Službom za dokumentaciju, inicijator svestranije publicističke obrade osnovnih pitanja koja će se pojavljivati na dnevnom redu Skupštine.

Naravno, i poslanici i sva tela Skupštine treba da metodom svoga rada doprinose da radni ljudi imaju stalan uvid u rad Skupštine, da znaju njene stavove prema svim aktuelnim pitanjima, da od nje dobijaju odgovore i u vezi sa problemima koji ma iz kog razloga možda još nisu sazreli za neposredno rešavanje u Skupštini.

Što se tiče javnosti rada Skupštine, treba imati u vidu razliku između rada veća, s jedne strane, i rada odbora, komisija i Predsedništva, s druge strane. Sednice veća su javne i otvorene za građane uvek, ukoliko veće izričito ne zaključi da sednica bude tajna. Međutim, u pogledu odbora stvar stoji nešto drukčije. Pre svega, odbori su mala tela i njihov rad je pretežno pripremnog karaktera. Prisustvo publike ili mogućnost da svaka reč učesnika sednice odbora bude objavljena, a da poslanik nema uticaja na to što će biti objavljeno, mogla bi štetno uticati na aktivnost poslanika i inicijativu odbora.

Ipak ni sednice odbora ni komisija ne treba da se zatvaraju u potpunu tajnost. Zato će poslovnik morati da predvidi prisustvo novinara i na sednicama odbora, ali pod posebnim uslovima, kako bi se obezbedilo da javnost bude obaveštena o bitnim vidovima rada i ovih skupštinskih tela. Odgovornost za sve to takođe bi trebalo da snosi i Služba za informacije.

Dnevnik Savezne skupštine zamišljen je u izvesnom smislu kao njeno službeno glasilo. Kao svakodnevni ažurni izveštač poslanika i svih zainteresovanih organa i organizacija, Dnevnik treba da donosi, pored obaveštenja o zakazanim sednicama tela Skupštine, takođe kompetentne informacie o radu skupštinskih tela i organa. Tako bi se u Dnevniku objavljivali, u sažetoj formi, i zapisnici sa sednica, koji bi obuhvatili bar osnovne probleme i stavove koji su došli do izražaja na sednicama, kao i njihove zaključke. Dnevnik bi donosio i podatke o drugim aktivnostima Skupštine, kao i pitanja poslanika i odgovore na ta pitanja. U njemu bi se objavljivale i šire informacije — ponekad i u formi posebnih priloga — o problematici sa svih područja koja se nalaze pred Skupštinom ili njenim telima i organima, kao i pred Saveznim izvršnim većem i organima uprave, ukoliko se za pojedine vidove detaljnijeg informisanja poslanika i Skupštine ne budu primenjivale, pored Dnevnika, i druge forme.

Na taj način svaki poslanik, bez obzira gde se nalazi, mogao bi da se iz Dnevnika obavesti o problemima kojima se Skupština bavi i o stavovima koje je zauzela prema tim problemima. Kao takav, Dnevnik bi vršio pored informativne i značajnu funkciju koordinatora i mobilizatora u ostvarivanju zadataka Skupštine.

Osim toga, trebalo bi uspostaviti odgovarajuću službu Skupštine za sekretarske poslove poslanika. Na tu službu bi se poslanici mogli osloniti u pogledu prikupljanja materijala iz skupštinske dokumentacije i drugih izvora, i obavljanja svih drugih sekretarskih poslova. Do sada takvu službu u našoj Skupštini nismo imali, ali biće potrebno da je postepeno izgradimo, kako bi poslanik imao sve uslove i mogućnosti za odgovorno vršenje svoje poslaničke dužnosti. Mi, naravno, nismo tako bogati da bismo svakom poslaniku mogli obezbediti posebnog sekretara — kao što je to praksa u nekim parlamentima u svetu — ali svakako možemo i treba da u Skupštini izgradimo odgovarajući aparat kome će poslanik uvek moći da se obrati za određene usluge vezane za njegov skupštinski rad, usmeno, telefonom ili pismeno, kad god mu bude potrebna takva pomoć.

* * *

Razume se, mi ne možemo očekivati da će poslovnik, koji ćemo doneti na osnovu sadašnje diskusije, biti neki definitivan dokumenat. Novi zadaci traže i nove metode i oblike rada. Neke od njih možemo već sada da fiksiramo i da ih unesemo u poslovnik. Ali, u daljem radu Skupština će sticati sve nova i nova iskustva. Ta iskustva treba stalno izučavati i na toj osnovi ispravljati i dopunjavati poslovnik, koji ćemo doneti u toku sledećih meseci. Možda bi čak bilo korisno da Skupština formira neki svoj poseban organ koji bi se tim poslom bavio i podnosio odgovarajuće predloge Skupštini. U svakom slučaju, moramo biti svesni da naš zadatak na razvijanju novih demokratskih oblika i metoda rada, koji će biti usklađen sa društvenom ulogom i novom strukturom Skupštine, donošenjem novog poslovnika neće biti završen.

SOCIJALNO-ZDRAVSTVENO VEĆE

5. SEDNICA

OD 5. FEBRUARA 1964 GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

1. Saopštenja;
2. Usvajanje dnevnog reda.

Dnevni red:

1. Razmatranje izveštaja Inspekcije rada za 1961. i 1962. godinu;
2. Pripreme za izradu poslovnika Veća;
3. Pretres dopune i razrade okvirnog programa rada Socijalno-zdravstvenog veća;
4. Izbor nekih tela Veća.

Govornici: Zdenko Has, Ante Ćatipović, Radoslav Jonak, Strahinja Marinkov, Vitez Denić, Nenad Trifković, Dante Jasnič, Moma Zdravković, Ruža Bartolec, Niko Jesenovec, dr Zagorka Pešić-Golubović, dr Nikola Đuknić, dr Ante Jamnicki, Stevo Vujaković, Miloš Kilibarda, Olga Vrabič, Ilija Smoljanić, Olga Vrabič, dr Marijan Morelj, Ilija Smoljanić.

PREDSEDAVALA

PREDSEDNIK

OLGA VRABIČ

Početak rada u 10 č 5 min

Predsednik **Olga Vrabič:**

Otvaram Petu sednicu Socijalno-zdravstvenog veća i konstatujem da postoji kvorum da Veće može punopravno odlučivati.

Zapisnik 4. sednice Veća dostavljen je članovima Veća. Da li ima primedaba na zapisnik? (Nema).

Pošto primedaba nema, zapisnik će biti overen.

Molim da saslušate saopštenje.

Poslanici Mara Naceva i Pašaga Mandžić molili su da im se odobri odsustvo sa sednice zbog bolesti, a poslanici Marko Nedeljković, Miodrag Filipović, i dr Gojko Nikoliš, molili su da im se odobri odsustvo jer su sprečeni zbog službene dužnosti da prisustvuju sednici.

Da li se Veće slaže da se tražena odsustva odobre? (Slaže se).

Za ovu sednicu Veća, kako su članovi Veća obavešteni u pozivu na sednicu, predložen je ovaj dnevni red:

1. Razmatranje izveštaja Inspekcije rada za 1961. i 1962. godinu;

2. Pripreme za izradu poslovnika Veća;

3. Pretres dopune i razrade okvirnog programa rada Socijalno-zdravstvenog veća i

4. Izbor nekih tela Veća.

Ima li kakvih drugih predloga za dnevni red ove sednice? (Nema).

Pošto drugih predloga nema, pitam Veće da li prihvata predloženi dnevni red? (Prihvata).

Ovim je dnevni red utvrđen.

Prelazimo na prvu tačku dnevnog reda: Razmatranje izveštaja Inspekcije rada za 1961. i 1962. godinu.

Obaveštavam Veće da sednici prisustvuju u vezi sa razmatranjem izveštaja Inspekcije rada, drug Zdenko Has, glavni savezni inspektor rada, dr Svetomir Jauković, pomoćnik sekretara Saveznog sekretarijata za zdravstvo i socijalnu politiku, dr Milorad Zorić, direktor Saveznog zavoda za socijalno osiguranje, Dragomir Karajović, direktor Instituta za medicinu rada Socijalističke Republike Srbije. Sednici takođe prisustvuju republički inspektori rada Socijalističke Republike Srbije, Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i Socijalističke Republike Hrvatske: drugovi Vlado Radojković, Tomo Sekeres i Stevo Vojaković, kao i direktor Sreskog zavoda za zaštitu na radu iz Niša drug Moma Zdravković.

Da li se Veće slaže da ovi drugovi prisustvuju sednici Veća. (Svi se slažu).

Otvaram pretres izveštaja Inspekcije rada za 1961. godinu i 1962. godinu. Dajem reč drugu Zdenku Hasu, glavnom saveznom inspektoru rada.

Zdenko Has:

Drugarice i drugovi savezni poslanici. U obradi izvještajnog materijala nastojalo se zahvatiti što šire ne samo rad organa inspekcije, već i probleme zaštite na radu. Naravno da pri tome nije bilo moguće preći granicu raspoložive dokumentacije i ostalih izvora saznanja. U pristupu cijeloj ovoj problematici polazi se od činjenice da zdravstveno stanje radnog čovjeka u biti zavisi od uslova života i rada i da je jedan od važnih ciljeva naših općih napora neprekidno poboljšavanje i uslova života i uslova rada kao osnovice sigurnosti radnog čovjeka. Posebno je da svrha mjera zaštite na radu uporedo s napretkom procesa rada i privređivanja doprinose ostvarivanju sve povoljnijih radnih uslova. U sistemu samoupravljanja radnih ljudi stvaranje povoljnijih uslova rada postaje integralni dio razvoja proizvodnih procesa. Briga za sigurnost radnog čovjeka neodvojiva je od dobrog privređivanja i gazdovanja. Samoupravljanje je sigurna društvena osnova za realizaciju zadataka s područja zaštite na radu.

Razvitak posljednjih godina potvrđuje da stvoreni društveni odnosi i određeni ekonomski faktori objektivno djeluju na unapređivanje zaštite na radu i utiču na stalno poboljšavanje uslova rada. Povrede na radu su u postepenom padu, a u 1963. godini u padu su i izostanci s posla uslijed povreda i uslijed oboljenja u cjelini. Pad povreda je osobito izrazit u industriji i rudarstvu. Tako na 1.000 zaposlenih 1960. godine ima 133 povrede, 1961. 129 povreda ili za 3% manje, 1962. 120 ili za 7,5% manje, a 1963, prema procjeni na osnovu prvih devet mjeseci, 109 povreda ili za 11% manje. Situacija, naravno, nije ista u nekim drugim takođe veoma značajnim djelatnostima. Tako je kretanje povreda u poljoprivredi neravnomjerno, prije u porastu nego u padu (70, 77, 76, 72 na 1.000 zaposlenih), u šumarstvu bilježimo stalan porast povreda (102, 114, 114, 118); i u saobraćaju nije zabilježen osobit pad, uglavnom se može konstatirati zastoj (96, 89, 89, 91); u građevinarstvu, iako je zabilježen pad, on je znatno blaži nego u industriji i rudarstvu (133, 136, 120, 114). Nije suvišno napomenuti da su prema prvim podacima za 1963. godinu u padu izostanci s posla zbog povreda baš u granama i djelatnostima karakterističnim po većem broju povreda, kao što su proizvodnja i prerada uglja, crna i obojena metalurgija i sl. Očigledno da na postepen pad broja povreda djeluje modernizacija i rekonstrukcija brojnih poduzeća, iako nije poznato u kojoj mjeri se tom prilikom vodilo i vodi izričito računa i o unapređenju mjera zaštite na radu. Od posebnog značaja je pad odsutnosti sa posla zbog povreda i profesionalnih oboljenja, od 0,40 u 1960. i 1961. godini na 0,38 u 1962. i vjerojatno oko 0,33% u 1963. godini, tako da ti izostanci iznose 9% do 10% svih izostanaka s posla. Sigurno da je i znatan dio preostalih izostanaka uslijed oboljenja također u uzročnoj vezi s radom i radnom sredinom, iako ova oboljenja nisu na listi profesionalnih bolesti. Pretpostavlja se s pravom da i sve profesionalne bolesti nisu indentificirane i evidentirane, a i smisao liste klasificiranih profesionalnih bolesti nije u tome da prati proces nastajanja ovih oboljenja. Ta lista služi isključivo određivanju prava kad nastupi oboljenje. To se vidi i po tome što ona sadrži 43 vrste bolesti neposredno izazvanih tvarima koje dovode do trovanja, kao i posljedicama određenih štetnih uticaja na organe za disanje i zračenja.

Broj povreda sa smrtnim posljedicama i smrtnih nesreća održava se u cjelini približno na istom nivou. Karakteristično je da je veoma visok broj pojedinačnih smrtnih nesreća pri upotrebi traktora, od udara električne struje, što nedvosmisleno upućuje na određene zadatke, u prvom slučaju prvenstveno na liniji obrazovanja kadrova, a u drugom u pravcu odlučnih mjera kontrole i saniranja električnih instalacija i uređaja.

Polazeći od utvrđenog stanja postavljeni su u 1964. godini neki zadaci Saveznog sekretarijata za rad sa područja zaštite na radu. Tako se predviđa da se u najkraćem roku dovrši dokumenat o zaštiti na radu u poljoprivredi, koji se priprema u zajednici sa Sindikatom, Privrednom komorom i Saveznim sekretarijatom za poljoprivredu, a s osloncem na materijale republičkih inspektorata rada Hrvatske i Srbije i na neke druge materijale. Predviđeno je također da se u ovoj godini pripreme novi pravilnici o zaštiti na radu u poljoprivredi, tekstilnoj industriji i kemijskoj industriji. Pravilnici se pripremaju i za željeznički saobraćaj i građevinarstvo, gdje također nedostatak osnovnih normativa zaštite nepovoljno utiče na njeno unapređenje. U toku je akcija kontrole radnog vremena u drumskom i željezničkom saobraćaju. Prema prvim prikupljenim podacima prekovremeni rad u tim granama znatno utiče ne samo na sigurnost na radu, već i na bezbjednost u saobraćaju uopće. Dogovoreno je također da svi republički inspektorati rada koordiniraju kontrolu zaštite na radu u poduzećima drvnoprerađivačke i kemijske industrije. Tom jedinstvenom akcijom omogućilo bi se i pripremanje prijedloga za mjere sanacije u tim granama.

Posebno se obrađuje materija o ekonomskom značaju obezbjeđenja zaštite u fazi projektiranja industrijskih i drugih objekata i u fazi konstrukcije oruđa rada. Treba očekivati da će se u sklopu cjelovitog sistema osnovnih općih i posebnih normativa zaštite ubuduće pokloniti posebna pažnja ovom krupnom problemu.

Obezbjeđenje potrebnih tehničkih rješenja neposredno utiče na poboljšanje stanja zaštite. Međutim, u našim uslovima odlučujući je uticaj samog proizvođača i radne zajednice, i, općenito i posebno, u realizaciji tehničkih mjera. Na to, kao karakteristično, nadovezuje se promjena u udjelu nekih razloga povreda. Dva najkrupnija razloga, nesigurnost na radu, definirana u statistici kao uslovljena nepažnjom pojedinca, i kršenje propisa o zaštiti zbog nepoznavanja, nediscipline i sl., obuhvaćajući gotovo tri četvrtine razloga. Nesigurnost na radu naglo je u padu, a kršenje propisa u porastu. Očito da je kod ova dva razloga teško odvojiti elemente subjektivnog od objektivnog. Međutim, čak i pod pretpostavkom da obrada podataka nije precizna i da je neobjektivan prilaz registraciji razloga povreda, dublja analiza ovih, a i drugih, razloga pokazuje da postoje znatne mogućnosti za smanjenje povreda i da se one mogu smanjiti i bez naročitih ulaganja. Svakako da za realizaciju tih mogućnosti potreban je znatan trud i napor i svjesno i odlučno zalaganje društvenih snaga, naročito u pravcu obrazovanja i informiranja radnika, jačanja odgovornosti rukovodećeg stručnog kadra u privrednim organizacijama. Pogled na gubitke i štete koje nanosi povređivanje na radu i profesionalna oboljenja, dakle samo dio oboljenja uslovljenih radom i radnom sredinom, pokazuje da taj trud i napor i s tog stanovišta ima duboko opravdanje. Samo najosnovniji gubici i štete obračunate su sa 50 milijarde dinara godišnje, a preko 90 ako se primjeni metodologija obračunavanja Međunarodne organizacije rada. Ako bi se u tom iznosu sadržani gubici i štete preko nužnog rizika, a to je bar 10%, upotrijebili na poboljšavanje uslova rada, to bi značilo veoma mnogo.

U proteklom razdoblju osjeća se i jačanje organa inspekcije rada i pojačana aktivnost tih organa, a i neposredni rezultati te aktivnosti. Dok je na 100.000 osiguranika 1960. godine bilo 9 službenika u službi inspekcije rada, 1961. godine bilo ih je 10 ili za 11% više, a 1962. 11 ili za daljih 10% više. No, to je svega oko 600 lica. Iako je i to ozbiljan brojčani napredak još je to daleko ispod potreba u pogledu broja inspektora rada. Stanje se popravlja i u odnosu na nivo spreme. Broj inspektora sa višom i visokom spremom za dvije godine povećao se za 6 puta, a sa nižom spremom smanjio za 4 puta. Međutim, ova promjena odnosi se prvenstveno na opće obrazovanje, a ne i na tehničko stručno znanje. U cijelini služba je još uvijek u svakom pogledu nedovoljno razvijena, pogotovo s obzirom na sve složenije zadatke. Bitno se stvari ne mjenjaju ni ako se uzme u obzir približno 4 do 5 puta više lica, to jest, oko 2.400, koja rade u službi higijensko-tehničke zaštite u radnim organizacijama.

Teško je, bar za sada, dati neka objektivna mjerila i ocjenu aktivnosti organa inspekcije rada, a pogotovo je teško ocjeniti rezultate intervencije tih organa, premda se može uočiti da istovremeno s jačanjem intervencija opada broj otkrivenih nedostataka u vezi sa zaštitom na radu. Dok se broj zabrana rada u 1961. godini u odnosu na prethodnu godinu povećao za 22%, a u 1962. godini za daljih 70%, a broj prijava koje podnose organi inspekcije zbog prekršaja, privrednih prestupa i krivičnog gonjenja porastao je u 1961. godini u odnosu na prethodnu godinu za 8%, u 1962. godini za daljih 34%, uporedo opada broj nedostataka za oko 10%. Relativni porast broja pregledanih radnih prostorija u 1961. godini prema prethodnoj godini je 33%, a broj prostorija s nedostacima opao je za 13%; naredne godine broj pregledanih prostorija porastao je za daljih 3%, a otkrivenih nedostataka opao za 4%. Sigurno je da postoji izvjesna uzročna veza između ovih pokazatelja. I pored ovih relativnih uspjeha organa inspekcije rada potrebno je da se cijeloj ovoj službi još daleko jasnije odredi mjesto i uloga u unapređivanju zaštite na radu.

Problemi zaštite na radu, kao najizrazitiji vid preventivne aktivnosti, zavrijeđuju stalnu pažnju, posebno sa stanovišta novih i daleko širih mogućnosti. Industrijalizacija uopće, a posebno u djelatnostima i granama gdje je tek u počecima, kao što su, na primjer, poljoprivreda i građevinarstvo, zatim mehanizacija i automatizacija proizvodnih procesa, stalno aktueliziraju ovaj problem. Ovo nedvosmisleno govori da će se uporedo sa strukturalnim promjenama privrede i posebno pojedinih grana, stalno javljati novi problemi i da ćemo se stalno nalaziti pred novim i sve složenijim zadacima. Posmatrano razdoblje karakteristično je po nekim specifičnim pojavama, a naročito po privrednim kretanjima, pa se stoga ne bi smjelo uopćiti ni sve pojave sa područja zaštite na radu. Radi dopune pripremljena je i informacija o stanju i nekim problemima zaštite u prvih devet mjeseci 1963. godine. Međutim, u pogledu određenih kretanja, na primjer povreda, ne treba ni inače očekivati velike promjene u kratkim vremenskim intervalima. Ipak poduzimaju se mjere da se ubuduće i zainteresirani organi i organizacije, i naša javnost, redovno tromjesečno obavještavaju o aktuelnim problemima sa područja zaštite na radu.

Postignuti rezultati nisu još naročiti, vjerojatno ni sasvim karakteristični. Ali i ti rezultati, da bi se pravilno ocjenili, potrebno je da se posmatraju u sklopu određenih okolnosti. I kod najviše stope industrijalizacije i porasta zapošljenosti u proteklom deceniju, s odlučujućim promjenama u strukturi društva i ekonomije, sve ono što neposredno utiče na

zdravstveno stanje, na uslove života i rada, nije istim tempom pratilo niti je moglo da prati taj razvoj. Osim toga, ako kao polaznu tačku uzmemo stanje prije desetak godina, u nekim oblastima, kao što su prije svega zdravstvo i uslovi obrazovanja radnog čovjeka koje su odlučujuće za spriječavanje mogućih nepovoljnih posljedica brze industrijalizacije naročito u uslovima ranije u cjelini zaostalih prilika, te oblasti zatečene su na apsolutno niskom nivou, a u odnosu na privredu relativno na znatno nižem nivou. Nema sumnje, i u tim oblastima ostvaren je od tada veoma brz tempo razvoja, ali postignuti napredak ni u zdravstvu, ni u obrazovanju ne može odmah dati neposredne rezultate. Prema tome, daleko od toga da se opravdaju brojne slabosti, naprotiv, polazeći od činjenice da se na području zaštite na radu moglo još znatno više postići, i da postignuti uspjesi ne mogu zadovoljiti, potrebno je istaći prilike i okolnosti pod kojima su postignuti određeni rezultati kako bi se omogućilo da se odrede jasne smernice dalje politike i konkretne aktivnosti na tom području.

Smatramo da će pogled na neka pozitivna već ostvarena rješenja i uporedo izvjesne nedostatke koji usporavaju pozitivna kretanja doprinijeti zauzimanju stavova o pojedinim značajnim pitanjima.

Pozitivno je, na prvom mjestu, da radna organizacija sve više osjeća i sagledava svoj položaj i ulogu na tom području i da se vrše stalni napori u pravcu unapređenja zaštite. O tom svjedoče brojne rasprave i zaključci radničkih savjeta, mjere obrazovanja i obavještavanja radnika, formiranje službi za staranje o higijenskoj i tehničkoj zaštiti, ulaganje sve većih sredstava, angažovanje stručnjaka i stručnih ustanova za ispitivanje i saniranje prilika itd. Pozitivno je i da jača služba koja se stara o higijenskoj i tehničkoj zaštiti u radnim organizacijama. Međutim, nisu rijetke pojave da se u radnim organizacijama smatra da formiranje takve službe oslobađa odgovornosti stručni i tehnički rukovodeći kadar. Ovo je očigledno pogrešan prilaz cijelom problemu i pogađa samu radnu organizaciju. Stanje ove službe zahtjeva da se sagleda funkcija tih službi u cjelini i da se definiraju osnovni zadaci u okviru radne organizacije sa područja sigurnosti na radu, kao što su: upoznavanje radnika s mjerama i uređajima za zaštitu na radu, otkrivanje nedostataka i poduzimanje ili predlaganje mjera za njihovo otklanjanje i tome slično.

Kao jedan od najznačajnijih rezultata ovakvog položaja i obaveza radnih organizacija u odnosu na zaštitu na radu, izrastaju posebne ustanove koje se bave uslugama u cilju utvrđivanja stanja i sprovođenja mjera za unapređenje zaštite na radu. Poslovne ustanove raznih profila među kojima se ističu zavodi kojima je osnovna djelatnost zaštita na radu, predstavljaju novinu. Ovo je velik korak naprijed za neposrednu primjenu mjera zaštite na radu i osnova za realizaciju postavljenih zadataka na tom području. Već samo napuštanje metoda unapređenja zaštite gotovo isključivo pod prijetnjom sankcija inspekcije rada, u vijeme kad se očekivalo da država administrativnim mjerama i dodjeljivanjem sredstava riješi sve probleme, otvorilo je put vlastitim službama u radnim organizacijama. Ove službe, iako nedovoljno stručne ili uspostavljene tek toliko da se udovolji obavezi, predstavljaju napredak u odnosu na ranije stanje. Međutim, pojava spomenutih stručnih samostalnih poslovnih centara za unaređenje zaštite iz osnova mijenja situaciju na ovom području. To je i razlog da je položaju i ulozi tih ustanova potrebno pokloniti naročitu pažnju. Treba očekivati da će one zauzimati sve značajnije mjesto u sklopu specijaliziranih ustanova. Kad se konstatira kao vrlo značajna novina obrazovanje posebnih ustanova za zaštitu na radu, zavoda za zaštitu na radu i drugih, ne treba prenebreći pojavu da su neke od tih ustanova nedovoljno okrenute prema radnim organizacijama u privredi i nedovoljno orijentirane na formiranje stručne poslovne organizacije. One, ponekad, očekuju porudžbine odozgo za vršenje određenih istraživanja, pripremu elaborata i slično, drugim riječima, orijentiraju se na obezbjeđenje sredstava iz budžeta.

Dalje, kao pozitivno iskustvo treba zabilježiti i izvjesnu preorijentaciju u aktivnosti i metodama rada inspekcije rada. Organi inspekcije rada sve više izrastaju i u inicijatore saniranja zaštite rada, što ne bi smelo i ne umanjuje njihovu ulogu kao organa nadzora. Podizanje opšteg nivoa stručnosti lica zaposlenih u organima inspekcije rada samo po sebi je pozitivno. Međutim, nije poznato koliko zaposlenih u službi inspekcije rada poseduje i potrebno tehničko obrazovanje. Okolnost da se istovremeno ne formira i odgovarajući profil kadrova sa tehničkim obrazovanjem ukazuje na jedan od veoma krupnih zadataka. Formiranje stručne fizionomije ove službe uslov je njenog efikasnijeg djelovanja. Međutim, neke pojave, kao što je uključivanje inspekcije rada u jedinstveni inspekcijski organ za cijelu općinu, što je učinjeno na više mjesta, postižu se obrnuti rezultati, jer u takvoj povezanosti ne može da se razvija stručnost potrebna tim oraganima. Neposredne teškoće u radu inspekcije izaziva i njeno uključivanje u pojedine upravne organe, posebno organe za privredu, koji sa drugog aspekta posmatraju određene pojave i odnose, a to u mnogo slučajeva otežava rad inspekcije i umanjuje njenu samostalnost u odlučivanju. U nekim slučajevima ti organi u tom pogledu

potpuno gube svoju samostalnost i prisiljeni su, ponekad, da odstupaju od svojih zaključaka zasnovanih na nalazima, a nailaze i na druge brojne poteškoće. Nasuprot tome pojedinačni slučajevi zajedničkih organa inspekcije rada za više općina ukazuju na pozitivnu perspektivu kojom se otvara proces izgradnje stručne i efikasne službe.

U vezi s razvojem inspekcije rada potrebno je spomenuti još poseban problem koji se javlja u odnosu na postojanje i djelokrug tehničkih inspekcija, jer se ti organi u manjoj ili većoj mjeri posredno ili neposredno bave i materijom zaštite na radu. Prema dosadašnjim iskustvima pokazalo se cjelishodnim da se podvrgnu periodično stručnom ispitivanju svi oni tehnički uređaji i sl. čije korišćenje zahtjeva stalno provjeravanje bilo sa stanovišta zaštite života i zdravlja, bilo zbog potrebe postizanja što većih ekonomskih i tehničkih efekata. To bi trebalo i izričito zakonom propisati kao obavezu radnih organizacija, a ovlašćene stručne ustanove mogle bi da vrše na poziv radnih organizacija obavezna ispitivanja i da na taj način svojim stručnim nalazima daju osnovu za nadzor nad takvim složenim i opasnim uređajima. U tom slučaju, upravni nadzor nad takvim uređajima sveo bi se na utvrđivanje da li su nađeni u radu, odnosno da li su otklonjeni utvrđeni nedostaci. To bi poboljšalo kvalitet stručnih ispitivanja, dalo nov podsticaj razvijanju i inače neophodnih ustanova i omogućilo jedinstvenost organizacije nadzora nad zaštitom u okviru službe inspekcije rada. Uopće, stalna povremena stručna ispitivanja složenih i po život i zdravlje opasnih uređaja trebalo bi da postanu dio sistema nadzora u oblasti zaštite na radu.

Ubuduće, saradnja sa zdravstvom postaje još potrebnija. Zdravstvene ustanove dijelom u radu na otkrivanju uzroka oboljenja, dijelom u redovnom poslu utvrđivanja oboljenja i njihove povezanosti s radnom sredinom, a posebno nalazi sanitarne inspekcije, u mnogo slučajeva otkrivaju da nisu poduzete zaštitne mjere ili da bi te mjere trebalo unaprijediti ili usavršiti. Sve to ukazuje i na potrebu najtješnje saradnje ovih organa, i na učešće svih faktora koji posredno ili neposredno djeluju na ovom području pri programiranju mjera zaštite na širem planu.

Za efikasnije djelovanje u tom pravcu potrebna su i odgovarajuća svestranija ispitivanja uzročne povezanosti raznih oboljenja s radom, što zahtjeva i određenu orijentaciju na polju medicine rada i sl. U prilog ovoj potrebi navodimo neke karakteristične nedostatke zaštitnih mjera čija je uzročna povezanost s oboljenjima očigledna, iako nedostaju takva ispitivanja koja bi omogućila potpunu orijentaciju u pravcu saniranja određenih stanja. Od ukupno godišnje u prosjeku 300.000 utvrđenih nedostataka veći dio otpada na one koji ugrožavaju pojedinca. U ovoj vrsti karakteristični su nedostaci kod ličnih zaštitnih sredstava s udjelom oko 15% u ukupnom broju nedostataka, zatim kod elektroinstalacija sa oko 12%, kod zaštite na mašinama sa 10% do 13% i neki drugi — za razliku od onih nedostataka koji djeluju u većoj ili manjoj mjeri na sva lica na radu u istoj radnoj prostoriji. To su prije svega nedostaci kod ventilacionih uređaja s udjelom u ukupnim nedostacima od preko 10% i tendencom porasta u 1962. godini. Ti nedostaci najbrojniji su u metalnoj industriji, zatim u drvnoj, tekstilnoj itd. U ovu vrstu nedostataka ulazi i prekomjerna buka i vibracija s udjelom od oko 3% u ukupnim nedostacima, najjače zastupana u tekstilnoj i metalnoj industriji. Treba imati u vidu da iskazani udio treba uzeti gotovo dvostruko, jer blizu polovine utvrđenih nedostataka nije definirano i iskazani su kao ostali nedostaci. Očigledno je, i bez inače nužnih potpunijih ispitivanja, da se nedostatak ventilacije odražava na organe disanja, a buka i vibracija na nervni sistem i sluh. A baš bolesti respiratornog sistema i živčane i duševne bolesti u porastu su i po svom učešću u broju oboljenja utvrđenih prvim pregledima i po svom udjelu kao uzroku izostanaka s posla. Prema tome, nema sumnje da na ovom planu postoje obimni i složeni zadaci, jer razvojni tokovi naše savremene industrijalizacije, sudeći po dosadašnjem razvoju kod nas i po pojavama u drugim zemljama sa brzim tempom industrijalizacije, vjerojatno će baš na toj liniji otvarati nove probleme. S obzirom na našu opću socijalističku politiku i na odnose u radnim organizacijama u mogućnosti samo da svedemo posljedice tog procesa na objektivno nužnu mjeru.

Prednost zaštite u širem smislu u određenim situacijama su i prijevoz radnika od mjesta rada, i u nekim čak izričito propisanim slučajevima i smještaj i ishrana. To su faktori koji neposredno ne predstavljaju uslove rada i uglavnom posredno utiču na broj povreda, pa dosta često i na broj oboljenja. Tako nije rijetko da je zamor posljedica udaljenosti od mjesta rada, načina prijevoza ili smještaja. Iako zamor uslijed dolaska i odlaska s posla, po svom udjelu u evidentiranim razlozima nesreća, ne zauzima osobito mjesto, ispod 3%, po svom stvarnom udjelu sigurno da ima veći utjecaj. Ishrana u cjelini predstavlja kod oboljenja faktor sa kojim treba ozbiljno računati već po tome što je u izostancima s posla znatan udio oboljenja probavnih organa — oko 6%. Prema tome, zahtjeva posebnu pažnju usmjeravanje ishrane uopće, a posebno staranje o ishrani sa stanovišta nadzora u šumarstvu, poljoprivredi i dr. gdje to čini i sastavni dio uslova rada.

S obzirom da je higijenska i tehnička zaštita na radu, osnovni predmet aktivnosti organa inspekcije rada, samo ćemo se dotaći intervencija iz radnih odnosa, premda je taj vid aktivnosti inspekcije rada u nekim slučajevima teško izdvojiti, a dijelom se i ne može izdvojiti, od onoga što podrazumijevamo pod zaštitom na radu. Tako nepravilnosti iz radnih odnosa u vezi sa radnim vremenom i odmorima, predstavljaju neposredan faktor zaštite. Intervencije zbog nepravilnosti iz radnih odnosa u cjelini su u porastu, a dominiraju nepravilnosti zbog prestanka radnog odnosa i isplata ličnih dohodaka. Uporedo se povećava i broj uspjelih intervencija. Ovo govori u prilog potrebi da se pažljivo ispita i odredi mjesto i uloga inspekcije rada u toj oblasti i uopće način interveniranja kod nepravilnosti iz radnih odnosa u slučajevima da se rješenje ne daje u samoj radnoj zajednici. Kod nekih sporova to je ujedno znak da društvene snage pojedine radne zajednice nisu dovoljne da rješavaju svoje unutrašnje nesuglasice.

U sklopu ovog problema je i odnos prema samoupravnim aktima radnih organizacija. Organi inspekcije rada, izvršavajući svoje obaveze u vršenju nadzora nad zaštitom na radu, dužni su da primjenjuju i te akte. To ih posredno obavezuje da provjeravaju i zakonitost takvih akata. Pri tome se nailazi na priličan broj odredaba u direktnoj suprotnosti sa važećim propisima, kojima se, ponekad, narušavaju i osnovna prava radnih ljudi, a dešava se da se takve odredbe dulje vreme i primjenuju. To upućuje na potrebu pojačane aktivnosti i na tom polju, naročito upozoravanjem nadležnih organa, prije svega općinskih skupština.

U neposredne zadatke s ovog područja mora se uvrstiti i ostvarenje općih ciljeva u toj oblasti, trasiranje dugoročne politike koja bi bila prisutna u svakoj mjeri i akciji i istovremeno određivanje ključnih, aktuelnih mjera i akcija radi otklanjanja očiglednih nedostataka i slabosti od kojih su najznačajnije već spomenute.

U red neposrednih zadataka od dalekosežnog značaja svakako spada priprema zakona o zaštiti na radu. Takav poseban zakon regulirao bi zadatke i ulogu radnih organizacija i proizvođača s područja zaštite na radu, zatim osnove zaštite odnosno osnove za određivanje općih i posebnih normativa zaštite i način njihovog usklađivanja s razvojem tehnologije i privređivanja, podesnu organizaciju sprovođenja mjera zaštite kako u sklopu radnih organizacija, tako i putem poslovnih ustanova za zaštitu na radu, posebno mjere i metode obrazovanja kadrova, uloga društveno-političkih zajednica, sindikata, privrednih komora, zajednica socijalnog osiguranja i općeg osiguranja itd., i, konačno, još i podesnu organizaciju nadzora nad zaštitom na radu.

Već ovo nagovještava dalje zadatke naročito vezane za sedmogodišnji plan privrednog razvoja. U tom planu trebalo bi obuhvatiti kao dio procesa razvoja i unapređenja proizvodnje i program sanacije i izvore sredstava za realizaciju sanacije zaštita, posebno u privrednim granama, kod kojih su po prirodi posla, ili s obzirom na velike promjene, ugroženi zdravlje, a, ponekad, i život radnih ljudi.

Naravno da s obzirom na stepen naših saznanja, u red neposrednih dugoročnih zadataka ulaze i brojna ispitivanja, naročito u pogledu tzv. ugroženih radnih mjesta, uzročne povezanosti pojedinih oboljenja s faktorima koji su prisutni u procesu rada i dr. Proširenje naših saznanja putem takvih ispitivanja uslov je pravilnog postavljanja mnogih zadataka.

Pošto velik udio u povređivanju ima nedovoljno poznavanje opasnosti i slično, obrazovane mjere imaju prvorazredan značaj i tom zadatku moraće se prići s najvećom ozbiljnošću u složenim tokovima formiranja radnika od školske klupe do radnog mjesta i u svim fazama promjena u procesu rada.

U toku je donošenje statuta radnih organizacija i općina. Prva saznanja pokazuju da se u dosta slučajeva, ako se zaštita na radu uopće i spominje, ova materija regulira prilično šablonski, najviše određivanjem ovlašćenja za donošenje posebnih akata. U radnim organizacijama po pravilu prenosi se to na pravilnike o higijenskim i tehničkim zaštitnim mjerama, međutim, ti pravilnici treba da sadrže ponašanje radnika na radnom mjestu, primjenu osnovnih općih i posebnih zaštitnih normativa na specifične uslove pojedinog poduzeća i njegov proizvodni proces, dok bi statut morao da sadrži platformu politike radne organizacije, opću organizaciju zaštite u preduzeću, ulogu organa samoupravljanja, sistem i metod društvene kontrole, odgovornost rukovodećeg kadra, trajne oblike povezivanja zaštite s poslovnim rezultatima radne ekonomske jedinice i sa ličnim dohocima i tome slično. I statut komune ne bi smio da prenebregne osnovne organizacione oblike za sprovođenje zaštite na području komune, kao i ustanove koje mogu da obezbijede saniranje zaštite zavisno od strukture privrede i perspektivnih planova njegovog razvoja, način planiranja i programiranja širih poduhvata. Isto tako se ne mogu prenebreći slučajevi kad radne organizacije, čije je privređivanje od interesa za komunu, ne mogu vlastitim sredstvima obezbijediti nivo zaštite, zatim sredstava, oblike, metode i organizaciju nadzora nad zaštitom i tome slično.

Na kraju, posebna napomena u vezi s ustanovama, odnosno radnim organizacijama, koje djeluju na području zaštite na radu. To su

zdravstvene ustanove, razni instituti, zavodi i nove specijalizirane ustanove o kojima je bilo riječi u ovom obrazloženju. Jasno određivanje položaja tih ustanova, uslova za osnivanje novih takvih ustanova treba da istakne njihov stručni značaj, a samim tim i društvenu ulogu i da omogući stvaranje racionalnih, ekonomičnih puteva unapređenja zaštite. S obzirom na takvo mjesto ovih ustanova bilo bi od posebne koristi da ovo Vijeće i o tome zauzme svoj stav.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Obaveštavam Veće da su Odbor za zdravstveno stanje naroda i rad zdravstvene službe kao i Odbor za pitanja rehabilitacije zaštite na radu razmatrali predloženi izveštaj Inspekcije rada za 1961. i 1962. godinu i da su izradili predlog zaključaka koji su podeljeni pre početka sednice.

Otvaram diskusiju.

Ko se javlja za reč? Reč ima predsednik Odbora za zdravstveno stanje naroda i rad zdravstvene službe, poslanik dr Ante Ćatipović.

Ante Ćatipović *(Izborna jedinica Sinj):*

Drugovi poslanici, želim u svojoj diskusiji iznijeti neka pitanja koja je u vezi sa izvještajem Inspekcije rada razmatrao Odbor za zdravstveno stanje naroda i rad zdravstene službe.

Smatram da je nepotpuno razmatrati problematiku zaštite na radu samo sa stanovišta službe higijensko-tehničke zaštite i inspekcijskih službi. Jer, i zdravstvena zaštita, u stvari, bar svojim najvećim dijelom, nije ništa drugo nego zaštita na radu. Pomenuću samo neke probleme koji su zajednički kako zdravstvene službe i službe higijensko-tehničke zaštite, tako i inspekcijskih službi. To su u prvom redu traumatizam, zatim profesionalna oboljenja, no, i nespecifična oboljenja koja nastaju zbog radnog mjesta i zbog uslova rada na radnom mjestu.

Iako je Odbor razmatrao ovu problematiku u cjelini, ja ću se u svojoj diskusiji zadržati samo na problematici zdravstvene službe u radnim organizacijama i pokušati izložiti neke probleme o kojima se s tim u vezi u Odboru diskutiralo.

Danas možemo definirati zdravstvenu službu u radnim organizacijama i njenu ulogu otprilike ovako: njen osnovni zadatak je da u radnim organizacijama utvrdi zdravstveno stanje radnih ljudi i uzroke takvog stanja te da aktivno rješava više same uzroke nego posljedice koje se javljaju u vidu bolesti. Međutim, u posljednje vrijeme zdravstvena služba u radnim organizacijama orijentirala se i na rješavanje posljedica. Ako ovako promatramo zdravstvenu zaštitu u radnim organizacijama i na radu, onda ona nije ništa drugo nego služba koja, u stvari, obezbeđuje zaštitu na radu.

Osnova ove službe, u svakom slučaju, jeste zdravstvena stanica u privrednim organizacijama. Ona je osnova cjelokupne službe medicine rada. Po mom mišljenju, a to je mišljenje i Odbora, da institucije na takozvanim višim nivoima, dispanzeri, odjeli i instituti su, u stvari, samo koordinatori, usmjerivači, u prvom redu stručno-naučni servisi za ovu službu.

S obzirom da je metod rada zdravstvene stanice u radnoj organizaciji dispanzerski, iako ona ima svoj specifični metod koji je čvrsto vezan uz proces proizvodnje. Gotovo se može reći da je zdravstvena stanica dio procesa proizvodnje, a da su njen oblik, sadržaj i zadaci dispanzerski. Mišljenja sam, a i u Odboru je izraženo isto takvo mišljenje, da bi trebalo izučiti probleme zdravstvene stanice u privrednim organizacijama i trebalo bi je nazvati dispanzerom za zaštitu zdravlja radnika. Jer, institucije na višim nivoima, za koje mi rezerviramo, u našim diskusijama, naslov i ime dispanzera, u stvari su mnogo manje dispanzeri nego što je dispanzer ova osnovna jedinica koja pruža zdravstvenu zaštitu radnicima.

Bilo je diskusija u nizu foruma da se donesu propisi o organizaciji službe zdravstvene zaštite radnika. Međutim, naša dosadašnja praksa je ukazala da je propisivanje organizacionih formi proces koji dovodi do šablonizirania i više unazađuje službu, nego što, u stvari, doprinosi njenoj aktivizaciji. To se u Odboru razmatralo i došlo se do mišljenja da se ukazuje potreba za nekim propisivanjem, možda određenih stvari, ali u prvom redu, za propisivanjem poslova i radnji koje ovi dispanzeri vrše i treba da vrše, a ne samo da se propisuju organizacione forme.

O tome je bilo prilično diskusija na raznim mjestima, kao i na Kongresu za medicinu rada, sa kojega su dostavljeni poslanicima materijali o tome kako bi trebalo da izgleda ta vertikalna organizacija. Međutim, osnivanje organizacionih jedinica medicine rada na višim nivoima, odjelima, institutima, namjerno izbegavam riječ dispanzerima jer smatram da su dispanzeri, u stvari, zdravstvene stanice, ne bi trebalo da se odvija po određenim šablonskim formama, nego prema stvarnim potrebama krajeva.

Ali, ukazuje se potreba da se poslovi ovih institucija medicine rada i zdravstvene zaštite radnika, definiraju, možda čak i određenim propisima.

Pojedine od ovih organizacija, na takozvanim višim nivoima, osobito one na republičkim i saveznom nivou, trebalo bi da se specijaliziraju za određene probleme medicine rada, te da se posao ne odvija uglavnom po dosadašnjoj praksi, da svako radi sve. Na taj način mogao bi se izbeći duplicitet poslova,

omogućiti naučnoistraživački rad pojedinih problema, jer se ukazuje općenita potreba za naučni rad o ovoj materiji. Takve specijalizirane institucije mogle bi pružiti mnogo efikasniju operativnu pomoć svim zdravstvenim organizacijama i radnim organizacijama u kojima se problemi javljaju.

Htio bih u vezi s organizacijom zdravstvene službe u radnim organizacijama ukazati na još jedan problem o kome se prilično diskutiralo. To je problem slobodnog izbora lečnika i slobodnog izbora ustanova.

Mislim da je danas potpuno jasno da slobodan izbor nije alternativa za postojanje službe medicine rada, nego, čak, on može i treba da bude pozitivni stimulans za razvoj upravo ove zdravstvene službe.

U prvom redu, slobodan izbor lečnika ne može uticati na osnovnu aktivnost zdravstvene službe u radnim organizacijama. A to je: utvrđivanje uzroka, praćenje zdravstvenog stanja radnika, sprečavanje da uzroci djeluju na zdravstveno stanje, prvenstveno, naravno, na ugroženim radnim mjestima. Za ovakvu aktivnost zdravstvene stanice u privrednim organizacijama nema čak ni formalnih poteškoća u slobodnom izboru lečnika, pa čak i lečenje radnih ljudi u raznim zdravstvenim ustanovama ne bi trebalo da predstavlja nikakvu poteškoću za zdravstvene stanice ako se rješe neka pitanja evidencije i međusobnog izvještavanja. Međutim, u Odboru je iznet niz primjera gdje je povećanim kvalitetom, intenzivnijim radom zdravstvene stanice u radnoj organizaciji, slobodan izbor lečnika nije predstavljao nikakav problem, pošto se ogromna većina radnika odlučivala za svoju zdravstvenu stanicu.

Htio bih reći nekoliko riječi o problemima koji su veoma važno područje djelovanja zdravstvene stanice u radnim organizacijama, a koji su u isto vrijeme i zajednički problemi službe medicine rada, službe higijensko-tehničke zaštite i inspekcijskih službi. To su traumatizam i profesionalna oboljenja. Sasvim sigurno da se u traumatizmu i profesionalnim oboljenjima ne iscrpljuje aktivnost zdravstvene stanice u radnim organizacijama, jer ima niz nespecifičnih oboljenja koja su uzrokovana uslovima rada na radnom mjestu, a, osim toga, radni ljudi oboljevaju od nespecifičnih oboljenja isto kao i cjelokupno stanovništvo.

Međutim, ovo su dva problema gdje se osjeća potreba za izviesnim organiziranijim aktivnostima, jer kao što je bilo rečeno u izvještaju koji je podneo drug Zdenko Has, to su problemi koji predstavljaju svojom opsegom značajan problem i sa zdravstvenog i s ekonomskog stanovišta. Doduše, konstatirali smo da je u posljednjih nekoliko godina traumatizam u našim radnim organizacijama znatno opao. Dopunski izvještaj za 1963. godinu dalje potvrđuje takvu tendenciju. Međutim, ako pratimo izvještaje, pad traumatizma nije ravnomjeran u svim privrednim granama, a u nekim granama se čak i povećava, kao što je u poljoprivredi, šumarstvu, građevinarstvu i saobraćaju.

Ne bi trebalo izgubiti iz vida još jednu kategoriju nesreća na poslu koja je u porastu, a to je porast broja nesreća koje nastaju, na putu do radnog mjesta i na putu od radnog mjesta do kuće. Ovdje, možda, izvjesni načini registracije doprinose da se dobije kriva slika o tome, ali, sigurno je, da povećanje broja ovih nesreća ukazuje na određeni aspekt radnih uslova naših ljudi, gdje se sasvim sigurno može djelovati.

Poseban problem u izvještaju Inspekcije rada jeste da broj nesreća opada, ali, broj izgubljenih dana zbog traumatizma ostaje prilično konstantan. Zbog toga je u Odboru izraženo mišljenje da u riješavanju problema traumatizma naročito treba da se angažuje zdravstvena služba, a u prvom redu, potrebno je skraćivati lečenje povreda. Jer, iako su povrede opadale, iako njihova težina pojedinačno nije rasla, ipak je trajanje lečenja, sem u 1963. godini, bilo prilično dugotrajno.

Zbog toga se ukazivalo na ulogu organizacije ispravnog pružanja prve pomoći u radnim organizacijama, kao i na potrebu pravovremene, zajedno sa započetim lečenjem, rehabilitacije.

Profesionalna oboljenja, kao drugo veliko područje zajedničkog djelovanja službe HTZ, inspekcijske službe i zdravstvene službe, u porastu su. Broj profesionalnih oboljenja je u porastu, a broj izgubljenih dana zbog njih je u padu. Međutim, mislim da pad broja oboljenja, u stvari, je varka. Jer, dosadašnja aktivnost na ovom području, naročito na polju propisa o profesionalnim oboljenjima, prvenstveno se ispoljavala u registraciji profesionalnih oboljenja u cilju sticanja određenih prava iz invalidskog i penzijskog osiguranja. Stoga su profesionalna oboljenja bila regulirana, uglavnom, s administrativnog i pravnog aspekta sticanja prava.

Nužno se ukazuje potreba za promatranjem profesionalnih oboljenja kao na proces, a ne kao na finalni produkt. U tom smislu trebalo bi da se organizuje aktivnost svih službi, higijensko-tehničke službe, inspekcijskih službi i zdravstvene službe, koje djeluju na ovom području.

Isto tako, konstatirano je da je nedovoljna i nesveobuhvatna registracija profesionalnih oboljenja, a naročito procesi i radna mesta koja dovode do ovih, što ukazuje na nedovoljno stručan i nedovoljno organiziran pristup rješavanju profesionalnih oboljenja i to prvenstveno od strane zdravstene službe.

Ovo je, također, jedno područje gdje se ukazuje potreba za intenzivnim naučnoistraživačkim radom, a trebalo bi posebno organizirati specijalizirane institute medicine rada.

Kao što sam ranije rekao, reguliranje ove materije uglavnom se svodilo, do sada, na reguliranje propisa o finalnom produktu, o sticanju određenih prava invalidskog i penzijskog osiguranja zbog profesionalnog oboljenja. Međutim, rješavanju ovog problema profesionalnih oboljenja, trebalo bi pristupiti drugim putem. I to putem uticanja na proces stvaranja profesionalnog oboljenja kod naših ljudi. Stoga se smatra da bi program mjera za zaštitu od profesionalnih oboljenja trebalo da čude sastavni dio aktivnosti higijensko-tehničke zaštite i zdravstvene službe u radnim organizacijama i u privrednim organizacijama. U prvom redu, to bi se sastojalo iz utvrđivanja raznih štetnih faktora, organizacije zaštite od tih faktora, te u metodici praćenja realizacije ovakvog programa mjera.

Ovo su samo neka pitanja koja su diskutirana u Odboru za zdravstveno stanje naroda i praćenje rada zdravstvene službe, a Odbor nastoji da se problematika osvjetli sa zdravstvenog aspekta.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Obaveštavam Veće da našoj sednici prisustvuje predsednik Savezne skupštine drug Edvard Kardelj. (Aplauz).

Nastavljamo sa diskusijom, reč ima Radoslav Jonak, predsednik Odbora za rehabilitaciju i zaštitu na radu.

Radoslav Jonak *(Izborna jedinica Celje II):*

Odbor za rehabilitaciju i zaštitu na radu ovlastio me je da na osnovu razmatranja izveštaja Inspekcije rada i diskusije iznesem neke probleme i stavove pred Veće koje bi trebalo da Veće razmatra i raspravlja. Uprkos izvesnim poboljšanjima u sprovođenju zaštite na radu, ona je još uvek krupno društveno pitanje, koje, zbog relativno slabe sistematske i organizovane brige pričinjava radnom čoveku veliku opasnost po zdravlje, pomućuje mu životno zadovoljstvo i sreću, a društvu nanosi ogromne društvene i materijalne gubitke. Baš zbog toga, Odbor je mišljenja da na tom polju treba razviti široku društvenu aktivnost.

Odbor je dao pozitivnu ocenu i pohvalio inicijatvu Savezne inspekcije rada koja je pripremila materijal za ovu sednicu. Izveštaji su solidno obrađeni i služe kao baza za razmatranje odgovarajućih pitanja i problema iz oblasti zaštite rada. Međutim, s tim u vezi usvojen je predlog da bi trebalo predložiti da se na sličan način obrade još neki problemi iz oblasti zaštite rada. Pozitivno je ocenjen i rad na dosadašnjoj organizaciji inspekcijske službe, ali je istaknuto da kvalitet rada ovih službi još uvek ne zadovoljava. Nastojanje da se izvrši stroga centralizacija inspekcijskih službi nije dalo pozitivne rezultate. Međutim, potrebno je izučiti da li treba izdvajati inspekcijske službe posebno za neke grane privrede. Isto tako, u plan rada Odbora uneto je da se razmotri služba inspekcije rada sa stanovišta njenog mesta i uloge, kao i sa stanovišta primene naučnih dostignuća u organizaciji sprovođenja zaštite rada.

Moram naglasiti da bi ove probleme, koji su usko vezani sa drugim telima Veća, kako Privrednog veća tako i Organizaciono-političkog, trebalo zajedno proučiti.

Na osnovu diskusije, donet je zaključak da se u plan rada unese pitanje zaštite na radu od nesreća koje imaju masovne posledice. I to osobito sa stanovišta nepoštovanja zakonskih propisa. Konstatovano je da je tehničkom prosvećivanju radnika potrebno pokloniti veću pažnju. Naglašena je uloga Odbora u problemima rehabilitacije i zaštite na radu u pravcu praćenja rada na donošenju i sprovođenju propisa iz ove oblasti i razmatranju problema nepoštovanja zakonitosti u sprovođenju zakonskih propisa. S tim u vezi data je sugestija da se Savezna inspekcija rada više nego do sada angažuje u problemu zaštite u fazi proektovanja i rekonstrukcije novih objekata.

U cilju sprovođenja stavova i zaključaka Odbora usvojeno je da se plan rada dopuni pitanjima razmatranja zaštite na radu u oblasti poljoprivrede, kao i u oblasti putnog i železničkog saobraćaja, te je dogovoreno da se godišnji izveštaj inspekcije rada koristi kao materijal za razmatranje pojedinih pitanja koje sam izneo.

Sa telima Privrednog veća trebalo bi da se razmotri mogućnost iznalaženja instrumenata koji bi obezbedili da radne organizacije planski i organizovano pristupe merama u sprovođenju zaštite na radu i da u tom smislu saobraze organizaciju službi i obezbede odgovarajuća finansijska sredstva. Treba posebno razmotriti pitanje razvoja stručnih službi koje će se baviti problemima unapređenja zaštite na radu. Isto tako, treba što hitanije pristupiti formiranju propisa i zakona o zaštiti na radu i u novim propisima bliže definisati obaveze radnih organizacija u pripremanju radnika da se putem tehničkog obrazovanja mogu i bolje sami zaštititi, počev od stupanja na posao pa sve do procesa samoga rada.

U tom cilju potrebno je da se pojačaju stručne službe i kadrovi koji rade na osposobljavanju sistema zaštite na radu. Tu su osnovni problemi koje Odbor, mislim, treba da razmatra i pretrese.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Reč ima dr Strahinja Marinkov, poslanik.

Strahinja Marinkov *(Izborna jedinica Bačka Palanka):*

Hteo bih neke stvari iz ovog materijala da istaknem. U izlaganju druga Zdenka Hasa je bilo reči o naučnoistraživačkom radu, a takođe su i ostali diskutanti o tome nešto rekli. Materijale koje smo dobili, a i naš lični uvid, pokazuju da su profesionalna oboljenja materija sa kojom će ne samo zdravstvena služba, nego i higijensko-tehnička zaštita rada imati mnogo posla, ušta će se morati uložiti veliki napor, a osobito u sprečavanju tih oboljenja. Kongres medicine rada posebno ukazuje na probleme profesionalnih oboljenja, na njihov broj, na njihovu raširenost i na štete koje ona nanose radnicima i privredi.

U profesionalnim oboljenjima ima mnogo nepoznatih momenata, kako u odnosu na povezanost nastanka s radnim uslovima i radnim procesom, tako i u pogledu poremećaja koji se dešavaju u organizmu. Ima mnogo nepoznatog u pogledu rane dijagnostike i precizne dijagnostike, pa prema tome i lečenju. Sigurno je da dok ima tih nepoznatih da se uspešna borba za njihovo sprečavanje ne može voditi, ili će uspeh biti vrlo slab. Stoga je i velika potreba angažovanja naučnoistraživačkog rada u izučavanju profesionalnih oboljenja. Ne samo što su te bolesti raširene, i što mi sada ne poznajemo sve momente njihovog nastanka, pa prema tome, i borbe protiv njih, nego što će se promenom u tehnološkom procesu proizvodnje i u čitavom tom razvoju i uporedo s tim promenama menjati i profesionalna oboljenja. Neka profesionalna oboljenja su se već sada ispoljila. Mi ih samo delimično poznajemo. Pojavljivaće se i nova. Prema tome, naučnoistraživački rad mora stalno pratiti službu zaštite na radu. S obzirom da ima dosta nepoznanica, naše službe se onda moraju orijentisati prema nepoznatom i prema novom, a te orijentacije ne može biti bez naučnoistraživačkog rada. Mislim da naš istraživački rad mora biti usko i trajno povezan s ovim službama. Pitanje je u kakvoj organizaciji. To će se svakako sagledati u toku diskusije pa i tokom rada, ali, mislim, eventualno, da naše Veće treba da zahteva da naučnoistraživački rad u ovoj oblasti bude programiran, kao i da se donesu projekti i utvrde zadaci tog naučnoistraživačkog rada. Koje su to ustanove koje bi izvršavale zadatke iz programiranog naučnoistraživačkog rada, to zavisi od programske orijentacije postojećih naučnih ustanova, od njihove specijalizacije i od uslova u kojima te ustanove sada rade. Mislim na kadrovske i materijalne uslove.

Sigurno je da ako naučnoistraživački rad bude programiran i ako budu planirani zadaci za izvršenje, onda bi takav programiran i planiran naučnoistraživački rad imao uticaja i na naučne ustanove. na jednom širem terenu. Neke od njih bi mogle da se specijalizuju za određene probleme iz oblasti zaštite radnika na radu. Programiranje naučnoistraživačkog rada u ovoj oblasti bi, mislim, trebalo da bude na jedan duži period.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Reč ima Dinić Vitez, poslanik.

Dinić Vitez *(Izborna jedinica Pančevo):*

Ja bih se osvrnuo na neka pitanja rada zdravstvene organizacije u privredi, kao i na izostanke s posla.

Pre nego što pređem na diskusiju izneću neke podatke koji su vrlo karakteristični za područje mog izbornog sreza. Analizirajući statističku dokumentaciju materijala dolazimo do zaključka da postojeće stanje u oblasti zdravlja, kao i problematike koja iz te oblasti proizilazi, na području sreza Pančevo, karakterišu, s jedne strane, elementi koji govore da se još nismo oslobodili klasične patologije, a, s druge strane, prisustvo novih momenata karakterističnih za jedno industrijski razvijeno i ekonomsko područje kao što je ovo.

U srezu Pančevo godišnje se javlja prosečno oko dve-tri hiljade zaraznih oboljenja, a za poslednjih sedam godina ona su prouzrokovala 85 smrtnih slučajeva.

Po broju izgubljenih radnih dana, kao i sredstava koja su u te svrhe uložena, tuberkuloza u našem srezu predstavlja veliki problem. Još uvek se registruje po koji slučaj avitaminoze i pothranjenosti, iako smo jedno od najbogatijih područja u Jugoslaviji, što se tiče prehrambenih artikala.

Sve je to, dobrim delom, posledica starih navika i shvatanja. Naš zemljoradnik iako ima televizor, iako ima automobil živi kao i pre dok to nije imao, što, zapravo, i uslovljavaju pomenuta klasična oboljenja. Na primer, kuće su s malim prozorima, mračne, neprovetrene prostorije za stanovanje, đubrišta, primitivni klozeti, itd. Iako ima ostataka navika iz prošlosti, one se postepeno uklanjaju jer to nameće industrijalizacija i urbanizacija jednog ovakvog područja. Na području našeg sreza ima oko 20 različitih privrednih grana koji zapošljavaju oko 56.000 aktivnih osiguranika. Sve su to pretežno industrijski radnici, regrutovani iz redova seljačke radne snage. Oni su, kao i njihove porodice, upućeni na nove uslove rada, na stanovanje, na nove navike, na novi način života. Tako reći do juče, žitelji našeg područja živeli su na salašu, njegovo zdravlje bilo je ugroženo primitivnom obradom zemlje, bolesnom stokom, masovnim crevnim infekcijama, itd.

Danas se način života i uslovi rada sve više razlikuju od ranijih. Naše područje, kao budući centar hemijske industrije, sve više an-

gažuje radnike profila hemijske industrije. Industrija će donositi kako blagodeti, tako i teškoće.

Sve više lica migrira iz sela u grad. Sve je veća prenatrpanost u stambenim blokovima. Sve više su zagađene otpadne vode, sve je više fabričkih dimnjaka i gasova. U isto vreme sve veće su potrebe za proširenjem kadrovskih kapaciteta, restorana društvene ishrane, higijenskog snabdevanja, higijenskih lokala, mesta za kulturni i zabavni život itd.

Sve više je novih mašina, one su sve više automatizovane, pa čak i hiperautomatizovane, ali, više je napadnut i nervni sistem, disajni organi itd.

I uslovi života i rada na selu sve se više menjaju. Primenjuju se savremene metode obrađivanja zemljišta. Stvaranjem velikih poljoprivrednih giganata, sve više se koncentriše radna snaga, uvodi se kolektivni rad, stanovanje i ishrana. Već sama činjenica da se kolektivno radi, unekoliko menja sistem rada i navike poljoprivrednih proizvođača. Poljoprivredni radnik adaptira, prilagođava se na nove mašine i alatke. Mehanizacija poljoprivrede i uvođenje novih mašina za obradu zemljišta, zahtevaju sve veću kvalifikaciju poljoprivrednih proizvođača. Pored toga, savremeno obrađivanje zemljišta zahteva uvođenje novih agrotehničkih sredstava, to jest, primenu veštačkih gnojiva, jedinjenja fosfora, azota, amonijaka itd.

Dakle, i savremena poloprivreda, kao i industrija, zahtevaju sve kvalifikovaniju radnu snagu, jer samo oni mogu postići maksimalnu proizvodnju. Kvalifikovan radnik i dobar poznavalac tehnološkog procesa i mašina može na vreme da uoči i izbegne opasnost od raznih povreda i oboljenja. Sve te promene u radnim navikama i uslovima rada, prouzrokovale su i promenu socijalne i ekonomske strukture stanovništva našeg sela, što opet ostavlja pozitivne i negativne tragove na njegovo zdravstveno stanje.

I na našem području nastale su promene u pogledu morbiliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja. Naše područje u pogledu industrijalizacije i urbanizacije sve više napreduje, ali je prirodni priraštaj sve manji.

Prirodni priraštaj na 1.000 stanovnika 1956. godine iznosio je 9,14; 1960. godine 6,81, a 1962. 4,1. Natalitet u 1956. godini 22,3, 1960. godine 17,8, a u 1962. godini 15,2.

Smrt odojčadi i dece na 1.000 stanovnika u 1956. godini iznosila je 55,93, u 1960. godini 70, 86 i u 1962. godini 63,2.

Samo u 1962. godini na teritoriji našeg sreza bilo je 4.156 povreda od kojih 12 smrtonosnih. Na području komune Pančevo oko 25.000 aktivnih osiguranika imalo je u 1963. godini 2.229 povreda na radu. Ovom broju se mogu dodati i povrede koje nisu registrovane, nisu prijavljene, koje su obično neznatne. Njihov porast nije zapažen, ali oboljenja disajnih organa, nervna oboljenja, oboljenja mišićnog i koštanog aparata, što sigurno zavisi od radnog mesta i uslova na radnom mestu, u sve većem su porastu i zauzimaju prvo mesto u deset najčešćih oboljenja našeg područja.

Odsustva sa posla zbog bolesti i povreda su sve brojnija. Godine 1961. isplaćeno je na ime hranarine 310 miliona dinara, a što je već u 1962. godini poraslo na 372 miliona.

U strukturi patologije, na osnovu prvih pregleda nekoliko poslednjih godina, potkožne i kožne infekcije su među deset najčešćih oboljenja. Mikropovrede se i ne registruju, a one su isto tako, kao i kožne infekcije, po dužini trajanja i komplikovanom lečenju vrlo značajne.

Profesionalna oboljenja se slabo dijagnosticiraju. Zbog toga i izgleda kao da ih nema u većem broju. Činjenica je da za službu medicine rada koja se bavi problemom profesionalnih oboljenja, povreda na radu i ostalih oboljenja koje su u zavisnosti od radnog mesta, nema dovoljno osoblja i dovoljno opremljenih ustanova.

U prvom redu zdravstvene stanice u privredi, ili, u perspektivi dispanzer za medicinu rada i radnoj organizaciji, treba da saniraju te probleme. Međutim, zdravstvene stanice u privredi su malobrojne i kadrovski deficitarne. Pa čak i privredne organizacije koje su osnovale svoju zdravstvenu službu, nisu dodeljivale dovoljno sredstava za život i rad te službe. Zdravstvene stanice, pak, nisu bile u stanju da svojim programima i radom primoraju privredne organizacije da im daju dovoljno sredstava da bi se osnivačima pružile odgovarajuće usluge.

U većem delu zdravstvenih ustanova u privredi na našem području, izostali su njihovi osnovni principi rada, jer nisu obuhvatili probleme kao što su briga za racionalno korišćenje čovečjeg rada, proučavanje i suzbijanje profesionalnih oboljenja u užem i širem smislu, suzbijanje profesionalnih povreda, proučavanje higijenskih uslova rada i života radnika i rad na njihovom poboljšanju. I ne samo to. Pre nekoliko godina, u mnogim privrednim organizacijama nisu, čak, ni vršeni pregledi prilikom stupanja na posao. Sistematski pregledi radnika se vrše ove dve-tri godine. Nije vođena posebna kartoteka povređenih, dakle, nisu obavljene ni najosnovnije radnje koje su za to bile potrebne.

Te ustanove imale su svojih objektivnih problema i teškoća. Njihov način finansiranja nije bio u potpunosti rešen. Nemajući dovoljno sredstava za život, zdravstvene ustanove nisu mogle osposobljavati kadrove u smislu zadataka medicine rada, tako da im je i nedostatak stručnosti smetao da se pravilno postave. Deficitaran rad ovih ustanova bio je još i u tome.

što zbog neopremljenosti i širokog područja stanovanja svojih osiguranika, nisu bile u stanju da izvrše patronažu domaćinstva, kao ni da pruže zdravstvene usluge van svoje ambulante.

Radnika je slobodan izbor lekara stavio u delikatnu situaciju. S jedne strane, on želi da se opredeli za lekara iz svoje privredne organizacije jer bi mu on, što se tiče rada i radnog mesta, mogao pružiti najadekvatniju pomoć. S druge strane, isti lekar nije mu mogao pružiti adekvatnu pomoć u vanrednom vremenu. To su uočile i zdravstvene ustanove, a i privredne organizacije. S toga one uzajamno nastoje da reše ove probleme, pa su na putu da i budu rešeni. Skoro sve zdravstvene stanice u privredi prilagođene su programima rada u smislu principa savremene medicine i potreba svojih privrednih organizacija, a i izmenjen je sistem finansiranja.

Preventivni rad posebno stimuliraju privredne organizacije i komunalni zavodi. Na našem području prva industrija stakla je formirala ekipu za preventivni rad. Na inicijativu zdravstvene stanice pokrenute su mnoge preventivne akcije, koje su već dale i prve plodove. Od kada postoji ovakva organizacija povrede na radu iz godine u godinu znatno se smanjuju. Uložena su velika sredstva u preventivnu službu, i to ne samo preko zdravstvene stanice, nego i preko restorana društvene ishrane, rekreativnih centara, odmarališta, uzdizanja kadrova i tome slično. Tako je postignuto da se smanje povrede na radu, smanjio se invaliditet i bolovanje, a raste i produktivnost rada, koja je neminovno vezana za ovako povoljne uslove. Zdravstvena stanica je svojim radom opravdala svoje poslovanje, a uložena sredstva u sve preventivne vidove iz godine u godinu postaju sve veća. Ova privredna organizacija, kao i ranijih godina, i ove godine je izdvojila za zdravstvenu stanicu 20 miliona dinara.

Privredna organizacija »Utva« isto tako ima svoju zdravstvenu stanicu. Ali, njihova stanica se po svome radu, sve do ove godine, nije mogla razlikovati od drugih zdravstvenih stanica ustanova, naselja, jer privredna organizacija »Utva« nije mogla učestvovati u davanju sredstava za izdržavanje ove stanice.

Što se tiče zdravstvenih stanica, poljoprivredna dobra imaju najviše problema. Poljoprivredno dobro »Tamiš« ima zdravstvenu službu koja nije bila u stanju da pokrene nikakve preventivne akcije. Zato u ovoj privrednoj organizaciji ima mnogo oboljenja, a i povreda na radu. Iz svega ovoga možemo izvući zaključak: u onim privrednim organizacijama, koje su uložile sredstva u zdravstvenu službu, broj povreda i oboljenja se smanjio.

Na primer, u industriji stakla u Pančevu u 1961. godini bilo je 711 povreda, u 1962. godini 515, u 1963. godini 606. Znači, oboljenja i povrede su u padu.

U poljoprivrednom dobru »Tamiš«, gde su bila uložena neznatna sredstva koja su bila nedovoljna, broj povreda se penje za oko 2%.

Da bi se postigli uspesi na polju maksimalnog radnog učinka radnog čoveka, i da se pri tom očuva zdravstveno stanje i radna kondicija radnika, zdravstvena služba u preduzeću treba tesno da sarađuje sa kolektivom, da se aktivira, da osposobi sve ostale preventivne grane u privrednoj organizaciji, kao što su higijensko-tehnička služba, služba socijalnog radnika, psihologa i ostale službe. Baš u tome se i sastoji njena rukovodeća uloga, to jest, u preventivi. Na taj način, ona vodi konkretnu brigu o radnom čoveku, o čemu je bilo reči i u referatu, a i u predlogu jednog i drugog odbora i programima rada. Mislim da bi ove programe rada o kojima je bilo reči u odborima i u izlaganju druga Zdenka Hasa, Veće moglo u celosti da prihvati.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Ima reč poslanik Nenad Trifković

Nenad Trifković *(Izborna jedinica Tuzla):*

Drugarice i drugovi, iz izvještaja Inspekcije rada za 1963. godinu, kao i iz uvodnog izlaganja druga Hasa može se konstatovati da je u periodu od 1961. do 1962. godine učinjen značajan napredak u pogledu smanjenja traumatizma, izostanaka s posla i smrtnih slučajeva. Ovaj materijal je pozitivno ocijenjen i u Odboru za rehabilitaciju i zaštitu na radu i ukazano je na izvjesne nedostatke koje bi trebalo otkloniti, da bi ova služba bila kompletnija.

Svakako da je to zasluga svih naših društvenih snaga, a ne samo inspekcijske službe i službi higijensko-tehničke zaštite, kao i privrednih organizacija.

No, ja bih istakao jedan faktor koji je isto tako uticao na smanjenje izostanaka s posla, smrtnih slučajeva i oboljenja, čija uloga i doprinos u izvještaju nije dovoljno istaknuto a to su zdravstvene stanice u privrednim organizacijama. Želim da govorim o mom izbornom srezu, gdje je prilično razvijena industrija, specijalno rudarstvo, hemijska i drvna industrija.

Dozvolite mi da prije svega iznesem neke podatke koji su, kako ja mislim, bitni. U Tuzli i njegovom bazenu zaposljeno je oko 60.000 aktivnih osiguranika, to jest, radnika. Od toga na rudarstvo otpada 16.400 radnika, neposrednih proizvođača, što čini 25% ukupnog aktivnog stanovništva. Sada hoću da ukažem kolike su i kakve obaveze svih neposrednih organa koji bdiju nad zaštitom na radu.

Godine 1961. bilo je ukupno na području komunalnog zavoda Tuzla 7.456 pozleda, računajući teže i lakše; 1962. godine 7.490, 1963. 7.811. Bilo je smrtnih slučajeva u 1961. godini 29, u 1962. 70, računajući tu i onu katastrofu u Banovićima gdje je bilo 53 smrtna slučaja; i 1963. godine bilo je 22 smrtna slučaja. Ukupno blizu 120 smrtnih slučajeva samo za tri godine. To je, zaista, katastrofalno. Baš tu postoje potencijalne mogućnosti individualnih i kolektivnih nesreća, pa, prema tome, tu treba obratiti osobitu pažnju.

Pri privrednim organizacijama u mojoj izbornoj jedinici radi pet zdravstvenih stanica koje imaju 15 ljekara. Moram istaći da su zdravstvene stanice u velikim kolektivima odigrale značajnu ulogu na zaštiti zdravlja radnika.

Međutim, od pre godinu i po dana u jednoj komuni je došlo do integracije, to jest, integrisala se služba doma zdravlja i preduzetna služba. Ali, pošto su zadaci i organizacija zdravstvene službe sasvim različiti od ovih sa kojima su se integrisali, zdravstvena služba počinje da slabi.

Tako, na primjer, u jednom velikom kombinatu, kao što je koksara, nema više razvijene zdravstvene službe, nego je sada obavlja dom zdravlja, što se svelo na neke sistematske preglede. Ali, ti sistematski pregledi su samo jedan dio ogromnih obaveza zdravstvene stanice. Prema tome, zdravstvena stanica treba da postoji u svakom preduzeću jer samo ona poznaje radnu sredinu, radnika, njegovo radno mjesto, to jest, ona kompleksno poznaje radnu sredinu, a to može samo onaj ko živi u toj sredini i ko je vezan neposrednim radom za nju.

Nemam podataka za druga područja, ali zakonom je zacrtana svrha zdravstvenih stanica, mislim, da će ovakve na brzinu izvršene fuzije samo štetiti. Slažem se da se integrišu privredne zdravstvene stanice, istovetne. One će tako jačati, u kadrovskom smislu, i to neće biti suprotne intencijama zakona.

Isti slučaj je i u građevinarstvu. Tu uopšte nije organizovana zdravstvena služba iako je traumatizam vrlo razvijen.

U zdravstvenim stanicama pri preduzećima rade uglavnom ljekari opšte prakse. Ali, lekar koji radi u zdravstvenoj stanici mora poznavati specifičnost rada jednog preduzeća bilo da se radi o rudarstvu ili hemijskoj industriji. Mislim da takav lekar mora biti dokvalifikovan za tu vrstu posla, on se mora za to specijalizovati jer se svakodnevno susreće sa problemima i uslovima rada dotične privredne organizacije.

Međutim, izgleda da lekari za to nemaju volje ni interesa. Tu je fluktuacija velika, jedni odlaze, drugi dolaze i to svakako remeti rad ove značajne institucije kao zdravstvene službe, koja u sklopu preduzeća treba kompleksno i naučno da rješava i higijensko-tehničku zaštitu i prati zdravstveno stanje radnika.

Mislim da bi trebalo da privredne organizacije preko stipendiranja obezbjede i orijentišu kadrove za ovu službu te da im omoguće specijalizaciju, to jest, da posle provedene godinu-dve dana na takvom radnom mjestu da bi se osposobili da budu isključivo industrijski lekari. Ljekara sa specijalnošću medicine rada ima vrlo malo, a od onih ljekara koje sam naveo, samo je jedan završio seminar medicine rada.

Dalje, služba higijensko-tehničke zaštite, zdravstvena služba pri privrednim organizacijama i inspekcijska služba djeluju odvojeno i po programiranju i po obavljanju svojih zadataka. Nema jedinstvenosti među njima, niti jedinstva akcije, a trebalo bi da se bude, trebalo bi po svojim akcijama i po svojim mjerama da dejstvuju kao služba sigurnosti i zaštite na radu, a to nije tako.

Mislim da o svemu tome ne treba samo da raspravlja radnički savjet kao organ samouprave, nego i društveno-političke organizacije, koje moraju da budu zainteresovane za ova pitanja. O tome se vrlo malo raspravlja u Socijalističkom savezu a i u sindikatu, a oni, svakako, treba da daju svoje mišljenje kad je riječ o organizaciji službe zaštite na radu i njene efikasnosti na sprečavanju oboljenja, povreda, izostanaka s posla i smrtnih slučajeva na radu.

Predsednik **Olga Vrabić:**

Ima reč poslanik Dante Jasnić.

Dante Jasnič *(Izborna jedinica Kranj):*

Drugovi i drugarice, hteo bih da diskutujem o ličnim zaštitnim sredstvima. U izveštaju inspekcije rada kaže se da mnogi radnici ne upotrebljavaju lična zaštitna sredstva. Zaista, u crnoj metalurgiji je najčešći uzrok profesionalnih oboljenja prašina. Ali, kada se pitamo da li u našoj zemlji postoji kvalitetno zaštitno sredstvo protiv prašiine, onda je odgovor negativan. Nemamo ga. Radnici radije rade bez maske, koja se proizvodi u zemlji, nego s maskom koja ih uopšte ne zaštićuje.

Mislim da bi trebalo koordinirati rad svih proizvođača ličnih zaštitnih sredstava. Mi smo pokušali u okviru udruženja jugoslovenskih železara i u okviru našeg stručnog sindikata: rudara, metalurga i hemijskih radnika, da organizujemo jedan zajednički sastanak sa proizvođačima, ali u tome nismo uspeli. Mi smo na tom sastanku hteli da iznesemo naše primedbe na kvalitet zaštitnih sredstava, kao i na njihovu podesnost.

Ili, još jedan primer. Lična zaštitna sredstva za topioničara kod visoke peći. On treba da je obučen u azbestno odelo. Odelo koje se proizvodi u našoj zemlji teško je preko 10 ki-

lograma. Topioničar kod visoke peći mora da bude spretan, gibak, dinamičan, da bi mogao uspešno obavljati svoj posao.

Uvozimo mnoge luksuzne stvari koje nisu tako neophodne za svakodnevni život, a nemamo kvalitetnih ličnih zaštitnih sredstava. Stoga sam mišljenja da bi trebalo obavezati proizvođače zaštitnih sredstava da na neki način koordiniraju proizvodnju, a inspekcija rada bude ovlašćena da proverava kvalitet tih ličnih zaštitnih sredstava, kao i da koordinira rad među proizvođačima.

Drugi problem su zastarele privredne organizacije. Tu treba izvršiti sanaciju radnih uslova. Opet mislim na pogone u kojih su tu izvori prašine. Postoje teškoće da se privredna organizacija obrati nekoj ustanovi ili organizaciji koja bi preuzela izradu projekata, a da se na osnovu tog projekta može naručiti oprema i dobiti garantija da će ta oprema funkcionisati.

U izveštaju inspekcije rada, koji se odnosi na izveštaj inspekcije rada iz Slovenije, kaže se da je Železara Jesenice obavila sanaciju u šamotari i da su uslovi posle toga isti kao što su bili i pre. To je tačno. Opremu smo izradili po projektu naših stručnjaka u preduzeću, a to nisu stručnjaci-specijalisti za tu vrstu posla. U našoj zemlji ne postoji takva vrsta organizacije koja bi to preuzela. Mi smo se obratili Zavodu za zdravstvenu zaštitu, ali pomoć nismo dobili.

Ukazao bih na još jedan problem. To je proizvodnja strojeva. U izveštaju se kaže da inspekcija rada obično dolazi u preduzeće kada je stroj montiran i onda konstatuje da stroj nije dobar za pogon, da zaštita na stroju nije podešena, da rad na njemu nije obezbeđen. Moje mišljenje je da bi inspekcija trebalo da ide u preduzeće gde se proizvode ti strojevi, da tamo daje svoje mišljenje. Ne treba dozvoliti da ti strojevi dođu u proizvodnju, ako se na njima ne može raditi. Kada je stroj već postavljen, onda je prekasno. Ne može se više taj nepodesni stroj popraviti u tolikoj meri da se posao može normalno obavljati. Inspekcija rada bi trebalo da ima ovlašćenja da zabrani proizvodnju strojeva u čijem projektu nije predviđena zaštita rada.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Reč ima Moma Zdravković, direktor Zavoda za zaštitu rada Niš.

Moma Zdravković:

Drugovi poslanici, na našoj teritoriji sreza sukobili smo se s nizom faktora i opasnosti koji štetno deluju na radno mesto i radnu sredinu, odnosno na čoveka zaposlenog u proizvodnji. Stoga su preduzimane razne mere, od strane radnih organizacija, kao i društveno političkih faktora. Prvo smo sagledali gubitke u fondovima radnih organizacija, u fondovima socijalnog osiguranja, kao i u fondovima političko-teritorijalne zajednice.

Da bismo očuvali sredstva fondova radnih organizacija i komune prišlo se rešavanju problema zaštite čoveka i imovine onako kako smo znali i umeli. Još u 1954. godini počeli smo s organizovanjem raznih formi delovanja preko zdravstvene službe, a ona je rešavala samo one probleme koji su se pokazali na osnovi prvih pokazatelja i to po granama privrede, a akcije medecinske preventive sprovedene su putem upravnih akata.

Baš u vezi s tim akcijama došlo je do problema i sukoba između organa vlasti i radnih organizacija. Sukobi su se osobito ogledali u pogrešnom investiranju, to jest u investiranju pojedinih mera tehničke sanacije radi stvaranja komfora zdrave radne sredine, bilo uvođenjem instalacija za klimatizaciju i ventilaciju, rasporeda mašina, izradi elektro-motorne instalacije i instalacije za osvetljenje, ili neke druge mere tehničkog karaktera. Zato nije bilo velikih rezultata jer su te probleme rešavali ljudi nedovoljno stručni i nedovoljno upoznati s tehničkim pravilima. Stoga se pokazalo da se medecinskom preventivom ne mogu rešavati problemi tehničkog karaktera, a i malo se poklanjalo pažnje onim problemima koje je trebalo rešiti u jednoj radnoj organizaciji, koji su bili primarnog karaktera i koji su baš i izazivali povrede i oboljenja.

U raznim pogonima dolazilo je do eksplozije, požara, a i redovno, svake godine, pričinjene su ogromne štete u materijalu. Sve je to uticalo i predstavljalo opasnost za čoveka i njegovu radnu sposobnost. Sve se ovo dešavalo zbog toga što smo nasledili staru industriju s raznoraznim tehnološkim procesima.

Pored te stare industrije, stvarali smo nove industrijske pogone, ali možda sa nedovoljno brige o rešavanju najosnovnijih problema zaštite na radu. Još u pretprojektu trebalo je intervenisati, kao i u određivanju lokacija, pa su se zbog toga od novih pogona stvarali opet neki pogoni bez dovoljno snošljivih uslova za rad s nizom tehnički pogrešno rešenih problema.

Stoga su svi društveno-politički faktori, stručne službe, suočeni s ovim problemima prišli rešavanju tih problema kroz nove forme, koje se naročito ogledaju u tehničkoj preventivi.

Sazvan je širi sastanak predstavnika društveno-političkih organizacija i predstavnika radnih organizacija. Predstavnici privrednih organizacija zahtevali su, da prilikom rešavanja pojedinih pitanja tehničke prirode, to ne bude samo normativan, odnosno upravni akt, koji će imperativno narediti da treba da se sprovede klimatizacija ili ventilacija, nego

da se unapred zna kakva ventilacija i klimatizacija treba da bude, to jest da im se da tehničko rešenje u projektu. Treba unapred da se zna kakvo je tehničko rešenje, da li je savršeno dobro, sigurno, pa tek onda da se troše sredstva. A ne da se desi, a bilo je slučajeva, da se troše sredstva, na primer, uvodi se ventilacija ili klimatizacija, pa ova više služi za dekoraciju nego za njenu pravu namenu.

Znači, saglasili smo se, da pre nego što se priđe nekoj rekonstrukciji ili adaptaciji treba najpre naći tehnička rešenja u pretprojektu pa tek onda trošiti sredstva, pa i tada pod nadzorom određenih stručnjaka.

Tada smo sagledali da na našoj teritoriji nemamo takvih tehničkih kadrova koji bi bili u stanju da rešavaju te probleme. Ovde, u diskusiji, čuo sam da u mnogim gradovima nema užih specijalnosti. Na primer, mi imamo univerzalne mašinske inženjere. Oni rade svuda, bilo da se radi o prenosnim uređajima ili saobraćajnim i drugim sredstvima. A u pojedinim granama, po našem mišljenju, potrebna je posebna stručnost. Onda bi bilo manje štete ne samo materijalne, nego i one po čovečje zdravlje.

Pored specijalističkih ustanova iz medicine rada morali smo da formiramo i zdravstvene stanice u svakoj radnoj organizaciji, a pristupili smo i organizovanju jedne tehničke službe, a to je Zavod za zaštitu rada koji ima niz sektora po granama i prirodi posla. Na taj način smo rešili i organizaciono postavili jednu ustanovu koja već ima formirane kadrove. Ti kadrovi timski rešavaju probleme u jednoj određenoj organizaciji.

U svom radu sukobili smo se sa nizom teškoća. U prvom redu, morali smo se sukobiti s ljudima koji nisu hteli iz bilo kojih razloga da prihvate ovakvu organizaciju, koja se pokazala vrlo korisnom jer ju je privreda prihvatila. To su obično bili sukobi s pojedincima koji su davali savete radnim organizacijama, iako ti saveti nisu baš bili stručni, ili, pak, da se radilo o nekim uskim interesima. Međutim, Zavod je istupio s jednom određenom politikom u odnosu na radne organizacije, davao im stručne orijentacije, tako da su privredne organizacije mogle postupno da rešavaju i programiraju sva svoja pitanja.

Mi smo pozvali na sastanak niz društveno-političkih organizacija i ukazali im na to da ako treba davati savete radnim organizacijama, onda to treba da ide preko jedne organizovane službe, koja je u stanju dati tehnička rešenja. Ako se saveti daju individualno, onda to treba da bude registrovano i s odgovornošću, jer se često ulažu velika sredstva, pa ako nešto ne bude u redu za to valja i odgovarati.

Uvoz mašina, uvoz ličnih zaštitnih sredstava, projektovanje, uvođenje niza instalacija u radnoj sredini su nas naveli da formiramo jednu ustanovu. Na našoj teritoriji ne može se instalirati nijedna mašina, nijedan uređaj dok se ne traži stručni savet i tehničko rešenje. Do sada se sve to uvozilo preko nekih trgovačkih kuća, a one nisu bile dovoljno upoznate da li one odgovaraju našim procesima proizvodnje i našim sigurnosnim normativima. Često su se trošila ogromna sredstva, a možda su bile bolje mogućnosti da se koristimo našim proizvodima. Evo samo jedan primer. Iz Italije smo uvezli 200 šivaćih mašina. U Nišu je struja na 220 volti, a ove mašine su bile na 180 volti. Znači treba izmeniti ceo motor, previtlovati ga sa 180 na 220 volti. Tako povećavamo cenu proizvoda koji smo uvezli. Ili, primer fabrike koža »Đuka Dinić«. Oni su uvozili mašine iz Engleske. Montirali su mašine bez sigurnosnih uređaja. Po prospektima sigurnosni uređaji na tim mašinama postoje. Ali, kada su mašine kod nas montirane naši stručnjaci nisu primetili da su oni isporučili mašine koje nemaju automatsku zaštitu za zaštitu ruku čoveka. Tek kada je jedan radnik izgubio obe ruke onda je svima palo na pamet da je iz Engleske uvezena mašina koja nema sigurnosni uređaj. Mi sebe potcenjujemo, pa mislimo da su stvari iz uvoza bolje nego naše. Mislim da lična zaštitna sredstva koja uvozimo, uopšte ne odgovaraju, a mi za njih dajemo devizna sredstva.

Zato je i potrebna kontrola. I to sveopšta kontrola, jugoslovenska kontrola, i za mašine, i za uređaje i za lična zaštitna sredstva. Treba uvoziti tek onda kada se sve dobro ispita. Jer, ako sredstvo koje uvozimo nije efikasno, mislim da onda nema smisla ni uvoziti ga. A često naterujemo ljude da stave respirator na usta, a on ne odgovara, filter ne odgovara, nesiguran je. Ako radnik to ne čini primenjujemo drastične kazne. U stvari, pogrešno utičemo na njega. Vaspitavamo ga da se služi neefikasnim sredstvima za zaštitu i on stvara onda jedan određeni odnos prema svim zaštitnim sredstvima, i ne samo prema ličnim, nego i tehničkim i organizacionim.

U zajednici Zavoda za zaštitu rada u Nišu učlanjene su sve radne organizacije. U stvari, radne organizacije su i formirale ovaj Zavod, ustanovu koja ima 75 stručnjaka raznih profila koji u zajednici s ostalim stručnjacima radnih organizacija rešavaju sve probleme koji su postojali odnosno koji su nasleđeni, i koji sada nastaju. Postoji program, plan, po kome se sve radi i stvara zdrava radna sredina. Ono što ne možemo da rešimo tehničkim sredstvima služimo se organizacionim merama, jer je to i jevtinije. Tim merama može se mnogo što-šta postići, dok bar tehnika ne osvoji nova znanja i rešenja.

Predsednik **Olga Vrabić:**

Određujem odmor od 20 minuta.

(Posle odmora)

Predsednik **Olga Vrabič:**

Nastavljamo s radom. Ima reč poslanik Ruža Bartolec.

Ruža Bartolec *(Izborna jedinica Varaždin):*

Drugovi poslanici. U svojoj diskusiji želim da se osvrnem na pitanje kadrova koji rade u higijensko-tehničkoj zaštitnoj službi kao i inspekcijskim službama općinskih i kotarskih skupština.

Pružanje što efikasnije higijensko-tehničke zaštite radnika zadatak je svih faktora kojem treba prilaziti mnogo ozbiljnije ukoliko želimo smanjiti ogromne gubitke koje trpi radna organizacija, a i čitava društvena zajednica. Da bi se to što uspješnije sprovelo potrebno je da svi faktori, to jest, zdravstvena služba, radna organizacija, služba HTZ-a, stručne službe koje rade na pitanjima zaštite, najuže sarađuju, iznalaze najbolja rješenja, djeluju na otkrivanju uzroka koji dovode u opasnost zdravlje, a često i život čovjeka.

Uspješnost rješenja tih pitanja ovisi o nizu faktora, kao o organizaciji, sredstvima, opremi, kadrovima i ostalom. Upravo želim ukazati na faktor kadrova. Iz izvještaja se vidi da se u velikom broju radnih organizacija i prije donošenja propisa o obavezi za formiranje službe HTZ prišlo formiranju tih službi HTZ u formi postavljanja referenata HTZ u radnim organizacijama. Dalje, može se utvrditi da je struktura tih kadrova po stručnosti nešto bolja nego li ranijih godina. Od postojećih kadrova koji rade u HTZ, svega 1,7% su sa visokom stručnom spremom, 15% sa višom, dok su ostali sa srednjom stručnom spremom, odnosno bez spreme.

Radne organizacije su donele i svoje pravilnike o higijensko-tehničkim zaštitnim mjerama na radu. Poduzimali su i određene mjere i akcije na stvaranju boljih higijenskih uvjeta. Uređivanjem sanitarnih čvorova, garderoba, organizacijom društvene prehrane, nabavkom zaštitnih sredstava, ličnih i ostalih i slično. No, time se djelatnost nije iscrpljivala i ne iscrpljuje se. Postavlja se pitanje da li postojeći kadrovi koji rade u HTZ mogu da sagledaju sve probleme, propuste, nedostatke i uzroke koji dovode do nesreća na radu. Da li su isti u stanju da u procesu rada utvrde nedostatke sredstava rada i eventualne nedostatke koji mogu dovesti do nesreće? Da li se na poslovima HTZ nalaze stručna lica i da li ti kadrovi imaju i određeno tehničko obrazovanje?

Na žalost, iz prakse sa terena, znamo da u većem broju radnih organizacija za referente HTZ postavljaju se ljudi bez potrebne stručne i tehničke spreme, ili, pak, to su isluženi radnici kojima se na neki način želi osigurati radno mjesto s izvjesnim većim osobnim dohotkom. Takav sastav kadrova sigurno ne može udovoljiti većim zahtjevima u toj djelatnosti. Kako ti kadrovi nisu osposobljeni za taj rad, to se, uglavnom, njihov cjelokupan rad i svodi na praćenje da li radnici upotrbeljavaju lična zaštitna sredstva, te, eventualno, u slučaju kada već dođe do nesreće, da zajedno s komisijom utvrde razloge nesreće i da onda interveniraju kod organa upravljanja radne organizacije da se poduzimaju određene mjere za uklanjanje tih nedostataka. Za što kvalitetniji kadar bi trebalo da radne organizacije za takva radna mjesta obezbeđuju stručni i tehnički kadar, jer značaj tog posla nije manji nego ostalih rukovodećih i istaknutih radnih mjesta u radnoj organizaciji. A, osobito kada imamo u vidu koliko od nesreća na poslu trpi ne samo naša privreda, nego cjelokupna društvena zajednica. Bilo bi potrebno da se na radna mjesta HTZ službe uključi tehnički stručni kadar, i da se za te kadrove obezbijedi obrazovanje, to jest, doškolovanje koje bi ih osposobljavalo za te poslove. Ili, da se na poslove higijensko-tehničke zaštite postepeno uključuju kadrovi koji putem redovnog školovanja ili upućivanjem na školovanje od strane radne organizacije, na tehničkim višim školama za sigurnost na radu, steknu znanje potrebno za svoj posao.

Pored toga, za sigurnost na radu ne treba samo obučavati one kadrove koji rade kao referenti HTZ, već li trebalo i za organizatore procesa proizvodnje, kao i za same neposredne proizvođače, organizirati kraće oblike obrazovanja, seminare HTZ mjera pri radu. Za kadrove iz privrede, koji se i onako u vrlo velikom broju već nalaze na doškolovanju radi sticanja veće kvalifikacione strukture, treba naknadno unijeti u program i dio koji bi obrađivao problematiku higijensko-tehničke zaštite na radu.

Sigurno je da odjednom neke značajnije rezultate u jačanju kvalifikacione strukture kadrova koji rade na poslovima HTZ ne možemo očekivati, ali, sistematski, stalni rad i od strane organa upravljanja i svih zainteresiranih faktora, mogao bi, nesumnjivo, dovesti do boljih rezultata.

Zdravstvena zaštita radnika na radu zahtijeva od zdravstvene službe radne organizacije da se više orijentira na onu djelatnost zbog koje je osnovana, to jest, za preventivni rad. Zdravstveni radnici u radnoj organizaciji treba da prate radnika na poslu, da prate, registriraju i ispituju uzroke koji mogu dovesti do nesreća i oboljenja, do oštećenja, trovanja, da upoznaju osnovne karakteristike tehnološkog procesa.

Uspjesi u radu biće nesumnjivo bolji ukoliko bude postojala, kao što su i prethodni drugovi istakli, stalna povezanost i koordinacija u radu, te planiranje zajedničkih poslova i akcija između zdravstvene službe radne organizacije, službe HTZ i ostalih srodnih službi

u radnoj organizaciji koja radi na poslovima zaštite radnika.

Slična je situacija s kadrovima, a možda još i nešto ozbiljnija, i kod inspekcijskih službi u narodnim odborima općina, odnosno općinskim skupštinama i kotarskim skupštinama. Iako izvještaj, a isto tako i ova informacija koju smo danas primili, iznose da se tačna kvalifikaciona struktura kadrova koji rade na inspekcijskim službama u općinskim i kotarskim ustanovama ne zna. Ali, otprilike se zna da na tim poslovima uglavnom rade upravni kadrovi koji u svom radu mogu samo eventualno obraditi primjenu propisa iz radnih odnosa. Takva kvalifikaciona struktura u okviru općinskih i kotarskih skupština ne odgovara, a sigurno je da s takvom kvalifikacionom strukturom inspekcijskih kadrova, također, ne možemo biti zadovoljni. Pored toga, ovdje se javlja i problem velike fluktuacije kadrova iz inspekcijskih službi. Jednim dijelom razlog je u tome što nije do kraja riješen, niti ujednačen, sistem nagrađivanja tih kadrova, a s druge strane, razloge možemo tražiti i u tome što su to većinom upravni kadrovi koji, ukoliko sva njegova pitanja nisu riješena, prvom prilikom traže mogućnost da se zaposle na nekom radnom mjestu u općinskoj, odnosno kotarskoj skupštini.

Pored rješenja problema nagrađivanja, trebalo bi utvrditi da li bi na tim radnim mjestima trebalo da rade uže specijalizirani kadrovi koji se već osposobljavaju na navedenim višim tehničkim školama za zaštitu na radu. To bi, s jedne strane, onemogućilo veću fluktuaciju iz tih službi, a s druge strane, osiguralo stalnost kadrova na tim poslovima. Isto tako nesumnjivo bi trebalo rješiti pitanje nagrađivanja tih kadrova.

U inspekcijskim službama u općinskim skupštinama na pojedinim poslovima, odnosno, pojedinim zadacima u okviru radnih organizacija, u isto vrijeme se angažuju i inspekcija rada i sanitarna inspekcija. Iako su propisi tačno utvrdili nadležnost pojedinih inspekcijskih službi, ipak dolazi do toga da u isto vrijeme, nad istim objektima, vrši kontrolu, odnosno nadzor, inspekcija rada i sanitarna inspekcija. Inspekcija rada utvrđuje da li su sprovedena zaštitna sredstva na radu, a sanitarna inspekcija utvrđuje da li su sprovedene sanitarne mjere.

Na taj način, u općinskim skupštinama dolazi, u izvjesnom smislu, do rasipanja postojećih snaga, a koje i onako nisu dovoljne. Zbog toga se u nekim općinskim i kotarskim skupštinama, pri organizaciji samih službi inspekcija, prišlo formiranju posebnih, odvojenih odjela za inspekcijske službe.

U nekim općinskim, odnosno kotarskim skupštinama, to je rješeno na drugačiji način, to jest, inspekcije rada se nalaze u sastavu i u okviru odjela za privredu, a vrlo često, ti službenici se koriste i za druge poslove u općinskim skupštinama.

Ne bi bilo zgorega da se u okviru općinskih skupština, kao i kotarskih skupština, sagleda mogućnost formiranja jedne organizacione jedinice za inspekcijske službe, jer sigurno je da će to doprinjeti boljem korišćenju kadrova, boljoj organizaciji posla. Isto tako, planovi i akcije u izvršenju tih zadataka biti će uspješnije provođeni.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Ima reč poslanik dr Niko Jesenovec.

Dr **Niko Jesenovec** *(Izborna jedinica Murska Sobota):*

Drugarice i drugovi, hteo bih govoriti o nekim pitanjima zaštite radnika na radnom mestu i zaštite okoline i okolnih naselja i stanovništva od aerozagađenja.

Stalnim napretkom i razvojem svih profila industrije, a naročito metalne i hemijske, zatim celuloze, viskoze, proizvođenje deterdženata, kao i sve jačim razvojem našeg rudarstva, pred nama se postavljaju, a i pred našom zajednicom uopšte, po mom mišljenju, dva osnovna pitanja koja su od krupnog značaja za zaštitu zdravlja radnika, za produktivnost rada, za našu ekonomiku i nacionalni dohodak.

Prvo, zdravstvena zaštita radnika u radnim prostorijama i na radnom mestu od različitih povreda, telesnih oštećenja, i drugo, zaštita okoline i okolnih gradskih, seoskih i industrijskih naselja od svih vrsta aerozagađenja i otpadnih materijala.

Dosadašnja proučavanja i istraživanja stručnih, medicinskih institucija i statistički podaci zdravstvene službe ukazuju da je uticaj ovih štetnih faktora ne samo kod radnika u radnim prostorijama i na radnom mestu, već i stanovništva u okolini ovih objekata, uzrokuju brojna respiratorna oštećenja i oboljenja, usled prašine, sagorevanja i sakupljanja različitih otrovnih gasova i para.

Razumljivo je da je tu najviše angažovan i izložen u prvom redu respiratorni sistem i svi disajni putevi. Poznato je da opšta i specifična oboljenja respiratornog sistema po svom broju, učestalosti i obimu, kod svih grupa uzrasta, zauzimaju jedno od prvih mesta u nacionalnoj patalogiji svih razvijenih i industrijalizovanih zemalja, pa razumljivo i kod nas.

Ne ulazeći u sve uzroke i etnološke faktore koji utiču i uzrokuju porast ovih oboljenja, niti u nedovoljnu statistiku i evidenciju profesionalnih i alergijskih oboljenja kojima zdravstvena služba i posebna medicina rada treba da pokloni ozbiljnu i organizovanu pažnju u otkrivanju oboljenja i uzroka bolesti,

kao i preduzimanju svih zaštitnih i profilaktičnih mera u ovoj oblasti, hteo bih ovom prilikom da ukažem na one vidove šire, to jest, kolektivne zdravstvene zaštite, koja je, po mom mišljenju, od početka izgradnje i lokacije, pa i prilikom rekonstrukcije pojedinh objekata, od prvorazrednog značaja za zaštitu zdravlja radnika i stanovništva uopšte.

Mislim da bi bilo neophodno i korisno da se pri izgradnji i lokaciji različitih industrijskih objekata uvedu određene stručne i tehničke, urbane i građevinske norme za njihovu lokaciju i izgradnju, kako s obzirom na naseljena mesta i gradove, tako i s obzirom na rečne tokove i otpadne materije iz ovih industrijskih objekata.

Smatram da bi odgovarajućim propisima trebalo regulisati ovo važno pitanje u celokupnoj našoj sadašnjoj i budućoj planiranoj industrijskoj i stambenoj izgradnji, a naročito prilikom donošenja naših sedmogodišnjih planova privrednog i industrijskog razvoja zemlje.

Zdravstvena zaštita radnika u radnim prostorijama i na radnom mestu, povezana s odgovarajućom tehničkom zaštitom kod strojeva i uređaja, jedan je od akutnih i zajedničkih zadataka zdravstvene službe, službe medicine rada i službe higijensko-tehničke zaštite u radnim organizacijama.

Ovome pitanju radne organizacije, kao i organi samoupravljanja, treba otpočetka da poklone najozbiljniju i stručnu pažnju, to jest, prilikom programiranja izgradnje i projektovanja ovih prostorija. U svom izveštaju za godinu 1961. i 1962. Savezna inspekcija rada navodi, kao i ostale republičke inspekcije rada, kao na primer Hrvatska i Srbija, da postoje brojni nedostaci i uzroci u nestručnom i pogrešnom projektovanju funkcionalne povezanosti prostorija, u tehnološkom procesu, što sve izaziva povećani broj povreda i pojavu profesionalnih oboljenja. Ti nedostaci se ogledaju u nerešenim pitanjima ventilacije i hermetizacije tehnološkog procesa, usled čega se u radnim prostorijama razvijaju toksične materije, prašina, gasovi, para i dim. Usled slabog i nedovoljnog osvetlenja radnih prostorija i radnog mesta, usled nestručne izrade slabe zaštite pri montiranju i postavljanju različitih strojeva, uređaja i sigurnosnih uređaja i mašina, kao i odgovarajuće mehanizacije, postoji uvek opasnost mehaničkih ozleda, električnih ozleda, radijacije, toplinskog isijavanja, užarenih masa, zatim buke i vibracije.

U većem broju objekata nedovoljno su planirani određeni kapaciteti i njihova funkcionalna povezanost, koji su od bitnog značaja za održavanje lične i opšte higijene radnika, za održavanje njihove dobre fizičke kondicije, kao i uopšte za zdravstvenu zaštitu ovih kolektiva.

Ovde pominjemo, u prvom redu, nedovoljne kapacitete higijensko-sanitarnih prostorija, uređaja, nedovoljne kapacitete garderoba i tuševa prema broju radnika u ovim preduzećima, što sve utiče i na zdravstvenu zaštitu i na fizičku kondiciju radnika.

Svi ovi propusti i nedostaci nastali su kao posledica nestručnog programiranja i projektovanja ovih objekata, koji su po svom tehnološkom procesu i proizvodnji veoma složeni i za čije je programiranje, stručnu izgradnju i projektovanje neophodno angažovati odgovarajuće stručne, tehničke i medicinske ustanove i stručnjake, koji veoma dobro poznaju čitav tehnološki proces proizvodnje i funkcionalnu povezanost svih prostorija u jednom industrijskom objektu.

Tako već u prvoj fazi plana i programa izgradnje ovih objekata treba predvideti sve higijenske i tehničke normative koji su sračunati na maksimalno zdravstvo i tehničku kolektivnu zaštitu radnika u ovim objektima.

Zbog toga podržavam predlog koji je istaknut u izveštaju Savezne inspekcije rada da se i ovom pitanju unutrašnje izgradnje prostorija i projektovanju ovih prostorija, uređaja, za tehničku zaštitu radnika na radnom mestu, kao i upotrebi svih zaštitnih mera, pokloni puna pažnja i donesu odgovarajući propisi koji će sva ova stručna pitanja tehničke i higijenske normative obuhvatiti, radi pravilnog planiranja preventivnih mera, zdravstvene i tehničke zaštite radnika u ovim objektima.

Čini mi se da ovom pitanju naše Veće, u vezi s donošenjem sedmogodišnjeg plana privrednog i industrijskog razvoja zemlje, treba da pokloni punu pažnju, a da zdravstvena služba i služba medicine rada, služba tehničke zaštite, kao i inspekcije rada i sanitarna inspekcija ovim pitanjima pokloni dužnu pažnju kako u pogledu sprovođenja i preduzimanja odgovarajućih preventivnih i profilaktičkih mera, tako i u pogledu proučavanja i analize svih oboljenja i oštećenja nastalih u ovoj oblasti društvene delatnosti.

Dozvolite mi, drugovi i drugarice, da se u svojoj diskusiji osvrnem na još jedno bitno pitanje, koje je bilo proučavano na I jugoslovenskom kongresu za medicinu rada. Čitajući materijal sa tog kongresa naišao sam na preporuku kongresa u vezi s organizacionom šemom službe medicine rada. Tu se preporučuje da osnovna jedinka te službe na nivou komune bude zdravstvena stanica u privrednoj organizaciji, na nivou sreza dispanzer za medicinu rada, a na republičkom nivou da to budu instituti i njima srodne ustanove koje se bave problematikom zaštite na radu.

U vezi s tim, dozvolite da se zaustavim na osnovnoj jedinici te službe, to jest, na zdravstvenoj stanici privredne organizacije.

Razumljivo je da je kongres pozdravio zdravstvenu stanicu u privrednoj organizaciji

kao osnovnog nosioca te službe. Samo, meni se čini da će biti potrebno unekoliko menjati način rada u tim stanicama. Naime, ako danas analiziramo rad tih stanica, videćemo da se te stanice, s retkim izuzecima, bave isključivo kurativnim, a ne preventivnim radom. Mislim da za takvo stanje ima više uzroka. Osoblje u tim stanicama previše je okupirano malim, rutinskim kurativnim radom. Lekari u tim stanicama, skoro svuda, su lekari opšte prakse, vrlo slabo poznaju ono što obuhvata naslov — medicina rada. Rezultat toga je da stanice nisu opremljene za vršenje osnovnih zadataka u preventivi oboljenja na radnom mestu. Ako je to tako, onda treba prvo sanirati osnovne jedinke te službe. U prvom redu, treba učiniti sve da se podigne stručni nivo lekara u zdravstvenim stanicama. To se može postići ili postdiplomskim studijem, ili specijalizacijom iz medicine rada.

Kada budemo imali takve stručnjake u zdravstvenim stanicama, oni će moći da analiziraju zdravstvene probleme na radnim mestima, oni će kao specijalisti svoje struke moći više da učine u raznim vidovima preventive, na radu svoje privredne organizacije. Uveren sam da će se na taj način postići to da se, onda, neće više govoriti o zdravstvenoj stanici privredne organizacije, nego da će se iz tih stanica razviti dispanzeri za medicinu rada.

Odeljenja, zavodi ili instituti za medicinu rada su na stručno višem nivou. Ne bih se složio s tim da se mora odrediti koja političko-teritorijalna jedinca treba da ima odeljenje, koja zavod, a koja institut za medicinu, zavisno od čitavog niza faktora: ekonomskih, kadrovskih i sličnih. Negde će takva institucija biti opštinskog karaktera, a negde će obavljati posao za nekoliko komuna ili za čitav srez. Dakle, ne treba insistirati na nekoj šablonskoj organizaciji. Ta organizacija neka se razvija adekvatno specifičnim prilikama određene zajednice.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Ima reč poslanik dr Zagorka Pešić-Golubović, Beograd.

Dr Zagorka Pešić-Golubović *(Izborna jedinica Beograd—Zvezdara):*

Drugovi poslanici, dozvolite mi da stavim izvesne primedbe na izveštaj Inspekcije rada u vezi s jednim zanemarenim aspektom koji, prema mom shvatanju, ima mesta u ovakvom izveštaju i spada u kompetenciju našeg Veća.

Izveštaj Inspekcije rada koji daje iscrpna obaveštenja o prekršajima u oblasti radnih odnosa, o povredama na radu i merama za zaštitu rada, mogao je, po mom mišljenju, biti više iskorišćen za jednu analizu položaja proizvođača u našim izmenjenim socijalističkim uslovima, naravno, u onoj meri u kojoj se to može sagledati u vezi s ovim pitanjima koja mi razmatramo.

Takvu analizu je, razume se, vrlo teško sačiniti jer nedostaju matreijali i nema još dovoljno naučnog istraživanja u toj oblasti. Ali, izveštaj je, mislim, morao bar da naglasi taj aspekt i da istakne potrebu da se ubuduće mere zaštite rada posmatraju i iz tog ugla, to jest, kako deluju na menjanje položaja našeg radnog čoveka u radnim odnosima.

Dobija se utisak da ova komponenta nedostaje i u većini drugih publikacija, koje su meni poznate, a koje razmatraju probleme rada. A baš taj aspekat je specifičnost stava našeg socijalističkog društva prema problemima rada — čoveka na radu.

Podaci izneti u izveštaju pokazuju (21 strana izveštaja), da navedem samo neke primere, da je bilo u 1962. godini 19.670 slučajeva prekršaja u vezi s radnim vremenom, 15.342 slučaja u vezi s ličnim dohocima i naknadom, 5.404 slučaja u vezi s odmorima i odsustvom, 20.226 u vezi s prestankom radnog odnosa, 9.971 u vezi sa pravima učenika u privredi itd. Ili, na strani 45, kada je reč o uslovima rada, postoji 10,5% preduzeća u kojima su nezadovoljavajući uslovi rada.

Dakle, ovi podaci ukazuju da naši radni ljudi nisu dovoljno zaštićeni, da se njihova prava često krše. Zar to ne govori o jednom aktuelnom problemu da se i u uslovima radničkog samoupravljanja ipak sporo menja položaj proizvođača u sistemu novih radnih odnosa?

U izveštaju se navodi kako ove povrede, zbog kojih moraju da intervenišu organi Inspekcije rada, utiču na produktivnost rada i kakve sve materijalne štete izazivaju. To je, razume se, veoma važno u našem nastojanju da što pre izgradimo industrijski razvijenu zemlju. Ali, u izveštaju nema reči o tome kako ti prekršaji i povrede utiču na usporavanje promena i ostvarenja nove uloge radnika na radu, koji podrazumeva sistem samoupravljanja, spajajući ulogu proizvođača i upravljača. Može li radnik kome se krše osnovna prava, shvatiti da je on upravljač i faktor od koga zavisi rešavanje problema u preduzeću, pa i njegovih ličnih problema, na primer, u izveštaju se navodi da ima slučajeva da radni dan traje i po 16 časova, ako on mora da izgubi dane i mesece tražeći sudsku zaštitu? Zar ovi podaci, i bez drugih, dubljih i dokumentovanijih analiza, rečito ne govore baš o tome da je svaki prekršaj i povreda na radu ujedno i kršenje naših socijalističkih principa o izmenjenom položaju proizvođača?

Dalje se u izveštaju navodi da je broj inspektora rada nedovoljan. Samim tim su, verovatno, i podaci koji su navedeni nepotpuni. Oni su samo delimični, znači slika bi mogla biti još ozbiljnija da su oni potpuniji.

Interesantno bi bilo znati, u vezi s tim, koliko se organi radničkog samoupravljanja bave ovim pitanjima i koliko su oni zbog birokratskog rešavanja problema zaštite na radu, ili neshvatanja njihovog značaja, direktni krivci za slučajeve kršenja prava radnika i povreda na radu. Isto tako, interesantno bi bilo znati koliko su službe inspekcije rada nastojale da zainteresuju i angažuju organe radničkog samoupravljanja kao pomoć u rešavanju tih problema.

Ne vidim da je moguće da Inspekcija rada deluje izolovano i nezavisno od organa samoupravljanja. Pored toga, takođe bi bilo interesantno znati da li su se organi Inspekcije rada povezivali i sarađivali s takvim stručnjacima u preduzeću kao što su sociolozi i psiholozi, a koji i te kako treba, i mogu, da pomognu u rešavanju ovih problema. Sve bi, čini mi se, jedan potpuniji izveštaj to morao da obuhvati.

Stoga smatram da ima mesta zahtevu da se ubuduće ovom aspektu pokloni nužna pažnja i da naše Veće treba da inicira istraživački rad u ovoj oblasti, u saradnji s postojećim organima.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Ima reč poslanik dr Nikola Đuknić.

Dr Nikola Đuknić *(Izborna jedinica Niš):*

Drugarice i drugovi poslanici, u vezi s izveštajem Inspekcije rada i diskusija vođenih u Odboru za probleme rehabilitacije i zaštite na radu o pitanjima planova rada Odbora, o čemu je i predsednik Odbora maločas govorio, osvrnuo bih se na ovu problematiku u odnosu na Niš, kao veliki industrijski centar, s brojnim i mnogoljudnim i raznovrsnim preduzećima, gde najveći broj ovih problema iskrsava u praksi i traži odgovarajuća rešenja. Rekao bih nešto najpre o problemu medicinske rehabilitacije, a zatim o problemu profesionalne rehabilitacije i zaštite na radu.

Medicinska rehabilitacija sprovodi se u odeljenju za medicinsku rehabilitaciju Opšte bolnice u Nišu, koja raspolaže sa 90 postelja, smešteno u objektu namenski zidanom, opremljeno savremenom standardnom opremom i uređajima.

Kroz Odeljenje je u protekloj godini prošlo 1.292 bolesnika od kojih je nešto manje od polovine lečeno u stacionaru sa 14.093 bolesničkih dana, odnosno prosečnim lečenjem od 46 dana. To su posledice traume, oboljenja lokomotornog aparata i nervnog sistema, koji zajedno čine gotovo isključivu sadržinu lečenja.

Iz kratkog uvida u rad Odeljenja može se zaključiti sledeće: a) Odeljenje još ne raspolaže sopstvenim visokim i specijalizovanim kadrovima, već se ispomaže iz Beograda i koristi lekare na specijalizaciji. b) Srednji kadar sa srednjomedicinskom školom, osposobljen na kursevima u Saveznom institutu za rehabilitaciju, brojno zadovoljava, stručno delom, ali s neregulisanim, štaviše, podređenim statusom i opravdanom bojazni od osipanja. S obzirom na potrebe za njima, njihovom značaju u procesu rehabilitacije problem njihovog redovnog školovanja nameće se sam od sebe.

c) Uloga i mesto ostalih organa, organizacija i institucija u sistemu medicinske rehabilitacije, počev od zdravstvene stanice, nisu mogli biti sagledani. d) Saradnje i koordinacije među njima takođe nije bilo.

e) Pored nedostatka jedinstvenog shvatanja sistema rehabilitacije, ne postoji, isto tako, ni evidencija koja bi omogućila lak i stalan uvid u prirodu oboljevanja po vrstama bolesti, njihovu frekvenciju, kao i efikasnost lečenja i njihove nedostatke.

Zatim, problem profesionalne rehabilitacije. Profesionalna rehabilitacija sprovodi se po dva osnova, i to, kao profesionalna rehabilitacija rada i kao profesionalna rehabilitacija defektne dece invalida, prva, počev od 1. januara 1959, a druga od 1962. godine.

Kod obe vrste, medicinske i profesionalne rehabilitacije, nije postojala koordinacija ni čvršća povezanost, tako da se profesionlna rehabilitacija obavlja kasnije, nezavisno od prve, te među njima ne postoji kontinuitet.

Rad u prvostepenim invalidskim komisijama pokazao je da, sem odeljenja za medicinsku rehabilitaciju bolnice, druge ustanove i odeljenja na ovome pitanju nisu ništa uradili, mada je istaknuta ideja da mnoge zdravstvene ustanove, a naročito one gde se bolesnici zadržavaju duže vremena na lečenju, kao što je sanatorijum za TBC, još za vreme lečenja treba da otpočnu s medicinskom rehabilitacijom, a da bi to bila priprema za profesionalnu rehabilitaciju u slučajevima promene ranijih zanimanja.

Od ukupno 692 priznata invalida rada, to jest invalida druge i treće kategorije, profesionalnu rehabilitaciju koristio je samo mali broj. Za proteklih pet godina, rehabilitacija je sprovedena za 38 invalida rada. Od toga broja, profesionalnu rehabilitaciju završio je 21 invalid i svi oni uključeni su u proizvodnju na nova radna mesta. Kod preostalih 17 rehabilitacija je u toku.

Opravdanje za ovako mali broj profesionalno rehabilitovanih, objašnjava se na sledeći način: a) Dobar deo invalida rada je stekao kvalifikaciju isključivo radom na svom radnom mestu dugogodišnjom praksom i iskustvom, mada oni ne poseduju ni osnovno školsko obrazovanje, a često su i nepismeni. Takvim invalidima je vrlo teško, skoro nemoguće, odrediti profesionalnu rehabilitaciju za drugi posao.

b) Dobar broj osiguranika stiče invalidnost posle navršenih 40—45 godina života, te ne-

maju pravo na profesionalnu rehabilitaciju, već stiču pravo na invalidsku penziju u smanjenom iznosu.

c) Na području Niša nema ustanove gde bi se mogla obavljati profesionalna rehabilitacija pod posebnim uslovima, već se ista obavlja isključivo po opštim, privrednim, organizacijama.

Što se tiče rehabilitacije dece invalida, takođe nije mnogo urađeno. Na području sreza Niš, prijavljeno je 1.147 dece za kategorizaciju defektnosti. A od toga 676 dece osiguranika. Od ovoga broja kategorizacija je izvršena kod 642 deteta, od kojih 414 dece osiguranika. Komunalnom zavodu je podneto 119 zahteva ukupno za rehabilitaciju, a ista je odobrena za 47 dece, a od tog broja na rehabilitaciji se nalazi danas 36.

Rehabilitacija dece invalida predstavlja poseban problem i velike teškoće, jer njihovu rehabilitaciju nije lako sprovoditi pod opštim uslovima, već u zaštitnim radionicama i ustanovama specijalno namenjenim za ovu svrhu, a kojih u Nišu nema. U Nišu postoji jedna zaštitna radionica, kako za rehabilitaciju i zapošljavanje dece invalida, tako i za invalide rada. Ista je nedovoljno opremljena, nema ni dovoljno smeštajnog prostora, a ni dovoljan broj stručnih kadrova. Sada je u izgradnji jedna zaštitna radionica koja bi odgovarala nameni, i koja bi bila u stanju da se pozabavi povezivanjem medicinske i profesionalne rehabilitacije i da vrši rehabilitaciju pod opštim i posebnim uslovima. Za sada je obezbeđena suma od 64 miliona, a u 1964. bilo bi potrebno još 86.

A sada nešto o zaštiti na radu. Privredne organizacije na teritoriji sreza Niš imale su, bezmalo, 50.000 osiguranika, dok u samom Nišu na približno 52.000 aktivnih osiguranika na samu industriju otpada 23.000, a na ostale privredne organizacije oko 17.000 osiguranika.

Pored privrednih organizacija i zdravstvenih stanica u preduzećima, zaduženih za problem zaštite na radu svojih radnika, zdravstvenu zaštitu na teritoriji sreza Niš sprovodi Odeljenje za medicinu rada Zavoda za zdravstvenu zaštitu u Nišu i Zavod za zaštitu rada.

Medicinsku zaštitu obezbeđuje deset postojećih zdravstvenih stanica u većim privrednim organizacijama i Odeljenje za medicinu rada, a tehničku stranu obezbeđuje Zavod za zaštitu rada. Program rada ovih zdravstvenih stanica još uvek je preventivno-kurativnog smera s neznatnim akcentom na preventivu. Učešće privredne organizacije u finansiranju programa preventivnog rada je minimalno i najčešće svedeno na plaćanje fabričkog dodatka lekarima koji rade u zdravstvenim stanicama preduzeća.

Komunalni Zavod za socijalno osiguranje učestvuje danas u finansiranju određenih preventivnih mera na osnovu planova rada zdravstvenih stanica. Ali, te akcije su tek u začetku i još uvek svedene na minimum.

Šire učešće u finansiranju kako Komunalnog zavoda, tako i privrednih organizacija u odnosu 50% prema 50%, ide preko akcije Odeljenja za medicinu rada Zavoda za zdravstvenu zaštitu. Ovo odeljenje za poslednje dve godine prati zdravstveno stanje, otkriva, leči i sprečava profesionalna oboljenja radnika na ugroženim radnim mestima. Iako je Odeljenje tokom dve poslednje godine sistematski obradilo 500 radnika koji rade s olovom, 3.500 radnika na organskim rastvaračima, gasovima i prašinom, 1.000 vozača motornih vozila, ono nije suficijentno s obzirom na postojanje 15.000 ugroženih radnih mesta na području Niša.

U vezi s raznovrsnom delatnošću Zavoda za zaštitu rada u Nišu po mnogim profilima, počev od planiranja i projektovanja, pa preko studijskih izrada adekvatnih zaštitnih sredstava, koja najbolje odgovaraju uslovima rada, do obrazovanja i usavršavanja kadrova i naučnog studiranja uslova rada, istakli bismo dva, odnosno tri momenta.

Prvo, iz pregleda kretanja povreda na radu za period od 1. januara do 31. juna 1963. godine s uporednim podacima za 1961. i 1962. godinu, proizlazi da je za približno isti broj upošljenih indeks kretanja povreda u proseku iznosio 89 u 1961. godini, 57 u 1962. godini i 51 u 1963. godini.

Drugo, iz pregleda kretanja slučajeva privremene nesposobnosti i dana bolovanja za isti vremenski period za 1962. i 1963. godinu vidi se da je broj povređenih i obolelih od 49.160 iz 1962. godine opao u 1963. godini na 29.857, a da je broj bolesničkih dana od 332.611 u 1962. godini opao na 224.785 u 1963. godini.

Treće, ono što je drug Moma Zdravković, direktor Zavoda za zaštitu na radu zaboravio da kaže maločas u svome govoru pred ovim Većem jeste da je Zavod za zaštitu rada u Nišu danas na samostalnom finansiranju i pored toga što on raspolaže ogromnim kadrom od 70 stručnjaka, od kojih 30 i nešto visokokvalifikovanih.

Iako je veći broj faktora bio od uticaja na ovo smanjenje, ne bi trebalo pri tom zanemariti, prilikom ocene, veće razumevanje od strane samih privrednih preduzeća, kao i uspostavljenu koordinaciju između svih organa i institucija zainteresovanih za sve ove probleme. Već i veličina i značaj problema koji nam nameće rehabilitacija i zaštita na radu, a što je radom u Odboru, a i danas na ovom skupu, jasno istaknuto, zaslužuje da budu razmatrani na ovom forumu i predlažemo da uđu u program rada.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Ima reč poslanik dr Ante Jamnicki.

Dr Ante Jamnicki *(Izborna jedinica Mostar):*

Drugarice i drugovi, vrijeme je poodmaklo pa ću biti kratak u svom izlaganju. Da se ne radi o potrebi sistematizacije cjelokupnog materijala o kojem je danas bilo dosta govora, odustao bih zbog kratkoće vremena od namjere da uzimam riječ!

Iz diskusije se vidi da je pitanje zaštite na radu, ma gdje se ono postavilo, uvijek kompleksno. Prema tome, ako je kompleksno, mora i da se rješava sa raznih aspekata, a tada je osnovno pitanje kako objediniti snage koje iz raznih aspekata rade na rješavanju istog zadatka i postići da jedinstveno djeluju na obezbeđenju zaštite rada u preduzeću.

Već je istaknuto, koliko od strane referenta, odnosno glavnog inspektora, toliko i od nekih diskutanata, da je program mjera značajan regulator u sprovođenju zdravstvene zaštite. Međutim, možda nisu u tim izlaganjima dovoljno podcrtani putevi donošenja i uvođenja programa mjera koji omogućuju da programi postanu stvarnost. Dozvolite mi da kažem nekoliko riječi o tome.

U prvom redu, ako je centralno pitanje program mjera, a on stvarno jeste centralno pitanje, jer mi idemo za tim da provodimo ustaljene programe zaštite rada, onda je osnovno kako treba obezbijediti da program mjera obuhvati realne potrebe. Mislim da je za tu svrhu potrebno poznavati ne samo stanje koje trenutno uslovljava donošenje određenog programa mjera, nego i potrebe u budućnosti, to jest, one koje će se javiti kao posljedica nastalih promjena u preduzeću, kao što su, uvođenje novog proizvodnog procesa, novog pogona itd. Treba poznavati i društvene promjene, na primjer, migraciona kretanja i drugo. Čuli smo, na primjer, iz izvještaja, mada uzrok tome nije objašnjen, da su povrede na putu za posao i na povratku s posla, u porastu. Treba ispitati uzrok toj pojavi da li je to, možda, u vezi s tim što sada prijevoz plaćaju sami radnici, pa je to pogoršalo situaciju prijevoza radnika, i da li baš zbog toga i nastaje veći broj povreda. I takve dakle pojave treba temeljito ispitati, da bi programi mjera bili što potpuniji.

Drugo, program mjera mora biti donesen od nadležnog organa upravljanja i u njemu moraju biti obuhvaćeni svi sastavni elementi zaštite zdravlja radnika, a ne samo parcijalni program službe HTZ, zdravstvene službe i drugih službi preduzeća. Takođe, treba obezbijediti adekvatan sistem praćenja realizacije toga programa. Program mora biti zasnovan na realnim mogućnostima, a to zahtjeva da stručne službe budu dovoljno jake i da cijeli kolektiv preduzeća bude usmjeren na provođenje i realizaciju toga programa. Isto tako, program mora biti zasnovan na statutu privredne organizacije, kao i na drugim eventualnim propisima.

Ako bi se tako programi donosili, ako bi se na ovim principima zasnivala njihova izrada, ako bi se obezbijedilo njihovo izvođenje i praćenje realizacije, te ako bi svi faktori jedinstveno učestvovali u izvođenju programa mjera, onda bi zaštita zdravlja bila sigurno postavljena na kolosjek stalne i trajne službe preduzeća.

Još nekoliko riječi o onom uzdizanju kadrova, o kojem je govorio dr Trifković iz Tuzle. Ne mislim na redovno školovanje i specijalizaciju odgovarajućih kadrova, nego o potrebi ispomoći specijalizovanih institucija medicine rada službama u preduzećima. Te institucije trebalo bi da rješavaju pojedina pitanja za koja lokalna služba nije dorasla, jer nema odgovarajućih kadrova. One ne bi rješavale samo stručno-naučne probleme, već bi radile i na uzdizanju lokalne službe. Lokalna služba mora biti sposobna da se hvata u koštac sa svojim svakodnevnim problemima. Mislim da te pomoći nije bilo dovoljno. Specijalizovane službe bi morale biti više usmjerene na pomoć lokalnoj službi, stručno je uzdizati kako bi dorasla problemima u skladu, koliko god je to moguće, sa svojim materijalnim kapacitetima. Stoga se i postavlja pitanje gdje je mjesto takvim ustanovama, da li u centru republike ili pri samim privrednim kombinatima, gdje bi mogle neposredno rješavati iskrsle probleme. Mišljenja sam da bi ih trebalo locirati bliže industrijskim bazenima, i to tamo gdje se javljaju određeni problemi medicine rada. One treba da su specijalizovane i osposobljene za svakodnevne intervencije kao oslonac lokalnim službama.

Na koncu, trebalo bi, isto tako, zahtjevati da predmet medicine rada bude obavezan za sve stručne profile u proizvodnji: inženjere, tehnologe itd., da bi mogli sa punim razumijevanjem učestvovati u izvođenju programa zaštite rada.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Ima reč Stevo Vujaković, glavni inspektor rada Socijalističke Republike Hrvatske.

Stevo Vujaković:

Drugovi poslanici, htio bih u svojoj diskusiji da ukažem na neke probleme koji u praksi iskrsavaju i ometaju pravilnu primjenu zakonskih propisa na koje je obavezna inspekcija rada.

U Hrvatskoj, a slično i u čitavoj zemlji, zaštitom na radu, u posljednje vrijeme, bavi se svatko, počev od stručnih zdravstvenih in-

stitucija, inspekcije rada, privatnih obrtnika koji izrađuju razna lična zaštitna sredstva, do raznih studentskih i drugih grupa koje se bave propagandnom djelatnošću, što znači da je to pitanje u prilično velikoj mjeri nesređeno, odnosno nesistematizirano, tako da izvjesni ljudi, pa i institucije, zahvataju te poslove u onoj mjeri u kojoj se njima najviše isplati.

Onda se postavlja pitanje: da li je služba zaštite na radu služba zdravstvene zaštite, ili je služba tehničke zaštite. Mi, inspektori rada, dajemo ovoj posljednoj prioritet, a zdravstveni kadrovi prioritet daju ovoj drugoj. Međutim, dati jednoj ili drugoj prioritet, mislim da je nepravilno. Tu neminovno treba tražiti zajednički put za riješavanje tog problema. Do danas, uglavnom, to se riješavalo na neorganizovan način. Na primjer, zdravstvenih službi u radnim organizacijama koje se bave preventivom uglavnom nema više u Hrvatskoj. One su postojale u mnogim poduzećima, ali, u praksi su likvidirane. Lečnici koji primaju honorar za preventivu, uglavnom se bave kurativom.

Sada se postavlja pitanje da li zdravstvena služba, koja ima vrlo veliku ulogu u radnoj organizaciji, može da bude izvan radne organizacije. Ima slučajeva da su radne organizacije uložile vrlo velika finansijska sredstva da bi nabavile razne instrumente, a sada su to povukli zavodi za zdravstvenu zaštitu. Onda je jasno da te instrumente radna organizacija ne koristi u onoj mjeri u kojoj je to bilo ranije.

Drugo pitanje je pitanje sredstava. Do danas smo riješavali one stvari koje su nam bole oči: nezaštićen stroj, slabe električne instalacije, ali skoro niko nije ispitivao koji su sve uzroci povreda na poslu. Šta je razlog tome? Ranije se zdravstvena služba u priličnoj mjeri bavila tim pitanjem, to jest, dok je bila budžetska ustanova. Danas, pošto to više nije, ako hoće nešto da ispitaju, moraju tražiti sredstva od radne organizacije, pa od radne organizacije zavisi ishod.

Stoga mislim da je vrlo važno postaviti pitanje sredstava. Ko treba da finansira izvjesne radove, mjere koje su od zajedničkog interesa na jednom određenom području? Bez sumnje, radna organizacija treba da snosi glavninu. Ali, ima takvih problema koji iziskuju studijsko-naučni rad. Međutim, to dannas nitko ne finansira, a to je problem sa kojim bi se trebalo pozabaviti.

Šta sve utiče na povrede na radu, šta su uzroci i izvori povreda, to je vrlo teško reći.

Sama radna organizacija nije u stanju da rješi sve probleme, niti može da iznađe izvore i uzroke povreda na poslu. U Hrvatskoj je vrlo visok broj povreda na radu u onim radnim organizacijama gdje radnici putuju na posao. Nije rijedak slučaj da radnik putuje po 20 kilometara do svog radnog mjesta, vozi se u vlaku, u hodniku. Neki put, radnik poluprmrznut s vlaka juri u radnu organizaciju, i već je prvog sata povrijeđen jer se fizički iscrpeo putujući po nekoliko sati. Stoga, u posljednje vrijeme, u Hrvatskoj neke radne organizacije daju pola sata odmora radnicima prije početka rada. Jer, radnik se više umori dolaskom na posao, nego provodeći na poslu četiri sata, gdje je udoban ambijent i gdje je on sređen. Uzmimo i primjer prekovremenog rada. Dešavaju se nesreće u željezničkom saobraćaju, a u mnogo slučajeva uzrok im je veliko prenaprezanje ljudi. Rijedak slučaj je da se nije utvrdilo da je šofer 12, 13 i 15 sati vozio prije nego se nesreća dogodila. Ako neko vozi po 14, 15 sati, njegova opreznost nije onakva kakva bi trebalo da bude. To je jedan od uzroka. Međutim, treba riješiti problem koji je drug Has istakao u svom izvještaju, to jest, reorganizacije saobraćaja. Treba stvarati poduzeća koja bi se brinula o cestovnom saobraćaju. Na primjer, da li jedan šofer kamiona na putu iz Rijeke za Skopje, treba da ide do Skopja, i ako ima još jednog šofera sa sobom. Ako i sam putuje kamionom do Skopja, on je fizički iscrpen, iako je bio pet sati za volanom. Uzrok povredama je i nekvalificiranost kadrova. U Hrvatskoj najviše smrtnih nesreća ima u poljoprivredi, oko 20 ljudi prosečno. Pri ispitivanju, utvrdilo se da su 99,9% traktoristi i to traktoristi sa četrnaestodnevnim kursom sa omladinskih akcija. Onda nije čudo što su ti ljudi nastradali.

Znači, postoji niz faktora koji uslovljavaju zaštitu na radu. Prema tome, ona je vrlo složena. Ona zahtijeva danas niz specijaliziranih kadrova i institucija koje treba da se po jednom određenom programu i planu bave time. Posebno je važna koordinacija tih isnstitucija, to bi objedinilo, koordiniralo čitavu zaštitu na radu. Nije rijedak slučaj kod nas u Hrvatskoj da dve institucije uporedo isti problem riješavaju, što, često puta, dovodi do velikih materijalnih izdataka. Prema tome, mislim, da službu zaštite na radu treba, uglavnom, postaviti na bazi produktivnosti, to jest, povezati je sa produktivnošću. Službu zaštite na radu treba drukčije postaviti od službe higijensko-tehničke zaštite, nju treba postaviti da organizira stručnjake u radnoj organizaciji da prate i izučavaju uzroke i povrede. A odgovornost za zaštitu na radu treba prenijeti na one organe koji su odgovorni za proizvodnju.

U Hrvatskoj radnik vrlo često ne nosi lično zaštitno sredstvo. Kad se sazna da će inspektor doći, svi radnici imaju nova lična zaštitna sredstva na sebi. Mi smo ih pitali da li to možda nisu danas dobili. Naravno da nisu, jer ih ne nose kada nas nema, ili, pak referenta HTZ, a drugi nitko to ne postavlja. Mislim da bi za to trebalo da bude odgovoran poslovođa. U izvještaju, a i diskusiji je istaknuto kada treba početi riješavati problem zaštite na radu.

I ja, također, mislim da to treba riješavati prije nego u radnoj organizaciji počne proizvodnja. Sa sigurnošću, drugovi, može se utvrditi da u Hrvatskoj u 200 novoizgrađenih i rekonstruiranih poduzeća nije bio riješen problem higijensko-tehničke zaštite.

Prema tome, ozbiljno se postavlja pitanje kako zaštitu na radu riješiti i da li pripremamo kadrove kroz škole da to rješavaju. U Hrvatskoj jedan jedini fakultet, i to rudarski, ima u svojoj nastavi higijensko-tehničku zaštitu, kao i jedna baletska škola u Splitu. Nijedna tehnička škola nije imala predmet higijesnko-tehničke zaštite. Kod nas će neka vijeća Sabora raspravljati o tome i misli se da tu nastavu prosto treba ozakoniti. Eto, na primjer, prosvjetni organi su prepustili službi inspekcije rada da sačini programe šta bi trebalo da se predaje u kojoj školi. Mi smo prisiljeni da to prihvatimo, jer to niko drugi neće da učini. Međutim, mi nemamo takve kadrove u službi inspekcije rada, pa je Sabor obezbijedio par miliona dinara radi angažiranja kadrova koji bi izradili takve programe. Ali, podvlačim, bez propisa to će opet ovisiti o dobroj volji pojedinih škola i fakulteta, jer oni sami sačinjavaju svoje programe. Nema nekog centra koji bi diktirao šta treba da uđe u određene programe. Zbog toga mislim da bi novim propisima, zakonom o zaštiti na radu, trebalo tačno odrediti, ili, bar približno, čitav sistem zaštite i odrediti ulogu i zadatke svim institucijama koje se bave tim pitanjem.

Na kraju bih rekao nekoliko riječi o radnim odnosima. Mislim da bi to trebalo ozbiljno razmotriti. Drugovi u diskusiji su naveli da su intervencije, što se tiče zakonskih propisa, u porastu. Na primjer, u Hrvatskoj je 1961. godine bilo 20.000 intervencija, u 1962. godni 31.000. Po sadašnjim podacima, broj će porasti u 1963. godini. Međutim, postavlja se pitanje da li inspektor rada po Zakonu o inspekciji rada treba da kontroliše i primjenu internih propisa radnih organizacija. Znači, trebalo bi kontrolisati da li se pravilno primjenjuje pravilnik jedne radne organizacije. Mi smo imali uvid u 100 pravilnika radnih organizacija. U tih 100 pravilnika ima po 10—15 protuzakonitih postavki. Primjer iz jednog pravilnika: ako radnik četiri dana izostane s posla, a ako je zaradio 30.000 dinara, kazneni poeni iznose 20.000 dinara. Znači za onih dvadeset i nekoliko dana koje radi dobija ostatak prihoda, to jest, 10.000 dinara. Radna organizacija to opravdava tim što na taj način u sezoni poljoprivrednih radova onemogućava veliki izostanak s posla. Međutim, sad se postavlja pitanje da li može inspekcija rada, i na koji način, zabraniti radnoj organizaciji da to sprovodi. Praktično ne postoje mogućnosti, ona nema nikakvog ovlašćenja izuzev upozorenja. I pored ovoga, u prošloj godini, od 30.000 intervencija uspješno je inspekcija riješila 26.000. Znači, u 26.000 slučajeva radne organizacije su bez sudskog spora pristale da se te pritužbe riješe.

Inspekcija rada podnosi izvještaj radnoj organizaciji. Radnički savjet treba obavezno na prvoj sjednici da razmatra taj izvještaj. Bar u Hrvatskoj, ni 1% radnih organizacija ne razmatra naš izvještaj, niti na sastanak poziva inspektore rada da pruže, na primjer, izvjesne podatke.

Prema tome, trebalo bi ubuduće, s obzirom na radničko upravljanje, odrediti u kojoj mjeri treba služba inspekcije rada uopće da interveniše u pitanju radnih odnosa. To je, čini mi se, i pitanje sindikata i mnogih drugih faktora. Ja sam bio vrlo veliki pristalica arbitraža koje su u mnogo slučajeva riješavali probleme. Zato i sada mislim da bi trebalo da postoje neka vijeća koja će pitanja iz radnih odnosa riješavati. Jer, danas, radnik treba da čeka na sudu i po šest mjeseci, ili, on se nosi na sudu s advokatom koji zastupa radnu organizaciju a u većini slučajeva, radnik je nepismen, ne zna da zastupa svoja prava, i skoro u 95% slučajeva, izgubi na sudu, i ako je u pravu.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Ima reč dr Miloš Kilibarda, predstavnik Instituta za medicinu rada Srbije.

Dr Miloš Kilibarda:

Pošto je direktor našeg instituta prof. Karajović bolestan, uzeo sam slobodu da prodiskutujem o nekoliko problema. To je malo teže, jer je o mnogima bilo već reči.

Rekao bih nešto u vezi s otkrivanjem izvesnih oboljenja koja su vezana s radom. Tu se najčešće govori o profesionalnim oboljenjima i konstatujemo, što je i ovde rečeno, da je broj tih oboljenja u porastu, a nismo informisani koliko ih ima. Sve dotle nećemo biti informisani dok zdravstvena služba ne bude na tom nivou i kadrovski, i opremom, itd. da ta oboljenja može prvo otkriti, pa registrovati, pa tek onda sačinjavati analize. No, čini nam se da je broj oboljenja koja su vezana s radom, ili koja se reperkutuju na rad, daleko veći nego broj profesionalnih oboljenja priznatih zakonom, pa nam se čini da pitanje medicine rada, bar sa stanovišta oboljenja rada i radnog mesta, treba postaviti šire: to jest, kako se pojedina opšta oboljenja reperkutuju na rad, radne uslove i radnu sposobnost, i obrnuto, kako se radni uslovi reperkutuju na već postojeća oboljenja, odnosno na čitavo zdravstveno stanje. Na zdravstveno stanje radnika utiče čitav niz faktora, o tome je bilo reči. Smatramo da zdravstveno stanje radnika, u prvom redu, zavisi baš od ekonomskih socijalnih i drugih momenata (vaspitanja, kulture, opšteg standarda itd). Ali, s druge strane, to se ne može radikalno menjati. Prema

tome, treba tražitti mesto zaštite rada s jednog realnog stanovišta, to jest, videti gde je mesto tehničke i medicinske zaštite rada. Čini nam se da treba poklanjati veću pažnju medicinskim problemima u vezi sa zaštitom rada, bez obzira što postoji tehnička zaštita, što je usavršena tehnologija proizvodnje, itd. Vrlo često se postavlja pitanje, osobito u zdravstvenim stanicama u privredi, da li je važniji preventivni ili kurativni rad, aktivnost, delatnost u vezi sa medicinom rada. Čini nam se mora da se postavi — i preventivni i kurativni rad. Samo treba odmeriti snage. To jest, mislim da je svima jasno da je preventiva vrlo skupa. Prema tome, treba da znamo sa kolikim sredstvima raspolažemo. Preventiva je relativno skupa, ali se isplati na duži period. A pošto mi moramo da budemo realni, onda moramo planirati na kraće rokove. Prema tome, mi možemo imati neki dalekosežniji plan o preventivnim akcijama, ali, treba da ga pravimo prema onome sa čime raspolažemo. U tom slučaju treba uložiti napor da u toj preventivnoj delatnosti nađemo meru, da ne ode sve na neke kurativne akcije. Tako to treba postaviti u privrednoj organizaciji, pa, i dalje. Ne može se zapostaviti rehabilitacija, ni medicinska, ni profesionalna, a ni druga, jer ono što se jednom uradi treba dalje unapređivati, omogućiti ljudima normalne i snošljivije radne uslove, i iz socijalnih razloga.

Prema tome, ne može se postaviti jaz između preventive i kurative. To treba da bude kombinovana delatnost, odmerena po planu, prema sredstvima sa kojima raspolažemo, imajući u vidu da treba sve više jačati preventivnu aktivnost, zato što se ona radikalno više isplati, daje više rezultata na unapređenju zaštite zdravlja radnika, i ekonomski je, na duže staze, opravdanija. Ali, često se ne nađe mera. Zatim, privredne organizacije su ostavljene da same odlučuju. One nemaju dovoljno kadrova, nije adekvatno rešeno ni plaćanje usluga, nije rešen ni niz drugih stvari iz organizacije zdravstvene službe, odnosa HTZ-zdravstvena služba, itd. Onda privredne organizacije odlučuju šta treba preduzimati iz preventivne aktivnosti. Tu ima niz grešaka, jer, najčešće u tome donose odluke preduzeće, direktor, radnički savet ili lekar. Međutim, gde su nam zdravstvene i druge institucije koje treba da regulišu interes zdravstvene službe i radnih kolektiva, to jest, zdravstvena služba u odnosu na kolektiv, na društvena sredstva, da li je nešto sa stručne strane postavljeno kako valja ili ne. Zbog toga što ne postoji takva institucija, u preventivnoj aktivnosti se greši, pa se, onda, kompromitije i sama preventivna delatnost.

Rekao bih nešto i o organizaciji. Po shvatanju o širini savremene medicine rada, mislimo da tu službu treba organizaciono tako postaviti da se ona može povezivati ne samo sa čitavom zdravstvenom službom, nego i sa drugim nizom faktora, institucija, koje utiču na unapređenje zdravstvenog stanja radnika. To jest, mi smatramo medicinu rada samo jezgrom zdravstvene službe u industriji, koja rešava određene probleme, a služi kao spona sa čitavom drugom zdravstvenom službom. Slažemo se da u privrednoj organizaciji, osobito u velikim preduzećima, to mogu biti dispanzeri, ali oni treba da svoju aktivnost proširuju dalje, na čitav niz zdravstvenih ustanova. Isto to važi i za republičke službe. Antituberkulozna služba, služba zaštite majke, žene i deteta i stomatološka služba, povezuju tu službu u celini, tako da nam se čini da medicina rada ne može da se shvati usko, nego mnogo šire.

Što se tiče mreže i organizacije te službe, vrlo malo je urađeno na tome. Pojedine kategorije proizvođača, pojedina zanimanja, pojedine službe su na radu vrlo malo zaštićene. Na primer, u železnici tek sada se govori o stvaranju neke službe koja ima veze sa medicionom rada. Ili, pak, služba civilne avijacije, a da ne govorimo o saobraćaju, o motovozačima, itd. Tu se pitanje profesionalne orijentacije i selekcije postavlja u vrlo oštrom svetlu, a mi, danas, bar u Srbiji, u Beogradu, imamo samo jedan zavod za orijentaciju pri izboru zanimanja, i to uglavnom za prosvetu, — orijentiše učenike u koju školu da se upišu. To je prilično zapostavljeno u privredi.

A sada o investicijama. Mislim da se problem investicija za službu zaštite rada, govorim više s aspekta medicine rada (ostavljam po strani pitanje tehničke zaštite rada, iako je ono važnije i radikalnije), vrlo akutan. Neke privredne organizacije hoće da investiraju više nego što su to do sada činile, u industrijsku zdravstvenu službu. Međutim, negde ih koče propisi. Jer, privredna organizacija to hoće da investira iz fondova koji pogađaju standard, a zdravstvena stanica nije uključena kao deo privredne organizacije, ona je samostalna. Mislim da je dobro što je samostalna, ali, drugim rešenjima i zakonskim propisima može se naći mehanizam da privredna organizacija može više da investira ako hoće da stvori zdravstvenu službu kakva treba i da bude. I da ne investira samo na nivou stanice, nego i dalje. To jest, trebalo bi da privreda stvara izvesne fondove, ne samo za unapređenje nauke u proizvodnji, nego i za zaštitu u toj proizvodnji, jer ona je deo ekonomike, proizvodnje. Međutim, tih fondova nema. Kada hoćemo da stabilizujemo ustanovu, onda treba planirati kadrove, naučnoistraživački rad, usmeravanje po disciplinama, po oblastima, ali, nema fondova i nemate s kim da ugovarate na duži rok. A bez fondova ugovaranje na duži rok je nemoguće. Uzmimo samo primer zaštite protiv buke i potresa. Ne može svako preduzeće da to samo ispituje i izučava. Treba otkriti kvalitet buke, pa pre-

ventivni rad otkrivanja podobnosti buke, pod kojim uslovima, gde je počelo početno oštećenje sluha, itd. Isto tako, to se ne može centralizovano sprovoditi u jednoj republičkoj instituciji, a još manje u instituciji za čitavu Jugoslaviju. U perspektivi, za to je potrebna jedna mobilna grupa koja bi to trebalo planski da radi. Ali, za to su potrebne investicije, pa kadrovi, pa oprema.

Što se tiče upravljanja u zdravstvenoj službi, negde je ona našla pomoć u društvenom upravljanju. Ali, medicina rada je specifična služba koja se mora povezati s privredom. Ako se s privredom ne poveže, nemoguće je probleme rešiti u celini. Privreda, uglavnom, treba da omogući rad na preventivi, koja je najskuplja. Iz fondova zdravstvene službe to se ne može rešiti. Mi ne insistiramo na samostalnosti svih tih ustanova, ali, insistiramo na njihovoj ekonomskoj, funkcionalnoj i društveno-samoupravnoj samostalnosti, u izvesnom smislu i u okviru druge ustanove. To donosi i sredstva za razvoj te službe i omogućava rešavanje svih problema. U vezi stim postavlja se i pitanje slobodnog izbora lekara. Znam da oko toga ima mnogo diskusija, a i kritike. Nama se čini da treba jačati i industrijsku zdravstvenu službu i zdravstvenu službu u naseljima. Pa ona koja bude bolja, koja pruža više uslova, ona će sigurno i okupiti najveći broj ljudi. Ne uzimam u obzir izvestan broj koji će zbog raznih razloga ići tamo gde njegov lični interes to zahteva, ali, većina će ići tamo gde je zdravstvena služba bolja. Međutim, danas, u preduzeću radi se samo o preventivnoj aktivnosti, a sva kurativna aktivnost se prebacuje na zdravstvene stanice u naselju. Ako se zdravstvena služba u preduzeću za pet-šest godina razvije do tog stepana da može pružiti svaku zdravstvenu pomoć, onda će ona povući natrag sve one koji su se upisali u zdravstvenu stanicu u naselju. Prema tome, čini nam se da to treba ostaviti da praksa rešava. Paralelno treba rešiti pitanje izveštajne službe, i, što je osobito važno, pitanje razrade mehanizma plaćanja usluga. Jer, današnje plaćanje usluga remeti te dve službe. Tu se, verovatno, može naći neko rešenje koje će omogućiti čoveku da dobije zdravstvenu pomoć bez obzira gde je upisan.

Rekao bih nešto i o saradnji sanitarne inspekcije i inspekcije rada. O tome je bilo malo reči. Čini nam se da problem nadzora treba uglavnom rešavati kombinovano i zajednički, jer se njihovi problemi prepliću. Možda je inspekcija rada šira, jer ona se povezuje s drugim inspekcijama, ali ona ne može sinhronizovano da deluje ukoliko ne sarađuje sa sanitarnom inspekcijom rada. Ne treba postaviti inspekcijsku službu da je ona samo instrument kontrole, kako se to često shvata, nego je ona jedno merilo preko koga mi registrujemo koliko je efikasna naša zdravstvena služba i druge mere. Isto tako, ona može poslužiti kao služba koja može davati preglede i predloge kako treba izvesne službe, bilo zdravstvene ili druge, reorganizovati i postaviti.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Lista prijavljenih govornika je iscrpena. Da li još ko želi da se javi za reč u vezi s prvom tačkom dnevnog reda? (Niko se ne javlja).

Onda, da zaključimo diskusiju. Poslanici su bili obavešteni da su im podeljeni predlozi zaključaka naša dva odbora. Mada se niko od diskutanata nije direktno pozivao na zaključke, pošto sam pratila diskusiju, smatram da su uglavnom svi ili poduprli, ili ilustrovali određene konstatacije i predloge zaključcima, a neki su, opet, predlagali neka nova pitanja ili neke nove aspekte, ili su jače istakli probleme.

Predlažem da naša dva odbora rezimiraju diskusiju i te predloge i da analogno tome prilagode i dopune svoje programe rada. Da li se Veće slaže? (Svi se slažu).

Obaveštavam Veće da je potekla inicijativa od Odbora za rad i radne odnose i Odbora za zdravstvo i socijalnu politiku Saveznog veća da se zajedno s našim Većem i s našim odborima pripremi jedna kompleksnija problematika zaštite na radu koja bi se onda razmatrala i na nekim drugim većima Skupštine.

Prelazimo na drugu tačku dnevog reda: Pripreme za izradu poslovnika Veća.

U vezi s izradom poslovnika dozvolite mi da kažem nekoliko uvodnih reči.

Uporedo s izradom poslovnika Savezne skupštine potrebno je da se pristupi radu i pripremama na donošenju poslovnika Socijalno-zdravstvenog veća. S obzirom na to da su veća Savezne skupštine osnovni nosioci aktivnosti Skupštine, izrada ovih dokumenata ima poseban značaj. Jučerašnja plenarna sednica Savezne skupštine, referat predsednika Edvarda Kardelja o organizaciji i metodu rada Skupštine, kao i diskusija, predstavljaju ne samo stvaralačku razradu ustavnog načela u našem predstavničkom sistemu, nego sadrže i veoma značajne smernice za realizaciju našeg zadatka. Polazeći od tih zajedničkih, opštih, principijelnih postavki i smernica o organizaciji i metodu rada Skupštine, izraženih na plenarnoj sednici, potrebno je ukazati na to da naš poslovnik pored toga treba da izrazi i sve specifičnosti koje proizlaze kako iz sastava i delokruga Veća, tako i iz samoupravnog karaktera ovog skupštinskog tela.

Da napomenem samo nekoliko pitanja koja treba naročito imati u vidu. Pre svega, prilikom izrade poslovnika posebnu pažnju treba obratiti preciziranju delokruga Veća, uzimajući u obzir celokupan obim poslova koji obuhvata, kao što je poznato: problematiku zdravstva,

socijalne zaštite, socijalnog osiguranja i zaštite na radu. Pritom, naročitu pažnju zaslužuje definisanje onih zadataka i metoda rada koji odražavaju ulogu Veća kao najvišeg samoupravnog organa u ovoj oblasti.

Pored toga, važno je sagledati ulogu i sadržinu rada Odbora, komisija i drugih tela Veća, koja treba da obezbede i omoguće kvalifikovan i efikasan rad Veću. Mislim da ne treba posebno ukazivati na to da će jedno od centralnih pitanja u izradi poslovnika predstavljati uloga poslanika kao nosioca aktivnosti inicijative. Konačno, u metodu rada Veća veoma značajno mesto zauzimaju i brojne društveno-političke, samoupravne i stručne organizacije i institucije koje se bave problematikom iz ove oblasti, a to iziskuje da oblici i metode saradnje sa njima nađu odgovarajuće mesto i u našem poslovniku.

U dosadašnjem relativno kratkom periodu Veća stekli smo određena, mada još skromna iskustva. Razmena ovih iskustava i mišljenja, bez sumnje, doprineće uspešnijem sagledavanju problema koji se postavljaju pred Veće u vezi s izradom poslovnika.

Otvaram diskusiju o ovoj tački dnevnog reda. Ko se javlja za reč? (Niko se ne javlja).

Pošto se niko ne javlja za reč, predlažem da Veće obrazuje Komisiju za izradu poslovnika. Da li se Veće slaže s tim da se obrazuje Komisija? (Svi se slažu).

Pošto je Veće odlučilo da se obrazuje Komisija za izradu poslovnika bilo bi potrebno da izaberemo predsednika i članove Komisije. Prema članu 24. stav 2. Odluke o privremenom poslovnom redu Veća, predlog za izbor komisije i veća može podneti najmanje deset članova Veća. Molim ko ima predlog za izbor Komisije?

Ima reč poslanik Smoljanić Ilija.

Smoljanić Ilija *(Izborna jedinica Našice):*

Drugovi poslanici, u ime grupe poslanika: Branka Sotre, Radoslava Jonaka, Ante Čapitovića, Lenke Antičević, Grozdane Solar. Milana Puškarića, Dragoljuba Vasića, Milana Paunovića, Mustafe Ajanovića i u svoje ime predlažem Komisiju za izradu poslovnika:

Predsednik Komisije: Radivoje Rubež. Članovi: Miloš Panjković, Marko Nedeljković, Mercedes Albert, Milan Ignjatović, Ruža Tadić i Saed Pozderac.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Čuli ste ovaj predlog za izbor Komisije. Ima li koji drugi predlog? (Niko se ne javlja).

Da li se ko javlja za reč u vezi s podnetim predlogom? (Niko se ne javlja).

Stavljam na glasanje predlog za izbor Komisije za izradu poslovnika Veća. Molim ko je *za* da digne ruku. (Svi dižu ruk). Ima li ko *protiv*? (Nema) Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Objavljujem da je Veće izabralo članove Komisije za izradu poslovnika Veća.

Prelazimo na treću tačku dnevnog reda: Pretres dopune i razrade okvirnog programa rada Socijalno-zdravstvenog veća.

U vezi s Nacrtom okvirnog programa rada Veća, koji je Veću dostavljen, primili smo i neke primedbe od strane poslanika. Uglavnom, primedbe su stavili devet poslanika, a po primedbama poslanici se mogu podeliti u tri grupe.

Prva grupa poslanika predlaže da se pokrenu neka pitanja koja nisu obuhvaćena Nacrtom programa.

Druga grupa poslanika postavlja pitanja koja su već obuhvaćena programom, ali, oni ih razrađuju ili ih posmatraju iz drugog ugla.

Treća grupa poslanika u potpunosti se slaže i podržava Nacrt ovkirnog programa Veća.

U prvu grupu spadaju predlozi poslanika Kristine Sapundžić i Strahinje Marinkova, koji traže da program rada obuhvati: naučno-istraživački rad u oblasti medicine, školovanje zdravstvenih radnika, farmaceutsku službu i zubno-lekarsku službu.

Poslanik Milutin Ćiril traži da program rada obuhvati donošenje novog propisa o dečjem dodatku i socijalno-medicinskoj zaštiti starih i nemoćnih osoba.

U vezi s ovim predlozima želela bih da napomenem da smo neke od ovih problema naknadno uključili u naš program rada. To se naročito odnosi na prva dva predloga, a to je problem istraživačkog rada u oblasti medicine i školovanje zdravstvenih radnika. Pored toga, prema nogućnostima i uslovima, Veće će se posebno pozabaviti i problemom farmaceutske službe i proizvodnje lekova. Problematika zubno-lekarske službe nadamo se da će doći do izražaja u programu u prilično širokom poslovniku našeg odbora za proučavanje zdravstvenog stanja naroda.

Zatim dolazi problem donošenja novog propisa o dečjem dodatku i problem socijalno-medicinskih istraživanja, zaštite starih i nemoćnih osoba. To su, isto tako, veoma interesantna pitanja, međutim, s obzirom na obiman program rada i naše realne snage, sumnjam da ćemo moći da ih obuhvatimo u toku 1964. godine. U svakom slučaju, pitanja su interesantna i doći će na dnevni red u narednom periodu rada Veća.

U drugu grupu pitanja dolaze predlozi poslanika Milutina Ćirila, Ivana Jadana, Miloša Panjkovića, Živojina Braznovića i Gojka Nikoliša, koji su svojim primedbama obuhvatili niz pitanja koja su, doduše, našla svoje mesto u programu, no, oni ih ili razrađuju ili im daju prioritet, ili upućuju na odbore da ih oni dalje razrade i konkretizuju.

Drugovi, ne bih htela sada detaljno da nabrajam sve predloge ali, mislim da su drugovi poslanici koji su stavljali primedbe već našli odgovora u definitivnoj redakciji programa rada Veća.

Međutim, ovde ću izneti primedbu dr Gojka Nikoliša, koji je kritikovao program, jer je problematiku zdravstvenog stanja naroda i politike zdravstvene zaštite konkretizovao na nekoliko konkretnih tema koje će, verovatno, pojedinačno ili grupisano prema srodnosti problematike doći na dnevni red sednica Veća.

Kao što vam je poznato, u prvobitnom nacrtu plana, koji smo usvojili na drugoj sednici, postavili smo neke probleme zdravstvenog stanja naroda kao jedan od prioritetnih zadataka. Želela bih da obavestim poslanike da je naš Odbor za proučavanje zdravstvenog stanja naroda upravo u konkretizaciji toga zadatka i tog radnog naslova, izradio probleme i zadatke koji su izraženi u programu rada.

To bi bio ukratko rezime poslaničkih primedaba.

A sada, u vezi sa samim nacrtom programa i s ovom informacijom o primedbama, otvorimo diskusiju o programu rada.

Ko želi reč?

Za reč se javlja dr Marjan Morelj, poslanik.

Dr **Marjan Morelj** *(Izborna jedinica Maribor):*

Drugarice i drugovi. Hteo sam da diskutujem u vezi s programom, ali, s obzirom da nas je drugarica predsednik izvestila da su svi poslanici bili dužni da do određenog roka, mislim da je to bio 21. januar, pošalju svoje primedbe pismeno, ja nisam imao vremena da ih pošaljem, ali, smatram da je jedino ispravno da svoje primedbe, takođe pismeno, dostavim sekretarijatu. To je jedno. Drugo, mislim da bi bilo dobro da posle ovih primedbi, koje su vrlo interesantne, sekretarijat, ili, da se to na neki drugi način omogući, te primedbe još jednom prouči i da one nađu mesto u našem definitivnom programu.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Ko se još javlja za reč? (Niko se ne javlja).

Pošto se niko nije javio za reč, zaključila bih diskusiju, s tim da će izgradnja i sadržina rada kod nas predstavljati jedan permanentan zadatak. Mislim da će sve ove primedbe vrlo korisno poslužiti našim odborima Veća.

Drugo, naš program rada je okvirni program, imajući u vidu da će iskrsnuti čitav niz aktuelnih problema koje sada nismo imali u vidu, a kojima ćemo morati dati i određeno prioritetno mesto. Prema tome, smatram da treba u tom pogledu i dalje razvijati inicijativu poslanika koji mogu dati svoje sugestije, bilo direktno na sednici Veća, bilo pismeno, bilo na sednicama odbora.

Pošto se više niko nije javio za reč, pitam članove Veća da li prihvataju predloženi okvirni program rada Veća? (Prihvataju).

Konstatujem da je predloženi okvirni program rada Veća usvojen.

Prelazimo na četvrtu tačku dnevnog reda: Izbor nekih tela Veća. U vezi s okvirnim programom rada Veća, potrebno je da Veće odluči da se pored već izabranih odbora Veća obrazuju još neki odbori i komisije koji će razmatrati pojedina pitanja i probleme, i to: prvo, Odbor za zdravstveno osiguranje; drugo, Komisija za naučno-istraživački rad, i, treće, da se odrede predstavnici za Zakonodavno-pravnu komisiju Savezne skupštine.

Osim toga, potrebno je uneti i određene izmene i dopune u sastavu dosadašnjih odbora s obzirom na preopterećenost pojedinih članova odbora.

Da li se Veće slaže sa ovim predlogom? (Svi se slažu).

Pošto je Veće saglasno s predlogom da se izaberu novi odbori, komisija i predstavnici za Zakonodavno-pravnu komisiju Savezne skupštine, kao i da se izvrše predložene izmene i dopune u sastavu dosadašnjih odbora, podsećam članove Veća da prema članu 24. stav 2. Odluke o privremenom poslovnom redu Veća, predlog za izbor odbora i komisija, kao i predlog za izmenu i dopunu odbora, mogu podneti najmanje deset članova Veća.

S obzirom da biramo tela Veća i da vršimo izmene i dopune u postojećim odborima, predlažem da grupa od najmanje deset članova Veća podnese jedinstveni predlog za sastav novog odbora i komisije, kao i za predstavnike za Zakonodavno-pravnu komisiju Savezne skupštine i izmene i dopune u postojećim odborima.

Da li Veće prihvata ovaj predlog? Molim ko ima predlog za izbor predloženih tela?

Ima reč drug Ilija Smoljanić.

Ilija Smoljanić *(Izborna jedinica Našice):*

Drugovi poslanici, u ime grupe poslanika, koje sam već citirao, mislim da nema potrebe da ponovo čitamo njihova imena, predlažem Odbor za zdravstveno osiguranje. Predsednik Momčilo Petrović. Članovi: Mercedes Albert, Sead Pozderac, Tugomila Lončarić, Sava Filipović, Dragica Kuhada, Mitre Minovski i Emin Osmani.

Komisija za naučno-istraživački rad: Predsednik Radivoje Berović. Članovi: Zagorka Pešić-Golubović, Drago Ikić, Marjan Morelj, Nada Tatić, Hristo Duma, Branko Šotra, Jelka Vesenjak-Hirjan.

Predstavnici za Zakonodavno-pravnu komisiju Savezne skupštine: Katica Kušec i Vera Spasojević.

Iz do sada izabranih odbora Veća predlažemo da se izvrše sledeće izmene:

Prvo, da se oslobodi rada u Odboru za društveni plan privrednog razvitka Jugoslavije drug Elisije Popovski. Drugo, iz Odbora za organizaciju i finansiranje zdravstvene službe Marjana Morelja. Treće, iz Odbora za penzijsko osiguranje treba osloboditi rada drugaricu Maru Nacevu. Cetvrto, iz Odbora za probleme boraca i ratnih vojnih invalida treba osloboditi Miodraga Filipovića. Peto, iz Odbora za statute opština, mesnih zajednica i radnih organizacija osloboditi Antu Jamnickog.

Za nove članove postojećih odbora predlažemo: u Odbor za probleme boraca i ratnih vojnih invalida druga Milovana Batanovića. U Odbor za statute opština, mesnih zajednica i radnih organizacija drugaricu Mirjanu Benac.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Ima li koji drugi predlog? (Nema).

Da li se ko javlja za reč u vezi s podnetim predlogom? (Niko se ne javlja).

Pre nego što pređemo na glasanje, predlažem da glasamo o predlogu u celini. Da li se Veće slaže da tako postupimo? (Slaže se).

Stavljam na glasanje predlog za izbor odbora, komisije i predstavnika za Zakonodavno-pravnu komisiju Savezne skupštine i za izmene i dopune u sastavu dosadašnjih odbora.

Ko je *za*, molim da digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv* (Nema). Da li se ko uzdržava? (Niko).

Objavljujem da je Veće izabralo članove Odbora za zdravstveno osiguranje, Komisije za naučno-istraživački rad, predstavnike za Zakonodavno-pravnu komisiju Savezne skupštine, kao i da je prihvatilo izmene i dopune u dosadašnjim odborima.

Ovim je dnevni red iscrpen.

Pre nego što zaključim sednicu, još jedno obaveštenje. Nove teze o penzijskom osiguranju nalaze se u holu. Molim poslanike da ih podignu.

Zaključujem sednicu.

(Sednica je zaključena u 14 č 30 min.)

ORGANIZACIONO-POLITIČKO VEĆE

5. SEDNICA

OD 5. FEBRUARA 1964. GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

1. Saopštenja;
2. Usvajanje dnevnog reda.

Dnevni red:

1. Pretres Izveštaja Mandatno-imunitetske komisije o dopunskim izborima u izbornoj jedinici 100-Ruma;
2. Pretres Predloga zakona o pomilovanju;
3. Pretres Predloga zakona o prestanku važenja Opšteg zakona o narodnim odborima;
4. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija;
5. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova;
6. Pitanje izrade poslovnika Veća i izbor Komisije za poslovnik;
7. Pretres Predloga programa rada Veća;
8. Izbor odbora i komisija Veća.

Govornici: Krsto Popivoda, Aleksandar Hristov, Miladin Sakić, Vojislav Paunović, Slavko Zečević, Josif Trajković, Danica Jurković, Viobran Stanojević, Vojin Dragović, dr Jože Vilfan, Todor Vujasinović, Momčilo Cemović, dr Petar Rihtar, Mirko Boškoović, Stanoje Aksić, Josif Trajković.

PREDSEDAVAO

PREDSEDNIK

KRSTO POPIVODA

Početak u 9 časova

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Otvaram Petu sjednicu Organizaciono-političkog vijeća Savezne skupštine. Konstatujem da postoji kvorum i da Vijeće može punovažno odlučivati.

Zapisnik sa 4. sjednice Vijeća od 27. decembra 1963. godine dostavljen je svim članovima Vijeća. Pitam poslanike da li neko ima primjedaba na zapisnik? (Nema).

Pošto primjedaba nema, zapisnik će biti ovjeren.

Poslanici Joco Voćkić i Esad Čengić spriječeni su da prisustvuju sjednici i mole odsustvo. Da li se Vijeće slaže da se ovim poslanicima odobri odsustvo? (Svi se slažu). Pošto se poslanici slažu, odsustvo im je odobreno.

Za ovu sjednicu predložen je ovaj dnevni red:

1. Pretres Izvještaja Mandatno-imunitetske komisije o dopunskim izborima u izbornoj jedinici 100—Ruma;
2. Pretres Prijedloga zakona o pomilovanju;
3. Pretres Prijedloga zakona o prestanku važenja Opšteg zakona o narodnim odborima;
4. Pretres Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija;
5. Pretres Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova;
6. Pitanje izrade poslovnika Vijeća i izbor Komisije za poslovnik;
7. Pretres Prijedloga programa rada Vijeća, i
8. Izbor odbora i komisija Vijeća.

Da li ima još kakvih prijedloga za dopunu dnevnog reda? (Nema).

Konstatujem da je predloženi dnevni red usvojen.

Prelazimo na prvu tačku dnevnog reda: Pretres Izvještaja Mandantno-imunitetske komisije o dopunskim izborima u izbornoj jedinci 100—Ruma.

Obaviješten sam od Mandatno-imunitetske komisije da je njen izvjestilac na današnjoj sjednici Vijeća, drugarica Grozdana Bilanović.

Dajem riječ drugarici Grozdani Bilanović.

Grozdana Bilanović *(Izborna jedinica Bosanska Gradiška):*

Mandatno-imunitetska komisija Organizacionopolitičkog veća Savezne skupštine na svojoj sednici od 5. februara 1964. godine razmotrila je izborna akta o dopunskim izborima za poslanika Organizaciono-političkog veća Savezne skupštine održanim u izbornoj jedinici 100—Ruma, gde je kandidat za poslanika Organizaciono-političkog veća Savezne skupštine bio Marinković Maksima Živko iz Sremske Mitrovice.

Razmatrajući izborna akta Komisija je ustanovila da su dopunski izbori u potpunosti osnovani na Zakonu o izboru saveznih poslanika članovi 97, 98, 99, i 102. i da nije bilo nepravilnosti koje bi uticale na rezultat izbora, pa stoga, na osnovu člana 37. stav 2. Odluke o privremenom poslovnom redu Organizaciono-političkog veća Savezne skupštine predlažem Veću da izvrši verifikaciju mandata poslanika Marinković Maksima Živka iz Sremske Mitrovice.

Predsednik Komisije,
Milan Rajačić, s. r.

Članovi:
Momčilo Cemović s. r., **Marija Delija** s. r., **Janez Zemljarič** s. r., **Grozdana Bilanović** s. r.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Otvaram pretres o Izvještaju Mandatno-imunitetske komisije.

Da li se neko javlja za riječ? (Niko se ne javlja).

Pošto se niko nije javio za riječ, stavljam na glasanje Izvještaj Mandatno-imunitetske komisije, odnosno prijedlog za verifikaciju mandata poslanika Organizaciono-političkog vijeća Marinković Maksima Živka iz Sremske Mitrovice, izabranog na dopunskim izborima u izbornoj jedinici 100—Ruma. Ko je *za*, molim neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema) Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Konstatujem da je Vijeće jednoglasno usvojilo Izvještaj Mandanto-imunitetske komisije, odnosno prijedlog za verifikaciju mandata poslanika Organizaciono-političkog vijeća Marinković Maksima Živka, iz Sremske Mitrovice, pa je prema tome mandat poslanika Marinković Maksima Živka verifikovan.

Prelazimo na drugu tačku dnevnog reda: Pretres Prijedloga zakona o pomilovanju.

Predstavnik Komisije za usklađivanje saveznih zakona i drugih saveznih propisa s Ustavom o ovom zakonskom prijedlogu je drug Svetolik Lazarević.

O ovom zakonskom prijedlogu Vijeću je podnijela Izvještaj Zakonodavno-pravna komisija, koji je dostavljen svim članovima Vijeća.

Otvaram opšti pretres o ovom zakonskom prijedlogu.

Da li predstavnik Komisije želi da usmeno obrazloži zakonski prijedlog?

Svetolik Lazarević:

Nemam ništa novo da dodam već datom pismenom obrazloženju.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Da li se ko javlja za riječ? (Niko se ne javlja za riječ).

Pošto se niko nije javio za riječ u opštem pretresu, otvaram pretres teksta zakonskog prijedloga.

Da li se ko javlja za riječ? (Niko se ne javlja).

Pošto se niko nije javio za riječ, stavljam na glasanje Prijedlog zakona o pomilovanju.

Ko je *za*, molim da digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Objavljujem da je Vijeće jednoglasno usvojilo Prijedlog zakona o pomilovanju.

Prelazimo na treću tačku dnevnog reda: Pretres Prijedloga zakona o prestanku važenja Opšteg zakona o narodnim odborima.

Predstavnik Komisije za usklađivanje saveznih zakona i drugih saveznih propisa s Ustavom o ovom zakonskom predlogu je dr Nikola Balog. Da li je prisutan? (Nije).

O ovom zakonskom prijedlogu Vijeću je podnijela Izvještaj Zakonodavno-pravna komisija, koji je dostavljen svim članovima Vijeća.

Otvaram opšti pretres o ovom zakonskom prijedlogu.

Da li se neko javlja za riječ? (Niko se nije javio).

Pošto se niko nije javio za riječ, otvaram pretres teksta zakonskog prijedloga. Da li se ko javlja za riječ? (Niko se nije javio).

Stavljam na glasanje Prijedlog zakona o prestanku važenja Opšteg zakona o narodnim odborima.

Ko je *za*, molim neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Objavljujem da je Vijeće jednoglasno usvojilo Priijedlog zakona o prestanku važenja Opšteg zakona o narodnim odborima.

Prelazimo na četvrtu tačku dnevnog reda Pretres Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija.

Predstavnik Komisije za usklađivanje saveznog zakona i drugih saveznih propisa s Ustavom o ovom zakonskom prijedlogu je drug Svetolik Lazarević.

O ovom zakonskom prijedlogu Vijeću je podnijela Izvještaj Zakonodavno-pravna komisija, koji je dostavljen svim članovima Vijeća.

Otvaram opšti pretres o ovom zakonskom prijedlogu.

Da li predstavnik Komisije želi usmeno da obrazloži ovaj prijedlog?

Svetolik Lazarević:

Ostajem pri obrazloženju koje je Komisija već dala uz zakonski prijedlog.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Da li se neko javlja za riječ? (Niko se nije javio).

Pošto se niko nije javio za riječ, otvaram opšti pretres teksta zakonskog prijedloga.

Da li se neko javlja za riječ? (Niko se nije javio).

Pošto se niko nije javio za riječ stavljam na glasanje Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija.

Ko je *za*, molim neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Objavljujem da je Vijeće jednoglasno usvojilo Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija.

Prelazimo na petu tačku dnevnog reda: Pretres Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova.

Predstavnik Saveznog izvršnog vijeća o ovom zakonskom prijedlogu je drug Vladimir Cerić, državni podsekretar u Saveznom sekretarijatu za finansije, a poverenik drug dr Vojislav Kravić, savetnik u Saveznom sekretarijatu za finansije.

O ovom zakonskom prijedlogu Vijeću je podnijela Izvještaj Zakonodavno-pravna komisija, koji je dostavljen svim članovima Vijeća.

Otvaram opšti pretres o ovom zakonskom prijedlogu.

Da li predstavnik Saveznog izvršnog vijeća želi da usmeno obrazloži ovaj prijedlog?

Dr Vojislav Kravić:

Nemam ništa novo da dodam onome što je već dato u pismenom obrazloženju.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Otvaram opšti pretres o ovom zakonskom prijedlogu. Da li neko želi riječ? (Niko se ne javlja).

Otvaram pretres teksta zakonskog prijedloga. Da li neko želi riječ? (Niko se ne javlja).

Pošto se niko nije javio za riječ stavljam na glasanje Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova. Ko je *za*, molim neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Niko). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Niko).

Objavljujem da je Vijeće jednoglasno usvojilo Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova.

Obavještavam članove Vijeća da je Savezno vijeće na svojoj sjednici od 14. I 1964. godine u istovjetnom tekstu usvojilo sva četiri pretresena zakonska prijedloga.

Prelazimo na 6. tačku dnevnog reda: Pitanje izrade poslovnika Vijeća i izbor Komisije za poslovnik.

Dobili ste ranije teze za pripremu poslovnika Skupštine, kao i ekspoze druga Edvarda Kardelja o organizaciji i metodu rada Skupštine. Na jučerašnjoj zajedničkoj sjednici svih vijeća čuli ste i diskusiju o ovim pitanjima. Danas treba na sjednici našeg Vijeća da u okvirima rada Skupštine kao cjeline pronađemo i utvrdimo metod i organizaciju rada našeg Vijeća, što će nam omogućiti najbolje obavljanje i izvršavanje zadataka koji stoje pred našim Vijećem. Mislim da bi u diskusiji trebalo istaći osnovna pitanja u vezi s izradom poslovnika, kako bi Komisija, koja će raditi na definitivnoj izradi poslovnika, imala određeniju orijentaciju u svom radu. U tom smislu bi od posebnog interesa bila pitanja o djelokrugu i metodu rada Vijeća, o djelokrugu i metodu rada odbora i komisija Vijeća, o ulozi poslanika i načinu uključivanja poslanika u rad odbora i komisija Vijeća u saradnji s organima i organizacijama van Skupštine, kao i s ostalim skupštinskim tijelima, itd.

S obzirom na jučerašnju diskusiju, koja je bila iscrpna o svim ovim pitanjima, mislim da bi bilo dobro da se u ovoj današnjoj diskusiji, ovdje, u vezi s izradom poslovnika, osvrnemo malo na prilaz i mogućnosti za realizaciju programa koji smo predložili i koji ćemo danas usvojiti na sjednici.

Možda ne bi bilo naodmet da ove dvije tačke dnevnog reda spojimo to jest, program rada Vijeća i izbor Komisije za izradu poslovnika i da diskusiju o obema zajednički vodimo, tako da drugovi mogu istovremeno izražavati svoje mišljenje i o jednom i o drugom. Da li se slažete? (Svi se slažu).

Pošto je tako usvojeno, vodićemo zajedničku diskusiju o pitanju izrade poslovnika Vijeća, o programu rada Vijeća, kao i o izboru Komisije za izradu poslovnika Vijeća.

Otvaram diskusiju o izradi poslovnika Vijeća i o prijedlogu programa rada Vijeća.

Ko se javlja za riječ? Ima riječ poslanik Aleksandar Hristov.

Aleksandar Hristov *(Skopje I)*:

Drugarice i drugovi poslanici, iako je uz sam nacrt programa našeg Veća dato obrazloženje u vidu prethodnih napomena, ipak smatram da bi bilo korisno ovde istaći neka pitanja samog programa, a osobito ona u vezi s realizacijom programa. Kao što je rečeno, ovaj program je rezultat diskusije u Komisiji za iz-

radu poslovnika, kao i diskusije poslanika. Pri postavljanju programa pošlo se od dve osnovne postavke. Najpre, neki zadaci Veća su prioritetni pa su već i uzeti u razmatranje od strane drugih Veća i njihovih tela. Ima pitanja koja su prilično ili razrađena, ili su materijali sakupljeni u odgovarajućim organima uprave. I, drugo, ima nekih pitanja koja tek treba proučavati, pratiti, brižljivo sakupiti dokumentaciju, da bi se na osnovu toga mogao prezentovati određeni materijal za diskusiju u samom Veću. Iz tih razloga treba povezati program i metod rada. Kada se program letimično pročita, odmah pada u oči da je on pretenciozan. Vođena je i diskusija o tome, bilo je primedbi sugestija, da je program previše obiman, itd. Međutim, ako se program, kakav je on sada, prouči i kada mu se da kratko obrazloženje u smislu njegove realizacije onda se vidi da je program realan, moguć i potreban. Stoga mi dozvolite da nešto kažem o samom programu i njegovoj realizaciji.

Pre svega u njega su uneta sva osnovna pitanja daljnjeg razvoja našeg društvenog sistema. Moralo se poći od radnih organizacija, od samoupravljanja u opštini, pa do pravosuđa i do pitanja društvenog knjigovodstva i statistike. Jer, ako se obrađuje društveno-politički sistem, ako se insistira na sagledavanju određenih procesa kretanja i daljeg unapređenja rada u tom sistemu, naročito što se tiče dalje razrade nekih osnovnih ustavnih načela, to sve treba uneti u jedan program. Međutim, ostvarenje takvog jednog programa biće moguće ako se računa sa dva momenta. Najpre, neka pitanja biće takvog karaktera da treba sagledati određenu pojavu. I onda je postupno pratiti. Ako komisija, odnosno odbor nađe da takvo pitanje zaslužuje pažnju Veća, onda će to pitanje biti izneto na Veće. Ukoliko komisija, odnosno odbor ne nađe da je to pitanje zrelo, da zaslužuje pažnju Veća, onda će ga odbor, odnosno komisija razraditi i o tome izvestiti Veće.

Međutim, neka pitanja zahtevaju saradnju našeg s odgovarajućim komisijama i telima drugih veća, a naročito s odgovarajućim organizacijama i institutima. Stoga smo počeli s formiranjem, ono što već postaje naša praksa, odbora i komisija, a i studijskih grupa. Što se tiče studijskih grupa, za razliku od odbora, one imaju sasvim drugu namenu i sasvim drugi karakter. Studijska grupa proučava pitanja i probleme koji nisu proučavani u odborima, jer oni nisu imali dovoljno građe. Studijska grupa ta pitanja obrađuje, sakuplja određenu dokumentaciju, povezuje se s odgovarajućim institucijama i organizacijama koje se interesuju za ta pitanja. Posle tih osnovnih priprema, predlaže Veću već uočen problem. Zadaci odbora i komisija su već ustaljeni kod nas, i tu nema nekih naročitih promena.

U realizaciji ovako obimnog programa svakako polazilo se od onoga što je postavljeno u referatu predsednika Edvarda Kardelja, kao i jučerašnje diskusije. Jedan ovako zamašan program zahteva i organizacionu pripremu same Skupštine, a i njenih tela. Stoga u vezi s realizovanjem programa, treba produžiti debatu oko metoda i organizacije rada našeg Veća. Dozvolite mi u tom smislu samo da ukažem na jedan problem koji juče nije bio postavljen, a to je dokumentacija. U referatu druga Edvarda Kardelja pitanju dokumentacije poklonjena je posebna pažnja i kaže se da će se služba dokumentacije organizovati kao posebna, samostalna služba koja će stalno pripremati određeni materijal i dati korisnicima potrebnu građu za proučavanje problema.

Drugovi, smatram da ma kako bila dokumentacija organizovana kod nas u Skupštini, ako nema slične službe dokumentacije u opštinama i u republičkim skupštinama i srezovima, mi nećemo uspeti da osposobimo takav dokumentacioni centar koji će nam omogućiti da možemo stalno da pratimo sva društvena kretanja, a naročito naš društveno-politički sistem za koji smo mi osobito zainteresovani. Zbog toga bi bilo korisno, kada budemo govorili o dokumentaciji, i kada se ta služba bude ovde formirala, da u našem Veću pokrenemo pitanje opšte dokumentacione službe, a što je ranije diskutovano, manje-više, u krugovima naučnika i instituta za stvaranje tzv. dokumentacionog centra društvenih nauka, a, ovde, jednog dokumentacionog centra koji će stalno davati podatke za ona kretanja koja su od interesa za naše Veće.

Na kraju, želeo bih da ukažem i na to da ćemo u realizaciji ovako postavljanog programa morati mnogo voditi računa o saradnji s opštinama i drugim društveno-političkim organizacijama. Pritom, ne treba isključiti mogućnost saradnje sa raznim naučnim institutima za neka pitanja koja su ovde, u programu, postavljena.

Smatra se da će komisije, kada razrađuju svoj program rada utvrditi i svoj metod rada. Stoga Komisija za poslovnik našeg Veća treba da sarađuje s ostalim komisijama, odborima i telima Skupštine. Na taj način, može koristiti dosadašnja iskustva, što će dati realni osnov za izradu našeg poslovnika, koji treba da polazi od naših potreba i specifičnosti daljeg razvoja našeg Veća, a i ostvarenja svih zadataka koji proizilaze iz samog Ustava i iz poslovnika Skupštine.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Ima riječ poslanik Miladin Šakić.

Miladin Šakić *(Izborna jedinica Beograd-Vračar):*

U referatu je načelno bilo reči o odnosima i oblicima saradnje Savezne skupštine i druš-

tvenih organizacija. Međutim, potrebno je da se u odgovarajućoj meri razrade odnosi i oblici saradnje između Savezne skupštine i pojedinih društvenih organizacija. Bez obzira na to što u dosadašnjem, relativno kratkom, periodu rada Savezne skupštine (posle donošenja novog Ustava), nisu u praksi mogli biti provereni svi oblici i metodi saradnje društvenih organizacija sa Saveznom skupštinom, pokušaću da navedem neke konkretne oblike i načine saradnje između Savezne skupštine i organizacije u kojoj radim — Stalne konferencije gradova — koji su do sada ostvarivani ili su mogući. Ova saradnja je najintenzivnija s našim Većem i zato o tome ovde govorim.

Uticaj društvenih organizacija uopšte na sve procese u našem društvenom razvitku i velike mogućnosti za saradnju Savezne skupštine sa društvenim organizacijama zahtevaju da se ovim pitanjima pokloni posebna pažnja. Iako dosadašnja iskustva u tom pogledu ukazuju na široke mogućnosti, za dalju saradnju će biti potrebno da svaka društvena organizacija prouči dosadašnje oblike i metode saradnje sa Saveznom skupštinom i drugim organima i organizacijama.

Saglasno tome, Predsedništvo Stalne konferencije gradova je zaključilo da na jednoj od predstojećih sednica detaljnije razmotri moguće oblike saradnje Stalne konferencije gradova sa Saveznom skupštinom. O svojim mišljenjima i stavovima Predsedništvo će, razume se, upoznati Saveznu skupštinu.

Razgranatost sistema samoupravljanja i postojanje niza društvenih organizacija koje se bave problemima našeg društveno-ekonomskog života i razvitka, logično nalaže uspostavljanje stalnih i sistematskih metoda saradnje društvenih organizacija sa Saveznom skupštinom i između pojedinih društvenih organizacija. Činjenica da se u mnogim slučajevima više društvenih organizacija bavi razmatranjem istovetne problematike ne mora biti — kako se ponekad misli — dupliranje poslova, jer svaka organizacija posmatra određenu problematiku iz svog ugla i na taj način doprinosi njenom svestranom sagledavanju i pronalaženju najboljih rešenja za aktuelna pitanja. U tom smislu, jednovremeno razmatranje iste materije na raznim forumima ne mora značiti i neracionalno trošenje snaga. Problem je samo sinhronizovati akcije pojedinih organizacija i tako ih uskladiti da se racionalnom upotrebom snaga, kojima se raspolaže, postignu najveći efekti.

U referatu su šire razmatrani odnosi Savezne skupštine sa republičkim skupštinama, Saveznim izvršnim većem i saveznim organima uprave, što je razumljivo s obzirom na mesto i ulogu ovih organa, kao i na raniju praksu i metode rada Skupštine. Međutim, postoji potreba da se odnosi Savezne skupštine s opštinskim skupštinama detaljnije razrade. Jedna vrsta tih odnosa ostvaruje se kroz rad poslanika. Ti »pojedinačni« odnosi Skupštine i opštinskih skupština u masi predstavljaju značajan kvalitet i ostvarenje nove uloge Savezne skupštine kao skupa »delegacija opština«. S druge strane, trebalo bi koristiti postojeće i naći nove oblike i načine sučeljavanja pojedinačnih stavova »delegacija opština« sa zajedničkim ili različitim gledištima više opština oformljenim na jednoj zajedničkoj platformi. Jedan od afirmisanih načina oformljavanja ovakvih stavova je i delatnost jednog dela opština u Stalnoj konferenciji gradova Jugoslavije.

Na taj način, s jedne strane, predlozi, sugestije i mišljenja opštinskih skupština upućeni Saveznoj skupštini preko poslanika predstavljaju izraz stanja i potreba u određenim opštinama. Istovremeno, predlozi, primedbe i mišljenja koji dolaze preko Stalne konferencije gradova rezultat su zajedničkog razmatranja problema od strane više opština učlanjenih u Konferenciju. Ovakvo uopštavanje iskustava više opština, suočeno sa nizom pojedinačnih gledišta, predstavlja poseban kvalitet u sagledavanju stanja na pojedinim područjima života i nalaženju odgovarajućih rešenja za otvorena pitanja.

Kada je reč o Stalnoj konferenciji gradova, treba imati u vidu da su gledišta i stavovi koji se formiraju u njenim telima istovremeno rezultat konsultovanja najšireg kruga samoupravnih organizacija, organa i građana u komunama. To je, uostalom, slučaj i sa radom poslanika u zajednicama u kojima su birani. Na taj način, rad poslanika, s jedne strane, i društvenih organizacija, sa druge strane, može i mora da omogućava blagovremeno ustanovljavanje potrebe za preduzimanjem pojedinih akcija Skupštine i proveravanje dejstva određenih mera u praksi.

Imajući u vidu ove činjenice, zaslužuju pažnju i neki posebni metodi saradnje Savezne skupštine i Stalne konferencije gradova.

Prvo, korisno bi bilo nastaviti postojeću praksu usklađivanja programa rada Savezne skupštine i Stalne konferencije gradova, odnosno njihovih tela i organa. Međusobno usklađivanje programa rada društvenih organizacija i Savezne skupštine i društvenih organizacija međusobno, svakako bi doprinelo sinhronizaciji akcija, optimalnom korišćenju raspoloživih snaga i pronalaženju najpogodnijih formi saradnje. Sigurno je da bi bilo veoma korisno da Savezna skupština raspolaže sa programom rada društvenih organizacija, a društvene organizacije sa programima rada Skupštine i njenih tela, kako bi se pomenute mogućnosti do maksimuma iskoristile.

Drugo, za uspešnu saradnju neophodna je pretpostavka svestranog i stalnog međusobnog informisanja. U tom pogledu trebalo bi os-

tvariti uzajamno upoznavanje sa stavovima koji se zauzimaju u pojedinim organima i telima o aktuelnim pitanjima i blagovremeno obaveštavanje o nameravanim akcijama.

Treće, u Stalnoj konferenciji gradova bi se mogla prethodno razmatrati određena pitanja koja će biti iznesena pred Skupštinu ili njena tela. U ovom pogledu, treba posmatrati već postojeću praksu razmatranja materijala i zaključaka Stalne konferencije gradova o pojedinim problemima u zainteresovanim odborima i komisijama Skupštine. Imajući u vidu dosadašnju praksu kao i zamisli iznete u referatu o neformalnom karakteru rada skuštinskih odbora, elastičnim rešenjima u poslovniku i otvorenost prema drugim organima i organizacijama koji su zainteresovani za rešavanje određene problematike, trebalo bi računati i sa prisustvovanjem predstavnika Stalne konferencije gradova sednicama skupštinskih odbora, komisija i veća kada se razmatraju pojedina pitanja koja su predviđena za razmatranje ili su prethodno razmatrana u telima Stalne konferencije gradova. Korisno se pokazala i dosadašnja praksa prisustvovanja predstavnika skupštinskih veća, odbora i komisija na skupovima i sednicama tela Stalne konferencije gradova.

Svi ovi oblici saradnje su na neki način i do sada proveravani, u toku prvih nekoliko meseci rada Savezne skupštine. U daljoj praksi svakako će se u još većoj meri pokazati koliko su oni celishodni, a verovatno će se pronaći i novi oblici i načini saradnje.

Kada je reč o informisanju društvenih organizacija o radu Savezne skupštine, veliku ulogu u tome će svakako odigrati Dnevnik Savezne skupštine. Dnevnik je već do sada u mnogome pomogao Stalnoj konferenciji gradova u njenoj orijentaciji pri utvrđivanju neposrednih zadataka i dnevnog prioriteta poslova. Međutim, valjalo bi težiti poboljšanju kvaliteta Dnevnika u tom smislu da on postane još sadržajniji i da se ujednači kriterijum za objavljivanje pojedinih informacija o radu tela i organa Savezne skupštine. Dešava se, naime, da se u Dnevniku ponekad nalazi samo informacija o održanom sastanku i njegovom dnevnom redu, iako su na sastanku razmatrana veoma značajna pitanja društvenog i ekonomskog života zemlje, dok se, s druge strane, prilično prostora posvećuje informisanju o poslovima formalnog i proceduralnog karaktera.

Konačno, želeo bih da kažem i nekoliko reči o nekim dosadašnjim iskustvima iz saradnje Stalne konferencije gradova sa Skupštinom i drugim organima i organizacijama.

U dosadašnjoj praksi veliki broj organa i organizacija, uključujući i tela Savezne skupštine, upućivao je svoje materijale, predloge propisa i drugih akata Stalnoj konferenciji gradova sa zahtevima za davanje mišljenja. Međutim, postavljeni rokovi često nisu omogućavali (s obzirom na sastav tela Konferencije i njihov metod rada) da se obave sve potrebne konsultacije i oforme dokumentovani stavovi, koji bi u punoj meri odgovarali stanju u određenim oblastima. Nasuprot tome, u svim slučajevima kada su zahtevi za davanje mišljenja o određenim materijalima bili blagovremeni, ocene i mišljenja koje je Konferencija davala bili su i aktuelni, i dokumentovani, i u ponoj meri usklađeni sa zahtevima i potrebama članova. Svakako da će uzajamno usaglašavanje programa rada Savezne skupštine i društvenih organizacija doprineti da blagovremeno dođu do izražaja provereni i dokumentovani stavovi zainteresovanih činilaca.

Isto tako, Stalna konferencija gradova ponekad odbija zahteve za davanje mišljenja i zauzimanje stavova o pitanjima koja nisu uvek obuhvaćena njenim godišnjim programom rada. Pri utvrđivanju godišnjeg programa, Konferencija odabira one probleme za koje su u najvećoj meri zainteresovani svi njeni članovi. Ukoliko bi se težilo zadovoljavanju svih naknadno dobijenih zahteva, program rada Stalne konferencije gradova bi u toku godine morao da trpi znatne izmene koje ne bi bile uvek u skladu sa potrebama i zahtevima članova. Neosporno je da do izmena programa ponekad i mora da dođe u toku godine, ali samo kada to nalažu aktuelna kretanja i novi momenti u političkom i ekonomskom razvitku zemlje koji zahtevaju i odgovarajuće prilagođavanje delatnosti Konferencije.

Razmena programa rada doprineće svakako i razrešavanju ovakvih situacija, tako da će Stalna konferencija i svi drugi činioci, koji međusobno sarađuju, biti za duži vremenski period unapred načisto s tim kakvu saradnju, u kojim uslovima, i u kojoj meri mogu da ostvare sa Saveznom skupštinom i drugim organizacijama, organima i ustanovama.

Mišljenja sam da su ovo neke od pretpostavki koje bi trebalo ispuniti da bi se ostvarila efikasna, racionalna i uspešna saradnja društvenih organizacija i Savezne skupštine.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Ima riječ poslanik Vojislav Paunović.

Vojislav Paunović *(Izborna jedinica Požarevac):*

Drugarice i drugovi, razmatrajući predlog okvirnog programa, po mom mišljenju, referendum bi trebalo da bude predmet razmatranja našeg Veća. Pre svega, nema dovoljno iskustva oko referenduma. Koliko ja znam, i koliko sam imao prilike da vidim u nacrtima statuta raznih opština na teritoriji mog izbornog sreza, a i Konferencije gradova, može se

jasno videti da se oko referenduma prilično luta, tu stavovi uopšte nisu ujednačeni i o njemu ne postoje iskristalisana mišljenja.

S obzirom da je referendum jedan od važnih oblika samoupravljanja u našem sistemu, a da naše Veće baš to samoupravljanje treba da razmotri i analizira u toku ove godine, smatram da i referendum, pošto spada u delokug našeg Veća, treba da bude predmet našega programa. Pošto se sada izrađuju statuti opština, radnih organizacija, mislim da bi pomogla diskusija o pitanju referenduma. Zato predlažem da se u poglavlje programa, koje tretira pitanja samoupravljanja, uvrsti referendum kao posebno pitanje iz oblasti samoupravljanja.

Na skupštini Stalne konferencije gradova u Osijeku oktobra prošle godine, dat je predlog da se donijese i zakon o referendumu, što bi trebalo, po mom mišljenju, da se razmotri da li treba doneti taj zakon, i svakako, treba razmotriti kako i na koji način može da se nešto više učini za referendum, nego što je do sada učinjeno. Možda bi diskusija i određene smernice, preporuke, itd. pomogli radnim organizacijama i opštinama što se tiče referenduma s obzirom da i naš Ustav o tome nije mnogo rekao u odnosu na period koji je bio pre novoga Ustava i pre novih statuta.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Ima riječ drug Slavko Zečević, poslanik.

Slavko Zečević *(Izborna jedinica Kragujevac):*

Drugarice i drugovi, pošto je u našem programu uzeto u obzir da raspravljamo o metodu i sistemu rada opštinskih skupština, ja bih nešto rekao o metodu i sistemu rada opštinskih skupština, pa s tim u vezi i sreskih skupština. Ovo tim pre, što je to za nas neobično važno pitanje, a posebno što se sa sve većom društvenom ulogom Skupštine otvaraju novi problemi pred samom Skupštinom u celini, a o čemu je bilo reči i u referatu druga Edvarda Kardelja.

Činjenica je da je naš društveni sistem, da je društveno i radničko samoupravljanje napredovalo u svom razvitku. Takođe i privredni razvitak, ali u sadašnjoj situaciji traži se potpuno drugojačiji, mislim, dinamičniji, odgovorniji rad svih društvenih organa, društveno-političkih organa i organizacija, a posebno skupština. Na ovo se nadovezuje još jedan problem, a to je da u ovoj raznovrsnoj i složenoj situaciji nemamo dovoljno povezanih i organizovanih snaga. Događa se da se o jednoj istoj stvari raspravlja na nekoliko mesta, da se služimo istim ili različitim podacima pa dolazimo do različitih ocena i zaključaka o određenim problemima, pitanjima ili pojavama. Naoko to izgleda da nije tako krupna stvar, ali, u praksi to stvara prilično zabune, otežava rešavanje problema, usporava i sputava na određeni način naše društveno-subjektivne snage koje su povezane da razlučuju sve to. S obzirom na sve veću društvenu ulogu skupština, opštinske i sreske skupštine, pre svega, trebalo bi da posluže, na svom području, povezivanju svih tih snaga koje su pozvane, u datom momentu, da razlučuju sve te suprotnosti i da iznalaze rešenja koja nastaju u našem društvenom i privrednom razvitku.

Skupštine opština i srezova sada nemaju praksu jedne ovakve aktivnosti. Pre svega, naše skupštine su i na sednicama preopterećene upravnim pitanjima i poslovima, a i drugim poslovima. Često je rad, njihov rad formalan, prakticistički itd. U ovoj situaciji, danas, u rešavanju svih problema, suprotnosti i protivurečnosti koje nastaju u našem razvitku, skupštine opštine i sreza treba da budu daleko dinamičnije, odgovornije, da budu jedan mobilizujući faktor u okupljanju svih tih društvenih snaga, subjektivnih snaga koje treba da pokreću naš razvitak dalje. Razume se da skupštine opštine i sreza ne mogu odmah da promene svoj način i metod rada, jer treba da prođe izvesno vreme dok se pronađu najbolja rešenja da se skupština oslobodi preopterećenosti. Ali, dok se to ne reši bilo bi najbolje da se već sada počne, s obzirom na društvenu ulogu skupština opštine i sreza, sa izdvajanjem određenih pitanja kojima treba posebno pokloniti pažnju i raspravljati i sa stanovišta i sa aspekta kako bi to mogao da bude sistem i metod rada skupština sutra. Po mom mišljenju, u rasterećivanju rada skupštinskih i sreskih skupština treba da odigraju posebnu ulogu saveti. Oni treba da preuzmu izvestan broj poslova koji opterećuju skupštinu, a neke poslove, koje danas obavljaju saveti, trebalo bi da preuzme uprava. Uporedo s tim, i uprava mora da bude kvalitetno drukčije organizovana, prema današnjim potrebama, eliminišući, što je više moguće, resorni princip organizacije uprave. Razume se da jedna takva kvalitetnija i dinamičnija uprava može da primi mnoge poslove koji su danas u nadležnosti saveta. Pored saveta, organa uprave i komisija u skupštini, radne organizacije, organi društvenog samoupravljanja, društveno-političke organizacije itd., treba, isto tako, da daju svoj doprinos u rešavanju problema u samoj skupštini. Jedna od osnovnih uloga skupštine u sadašnjem momentu jeste formulisanje i sprovođenje određene politike u opštini i srezu. Znači, ona treba da bude mesto gde će se raspravljati svi problemi, čuti različita mišljenja, iznositi stavovi, gde će se raščišćavati stavovi i vršiti mobilizacija svih snaga na rešavanju problema.

Razume se da će u ovom slučaju skupština i opštine i sreza više delovati kao društveni faktor, a manje kao organ vlasti. Radi uspeš-

nijeg rada samih skupština opština i sreza, pored onih organa o kojima sam govorio, treba sve više ići na stvaranje povremenih ad hok grupa koje će raspravljati određena pitanja. Trebalo bi u daljem razvijanju rada opštinskih i sreskih skupština pokloniti veću pažnju radu veća. Po pravilu, i opštinske i sreske skupštine održavaju zajedničke plenarne sastanke svih veća. Međutim, trebalo bi to razmotriti u našem Veću kako i na koji način aktivirati veća opštinskih i sreskih skupština. Meni se čini, da bi skupštine trebalo da deluju više kao organ društvenog upravljanja nego kao organ vlasti. Razume se, jedno od osnovnih pitanja jeste da odbornik danas mora da bude nešto drukčiji nego juče. On mora daleko više da bude okrenut kako prema skupštini, tako prema problemima. Na poslednjim izborima jasno se nastojalo da u sastavu skupština, i opštinskih i sreskih, bude što više ljudi koji imaju određeni ugled, poverenje u svojoj sredini, koji su se afirmisali svojom aktivnošću, a koji će istovremeno moći da odgovore raznim zadacima i obavezama koje stoje pred ovim predstavničkim organima. Sve manje su potrebni ljudi u opštinskim i sreskim skupštinama koji će obavljati svoje poslove samo dizanjem ruku, glasanjem itd., a sve više su potrebni ljudi koji će aktivno učestvovati u radu same skupštine, koji će svojim aktivnim odnosom prema svim tim zadacima i pojavama doprineti unapređenju ne samo rada ovih organa, nego i rešavanju raznovrsnih problema koji nastaju u našem razvitku. Razume se da će se izvestan broj odbornika morati osloboditi mnogobrojnih obaveza kojih imaju na više strana. Odborniku se mora ostaviti što više mogućnosti da može da se posveti problemima, zadacima koji stoje pred njim, da bi mogao da bude aktivan u radu same skupštine. Jedan od najznačajnijih problema je informisanost odbornika u datom momentu. Sistem informisanja treba više izgraditi, tako da odbornik u svakom momentu može biti obavešten o svim problemima da bi opet on mogao da što bolje upozna probleme i tako doprinese radu opštinskih i sreskih skupština.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Da li se još neko javlja za riječ? Ima riječ poslanik Josif Trajković.

Josif Trajković *(Izborna jedinica Leskovac):*

Drugarice i drugovi, predlažem da program rada dopunimo sa nekoliko tačaka.

Prvo, u diskusiji treba izučiti problem seoskih komuna sa svih stanovišta. Mislim da obrazloženje za to nije potrebno, jer svi znamo kakvih problema sve one imaju, — organizacionih, kadrovskih, privrednih, socijalnih, društvenih itd. Seoske komune su u sasvim drugom položaju nego gradske komune. Stoga mislim da bi program rada našega Veća trebalo da sadrži i izučavanje i posebno analiziranje seoskih komuna.

Drugo, ove godine će se doneti statuti opština, srezova i radnih organizacija. Predviđeno je da se prati donošenje i dejstvo statuta. Mislim da bi bilo potrebno u toku ove godine ili krajem godine, dati ocenu statuta, kako u pogledu sadržine, tako i u pogledu sistematike, strukture, jer su to akta takvog značaja da zaslužuju jednu autoritativnu ocenu i sagledavanje. Pošto je naše Veće već dalo jedno uputstvo kakvi treba da su statuti, šta treba da sadrže i na šta treba obratiti pažnju, mislim da bi bilo vrlo korisno dati i političku ocenu statuta.

I, treće, treba izučiti i sagledati odnos opštinske i sreske samouprave prema republikama. S obzirom da u nekim republikama ima srezova, u nekim nema, onda tu ima i izvesnih razlika, pa, prema tome, predstoji i određeno zakonodavstvo. Mislim da ne bi bilo loše da se i taj aspekt našeg komunalnog sistema sagleda i moj predlog je da se odeljak koji sadrži samoupravljanje u opštini dopuni i jednom tačkom: Odnos komunalnog sistema opština i srezova prema republikama.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Dalje, ko želi riječ? Drug Miladin Šakić.

Miladin Šakić *(Izborna jedinica Beograd — Vračar):*

Ja imam suprotno mišljenje od druga Slavka Zečevića. Kada je on govorio o problemu rada opštinskih i sreskih skupština, pored ostalog, govorio je i o radu veća. Pošto je on predložio da se o tom problemu raspravlja u nekom našem odboru ili komisiji, mislim da bi bilo dobro da se čuje i drugo stanovište o tome.

Kada je drug Zečević govorio o potrebi prenošenja niza poslova s opštinske skupštine na savete i sa saveta na organe uprave, to je proces koji sigurno dolazi i na čemu svi treba intezivno da radimo. To je u osnovi i intencija i princip koji je Ustav postavio. Imajući baš to u vidu, sasvim logično je da će se opštinskim skupštinama nametati rešavanje onih bitnih, osnovnih pitanja utvrđivanja njihove politike. Ako pođemo od te pretpostavke sasvim je sigurno da će ova pitanja biti podjednako od interesa i za jedno i za drugo veće. A sigurno je da je najlogičnije da po pravilu to budu zajedničke sednice, a ne odvojene sednice veća, zašta se drug Slavko Zečević zalagao. Jer sama činjenica da razgranatiji rad saveta, veća samostalnost uprave itd., sve više će logično postavljati pred opštinsku skupštinu kao celinu utvrđivanje njihove politike. Ja mislim da je to, pre svega, zadatak i jednog i drugog veća. Stoga mislim da treba, po pravilu, održavati zajedničke sednice, a mogućnost koju daje i Ustav i statuti da se

na zahtev veća može održati i posebna sednica koristiti onda kada se i ako se ukaže potreba.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Da li još ko želi riječ?
Riječ ima poslanik Danica Jurkovič.

Danica Jurkovič *(Izborna jedinica Ljubljana):*

Drugovi, izvinjavam se što moje izlaganje nije brižljivo pripremljeno. Povodom predloga za formiranje odbora našeg Veća, koji smo dobili juče, izgleda mi da je područje rada nekih odbora prilično usko. Na primer, u području samoupravljanja u opštini postoji Odbor za pitanja samouprave u opštinama i Odbor za pitanja međuopštinske saradnje i organizacije srezova. U području organizacije i funkcionisanja organa državne uprave, postoji Odbor za pitanje organizacije i funkcionisanje uprave i Odbor za pitanja samoupravljanja i raspodele u upravi, a u području društvene evidencije i kontrole postoji Odbor za pitanja društvene evidencije i kontrole i Odbor za pitanja organizacije i funkcionisanja statističkih službi. Doista, ima mnogo problema koje treba Organizaciono-političko veće da pretresa ali, da li treba zbog toga da formiramo odbore za uža područja rada, jer bi onda za sagledavanje čitavog područja trebalo da zasedaju dva takva odbora. Na primer, ostvarivanje prava i dužnosti građana i samoupravljanje opštine. Tu bi trebalo dva odbora neke stvari zajedno da pretresaju. Ili, Odbor za pitanja društvene evidencije i kontrole i Odbor za pitanja organizacije i funkcionisanja statističkih službi trebalo bi da formulišu jednake vidove i stavove, pošto se radi o jedinstvenom području društvene delatnosti, što znaju svi oni koji koriste podatke Službe društvenog knjigovodstva, kao i statističke. Ja nikako ne insistiram na nekim promenama, ali, mislim da bi o ovome trebalo diskutovati.

Pored toga, upozoravam da bi trebalo izdvojiti u prioritetna pitanja problem sistema planiranja i probleme društveno-ekonomskog sistema u vezi sa donošenjem sedmogodišnjeg plana, što stoji neposredno pred čitavom Skupštinom i našim društvom. Možda bi trebalo da naše Veće preciznije formuliše šta naše Veće treba s tim u vezi da učini, kakve načelne primedbe ili teze treba izraditi.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Molim vas da se prijavljujete za diskusiju pismeno da bismo znali tačna imena. Riječ ima poslanik Viobran Stanojević.

Viobran Stanojević *(Izborna jedinica Zaječar):*

Izvinjavam se drugu predsedniku i drugovima što se nisam ranije prijavio za diskusiju.

Mislim da su referat druga Edvarda Kardelja, a i diskusija koju smo juče čuli, otvorili pred Skupštinom, a samim tim i pred našim Većem, ogroman broj pitanja i zadataka što će od nas zahtevati velike napore, a i racionalisanje naših snaga i vremena. Kada je drugarica Jurkovič diskutovala o našem radu, to me je podstaklo da i ja kažem nekoliko reči.

Kada se pogleda program rada našeg Veća za naredni period, koji je veoma obiman i obuhvata važna i značajna pitanja, onda se čovek pita hoće li se to moći u dogledno vreme savladati, s obzirom da naše Veće nije profesionalno veće, da je ono veće radnih zajednica. Slažem se da se umesto dva odbora formira jedan, ali, čini mi se da treba o tome dobro razmisliti da li će onda taj odbor imati mnogo poslova, i, da li ne preti opasnost da se odbor pretvori u neko profesionalno telo koje mora često zasedati. Možda je bolje da ostane veći broj odbora, pa ukoliko su im oblasti rada srodne, onda neka sarađuju, neka održavaju zajedničke sastanke. Jer, neophodna je veća elastičnost u radu za ovako obiman program rada. Treba sarađivati sa snagama van Skupštine, kao i sa ostalim odborima, komisijama, itd. Ako sada sve naše komisije i odbori počnu uporedo s pripremanjem materijala koji će Veće u toku godine-dve dana razmotriti onda ćemo mi ostati ono što jesmo, to jest, veće radnih zajednica, i moći ćemo da budemo aktivni i na svom radnom mestu.

Što se tiče međuopštinske saradnje i uloge srezova, čini mi se da je nemoguće odvojiti opštinu od sreza, tamo gde ima srezova, a to je u većini naših socijalističkih republika. Ako bismo, pak, međuopštinsku saradnju isključivo vezali za srez, onda komuna ne bi bila osnovna društveno-politička zajednica. Trebalo bi da postoji međuopštinska saradnja, ali u okviru Jugoslavije.

Rekao bih nešto i o tehničkim uslovima za racionalno korišćenje vremena i snaga u upravi i administraciji skupštine. Tačno je da se sada radi nešto drukčije i bolje nego do sada, i u opštinskoj i u sreskoj skupštini. Ali, zato su potrebna veća sredstva, bolja tehnika i veća operativnost. Drug Maks Baće je juče rekao u diskusiji da moramo raditi efikasno i jevtino. Ne smemo, čini mi se, da se bukvalno složimo s tim, jer to je i nemoguće. Treba raditi racionalno.

Postoji ona stara priča, ko hoće brže da stigne, mora više da plati. Na radnom mestu ima sve više poslova, a iz Skupštine stiže materijal koji treba da se prouči za tri dana. Onda čovek mora ostaviti tekući posao da bi se udubio u ove materijale, da bi ovde bio aktivan i doprineo stvarima od zajedničkog interesa. Aparat koji priprema ove materijale trebalo bi da nam ih dostavi nešto ranije, bar

pet-šest dana, pa i deset. Onda bi se moglo temeljitije raditi. Mislim da bi moralo da se razmisli i u Saveznoj skupštini, o tehničkoj opremljenosti aparata, da se na vreme pripreme materijali i dostave poslanicima.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Ima riječ poslanik Vojin Dragović.

Vojin Dragović *(Izborna jedinica Bačka Palanka):*

Drugarice i drugovi poslanici, ova diskusija je svima nama dobrodošla. Ona nam je dala putokaz kako ubuduće treba da radi poslanik naše nove Skupštine, odnosno Skupštine nastale posle novog Ustava. Naš orijentacioni program, to jest, program rada našeg Veća je u osnovi dobar, kompletan i svestran. Ali, hteo bih da povodom tačke 36 našeg programa, gde se potcrtava pitanje zakonodavne delatnosti, kažem nekoliko reči. U pitanju su dva zakona koji po mojoj oceni treba što pre da se donesu, a predstavljaju društvenu potrebu osobito za budući rad našeg sudstva. Prvo, nemamo zakon o štetama. Trebalo ga je još mnogo ranije doneti, jer, u osnovi, kao što i sami znate, sad se oslanjamo uglavnom na pravna pravila imovinskog prava u građanskim parnicama kako prilikom određivanja odgovornosti za štete, tako i u pogledu odluka o naknadama šteta. Pre dve-tri godine imao sam priliku da jedan nacrt zakona o štetama vidim. Taj nacrt umesto da dobije svoje definitivno uobličenje, to jest da bude formulisan kao zakon, nije uopšte dalje obrađivan. Mislim da je naša praksa pokazala da se već može doneti jedan takav važan zakon. Ja ne kažem da je to lako, ali, ni pravna pravila ne mogu toliko dugo da se primenjuju. Ovo sada naročito podvlačim jer bi trebalo da naše Veće obrati pažnju na važnost ovog budućeg zakona, jer on predstavlja danas društvenu potrebu i sudovi bez njega ne mogu da rade onako kako bi trebalo. Bolje je imati i slab zakon, ali je zakon (Dura lex est lex).

Trebalo bi doneti još jedan zakon, to je zakon o izvršenju. I tu sudovi rade na osnovi pravnih pravila Zakona o izvršenju. Zakon o izvršenju je donet još 1930. godine, pa je zatim doneta jedna Uredba za primenu toga zakona o izvršenju. Međutim, naša društvena konstitucija, socijalističko društveno uređenje u kome društvena imovina ima dominantan uticaj, novi odnosi iziskuju drugačiji odnos, drugačije norme, drugačije propise o izvršenju, nego što je to u svoje vreme onaj Zakon o izvršenju imao. Ali, ovde ima nekoliko momenata zbog čega bi od posebne važnosti trebalo Zakon o izvršenju što pre doneto. Donekle se i mogu sprovoditi pravna pravila iz oblasti izvršenja, ali za sprovođenje izvršenja nemamo određenih instrumenata kojima će se zavesti disciplina u sprovođenju sudskih odluka. To se osobito odražava na sudske odluke o stanovima, a i na neke sudske odluke koje su veoma važne i iz drugih oblasti našeg pravnog sistema.

Moja želja je, ovom prilikom, samo da istaknem ova dva problema, jer smatram da je to društvena potreba i da naše Veće u svom daljem radu obrati pažnju na ova dva pomenuta zakona.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Ko još želi riječ? Riječ ima poslanik Jože Vilfan.

Dr **Jože Vilfan** *(Izborna jedinica Kranj):*

Druže predsedniče, javljam se za reč u vezi sa predlozima koji su ovde jutros podneti. Ja sam bio prilično impresioniran opširnošću našeg okvirnog programa, ali sam bio ubeđen da se on može sprovesti. Međutim, danas je bilo predloženo da se taj program razbije na manje probleme bez obzira na sistematiku, da bi se na taj način omogućilo da se angažuju svi poslanici. Bilo je i naknadnih predloga, što je podstaklo da bi trebalo još jedanput razmotriti naš program. Preda mnom je strana 7. našeg okvirnog programa — samoupravljanje u opštini. Kada sam uporedio te predloge s našim programom, onda sam uočio da se tačka 10. i 11. dupliraju. U tački 10. se tretira organizacija i metodi rada opštinske skupštine pa se to onda specificira po problemima od a do g, pa se završava: »sva ova pitanja razmatrala bi se s aspekta regulisanja u statutima i konkretne prakse«. A u 11. tački se kaže: »Praćenje i analiza funkcionisanja opštinskih statuta. Ispitati, pre svega, uticaj statuta na dalje razvijanje društveno-političkog sistema«. To je apsolutno jedan pleonazam, na svaki način ponavljanje. Onda, ja mislim, trebalo bi samo usvojiti tačku 11. i pri tome ja postavljam dopunsko pitanje: da li bilo koje telo Savezne skupštine ima pravo da ocenjuje opštinske statute? Da li nije pitanje ocene opštinskih statuta pitanje kompetencije Ustavnog suda? Skupština može da zauzima svoje određene stavove, samo da li je oportuno da Savezna skupština ocenjuje opštinske statute? Kako sam ja razumeo Ustav, on je u nekom određenom smislu postavio opštinu kao suverenu. Sama opština i njeni građani donose statut i ne odgovaraju za taj statut nikome. U tom slučaju bi samo Ustavni sud mogao da interveniše. Možda ja grešim, možda sam ja pogrešno razumeo, ali ako bismo mi dali ocenu opštinskih statuta to bi uspostavilo jedan hijerarhijski odnos između skupština. A ja mislim da taj hijerarhijski odnos ne bi trebalo da postoji ni između opštinskih i republičkih skupština, pa ni između republičkih skupština i Savezne skupštine. Zbog toga mislim da ne

bi bilo korisno da se prihvati predlog da se krajem godine, ili početkom iduće godine, donese ocena statuta.

Isto tako, ovaj drugi predlog, koji mi izgleda isto tako problematičan, bar u ovom momentu, je pitanje seoskih komuna. Slažem se da je to krupno pitanje, da se ono svuda postavlja. Međutim, mislim da će ono biti najrazličitije rešavano u svim republikama. Jer, s tom problematikom povezuje se pitanje garantije minimuma društvenih službi koje predviđa savezni Ustav, i u skladu sa saveznim Ustavom i republički ustavi. Mislim da je to vrlo komplikovano pitanje koje će se neizbežno morati rešavati različito, po republikama. Zato i mislim da u ovom momentu to nije zrelo da se uključi u naš program rada. Ali, ako neki drugovi smatraju da to treba da uđe u program rada, onda to pitanje treba predvideti u okviru saradnje između Organizaciono-političkog veća Savezne skupštine i republičkih organizaciono-političkih veća. Zato bi trebalo da se naše Veće konsultuje s organizaciono-političkim većima republika, jer, ponavljam, to će se različito rešavati, po republikama.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Riječ ima poslanik Todor Vujasinović.

Todor Vujasinović *(Izborna jedinica Bosanski Brod):*

Drugarice i drugovi, slažem se sa drugom Vilfanom, odnosno mislim, isto tako, da nije naše da ocjenjujemo pitanje statuta. Ali, kako je to unijeto u program, ja sam to drukčije shvatio. Ovdje se uopšte ne govori o ocjeni statuta, nego o proučavanju uticaja statuta na dalje razvijanje društveno-političkog sistema, a to je, čini mi se, ipak problem koji interesuje naše Vijeće i mjesto mu je u našem programu. Kad već govorim o samom programu, mislim da nije štetno što je on ovako zamašan, kao što su neki bili konstatovali. Jer, ja program ne zamišljam kao nešto statično, nešto što je datumima fiksirano. Sigurno je da u programu ima stvari koje će zahtijevati hitnost, ali ih ima i takvih koje će sigurno ostati u programu i iduće godine, a verovatno, program će biti i dopunjavan nekim hitnim stvarima. Mene više interesuje pitanje organizacije sprovođenja rada na izvršavanju samoga programa. Čini mi se da se tu mora naročita pažnja pokloniti našim poslovnicima. Drugovi koji razrađuju poslovnike treba da obrate pažnju da ih ne postave kruto, da obezbijede dovoljno mogućnosti za efikasnost i elastičnost, kako bi se u obilju formi rada mogle naći mogućnosti za izvršenje ovakvog programa. Mislim da će putem odbora i raznih komisija to i moći postići. Samo, kao što rekoh, treba to svakako proučiti.

Drugo, postavlja se pitanje koordinacije ovih naših programa sa radom u komuni. A to znači da moramo svakako obaviještavati komunu o tome šta se ovdje radi i šta se ovdje zbiva. Ja ne znam da li ovaj naš bilten, koji izdaje Skupština, primaju i komune? Svakako se slažem s drugom predsednikom kada je na početku diskusije rekao da se moramo ozbiljnije pozabaviti pripremom dokumentacije. Čini mi se da tu nešto manjka. Mi dobijamo prilično materijala. Neću da kažem da tekst materijala nije ozbiljno pripremljen, ali, svaki od naših domova zahtijeva specifično pristupanje, izvjesnu specifičnu obradu tih materijala. Bojim se, opet, da administracija našeg odbora, ovakva kakva je, nije u stanju da nam u tome mnogo pomogne. Zato bih predložio da se obradi tih materijala obrati mnogo veća pažnja.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Ima riječ poslanik Momčilo Cemović.

Momčilo Cemović *(Izborna jedinica Ivangrad):*

Drugovi, hteo bih da ukažem na dva pitanja. Prvo, pred naše Vijeće, vjerovatno, u toku ove godine doći će niz propisa koje treba usaglasiti s novim Ustavom. Tim povodom predložio bih da u program rada uđe i preispitivanje nekih postojećih propisa, to jest da li su oni valjani, da li ih treba dalje unapređivati, da li neke treba ukinuti. Vjerujem da će u kompleksu problema, koji su sadržani u predloženom programu rada, svakako iskrsnuti i problem izmjene ili ukidanja propisa. To će doći na dnevni red našeg Vijeća samo po sebi, ali, ovim načinom hteo sam da skrenem pažnju na taj problem, jer su neki propisi po svojoj sadržini i po svom karakteru potpuno preživeli i da ne odgovaraju današnjem sistemu. Upravo, da neki propisi predstavljaju kočnicu daljeg razvitka toga sistema. Neki propisi se sukobljavaju s Ustavom, neki dolaze u direktnu koliziju, neki su stari po nekoliko godina i ne odgovaraju našim uslovima danas. To je jedno.

Drugo, vjerovatno da se vi s tim slažete, ali, mislim da bez obzira kakav program rada usvojilo naše Vijeće, nećemo napraviti najbolji, zadovoljavajući program, naročito program koji može da iscrpe cjelokupnu našu djelatnost. Jer, problem javnosti rada predstavničkih tijela bilo koje društveno-političke zajednice je samo jedan problem, a problem uticaja građana i radnih organizacija na rad tih predstavničkih tijela je opet drugi problem. S tog stanovišta, postavljam jedno pitanje. Kako radne organizacije i predstavnička tijela nižih društveno-političkih zajednica treba da ostvare svoj uticaj na program rada u Saveznoj skupštini, republičke skupštine, opštinske skup-

štine itd., i da li se program rada, cjelokupni rad predstavničkog tijela, iscrpljuje programom koji utvrđuje Vijeće uzevši u obzir predloge uprave, izvršno-političkih organa, a u ovom slučaju i Saveznog izvršnog vijeća? Ja mislim da se ne iscrpljuje i da se taj program mora vremenom mijenjati, mora dopunjavati, itd. Čak bi možda bilo najbolje da je ovaj prijedlog programa bio prethodno prodiskutovan u republičkim skupštinama, u organizaciono-političkim vijećima republičkih skupština. Vjerovatno bismo na taj način dobili korisne sugestije koje bismo mogli usvojiti.

Ja mislim da to ne predstavlja neki osobiti problem i da je to u toku rada moguće postići. Ja bih sada dao jedan novi prijedlog, a to je da se uzmu u obzir i prihvate prijedlozi radnih organizacija, društvenih organizacija, Stalne konferenicije gradova i drugih. O tim prijedlozima treba ovdje da raspravljamo, da ih pretresamo. Poslije toga, treba radnim organizacijama, predstavničkim tijelima, nižim društveno-političkim zajednicama uputiti izvještaj šta smo učinili što se tiče njihovih prijedloga. Ako to budemo usvojili, ja mislim da će se uticaj radnih organizacija, pa i građana, na naš sadržaj rada više i neposredno ostvariti.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Da li još neko želi riječ? Riječ ima poslanik Petar Rihtar.

Dr **Petar Rihtar** *(Izborna jedinica Krapina):*

Drugarice i drugovi poslanici, htio bih par riječi reći o problemu kontakata i saradnje našeg Vijeća s izvršnim vijećem i organima savezne uprave. U našem sistemu, kako je poznato, Savezno izvršno vijeće može da povjeri organima uprave, pojedinim sekretarijatima, izradu nacrta pojedinih skupštinskih akata. Konkretno, nacrta zakona. Isto tako stalni odbori Saveznog vijeća također mogu povjeriti izradu zakonskog nacrta sekretarijatima savezne uprave. Ali, ne znam kako će biti riješeno to pitanje za odbore pojedinih vijeća radnih zajednica. Međutim, mislim da je vrlo važno da odbori našeg Vijeća pravovremeno stupe u kontakt s organima savezne uprave da bi se mogli uključiti u pripreme u nekom od saveznih sekretarijata koji izrađuju nacrt zakonskog teksta na osnovu zahtjeva Saveznog izvršnog vijeća ili stalnog odbora Saveznog vijeća. Mislim da se samo na taj način može osigurati naše efikasno i stvarno učešće u tim pripremama. Jer, ako mi dobijemo zakonski tekst od organa uprave, odnosno od Saveznog izvršnog vijeća, i ako potreba zahtijeva da se taj tekst pretrese u jednom relativno kraćem roku, svakako da će naše učešće u pripremama biti slabije i neće dovesti do pravih rezultata. Zato mislim da bi trebalo u zajedničkom poslovniku, bar sam ja tako shvatio referat druga Edvarda Kardelja, pitanja kontakata, odnosa između Savezne skupštine i njezinih vijeća i tijela i Saveznog izvršnog vijeća i organa savezne uprave nekako regulirati. Naravno, to bi trebalo da se donese sporazumno između predsjedništva Savezne skupštine i predsjedništva Saveznog izvršnog vijeća. Također bi u tom poslovniku trebalo riješiti, to jest, osigurati učešće, već u prvoj fazi, naših odbora u raznim pripremama za izradu nacrta zakonskih tekstova i drugih akata skupštine.

Što se tiče programa rada, mislim da je normalno da on obuhvata mnogo tačaka. To je naš prvi program i pozitivno je da se uoče svi gorući, najaktuelniji problemi područja naše izgradnje, a koji spadaju u nadležnost našeg Vijeća. Naravno, treba voditi računa da pripreme, diskusije, analize i ankete neće uvek dovesti do nekog formalnog zakonskog akta, nego da će jedan dobar dio toga biti preporuka, ili, možda, čak bez nekih konkretnijih zaključaka. I baš zato mislim da je dobro što smo predvideli mnogo tema. Ne može se osigurati da pojedine tačke programa budu tako formulirane da kompleksno obuhvataju jedno šire područje. Onda bi situacija bila kao u Saveznom vijeću, tojest, imali bismo stalne odbore, a stalni odbori zahtijevaju i stalno angažiranje poslanika vijeća. Mi znamo da je to nespojivo ne samo s realnim mogućnostima nego i sa samom suštinom naše funkcije. Prema tome, dobro je što program predviđa i treba u tom pravcu nastaviti. Čitava materija se razbija na uže specijalizirane materije, na podgrupe i na taj način se stvara mogućnost da u radu učestvuje veći broj poslanika.

Još samo jedno pitanje: kakav karakter treba da imaju odbori u našem Vijeću? To nije samo problem našeg Vijeća, to je uopće problem svih vijeća. Mislim da stalni odbori, onog tipa kao što su u Saveznom vijeću, ne dolaze u obzir. Trebalo bi razmisliti o sklonostima poslanika koji ulaze u odbore i komisije našeg Vijeća. Evo, konkretno, uzmimo primjer društvenog samoupravljanja. Prema formulaciji nadležnosti našeg Vijeća i mi ćemo se baviti pitanjem društvenog samoupravljanja uopće. Međutim, mi se ne možemo baviti društvenim samoupravljanjem sa čisto načelnog, apstraktnog stanovišta. Mi ćemo načelne zaključke izvoditi iz života, iz prakse, na osnovu promatranja funkcioniranja društvenog upravljanja na pojedinim sektorima u prosvjeti, privredi, javnim službama i drugde. Prema tome, društveno samoupravljanje je jedna od centralnih tema kojima ćemo se mi baviti stalno u toku ove godine, pa i sledeće. Mislim da bi trebalo da se formira jedna grupa, ili jedan odbor, koji bi društveno samoupravljanje studirao malo dublje i svestranije, tako da bismo mogli prilikom rešavanja konkretnih zadataka

donositi kvalitetnije odluke. Meni se čini da su mogućnosti našeg Vijeća za angažiranje temeljitije i konkretnije razrade pojedinih problema daleko veće, jer nas ima 120, nego što su mogućnosti Odbora za organizaciono-politička pitanja Saveznog vijeća, jer ima u tom odboru samo 15 članova. Moramo se specijalizirati za temeljitije, dublje, dugoročnije praćenje niza užih specijaliziranih problema.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Riječ ima poslanik Mirko Bošković.

Mirko Bošković *(Izborna jedinica Našice):*

Drugarice i drugovi poslanici, htio bih da dam nekoliko prijedloga u vezi sa poslaničkim radom u općinama, u izbornim jedinicama. Po karakteru našeg Vijeća, a s obzirom na naše profesionalne dužnosti izvan Vijeća, naš rad pretežno treba da se odvija u općinama, u izbornim jedinicama. Međutim, postavlja se pitanje kako se organizovati, i treba li se uopće posebno organizovati. U općinama se dosta diskutuje o klubovima poslanika, kako saveznih tako i republičkih, koji bi obuhvatili poslanike svih vijeća. Ti klubovi bi bili pandan klubovima koji su do sada postojali u republičkim skupštinama, a i u Saveznoj skupštini. Zatim se diskutovalo o posebnim aktivima poslanika. Postoje razna mišljenja i prijedlozi. Mislim da bi, principijelno, trebalo izbegavati takve posebne poslaničke, da ih tako nazovem, institucije. Na primjer, samo postojanje kluba poslanika moglo bi da dovede do izoliranja poslanika od ostalih organa i oblika djelatnosti u kojima učestvuju građani, bilo neposredno, bilo preko organa. A čim postoji klub, onda se pomišlja i na prostorije, na sekretara kluba. Tako postoji mogućnost da se građani obraćaju klubu kao posebnoj poslaničkoj instituciji, zanemarujući mnoge druge organe u općini, kojima treba da se obraćaju. Tako bi se klub mogao pretvoriti u posebnu poslaničku instituciju koja bi mogla da po malo sputava poslanike i izoluje ih od ostalih oblika djelatnosti.

Mislim di inače ima suviše zatvaranja u institucije, organe, a što nesporno ide na štetu razvoja raznih slobodnijih, elastičnijih oblika, oblika neposrednog odlučivanja građana. Postoji mišljenje da jedino odluka, zaključak ili propis, važi, ima snagu, svoju vrijednost, a da su svi mogući prijedlozi, sugestije koje se toliko čuju i izražavaju u raznim oblicima neposrednog odlučivanja nešto što nema takvu vrednost kao što ima odluka ili propis. Sve to proizlazi iz prakse mnogih organa. Umjesto da organ riješava ona pitanja koja mora rješavati, on ulazi u ona pitanja koja bi mogla da se rješavaju u oblicima neposrednog odlučivanja. Zato i mislim da zbog toga ne bi trebalo formirati jedan takav aktiv, takav klub. Stalan poslanički aktiv također ne bi bilo podesna forma našeg okupljanja i organizovanja. Kada se posmatraju neki postojeći aktivi, bilo Socijalističkog saveza ili neki drugi, zapaziće se da u nekima postoji tendencija pretvaranja aktiva u organ, u jedan stalan oblik koji prevazilazi zadatke namenjene samom aktivu. Međutim, neosporno je da se mora prići jednom organizovanom djelovanju, i to organizovanom u smislu jedinstvenog djelovanja i usklađivanja djelatnosti. Pri tom mislim na poslanike svih vijeća Savezne skupštine i republičkih skupština. Tada bi se uskladila naša djelatnost na teritoriji određene općine ili sreza. Takva organizovanja su moguća i u okviru socijalističkog saveza, a i u okviru Opštinske skupštine, a lako je riješiti ko će biti inicijator sastanaka, dogovaranja.

Želeo bih da ukažem na nešto još, a to je da će verovatno u našem Vijeću doći do formiranja povremenih grupa, koje treba da izvrše, možda, izvjesnu analizu nekog stanja, da razmotre i da izuče određene probleme, itd. Pored tih grupa mišljenja sam da bi za slične poslove trebalo organizovati grupe poslanika određene općine, odnosno izborne jedinice u kojoj su izabrani. Te grupe bi bile veoma svrsishodne i dale bi dobre rezultate, jer poslanici na svom terenu, u svojoj izbornoj jedinci daleko bolje poznaju probleme, a i mogućnosti. Osim toga, takve grupe mogu biti formirane za pojedina pitanja i od poslanika ne samo našeg Vijeća već i od poslanika drugih vijeća, odnosno poslanika više vijeća republičke i Savezne skupštine. Rad takvih grupa mogao bi da koristi i republičkim skupštinama, a i Saveznoj skupštini.

Što se tiče diskusije da li treba Organizaciono-političko vijeće da ulazi u razmatranje i ocjenu statuta općina, mislim da je to posao koji ne možemo izbeći. Prije svega, statut općine se može razmatrati sa dva stanovišta: sa društveno-političkog i sa stanovišta ustavnosti i zakonitosti. Sa društveno-političkog stanovišta ima prilično pitanja koja bi trebalo razmotriti, a isto tako i sa stanovišta ustavnosti i zakonitosti. Mislim da nije naš posao, specijalno naš kako kaže drug Vilfan, ispitivanje ustavnosti i zakonitosti. Ali, naša inicijativa u tom pogledu neće biti naodmet. Naprotiv, ona može da bude veoma korisna.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Da li još neko želi riječ? Ima riječ poslanik Stanoje Aksić.

Stanoje Aksić *(Izborna jedinica Gnjilane):*

Drugarice i drugovi, smatram da je program prilično širok i možda bi neka pitanja u završnoj redakciji trebalo izostaviti iz programa. Na primer, pod brojem 11: praćenje i analiza opštinskih statuta. Ja smatram da to ne treba

da uđe u naš program, i to ne iz razloga koje je ovde izneo drug Vilfan, jer ako je nešto trebalo preduzeti, onda je trebalo učiniti na vreme, prilikom izrade opštinskih statuta. Jer, ostalo je prilično nerešenih stvari i posle primene ustavnih odredaba koje su vezane za položaj i ulogu opštine, tako da će se, čini mi se, neka pitanja različito rešavati u statutima opština. I u republikama se nije dovoljno učinilo da se ta pitanja srede i već uobličena daju opštinskim organima da ih oni mogli da koriste te materijale pri izradi opštinskih statuta. Onaj statut koji bude sadržao protivustavne odredbe će biti predmet razmatranja u ustavnim sudovima. Druga stvar je nepotpunost i nedovoljno dobra rešenja u nekim opštinskim statutima. Pošto će opštinski statuti biti doneti u aprilu ove godine, rad na njihovoj izradi se već nalazi u završnoj fazi pa zato smatram da ne bi trebalo da se sada naše Veće upušta u ocenu statuta.

Isto tako, smatram da pitanje pod tačkom 22: organizacija i rad mirovnih veća, nije toliko aktuelno da bi njime trebalo da se bavimo u narednom periodu.

Isto to se odnosi i na pitanje izbornog sistema, pod tačkom 32. Čini mi se da u ovom momentu nije neophodno da se time bavimo, jer postoje ustavne odredbe i trasiran je izborni sistem.

Možda bi trebalo izostaviti i pitanje statističke službe, koje je, doduše, aktuelno, ali ima nesređenih stvari.

Osim toga, u konačnoj redakciji programa moglo bi da dođe do izvesnog sažimanja svih onih pitanja koja su vezana za funkcionisanje uprave, odnosno za odnose uprava-građanin. To se nalazi na 5. strani. To bi moglo da se sažme i da se jedinstveno tretira. To je ostvarivanje pravne pomoći građanima, rešavanje njihovih molbi i žalbi i funkcionisanje organa opštinske uprave. Tu se misli na izdavanje ličnih karata, na izdavanje uverenja, a to su sve pitanja koja neposredno interesuju građanina, odnosno vezana su za rešavanje u upravnim organima. Možda bi opštinu trebalo tretirati nekako celovitije. Naše Veće u prvom redu treba da prati pitanja društveno-političkog sistema, što je Ustavom utvrđeno, i da donosi budžet. Mislim da bi trebalo da jedan organ našeg Veća, praćenjem funkcionisanja društveno-političkog mehanizma prati razvoj opštine, rad organa opštinske skupštine i njihov odnos s organima radnih zajednica. To sve treba da bude povezano sa praćenjem razvoja materijalne osnove. Možda bi jedna grupa, koja bi imala stalniji karakter, trebalo da se bavi ovim pitanjima i da prati kako se u praksi ostvaruju ustavne odredbe, odnosno kako se primenjuju statuti i šta tu nastane novo u razvoju i funkcionisanju političkog mehanizma u opštini.

Što se tiče skraćivanja programa mislim da bi neka pitanja trebalo postaviti uže. Na primer, na 6. strani pod tačkom 5. stoji da treba na neki način obezbediti uvid u statute radnih organizacija. Mislim da je to vrlo široko i to je veoma teško zahvatiti, jer ima raznih vrsta radnih organizacija. I pored jedinstvenih, opštih odredaba za sve statute radnih organizacija, postoje i različitosti.

Možda bi trebalo ovo pitanje uloge sreza i velikih gradova suziti. Jer, pitanje velikih gradova nije tako aktuelno da bismo sada o tome raspravljali. Dovoljno je da se u ovom momentu naše Veće tretira u pitanje mesta i uloge sreza, pošto ni u ustavnim odredbama srez nije dobio dovoljno mesta. Možda bi posebna grupa mogla pomoći u tome, to jest da se ta pitanja jedinstvenije tretiraju u svim republikama.

Pod tačkom 21. je problem kriminaliteta i negativnih društvenih pojava. Mislim da bi to trebalo svesti na probleme kriminaliteta u celini, bez upuštanja u tretiranje negativnih društvenih pojava, jer je to vrlo široko pitanje. Na kraju nešto o obliku i načinu rada našeg Veća. Smatram da su u našem Veću, kao i u Saveznom veću najpotrebnije stalne grupe. Pripremanje pojedinih pitanja, njihovo proučavanje traje po 6—12 meseci, a neki put i godinu dana. Te grupe bi mogle da budu i privremeni odbori, koji bi se bavili proučavanjem određenih pitanja. A pošto je naše Veće nadležno za razmatranje budžetskih pitanja, trebalo bi u našem Veću da postoji za to stalni organ. Mi imamo Odbor za budžetski sistem koji je zadužen da prouči funkcionisanje budžetskog sistema, ali to bi trebalo da bude stalan odbor. To je pitanje kojim se stalno bavi naše Veće i nema razloga da se ne oformi jedna grupa poslanika koja bi se bavila pitanjima budžeta, budžetskog sistema, koja ne bi trebalo da se menja za vreme čitavog mandatnog perioda. Osim toga, mogu se formirati i ad hoc odbori — povremeni, koji bi trebalo za kraći vremenski period da prouče neko pitanje.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Ko želi reč? Ima reč poslanik Jože Vilfan.

Jože Vilfan *(Izborna jedinica Kranj):*

Izvinjavam se što uzimam po drugi put reč, ali nekoliko predgovornika je citiralo neke moje misli kako su ih oni razumeli. Iz toga sam video da sam ih vrlo neuspešno formulisao. Shvatio sam da su drugovi razumeli da ja predlažem brisanje tačke 11. Dozvolite mi da ukratko ponovim ono što sam kazao u vezi sa 10. i 11. tačkom. Ja sam bio mišljenja da tačke 10. i 11. tretiraju jedan isti problem. To sam zaključio zato što se u tački 10. kaže: sva ova pitanja razmatrala bi se s aspekta

regulisanja ovih pitanja u statutima; a u tački 11. stoji: praćenje i analiza funkcionisanja opštinskih statuta. Zbog toga sam i postavio pitanje celishodnosti odvajanja tog problema u dve tačke. U suštini i ja sam za obrađivanje tog kompleksa. Samo mislim da ne bismo smeli ostati na praćenju i analiziranju funkcionisanja opštinskih statuta, nego bi trebalo ići dalje, to jest doneti ocenu opštinskih statuta. Ja sam se ogradio protiv dopunskog predloga da se u tome ide u analizu i u ocenjivanju opštinskog statuta. Razume se da su praćenje i analiza, isto tako, jedan postupak koji znači određeno ocenjivanje. Ali, to je u drugom smislu, to je ocenjivanje koje svaka kritika sadrži u sebi. Ja bih apsolutno izbegavao da se u našem programu formuliše da se tu radi o oceni opštinskih statuta. Zbog toga sam se izričito i ogradio. Ali, smatram da bi trebalo ono što je sadržano u tačkama 10. i 11. da ostane u programu našeg Veća.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Da li se još neko javlja za riječ? (Niko se nije javio).

Prije stavljanja na glasanje i usvajanja programa i prijedloga o formiranju odbora i grupa za rad, htio bih da stavim nekoliko napomena u vezi sa diskusijom. Iz diskusije sam dobio utisak da se program u osnovi prihvata i usvaja. Ja mislim da je program, uglavnom, obuhvatio sve one probleme kojima bi u neposrednoj, u najbližoj budućnosti naše Vijeće trebalo da se bavi. Bilo je prilično teškoća oko formulisanja programa iz prostog razloga što je to početak i što nismo imali iskustva. Naše Vijeće je posebno imalo teškoća zbog toga što je problematika kojom se bavi naše Vijeće pretežno sistematska. Zato je trebalo sačiniti okvirni, orijentacioni program rada Vijeća koji bi bio i organizaciono i praktički uspješan. To jest, moralo se voditi računa da se program uspješno realizuje s obzirom da su poslanici našeg Vijeća ljudi koji imaju svoja radna mjesta i da moraju jedan dio svog vremena posvetiti obavezama kao poslanici Vijeća.

Ovo je prvi program koji usvaja naše Vijeće. Druga vijeća su usvojila neke privremene programe, koje su sada korigovali i dopunili. Nama je iskustvo pokazalo da je neophodno potrebno planirati na jedan duži period. Mi smo skicirali probleme za čitavu godinu, a na kojima treba već sada da počnemo da radimo. Nama se to pokazalo kao nužno, jer ima problema u kojima je neophodna naša intervencija. Na riješavanje određenih problema mi možemo da utičemo preko Skupštine, preko odbora, mi možemo da utičemo da se donesu propisi koji su neophodni za regulisanje određene problematike i određene materije koja spada u delokrug našeg Vijeća.

Vi znate da smo mi skinuli sa dnevnog reda u Vijeću diskusiju o statutima opština. Skinuli smo je ne iz razloga što tu nema problema o kojima bi bilo korisno da se prodiskutuje u Vijeću, već zbog toga što smo u vremenskoj stisci. Jer, statuti se već donose, a to znači da je vrijeme i suviše kratko da se može pripremiti diskusija i mogu dati odgovori na sva ona pitanja koja bi bila postavljena prilikom donošenja statuta. To nas upozorava da se mora duže pripremati za riješavanje pojedinih problema, mora se pripremiti i dokumentacija da bi Vijeće uspješno radilo.

Ovaj program je, u stvari, dopunjen program. Primedbe je stavilo preko 20 poslanika. Program je diskutovan i u Komisiji za izradu poslovnika, konsultovali smo neke institucije i organizacije sa kojima treba da sarađujemo na ostvarivanju ovog programa. Mi smo nastojali da konkretizujemo materiju koja uglavnom obuhvata oblast samoupravljanja, izvršenje obaveza i dužnosti i prava građana.

Mislim da ne bi trebalo dati jednom odboru da riješava nekoliko problema, pa da stalno zasjedava.

Treba obezbijediti formiranje više odbora, grupa, komisija. U vezi s tim predlažem sljedeće: Usvojimo mi orijentacioni program a problematika koja se odnosi na opštine, recimo komune, uključujući, na primer, i referendum, da se to unese u orijentacijoni program. Odbori koji budu izabrani i treba da se bave tom problematikom, neka oni sami izvrše izmjene.

Što se tiče tačke 10. i 11. programa mislim da smo mi obavezni da pratimo tu materiju. Mislim da smo manje-više svi ubeđeni u to da moramo pratiti donošenje statuta. To je sistemski problem, osnovni, to je jedno od centralnih pitanja kojim treba da se bavimo, a druga je stvar kako ćemo ga i kada ćemo ga postaviti, a koje probleme iz toga ćemo izdvojiti i o njima diskutovati u Vijeću. Mislili smo da je nužno izučiti međuopštinsku saradnju, koja ne mora da bude samo u okviru sreza, nego i u okviru republike, između dve republike i više, i zato smo to izdvojili kao poseban problem, opet rukovodeći se time da jedan odbor ne izučava nekoliko problema.

Što se tiče primedaba koje su date u vezi s evidencijom, društvenom kontrolom i statistikom, po mom mišljenju, na osnovu činjenica kojima smo raspolagali, to su bliske stvari našem Vijeću, ili, pak, stvari koje traže posebnu analizu i ocjenu. Zbog toga nama se činilo da neće biti na odmet da to budu dve grupe s tim da svako pitanje bude odvojeno praćeno i tretirano, a da te grupe međusobno sarađuju na onim pitanjima koja su im od zajedničkog interesa. Mi sada ne možemo odlučiti kada će koja stvar biti stavljena na dnevni red, jer tek treba da dobijemo materi-

jal, koji će se u odborima diskutovati. Odbori će ga obraditi i ocijeniti da li treba da ide pred Vijeće.

Što se tiče sudstva, kao i kriminaliteta, mi smo imali jedan vrlo uspeo sastanak sa predsjednicima sudova. Diskutovali smo o ovoj problematici i o metodu rada i o odnosu našeg Vijeća i Saveznog vijeća prema ovim sudovima i organima. Mi smo, u stvari, došli do mišljenja koje je izraženo i u referatu druga Kardelja. Glavno je da se ta problematika tretira na vijećima što više, a odgovarajući organi će to uobličiti u zakonsku materiju, bilo da će se izvršiti promjene u nekim zakonima, bilo da će se to formulisati u nekim preporukama, odlukama. Kada kažemo kriminalitet mislimo na sve ono što se graniči sa kriminalom. Želimo da zahvatimo širi krug i da sagledamo čitavu tu problematiku. Mislim da će diskusija dati mnogo više nego jedan ekspoze u vezi sa donošenjem nekih zakona. To je smisao tretiranja ove problematike na vijećima, koja treba da utvrdi politiku, da razotkrije neke probleme sa kojima se susreću određene institucije, kao što su sudstvo, tužilaštva itd.

Moj prijedlog je a i moje mišljenje, da bi trebalo da usvojimo ovaj program s tim što bismo ostavili da korekture izvrše odbori na osnovu diskusije koja je ovdje sada vođena.

Ako se slažete s tim, ja bih program stavio na glasanje. Da li se usvaja program ovako kako je predložen, uz napomenu da se korekture koje su ovde predložene unesu u program? (Svi se slažu).

Treba da donesemo poslovnik našeg Vijeća. Pitam poslanike da li se slažu da izaberemo komisiju koja će formulisati projekt poslovnika našeg Vijeća? Drugo, predlažem da se izjasnite o formiranju odbora i grupa za rad u Vijeću. Tu bih stavio jednu napomenu. Ovdje je bilo govora o stalnim odborima, privremenim odborima, grupama, komisijama, potkomisijama. Ja mislim da je to u referatu druga Kardelja jasno izraženo i rečeno. Tamo se nigdje, u pogledu veća radnih zajednica, ne govori ni o stalnim ni o privremenim odborima. Mi treba ra biramo odbore. Da li će jedan odbor biti stalan, zavisi od problematike koju će obrađivati. Mislim da treba toga da se držimo. U programu smo podelili i zahvatili, otprilike, čitavu problematiku. Neki odbori će završiti ranije posao i time će njegova funkcija prestati. Tako će biti i sa nizom drugih odbora. Kada izvrše svoje obaveze, rasformiraće se u neki drugi odbor i uzeće neku drugu problematiku. Mislim da bi trebalo ići, uglavnom, na odbore jer će se onda pojedina pitanja tretirati jedinstveno s odborima drugih vijeća, a posebno s odborima Saveznog vijeća, sa kojima vrlo često sarađujemo. Vama je dostavljen tekst prijedloga za odbore i grupe. Ako se slažete, stavljam to na glasanje. Da li se slažete da izaberemo odbore? (Svi se slažu).

Milovan Jovanović: *(Izborna jedinica Beograd-Voždovac):*

Da li ovoliko koliko je predloženo odbora ili manje?

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Diskusija vođena ovdje nije me ubijedila, pravo da vam kažem, da treba da spajamo odbor za pitanje rada srezova s odborom za problematiku rada opština, jer mi se čini da bi to bilo prenatrpavanje. Ja bih bio za ovih 10 odbora, koliko je ovde predloženo, s tim što je Odbor za budžet ranije izabran i sada nema potrebe da ga biramo.

Da li se slažete sa prijedlogom da se izaberu ovi odbori. (Svi se slažu).

Dajem odmor da bi se pripremili prijedlozi za izbor Komisije za izradu poslovnika i prijedlog za izbor svih odbora.

(Posle odmora)

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Nastavljamo rad. Prelazimo na izbor Komisije za izradu Poslovnika. Ko ima prijedlog? Ima riječ poslanik Josif Trajković.

Josif Trajković *(Izborna jedinica Leskovac):*

Na osnovu člana 24. stav 2 Odluke o privremenom poslovnom redu Organizaciono-političkog veća Savezne skupštine, u svoje ime i u ime poslanika: Živka Juzbašića, Slavka Zečevića, Milke Senjanin, Vladimira Župančića, Milana Kavčiča, Zvoneta Dragana, Vojislava Paunovića, Dragoljuba Rajkovića i Đura Majstorovića predlažem Veću da izabere u Komisiju za izradu Poslovnika sledeće: predsednik Petar Rihtar. Članovi: Milutin Cvetković, Anđelko Kovačević, Aurel Krstulović, Miladin Perović, Branko Savić, Viobran Stanojević, Janez Zemljarič i Ragip Mahmuti.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Stavljam na glasanje prijedlog za izbor Komisije za izradu Poslovnika.

Ko je *za*, molim neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Konstatujem da je jednoglasno izabrana Komisija za izradu Poslovnika.

Predlažem sada da izvršimo izbor odbora i grupa. Ko ima prijedlog? Ima riječ poslanik Milan Rajačić.

Milan Rajačić *(Izborna jedinica Beograd — Stari grad):*

Na osnovu člana 24. stav 2. Odluke o privremenom poslovnom redu Organizaciono-po-

litičkog veća Savezne skupštine, u svoje ime i u ime poslanika: Milke Šeat-Lasić, Miladina Šakića, Janeza Zemljariča, Momčila Cemovića, Đorđa Gvozdenovića, Bora Dugandžiskog, Mihajla Ilića, Slavka Zečevića i Dese Kukoč predlažem Veću da izabere u odbore sledeće drugove:

U Odbor za pianja međuopštinske saradnje i organizacije srezova za predsednika Milorada Popovića, a za članove: Dobrivoja Vidića, Živka Juzbašića, Matiju Mundukovića, Damjana Janićijevića, Feriza Dizdara, Petra Markova, Vukoju Ilića, Desimira Maksimovića i Mirka Žlendera.

U Odbor za pitanja formiranja organa samoupravljanja i uvođenja novog sistema raspodele u upravi za predsednika Stanoja Aksića, a za članove: Kirila Aleksovskog, Obrada Cvijovića, Šefćeta Čatovića, Tahira Hadžovića, Antu Josipovića, Alojzija Mihaljčevića, Iva Šušnjara, Joca Vočkića, Mariju Vogrič i Laza Zulića.

U Odbor za pitanja društvene evidencije i kontrole, za predsednika Staneta Markiča, a za članove: Petra Jovanovića, Slavujku Slijepčević, Grozdanu Bilanović, Esada Čengića, Jovana Mudrinića, Dinu Maksimović, Vladu Zečevića, Boru Drmončića i Radivoja Stojkovića.

U Odbor za pitanja statistike, za predsednika Danicu Jurkovič, a za članove Petra Oreča, Mariju Delija, Vanču Dubrovskog, Hazima Eminefendića, Sotira Radivojevića, Kirila Taškova, Antala Martineka, Vojina Dragovića i Bogdana Počuču.

U grupu za proučavanje pitanja ostvarivanja zakonitosti i prava samoupravljanja: Aleksandra Hristova, Nadu Suvačarov, Mirka Boškovića, Veru Krstić i Zvoneta Dragana.

U Odbor za pitanja pravosuđa, za predsednika Josipa Brnčića, a za članove: Branka Šinžara, Vladimira Župančiča, Despota Bojovića, Josipa Trajkovića, Milutina Cvetkovića, Branka Mijića, Milicu Kovačević, Karolja Djetvaia i Milku Kalajdžisku.

To bi bio moj predlog za sastav odbora i studijskih grupa.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Molim poslanika Živka Juzbašića da podnijese prijedlog za odbore.

Živko Juzbašić *(Izborna jedinica Petrinja):*

Na osnovu člana 24. stav 2. Odluke o privremenom poslovnom redu Organizaciono-političkog vijeća Savezne skupštine, u svoje ime i u ime sljedećih poslanika: Stanoja Aksića, Momčila Cemovića, Karolja Djetvaia, Ante Josipovića, Branislava Joksimovića, Josipa Trajkovića, Milke Senjan, Mirka Žlendera i Vladimira Zupančiča predlažem Vijeću da izabere u Odbor za pitanja ostvarivanja prava građana: za predsjednika Dimče Kozarov. Članovi: Milan Rajačić, Milovan Jovanović, Borislav Krajina, Valent Huzjak, Jure Protulipac, Mićo Mijušković, Vojan Lubej, Dragoljub Ćosić, Vlastimir, Nikolić, Spasoje Popadić.

U Odbor za pitanja samoupravljanja u radnim organizacijama: predsjednik Milka Šeat-Lasić. Članovi: Krste Markovski, Milorad Popović, Jefto Ašćerić, Desa Kukoč, Juraj Razmilić, Dragoljub Rajković, Ramadan Vranći, Đuro Majstorović, Miladin Perović, Milan Kavčič, Janoš Maroš.

U Odbor za samoupravljanje u opštinama predlažemo za predsjednika; Slavka Zečevića, a za članove: Miladina Šakića, Joža Vilfana, Vlastimira Nikolića, Vasa Ostojića, Nikolu Delića, Husejina Dupanovića, Veru Bražansku, Milana Kneževića, Mirka Boškovića, Budimira Spasojevića.

U Odbor za pitanja organizacije i funkcionisanja uprave: za predsjednika Budišu Damjanovića, a za članove: Đorđa Gvozdenovića, Eljmaza Topalia, Despota Bojovića, Mariju Vogrič, Kirila Aleksovskog, Martina Dudau, Biserku Novačić, Mirka Mijojlića, Petra Dodika, Cvijetka Rukavinu.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Drugovi, prije prelaska na glasanje htio bih da vam nešto napomenem. Drugovi koji su predlagali članove odbora raspolagali su samo podacima o zanimanju, o funkciji pa su prema tome ocjenjivali odnosno određivali. članove za odbore. Međutim, pitanje je da li drugovi koji su predloženi za određene odbore imaju sklonosti i dovoljno kvalifikacija da mogu u tim odborima raditi. Ja bih želo da predloženi drugovi i drugarice sada slobodno kažu da li su zadovoljni prijedlozima. Želio bih, isto tako, da se izjasne da li žele da rade u tim odborima. Onda, eventualno, možemo učiniti i neke korekture, to jest, da prebacujemo iz jednog odbora u drugi.

Da li se neko javlja za riječ o ovim mojim napomenama?

Vojin Dragović *(Izborna jedinica Bačka Palanka):*

Ja sam predložen za Odbor za statistiku. Ja nemam ništa protiv da tamo radim i zalagaću se koliko mogu. Samo ja već 19 godina radim u pravosuđu i mislim da bi tu najbolje mogao odgovoriti svojim dužnostima. Ali, ako je potrebno, mogu da ostanem.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Mi smo se trudili da pojedini članovi uđu u dva ili više odbora, to jest, da jedan poslanik radi u dva ili više odbora. Međutim, predložio bih da drug Vojin Dragović ostane u Odboru za statistiku, ali da uđe i u Odbor za pravosuđe.

Da li se još neko javlja za riječ?

Tahir Hadžović *(Izborna jedinica Trebinje):*

Skoro je isti slučaj i sa mnom. Ja isto tako radim u pravosuđu, a i funkcioner sam tamo, pa smatram da bi bilo bolje da umjesto da budem u Odboru za samoupravljanje, budem u Odboru za pravosuđe.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Traži li još neko riječ. Ima riječ drugarica Milica Kovačević.

Milica Kovačević *(Izborna jedinica Slavonski Brod):*

Ne znam kako sam ja dospjela u Odbor za pravosuđe. Ja to područje vrlo malo poznajem. Daleko bih više mogla da se angažujem u Odboru za samoupravljanje.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

U redu, onda vi, drugarice Kovačević i drug Hadžović promjenite mjesto, to jest, vi pređite u Odbor za samoupravljanje, a on u Odbor za pravosuđe. Da li traži još neko riječ?

Sotir Radivojević *(Izborna jedinica Vladičin Han):*

Ako sam dobro razumeo, ja sam predložen za Odbor za pitanja statističke službe. Meni to ne bi odgovaralo, jer to je u suprotnosti sa poslom na kome sada radim. Ja sam sindikalni funkcioner i mene daleko više interesuju pitanja raspodele radničkog samoupravljanja.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

I gdje biste hteli da budete?

Sotir Radivojević:

Ili u Odboru za pitanja samoupravljanja u radnim organizacijama, ili u Odboru za pitanja samoupravljanja i raspodele, samo ne u Odboru za pitanja statističke službe.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

U redu, usvaja se. Ko još želi riječ?

Antal Martinek *(Izborna jedinica Kikinda):*

Ja sam predložen u Odbor za pitanja organizacije i funkcioniranja uprave, a voleo bih da se prebacim u Odbor samoupravljanja po opštinama. Ja bih tu mogao da dam daleko više, s obzirom na svoju profesionalnu dužnost i dosadašnji rad.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Ko još traži riječ?

Cvijetko Rukavina *(Izborna jedinica Varaždin):*

Ja sam predložen u Odbor za upravu, međutim, meni više leži samoupravljanje u radnim organizacijama. Ja na tim stvarima i radim, samoupravljanje u poljoprivrednim organizacijama.

U redu. Želi li još ko riječ?

Aurel Krstulović *(Izborna jedinica Zagreb IV):*

Mene interesuje da li se ovo odnosi samo na odbore ili i na Komisiju za poslovnik?

Predsednik **Krsto Popivoda:**

To smo već izglasali. Međutim, ako želite negdje da radite, možete.

Aurel Krstulović *(Izborna jedinia Zagreb IV):*

Ja bih želeo da radim u Odboru za pitanja rada. To me vrlo zanima.

Predsednik **Krsto Popivoda:**

Usvaja se. Želi li još ko riječ? (Niko se ne javlja). Onda stavljam na glasanje sve ove prijedloge, u cjelini. Da ne bismo glasali po odborima. Ko je *za*, neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava? (Niko). Pošto je dnevni red današnje sjednice iscrpen zaključujem sjednicu. Molim predsjednike odbora da ostanu u sali radi dogovora.

(Sednica je zaključena u 12 č 15 min).

PRILOZI

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O POMILOVANJU

SAVEZNA SKUPŠTINA
ZAKONODAVNO-PRAVNA KOMISIJA
AS br. 74
13. januar 1964. godine
Beograd

ORGANIZACIONO-POLITIČKOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 13. januara 1964. godine razmatrala je Predlog zakona o pomilovanju koji je Skupštini podnela Komisija za usklađivanje saveznih zakona i drugih saveznih propisa sa Ustavom.

Pošto je razmotrila Predlog ovog zakona, Komisija predlaže Veću da se u pogledu zakonske obrade u predlogu izvrše sledeće izmene:

1) U uvodnom delu (preambula) reči „Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije« prenose se iz drugog u peti red posle reči »Ustavom«, a u istom — petom redu posle reči »vrše« dodaje se reč »se«.

2) U članu 3. stav 4. menja se i glasi:

»Ako je izrečena smrtna kazna a molba za pomilovanje nije podneta, postupak za pomilovanje pokreće se uvek po službenoj dužnosti«.

3) U članu 4. u stavu 2. posle reči »molbu« dodaju se reči »bez odlaganja«, u stavu 3. posle reči »pomilovanje« dodaje se reč »nadležnom«, a reč »osuđenoga« zamenjuje se sa »osuđenog«.

4) U članu 13. u drugom redu posle reči »pomilovanja« stavlja se »(»Službeni list FNRJ« br. 89/46),« a u četvrtom redu umesto »br. 19/51« stavlja se »br. 11/51«.

Sa ovim izmenama saglasio se Odbor za društvenu bezbednost i narodnu odbranu Saveznog veća Savezne skupštine, kao i predstavnik Komisije za usklađivanje saveznih zakona i drugih saveznih propisa sa Ustavom.

Za izvestioca određen je poslanik dr Mihajlo Ilić.

Predsednik
Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:

Borislav Stančić s. r., **Dragutin Stanković** s. r., dr **Mihajlo Ilić** s. r., dr **Dan Đanković** s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O PRESTANKU VAŽENJA OPŠTEG ZAKONA O NARODNIM ODBORIMA

SAVEZNA SKUPŠTINA
ZAKONODAVNO-PRAVNA KOMISIJA
AS br. 77
13. januar 1964. godine
Beograd

ORGANIZACIONO-POLITIČKOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 13. januara 1964. godine razmatrala je predlog Zakona o prestanku važenja Opšteg zakona o narodnim odborima koji je Skupštini podnela Komisija za usklađivanje saveznih zakona i drugih saveznih propisa sa Ustavom.

Pošto je razmotrila predlog ovog zakona, Komisija predlaže Veću da se u pogledu zakonske obrade u predlog unese sledeća izmena:

— U članu 1. u drugom redu, umesto reči »prestaju da važe« stavljaju se reči »prestaje da važi«.

Sa ovom izmenom saglasio se predstavnik Komisije za usklađivanje saveznih zakona i drugih saveznih propisa sa Ustavom.

Za izvestioca određen je poslanik dr Mihajlo Ilić.

Predsednik
Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:

Borislav Stančić s. r., **Dragutin Stanković** s. r., dr **Mihajlo Ilić** s. r., dr **Dan Đanković** s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O IZVRŠENJU KRIVIČNIH SANKCIJA

SAVEZNA SKUPŠTINA
ZAKONODAVNO-PRAVNA KOMISIJA
AS br. 78
13. januar 1964. godine
Beograd

ORGANIZACIONO-POLITIČKOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 13. januara 1964. godine razmatrala je Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija koji je Skupštini podnela Komisija za usklađivanje saveznih zakona i drugih saveznih propisa sa Ustavom.

Pošto je razmotrila predlog ovog zakona, Komisija predlaže Veću da se u pogledu zakonske obrade u predlogu izvrše sledeće izmene:

1) U uvodnom delu (preambula), u trećem redu posle reči »Ustavom« dodaju se reči »Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije«.

2) U članu 9. u novom stavu 3. druga rečenica menja se i glasi: »Ovaj organ dužan je izvršiti potrebna proveravanja i doneti rešenje u roku od tri dana od dana prijema molbe.«.

3) U članu 11. u pretposlednjem stavu zarezi u drugom redu brišu se.

4) U članu 13. u petom i sedmom redu reči »izvršene« zamenjuju se rečima »izvršne«.

5) U članu 15. u uvodnom delu umesto »Član 61.« stavljaju se reči »U članu 61.«, a u trećem redu umesto reči »u odredbama važećih propisa« stavljaju se reči »u propisima«.

6) Član 16. menja se i glasi:

»U članu 62. posle stava 3. dodaju se novi st. 4. i 5, koji glase:

»Pri izricanju disciplinskih kazni iz tač. 2. do 5. stava 2. ovog člana upravnik kazneno-popravne ustanove može uslovno odložiti izvršenje izrečene disciplinske kazne za vreme do šest meseci, s tim da se izrečena kazna neće izvršiti ako kažnjeni u ovom roku ne bude ponovo disciplinski kažnjen. Upravnik kazneno-popravne ustanove odrediće uslovno odlaganje izvršenja disciplinske kazne ako nađe da se može očekivati da će se prema kažnjenome i bez izvršenja kazne postići svrha kažnjavanja.

Uslovno odlaganje izvršenja disciplinske kazne opozvaće se ako uslovno kažnjeni u roku za koji je odloženo izvršenje bude podnovo disciplinski kažnjen. U slučaju opozivanja upravnik kazneno-popravne ustanove izriče jednu kaznu u granicama određenim u st. 2. i 3. ovog člana i za raniju i za novu disciplinsku krivicu, uzimajući ranije izrečenu kaznu kao već utvrđenu.«

7) U članu 17. u poslednjem redu reči »U stavu 4. reč: »državni« i reč »Državnog« brišu se« — zamenjuju se rečima:

»Stav 4. menja se i glasi:

»Rešenje o uslovnom otpustu lica osuđenih na osnovu saveznog zakona na kaznu zatvora ili strogog zatvora koja još nisu izdržala polovinu kazne republički sekretarijat za unutrašnje poslove može doneti samo po prethodno pribavljenoj saglasnosti Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove.«

8) U članu 19. u pretposlednjem redu reč »organ« zamenjuje se rečima »nadležnom organu«.

9) U članu 21. u drugom redu i članu 24. u drugom i trećem redu umesto reči »sekretarijat« stavlja se reč »sekretar«.

10) U članu 29. u uvodnom delu za novi stav 3. posle broja »3« umesto tačke stavlja se zarez.

11) U članu 31. u uvodnom delu umesto reči »sa dva nova člana« stavljaju se reči »i novi čl. 126a. i 126b.«

12) U članu 34. u uvodnom delu posle broja »2« umesto tačke stavlja se zarez, a u trećem redu odozdo reč »privredno« briše se.

13) Član 38. menja se i glasi:

»Ovaj zakon stupa na snagu po isteku 30 dana od dana objavljivanja u »Službenom listu SFRJ«.

Sa ovim izmenama saglasio se Odbor za društvenu bezbednost i narodnu odbranu Saveznog veća Savezne skupštine, kao i predstavnik Komisije za usklađivanje saveznih zakona i drugih saveznih propisa sa Ustavom.

Za izvestioca Komisije određen je poslanik dr Mihajlo Ilić.

Predsednik

Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:

Borislav Stančić s. r., **Dragutin Stanković** s. r., dr **Mihajlo Ilić** s. r., dr **Dan Danković** s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O BUDŽETIMA I FINANSIRANJU SAMOSTALNIH USTANOVA

SAVEZNA SKUPŠTINA
ZAKONODAVNO-PRAVNA KOMISIJA
AS br. 83
28. januar 1964. godine
Beograd

ORGANIZACIONO-POLITIČKOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 11. januara 1964. godine razmatrala je predlog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova koji je Skupštini podnelo Savezno izvršno veće.

Pošto je razmatrala predlog ovog zakona, Komisija predlaže Veću da se u pogledu zakonske obrade u predlogu izvrše sledeće izmene:

1) U članu 3. u uvodnom delu umesto reči »tri nova člana« stavljaju se reči »novi čl. 139a. do 139c.«.

2) U novom članu 139b u tački 1. u drugom redu, dve tačke, posle reči »su« — brišu se.

3) U članu 6. ispod uvodnog teksta, na sredini se dodaje sledeći tekst: »Član 142a.«, a briše znak navoda ispred reči »Sredstva«.

4) U čl. 8. i 9. ispred reči »dodaju« stavljaju se reči »briše se tačka i«, a posle te reči, reč »se« briše se.

5) U članu 10. dodaje se uvodni tekst koji glasi: »Posle člana 196. dodaje se novi član 196a., koji glasi:

»Član 196a.

Na kraju ovog člana posle reči »zakona« stavlja se znak izvoda.

Sa predloženim izmenama saglasio se poverenik Saveznog izvršnog veća.

Za izvestioca određen je poslanik Dr Mihajlo Ilić.

Predsednik

Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:

Borislav Stančić s. r., **Dragutin Stanković** s. r., dr **Mihajlo Ilić** s. r., dr **Dan Danković** s. r.

SAVEZNO VEĆE

8. SEDNICA

OD 13. FEBRUARA 1964. GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

1. Odsustva poslanika;
2. Odgovori na pitanja poslanika;
3. Dopuna i usvajanje dnevnog reda.

Dnevni red:

1. Pripreme za Konferenciju Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju;
2. Pretres Nacrta programa rada Saveznog veća;
3. Predlog za razrešenje i izbor poslanika Saveznog veća u stalnim odborima i komisijama Saveznog veća;
4. Predlog za izbor članova Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine iz redova stručnjaka u oblasti prava.

Govornici: Vinko Hafner, Nikola Džuverović, Đorđije Peruničić, Marin Cetinić, Vladimir Popović, Makso Baće, Ivica Gretić, Vida Tomšič, Kiro Gligorov, Edvard Kardelj, Laslo Rehak, Selmo Hašimbegović, Sergej Kraigher, Nikola Džuverović, Marin Cetinić, Hajro Kapetanović, Mijalko Todorović, Zora Krstonošić.

PREDSEDAVAO

PREDSEDNIK

MIJALKO TODOROVIĆ

Početak rada u 9 č i 20 min

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Otvaram Osmu sednicu Saveznog veća Savezne skupštine. Konstatujem da postoji kvorum i da Veće može donositi punovažno odluke.

Zapisnik sa Sedme sednice Saveznog veća Savezne skupštine i zapisnik sa Četvrte zajedničke sednice Saveznog veća i Privrednog veća od 14. januara 1964. godine dostavljeni su članovima Veća. Da li ima primedaba na ove zapisnike? (Nema). Pošto primedaba nema, zapisnici će biti overeni.

Obaveštavam Veće da je poslanik Tomislav Badovinac obavestio da je sprečen da prisustvuje ovoj sednici, te moli da mu se odobri odsustvo s ove sednice. Da li se Veće slaže da mu se odobri odsustvo? (Slaže se).

Obaveštavam članove Veća da je Savezno veće primilo izvestan broj pismenih poslaničkih pitanja, i to:

Poslanici Danilo Knežević i Vladimir Milovanović postavljaju pitanje šta je preduzeto u vezi sa zahtevom grupe proizvođača industrije kože i obuće da se nadoknade gubici u iznosu od oko 569 miliona dinara, s obzirom da je ovo posledica slabog kvaliteta sirovina nabavljenih u 1962. godini iz zemalja koje je odredio Sekretarijat za spoljnu trgovinu i Narodna banka.

Ovo pitanje je bilo upućeno Saveznom izvršnom veću kako bi se upoznali odgovarajući savezni funkcioneri i obavešten sam da će drug Vinko Hafner, zamenik saveznog sekretara za industriju, dati odgovor. Molim druga Hafnena da dâ odgovor na ovo pitanje.

Vinko Hafner:

Drugarice i drugovi poslanici, evo odgovora Saveznog sekretarijata za industriju na pitanje poslanika Danila Kneževića i Vladimira Milovanovića.

1. U 1961. godini postignut je s Vladom SAD sporazum o ekonomskoj pomoći u iznosu od 3,6 miliona dolara, s tim da se ova sredstva upotrebe za uvoz sirove kože iz ove zemlje. Ovim je stvorena mogućnost da se obezbede neophodne količine sirove kože bez zahvatanja u raspoloživi fond deviznih sredstava koji je, inače, bio veoma napregnut. Prema podacima uvoznika ovih sredstava, nabavljeno je iz SAD 7.304 tone sirovih krupnih koža, koje su prerađene u 1962. godini. Iz SAD se normalno uvoze manje količine sirove goveđe kože i van pomoći. Tako je iz SAD uvezeno u 1960. godini 2.354 t, u 1961. godini 4.342 t,

1962. godini 6.385 tona, a 1963. godine 837 tona. Međutim, veće količine ovih koža uvozile su se iz Argentine i iz drugih zemalja. U isto vreme praktično je eliminisan uvoz iz zapadno-evropskih zemalja, što je kompenzirano većim prilivom domaćih goveđih koža.

2. Krupna sirova koža nabavljena je u SAD u poslednje tri godine po prosečnim cenama koje su bile više od prosečnih cena argentinskih koža za 4% u 1961. godini, za 17% u 1962. godini i za 16% u 1963. godini. Uopšte uzev, koža iz SAD je skuplja od argentinske. Kada se uzme u obzir celokupan uvoz sirovih krupnih koža u 1962. godini, prosečna nabavna cena je bila za 8,4% niža od one iz 1961. godine. Ako se eliminiše uvoz iz zapadno-evropskih zemalja, onda je prosečna nabavna cena ostala skoro nepromenjena. Prema tome, za nabavne cene nema opravdane osnove za naknadu razlike.

Činjenica je da koža nabavljena iz sredstava ekonomske pomoći SAD pripada boljoj vrsti kože, jer 50% težine i 50% vrednosti otpada na lake kravlje i volovske kože i krupone. Ostatak otpada na kože većih težinskih kategorija. Prerađivači ove kože tvrde, preko Saveta kožarsko-prerađivačke i gumarske industrije, da je kvalitet kože slabiji u odnosu na ranije nabavke. Međutim, prerađivači prilikom preuzimanja nisu stavili reklamacije na kvalitet kože. Pored toga, ima se u vidu činjenica da su u 1962. godini prerađivači utrošili skoro 8.000 tona ili 35% više domaće sirove kože, koja je jevtinija i kvalitetnija od uvoznih prekomorskih koža. Smatra se da bi to moralo biti dovoljno za punu kompenzaciju negativnog uticaja skuplje i kvalitetno slabije kože uvezene iz SAD iz sredstava pomoći, kada bi se ovaj efekt mogao dokumentovati. Prema tome, ni u okviru globalnih kvaliteta sirove kože ne bi trebalo da postoji opravdana osnova za naknadu razlike.

3. Finansijski rezultati poslovanja prerađivačka krupne kože u 1962. godini su nepovoljniji nego 1961. godine. Jedan od uzroka je svakako prelaz sa sistema formiranja ukupnog prihoda na bazi fakturisanja na sistem formiranja ukupnog prihoda na bazi realizacije. Ostali uzroci leže u pogoršanim opštim uslovima poslovanja. Nije se moglo utvrditi da li je i u kojoj meri delovao slabiji kvalitet sirove kože uvezene iz SAD. Nastojanja Saveznog sekretarijata za industriju da se ovo bar fragmentarno dokaže nisu prihvatili prerađivači. Treba posebno napomenuti da su nepovoljnije rezultate u odnosu na 1961. godinu ostvarili oni prerađivači koji u 1962. godini nisu prerađivali sirovu kožu iz SAD, kao i oni koji su asortiman kože za preradu izmenili u korist domaće kože.

U vezi s izloženim, Savezni sekretarijat za industriju nije stekao uverenje da prema podnetoj dokumentaciji postoji realna potreba za odobravanjem naknade u bilo kom obliku i u bilo kojoj visini. Zbog toga Sekretarijat nije mogao da podrži zahtev o kome je reč.

Treba napomenuti da je Savet kožarsko-prerađivačke i gumarske industrije podneo nadležnim organima dva predloga. U prvom je zahtevao da se obezbedi naknada ili u vidu regresa, ili u vidu smanjenog obračunskog kursa u iznosu od 863 miliona dinara, a u drugom predlogu suma je svedena na 569 miliona dinara.

Iako predlozi nisu bili dokumentovani, pa nisu pružali osnovu za akciju, Savezni sekretarijat za industriju je pokušao da u saradnji s nadležnim organima raspravi principijelno pitanje izvora za eventualnu naknadu, u slučaju da zahtev bude naknadno dokumentovan. Iz ove akcije rezultirao je stav Državnog sekretarijata za poslove finansija, po kome u Saveznom budžetu za 1962. godinu i za 1963. godinu nisu bila predviđena sredstva za isplatu regresa po ovom osnovu. Dobijeno je i mišljenje Državnog sekretarijata za spoljnu trgovinu po kome nije postojala mogućnost za naknadu sniženjem obračunskog kursa od 750 dinara za 1 dolar.

Ovo je odgovor, i, kako drugovi poslanici vide, Sekretarijat se ne zauzima i ne vidi mogućnost za realizaciju zahteva ovih proizvođača.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Poslanik Selmo Hašimbegović je postavio sledeća pitanja: Prvo, da li se priprema i u kojoj fazi se nalazi analiza o dejstvu politike carina, premija i drugih olakšica u spoljnotrgovinskom prometu na našu proizvodnu i investicionu politiku, kao i na dugoročnu orijentaciju u politici izvoza i uvoza.

Drugo pitanje. S obzirom da je nedavna odluka Saveznog izvršnog veća, odnosno Odbora za opšta privredna pitanja, u vezi s uslovima kreditiranja proizvodnje i investicionih dobara namenjenih izvozu, po nekim mišljenjima, pooštrila uslove privređivanja, postavlja se pitanje kompleksnog ekonomskog sagledavanja dejstva dosadašnje politike kreditiranja i usaglašavanja te politike s uslovima privređivanja u ovoj proizvodnji.

Treće pitanje. Da li su poslovne banke, posebno Jugobanka, za 1964. godinu obezbedile i u kom iznosu sredstva za unapređenje proizvodnje namenjene izvozu, kao i za kreditiranje tekuće proizvodnje za izvoz?

Pitanja su dostavljena Saveznom izvršnom veću. Obavešten sam da će savezni sekretar za spoljnu trgovinu, drug Nikola Džuverović, dati odgovor na ova pitanja.

Nikola Džuverović:

Drugovi poslanici, imam jednu prethodnu napomenu. Sekretarijat za spoljnu trgovinu u

saglasnost s drugim organima savezne uprave, priprema materijal o problemima naših ekonomskih odnosa s inostranstvom. Ti materijali su u završnoj fazi i biće, pretpostavljam, početkom marta o njima diskusija i u ovom Domu. Prema tome, na ova pitanja koja su ovde postavljena biće svakako dat odgovor u tim materijalima. Međutim, ja bih, ipak, dao odgovor na postavljena pitanja poslanika Selma Hašimbegovića.

Odgovor na prvo pitanje: Sekretarijat za spoljnu trgovinu priprema informaciju u vezi s obimom i strukturom izvoznih subvencija. U analizi će se prikazati raspored subvencija po oblastima: industrija, poljoprivreda, šumarstvo, saobraćaj, kao i po grupama proizvoda, odnosno po proizvodima, zatim po regionima, odnosno po valutnim područjima.

U pogledu uticaja dejstva carina, regresa, premija i drugih olakšica na proizvodnu i investicionu politiku, kao i na dugoročnu orijentaciju u politici uvoza i izvoza, formirana je međuresorska komisija sastavljena od predstavnika Saveznog zavoda za privredno planiranje, Saveznog sekretarijata za opšte privredne poslove, Saveznog sekretarijata za finansije i Saveznog sekretarijata za spoljnu trgovinu, koja je pristupila razradi problema cena, deviznog i spoljnotrgovinskog režima, u sklopu pripreme za sagledavanje osnovnih postavki plana sedmogodišnjeg razvoja.

Odgovor na drugo pitanje. Uslovi kreditiranja izvoza opreme po međudržavnim kreditnim sporazumima, koje je naša zemlja do sada zaključila sa zemljama u razvoju Afrike, Azije i Latinske Amerike, su sledeći:

— Visina kredita iznosi, po pravilu, 80 do 90% od vrednosti ugovorenih poslova.

— Rokovi otplate kredita kreću se, po pravilu, od tri do osam godina, zavisno od vrste opreme. Početak otplate kredita računa se uglavnom od dana isporuke opreme, odnosno od puštanja u pogon kompletnih objekata.

— Ugovorena kamata u svim međudržavnim kreditnim sporazumima iznosi 3% godišnje.

Slični uslovi su predviđeni i u kreditnim sporazumima koje je Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu zaključila s pojedinim inostranim bankama, korporacijama i vladama.

Naši dosadašnji uslovi kreditiranja odgovarali su, uglavnom, uslovima svetskog tržišta i našim mogućnostima. Oni su povoljniji od uslova tzv. Bernske konvencije, po kojima zapadne zemlje odobravaju kredite (maksimalni iznos kredita do 80% od vrednosti zaključenog posla, rok do pet godina, visina kamatne stope određuje se prema zvaničnoj eskontnoj stopi zemlje kreditora sa dodatnim premijama, tako da se troškovi kredita kreću iznad 6% godišnje). Naši uslovi su nešto nepovoljniji u odnosu na istočno-evropske zemlje, koje daju nešto nižu kamatnu stopu (2,5%) i duže rokove otplate (10 do 12 godina).

Stav Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu jeste da bi u pogledu uslova kreditiranja u budućim sporazumima trebalo u principu zadržati dosadašnje naše opšte kreditne uslove: avans 10—20%, rokovi otplate do osam godina, kamatna stopa 3%.

Kada su u pitanju kompletni objekti, za koje smo posebno zainteresovani, kao i kada je u pitanju jačanje ekonomske saradnje s odnosnom zemljom, industrijska kooperacija, uvoz proizvoda iz odnosne fabrike — trebalo bi ići i sa dužim rokovima otplate kredita (10 godina).

Međutim, ako se posmatra struktura izvoza naše opreme i investicionih radova problem postoji. Naime, s obzirom na naš unutrašnji razvitak, bili smo prisiljeni da osposobljavamo našu privredu za izgradnju infrastrukturnih objekata i takozvanih ključnih objekata (hidro i termoelektrane, železare, luke, putevi, kanali, rudnici i slično). U tom pravcu i naša industrija ima najbolje reference. Međutim, danas u svetu takvi objekti se kreditiraju s dužim rokovima otplate i za njihovo kreditiranje potrebna su veća sredstva. Biće potrebno da se problem prouči sa stanovišta učešća ovakvog izvoza u našem ukupnom izvozu na kredit, a, takođe, to je potrebno i sa stanovišta zemalja u koje izvozimo, posebno afričkih. Verovatno bi bilo korisnije i za njih i za nas kada bismo usvojili da naše kredite, pod ovim kreditnim uslovima, više koriste za manje proizvodne objekte koji se brzo puštaju u pogon i daju potrebne efekte za jačanje njihove privrede.

U izgradnji kompletnih objekata i postrojenja, gde je to uslov za zaključenje poslova i gde tako nastupa i konkurencija, trebalo bi kreditirati pored opreme i ostale uslove vezane za izgradnju objekata, odnosno postrojenja.

Što se tiče izrazito nerazvijenih prijateljskih zemalja, isto tako, postavlja se problem potpunog kreditiranja ne samo opreme, već i svih lokalnih troškova, zbog nedostatka sopstvenih finansijskih sredstava. Sredstva za pokrivanje lokalnih troškova se mogu stvoriti isporukom potrošne robe ili korišćenjem sredstava sa klirinškog računa, ukoliko ona postoje.

Naši uslovi kreditiranja kod takozvanih komercijalnih kredita, koje preduzeća neposredno ugovaraju, uz prethodnu saglasnost Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu, kreću se u sledećim granicama:

— Visina kredita do 80% od vrednosti zaključenog posla,

— Rokovi otplate kredita do pet godina,

— Kamatna stopa oko 6%,

— Uslovi komercijalnih kredita zavise od uslova tržišta zemlje u kojoj se nastupa, odnosno od uslova koje nudi konkurencija. Po-

voljniji uslovi od ovih, ako zato postoji opravdan interes, odobravaju se uz saglasnost Saveznog sekretarijata za finansije i Saveznog sekretarijata za spoljnu trgovinu.

Poslove izvoza na kredit reguliše Uredba za kreditne poslove s inostranstvom od 1961. godine.

Odgovor na treće pitanje u vezi sa sredstvima Jugobanke za investicije, proizvodnju, kao i sredstvima za kreditiranje tekuće proizvodnje za izvoz.

Za investicije u cilju unapređenja proizvodnje za izvoz za 1964. godinu, Jugobanci je Društvenim planom dodeljeno iz sredstava federacije 10 milijardi dinara. Toliki iznos je i do sada dodeljivan ovoj Banci iz sredstava ukinutog Opšteg investicionog fonda. U 1963. godini Jugobanka je odobrila veći iznos kredita nego što je raspolagala sredstvima, računajući da će se dinarska korišćenja tih kredita preneti i na 1964. i da će jedan deo kredita biti pokriven inostranim komercijalnim kreditima, pa će joj za 1964. godinu Društvenim planom biti dodeljen veći iznos sredstava, zbog čega se za 1964. godinu pokazuje izvestan nedostatak dinarskih sredstava.

Po odobrenim kreditima, Jugobanka ima obaveza ukupno za 26,5 milijardi dinara. U Jugobanci se ceni da će dinamika isplate ovih 26,5 milijardi dinara biti ovakva:

U 1964. godini 19 milijardi dinara
u 1965. godini 6,3 milijardi dinara
u 1966. godini 1,2 milijardi dinara.

U 1964. godini, za ove kredite, Jugobanka raspolaže s ukupno 17,1 milijardi dinara.

Prema tome, za pokriće obaveza za 1964. godinu nedostaje sredstava u iznosu od 1,9 milijardi dinara. Samim tim, Banka nema dinarskih sredstava za odobravanje novih kredita u 1964. godini koje će moći odobravati samo većim angažovanjem bankarskih sredstava, sredstava investitora i iz fondova društveno-političkih zajednica u kombinaciji s raspoloživim inostranim sredstvima.

Ako su u pitanju dinarska sredstva federacija i poslovne banke se nalaze u sličnom položaju, jer se raspoloživim sredstvima jedva pokrivaju obaveze ranije odobrenih kredita. Prema tome, za ulaganje u proizvodnju namenjenu izvozu sve banke bi trebalo da povećaju svoju aktivnost za što veće angažovanje sredstava iz decentralizovanih fondova.

Savezni sekretarijat za spoljnu trgovinu je pripremio poseban materijal o problemima investicija za povećanje izvoza koji uskoro treba da se razmatra u Odboru za industriju Saveznig veća Savezne skupštine.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Poslanici Petar Zdravkovski, Veroljub Branković, Silvo Hrast, Todor Vojvodić, Stevan Suša, Lajoš Đetvai i Selmo Hašimbegović, postavili su pitanja koja se odnose na probleme koji će biti pretresani na današnjoj sednici Saveznog veća u vezi sa Svetskom ekonomskom konferencijom. Ta pitanja su dostavljena Saveznom veću i predlažem da se odgovor na ova pitanja da u toku diskusije odgovarajućih članova Veća u vezi s današnjim dnevnim redom.

Da li se slažete s ovim predlogom? (Svi se slažu).

Da li ima usmenih pitanja?

Reč ima poslanik Đorđije Peruničić

Đorđije Peruničić *(SR Crna Gora):*

Postavio bih ovo pitanje saveznom sekretaru za saobraćaj i veze: Poznato mi je da je prekinuta veza na Auto-putu kod Mokrog Luga zbog odronjavanja zemljišta, da je prekinuta veza na jadranskom putu Kolašin-Titograd, da se desila teška saobraćajna nesreća kod Jajinaca, da su neuredno čišćeni aerodromi u Jugoslaviji, da se sporo istovaraju brodovi u Rijeci. Zbog čega se ovo dešava, ko je za ovo odgovoran, kakva iskustva treba iz ovog da izvučemo i šta će se preduzeti u narednom periodu u vezi s ovim pojavama?

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Da li predstavnik Saveznog izvršnog veća može dati danas odgovor? Da li je prisutan ovoj sednici savezni sekretar za saobraćaj i veze? (Jeste).

Marin Cetinić:

Nisam čuo u potpunosti pitanje, i teško bih mogao da odgovorim na ovo pitanje prije nego što se sve to prouči.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Koliko sam razumeo, a nisam dobro čuo, drug Cetinić ne može danas da odgovori na ovo pitanje. Prema tome, odgovor bi trebalo da dobijemo na narednoj sednici.

Marin Cetinić:

Nisam mogao ni pratiti pitanja, jer gore se slabo čuje. Ne bih mogao na neka stručna pitanja da odgovorim odmah ovdje danas, već bih morao to dati stručnim organima da ispitaju i da na narednoj sjednici dam odgovor.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Pitanje nije sasvim stručno, i mogao bi se dati odgovor.

Da li možemo da prihvatimo da će savezni sekretar za saobraćaj i veze odgovoriti na narednoj sednici na postavljeno pitanje poslanika Peruničića? (Prihvata se).

Ima li još usmenih pitanja? (Nema). Pošto nema više usmenih pitanja prelazimo na utvrđivanje dnevnog reda.

Predlog dnevnog reda dobili su članovi Veća. Ima li kakvih drugih predloga za dnevni red?

Predlažem članovima Veća da dnevni red dopunimo dvema tačkama, s obzirom da je Komisija za pitanja izbora i imenovanja Savezne skupštine dostavila sledeća dva predloga:

— Predlog za razrešenje i izbor poslanika Saveznog veća u stalnim odborima i komisijama Saveznog veća.

— Predlog izbora članova Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine iz redova stručnjaka u oblasti prava.

Slaže li se Veće s ovom dopunom predloženog dnevnog reda? (Slaže se).

Prema tome, utvrdili smo ovaj dnevni red:

1. Pripreme za Konferenciju Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju;

2. Pretres Nacrta programa rada Saveznog veća;

3. Predlog za razrešenje i izbor poslanika Saveznog veća u stalnim odborima i komisijama Saveznog veća, i

4. Predlog za izbor članova Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine iz redova stručnjaka u oblasti prava.

Prelazimo na dnevni red današnje sednice.

Prva tačka dnevnog reda je: Pripreme za Konferenciju Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju. Materijali su dostavljeni članovima Veća za ovu tačku dnevnog reda, kao i Prednacrt rezolucije koji bi Veće moglo usvojiti posle diskusije.

Zbog toga predlažem da Veće izabere grupu poslanika koja bi, prateći diskusiju, pripremila konačan tekst prednacrta rezolucije.

Dozvolite mi da predložim redakciju za rezoluciju. Predlažem Vladimira Popovića, Krstu Crvenkovskog, Rata Dugonjića, Radmilu Stojanović, Jakova Blaževića, Sergeja Kraighera i Milinka Tapavičkog.

Ima li primedaba na ovaj predlog ili, eventualno, drugih predloga? (Nema).

Znači, usvojen je ovaj predlog za redakcijsku komisiju rezolucije.

Otvaram pretres o ovoj tački dnevnog reda.

Reč ima Vladimir Popović, predsednik Odbora za spoljne poslove i međunarodne odnose Saveznog veća.

Vladimir Popović *(SR Crna Gora):*

Drugarice i drugovi poslanici, pred vama se nalazi Prednacrt rezolucije o Konferenciji UN o trgovini i razvoju, predložen od strane Odbora za spoljne poslove i međunarodne odnose. Marta mjeseca ove godine Konferencija će početi rad. Današnja sjednica Saveznog vijeća posvećena je jednom događaju kome narodi, izvršna i predstavnička tijela Jugoslavije pridaju izvanredan značaj.

Beogradska konferencija šefova država i vlada neangažovanih zemalja dala je, kao što znate, inicijativu za sazivanje ove Konferencije pod okriljem UN. Deklaracija Beogradske konferencije pošla je od mišljenja da samostalni politički razvoj velikog broja novih nezavisnih zemalja pretpostavlja njihovu ekonomsku emancipaciju i da razvijanje konstruktivne međunarodne saradnje zahtjeva ravnopravnost u međunarodnim ekonomskim odnosima. Tumačeći opšte raspoloženje Konferencije, drug Tito je tada rekao:

»Smatram da bi jedna svjetska konferencija na kojoj bi bili razmatrani svi važniji ekonomski problemi mogla da posluži kao put koji bi pomogao da se što efikasnije pristupi rješavanju tih problema.«

Konkretizujući ovu inicijativu, Deklaracija Kairske konferencije naišla je na veoma širok odjek u svijetu, a jednodušna podrška zemalja u razvoju zahtjevu za sazivanjem Međunarodne konferencije o trgovini i razvoju pod okriljem UN, izvršila je odlučujući uticaj i na sve ostale zemlje. Samo deset dana poslije završetka Kairske konferencije, Ekonomsko-socijalni savjet UN doneo je odluku o sazivanju Konferencije UN o trgovini i razvoju. Kairska deklaracija i Rezolucija ECOSOO-a su istakle da UN u dekadi razvoja treba, prije svega, da ustanove principe međunarodnih trgovinskih i ekonomskih odnosa i trgovinske politike koji će doprinijeti razvoju svjetske privrede u cjelini, a, prije svega, manje razvijenim područjima, u kojima živi preko dve trećine čovječanstva i da se preduzmu hitne konkretne mjere za rješavanje tih problema.

Na XVII zasjedanju OUN 1962. godine, Generalna skupština je donijela odluku da se održi Konferencija UN o trgovini i razvoju krajem 1963. ili početkom 1964. godine. Na tom zasjedanju su postavljeni osnovni okviri dnevnog reda Konferencije i obrazovan je Pripremni komitet. Na osnovi odluke Generalne skupštine, Generalni sekretar UN imenovao je za izvršnog sekretara Konferencije gospodina Prebiša, koji je ranije bio sekretar Ekonomske komisije UN za Latinsku Ameriku. Tako je XVII zasjedanje GS OUN označilo početak nove faze u istoriji aktivnosti UN na ekonomskom polju.

Široko jedinstvo zemalja u akciji za sazivanje Konferencije i paralelno s tim i u njenim pripremama, došlo je do snažnog izražaja i na poslednjem XVIII zasjedanju Generalne skupštine OUN, kada je 75 zemalja u razvoju podnelo zajedničku Deklaraciju koja je bila jednoglasno usvojena i koja predstavlja veliki pozitivan doprinos rješavanju ekonomskih i socijalnih problema u svijetu uopšte. Na XVIII zasjedanju GS OUN preovladalo je, naime, uvjerenje da je na bazi međuzavisnosti i saradnje svih zemalja moguće naći trajnija

rješenja za najurgentnije ekonomske svjetske probleme.

U jeku dekolonizacije i istovremeno nezadržive težnje novih zemalja da konsoliduju političku slobodu i nacionalnu nezavisnost bilo je i prirodno i neizbježno da međunarodna zajednica pristupi temeljnom preispitivanju principa i metoda međunarodne ekonomske saradnje nastalih u davno prevaziđenim uslovima, u cilju pronalaženja rješenja koja bi omogućila privredi napredak u kome bi na novi ravnopravniji način našle sebi mjesto sve zemlje u svijetu. Značajno je da je već postignuta opšta saglasnost da nova politika treba da bude inspirisana, prije svega, težnjom za ubrzanim eliminisanjem jaza koji dijeli razvijene od manje razvijenih i da, prema tome, privredni razvoj zemalja u razvoju, kao osnovni problem međunarodne ekonomske saradnje, mora dobiti prioritetno mjesto na Konferenciji.

Vanredne razmjere privredne nerazvijenosti u svijetu, kao krupna prepreka ravnopravnim međunarodnim odnosima, opštem privrednom napretku, stabilnosti i trajnom miru, stavile su zahtjeve za ubrzani razvitak zemalja u razvoju u prvi plan međunarodne politike i ekonomske saradnje i učinile ga jednim od centralnih i sigurno najdugoročnijih problema međunarodne zajednice. Na toj liniji, obavljen je u UN i van njih obiman rad na izučavanju i osvjetljavanju ekonomskog položaja i problema manje razvijenih zemalja. Nužnost ubrzanog razvoja je konstatovana i obrazložene su neophodne mjere koje međunarodna zajednica treba da preduzme za proučavanje podrške nastojanjima zemalja u razvoju u stvaranju potrebnih uslova za razvijanje njihovih privreda. Međutim, dosadašnja aktivnost bila je uglavnom deklarativnog karaktera i ne samo da je izostala konkretna međunarodna akcija neophodna za rješavanje konstatovanih teškoća i uočenih problema, već su po zemlje u razvoju nepovoljna kretanja u svjetskoj privredi nastavljena i dalje.

Nesumnjiva činjenica je da je danas, kako u ekonomskoj teoriji, tako i u ekonomskoj praksi, osnovni kriterijum, osnovna mjera ekonomske efikasnosti postao ekonomski rast i ritam tog rasta. Zaostajanje u stopi privrednog rasta ima danas ozbiljne posljedice i izaziva nepovoljne lančane reakcije u svim zemljama u kojima takve tendencije dolaze do izražaja, bez obzira na društveno-ekonomske sisteme i sve ostale razlike. Kako, međutim, međuzavisnost i povezanost današnjeg svijeta predstavlja jednu od najbitnijih karakteristika epohe u kojoj živimo, teško je zamisliti da bi bilo kakav trajniji progres mogli očekivati na jednoj strani bez odgovarajućeg napretka i na drugoj strani. Međunarodna ekonomska saradnja postavljena tako da omogući istovremeni napredak svih zemalja postaje bitna pretpostavka neometanog procesa ekonomskog razvoja.

Takva politika, uz istovremeno otklanjanje i onih prepreka u međunarodnim ekonomskim odnosima koji su nastali kao posljedica hladnog rata, nameće se danas posebnom snagom i predstavlja, možda, najvažniji preduslov kako za osiguranje stabilnog razvoja i napretka svih zemalja, cjelokupne međunarodne zajednice, tako i za konsolidaciju opštih odnosa i mira u svijetu.

U takvoj situaciji rješenje problema, koje će Konferencija razmatrati, postaje hitna potreba svih. Zato će biti potrebno da se u traženju akcija i rješenja za osnovne ekonomske probleme svijeta inspirišemo širim, opštim i dugoročnim potrebama svjetske privrede u cjelini. Nijedna zemlja niti grupa zemalja ne bi mogla smatrati ta rješenja svojom posebnom dužnošću ili brigom, niti bi bilo koja zemlja ili grupa zemalja trebalo da im stane na put u ime bilo kakvih svojih užih interesa. Prevazilaženje razlika u ekonomskoj razvijenosti, uklanjanje političkih i drugih prepreka u međunarodnoj razmjeni, eliminisanje svih oblika zavisnosti i neravnopravnosti u trgovini, finansiranju, itd., danas nije stvar jedne ili druge zemlje ili grupe zemalja, već je to stvar čitave međunarodne zajednice, ako želi da postoji i da napreduje.

Politika miroljubive koegzistencije rezultat je ove sagledane nužnosti i stvarnosti savremenog svijeta. Proces popuštanja međunarodne zategnutosti, afirmacija politike aktivne miroljubive koegzistencije jeste faktor koji stvara povoljniju atmosferu da međunarodna zajednica pristupi razmatranju i konkretnom rješavanju međunarodnih ekonomskih problema. Ekonomski aspekt politike miroljubive koegzistencije i jeste povećana međunarodna ekonomska saradnja između svih zemalja.

Jedna od najznačajnijih praktičnih afirmacija ove politike i problema u pomjeranju težišta ekonomskih nastojanja, svakako je odluka o sazivanju Konferencije UN o trgovini i razvoju. Dosadašnje zaostajanje u preduzimanju praktične akcije u ovoj oblasti došlo je u oštru protivrječnost s napretkom saznanja o tome šta je potrebno učiniti. To je svakako zahtjevalo preduzimanje jedne snažne međunarodne inicijative za postizanje preokreta u načinu rješavanja savremenih ekonomskih problema. Prirodno je što su u prvim redovima borbe za postizanje ovog zaokreta stajale zemlje u razvoju, jer upravo njih najviše pogađa ovaj nesklad između proklamovanih ciljeva i odlaganja akcija za njihovo ostvarivanje. Zato se od Konferencije UN očekuje da unese nov dinamičan element u dugoročnu akciju za rješavanje strukturnih problema svjetske privrede u interesu svih zemalja, međunarodne zajednice kao cjeline. Ona treba da označi početak novog razdoblja u rješavanju međunarodnih ekonomskih problema i na taj način

bude značajan doprinos naporima u stvaranju uslova za miroljubivu koegzistenciju i svestranu aktivnu saradnju među narodima, bez obzira na razlike u nivou njihovog razvoja i u njihovim društvenim sistemima. Napori za ostvarivanje ekonomske ravnopravnosti i obezbeđenje nesmetanog progresa za sve zemlje i narode predstavljaju uslov za stvaranje materijalne osnove koegzistencije, to jest, njene neophodne socijalno-privredne sadržine. Bez toga ona ne bi bila izraz trajnijeg razvoja, ni rješenje koje bi moglo pretendovati na dugoročnost.

Mislim da je značajno napomenuti da se predstojeća Konferencija održava u periodu u kome se poslije niza godina strepnji i izražene ratne opasnosti počinju da ocrtavaju znaci smirivanja. Napetost među grupacijama sila postepeno popušta, jezik pretnji smenjuje se naporima da se pregovaranjem regulišu odnosi i nerješena pitanja. Mnogobrojne zemlje u Aziji i Africi stekle su svoju nezavisnost, svijet se oslobađa straha jednog užasnog atomskog rata, zategnutost u svijetu smanjila se do stepena koji je omogućio potpisivanje Moskovskog sporazuma, ulivajući nade u budućnost. Ali, i u ovim danima male, nedavno oslobođene zemlje osjećaju i preživljavaju imperijalističke pretnje protiv njihove nezavisnosti i slobode. Sve ovo nameće nove odgovornosti miroljubivim snagama da se mobilišu u borbi za učvršćenje mira. Konferencija UN za trgovinu i razvoj predstavlja u tom pogledu značajnu mogućnost. Ako se i za jedno područje međunarodne djelatnosti može reći da se razvijalo pod krajnje nepovoljnim dejstvima politike hladnog rata, onda se to u prvom redu može reći za područje međunarodnih ekonomskih odnosa. Bilo da je riječ o tokovima međunarodne razmjene ili o međunarodnom finansiranju, otklanjanju veštačkih prepreka u trgovini ili o rješavanju urgentnih problema razvoja, politički motivi su uvijek bili onaj krajnji kriterijum koji je opredjeljivao svako rješenje. Šta više, oni su odigrali presudnu ulogu i u regularnim usmjeravanjima ekonomske saradnje što je vodilo stvaranju zatvorenih integracionih područja. Nema sumnje da savremeni razvoj tehnike i tehnologije zahtjeva šire prostore za njihovu dalju ekspanziju i da nacionalni okviri u sve manjoj mjeri treba da predstavljaju prepreku tome razvoju. Ali, isto tako, van svake sumnje je da politika i forme međunarodne ekonomske saradnje, koje nastaju na tim osnovama, treba da budu razvijene tako da se izbjegnu negativne posljedice po zemlje koje se nalaze van područja u kome se ti procesi odvijaju. Taj proces treba da se odvija da omogući pun razmah razvoju nacionalnih privreda svih zemalja uz puno poštovanje nacionalnog suvereniteta i ravnopravnosti. U mjeri u kojoj se ravnopravna privredna saradnja narušava neekonomskim mjerama, nanosi se šteta svakoj privredi pojedinačno, podstiču se elementi koji vode usporavanju privrednog rasta i pojavi recesija, ustaljuje se postojeća neadekvatna međunarodna podela rada, a time dalje proširuje jaz između razvijenih i manje razvijenih zemalja, što sve, u krajnjoj liniji, negativno utiče i na ekonomski razvoj u zemljama i grupacijama koje sprovode takvu politiku.

Problemi ekonomskog razvoja postaju sada briga cjelokupne zajednice naroda; međunarodna saradnja na tom polju korisna je za razvijene zemlje ne manje nego za zemlje u razvoju. Prve, pomažući u povećanju standarda zemljama u razvoju, osiguravaju ekspanziju tržišta i nalaze povećanu upotrebu za svoj višak kapitala. Na taj način, ekonomska međuzavisnost može veoma mnogo doprinijeti prosperitetu svjetskog mira.

U procesu uzajamne pomoći i saradnje, u čemu političke granice nemaju mjesta, zemlje u razvoju su spremne da daju svoj doprinos, kao što treba i da dobiju koristi od toga. Mada zemlje u razvoju moraju preuzeti glavnu odgovornost za svoj ekonomski progres, one se suočavaju s hroničnim problemima čije rješenje zavisi od spoljnih faktora, zbog čega je dužnost OUN da obezbijedi sigurnost za njih.

U današnjim uslovima, svestranom međunarodnom akcijom mogu se ne samo ostvariti već i prevazići postavljeni ciljevi razvoja od strane OUN, koji su, kao što znamo, veoma skromni. U svom izvještaju o dekadi razvoja, Generalni sekretar OUN je inicirao da će za duži period godišnja stopa rasta od 5% proizvjesti godišnji porast dohotka po glavi stanovnika u zemljama u razvoju svega nekoliko dolara. No, taj problem je osvjetljen više kao mogućnost nego kao potreba. To, dakle, znači da se napori moraju pojačati u cilju prevazilaženja te stope rasta, jer za to postoje sve objektivne mogućnosti. To podrazumijeva dogovor, ne samo o principima, već i o konkretnim mjerama koje treba poduzeti. Zbog negativnih faktora, prosječna godišnja stopa rasta u zemljama u razvoju bila je do sada svega 3,5% — dakle, mnogo niža nego indicirani minimum.

Brzina obnove i rekonstrukcije industrijskih zemalja poslije rata, pokazala je, međutim, kako se relativno brzo mogu rješavati tako krupni problemi kada se hoće i kada se preduzme efikasna akcija.

Nema sumnje da će Konferencija moći da ispuni očekivanja koja se za nju vezuju samo u onoj mjeri u kojoj za to bude postojala izražena politika spremnosti svih zemalja učesnica, a prije svega razvijenih zemalja. Ne potcenjujući krajnje složenu prirodu osnovnih ekonomskih problema s kojima smo suočeni, može se opravdano smatrati da se udruženim zajedničkim i dobrovoljnim naporima mogu pokrenuti ogromne postojeće i potencijalne

snage kadre da ispune i najsmjelija očekivanja. Došlo je vrijeme da međunarodna zajednica u svom sopstvenom interesu prevaziđe prošlost, odgovori novim zahtjevima modernog doba čiji je nastanak sama pripremila — i time učvrsti vjeru u sposobnost čovjeka da ovlada bogatim plodovima svojih ostvarenja. Zato su potrebne političke odluke koje bi koordiniranom i dugoročno postavljenom akcijom otvorile mogućnost za neophodne strukturalne promjene u svjetskoj privredi i za postepenu izmjenu sadašnje međunarodne podjele rada koja danas gubi i svoj ekonomski smisao. Baš zato što se radi o dugoročnim procesima transformacije i što se rezultati ne mogu brzo očekivati, potrebno je da Konferencija donese hitne pozitivne odluke o onim oblastima međunarodne razmjene i međunarodnih finansijskih odnosa gdje će se njena dejstva najneposrednije odraziti u praktičnim ekonomskim odnosima. Tu se prvenstveno radi o mjerama koje bi stvorile nužne međunarodne pretpostavke za ubrzani razvoj zemalja u razvoju o čemu će dalje biti riječi.

Međutim, iako su ove mjere danas jedan od bitnih preduslova neomjetanog procesa privrednog razvoja svake zemlje, one mogu dati zadovoljavajuće rezultate samo ako su kombinovane i praćene nacionalnim naporima i nacionalnom odgovornošću u pokretanju i održavanju ubrzanog razvoja. U prilog ovakvom tvrđenju govori kako naše sopstveno, jugoslovensko iskustvo, tako i iskustvo mnogih drugih zemalja. Zemlje koje su se odlučno opredijelile i pristupile industrijalizaciji, modernizaciji poljoprivrede i racionalnom iskorišćavanju svojih resursa u svrhu privrednog razvoja, postigle su najviše i u učvršćenju svoje politike i ekonomske samostalnosti. Takva politika bila je najuže povezana s jačanjem uloge države i svih progresivnih društvenih snaga, donošenjem i ostvarenjem nacionalnih planova privrednog razvoja, i preduzimanjem niza mjera, prije svega, u oblasti agrarnih odnosa i raspodjele dohotka. To je otvorilo nove procese postepenih ili radikalnih društvenih preobražaja, u okviru kojih se nove društvene snage bore za stvaranje neophodnih materijalnih i ostalih preduslova budućeg svestranog razvitka privrede i društva. Razumije se da ovi procesi teku uz stalno savladivanje otpora konzervativnih društvenih klasa, koje se opiru naročito onim mjerama kojima je cilj da se oporezivanjem profita obezbjedi veća društvena akumulacija, a time proširenje i uspješnija realizacija nacionalnih investicionih programa.

Upravo iskustvo zemalja u razvoju da je ostvarenje njihovog ubrzanog razvoja u prvom redu zavisno od njihovih sopstvenih napora, neodvojivo je od saznanja o potrebi da i same aktivno utiču na mijenjanje karaktera današnjih međunarodnih odnosa. To proizlazi iz povezanosti unutrašnjih i spoljnih uslova privrednog razvoja u svakoj zemlji i svih zemalja međusobno, iz povezanosti ostvarivanja nacionalne ekonomske i političke nezavisnosti i postizanja istinske ravnopravnosti u međunarodnim ekonomskim odnosima. I, najzad, iz povezanosti procesa unutrašnjih strukturnih promjena u privredi i u oblasti društvenih odnosa u zemljama u razvoju i promjenama u strukturi svjetske privrede i međunarodne podjele rada. To je, naravno, isto tako posljedica činjenice da razvoj savremene nauke, tehnike i tehnologije, svojim univerzalnim karakterom sve više prevazilazi postojeće političke i druge granice među nacijama.

Praktični zaključci iz ovog saznanja o uzajamnoj povezanosti i uslovljenosti mjera koje zemlje u razvoju preduzimaju u svojoj unutrašnjoj ekonomskoj politici i mjere u oblasti međunarodne ekonomske saradnje, upućuju na pronalaženje novih mogućnosti za intenziviranjem međusobne saradnje samih zemalja u razvoju. Te mogućnosti protežu se od saradnje u sferi tržišta i proizvodnje, finansija, industrijske kooperacije, koordinacije planova razvoja, uzajamne tehničke pomoći, pa do formulisanja zajedničke platforme i odgovarajuće politike u odnosu na međunarodnu ekonomsku saradnju uopšte.

S obzirom na složenost i veliki broj problema koje treba rješavati, nema sumnje da je veoma značajno i ohrabrujuće što je postignuta saglasnost svih zemalja učesnica Konferencije o glavnim grupama pitanja koja će se na njoj tretirati.

Ekonomski problemi zemalja u razvoju zauzeli su svojom težinom i aktuelnošću prioritetno mjesto na Konferenciji. Rješavanje svih ostalih pitanja usko je povezano s rješavanjem ovog problema i u znatnoj mjeri zavisno od njega.

Da bi se ostvarila nova međunarodna podjela rada, treba voditi računa o ekonomskim potrebama i materijalnim interesima svake zemlje, a naročito zemalja u razvoju kojima treba da se da šansa, vodeći računa o njihovim rastućim mogućnostima i političkoj snazi koju danas predstavljaju.

Drugarice i drugovi poslanici, dnevni red Konferencije biće ispunjen mnogim značajnim pitanjima. U ovom uvodnom izlaganju i na ovom mjestu nije moguće da se osvrnem na sva ta pitanja. Zato, ne potcenjujući važnost nijednog, dozvolite mi da se osvrnem samo na neka.

Pri određivanju dnevnog reda Konferencije pošlo se od činjenice da je položaj zemalja u razvoju na svjetskom tržištu neravnopravan i da zadržavanje ovakvog stanja vodi daljem povećavanju jaza između visoko razvijenih i manje razvijenih zemalja. Neophodna je hitna međunarodna akcija za uklanjanje prepreka porastu izvoza i izvoznih primanja zemalja u

razvoju. Mada se na ove probleme dugo ukazuje, veoma je malo urađeno na njihovom konkretnom rješavanju. Brojni pregovori za zaključivanje međunarodnih robnih sporazuma, vođeni na principima Havanske povelje iz 1948. godine, nisu dali očekivane rezultate. Oni su do sada uglavnom težili da obezbijede postojeću trgovinsku strukturu zbog čega nisu udovoljili osnovnim interesima zemalja proizvođača primarnih proizvoda. Od svega pet zaključenih međunarodnih robnih sporazuma, danas su praktično samo dva u dejstvu, što sve zajedno pokazuje da se nisu razvili u efikasan instrument regulisanja tržišta primarnih proizvoda. To nameće potrebu da se učine novi napori u cilju temeljite revizije postojećih i izrade novih opštih principa za zaključivanje budućih sporazuma. Oni mogu dobijati različite forme — multilateralne, bilateralne, na bazi kliringa — ali cilj treba da im bude zajednički: obezbjeđenje povećanog izvoza i izvoznih primanja uz dugoročnu stabilizaciju cijena. Oni treba da budu tako postavljeni da ne konzerviraju postojeću izvoznu strukturu zemalja u razvoju, već da stvore materijalnu podlogu za postepeno menjanje te strukture i za obezbjeđenje razvoja privrede.

Međutim, karakter postojećih teškoća i ograničena kreditna sposobnost zemalja izvoznica primarnih proizvoda čini neodložnim i drugu zajedničku akciju stvaranjem međunarodnog sistema kompenzatornog finansiranja u okviru UN. Sredstva iz ovih fondova služila bi za pokrivanje šteta koje nastaju uslijed kratkoročnih fluktuacija cijena, kao i dugoročnih gubitaka koje zemlje u razvoju trpe zbog nepovoljnog »odnosa razmene«. Ova sredstva bi se isplaćivala vladama u svrhu finansiranja nacionalnih programa razvoja i postepene izmjene izvozne strukture zemalja u razvoju.

Ne ulazeći u detalje nabrajanja pojedinih mjera, čije bi sprovođenje olakšalo industrijski izvoz zemalja u razvoju, kao što su ukidanje carinskih, kvantitativnih i drugih ograničenja, uspostavljanje preferencijalnog tretmana, itd., vredno je istaći još nešto. Naime, često se izražavaju sumnje u prihvatljivosti ovih mjera uslijed navodnih poremećaja do kojih bi došlo u razvijenim zemljama u slučaju šireg otvaranja njihovih tržišta za industrijske proizvode zemalja u razvoju. Neosnovanost ovih gledišta nije teško dokazati. Prvo, prema jednoj analizi Evropske ekonomske komisije UN, zadovoljavajući volumen izvoza industrijskih proizvoda zemalja u razvoju bio bi postignut ukoliko bi on predstavljao svega jedan do dva procenta i to samo od porasta potrošnje ovih proizvoda u Zapadnoj Evropi, što jasno pokazuje da ne može biti riječi o poremećajima na tržištu. Drugo, i teorija i praksa međunarodne trgovine svedoče da je industrijska razmjena njena najdinamičnija komponenta i da je, prema tome, industrijalizacija zemalja u razvoju proces koji će na bazi rastuće komplementarnosti nacionalnih privreda doprinositi daljoj ekspanziji razmjene na sve racionalnijoj osnovi. Zato zemljama u razvoju, u cilju njihove što brže industrijalizacije, treba omogućiti da posebnim mjerama štite svoje mlade industrije i stimuliraju svoj industrijski izvoz.

S druge strane, razvijene zemlje, uz šire otvaranje svojih tržišta za te proizvode, trebalo bi da vrše i odgovarajuće adaptacije svojih proizvodnih kapaciteta, što bi dalo nove impulse, kako njihovom sopstvenom industrijskom razvoju, tako i industrijskom razvoju zemalja u razvoju.

U nekim razvijenim zemljama počinju se preduzimati neke početne mjere za strukturalno prilagođavanje kao rezultat povećanog uvoza. Te mjere se, na primjer, sastoje u povećanju mobilnosti radne snage, unapređenju obuke i prekvalifikacije radnika i učvršćenju saradnje između vlade, uprave, odnosno vlasnika preduzeća i sindikata.

Prošireno shvatanje o međuzavisnosti neminovno mora dovesti do toga da razvijene zemlje gledaju na manje razvijene zemlje na isti način, kako su gledale, i gledaju, na rješavanje problema nerazvijenih područja i sektora u sopstvenim zemljama. Samo usvajajući taj novi pogled one će moći ozbiljno da razmatraju praktične prijedloge koji će se pojaviti pred predstojeću Konferenciju.

Mjere na području međunarodne razmjene, međutim, ma koliko bile značajne, neće dati odgovarajuće rezultate ukoliko ne budu praćene hitnom akcijom za povećanje obima i poboljšanje uslova međunarodnog finansiranja. Sadašnji obim međunarodnog finansiranja, metodi i uslovi pod kojima se ono vrši, iako se radi o jednom vrlo značajnom sektoru međunarodnih ekonomskih odnosa, ne mogu da zadovolje ni elementarne potrebe ubrzanog razvoja. Ilustracije radi, dovoljno je navesti primjer. U periodu od 1960. do 1961. godine, ukupan priliv dugoročnog kapitala iz razvijenih zemalja Zapada u zemlje u razvoju iznosio je oko 6 milijardi dolara. Za isti period na ime amortizacije i dividendi, zemlje u razvoju morale su da retransferišu oko 4 milijarde dolara.

Iznad svega je važno da dugoročni zajmovi s niskim kamatama treba da se obezbijede za zemlje u razvoju, jer im postojeća situacija u platnim bilansima ne dozvoljava prihvatanje zajmova pod konvencionalnim uslovima.

Zato se od Konferencije očekuje da će donijeti odluke koje će označiti prekretnicu u pogledu uloge Ujedinjenih nacija na području finansiranja kapitalnog razvoja zemalja u razvoju. Široka podrška prijedloga za osnivanje Kapitalnog fonda za razvoj (SULFED) učvršćuje nas u uvjerenju da će dugoročni napori većine zemalja članica UN uroditi plodom.

Ovim bi bila ostvarena jedna od najbitnijih međunarodnih pretpostavki za ubrzani privredni razvoj i unesena neophodna komponenta sigurnosti u dugoročne investicione planove zemalja u razvoju. Dugoročna i po povlašćenim uslovima korišćena sredstva dala bi nov podsticaj industrijskom napretku i omogućila zemljama u razvoju da stalnim povećanjem izvoza industrijskih proizvoda postepeno poboljšavaju svoj proizvod u razmjeni i međunarodnoj podjeli rada. Finansiranje SULFED-a bi se obezbijedilo izdvajanjem određenog procenta nacionalnog dohotka, kao i uštedama od razoružanja.

Podaci pokazuju, a to je i Generalni sekretar OUN istakao u svom prošlogodišnjem izvještaju, da su svega dve do tri razvijene zemlje transferirale 1% svog dohotka u zemlje u razvoju međunarodnim finansiranjem. Dugotrajni prosperitet razvijenih zemalja ne može se, međutim, nastaviti po zadovoljavajućoj stopi, dok one ne izraze spremnost da povećaju obim pomoći i međunarodnim finansiranjem.

Korišćenje dijela sredstava ostvarenih od ušteda u naoružanju za potrebe privrednog razvoja označilo bi nastajanje jedne nove atmosfere u međunarodnim političkim odnosima u svijetu koja bi na najubedljiviji način svjedočila o stvarnoj spremnosti međunarodne zajednice da pođe putem aktivne miroljubive koegzistencije. Kada Konferencija bude razmatrala probleme ekonomskih i socijalnih posljedica razoružanja, ovaj ekonomski aspekt treba da bude u prvom planu. Konferencija bi trebalo detaljno da analizira sve pozitivne posljedice koje bi upotreba dijela ušteda od razoružanja imala za razvoj svjetske privrede, a posebno zemalja u razvoju. Na naoružanje se danas troši oko 120 milijardi dolara godišnje, što predstavlja sumu veću od dve trećine dohotka zemalja u razvoju. Međutim, ti troškovi, iako ogromni, povećavaju se iz godine u godinu, često brže i od nacionalnog dohotka. Ovakvo stanje povećanja troškova naoružanja prvenstveno pogađa manje razvijene zemlje, ali, naravno, ne samo njih. S jedne strane, u razvijenim zemljama usljed sve obilnije proizvodnje sredstava za naoružanje, sužava se proizvodnja one industrijske robe koja je potrebna zemljama u razvoju za njihovu industrijalizaciju, a istovremeno usljed odvajanja znatnih suma za naoružanje, usporava se unutrašnja potrošnja proizvoda koje izvoze zemlje u razvoju i od kojih ostvaruju najveći dio svojih izvoznih prihoda. S druge strane, investicije koje se u industrijskim zemljama vrše za naoružanje smanjuju obim finansiranja sredstava koja bi raznim vidovima finansijske pomoći mogla da budu korišćena za industrijalizaciju privrede zemalja u razvoju.

Svaki napredak u razoružanju značio bi veliko rasterećenje kako privrede razvijenih, tako i doprinos razvoju privrede manje razvijenih zemalja, a time i ubrzanju razvoja svjetske privrede uopšte. Uz to, inicijalno odvajanje i manjih iznosa od ušteda u naoružanju za pomoć zemljama u razvoju bitno bi doprinijelo daljem poboljšanju političke situacije u svijetu, dalo bi novi impuls sadašnjim ohrabrujućim inicijativama i na taj način ubrzalo dalje korake ka opštem razoružanju.

Jednu od mogućnosti predstavljao bi, na primjer, sporazum o »zamrzavanju« izdataka za naoružanje na već dostignutom nivou. Uštede ili dio ušteda koje bi na taj način bile ostvarene, a čija bi se visina mogla izračunati na osnovi prosječnog porasta troškova za naoružanje, na primjer, za pet ili deset posljednjih godina, mogla bi kroz SULFED i druge fondove da budu korišćena za finansiranje industrijalizacije zemalja u razvoju.

Zato bi bilo veoma korisno da se u okviru Ujedinjenih nacija bitno unaprijedi aktivnost razmatranja ekonomskih aspekata razoružanja. Formiranje jedne studijske grupe, koja bi kompleksno izučila ove probleme i dala odgovarajuće prijedloge za konkretnu akciju, znatno bi tome doprinijelo.

Zemlje u razvoju su životno zainteresovane da se povećaju sredstva za razvoj pod povoljnim uslovima i pod kontrolom UN. Svi korisni prijedlozi u tom pravcu treba da budu predominantna briga predstojeće Konferencije.

Govoreći o značaju ovih problema drug Tito je, prilikom nedavne posjete nekim zemljama Latinske Amerike, u svom govoru u Boliviji rekao:

»Naše mišljenje uvijek je bilo da međunarodno finansiranje zemalja u razvoju pod povoljnim uslovima i u znatno većem obimu nego do sada nije samo potreba već i nužnost današnjeg vremena. Takvo finansiranje, koje će, prije svega, voditi računa o bržem privrednom i industrijskom osamostaljenju zemalja u razvoju, doprinosi ne samo ekonomskom napretku tih zemalja već istovremeno proširuje i njihovu mogućnost da ravnopravno učestvuju u međunarodnim odnosima, što, u krajnjoj liniji, koristi i visoko razvijenim zemljama i predstavlja nužan preduslov za međunarodnu stabilnost u svijetu.«

Stavljajući težište na nove inicijative na području finansiranja, ne bi trebalo propustiti da se istaknu uspješna ostvarenja koja su postignuta u dosadašnjoj raznovrsnoj djelatnosti Ujedinjenih nacija, a posebno na području tehničke pomoći i socijalnih službi.

Pored problema finansiranja, na dnevnom redu Konferencije nalazi se i problem nerobnih plaćanja koji naročito pogađa zemlje u razvoju. To se, u prvom redu, odnosi na velike izdatke u vezi s pomorskim transportom, osiguranjem licenci, patenata i ostalih usluga koje opterećuju platne bilanse zemalja u razvoju. Takođe će se

tretirati i problemi turizma s gledišta povećanja priliva stranih sredstava plaćanja u zemljama u razvoju.

Nova politika u razvijanju međunarodne ekonomske saradnje neće, međutim, moći da se sprovodi samo u postojećim institucionalnim okvirima. Pored prilagođavanja postojećih međunarodnih institucija i organizacija novim uslovima i potrebama, mi dajemo naročit značaj stalnosti Konferencije o trgovini i razvoju, koja bi se sastajala periodično, po mogućnosti svake godine, kao i obrazovanju njenih stalnih tijela. Sve postojeće organizacije, uključujući i GATT, kada se radi o pitanjima trgovine i razvoja, trebalo bi da joj podnose izvještaj i predlažu mjere u cilju donošenja najefikasnijih rješenja.

Ove značajne promjene u institucijama međunarodne trgovine i ekonomske saradnje, o kojima se očekuje da će Konferencija donijeti odluke, pružiće široke okvire za uspješnu djelatnost i učešće cijele međunarodne zajednice u rješavanju najkrupnijih ekonomskih problema današnjice.

Drugarice i drugovi poslanici, zahvaljujući naučnom i tehničkom napretku, čovjek sada posjeduje snagu da likvidira siromaštvo. Revolucionarni progres nauke i tehnologije dnevno mijenja ljudski život i otvara nove perspektive za budućnost. Čovjek je izvojevao spektakularne pobjede nad materijom; on je zagospodario atomom i istražuje kosmos. Sjajan napredak u elektronici i automatizaciji proizvodnje su obećanja za poboljšanje života ljudi. Produktivni kapaciteti rastu i donose revolucionarne promjene u političkim, ekonomskim i socijalnim odnosima. Revolucija u sredstvima za komunikacije dovela je narode svih zemalja bliže jedne drugim i nema važnijeg događaja, na bilo kojoj tački zemljine kugle, a da nema reperkusija u svim dijelovima svijeta. Međutim, još uvijek velika dilema za čovečanstvo je da li će ove revolucionarne promjene našeg vremena voditi uništenju čovečanstva, ili saradnji i izgradnji boljeg života za sve. Čovek sada živi u eri u kojoj je miroljubiva koegzistencija zemalja s različitim društvenim sistemima postala zaista uslov opstanka čovečanstva.

Za manje razvijene zemlje ne postavlja se pitanje da li će narodi tih zemalja rješiti probleme svog ekonomskog razvoja, nego kako će ih rješiti. Želja je i njihova, kao i svih progresivnih snaga u svijetu, da se rješe miroljubivom saradnjom svih zemalja. Prirodno je očekivati da će u tom procesu međunarodni radnički pokret, kao najprogresivniji dio naprednih društvenih snaga, naći novu inspiraciju. Svojim dubokim razumjevanjem društvenih preobražaja koji su u toku, svojom odgovornošću pred svjetskom javnošću i sopstvenim narodima, međunarodni radnički pokret treba da odigra presudnu ulogu u odgovoru na zahtjeve koje, u interesu opšteg ekonomskog progresa i mira u svijetu, postavljaju danas zemlje u razvoju i svi napredni društveni slojevi. Tome bi, naravno, mnogo doprinijela aktivna saradnja i akcija radničkih pokreta i svih progresivnijih snaga svijeta.

Drugarice i drugovi poslanici, želeo bih na kraju da istaknem da je Jugoslavija tokom čitave svoje aktivnosti u UN i van njih, ulagala maksimalne napore za rješavanje najvažnijih problema međunarodne ekonomske saradnje. Ona je usko sarađivala sa svim zemljama koje su u potrebama ubrzanog privrednog razvitka zemalja u razvoju vidjele najdublji smisao opšteg interesa svjetske privrede i svake zemlje pojedinačno. Zajedno s ostalim zemljama u razvoju, Jugoslavija je bila inicijator mnogih prijedloga na liniji izmjena neravnopravnog položaja zemalja u razvoju u svjetskoj privredi, što je dobilo svoj najviši izraz u sazivanju i intenzivnim pripremama za predstojeću Konferenciju.

Javnost čitavog svijeta danas je upoznata s problemima Konferencije i njenim zadacima i ciljevima. Ovo stvara određene nade za njen uspješan ishod. Narodi svih zemalja, a naročito zemalja u razvoju, očekuju od Konferencije na samo da proklamuje nove principe, već da postigne i sporazum i da donese odluke o konkretnim mjerama i načinu njihovog efikasnog sprovođenja u život.

Činjenica što je naša Savezna skupština stavila na dnevni red pitanje priprema za Konferenciju UN o trgovini i razvoju i što će usvojiti rezoluciju, ne služi samo našoj djelatnosti za tu Konferenciju kao podstrek i rukovodstvo za akciju, nego, što je najvažnije, potvrđuje i na ovaj način veliki značaj koji Jugoslavija pridaje radu Konferencije i njenim rezultatima. Rezolucija, koja će biti usvojena na ovom zasjedanju, bez sumnje će izraziti jednodušnu političku volju naroda socijalističke Jugoslavije da doprinesu opštim nastojanjima međunarodne zajednice u stvaranju neophodnih uslova za svoj budući razvoj.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Dajem kratak odmor.

(Posle odmora)

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Nastavljamo rad. Reč ima Makso Baće.

Makso Baće *(Izborna jedinica Dubrovnik):*

Drugarice i drugovi poslanici, svi dobro znamo da se prema predstojećoj Svjetskoj ekonomskoj konferenciji Jugoslavija ne odnosi samo pozitivno, nego na nju gleda kao na ostvarenje i svojih vlastitih višegodišnjih konsekventnih napora, konsekventnih u nastojanju da u svijetu dođe do međunarodne sa-

radnje bez obzira na razlike društvenih sistema i bilo kakve druge razlike, konsekventnih u naporima da nestane jaz između bijede i bogatstva među narodima. Konstruktivni napori Jugoslavije uneseni su u inicijativu, još više u zahtev i borbu za ovu Konferenciju, uneseni su u pripreme i koncepcije Konferencije.

Jednim od najvećih uspjeha Konferencije se, već sada, može smatrati upravo evolucija njene koncepcije kao Koferencije koja treba da stavi na dnevni red najteže ekonomsko pitanje savremenog svijeta, pitanje nerazvijenih zemalja, ali koje će posmatrati ne izolirano, niti samo kao pitanje pomoći, nego kao dio pitanja općeg ekonomskog razvoja čitavog svijeta, razvitka u kojem svi mogu vidjeti svoju perspektivu i naći rješenja za aktuelna pitanja.

Ova Konferencija može mnogo učiniti u smislu unapređenja međunarodne saradnje u rješavanju akutnih ekonomskih problema u skladu s interesima svjetske privrede kao cjeline.

Objektivni razvoj u svijetu čini sve važnijim pronalaženje novih oblika međunarodne ekonomske saradnje, naročito kad se uzmu u obzir teške posljedice daleke pa i nedavne prošlosti, koja nam je ostavila u nasljedstvo, s jedne strane, moć nauke i tehnike, a s druge strane, zaostalost, bijedu i neznanje; s jedne strane, sve veću povezanost i međusobnu ovisnost, a s druge strane, odvajanje zidovima nepriznavanja, i, što je još gore, predrasuda i nepoznavanja.

Kao što mnogi društveni odnosi zaostaju za razvitkom nauke i novih tehničkih mogućnosti, tako zaostaju i trgovinski odnosi među narodima. Ako hoćemo novi svijet mi moramo pronaći i nova pravila i nove običaje i novo povjerenje i nove ciljeve svjetske trgovine.

Jedan od najnerješenijih problema za koji se danas mnogi slažu da zahtjeva najbrže, temeljito i pažljivo rješenje, jeste problem sirovina, u prvom redu uslovi izvoza sirovina iz zemalja u razvoju. To je skoro jedino što mnoge od njih izvoze. Godine 1960. 90% ukupnog izvoza svih zemalja u razvoju sastojalo se u sirovinama ili takozvanim primarnim proizvodima.

Očigledno je da od uslova trgovine ovim sirovinama uveliko zavisi sudbina ovih naroda, a time i svjetske ekonomike uopće. A baš u tom pitanju, ako i ima već pozitivnih pojava i uspjelih međunarodnih ugovora, još uvijek uveliko vladaju devetnaesto, pa čak i osamnaesto-vjekovni odnosi monopolizma, liberalizma, ili kolonijalizma i neokolonijalizma.

Jedan od najtežih problema svjetske privrede jeste nepovoljan razvoj »uslova trgovine« između razvijenih i nerazvijenih zemalja, što, u krajnjoj liniji, dovodi do još većeg bogaćenja bogatih i još većeg siromašenja siromašnih, bar relativno. Istovremeno, i upravo time, remeti se razvoj međunarodne trgovine, jer opadanje kupovne moći u velikom dijelu svijeta, kojeg predstavljaju zemlje u razvoju, ne može a da se ne odrazi nepovoljno na obim svjetske trgovine, i mora da unese poremećenje u oblasti proizvodnje i potrošnje.

Nepobitno je ustanovljeno da su uslovi trgovine sirovinama, bilo u dugom takozvanom sekularnom periodu od više desetina godina, bilo u pojedinačnom ekonomskom ciklusu, neuporedivo lošiji nego uslovi trgovine industrijskim produktima.

Počevši od druge polovine XIX stoljeća pa do prvoga svjetskoga rata, dakle, u periodu od 70—80 godina, cijene sirovina srazmerno su jače opale nego cijene industrijskih proizvoda. Količina industrijskih proizvoda, koja se mogla kupiti s jednom datom količinom primarnih proizvoda, iznosila je krajem gore navedenog perioda svega 60% količine industrijskih proizvoda koja se s tom istom količinom primarnih proizvoda mogla kupiti na početku obuhvaćenog perioda.

Ta pojava relativnog osiromašenja ili relativno sporijeg tempa bogaćenja nerazvijenih agrarno-sirovinskih zemalja u poređenju s industrijski razvijenim zemljama — neosporna je i ponavlja se u svim periodima relativno mirne mirnodopske konjunkture, dok u periodima velikih depresija — kao što je kriza 1929—1933 — ona uzima gotovo tragične proporcije.

Ostanu li u principu i dalje »uslovi trgovine« ovakvi kao što su i do sada bili, sigurno je da u dogledno vrijeme neće nastupiti promjene koje će izazvati preokret u dosadašnjem pravcu kretanja, i da će pozicija proizvođača prehrambenih artikala i industrijskih sirovina i dalje slabiti.

U dugoročnom aspektu ima još nekoliko novih pojava koje same po sebi mogu biti i jesu opštedruštveno i ekonomski progresivne, ali koje, pri sadašnjem odnosu industrijalizovanih i neindustrijalizovanih zemalja, još više otežavaju položaj ovih posljednjih.

Mislim na promjene u strukturi industrijske potrošnje gdje, zahvaljujući naučnim dostignućima i već utrošenom radu, to jest, radu mašina, sirovine igraju znatno manju ulogu, kao što je slučaj s industrijom kapitalnih dobara, dakle, metalnom industrijom. Nadalje, slučaj hemijske industrije gdje razvijeni prodaju isto toliko »pamet« koliko i utrošene sirovine. Isto tako, postoje tendencije uštede materijala i tendencija prelaženja na industrijski proizvedene sirovine — surogate ili supstitute.

Sve ove tendencije uslovljavaju relativno smanjenje potreba za uvozom prirodnih industrijskih sirovina, a time i smanjenje udje-

la agrarno-sirovinskih zemalja u opštem volumenu svjetske trgovine.

Po ekspertima GATT-a samo između 1938. i 1955. godine procent učešća izdataka za sirovine vrijednosti proizvodene robe pao je od 25,8% na 20,7%, to jest, od jedne četvrtine na jednu petinu.

Isti eksperti su izračunali da su 1938. godine količine i vrijednost industrijski proizvedenih sirovina bile sasvim beznačajne, a 1955. godine porasle su na oko jednu sedminu ukupno utrošenih sirovina, i taj proces ide dalje.

Dokazano je da šestina svjetskog stanovništva, koja živi u razvijenim zemljama, proizvodi više od tri četvrtine cjelokupne količine industrijskih artikala — i ujedno oko dvije trećine industrijskih sirovina. Čak izgleda da niske cijene nekih sirovina iz nerazvijenih zemalja spriječavaju ili bar odlažu pojam supstituta — što direktno znači da siromaštvo i njegovo iskorištavanje koče naučni i privredni razvitak.

Što se tiče kratkoročnog trenda, to jest, pravca kretanja u okviru jednog ciklusa, želio bih samo podsjetiti da su statistike Ujedinjenih nacija pokazale da su između 1953. i 1961. godine cijene industrijskih proizvoda narasle oko 10%, dok su se troškovi za sirovine smanjili za 8%, i da su na taj način zemlje u razvoju gubile 14 milijardi dolara godišnje.

U periodu posle drugog svjetskog rata, zahvaljujući sistematskoj politici pune zaposlenosti i ekonomskog rasta trajne konjunkture i ugrađenih stabilizatora za automatsku reakciju na znake recesije, u razvijenim zemljama se javlja pojam stalnog rasta cijena koju nužno prati takozvana »puzajuća inflacija«. Rezultat je da se cijene više ne pomeraju prema dolje, dakle da cijene industrijskih proizvoda — stalno rastu, a cijene sirovina, osim šećera i kalaja, ne doživljuju ni fluktuaciju, već pokazuju stalnu tendenciju pada.

Dakle, zemljama u razvoju ne dolaze teškoće od njih samih i problem izvoza primarnih proizvoda mora se rješiti na međunarodnom planu. Bez takvog rješenja dovodi se u pitanje ekonomski razvoj najvećeg područja svijeta, a to nužno donosi nepovoljne posljedice na razvoj cijele privrede.

Svi ovi negativni pravci kretanja i sve ove činjenice davno su poznati i uglavnom priznati. Ne samo to, nego već od doba rata, znači već punih dvadeset godina, ovo je pitanje, tako reći, stalno na dnevnom redu svih mogućih vrsta međunarodnih zasjedanja, i o njemu su donete desetine i desetine rezolucija, odluka, apela i slično. Danas postoji ogromna međunarodna aparatura raznih studijskih grupa i grupa Internog koordinacionog komiteta, FAO, ECOSOC-a za proučavanje ovog pitanja. Na svim tim mjestima, pa i u Generalnoj asambleji UN, na raznim regionalnim konferencijama, i na Beogradskoj i Kairskoj konferenciji, u Bandungu, pa i prošle godine u Beogradu na 52-oj konferenciji Interparlamentarne unije, svugdje su se formulisali novi principi politike o izvozu sirovina iz zemalja u razvoju, ali činjenice govore da je sve što je urađeno još uvijek vrlo malo i ne zadovoljava potrebe ni zemalja u razvoju, ni svijeta u cjelini.

U stvari, radi se o borbi za pobjedu potpuno novih međunarodnih ekonomskih principa. Ima pesimista s lijeva koji tvrde da je principijelno nemoguće doći do sporazuma, jer je, kažu, sva bit i suština zapadnog kapitalističkog sistema profit, pa je nemoguće, dok taj sistem postoji, da se odrekne svoje suštine.

Ove borbe za poboljšanje novih međunarodnih trgovinskih, finansijskih i uopće ekonomskih principa svijet, ipak, ne može se odreći, jer je ona jedina alternativa besperspektivnosti, bankrotstvu i haosu.

Isto tako se ne može reći da već do sada nije izvršen značajan uticaj na formiranje pozitivnih stavova o ovom pitanju i da nije sprovedeno niz mjera i akcija, bez kojih se ne može ni zamisliti kakav bi svijet u ekonomskom pogledu izgledao danas.

Problem poboljšanja uslova trgovine sa zemljama u razvoju bit će jedno od najtežih pitanja na predstojećoj Konferenciji. Zemlje u razvoju, a s njima i Jugoslavija, izradile su niz prijedloga usmjerenih na stabilizaciju trgovine primarnih proizvoda, na povećanje i stabilizaciju prihoda od izvoza, kao i poboljšanje njihovih uslova trgovine.

One predlažu ukidanje carinskih i drugih pregrada, kvantitativnih i drugih ograničenja, one traže smanjenje i uklanjanje agrarnog protekcionizma, sklapanje dugoročnih međunarodnih robnih sporazuma, kompenzatorno finansiranje i druge mjere. Na samoj konferenciji treba pronaći stvarne mogućnosti sporazumjevanja.

Posmatrano na duži rok, rješenje problema nestabilnosti tržišta primarnih proizvoda može se postići samo sveopštim razvojem privrede u svijetu, to jest eliminisanjem privredne zaostalosti.

Jasno je da je dugoročno i temeljno rješenje zemalja u razvoju u diverzifikaciji njihove proizvodnje, s intenzivnim razvojem industrije i u mijenjanju strukture njihove spoljne trgovine. Ali za taj dugoročni put je nužno upravo danas rješavati probleme primarnog izvoza, poboljšati uslove trgovine robe.

Bogate zemlje moći će da se dalje razvijaju samo ako zemlje u razvoju postanu aktivan faktor u međunarodnim ekonomskim odnosima. Zato je ovo jedan od najakutnijih problema daljeg uspješnog razvoja cjelokupne svjetske privrede.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč poslanik Ivica Gretić.

Ivica Gretić *(Izborna jedinica Zagreb IV):*

Drugarice i drugovi poslanici. Kada se danas pokreće pitanje određenih izmjena principa, institucija i mehanizama međunarodne ekonomske saradnje, ne pokreće se zbog toga da bi se tražile neke koncesije ili da bi jedni nametali određena gledanja i shvatanja drugima. Naime, kada se o ovome govori često se upravo ovakvo subjektivizira i politizira ovaj problem. Mi o ovome govorimo zbog objektivnih potreba daljnjeg razvoja i obezbjeđenja prosperiteta svjetske privrede. O toj potrebi postoji danas opća saglasnost. No, razlike nisu male kada se priđe konkretnom rješavanju ovih problema. Razlike su uslovljene različitim faktorima, koji su poznati i o kojima se dosta raspravlja. Stoga ću se ograničiti samo na jedan problem iz ovog kompleksa pitanja.

Još u dojučerašnjem kolonijalnom svijetu u kome su dominirali odnosi porobljivača i porobljenih, zavisnih i nezavisnih zemalja, bila je izgrađena jedna svjetska privredna struktura, koja se odrazila i na međunarodnu trgovinu. U toj strukturi nastala je podjela na tehnički razvijene, industrijske zemlje, i zemlje agrarnosirovinskih privrednih struktura, čiji je razvoj bio zadržavan od industrijskih metropola. Takva situacija je prevaziđena u posljednjoj deceniji, i posebno, sa današnjim razvojem međunarodnih odnosa. Današnji svijet u osnovi čini preko 110 država koje su nezavisne i koje razvijaju ekonomske odnose između sebe. Opća je saglasnost da treba ubrzano razvijati privredu nerazvijenih zemalja, ali se očigledno nedovoljno naglašava problem industrijskog razvoja tih zemalja.

Pravo na industrijalizaciju proističe iz nezavisnosti zemalja i iz neophodnosti tog puta privrednog razvoja. Ali, u skladu s tim, treba graditi i međunarodne trgovinske odnose. Njihova izgradnja i razvoj treba da pođu od principa poštivanja nacionalne nezavisnosti i integriteta, i neuplitanje u unutrašnje političke i ekonomske odnose pojedinih zemalja, čime se danas, ne rijetko, narušava njihova nezavisnost i samostalnost. Te metode, koje su karakterizirale prošlost, treba zamjeniti principom, kako je rečeno, poštivanja nacionalne nezavisnosti. Kako to postići? Tako, što će se ekonomski odnosi i trgovinska saradnja razvijati kao među stvarno nezavisnim zemljama, dakle sistemom različitih ugovora, dogovora i zaključaka, koji polaze od sadanje političke stvarnosti.

Potreba stalnog unapređenja međunarodne trgovinske saradnje, podrazumevajući pod tim i njeno stalno proširivanje, proizlazi iz potrebe općeg svetskog prosperiteta, koji je neodvojiv od ubrzanog privrednog razvoja i industrijalizacije nerazvijenih zemalja. Zato je zadatak savremenog društva da ne samo ukazivanjem na ove probleme nastoji uticati na proširenje međunarodne trgovinske saradnje, već da uporno radi na razvoju konkretnog međunarodnog mehanizma i institucija koje će doprinositi tom cilju. U tom sklopu je posebno pitanje ukidanja svih ograničenja u međunarodnoj trgovinskoj saradnji, i to kako onih koja potiču iz različitih političkih motiva, tako i onih koja potiču iz administrativnih mjera spoljnotrgovinskih režima pojedinih zemalja. U razvoju međunarodne trgovinske saradnje trebalo bi poštivati programe ubrzanog privrednog razvoja i industrijalizacije nerazvijenih zemalja, i, šta više, tom saradnjom ih podsticati i proširivati. Sve šira trgovinska saradnja, koja proizlazi iz menjajuće strukture nacionalnih privreda, odražava cio proces preobražaja u međunarodnoj podjeli rada, a taj preobražaj je uslovljen ne samo promjenom u političkoj strukturi svijeta, već i naglim preobražajem tehnologije proizvodnje, i preobražajem ljudskog rada.

Prema tome, ne radi se o bilo čemu što je subjektivno ili političko, već o poštivanju i priznavanju objektivnih zakonitosti. Trgovinska saradnja kakva se danas razvija, treba da odražava ne samo potrebe ili ciljeve jednog broja zemalja. Ona treba da proizlazi iz općeg svjetskog prosperiteta, iz takvih programa koji u sebi sadrže ciljeve unapređenja životnog standarda i socijalnog blagostanja čitavog svjetskog društva, dakle, ono što je rečeno u Povelji Ujedinjenih nacija, u nizu njenih rezolucija i drugih dokumenata svjetskih konferencija, kao što su Bandunška, Beogradska i Kairska.

Poštivanje nezavisnosti naroda i zemalja, nemješanje u unutrašnje stvari i poslove zemalja, razvijanje sistema ugovora između zemalja, to je usvojeno kao opće pravilo. No, treba ići dalje. Još uvijek, ne rijetko, primjenjuju se različite ekonomske sankcije i pritisci radi postizanja političkih ciljeva; primjenjuju se različiti tretmani i diskriminacije jednih zemalja od strane drugih; primjenjuju se kolektivni ugovori, uglavnom razvijenih zemalja, koji nameću različita ograničenja u povećanju razmjene i različiti oblici diskriminacije prema zemljama van ugovora. Primjenjuje se, ne rijetko, naročito od strane tehnički razvijenih zemalja, praksa nametanja drugih konkretnih uslova koji im obezbjeđuju određene prednosti, pa i neposrednu korist, od određenih trgovinskih poslova. Primjenjuje se, na žalost, često praksa ekonomske blokade i izolacije pojedinih zemalja od ostalog svijeta i slično. Lista svih oblika različitih ograničenja u međunarodnoj saradnji vrlo je dugačka i, kada se pogledaju konkretne forme i posljedice takvih mjera, onda je skoro začuđujuće da se mogu još održavati, ili čak i postavljati u današnjem svijetu.

Današnja struktura u svjetskoj trgovinskoj saradnji pokazuje da se još uvijek u njoj zadržavaju odnosi koji karakterišu privrednu strukturu građana u prošlosti. Odnos sirovinsko-agrarnih i industrijskih zemalja, suviše je uočljiv. Dok druge imaju brz rast u svjetskoj trgovini i u dohotku koji ostvaruju iz nje, prve praktično stagniraju, i čak im opada dohodak. U dekadi 1951 — 1961. su uslovi razmjene za razvijene zemlje poboljšani za 5%, a za nerazvijene zemlje su pogoršani za oko 9%; udio nerazvijenih zemalja u svjetskoj trgovini smanjio se sa 30% u 1950. na 20% u 1961. godini. Podaci Ujedinjenih nacija stalno pokazuju ogroman gubitak dohotka nerazvijenih zemalja zbog postojećih odnosa koji vladaju u svjetskoj trgovini. Rečeno je o koliko velikom broju različitih ograničenja se radi. No, i druge uslove, koji ne dolaze neposredno do izražaja, takođe, određuju razvijene zemlje. Pitanje konjunkture zavisi od nacionalnih politika razvijenih zemalja. Znači, potražnju za proizvodima nerazvijenih zemalja određuju nacionalne privredne politike razvijenih zemalja. Otuda su današnji odnosi u međunarodnoj trgovini u isto vrijeme i ekonomski principi. Odgovornost razvijenih zemalja bez sumnje je vrlo velika.

Gubitak u dohotku nerazvijenih zemalja izričita je posljedica politike nerazvijenih zemalja, i otuda su opravdani prijedlozi za stabilizaciju deviznog dohotka nerazvijenih zemalja. Taj dohodak ne koristi samo nerazvijenim zemljama, već i razvijenim zemljama. Njime se prvenstveno kupuju dobra iz razvijenih zemalja, a to podržava cio proces ekspanzije i konjunkture i u njima. Međunarodni robni sporazum, koji traže nerazvijene zemlje, kao i kompenzatorno finansiranje, samo je traženje izlaza iz današnje situacije. Pokušaj promjene djelatnosti pojedinih međunarodnih finansijskih ustanova, njihovog proširenja i osnivanja nekih novih, sa svoje strane treba da ublaži posljedice dosadašnje politike razvijenih zemalja. Naravno, njihovi zadaci su mnogo širi. One treba da služe općem prosperitetu i da budu mjere na liniji povećanja opšteg svjetskog standarda i blagostanja.

Novi principi međunarodne trgovinske saradnje, koje treba graditi, treba, dakle, da odgovaraju potrebi razvoja privrede svih zemalja. Upravo treba da proiziđu iz ovih potreba. Na njima treba da se zasniva cio sistem međunarodnih ugovora, bilo u okviru Ujedinjenih nacija, bilo direktno između zemalja, no, uvijek na principima Povelje i rezolucija UN, u kojima su principi međunarodne trgovinske saradnje preciznije definisani. Stoga, međunarodne institucije i mehanizmi za trgovinsku saradnju treba da odgovore zadacima i ciljevima razvoja svjetske privrede, industrijalizacije svijeta, posebno nerazvijenih zemalja, kao i potrebi izgradnje nove međunarodne podele rada.

Problemima međunarodnih obračuna, koji do sada nisu rješeni, treba, takođe, pokloniti posebnu pažnju u narednom periodu. Umjesto diskriminacija i ograničenja u obračunima, trebalo bi proučiti mogućnost različitih sistema olakšica, koje bi djelovale sve dotada, dok se ne postigne određeni nivo razvoja u industriji i drugim granama privrede nerazvijenih zemalja.

Uvereni smo da će Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju, sistematskim i detaljnim ispitivanjem svih faktora ograničenja, diskriminacija i nametanja različitih uslova u svjetskoj trgovinskoj i finansijskoj saradnji, postići prve korake u pravcu stvarnog poštivanja prava na razvoj samostalne društvene strukture u svakoj pojedinoj zemlji, a što treba da dođe postepeno do izražaja u svim konkretnim trgovinskim i finansijskim odnosima i u napuštanju prakse uslovljavanja razvoja trgovine i finansiranja s razvojem određenog tipa društvenih odnosa i privrede.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč drugarica Vida Tomšič.

Vida Tomšič *(SR Slovenija):*

Drugarice i drugovi, dozvolite mi da se osvrnem na probleme Konferencije Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju sa stanovišta rešavanja akutnih socijalnih problema sveta.

Poznato je da su u 1963. godini Socijalna komisija i ECOSOC UON razmatrali Izveštaj o svetskoj socijalnoj situaciji za period od poslednjih deset godina. Našoj javnosti već su poznate neke dramatične konstatacije tog uzbudljivog dokumenta. Uprkos činjenici da je u ovih desetak godina većina kolonijalnih naroda oslobođena ropstva, uprkos napretku nauke i tehnike, uprkos spektakularnih dostignuća čovečanstva u razvijenim zemljama, u tom periodu je broj stanovništva porastao za 485 miliona, i to posebno u nerazvijenim zemljama, i sada iznosi skoro tri milijarde. Tako je opšti bilans dostignuća na polju zdravstva, školstva i slično za same ljude rezultirao u ogroman deficit. Posle deset godina jedna i po milijarda ljudi na svetu gladuje, više ljudi je nezaposleno, ima loš ili nikakav stan, ima nepismenih, žive primitivno, jer još uvek se na stotine miliona penju brojke bolesnih od zaraznih bolesti. Ali se u mnogim visokorazvijenim kapitalističkim zemljama, isto tako, povećala nezaposlenost zbog automatizacije i preuskog tržišta. Tako je stvorena podloga porastu raznovrsnog kriminala, pogoršavanju stambenih uslova, raste gradska beda, a da ne govorim i o drugim poznatim socijalnim problemima. Izveštaj je tako dao svetskoj javnosti još jedan dokument o činjenici da se istovremeno s povećavanjem jaza između razvijenih i nerazvijenih stvaraju novi problemi soci-

jalnog karaktera i u samim razvijenim zemljama.

Nije to prvi dokument ovakve vrste. Bilo je interesantno posmatrati poslednjih godina kako se u Socijalnoj komisiji Ujedinjenih nacija, u kojoj sam učestvovala kao delegat Jugoslavije, sve glasnije postavljalo pitanje kako efikasno pristupiti rešavanju socijalnih problema zemalja u razvoju, koji ostaju, tako reći, netaknuti, uprkos akcijama bilo raznih specijalizovanih agencija u međunarodnom okviru, bilo akcijama u okviru pojedinih zemalja. Sve više je sazrevalo saznanje o neuspehu izolovanih kurativnih socijalnih mera. Sve više se utvrđivalo da lek nije u odstranjivanju posledica, a još manje u borbi protiv nekih socijalnih problema, ako nisu povezani s drugim, ekonomskim akcijama, jer bez takve povezanosti mogu da prouzrokuju nove i još teže socijalne probleme. Kao jedan od eklatantnih primera »neuspeha« jedne »uspele« međunarodne socijalne akcije često se citirao uspeh međunarodnih zdravstvenih akcija u smanjenju smrtnosti dece i zaraznih bolesti, što je dovelo, između ostalog, do dosad neviđenog porasta stanovništva, do takozvane »eksplozije stanovništva«. Zaostajanje svih drugih akcija, u prvom redu ekonomskih — ostavilo je netaknute uzroke visokog fertiliteta u primitivnim društvenim i patrijarhalnim porodičnim odnosima i tako se dogodilo da je sada više ljudi koji skapavaju od gladi i nemaštine, odnosno da su takoreći živi sahranjeni.

U nekim zemljama prešlo se u borbu protiv pogoršavanja stambenih uslova u gradovima, protiv takozvanih slamova i favela, koje nastaju kao posledice stihijne urbanizacije koja je u stvari beg sa zaostalog sela. Počelo se s ubrzanom stambenom izgradnjom u gradovima iz takvih dohodaka kao što je, na primer, petrolejska industrija Venecuele, ili iz nekih međunarodnih fondova. Ali se brzo pokazalo da je takva stambena izgradnja, u stvari, povećavala priliv ljudi sa sela u gradove i tako nagomilavalo nerešene ekonomske i socijalne probleme sela u eksplozivnoj meri u gradu.

Iz mnogih pokušaja stvaranja socijalnih službi, izgradnje stanova itd. u gradovima, a bez odgovarajućih radnih mesta, proizašao je samo još veći pritisak na grad, pretvarajući seosku nisku zaposlenost u gradsku nezaposlenost. Nagli porast gradskog stanovništva u svetu, koji sve više predstavlja jedan od gorućih društvenih i socijalnih problema, znatno je brži nego što je sposobnost gradskog privrednog razvitka da apsorbuje priliv tog stanovništva. To očigledno pokazuje da razne socijalne službe i društvene aktivnosti, koje nedostaju selu, suviše privlače stanovništo sa sela u grad i zajedno s nerešenim agrarnim problemom izazivaju procese unutrašnje migracije koji nemaju željene socijalne posledice.

Kurativno rešavanje socijalnih problema ima, pored nagomilavanja tih problema na drugim mestima, još jedan poseban, negativan uticaj na društvene odnose u nerazvijenim zemljama. Ljudi dobijaju utisak da se neko drugi stara o njima, oni nisu postavljeni u položaj aktivnog stvaraoca ekonomskih dobara, već su odgajivani, tako reći, u neradu, u čekanju na milostinju. Pošto nemaju čime da počnu, a i ne znaju, pošto su nepismeni, žive u vrlo primitivnim uslovima, oni sami nisu ni u mogućnosti, a nisu ni sposobni da razviju svoje proizvodne snage i da se organizuju za produktivniji rad. Tako se, s jedne strane, stvara pasivni, da ne kažem, parazitski odnos gradske bede i bede na selu. S druge strane, velike socijalne akcije u klasnim društvenim strukturama izazivaju i druge negativne posledice. Bogati slojevi preko tih akcija obično opet zarađuju i bogate se na račun inostrane pomoći, odnosno pomoći koje daju dobrovoljne organizacije za lečenje teških socijalnih problema (na primer, socijalna stambena izgradnja donosi ogromne rente i profite zemljišnim vlasnicima). Zatim, razne karitativne socijalne akcije, pokreti za samopomoć, za prosvećivanje i higijenu i slično, predstavljaju uglavnom smirivanje savesti imućnih i mirenje sa sudbinom siromašnih. Iza svega toga krije se nepravedna raspodela ionako niskog nacionalnog dohotka i visoki profiti veleposednika, zelenaša i stranog kapitala, što vodi raznovrsnim oblicima neokolonijalizma.

U već citiranom Izveštaju o svetskoj socijalnoj situaciji, posebno je zanimljiv podatak o napretku u pojedinim grupama zemalja s različitim dohotkom po glavi stanovnika. Tu se vidi da zemlje koje imaju po glavi stanovnika manje od 200 dolara godišnjeg dohotka, napreduju lagano, ako uopšte napreduju, u povećavanju dohotka po glavi stanovnika. Relativno najbrže razvijaju se zemlje s dohotkom od 200 do 700 dolara po glavi stanovnika, a naročito zemlje u toj grupi sa socijalističkom planskom privredom.

Svakako se iz tih podataka vidi da je tek posle izvesne minimalne ekonomske baze moguće računati na razvoj vlastitih proizvodnih snaga. Bez početnih ulaganja, i to iz međunarodnih ekonomskih sredstava, nerazvijene zemlje nemaju dovoljno vlastite akumulacije, koja bi ih pokrenula na taj jedini put iz dosadašnjeg ćorsokaka.

Predložena rezolucija naročito naglašava neuspeh parcijalnih akcija, makar da su i ekonomskog karaktera, i ukazuje na nužnost da se jačanje državnih i društvenih institucija unutar zemalja u razvoju, a primenom javnih sredstava u ekonomskom razvoju, savlada današnja kritična tačka u ekonomskom i socijalnom položaju većine čovečanstva.

Polazeći od činjenice da većina ljudi danas gladuje, dok u isto vreme više od 60% stano-

vništva sveta radi u poljoprivredi, mogli bismo tvrditi da je agrarni problem jedan od centralnih ekonomsko-socijalnih problema sveta. Niska produktivnost poljoprivrede je uzrok gladovanju i posledica je kako institucionalno-sopstveničkih, tako i tehničkih i ekonomskih faktora. Niska produktivnost poljoprivrede, međutim, vuče za sobom i nisku produktivnost ionako malo razvijene industrije.

Međutim, danas je već potpuno jasno da se zaoštreni ekonomski i socijalni problemi u poljoprivredi zemalja u razvoju nikako ne mogu rešavati samo na planu poljoprivrede. Njih je moguće rešavati samo uz diversifikaciju celokupne nacionalne ekonomike, što iziskuje kompleksnu industrijalizaciju koja bi mogla da apsorbuje suvišnu radnu snagu sa sela, a sa svoje strane bi omogućila uvođenje moderne tehnike u poljoprivrednu proizvodnju.

U traženju izlaza iz tih teških prilika su se dugo gajile i, možda, možemo kazati da se još gaje izvesne iluzije o tome da je moguće prosvećivanjem, ulaganjem u razne higijenske i socijalne akcije, u raznovrsne samopomoćne akcije u izgrađivanju stanova i učenja boljoj obradi zemlje primitivnim sredstvima i slično, pokrenuti stvari i zainteresovati ljudi kako bi sami počeli s većim znanjem i interesom da se bore protiv nemogućih uslova svog života. Bilo je tu i glasova da ne bi trebalo u nerazvijenim zemljama dopustiti da se ponovi loše iskustvo koje je doneo industrijski i ekonomski razvitak u Evropi, koji se, kako kažu, stihijno razvijao u prvobitnim danima kapitalizma, stvorio vanredno teške, dramatične socijalne posledice gradskom proletarijatu, koje je tek XX vek počeo rešavati i koje su tako revolucionirale radne mase. Takve tendencije u jednom delu, posebno zapadnih socijalnih radnika i političara, nailazile su u zemljama u razvoju i socijalističkim zemljama na sve veću kritiku. Same posledice i iskustva neuravnoteženog razvitka, kada se jednostrano pristupalo socijalnim akcijama na karitativan način, upozoravale su da nisu mogući nikakvi povoljni rezultati. Zemlje u razvoju sve više osećaju da bi prvenstveno rešavanje njihovih socijalnih problema, pismenosti, školovanja, itd., koji su ogromnih dimenzija, moglo da uništi svaku realnu materijalnu bazu za njihov privredni razvitak. S druge strane, i socijalni, društveni problemi razvijenih zemalja sami traže proširenje mogućnosti za dalji razvoj proizvodnih snaga, nova tržišta. Tako se interesi ljudi u čitavom svetu ujedinjuju u traženju bržeg ekonomskog razvoja manje razvijenih zemalja, koji danas postaje uslov za prosperitet čitavog sveta.

Zbog svega toga poraslo je saznanje da je rešavanje socijalnih problema integralni deo ekonomskog razvitka, da koliko god se ne može zamisliti ekonomski razvoj bez poboljšanja socijalnih prilika, isto tako se ne može zamisliti poboljšanje socijalnih prilika, poboljšanje ishrane i stanovanja, prosvetno, kulturno i zdravstveno stanje i drugi uslovi života bez materijalne baze za to. A, pored toga, došlo se do još jednog saznanja, naime, da čoveka ne treba odgajati u uverenju da će neko drugi da se pobrine za rešavanje njegovih socijalnih problema, već treba sve jače razvijati odgovornost samih ljudi u privređivanju i određivanju sredstava za rešavanje svojih vlastitih socijalnih problema.

To je začarani krug u kome se danas nalazi dve trećine čovečanstva, posebno zemlje koje su se tek oslobodile kolonijalnog eksploatatorskog ropstva. Rešenje je, to je svima jasno, u stvaranju novih međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa, odnosa koji ne bi značili mešanje u unutrašnju političku situaciju, već bi u duhu aktivne koegzistencije omogućavali da se dobije ona nužna ekonomska pomoć i stimulacija koja bi prekinula stagnaciju i zaostajanje.

S obzirom na sve te razloge nije čudo što su se preporuke i rezolucije Socijalne komisije sve više usmeravale samim uzrocima socijalnih problema i ujedinjavale se s ostalim zahtevima za promenu u svetskim ekonomskim odnosima.

Sazivanje Svetske ekonomske konferencije dokazuje konačnu pobedu nad idejama o karitativnim tutorskim metodima rešavanja socijalnih problema u svetu. Baš na bazi dosadašnjih saznanja i napora, ona treba da mobiliše međunarodna javna ekonomska sredstva, da ne samo dā podstrek početnom ekonomskom razvitku zemalja u razvoju, već da dā rezultate i u progresivnom razvitku unutar pojedinih zemalja, gde će se na bazi vlastitog rada čovek sve više oslobađati kako svog neznanja, tako i svog robovanja prirodi i eksploatatorima.

Već više puta smo naglasili da nemamo iluzije da će Svetska ekonomska konferencija odmah promeniti položaj u svetu na tom području ili da će rešiti sve otvorene probleme. Ali mi svakako opravdano gajimo nadu da će ona povezati interese svih radnih ljudi sveta u zajedničkom saznanju da mir svakog čoveka na zemljinoj kugli je međusobno zavisan, da siromaštvo bilo koje zemlje predstavlja opasnost za napredak čitavog sveta, da ne možemo dopustiti stanje koje je bremenito ratnim opasnostima, stanje u kome se polarizira bogatstvo i siromaštvo. Nadamo se da će omogućiti da se dogovorimo o osnovnim ekonomskim merama solidarnosti i zajedničkog interesa koje će uticati na sve druge sektore međunarodnih akcija i dovoditi do pozitivnih i progresivnih dogovora. U vezi s tim, bez sumnje je od naročite važnosti opšta klima kojoj će doprineti međusobno dogovaranje o aktuelnim svetskim ekonomskim i socijalnim problemi-

ma. Klima dogovaranja, razumevanja međusobnih problema treba da još jedanput dramatično ukaže na trošenje ogromnih suma za naoružanje i uništavanja. U poznatim publikacijama Ujedinjenih nacija ukazuje se na to da bi ove sume odmah mogle poboljšati nacionalni dohodak po glavi stanovnika u svetu za 40 dolara, jer se sada troši za naoružanje godišnje 120 milijardi dolara, što predstavlja skoro čitav nacionalni dohodak manje razvijenih zemalja. Ako bi odlučno otvorili proces u kome će se prenositi te ogromne sume s područja stvaranja instrumenata za uništavanja na područje ulaganja ovih materijalnih, kao i izvanrednih ljudskih snaga u stvaranje uslova u kojima će svaki čovek moći da razvije svoju stvaralačku energiju, da postane saradnik u velikoj bici protiv bede i nemaštine, protiv neznanja i robovanja prirodi i društvenim uslovima, onda bi čovečanstvo brzo dolilo najveću bitku svih vremena.

Smatramo i zbog toga da Svetska ekonomska konferencija nije samo konferencija ekonomista, to znači da nije zanimljiva samo za privredne stručnjake, već je, u prvom redu, zanimljiva za čoveka, za sve one koji se istinski bore za to da se čovek oslobodi današnjih teških uslova i da se tako konačno i definitivno reše svetski socijalni problemi.

Mislim da predložena rezolucija, koja će biti podloga aktivnosti naše delegacije na predstojećoj Svetskoj ekonomskoj konferenciji, odražava baš sve te naše stavove i smatram da ćemo našom podrškom naglasiti aktivnost Jugoslavije, koja je već dosad doprinela uspešnom razvitku priprema za ovu Konferenciju.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč drug Kiro Gligorov, savezni sekretar za finansije.

Kiro Gligorov:

Povod za moje istupanje je pitanje poslanika Petra Zdravkovskog u vezi s praksom i politikom Međunarodnog monetarnog fonda i Međunarodne banke i pitanjem šta se može očekivati od Konferencije Ujedinjenih nacija da promeni u politici i praksi, odnosno efikasnosti rada ovih insticicija.

Hteo bih, najpre, da vas kratko informišem da su Međunarodna banka za obnovu i razvoj i Međunarodni monetarni fond specijalizovane agencije Ujedinjenih nacija stvorene još u toku rata na osnovu Bretonvudskih sporazuma i da iza sebe imaju već jednu podužu praksu. Dugo godina, posle rata, one su bile poprište rešavanja problema monetarnog sistema, posleratnog monetarnog sistema i problema razvoja visoko razvijenih zemalja i sastava članstva, naročito posle istupanja socijalističkih zemalja iz ovih organizacija. Problemi, koje su ove organizacije stavljale na dnevni red, govorili su u prilog tome da se uvodi i, rekao bih, načelan pogled na to kako treba da se razvija monetarna situacija u svetu, monetarni sistemi u pojedinim zemljama, a proističu iz uslova razvitka visoko razvijenih kapitalističkih zemalja.

Paralelno s tim, Međunarodna banka za obnovu i razvoj, postupno razvijajući svoju aktivnost, pomagala je i razvoj nerazvijenih zemalja, ali treba imati u vidu da je i u jednoj i u drugoj instituciji način upravljanja, sastav članstva, kao i način odlučivanja takav da odlučujući utucaj imaju zemlje koje su imale najveći deo kapitala. Prema tome, uticaj nerazvijenih zemalja koje su iz dana u dan povećavale broj članova u tim organizacijama i koje su nametale sistematski svoju problematiku, tek u poslednje vreme urodio je prvim skromnim rezultatom. Kako je ovaj problem razvoja nerazvijenih zemalja dobijao postepeno svetski značaj, u tom smislu i u toj srazmeri i Međunarodna banka i Međunarodni monetarni fond počeli su se baviti ovom problematikom. Bilo je teško, naročito u Međunarodnom monetarnom fondu, koji se smatra jednom od konzervativnih svetskih institucija u pogledu razvoja društvenih i ekonomskih sistema pojedinih zemalja, da ova tematika i ovi problemi dođu na dnevni red. Rekao bih, bez obzira što se u tim institucijama upravlja na bazi učešća u kapitalu, činjenica je da su, danas, od ukupnog članstva skoro četiri petine predstavnici nerazvijenih zemalja, i da su te zemlje izašle s vrlo teškim, akutnim problemima na dnevni red i tražile njihovo rešavanje. Činjenica je da je potpuno rasla uzajamna saradnja i solidarnost ovih zemalja na godišnjim skupštinama, pre svega, na godišnjim zasedanjima ovih institucija, a to sve je značilo pokretanje ove problematike i u ovim, kako pomenuh, konzervativnim institucijama.

Otuda se zapaža da su u poslednje vreme specijalizovane agencije Ujedinjenih nacija počele da poklanjaju veću pažnju problemima zemalja u razvoju. Orijentacija, na primer, Međunarodne banke za obnovu i razvoj je sve više na to da se proširi polje finansiranja koje ona vrši i to na projekte u poljoprivredi, u komunalnoj privredi i slično i da se uslovi, pod kojima se daju ti zajmovi, prošire. U tom smislu, predsednik Banke, na poslednjem zasedanju, izašao je s projektom koji proširuje mogućnosti finansiranja iz ove institucije i daje znatno povoljnije uslove za finansiranje nego što je to ranije bio slučaj. U diskusiji, on je dobio osnovnu podršku uglavnom od predstavnika nerazvijenih zemalja, dok su predlozi, naročito neki, bili predmet kritike nekih od razvijenih zemalja. One se i dalje zalažu za takozvani princip bilateralnog sporazumevanja s pojedinim nerazvijenim zemljama, drugim rečima, pružanje ekonomskih i drugih olakšica

i vezivanje tih olakšica, pre svega, za izvesne političke ili uže ekonomske interese.

Na poslednjem godišnjem zasedanju doneta je, pored drugih, i odluka kojom su povećana sredstva Međunarodnog udruženja za razvoj, koje je kao afilijacija Međunarodne banke posebno orijentisano na pomaganje takozvanih nerazvijenih zemalja s posebno povoljnim uslovima. Međutim, ako se sagledaju ukupna sredstva koja su stavljena na raspolaganje ovom Udruženju i uslovi pod kojima se daju ta sredstva, to je još uvek, može se reći, tek prvi korak ili začetak jedne šire ekonomske saradnje s tim zemljama, jer kapital od 500 miliona dolara ne može da reši u značajnijoj meri ove narasle akutne probleme.

Posebno, na toj skupštini je kritikovana Međunarodna banka zbog, ja verujem, privremenog sužavanja njene delatnosti, jer je obim zajmova koje je dala u toku 1962. godine bio manji nego što je bio u toku 1961. godine i zastupana je teza, koja je došla do izražaja u zaključcima Banke, da bi obim zajmova koje Međunarodna banka daje u toku jedne godine morao dostići minimalno 900 miliona do jednu milijardu dolara godišnje.

Na poslednjem zasedanju primećeno je da je i rukovodstvo Međunarodnog monetarnog fonda, koje se dosad uvek rukovodilo uglavnom koncepcijama koje odgovaraju interesima i uslovima razvijenih zemalja, primilo na sebe zadatak da posebno izuči uslove zemalja u razvoju i da se pripremi za Međunarodnu konferenciju UN za trgovinu i razvoj. Na Konferenciji bi trebalo da se pojavi sa svojim predlozima kako i u kom pravcu treba olakšati finansijsku, monetarnu situaciju u celini nerazvijenih zemalja. Bilo je očigledno već iz tih prvih diskusija da bi insistiranje na konvertibilnosti valuta, na nekom slobodnom izvozno-uvoznom režimu, na primeni onih načela trgovanja koja počivaju, pre svega, na interesima razvijenih zemalja, bilo veoma teško primeniti u celini na nerazvijene zemlje. Moraju se tražiti svi oni dodatni instrumenti koji će, polazeći od toga da nerazvijene zemlje predstaljaju deo svetskog tržišta, da treba da se uključe u međunarodnu podelu rada, da moraju da budu jedan od faktora u međunarodnoj razmeni, omogućiti da u toku niza godina dođe do postepenog adaptiranja tih zemalja, u skladu s tempom njihovog razvoja i mogućnostima za slobodniji način trgovanja, a, pre svega, u skladu s promenama u ekonomskoj i društvenoj strukturi u tim zemljama.

Naša zemlja ima razvijene odnose i s Fondom i sa Bankom, a posebno treba napomenuti da je bila značajna saradnja Fonda prilikom pripremanja i uvođenja naše devizne reforme 1961. godine, kada nam je pružio znatnu finansijsku podršku, a bio je u izvesnom smislu i organizator podrške u širim okvirima. Od Banke poslednjih godina stalno dobijamo zajmove za razvojne projekte i ovaj izvor finansiranja će za nas, svakako, biti značajan i u narednom periodu.

Naš stav na dosadašnjim zasedanjima ovih međunarodnih organizacija bio je uvek obeležen sledećim nastojanjima: prvo, da utičemo na njihov rad i politiku u tom smislu da odgovaraju kako uslovima zemalja u razvoju, tako i razvijenim zemljama. Naročito smo pri tome ukazivali na nužnost da se znatnije povećaju sredstva kojima se finansiraju razvojni projekti putem ovih međunarodnih kanala, uz ublažavanje uslova zajma. Ja bih mogao da vam navedem jedan primer kao izraz saradnje zemalja u razvoju na prošlogodišnjem zasedanju. Usledio je predlog razvijenih zemalja da Banka, pošto izvodi vrlo uspešno svoje poslovne operacije i zarađuje na tim zajmovima, počne da deli dividende onim zemljama koje najviše učestvuju svojim kapitalom. Prirodna je stvar da bi najrazvijenije zemlje u najvećoj meri učestvovale u podeli dobiti koju ostvaruje Međunarodna banka. Uz konsultovanje svih nerazvijenih zemalja, uz protest i, rekao bih, njihove konstruktivne predloge, gotovo jednodušno je bio odbačen ovaj predlog i donet zaključak da sredstva koja zarađuje Međunarodna banka služe za povećanje kapitala Međunarodnog udruženja za razvoj, koje isključivo daje zajmove nerazvijenim zemljama. Drugim rečima, ja mislim da i u ovim međunarodnim organizacijama, ma kako njihovi okviri bili uski, njihove metode rada ograničene, opterećene kapitalističkom praksom razvijenih zemalja, postoji prilično široko polje za konstruktivnu saradnju. Isto tako, postoji mogućnost za postepenu izmenu oblika rada i fizionomije ovih institucija u pravcu širenja njihove univerzalnosti i, rekao bih, dobijanja građanske ravnopravnosti za svu onu problematiku koja proističe iz razvoja svih onih zemalja koje ili nemaju kapitalističko društveno uređenje, ili na drugoj strani imaju veoma ozbiljne probleme u svom razvitku, pa su im potrebna, pre svega, dodatna sredstva za razvoj.

Dalje, naša nastojanja u ovoj organizaciji su bila u pravcu ukidanja diskriminacije u pogledu finansiranja razvojnih projekata. Praksa Međunarodne banke je bila da finansira, pre svega, privatna preduzeća, u privatnom vlasništvu, sem kada se radi o projektima koji znače razvijanje infrastrukture, podizanje hidroelektrana, nekih velikih puteva, itd. Mi smo u ovome, do sada, do pre nekoliko godina, bili, tako reći, usamljeni. Kako dolazi do povećanja broja zemalja koje sprovode razne oblike socijalističkog razvoja, kako raste, rekao bih, društveni sektor u tim zemljama, sve veći broj zemalja se pridružuje ovom opravdanom zahtevu Jugoslavije da Međunarodna banka ne sme da polazi od toga koga finansira i kakav je oblik upravljanja u preduzećima koja ona

finansira, nego treba da finansira projekte, kako one koji imaju privatne vlasnike na čelu, tako i one koji predstavljaju oblike društvenog upravljanja sa sredstvima u raznim vidovima. Negde se radi o čisto državnim preduzećima, negde se radi o preduzećima, kao što je primer Jugoslavije, gde je društveno upravljanje, radničko samoupravljanje, a negde se rad i o vrlo mešovitim, različitim vidovima upravljanja koja nisu privatno vlasništvo.

Konferencija će nesumnjivo tretirati i pitanja u vezi s radom ovih institucija. Ja mislim da bi mi trebalo da budemo vrlo aktivni u predlaganju daljih konkretnih koraka na osnovu kojih će ove institucije, u smislu i ranijih predloga naše zemlje, menjati svoju politiku i praksu. Mislim da je to naročito značajno sa stanovišta daljeg proširenja uloge sredstava, kapitala i metoda rada Udruženja za međunarodni razvoj, koje, pod posebno povoljnim uslovima, proširuje svoju delatnost na nerazvijene zemlje. Razume se, rezultati konferencije će umnogome zavisiti, takođe, i od stava razvijenih zemalja. Ukoliko shvate razvoj nerazvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja kao stvar koja je u njihovom sopstvenom interesu i ukoliko budu spremne da ostvarenju tog cilja doprinesu znatno više nego što je to dosad učinjeno, onda bi se stvorio realan teren da i u ovim međunarodnim organizacijama, uz postepenu evoluciju njihovog karaktera, metoda upravljanja, povećanja sredstava i uslova pod kojima se ta sredstva daju, dobiju još univerzalniji karakter i da počnu služiti, zaista, kao specijalizovane agencije Ujedinjenih nacija. U prošlosti one to nisu mogle zbog ograničenosti broja članova, odsustva socijalističkih zemalja i odsustva jednog dela nerazvijenih zemalja, što se sada postepeno proširuje. Samim tim će i politika i rad ovih institucija moći da ide u jednom povoljnijem smeru. Naša aktivnost u tim organizacijama, na ovoj liniji, kako se i dosad odvijala, dobija novi impuls, novi podstrek sa zaključcima koje će doneti Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Reč ima drug Edvard Kardelj, predsednik Savezne skupštine.

Edvard Kardelj:

Drugarice i drugovi, želeo bih da se osvrnem samo na dva-tri aspekta problematike koja je na dnevnom redu današnje sednice a koji, čini mi se, zaslužuju posebnu pažnju prilikom utvrđivanja naše politike.

Pre svega, treba što jasnije odrediti mesto koje zauzima problem ekonomski nedovoljno razvijenih zemalja u savremenom svetu. U tom pogledu u svetu postoji veliko šarenilo mišljenja. Ima, na primer, shvatanja da taj problem nema neku veću specifičnu težinu u oblasti međunarodne politike i odnosa. Prema takvim shvatanjima razlike između razvijenih i manje razvijenih zemalja, bile su karakteristične za sve istorijske epohe, ali one ipak nisu postale presudni faktor u istorijskim zbivanjima. U stvari, to je odbrana postojećeg stanja.

Ima i sasvim suprotnih mišljenja. Neki, naime, smatraju taj problem veoma gorućim, ali mu pristupaju pretežno s političkog i humanitarnog stanovišta, pa su zato skloni da ga posmatraju izolovano od osnovnih faktora ekonomskog i društvenog progresa u svetu. Time oni gube ispod nogu realno tle za rešavanje ovog problema. A ima i takvih ultra radikala za koje je svaka borba za međunarodno finansiranje ubrzanog razvoja nerazvijenih zemalja potpuno iluzorna, pa čak i štetna pošto, navodno, dezorijentiše revolucionarnu aktivnost masa. To je, u stvari, politika koja se svodi na staru sektašku lozinku: što gore — to bolje, a koja se u istoriji radničkog pokreta uvek završavala neuspehom i sopstvenom izolacijom onoga, koji takvu politiku proglašava.

Istina je da razlike između razvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja nisu nikakav izuzetak u istoriji čovečanstva. Naprotiv, one su pravilo. Međutim, to je samo jedna strana medalje. Naime, nezavisno od svih tih shvatanja i teorija o kojima sam govorio, to pitanje se u stvarnosti, ipak, pojavilo kao jedan od centralnih problema savremenih međunarodnih ekonomskih odnosa. Kao takvo, ono se i politički sve oštrije manifestuje i vrši sve snažniji uticaj na celokupan tok međunarodnog političkog života.

Mislim da ta činjenica, sama po sebi, jasno svedoči — čak ako ostavimo po strani stručno ekonomske analize — da se u našoj eposi nešto promenilo u pogledu uloge koju problem ekonomski nedovoljno razvijenih zemalja ima za razvoj progresa čovečanstva i međunarodnih zbivanja. Te izmene leže, u stvari, u onim objektivnim zakonitostima ekonomskog razvitka u svetu, koje su učinile da ti problemi, koji su ranije imali relativno ograničeni značaj i odnosili su se uglavnom na interni ekonomski razvitak pojedinih zemalja ili grupa zemalja, danas sve direktnije zadiru u interese ekonomskog napretka svih naroda, postavši na taj način problem daljeg razvitka proizvodnih snaga u svetu uopšte. Proizvodne snage postigle su takav nivo razvitka, da ne samo preživeli društveni sistemi, već i postojeće barijere koje stvaraju državne granice i sistemi raznih zaštitnih, diskriminacijskih, regionalno-autarhičnih, vojno-strateških i drugih sličnih mera i sistema postaju sve veća prepreka za dalji razvoj tih snaga i za primenu naučnih i tehničkih tekovina, za koje danas već postoje objektivni uslovi u svetu.

Moderna krupna proizvodnja, koja je zasnovana na specijalizaciji, serijskoj proizvodnji i kooperaciji, zahteva — da bi bila racionalna — veoma široka tržišta. Iako porast produktivnosti rada omogućuje povećanje unutrašnje proizvodnje i potrošnje u svakoj pojedinoj zemlji, ipak, činjenica je da i njaveći državni i regionalni ekonomski sistemi postaju preuski za sve veći deo proizvodnje koja je zasnovana na savremenoj tehnici i tehnologiji, koja zato teži ka svetskim tržištima. Otuda proizlazi karakteristična činjenica da se u razvijenim zemljama udeo eksportne proizvodnje sve više povećava u odnosu na udeo proizvodnje namenjene unutrašnjoj potrošnji. Te tendencije će razvitkom savremene proizvodne tehnike, nesumnjivo, sve snažnije dolaziti do izražaja — razume se, sa svim obeležjima društvenog sistema u kome se ti procesi odvijaju, to jest, na jedan način u uslovima kapitalizma, a na drugi u uslovima socijalizma.

Prirodno, sve to ujedno zahteva veće zbližavanje naroda i nove oblike ekonomske saradnje i integracije, a istovremeno i veću međusobnu odgovornost naroda za rešavanje onih problema koji su zajednički za sve.

Zato sve veće političko zaoštravanje problema nedovoljno razvijenih zemalja, kao i niza drugih problema iz oblasti međunarodnih ekonomskih odnosa, predstavlja, u stvari, samo stihijski izraz jedne objektivne neophodnosti da se unapređuju odnosi između naroda i zemalja na takav način koji će obezbediti da se istorijski raščisti tle za progresivne procese u razvitku proizvodnih snaga savremenog čovečanstva, za procese u koje čovečanstvo, u stvari, tek ulazi.

Istina je, tek svet koji će biti definitivno oslobođen svih ostataka epohe imperijalizma, moći će koordinirano i bez društveno-političkih sukoba da rešava probleme te vrste. Ali to ne znači da je u današnjim uslovima nerealna svaka akcija u tom pravcu mada se ponekad i to ističe kao argument. Iz onga što sam ranije istakao proizlazi da se mnogi problemi te vrste istrajnim zalaganjima mogu rešavati, a pojedina rešenja će istovremeno dovesti i do progresivnih strukturalnih promena u savremenoj svetskoj ekonomici. Drugim rečima, borba za današnja delimična rešenja je ujedno borba za takve uslove, koji će omogućiti buduće dublje strukturalne promene u međunarodnim ekonomskim odnosima. Bez takvih današnjih rezultata neće biti ni budućih.

A jedan od takvih današnjih problema, koji je ujedno postao i najznačajniji čvor celokupne problematike savremene svetske privrede, jeste i problem ubrzanog razvoja nedovoljno razvijenih zemalja, odnosno problem međunarodne odgovornosti za obezbeđenje takvog ubrzanog razvoja.

Mnogobrojni podaci o stanju i kretanjima u svetskoj privredi govore da je danas ne samo moguće da se učine realniji napori za obuzdavanje procesa koji vode produbljivanju jaza između razvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja, već da je to i istorijski neophodno. To nije u interesu samo nedovoljno razvijenih zemalja, već i u interesu razvijenih, jer će razvoj proizvodnih snaga u ovim zemljama nailaziti na sve veće teškoće, prepreke i krize, ako se taj problem ne počne rešavati kao zajednički međunarodni problem.

Drugim rečima, realnost borbe za međunarodnu pomoć ubrzanom ekonomskom razvitku nedovoljno razvijenih zemalja ne leži toliko u apelu na političku mudrost vlada i humanizam — mada i moralni i politički faktori imaju sve veću ulogu u svetu — već pre svega u činjenici da takav razvitak postaje i postajaće u sve većoj meri uslov daljeg razvoja proizvodnih snaga i u samim razvijenim zemljama. Zato će o problemima te vrste morati da vode sve više računa ne samo vlade, već i svi demokratski, progresivni faktori u tim zemljama, a pogotovo radnička klasa i radnički pokret.

Razume se, uspešna i progresivna rešenja biće postizana u onoj meri u kojoj će narodi nedovoljno razvijenih zemalja učvrstiti svoju nezavisnost i imati u tome međunarodnu podršku. U suprotnom slučaju, monoplistički faktori u savremenoj svetskoj privredi potčiniće te procese interesima sopstvenog opstanka i nametnuti narodima nedovoljno razvijenih zemalja nove oblike ekonomske i političke zavisnosti.

Prema tome, borba protiv kolonijalizma i neokolonijalizma i svih oblika imperijalističkog potčinjavanja — koju narodi treba da vode na svom tlu i koja treba da ima međunarodnu podršku — je osnovna politička pretpostavka uspešnog rešavanja problema nedovoljno razvijenih zemalja.

Drugo pitanje o kojem želim da govorim je kako, kojim sredstvima i putevima treba rešavati ove probleme. I u tom pogledu mišljenja u svetu su različita i odražavaju različite interese.

Predstavnici naroda nedovoljno razvijenih zemalja su uglavnom jedinstveni u shvatanju da je ubrzani ekonomski razvoj tih zemalja moguće postići, pre svega, takozvanom diversifikacijom industrijske i poljoprivredne proizvodnje, odnosno putem industrijalizacije zemlje. Naše sopstveno iskustvo, svakako, svestrano potvrđuje da je to jedina uspešna orijentacija za rešavanje problema te vrste.

Nasuprot tome, postoje shvatanja — koja istina, pod pritiskom stvarnosti bivaju sve ređa — prema kojima bi nerazvijene zemlje trebalo da se na početku privrednog razvitka orijentišu, pre svega, na razvoj poljopriv-

rede ili sitne industrije, infrastrukture, socijalnih službi i slično.

Određivanje mehaničkih prioriteta privrednog razvoja nerazvijenih zemalja na takav način je, već samo po sebi, problematična stvar. To znamo i iz sopstvenog iskustva. A ono bi pogotovo bilo štetno ako bi se pretvorilo u uslov i metod međunarodnog finansiranja.

Time ne želim da tvrdim da pojedine oblasti i grane privrednog razvoja ni u kojim uslovima ne mogu imati društveno koristan prioritet. Međutim, taj prioritet mora biti podređen interesima unutrašnjeg usklađivanja privrednog razvoja, a ne nekim spoljnim faktorima, spoljnim interesima, pogotovo u današnjoj strukturi sveta.

Uzmimo, na primer, problem poljoprivrede. U jednoj nedovoljno razvijenoj zemlji, bez industrije, pokušaji da se modernizuje poljoprivreda i da se tim putem podstakne ekonomski razvoj daće veoma ograničene rezultate, ili čak doneti neuspehe, ako oni ne budu praćeni istovremeno i naporima u pravcu industrijalizacije zemlje. Naime, mogućnosti proširivanja tržišta artikala poljoprivredne proizvodnje na unutrašnjem planu veoma su male i zemlja će se veoma brzo naći pred problemom hiperprodukcije poljoprivredne proizvodnje. S druge strane, ako se razvoj poljoprivrede u takvim uslovima orijentiše pretežno na izvoz, onda se — u današnjim uslovima agrarnog protekcionizma i sličnih tendencija — vrlo lako može desiti da se ekonomska zavisnost ove zemlje od razvijenih zemalja još više pojača, to jest, da neće stvoriti potreban kapital i sredstva za svoj ubrzani razvoj.

Poznato je, takođe, da i mnogi predstavnici krupnih kapitalističkih monopola sagledavaju neophodnost proširivanja svetskog tržišta putem bržeg razvitka nedovoljno razvijenih zemalja. Ali oni žele da proces industrijalizacije tih zemalja potčine sopstvenim interesima i da obezbede punu kontrolu nad njim. U svetu se to već događa svakog dana, a iz toga se razvijaju mnoge političke suprotnosti, sa kojima se čovečanstvo danas svakodnevno susreće. Ako bi takvo »planiranje« na internacionalnom nivou dibilo prevagu u rešavanju problema ekonomski nedovoljno razvijenih zemalja, onda bi se te zemlje još doslednije razvijale kao agrarni ili sirovinski, odnosno, u najboljem slučaju, poluprerađivački privesak razvijenih zemalja. A takav bi položaj značio sve drugo, samo ne ubrzani ekonomski razvoj.

Prema tome, nosioci politike svog ubrzanog ekonomskog razvoja i planiranja ovog razvoja treba da budu sami narodi nedovoljno razvijenih zemalja, svojim naporima na unutrašnjoj aktivizaciji svih svojih snaga i borbom za ekonomsku ravnopravnost.

Prema tome, međunarodna akcija pomoći takvom razvoju treba da se zasniva na nacionalnim planovima privrednog razvitka i da dođe do izražaja, pre svega, u jednom mehanizmu međunarodnog finansiranja i stvaranja povoljnih uslova za nedovoljno razvijene zemlje, da sprovode te svoje planove i da u tom cilju i u međunarodnoj razmeni imaju povoljnije uslove putem raznih olakšica i drugih mera. Sem toga, ta pomoć može da dođe do izražaja u uspostavljanju odgovarajućih stručnih i naučnih institucija i organizacija za tehničku pomoć, koje bi pružale nacionalnim vladama, njihovim planskim organima i privrednim faktorima potrebne podatke od značaja za njihovu orijentaciju, kao i tehničku pomoć u svim oblastima ekonomskog razvoja i planiranja.

Samo u takvim demokratskim odnosima moguće je istovremeno razvijati i uzajamnu odgovornost naroda, odnosno odgovornost vlada nedovoljno razvijenih zemalja za efikasno korišćenje međunarodne pomoći.

Očigledno je da međunarodna zajednica treba da se orijentiše na finansiranje, odnosno olakšavanje i podršku onih akcija, koje će doprineti ubrzanom tempu porasta društvene produktivnosti rada u nedovoljno razvijenim zemljama, na način koji će istovremeno jačati njihovu ekonomsku nezavisnost i povećati njihov udeo u međunarodnoj razmeni. Ne treba se bojati da bi samostalnost i ravnopravnost tih zemalja dovela do narušavanja procesa svetske integracije, o kojima sam u početku govorio. Naprotiv, celokupna novija istorija čovečanstva pokazuje da je borba za političku i ekonomsku ravnopravnost naroda upravo jedini mogući i pravilan način bore za njihovo ujedinjavanje.

U krajnjoj liniji, pitanje kako treba pristupiti problemu nedovoljno razvijenih zemalja znači: kako podržati istorijski neizbežne i progresivne procese ekonomskog ujedinjavanja, odnosno integriranja savremenog sveta, svesno se uključujući u aktivnost te vrste, a boreći se istovremeno protiv tendencija da se upravo ti procesi iskoriste za nametanje novih oblika ekonomske i političke zavisnosti naroda.

I, najzad, rekao bih nešto o društveno-ekonomskom i političkom aspektu problema ubrzanog razvitka nedovoljno razvijenih zemalja.

U zapadnim zemljama dosta je rasprostranjeno mišljenje koje bi se moglo svesti, otprilike, na sledeće: nedovoljno razvijenim zemljama treba dati vremena i mogućnosti da u svom ekonomskom razvitku učine ono isto i na isti način što su u prošlom i sadašnjem stoleću učinile zemlje Zapadne Evrope, Severne Amerike, i dr.

Međutim, problem nedovoljno razvijenih zemalja je upravo zato toliko goruć, jer one danas u svom razvitku ne mogu da učine na isti način ono isto što su prošlom stoleću učinile zapadnoevropske i neke američke i dru-

ge zemlje. Zapadne zemlje su svoj industrijski razvoj izvršile u eposi ograničenih nacionalnih ekonomija, to jest, kada su nacionalne ekonomije bile prirodan način društvenog života u tadašnjem svetu. Međutim, nedovoljno razvijene zemlje treba da ga izvrše u uslovima svetske privrede, koja ima tendencije sve većeg integrisanja. A na te procese faktori imperijalizma još uvek nastoje aktivno da dejstvuju.

Razvoj kapitalizma u XIX veku odvijao se putem savladavanja unutrašnjeg otpora feudalizma, ali počeci kolonijalizma bili su oslonac i podsticaj takvom razvitku, dajući snagu buržoaziji u borbi protiv toga otpora. U današnjim uslovima, ekonomski razvoj nedovoljno razvijenih zemalja susreće se ne samo s unutrašnjim otporom, već i s otporom na pozornici međunarodnih ekonomskih odnosa.

Sem toga, prema podacima nekih ekonomista — ne jemčim za njihovu tačnost, ali su svakako vrlo ilustrativni — za jedno novo radno mesto trebalo je uložiti fiksnog kapitala: u eri parne mašine i čelika — 500 do 1.000 dolara; u eri električne energije i eksplozivnog motora 3 do 5.000 dolara; dok danas, u eri elektronike i atomske energije, jedno radno mesto zahteva ulaganje i od nekoliko desetina hiljada dolara.

Mogu li, posle svega toga, nedovoljno razvijene zemlje računati na to da će se razvijati na isti način kao zapadne kapitalističke zemlje u vreme svoje industrijalizacije? Mogu li računati da će iz svoje poljoprivrede, zanatstva i eventualno sitne industrije kojom raspolažu u današnjim uslovima izvući toliki kapital koliko zahteva izgradnja modrne industrije, a da ne zavedu unutar zemlje jedan faraonski sistem ekonomske i političke potčinjenosti ljudi, zbog kojeg bi upravo oni isti ljudi, koji daju pomenute savete, kritikovali njihove postupke?

Upravo zbog toga je učešće povoljnih međunarodnih kredita neophodan uslov stvarnog ubrzanja ekonomskog razvoja tih zemalja.

Ali ne samo to. Sitni kapitalistički preduzetnik ne može svojom akumulacijom da bude ozbiljan, a pogotovo ne odlučujući faktor ekonomskog progresa u nerazvijenim zemljama. Graditi perspektive ekonomskog razvoja na tim malim kapitalima, koje može da stvori domaća buržoazija kakva danas postoji u nerazvijenim zemljama, značilo bi graditi kule od karata i orijentisati se na brzinu puža. Buržoaski sopstvenik kapitala u tim zemljama ne može biti značajniji faktor tog procesa ni onda kada se povezuje s inostranim kapitalom. Naprotiv, celokupna praksa nedovoljno razvijenih zemalja pokazuje da je takvo povezivanje, po pravilu, izvor usporavanja razvitka i pojačane eksploatacije, a ne oblik ubrzavanja privrednog razvoja. Sem toga, svi podaci pokazuju da se priliv inostranog privatnog kapitala u te zemlje relativno stalno smanjuje.

Ja, pri tome, uopšte i ne pominjem klasne, socijalne i političke probleme koje stvara takav razvitak i koji dodatno zaoštravaju problem bržeg ekonomskog razvoja.

Očigledno je, dakle, da klasični privatno-kapitalistički put objektivno uopšte ne može obezbediti stvarno ubrzanje privrednog razvitka nedovoljo razvijenih zemalja do takvog stepena da bi one mogle da počnu zatvarati makaze razlika između razvijenih i nerazvijenih zemalja. Istorija, prema tome, ni tu ne može da se ponovi.

Zato nije slučajno da u svim, ili gotovo svim nedovoljno razvijenim zemljama, koje su postavile kao zadatak ubrzan razvoj, država preuzima funkcije organizatora ubrzanog privrednog razvoja i glavnog nosioca kapitalnih investicija. U tim zemljama sve više jača državni privredni sektor, naročito u bankarstvu i u industriji, pa čak i u trgovini. Jer, državni sektor je u takvim uslovima najsposobniji da koncetriše unutrašnje snage i sredstva naroda na osnovne probleme privrednog napretka i on može najefikasnije da iskoristi i mobiliše međunarodnu finansijsku podršku, odnosno da obezbedi kreditna sredstva iz drugih zemalja.

Na tome se baziraju i razni progresivni ideološki pravci i socijalističke tendencije koje nastaju u nedovoljno razvijenim zemljama. Sve to samo potvrđuje nekadašnje Lenjinove prognoze da mnoge kolonijalne zemlje, kad se oslobode, mogu da krenu putem socijalizma a da prethodno ne prođu kroz celokupan proces kapitalističkog razvoja. U Lenjinovo vreme to je bila samo jedna mogućnost, a danas to postaje neophodnost.

Te činjenice su izazivale i određene promene u strukturi političkih pokreta u nedovoljno razvijenim zemljama. Ranije su antiimperijalistički pokreti bili u većini slučajeva pod direktnim uticajem nacionalne buržoazije, jer su za te zemlje tada perspektive kapitalističkog puta bile realnije nego perspektive socijalizma. Danas, međutim, takvi pokreti su u pojedinim zemljama, pre svega, narodni, plebejski pokreti radnika, seljaka i inteligencije, koji poprimaju izrazito antiburžoaske tendencije — i to ne samo u masama, već i u rukovodećoj strukturi tih pokreta. A time ti pokreti otvaraju nove perspektive specifičnih puteva ka socijalizmu u tim zemljama.

Nema sumnje da borba za rešavanje problema ubrzanog razvitka nedovoljno razvijenih zemalja istovremeno znači i učvršćenje tih progresivnih društvenih pokreta i procesa, koji se, naravno, neće odvijati na isti način niti s istim rezultatima u svim zemljama — što će zavisiti od raznih političkih konstelacija — ali u svom ukupnom rezultatu, ipak, vode značajnim progresivnim promenama društvene strukture na putu ka socijalizmu.

Ne videti te procese, znači ne videti snagu savremenog socijalizma i njegove međunarodne uloge. Otuda se događa da se ultra radikalni dogmatičari u radničkom pokretu, o kojima je ranije bilo reči, u pogledu tretiranja aktuelnog političkog i društvenog razvitka novooslobođenih zemalja u praksi, to jest, po efektu njihove politike, često nađu na veoma bliskim pozicijama s onim reakcionarnim snagama u tim zemljama, koje se svesno suprotstavljaju progresivnim i socijalističkim težnjama narodnorevolucionarnih pokreta.

Sve to potvrđuje shvatanje da je problem nedovoljno razvijenih zemalja jedan od najznačajnijih čvorova ekonomske, društvene i političke problematike u savremenom svetu, a njegovo razrešavanje jedna od odlučujućih karika u istorijskom lancu ekonomskog društvenog i demokratskog napretka u svetu. Upravo zato je neophodno da se socijalistička Jugoslavija aktivno angažuje u toj značajnoj bici za napredak čovečanstva.

Prema tome, i kao socijalistička zemlja mi smo dužni voditi politiku, koja je formulisana u predlogu Rezolucije.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Reč ima poslanik Laslo Rehak.

Laslo Rehak *(AP Vojvodina):*

Ekonomski i društveni razvitak za poslednje dve decenije temeljno je izmenio savremeni svet. Pojava i jačanje niza socijalističkih zemalja, značajan porast proizvodnih snaga u svetu, kao i raspad kolonijalnog sistema, sve je to doprinelo da se međuzavisnost nacionalnih ekonomija jasnije i neposrednije izrazi u okviru svetskog tržišta. Ova međuzavisnost zahteva da međunarodna zajednica traži institucionalne okvire međunarodne ekonomske saradnje, koje predstojeća Konferencija UN o trgovini i razvoju treba da stvori. Smatram da današnji pretres u Saveznom veću ne pokazuje samo zainteresovanost Jugoslavije za uspeh predstojeće Konferencije, već da će pružiti osnove delegaciji naše zemlje za uspešan rad na iznalaženju rešenja mnogobrojnih problema sa dnevnog reda Konferencije, a, među ostalim, i u nalaženju institucionalnih okvira međunarodne ekonomske saradnje.

Naći odgovarajuće okvire međunarodnoj ekonomskoj saradnji kao težnja i kao pokušaj nije nov. Poznati su napori i minimalni rezultati tih napora učinjenih pri kraju i neposredno posle drugog svetskog rata. Ondašnje koncepcije, po kojima se pokušala organizovati posleratna ekonomska saradnja, u mnogo čemu nisu izdržale kritiku prakse izmenjenog sveta.

Bretonovudski valutni i finansijski sporazum od 1.VII 1944. godine, kojim je osnovan Međunarodni monetarni fond (IME) i Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IRRD), izražavao je međuzavisnost nacionalnih ekonomija i potrebu da se pronađu institucionalni okviri međunarodnoj ekonomskoj saradnji. U suštini iste koncepcije sadrži i Havanska povelja od marta 1948. godine, koja nije ratifikovana jer su već u vreme njenog stvaranja njeni principi bili prevaziđeni, tako da predviđena Organizacija za međunarodnu trgovinu (ITO) nije mogla biti ni stvorena.

Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT) od oktobra 1947, baš zato što je polazio od koncepcija Havanske povelje, nije mogao postati univerzalan i doskoro je predstavljao institucionalne okvire za međusobnu saradnju industrijski razvijenih zemalja, i to ne svih. Pokazalo se da su principi ovog Opšteg sporazuma, ma koliko mogli da unaprede međunarodnu ekonomsku saradnju, ipak suviše uski, ne obuhvataju sve ekonomske probleme međunarodne trgovine, nepodesni su za većinu socijalističkih zemalja, a nisu pogodni, bar do sada nisu bili pogodni, zbog krutog vezivanja za reciprocitet, i za pristupanje zemalja u razvoju, dakle za dve trećine čovečanstva.

Razni međunarodni robni sporazumi, kao što je sporazum o pšenici, šećeru, kalaju, kafi, kaučuku, maslinovom ulju, čaju itd., koji su u većini sklopljeni u poslednjoj deceniji, pokazuju da su stalno prisutne tendencije za institucionalnim promenama u svetskoj privredi, u ovom slučaju u regulisanju prometa primarnih proizvoda.

Pojave regionalnih ekonomskih sporazuma, bez obzira na to što su neki od njih usmereni na diskriminaciju drugih zemalja i jačanje autarhične tendencije, u celini uzev, ukazuju da je postala nužnost institucionalno povezivanje nacionalnih ekonomija, unapređivanje međunarodne saradnje i razvijanje svetske privrede i svetskog tržišta u interesu kako ekonomski razvijenih zemalja, tako i onih koje su u razvoju.

Jedan od stalnih problema Organizacije ujedinjenih nacija, kao najreprezentativnijeg međunarodnog foruma, bio je u jačanju njenih organa, u intenziviranju i proširenju njene aktivnosti, u sagledavanju i rešavanju privrednih i drugih problema koji su tesno vezani za ekonomski i opšti razvitak svih naroda.

Smatram da nema potrebe, ovom prilikom, ukazivati na problematiku i proces adaptacije pojedinih organa Organizacije ujedinjenih nacija i organizacija vezanih za nju. Bitno je ukazati na izvesno zaostajanje OUN u tome da razvije svoje organe i da se u većoj meri osposobi za rešavanje osnovnih problema ekonomske saradnje, kao bitnog uslova za međunarodnu saradnju uopšte i za osiguranje trajnog mira u svetu.

Da je OUN, ipak, dostigla sadašnji, iako nedovoljni, stepen svoje adaptacije za regulisanje međunarodne ekonomske saradnje, nije bilo

dovoljno uočiti zahteve savremenog sveta. Trebalo je pronalaziti puteve i mogućnosti da se ovi zahtevi i ostvaruju. U ovakvom jačanju Organizacije ujedinjenih nacija, Jugoslavija je, bez sumnje, imala stalno istaknutu i konstruktivnu ulogu.

Za savremeni svet, za njegov napredak, ali i za jačanje Ujedinjenih nacija u smislu regulatora međunarodne ekonomske saradnje i razvoja, od velike važnosi je jednoglasno usvajanje Deklaracije 75 zemalja na 18. zasedanju Generalne skupštine UN. Ideja, ponikla na Beogradskoj konferenciji neangažovanih, razrađena na sastanku u Kairu, danas se pretvara u stvarnost, postaje jednoglasno prihvaćena odluka svih članica Organizacije ujedinjenih nacija.

Predstojeća Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju treba da rešava složenu i kompleksnu problematiku međunarodne ekonomske saradnje. Koliko god i bili optimisti u pogledu ishoda ove Konferencije, jasno je da sva nagomilana goruća pitanja nije moguće rešiti na jednoj konferenciji. Nužno se nameće pitanje kako koordinirati napore na realizaciji prihvaćenih načela i rešenja, i u kojim institucionalnim okvirima treba dalje tražiti rešenja za preostala pitanja razvoja i trgovine.

Nema sumnje, realno je očekivati da će jedan od rezultata Konferencije UN o trgovini i razvoju biti u značajnijem prilagođavanju stvarnim potrebama postojećih međunarodnih organizacija koje deluju na područja međunarodne trgovine i razvoja. To se odnosi i na Opšti sporazum o carinama i trgovini, na Međunarodnu banku za razvoj, na Međunarodnu organizaciju za poljoprivredu i ishranu, na regionalne komisije OUN i na druge.

Ali, pored spomenutoga, smatram da predlog Jugoslavije i drugih zemalja o pretvaranju Konferencije UN o trgovini i razvoju u stalnu konferenciju koja bi se sastajala periodično, po mogućnosti svake godine, i predlog o pretvaranju Pripremnog komiteta u stalni komitet Konferencije — jaste realan predlog i od izvanrednog značaja.

Ako se ovaj predlog realizuje, ako Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj bude našla institucionalne okvire za međunarodnu ekonomsku saradnju i za rešavanje postojeće neravnomernosti razvoja između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju — biće to veliki dan Ujedinjenih nacija. To će značiti da Organizacija ujedinjenih nacija ne izražava samo razvojne tendencije izmenjenog sveta, već i da nalazi i forme i puteve za rešavanje gorućih problema koji zahtevaju efikasno i hitno rešavanje.

Zalažem se za prihvatanje predložene rezolucije, jer pravilno odražava sagledanu problematiku trgovine i razvoja u svetu, kao i što je u saglasnosti s utvrđenom dugoročnom politikom Jugoslavije.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Da prekinemo prepodnevni rad. Nastavljamo po podne u 16.30 časova

Molim da se redakciona komisija sada sastane i dogovori o radu.

(Sednica je prekinuta u 12 č i 35 min)

Nastavak sednice u 16 č i 40 min.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Nasavljamo rad. Ima reč drug Selmo Hašimbegović.

Selmo Hašimbegović *(Izborna jedinica Novi Pazar):*

U privrednom razvitku nerazvijenih zemalja spoljna trgovina igra vanrednu ekonomsku ulogu. Funkcionalno ekonomska povezanost izvoza i uvoza u sadašnjem razvoju ekonomike nerazvijenih zemalja predstavlja integralni deo nacionalne privrede. Posebno je značajna funkcija izvoza. Izvoz predstavlja isključivi izvor deviznog priliva za finansiranje uvoza, pre svega za potrebe industrijalizacije. Eksportni deo proizvodnje ovih zemalja presudan je faktor u menjanju strukture celokupne privrede. Zbog oskudnih monetarnih rezervi, izvoz, takođe, predstavlja glavni faktor u rešavanju problema platnog bilansa. Zbog takve uloge izvoz optimalno utiče na formiranje nacionalnog dohotka. Jednom rečju, nivo izvoza određuje dimenzije i pravce ekonomskog razvoja ovih zemalja.

Funkcija izvoza utoliko je složenija što u njegovoj strukturi primarni proizvodi čine osnovni izvozni potencijal zemalja u razvoju. U takvoj njegovoj strukturi često jedan do tri proizvoda predstavljaju osnovni eksport mnogih zemalja u razvoju, te i najmanji poremećaj na svetskom tržištu, posebno u oblasti cena i mogućnosti plasmana, ozbiljno sužava izvozne mogućnosti ovih zemalja i ugrožava predviđeni obim investicione aktivnost.

Težina ovog problema postaje još značajnija ako se ima u vidu činjenica da se evolucija odnosa razmene između primarnih industrijskih proizvoda već duži period vremena odvija osetno na štetu proizvođača sirovina nerazvijenih zemalja. Tako je u periodu od 1950. do 1961. godine odnos uvoznih i izvoznih cena zemalja u razvoju pogoršan za 15%. To, praktično, znači da su nerazvijene zemlje u 1961. godini morale povećati izvoz za 15% da bi ostvarile isti nivo industrijskog uvoza realizovanog u 1950. godini. Dakle, napori nerazvijenih zemalja u povećanju izvoza nisu bili praćeni odgovarajućim povećanjem uvoza. Naprotiv, jedan deo njihovog nacionalnog bogatstva, na bazi razlika u cenama industrijskih i primarnih proizvoda, odlio se u korist industrijski razvijenih zemalja.

Ovako neravnopravan položaj zemalja u razvoju na svetskom tržištu još više je pogor-

šan dejstvom spoljnotrgovinske politike, ekonomsko-integracionih formacija zapadnoevropskih zemalja. Politika agrarnog protekcionizma ovih zemalja, zatim, carinska politika i druge fiskalne i administrativne mere na području kontrole uvoza, prvenstveno primarnih proizvoda, ozbiljno su ugrozili robnu razmenu nerazvijenih zemalja sa tim područjem. Kontrola uvoza ovih zemalja prevazišla je okvire normalne kontrole. Naime, uobičajene i nužne mere fitopatološke prirode, sanitarno-higijenske, veterinarske, i sl. izgubile su svoj smisao krijući u sebi oštre administrativno-restriktivne prepreke za uvoz primarnih proizvoda nerazvijenih zemalja. Zahvaljujući, pored ostalog, i takvim merama, samo u periodu 1958—1960. godine izvoz primarnih proizvoda zemalja u razvoju smanjen je za 5%. Ovakvo ograničenje izvoza nerazvijenih zemalja prouzrokovalo je i pad njihovog industrijskog uvoza sa zapadnoevropskog područja. Međutim, istovremeno međusobna razmena članica ZET, za poslednje četiri godine, povećana je za 73%. Znači da je tempo razvoja međusobne razmene ovih zemalja znatno premašio tempo porasta njihove ukupne spoljne trgovine i omogućio da svoju ekonomsku, odnosno spoljnotrgovinsku politiku postave na drugu osnovu u odnosu na zemlje u razvoju.

Način i uslovi trgovanja primarnim proizvodima na svetskom tržištu takođe su nepovoljni u odnosu na industrijske proizvode. Primarnim proizvodima uglavnom se trguje kolonijalnim metodom, to jest, na berzama, odnosno berzanskim kotacijama i aukcijama, gde u formiranju cena igraju ulogu najčešće neekonomski faktori, kao što su berzanske špekulacije, tržišne dezinformacije i sl. Cene ovim proizvodima, u suštini, formiraju se pod pritiskom snage berzanskog kapitala, odnosno njegovih interesa, kao i pod uticajem vlada pojedinih država koje kontrolišu red ovih berzi. Poznate su ovakve berzanske mahinacije diktiranja, odnosno obaranja cena kafe, kaučuka, kalaja, kakaoa, i drugih. Posebno je poznat slučaj svemoći na evropskom tržištu kartelske organizacije za naftu. Dohodak od nafte, uslovi njegove podele, zatim uslovi i tokovi prometa nafte čvrsto se nalaze u rukama ove kartelske organizacije iza koje stoje i vlade nekih visoko industrijski razvijenih zemalja. Prirodno je da je zbog toga otpor zemalja proizvođača nafte protiv ovakvih oblika eksploatacije, u poslednje vreme, dobio karakter antikolonijalne borbe.

Problem plasmana privrednog razvijanja nerazvijenih zemalja često vrlo vešto iskorišćavaju pojedine razvijene zemlje, da bi izazvale sukob između pojedinih nerazvijenih zemalja, ili se prilikom kupovine ovih proizvoda postavljaju takvi uslovi koji sužavaju samostalnost nerazvijenih zemalja u vođenju ekonomske politike.

Primarni proizvodi na svetskom tržištu takođe su izloženiji tržišnoj stihiji što nije slučaj s industrijskim proizvodima čiji je stepen monopolizacije i koncentracije dostigao optimalne razmere ne samo u proizvodnji nego i u oblasti plasmana. Činjenica je da na sektoru prerađivačke industrije postoje 42 organizacije kartelskog tipa, koje im na taj način daju posebnu prednost za efikasnije trgovanje, naročito u oblasti održavanja stabilnosti cena na svetskom tržištu.

Kombinovano dejstvo pomenutih faktora na svetsko tržište uključujući i raznovrsne mere restriktivnog karaktera, koje primenjuju industrijski razvijene zemlje, prouzrokovali su opšti pad učešća nerazvijenih zemalja u ukupnoj međunarodnoj razmeni. Tako je učešće ovih zemalja u međunarodnoj razmeni iznosilo 1951. godine 30%, dok je u 1960. godini svedeno na 24%. Ovakav pad robne razmene nerazvijenih zemalja znatno je umanjio njihovu ekonomsku sposobnost da sopstvenim snagama uspešnije sprovode politiku privrednog razvoja. Formirani odnosi razmene industrijskih i primarnih proizvoda u suštini održavaju klasičnu međunarodnu podelu rada koja je nastala u uslovima kolonijalnih odnosa, odnosno totalne dominacije privrede visoko razvijenih industrijskih zemalja.

Zbog toga je razumljivo što zemlje u razvoju danas pridaju izvanredan značaj unapređenju međunarodne privredne saradnje, a posebno uslovima međunarodne robne razmene koji bi odgovarali njihovom statusu nezavisnih zemalja. Potreba za rešavanjem ovog problema na drugim osnovama u suštini znači neophodnu reviziju postojećih odnosa međunarodne razmene, kao i mehanizma koji bi bili usaglašeni sa savremenim pozitivnim kretanjima u oblasti međunarodnih odnosa na principima miroljubive aktivne koegzistencije.

Sazivanje Konferencije o trgovini i razvoju u okviru Ujedinjenih nacija najbolje pokazuje da to pitanje nije samo problem zemalja u razvoju, nego da po svojim ekonomskim i društveno-političkim dimenzijama predstavlja problem sveta. Jer, u savremenim uslovima nemoguć je dalji progres svetske privrede (razvijenih i nerazvijenih zemalja), ako se iz tog procesa isključi četiri šestine stanovništva sveta i ogromni ekonomski potencijal ovog područja. Nerešavanje ovog pitanja značilo bi produžavanje stanja i politike daljih ekonomskih i političkih sukoba, privrednih recesija odnosno nestabilnosti međunarodnih odnosa.

Stavovi izneti u Predlogu rezolucije ne predstavljaju samo značajnu podršku Jugoslavije predstojećoj Konferenciji. Predlog rezolucije sadrži, takođe, moguća i prihvatljiva rešenja da se već sada pređe u akciju praktičnim merama za uspostavljanje novih odnosa u međunarodnoj razmeni.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Reč ima drug Sergej Kraigher.

Sergej Kraigher *(Izborna jedinica Celje I):*

Drugarice i drugovi, Međunarodna konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj i po problemima koje rešava i po značaju koji može da ima za dalji razvoj međunarodnih odnosa i svetske ekonomike predstavlja, bez sumnje, najznačajniji događaj u međunarodnim ekonomskim zbivanjima u posleratnom periodu. Nastala na inicijativu neangažovanih zemalja i široko prihvaćena od svih zemalja u razvoju uprkos suprotnim nastojanjima mnogih razvijenih industrijskih zemalja, konačno je bila prihvaćena i od ovih. Može se reći da su je industrijske zemlje prihvatile ne samo iz razumljivih političkih interesa, nego i iz ekonomskih potreba samih tih zemalja. Ona je odraz novih odnosa koji su nastali i koji nastaju u svetu na političkom i privrednom planu. Pokretanje mnogih pitanja sa područja međunarodne ekonomske saradnje, na primer, još do nedavna izgledalo je sasvim nerealno ili čak kao sredstvo za zaoštravanje međunarodnih odnosa. Danas to predstavlja ne samo predmet strpljivog izučavanja širokih međunarodnih foruma i institucija, nego se na pronalaženju prihvatljivih zajedničkih rešenja razvija sve šira međunarodna saradnja bez obzira na razlike u stepenu razvitka pojedinih zemalja i u njihovim društvenim i ekonomskim sistemima. Zbog toga predstojeća Konferencija predstavlja i jednu od najkarakterističnijih pojava u savremenim međunarodnim privrednim zbivanjima kako u pogledu novih tendencija, koje u međunarodne ekonomske odnose unose raspadanje starog kolonijalnog sistema i primenu savremene nauke i tehnike u proizvodnji, tako i u pogledu načina i uslova punih protivrečnosti u kojima se te tendencije probijaju.

S tim u vezi bih hteo da ukažem na neke, po mom mišljenju, karakteristične momente u vezi s ekonomskim grupacijama koje danas postoje u svetu i o njihovom delovanju.

U savremenim integracionim kretanjima postoje dve protivrečne tendencije koje bitno utiču na razvoj međunarodnih ekonomskih odnosa. Na jednoj strani postoje tendencije koje traže stvaranje stabilnih osnova za brz i trajan razvoj svetske ekonomike i međunarodne ekonomske saradnje u sve širem i čvršćem povezivanju svetske privrede i međunarodnog tržišta na bazi ravnopravnih odnosa i u pravcu stvaranja uslova za sve slobodnije odvijanje procesa ostvarivanja nove međunarodne podele rada. Na drugoj strani u dosadašnjem razvoju pojedinih ekonomskih grupacija industrijski razvijenih zemalja preovladavale su tedencije koje traže rešenje problema međunarodne trgovine, prvenstveno u jačanju privrednog potencijala industrijskih zemalja, pomoću liberalizacije njihove međusobne razmene, pomoću međusobne podele rada i specijalizacije u procesu integracije njihovih privreda i pomoću protekcionističkih mera prema trećim zemljama u industriji, a posebno u poljoprivredi. To važi u celini za Zajedničko tržište, a manje, u pogledu agrarnog protekcionizma, za Evropsko udruženje slobodne trgovine (EFTA), dok se za SEV (Organizaciju međunarodne ekonomske saradnje), kao integraciju socijalističkih zemalja Istočne Evrope, zbog drugih društvenih osnova i privrednog sistema, odnosi drukčije postavljaju.

Dalje, kad se govori o zatvaranju ili zatvorenosti tih grupacija prema trećim zemljama, to nikako ne znači da zakonitosti, koje utiču na razvoj međunarodnih ekonomskih odnosa, ne utiču i na razvoj i delovanje tih grupacija.

U postojećim ekonomskim grupacijama i problematici njihovog delovanja održavaju se na širem planu i prenose na međunarodni teren unutrašnje protivrečnosti u razvoju svake zemlje članice i odnos snaga različitih klasa i društvenih grupacija i njihov uticaj na neposredan tok integracije s obzirom na interese koje predstavljaju. Razumljivo je, dakle, da procesi u unutrašnjem političkom i privrednom razvoju, a naročito ako mogu da dovedu do promena odnosa snaga, bitno utiču i na odnose unutar ekonomskih grupacija i na njihove stavove u pogledu nerešenih političkih i ekonomskih pitanja na širem međunarodnom planu.

U istom smislu deluju i promene u međunarodnom položaju, a naročito interesi unapređivanja bilateralnih odnosa zemalja-članica s mnogim drugim zemljama zbog učvršćivanja svog međunarodnog položaja i obezbeđenja onih ekonomskih interesa koji ne mogu naći puno ili najbolje zadovoljenje u okviru ekonomske grupacije.

Poslednjih godina došlo je do bitnih promena u ekonomskim odnosima među kapitalističkim zemljama zapadnog sveta. U odnosu na Veliku Britaniju i SAD znatno je porastao značaj i snaga zemalja-članica Zajedničkog tržišta, posebno Francuske, pa i Nemačke, kako u pogledu raspoloživih proizvodnih potencijala deviznih rezervi, tako i u pogledu njihovog učešća u međunarodnoj trgovini i međunarodnim ekonomskim odnosima.

Razvoj ekonomskih odnosa među kapitalističkim zemljama i njihove prakse u odnosima sa zemljama u razvoju, potvrdio je tezu da su sadašnje ekonomske grupacije na Zapadu, pre svega, rezultat rešavanja na kapitalistički način i u korist pojedinih grupacija krupnog kapitala postojećih protivrečnosti u međunarodnom privrednom razvoju i u datim međunarodnim političkim uslovima. Naravno, rešavanje na takav način tih protivrečnosti ne znači istovremeno i rešavanje osnovnih protivrečnosti koje podrivaju savremeni kapita-

listički svet. Pre bi se moglo reći da vode njihovom produbljivanju. Ali te protivrečnosti istovremeno sužavaju mogućnosti privredne ekspanzije tih zemalja intenziviranjem međusobnih ekonomskih odnosa — mogućnosti koje predstavljaju u upoređenju s raspoloživim proizvodnim snagama, a i bez toga, relativno uske okvire za ekspanziju. Zbog toga i u tim zemljama raste interes uticajnih privrednih faktora za intenzivniji razvoj privrednih odnosa sa zemljama u razvoju i za intenzivnijom trgovinskom razmenom sa socijalističkim zemljama i jačaju snage koje traže ukidanje embarga i drugih diskriminatorskih mera u međunarodnoj trgovini. Tu je dovoljno samo podsetiti na promene i tendencije koje izaziva politika Kine u međunarodnim ekonomskim odnosima.

Zajedničko tržište na području industrije ostvaruje, prema trećim zemljama, svoj program smanjivanja odnosno ujednačavanja carina koji treba da do 1967. godine dovede do pune carinske unije. Na poljoprivrednom sektoru već se ušlo u poslednju fazu postavljanja zajedničke poljoprivredne politike o čemu je krajem 1963. godine, posle velikih teškoća, postignut sporazum o principima. Ali, uprkos tome, treba računati s još mnogo teškoća u sprovođenju poljoprivredne politike.

Međutim, upravo ovi unutrašnji problemi, pored drugih, i interesi nekih zemalja-članica da se izbegnu radikalna skretanja u dosadašnjim pravcima snabdevanja, koja bi osetno pogodila njihove odnose s trećim zemljama, opravdavaju gledanja po kojima će Evropska ekonomska zajednica, pod unutrašnjim pritiskom i pojačanim pritiskom sa strane (pre svega SAD u vezi s carinskim pregovorima u okviru GATT-a, dalje, zemalja »belog« Komonvelta, pa i nekih nerazvijenih zemalja, i evropskih zemalja) i sama postati sklona da ublažava oštrine svog agrarnog protekcionizma.

U vezi s pripremama za Međunarodnu konferenciju UN za trgovinu i razvoj interesantne su vesti po kojima je posebna komisija predložila da »šestorica« ponude niz trgovinskih koncesija, kojima će biti data konkretna forma u pregovorima sa zemljama u razvoju.

Evropsko udruženje slobodne trgovine (EFTA) u svom razvoju ostvaruje plan smanjivanja carina i u tom pogledu ide na industrijskom području ukorak s Evropskom ekonomskom zajednicom.

Glavna pitanja na kojima je došlo do razilaženja između Zajedničkog tržišta i Velike Britanije: poljoprivreda, odnosi između Velike Britanije i Komonvelta, i regulisanje odnosa između Zajedničkog tržišta i članica Evropskog udruženja slobodne trgovine, gde su poseban problem predstavljale tzv. »neutralne zemlje« (Austrija, Švedska i Švajcarska), zadiru u čitav sklop savremenih međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa.

Sigurno je to da je perspektiva stvaranja jedne velike atlantske ekonomske zajednice i iz političkih i iz ekonomskih protivrečnosti, koje su među pojedinim članicama Atlantskog pakta u međuvremenu došle do izražaja, u najmanju ruku, za izvesno vreme odgođena. Za perspektivu eventualnog daljeg razvoja odnosa između članica EFTE i Zajedničkog tržišta karakteristični su pregovori koje vodi Austrija, na nivou eksperata, u saglasnosti sa Savetom EFTE o pridruživanju Zajedničkom tržištu, nastojeći da ne preduzima političke obaveze, da zadrži slobodu u zaključivanju trgovinskog sporazuma s trećim, u prvom redu s istočnoevropskim zemljama, i da očuva svoje odnose s EFTA-om.

Poslednjih godina sve više je izražena tendencija proširivanja ekonomskih odnosa zemalja SEV-a s trećim zemljama. U zvaničnim izjavama ističe se da SEV nije i ne treba da bude organizacija zatvorenog tipa, već da treba da se orijentiše na širu saradnju s drugim zemljama, pa i s ekonomskim grupacijama. Sve više dolazi do izražaja isticanje potrebe detaljnijeg izučavanja problema svetske podele rada i međunarodne ekonomske saradnje i sl. Međutim, proces integracije zemalja članica SEV išao je prvenstveno u pravcu zadovoljavanja potreba u okviru samog područja. Međusobno usaglašavanje dugoročnih planova privrednog razvoja, planiranja robne razmene i njeno stalno povećanje ostavljalo je relativno malo mesta za proširivanje ekonomskih odnosa s trećim zemljama.

I u odnosima među socijalističkim zemljama pojavljuju se problemi zbog razlika njihove razvijenosti i potreba rešavanja tih problema u međusobnoj saradnji, naravno, u skladu sa socijalističkim društvenim i političkim osnovama. Socijalističke zemlje organizovane u okviru SEV-a, ipak, iz godine u godinu sve jače razvijaju robnu razmenu i privrednu saradnju sa zemljama u razvoju. U periodu od 1959. do 1962. godine razmena SEV-a s nerazvijenim zemljama porasla je za 84%. Ali, opšti obim razmene je još uvek relativno nizak. Na osnovi podataka iz publikacije GATT-a »Međunarodna trgovina 1962. godine«, izvoz iz Istočne Evrope u nerazvijene zemlje je iznosio u 1962. godini 2.160 miliona dolara, dok je uvoz iz tih zemalja iznosio 1.795 miliona dolara. Tako je izvoz u zemlje u razvoju (bez socijalističkih zemalja Azije) učestvovao svega sa 11,9% u ukupnom izvozu zemalja SEV-a a uvoz sa 7,8% u ukupnom uvozu tih zemalja (Economic bulletin for Europe V. 18, No. I).

Brz porast proizvodnje i međunarodne razmene sa socijalističkim zemljama i planski karakter njihove razmene omogućuju im svake godine sve šire okvire za intenziviranje međunarodne razmene sa svim zemljama, a na-

ročito sa zemljama u razvoju, koje prirodno, po svom položaju, na te mogućnosti i računaju.

U periodu od 1959. do 1962. godine razmena SEV s industrijskim zemljama Zapada porasla je za 36%.

Nerazvijene zemlje Azije, Afrike i Latinske Amerike osetile su integraciona kretanja u Evropi, pre svega, s njihove negativne strane.

Postojanje dve grupacije (Velika Britanija sa zemljama Komonvelta, i zemlje Francuske zajednice) stvara teškoće u razvijanju međunarodne trgovine susednih zemalja tih područja, s obzirom da pripadaju različitim carinskim sistemima odnosno integracionim grupacijama, i dovodi do različitog tretmana njihovih izvoznih proizvoda na tržištima zemalja Velike Britanije i Komonvelta, odnosno Francuske i zemalja Zajedničkog tržišta. Činjenica je, između ostalog, da Zajedničko tržište za prekomorske teritorije svojih članica predviđa preferencijalne tarife za uvoz njihovih proizvoda i davanje investicionih kredita i zajmova za njihov razvoj.

U vezi s integracionim kretanjem zemalja u razvoju Azije, Afrike i Latinske Amerike ukazao bih samo na one tendencije koje predstavljaju jednu od formi reakcije protiv nasleđene podeljenosti koja služi bivšim kolonijalnim silama i dalje kao osnova za ekonomsko i političko podvajanje tih zemalja. Svaka zemlja u razvoju sukobljava se u svom razvoju s tim preprekama. Ali, svaka od tih zemalja preduzima korake prema svojoj objektivnoj situaciji, datoj strukturi proizvodnje i razmene i prema svojim odnosima s pojedinim industrijskim zemljama i integracijama i odmerava način i oblike svog učešća u odgovarajućim međunarodnim akcijama vezanim za rad tih grupacija. Istovremeno praksa poslednjih godina — i prilikom priprema za Međunarodnu konferenciju Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj i prilikom tretiranja problema međunarodne trgovine na drugim međunarodnim forumima — pokazuje da je snaga zajedničkih interesa u pogledu osnovnih pitanja međunarodne trgovine i ekonomske saradnje toliko jaka da je sposobna da obezbedi njihovo puno jedinstvo.

Smatram da Predlog rezolucije pravilno odražava i ocenjuje savremene pojave i tendencije u međunarodnim ekonomskim odnosima. U odnosu na savremene ekonomske regionalne grupacije, mislim da se pravilno ističe značaj razvijanja ravnopravnih ekonomskih odnosa među svim zemljama bez obzira na stepen njihovog razvoja i karakter njihovog društvenog sistema. U današnjim međunarodnim uslovima, to logično nameće neposrednu aktivizaciju Ujedinjenih nacija. Kao najreprezentativniji međunarodni forum pružaće najviše garantije da će se na bazi političke ravnopravnosti, korak po korak, u međunarodnim odnosima, stvoriti uslovi za puno ostvarenje tog cilja u razvoju međunarodnih društveno-ekonomskih odnosa.

Jedan od zadataka Međunarodne konferencije Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj jeste da utvrdi principe međunarodne ekonomske saradnje. Mislim da će principi, kako su kratko i sažeto formulisani, naročito u drugom odeljku Predloga rezolucije, moći bitno da doprinesu ostvarenju tog zadatka od najvećeg značaja za dalji razvoj međunarodne ekonomske saradnje na ravnopravnim osnovama. Nastojanja u okviru UN da se stvore uslovi za slobodnu akciju i ekonomsku ravnopravnost svih zemalja i naroda, za demokratske odnose među ljudima, za prevazilaženje svih oblika diskriminacije i hegemonizma, za poštovanje uzajamne koristi i onih interesa koji proizlaze iz potreba unutrašnjeg ekonomskog razvoja svake zemlje, za priznavanje određenih olakšica zemljama u razvoju, ne vezujući ih reciprocitetom, i uslov za brigu za čoveka nezavisno od naroda i rasa, sve su to načela koja danas nameće objektivni razvoj svetske ekonomike u interesu stvaranja stabilnih osnova. O tome govori i činjenica da su isti principi u osnovi deklaracije 75 zemalja. I baš zbog njihove objektivne uslovljenosti razvitkom svetske privrede, sva nastojanja za njihovo puno ostvarenje u praksi međunarodnih ekonomskih odnosa te u najvećoj meri uticati i na delovanje postojećih regionalnih grupacija.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Reč ima drug Nikola Džuverović, savezni sekretar za spoljnu trgovinu.

Nikola Džuverović:

Pitanje saveznog poslanika Veroljuba Brankovića u vezi je s materijom koju danas razmatramo. Ono se odnosi na to kakve mere predviđa Savezno izvršno veće u cilju povećanja našeg uvoza sirovina i industrijskih proizvoda iz zemalja u razvoju, i na toj osnovi povećanje našeg izvoza u te zemlje.

Spoljnotrgovinska razmena sa zemljama u razvoju, realizovana u 1963. godini i programom postavljena za 1964. godinu, pokazuje tendencije daljeg povećanja koja je u izvozu za 7 milijardi dinara veća u odnosu na 1963. godinu ili 15,5%, a u uvozu za 15,5 milijardi dinara ili za 30,5%. U 1963. godini realizovani izvoz u zemlje u razvoju iznosi 45,2% milijardi dinara, a planom za 1964. godini isti se predviđa na nivou od 52,2 milijarde dinara. Realizovani uvoz iz ovih zemalja u 1963. godini iznosi 50,8 milijardi, a planira se za 1964. godinu 66,3 milijardi dinara.

Učešće zemalja u razvoju u ukupnom jugoslovenskom uvozu, prema programu za 1964. godinu, znatno se povećava i to od 16%, koliko je iznosilo u 1963. godini, na 20% u 1964. godini.

Ovakva orijentacija politike izvoza iz zemalja u razvoju bazira se i dalje na uvozu reprodukcionih materijala-sirovina, kojima ove zemlje raspolažu u većem opsegu i za koje je Jugoslavija zainteresovana. Dosadašnje učešće ovih zemalja u ukupnom uvozu reprodukcionog materijala iznosilo je 20%, pa se od planiranog uvoza od 212 milijardi dinara očekuje da će iz ovih zemalja u 1964. godini iznositi 43 milijarde dinara. Najveće učešće u uvozu reprodukcionog materijala imaju tekstilne sirovine i to 24%, zatim, sirovine za kožarsku industriju — 10%, a ostalo otpada na razne sirovine za hemijsku industriju, za industriju obojenih metala i drugo.

Za razliku od ranijih godina tendencija je da se ove kupovine obavljaju direktno iz zemalja u razvoju, a ne posredno preko bivših metropola.

Iz zemalja u razvoju pored reprodukcionog materijala uvozićemo i robu široke potrošnje, i to prvenstveno prehrambene proizvode (južno voće, začine i kafu), čemu će doprineti i mere koje su preduzete za bezcarinski uvoz ovih proizvoda. S obzirom da neke od ovih zemalja razvijaju svoju domaću industriju, to se predviđa i znatniji uvoz industrijske robe za potrebe široke potrošnje. Ukupan uvoz robe široke potrošnje iz ovih zemalja predviđa se na nivou od 12 milijardi dinara ili 35,8% od ukupno planiranog uvoza za 1964. godinu. U odnosu na 1963. godinu ovo povećanje robe za široku potrošnju iz zemalja u razvoju iznosi 5 milijardi dinara više, ili za 52 odsto.

Međutim, u našim ekonomskim odnosima sa zemljama u razvoju, sve značajnije mesto zauzima naše učešće u izvozu investicionih i drugih dobara. Danas kreditiramo oko stotinu raznih objekata u zemljama u razvoju. Naročito u poslednje vreme, preko ove vrste ekonomske saradnje učvršćujemo odnose s tim zemljama i kooperacijom povezujemo našu industriju s industrijama i privredama tih zemalja

Drugo pitanje postavio je drug Selmo Hašimbegović o tome kakve su posledice politike Zajedničkog tržišta na proizvodnju i izvoz poljoprivrednih proizvoda na tržištu zemalja članica ove organizacije, s obzirom na to da je najveći deo izvoza poljoprivrednih proizvoda tradicionalno orijentisan na tržišta zapadnoevropskih zemalja. Čini mi se da je drug Sergej Kraigher u svojoj diskusiji dao odgovor na ovo pitanje.

U 1963. godini učešće poljoprivrednih proizvoda u našem izvozu u zemlje Evropske ekonomske zajednice povećalo se od 40,7% na 47,3%. Povećanje izvoza ovih proizvoda u 1963. godini odnosi se najvećim delom na izvoz živih goveda i mesa. Ova roba nije bila u protekloj godini pogođena merama uvoza u zemlje Evropske ekonomske zajednice koje bi je ograničavale. Za proizvode gde nam je osigurno dejstvo tih prelevmana, učešće izvoza je bilo 14,9% u odnosu na 17,1% u 1962. godini. Kod većine tih proizvoda izvoz je opao i ostao na nivou 1962. godine. Puno dejstvo nije moguće odmeriti s obzirom da su neki prelevmani (svinjsko meso i prerađevine) stupili u dejstvo od 2. septembra 1963. godine.

Evropska ekonomska zajednica pokazuje u agrarnoj politici tendenciju samozadovoljenja i za neke proizvode za koje smo mi zainteresovani. Na primer, žitarice, živina, jaja, vino, voće i povrće, svinje. Uvoz nekih od ovih proizvoda znatno je opao iz zemalja izvan Evropske ekonomske zajednice u toku 1963. godine. Ako se ova tendencija ostvari tamo gde smo mi zainteresovani, što je danas još teško predvideti, razumljivo je da ćemo i naše nabavke morati preorijentisati na tržišta gde imamo boljih mogućnosti za plasman naše robe. Imajući u vidu upravo ovu činjenicu da restriktivni mehanizam agrarne politike EEZ-a ostaje smetnja sopstvenoj ekspanziji izvoza, može se očekivati da će u daljem funkcionisanju Evropske ekonomske zajednice doći do izvesnog slabljenja agrarnog protekcionizma. U GAT-u se već sprovodi akcija za zaključivanje međunarodnih robnih sporazuma koji bi regulisali trgovinu najvažnijih agrarnih proizvoda, kao što su žitarice, meso, mlečni proizvodi. U ovoj akciji GATT-a učestvuje i naša zemlja.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Reč ima Marin Cetinić, savezni sekretar za saobraćaj i veze.

Marin Cetinić:

Povodom postavljenih pitanja saveznih poslanika drugova Stevana Suše i Lajoša Đetvaia o stepenu saradnje sa zemljama u razvoju na sektoru transporta, kao i saobraćajnim problemima s graničnim i drugim razvijenim zemljama, želio bih istaći da se upravo na ovom području djelatnosti najdoslednije ostvaruju oni oblici ekonomske saradnje Jugoslavije sa zemljama u razvoju, s graničnim i ostalim zemljama koji su osnova naše međunarodne politike.

Zemlje u razvoju s kojima imamo prilično razgranate ekonomske i druge odnose, bore se u oblasti saobraćaja s izrazitim teškoćama koje se prvenstveno ogledaju u pomanjkanju voznih i plovnih sredstava, u nedovoljnoj izgrađenosti objekata — luka, aerodroma, puteva, železničkih pruga, proizvodnih kapaciteta za izgradnju saobraćajnih sredstava itd., kao i u nedovoljnom broju stručnih kadrova. Obostranim naporima razvili smo prilično visok stepen saradnje, koja je u oblasti pomorske privrede najraznovrsnija i koja je dala najviše efekata.

Tako je naša zemlja, davanjem potrebnih kredita, učestvovala u izgradnji trgovačke mornarice izvjesnog broja zemalja u razvoju. U periodu od 1959. do 1964. godine, na taj način izgrađeno je, ili se nalazi u gradnji, oko 30 plovnih objekata.

Isto tako, Jugoslavija se posebno angažovala u projektovanju i izgradnji pomorskih luka, željezničkih pruga i drugih objekata s područja saobraćaja, proizvodnih kapaciteta šinskih i drugih vozila, kao i ostale transportne opreme.

Poseban vid saradnje ispoljen je u osiguravanju potrebnih stručnih kadrova koji su upućeni u zemlje u razvoju, kao što su: kapetani, strojari, lučki piloti, pa i nekoliko kompletnih posada za prekookeanske brodove. Pored stručnjaka koje smo im uputili primljeni su i nalaze se na školovanju u našim pomorskim školama studenti koji se osposobljavaju za oficire i kapetane plovidbe, oficire stroja i drugi. Postoje uvjeti da se obuka kadrova proširi i na osposobljavanje za odgovorne funkcije u drugim granama saobraćaja, kao što je željeznica, drumski, rječni i PTT sobraćaj.

U cjelini gledano, možemo sa zadovoljstvom istaći da je postignuta značajna saradnja na području transporta i da će se ona nastaviti i u buduće, a u skladu sa našom politikom međunarodne solidarnosti i ekonomske saradnje sa zemljama u razvoju.

U pogledu, pak, naših odnosa na sektoru saobraćaja sa susjednim zemljama, može se reći da su oni, s izuzetkom Albanije, potpuno zadovoljavajući i da se ne bi mogli istaći neki posebni problemi, pošto se oni razvijaju u skladu sa potrebama naše privrede i međunarodne robne razmjene.

Na liniji daljnjeg poboljšanja saobraćaja sa susjednim zemljama može se posebno istaći liberalizacija u vazdušnom saobraćaju, uprošćavanje postupka pri prelazu putničkih automobila, kao i uspostavljanja zajedničkih željezničkih stanica čime se olakšava i ubrzava međunarodni prijevoz robe i putnika. Posebno se u posljednje vrijeme povoljno razvija i povećava tranzitni prijevoz robe preko naših luka iz zemalja Srednje Evrope, s kojima su već sklopljeni ili su u toku sporazumi za povećanje i dugoročnije regulisanje ovih prijevoza.

Povremeno se javljaju problemi tranzita u međunarodnom drumskom saobraćaju koji u izvesnoj mjeri za sada ograničavaju Austrija i Savezna Republika Njemačka. Naša zemlja je postavila ovo pitanje pred Konferenciju evropskih ministara transporta i evropsku komisiju u Ženevi, tražeći primjenu principa slobode tranzita u drumskom saobraćaju, analogno kako je to već regulisano, u rječnom, pomorskom i željezničkom saobraćaju. Razmatranje ovog našeg zahtjeva u pomenutim međunarodnim organizacijama je u toku.

Na koncu, smatram da problemi povezivanja u oblasti transporta imaju toliki značaj da će ih i predstojeća Svjetska ekonomska konferencija tretirati s puno pažnje i da će naša zemlja i u ovom pogledu dati svoj doprinos.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Reč ima Hajro Kpetanović, poslanik.

Hajro Kapetanović *(Izborna jedinica Prijedor):*

Drugarice i drugovi, ne možemo a da ne pozdravimo činjenicu da je kao jedno od glavnih pitanja na dnevnom redu Međunarodne konferencije UN o trgovini i razvoju, pitanje izvoza industrijskih proizvoda iz zemalja u razvoju. Ta činjenica je svakako odraz uspjeha koji nerazvijene zemlje postižu u naporima za ubrzanje svog privrednog napretka. Industijalizacija je ključni element u ovim naporima, mada je u većini zemalja u razvoju tek u početnoj fazi. Međutim, u nekim zemljama su već postignuti i izvjesni uspjesi koji, pored ostalog, omogućavaju da se nerazvijene zemlje počinju pojavljivati na svjetskom tržištu s proizvodima svojih novih industrija.

To je, bez sumnje, pozitivna pojava koja dokazuje da zemlje u razvoju idu pravim putem, putem koji im jedini može obezbjediti da se oslobode zaostalosti i ovisnog položaja u svjetskoj privredi. Zato industrijski izvoz iz zemalja u razvoju omogućava da se ove zemlje oslobode jednostrane strukture svog izvoza i da u perspektivi postignu ravnopravno mjesto u svjetskoj privredi. Drugim riječima, industrijski izvoz zemalja u razvoju i njegovo dalje jačanje treba da bude jedna od značajnih poluga za ubrzanje razvoja tih zemalja i za postizanje nove podjele rada u svijetu. Umjesto od kolonijalizma nasleđene podjele svijeta na industrijski centar i na ovisnu sirovinsku periferiju, otvara se perspektiva takve podjele rada u svijetu da će svaka zemlja imati mogućnost da razvije vlastitu industriju, da na taj način primjenjuje dostignuća moderne tehnologije i da se ravnopravno uključuje u svjetsku privredu.

Naravno, pojava industrijskog izvoza iz zemalja u razvoju stvara i određene probleme. Izvoz tih zemalja se vrši, često, pod nepovoljnim okolnostima koje su djelimično posljedica opštih uslova pod kojima niču nove industrije zemlja u razvoju. To su mlade industrije koje moraju da savladaju niz takozvanih dječijih bolesti i kojima ne stoji na raspolaganju ona razvijena infrastruktura kakvom raspolažu industrijske zemlje. U prvom redu, mnoge industrije zemalja u razvoju susreću se na svjetskom tržištu s nizom poteškoća kao što su carinska i kvantitativna ograničenja koja se u industrijskim zemljama često na najdiskrimi-

natorniji način primjenjuju na proizvode iz zemalja u razvoju.

Što se tiče naše zemlje, mi smo već zbog vlastitog iskustva, a i zbog uočavanja istorijske važnosti industrijalizacije zemalja u razvoju, već godinama pobornici unapređenja industrijskog izvoza zemalja u razvoju. Međutim, moram konstatovati da su ti naši napori i slični prijedlozi zemalja u razvoju do sada u nedovoljnoj mjeri realizovani. Zato ne bi trebalo dozvoliti da tako prođe i s radom Konferencije u Ženevi.

I mi, i zemlje u razvoju, očekujemo da će Ženevska konferencija temeljito i cjelovito razmotriti probleme industrijskog izvoza zemalja u razvoju i donijeti, prije svega, konkretne zaključke za njegovo unapređenje. Po mom mišljenju, trebalo bi nastojati da dođe do ukidanja ili bar bitnih izmjena postojećih trgovinskih barijera, a naročito diskriminatornih, kvantitativnih ograničenja i carina koje visoko razvijene zemlje primjenjuju na industrijske proizvode iz zemalja u razvoju. U tom slučaju, zemlje u razvoju će moći da povećavaju i svoj uvoz iz visoko razvijenih zemalja, zbog čega je ukidanje postojećih barijera, bez sumnje, u interesu opšteg proširenja trgovine u svijetu.

Naša zemlja će na Ženevskoj konferenciji svesrdno podupirjeti prijedlog za uspješno rješavanje problema izvoza industrijskih roba zemalja u razvoju. Poznato je da je Jugoslavija primjer zemlje u razvoju koja je uporedo s uspješnom industrijalizacijom razvijala, kako na strani uvoza, tako na strani izvoza, široku razmjenu u industrijskim proizvodima. Do takvog svestranog proširenja razmjene je moglo doći na osnovi naše industrijalizacije, što pokazuje da ona nije bila samo u našem interesu, već i u interesu naših trgovinskih partnera. Zato se danas priznaje pozitivni međunarodni efekt naše industrijalizacije i u onim zemljama u kojima su se svojevremeno pojavljivale kritike na račun naše industrijalizacije. Na primjer, porast našeg ukupnog izvoza u toku posljednje decenije (1952/62) porastao je za 280 odsto, a industrijski izvoz, u istom periodu porastao je za 386 odsto.

Ti uspjesi, međutim, ne znače da se naš izvoz industrijskih proizvoda odvijao bez poteškoća i da ne nailazi na ozbiljne trgovinske prepreke i zato smo mi i te kako zainteresovani za rezultate koji treba da se postignu na predstojećoj Konferenciji. Treba istaći da se u nekim zemljama, na primjer, u pojedinim zapadnoevropskim zemljama i na neke jugoslovenske proizvode primjenjuju diskriminatorna ograničenja. Zatim, naš izvoz dolazi u sve više diskriminiran položaj zbog ukidanja carinskih tarifa između zemalja članica ZET odnosno EFTA. U slučaju ZET ovo je propraćeno uspostavljanjem nove jedinstvene carinske tarife, koja predstavlja opšte povećanje carinskog opterećenja za jugoslovenski izvoz (od ranijih 10,1 na 15,1%).

Tako je i u našem interesu da se na Konferenciji što temeljitije razmotre barijere koje u industrijskim zemljama pogađaju industrijske proizvode nerazvijenih zemalja i postignu maksimalni rezultati za njihovo uklanjanje.

Treba poželjeti i očekivati da će i Ženevska konferencija doći do istih ili sličnih konstatacija i konkretnih zaključaka.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Da li još neko želi reč? (Ne javlja se niko).

Pošto se niko nije javio za reč, molim Vih izvestioca redakcione grupe da iznese tekst Rezolucije.

Rato Dugonjić *(S R Bosna i Hercegovina):*

Drugarice i drugovi poslanici, komisija koju ste jutros izabrali u osnovi je prihvatila osnovne stavove Prijedloga rezolucije. Komisija je pokušala da precizira izvjesne formulacije u duhu diskusije koja je vođena, s jedne strane, a, s druge strane, izvršila je izvjesna skraćivanja da bi Rezolucija bila što konkretija. S obzirom na to, iako su osnovni stavovi koji su bili u prethodnom tekstu ostali, ipak je tekst promijenjen i dozvolite mi da pročitam novi tekst Rezolucije.

REZOLUCIJA

SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDSTOJEĆOJ KONFERENCIJI UJEDINJENIH NACIJA O TRGOVINI I RAZVOJU

Savezna skupština SFR Jugoslavije smatra da Konferencija UN o trgovini i razvoju predstavlja važan korak u pravcu unapređenja međunarodne saradnje, ubrzanja ekonomskog progresa i učvršćenja mira u svetu.

Ona sa zadovoljstvom konstatuje da je sazivanje ove Konferencije u cilju razmatranja osnovnih ekonomskih problema savremenog sveta naišlo na snažnu podršku u svetu i podstaklo široku međunarodnu aktivnost, posebno u okviru Ujedinjenih nacija.

Polazeći od činjenice da je spoljnopolitička i ekonomska aktivnost SFR Jugoslavije dosledno bila usmerena ka izgrađivanju odnosa saradnje među narodima na novim osnovama, Savezna skupština smatra neophodnim da se delegacija SFR Jugoslavije u svojoj aktivnosti na Konferenciji UN o trgovini i razvoju rukovodi naročito sledećim postavkama.

I

Ubrzani porast savremenih proizvodnih snaga i izvanredan razvitak nauke i tehnike imperativno zahtevaju unapređenje međunarodne ekonomske saradnje, novu međunarodnu podelu rada i ekonomske odnose među zemljama zasnovane na novim principima koji treba da omoguće tešnje povezivanje nacionalnih privreda i dalje razvijanje jedinstvenog svetskog tržišta.

Napori čovečanstva u borbi protiv ekonomskih i društvenih izvora materijalne bede i nemaštine, bili bi mnogo efikasniji kada ih ne bi sputavala trka u naoružanju i druge veštačke prepreke koje danas postoje u međunarodnim odnosima.

Takav razvoj i takva kretanja otežavaju, pored političkih, i određene društveno-ekonomske suprotnosti, naročito:

— Ekonomska nerazvijenost velikog dela sveta, nastala kao posledica uslova istorijskog razvitka, kolonijalizma i drugih oblika imperijalizma koji se na tu zaostalost oslanjao, učvršćivao svoju vladavinu i sistem ekonomske eksploatacije. Ovakvo stanje sputava svetsku ekonomsku razmenu i time bitno usporava razvoj proizvodnih snaga kako u nerazvijenim tako i u razvijenim zemljama.

— Društveno-ekonomske i političke suprotnosti u današnjem svetu, koje su ostavile duboke tragove i u ekonomskim odnosima među državama. Razne veštačke prepreke, motivisane političkim i vojno-strategijskim interesima i tendencije stvaranja zatvorenih ekonomskih garupacija, kao i diskriminacije prema drugim zemljama, posledice i elementi hladnog rata, teško opterećuju i deformišu međunarodne ekonomske odnose.

U odnosima sa nerazvijenim zemljama bilateralna pomoć predstavlja normalnu praksu koja može biti pozitivna ako se daje bez političkih i drugih uslova koji stavljaju zemlju u zavisnost od onoga koji daje pomoć. Međutim, ovakva pomoć, nužno ograničena na parcijalno rešavanje problema, ne obezbeđuje kompleksno rešavanje ključnih pitanja iz odnosa ekonomski razvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja.

Rešenja za neke probleme traže se i u posebnim zaštitnim merama pojedinih zemalja ili u regionalnim ekonomskim sporazumima. Takve mere mogu imati svoje opravdanje ukoliko nisu usmerene ka diskriminaciji drugih zemalja i ka jačanju autarhičnih tendencija. Međutim, u posleratnim godinama došle su do izražaja tendencije ka udruživanju nekih industrijski razvijenih zemalja u zatvorene ekonomske grupacije, što može da dovede do slabljenja ekonomske saradnje ovih grupacija sa trećim zemljama, pooštravanja diskriminacije u međunarodnim ekonomskim odnosima i daljega produbljivanja jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja.

Zemlje u razvoju, koje predstavljau dve trećine čovečanstva, ulažu velike napore da uklone ekonomske i socijalne posledice svoje nerazvijenosti i kolonijalizma. One u industrijalizaciji zemlje i modernizaciji poljoprivrede s pravom vide najbolji put za trajno uklapanje ekonomske zaostalosti i zavisnosti koja u savremenim uslovima postaje baza za razne neokolonijalističke oblike eksploatacije i potčinjavanje naroda. Međutim, opšte je poznata činjenica da zemlje u razvoju nemaju dovoljno vlastitih izvora da stvore sredstva niti uslove da stvore takva sredstva koja bi im omogućila ubrzani razvoj. Pokazalo se da se taj cilj najefikasnije može postići razvijanjem i jačanjem odgovarajućih državnih i društvenih institucija i primenom javnih sredstava u ekonomskom razvoju uz takvu podršku zemalja sa razvijenom privredom koja podstiče potrebnu koncentraciju unutrašnjih napora zemalja u razvoju.

Očigledno je da se ovi problemi mogu uspešno rešavati samo zajedničkim naporima svetske zajednice. Pošto su rastuće razlike u nivou ekonomske razvijenosti jedan od glavnih izvora teškoća i problema s kojima su danas suočene zemlje u razvoju kao i cela svetska privreda, to je u nesumnjivom interesu i razvijenih i nerazvijenih zemalja da se saglase o merama koje treba preduzeti za rešavanje otvorenih problema novih nedovoljno razvijenih zemalja. Svrha tih mera treba da bude stvaranje što povoljnijih uslova za menjanje postojeće strukture međunarodne podele rada i da dovede do bitnog poboljšanja položaja zemalja u razvoju u međunarodnim ekonomskim odnosima.

Stoga je neophodno olakšati proces diversifikacije proizvodnje i spoljne trgovine zemalja u razvoju putem finansijske i druge podrške njihovoj industrijalizaciji i unapređenju poljoprivredne proizvodnje, kao i to da razvijene zemlje preduzmu odgovarajuće mere u smislu neophodnih prilagođavanja u strukturi svoje proizvodnje i trgovine. S druge strane, to pretpostavlja da i zemlje u razvoju vode takvu ekonomsku politiku koja će ih osposobiti da budu sve aktivniji faktor u međunarodnoj razmeni, jer samo racionalnom upotrebom svih sredstava zemlje u razvoju će na najefikasniji način doprineti razvitku sopstvenih snaga i poboljšanju životnog standarda.

Imajući u vidu sve ove faktore, i ubeđena da brzi privredni razvitak u svetu i u svakoj pojedinoj zemlji predstavlja postulat međunarodne saradnje u rešavanju problema svetske privrede, Savezna skupština SFR Jugoslavije smatra da je stvaranje uslova za uklanjanje prepreka u progresivnijem razvijanju svetskog tržišta i svetske privrede podjednako u interesu svih naroda. Zemlje sa razvijenom privredom moći će uspešno dalje da razvijaju svoje proizvodne snage samo ako zemlje u razvoju postanu aktivan faktor u međunarodnim ekonomskim odnosima. Zato Jugoslavija ovom problemu pristupa ne samo iz humanističke brige za sudbinu ljudi nezavisno od društvenog sistema, narodnosti i rase, nego pre svega kao problemu daljeg uspešnog razvoja celokupne svetske privrede, od čega zavisi poboljšanje životnih uslova naroda u svim zemljama i progres u svetu.

Aktivnost u tom pravcu biće uspešna jedino ako se zasniva na slobodnoj akciji i ekonomskoj ravnopravnosti svih zemalja i naroda, na demokratskim odnosima među njima, na prevazilaženju svih oblika diskriminacije i hegemonizma, na poštovanju uzajamne koristi i onih interesa koji proizlaze iz potreba unutrašnjeg ekonomskog razvoja u svakoj zemlji, na priznavanju određenih olakšica zemljama u razvoju, ne vezujući ih za reciprocitet, i na brizi za čoveka, nezavisno od narodnosti i rase. Otuda proističe i nužnost da se preduzimaju stalni napori radi prevazilaženja političkih i društvenih suprotnosti savremenog sveta na bazi principa miroljubive koegzistencije i aktivne saradnje zemalja sa različitim društveno-ekonomskim sistemima. Iz svih tih razloga Jugoslavija smatra da Organizacija ujedinjenih nacija predstavlja najpogodniji međunarodni forum za rešavanje ekonomskih problema sveta, što treba da predstavlja osnovnu sadržinu njene aktivnosti u očuvanju mira u svetu.

II

Savezna skupština izražava uverenje da će Konferencija UN o trgovini i razvoju uspeti da postigne saglasnost o preduzimanju onih bitnih mera i međunarodnih akcija koje treba da osposobe svetsku zajednicu nacija za praktično rešavanje tih problema.

U oblasti trgovine primarnim proizvodima, zemlje u razvoju izradile su niz predloga usmerenih ka stabilizaciji tržišta ovih proizvoda, povećanju i stabilizaciji prihoda od izvoza, kao i poboljšanju njihovih odnosa razmene. Među tim merama naročiti značaj ima ukidanje carinskih i drugih prepreka i ograničenja koja nepovoljno deluju na izvoz ovih proizvoda na tržišta razvijenih zemalja, slabljenje i eliminisanje agrarnog protekcionizma, sklapanje dugoročnih međunarodnih robnih sporazuma, uspostavljanje međunarodnog sistema kompenzatornog finansiranja.

Od posebnog i odlučujućeg značaja za porast udela zemalja u razvoju u svetskoj razmeni dobara je i povećanje ne samo tradicionalnog izvoza, nego i izvoza novih industrijskih proizvoda, na bazi proširenja tržišta u razvijenim zemljama. Na području industrijskog izvoza opravdano se očekuje od industrijskih zemalja da se u opštem interesu uzdržavaju od svakog daljeg povećanja carina i kvantitativnih ograničenja i da pristupe njihovom postepenom ukidanju, kao i da prihvate program pružanja preferencijalnog carinskog tretmana za uvoz industrijskih proizvoda i poluprerađevina iz zemalja u razvoju.

Donošenje konkretnih rešenja na Konferenciji predstavljalo bi značajan doprinos otklanjanju prepreka i diskriminacije u međunarodnoj trgovini, stabilizaciji tržišta sirovina, ubrzanju razvoja i izmeni privredne strukture zemalja u razvoju.

Savezna skupština očekuje da će Konferencija, vodeći računa o neophodnosti ubrzanja opšteg razvoja, doprineti uspostavljanju odgovarajućeg mehanizma međunarodne ekonomske saradnje u okviru UN. Pri tome izuzetno veliki značaj ima stavljanje na dnevni red Konferencije problema finansiranja zemlja u razvoju. Potrebno je stvoriti odgovarajući međunarodni mehanizam finansiranja pod kontrolom UN, koji bi bio u stanju da bude sporovodnik tih ideja i da odgovori rastućim potrebama finansiranja ekonomskog razvoja ovih zemalja. U vezi s tim, Konferencija bi trebalo da razmotri i sve predloge za obrazovanje fondova za kapitalni razvoj, fondova za nadoknadu gubitaka zemalja u razvoju prouzrokovanih neravnopravnom trgovinom, predlog za povećanje sredstava za Specijalni fond, Prošireni program tehničke pomoći UN, kao i probleme vezane za aktivnost regionalnih finansijskih institucija. Savezna skupština smatra — ne umanjujući značaj drugih mera — da su upravo to sredstva i metodi koji su od prvorazrednog značaja za ubrzanje privrednog napretka zemalja u razvoju i bitno povećanje međunarodne razmene.

Uporedo s formiranjem novih fondova za finansiranje ekonomskog razvoja zemalja u razvoju pojavljuje se neodložna potreba povećanja obima sredstava radi proširenja aktivnosti u pružanju tehničke pomoći, odnosno pomoći u primeni nauke i savremene tehnologije u tim zemljama, u okviru Ujedinjenih nacija.

Nova politika u razvijanju međunarodne ekonomske saradnje neće moći da se sprovodi samo u postojećim institucionalnim okvirima, formiranim na prevaziđenim koncepcijama. Stoga je neophodno da Konferencija, pored predloga o adaptaciji sadašnjih ustanova i organizacija koje će voditi pojačanju njihove uloge, posebnu pažnju posveti stvaranju novih međunarodnih institucija.

U tom pogledu Savezna skupština smatra naročito značajnim predlog o stalnosti Konferencije o trgovini i razvoju i njenih organa i slične predloge koji bi obezbedili dugoročno rešavanje osnovnih problema svetske privrede na međunarodnom nivou. Ovakav stav ne samo da ne umanjuje ulogu i značaj postojećih međunarodnih institucija i organizacija, već ih upućuje na koordinaciju njihove aktivnosti u okviru UN, to jest, na efikasnije prilagođavanje njihove politike i metoda rada izmenjenim uslovima i potrebama.

III

Savezna skupština u potpunosti podržava Deklaraciju 75 zemalja u razvoju, jednoglasno prihvaćenu na XVIII zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, u kojoj je izražena nada da će se Konferencija inspirisati istom političkom voljom koja je dovela do usvajanja Povelje Ujedinjenih nacija.

Aktivni napori Jugoslavije za uspeh predstojeće Konferencije UN o trgovini i razvoju predstavljaju sastavni deo politike najšire međunarodne saradnje koju ona dosledno sprovodi prema svim zemljama, a u interesu progresa i mira u svetu. Naša zemlja, koja se nalazi u fazi ubrzanog privrednog razvoja i izgradnje socijalističkih i demokratskih društvenih odnosa, kao deo svetske privrede, neposredno je zainteresovana za iznalaženje konkretnih rešenja za otvorene ekonomske probleme sveta. Ona vidi podudarnost svojih interesa s interesima svih drugih zemalja koje se zalažu za takva rešenja.

S druge strane, Jugoslavija očekuje da će Konferencija i rad međunarodnih organa koji će eventualno biti stvoreni na osnovu odluke Konferencije doprineti rešavanju problema koji i Jugoslaviju neposredno tangiraju, kao što su, na primer, agrarni protekcionizam, carinske prepreke, razna kvantitativna ograničenja i sl.

U svojim ekonomskim odnosima sa drugim zemljama Jugoslavija nastoji da uspostavi takve oblike saradnje koji bi se zasnivali na punoj ravnopravnosti i opštoj koristi. U granicama svojih mogućnosti, naša zemlja teži da konstruktivno sarađuje sa zemljama u razvoju, koje ulažu napore za bržu industrijalizaciju i postizanje svoje ekonomske emancipacije.

Jugoslavija će i ubuduće otklanjati sve prepreke i smetnje na putu jačanja njenih ekonomskih odnosa sa zemljama u razvoju i tražiti nove oblike za što uspešniju međusobnu saradnju. Istovremeno, ona će nastojati da u svojim planovima privrednog razvoja obezbedi sredstva za kreditiranje zemalja u razvoju, u skladu sa svojim mogućnostima i nacionalnim planovima razvoja ovih zemalja. Pored toga, ona će i dalje ulagati napore u pravcu proširenja industrijske kooperacije s ovim zemljama.

Jugoslavija će takođe — u granicama svojih ekonomskih mogućnosti — povećati svoj doprinos fondovima Ujedinjenih nacija za finansiranje razvoja. Ona će posebno podržati predlog o osnivanju Fonda za kapitalni razvoj (SUNFED) i biće spremna da učestvuje u njegovom finansiranju, srazmerno svojim mogućnostima.

Naša zemlja će i dalje raditi na proširenju tehničke i naučne saradnje sa zemljama u razvoju, kako u okvirima Ujedinjenih nacija, tako i bilateralnim putem.

Za što uspešnije ostvarenje navedenih ciljeva i politike, u skladu s ustavnim načelima, naša zemlja će preduzimati potrebne organizacione mere i vršiti odgovarajuća prilagođavanja.

Promene u ekonomskim odnosima i svetskoj trgovini sve više će predstavljati probleme kojima će radnički pokret svih zemalja, posebno razvijenih, morati da posvećuje punu pažnju, a naročito problemu nedovoljno razvijenih zemalja.

Savezna skupština pozdravlja izraženu spremnost UN i njenih tela za saradnju sa sindikalnim pokretom koji pruža značajne mogućnosti za pozitivno angažovanje svih progresivnih snaga i faktora radi iznalaženja najpovoljnijih rešenja za navedene probleme.

IV

Narodi Jugoslavije vide u predstojećoj Konferenciji UN o trgovini i razvoju najvažniji događaj u aktivnosti UN na ekonomskom polju. Oni očekuju da će Konferencija učiniti značajan korak na putu ka bržem svetskom privrednom i socijalnom napretku i doprineti pronalaženju odgovarajućih formi sporazumnog rešavanja gorućih međunarodnih ekonomskih problema. Time će se učvrstiti one tendencije i ojačati one snage u svetu koje aktivno rade na stvaranju uslova za progres i trajni mir među narodima.

Savezna skupština SFR Jugoslavije izražava spremnost Jugoslavije da u saradnji sa svim zainteresovanim zemljama doprinese pozitivnom rešavanju problema koji se nalaze na dnevnom redu Konferencije Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Da li ima primedaba na ovako redigovani tekst Rezolucije? (Nema).

Ko je *za* predloženi tekst rezolucije, molim neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv?* (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Objavljujem da je Rezolucija usvojena onako kako je predložena od Komisije.

Pre prelaska na sledeću tačku dnevnog reda, o Nacrtu programa, o kome bi trebalo diskutovati, kao i o načinu rada na sprovođenju tog programa, dajem odmor od 10 minuta.

(Posle odmora)

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Da nastavimo rad. Prelazimo na drugu tačku dnevnog reda: Pretres Nacrta programa rada Saveznog veća.

Vi ste Nacrt programa rada dobili u svoje vreme, od vas su tražene i pismene primedbe, tako da je tekst, koji sada imate, dopunjen izvesnim naknadnim sugestijama i primedbama. Hteo bih da kažem još i to da smo mi već po ovom programu i do sada radili ne čekajući na njegovo formalno usvajanje, tim pre što smatramo da će taj program biti orijentacioni i da će u toku rada biti korigovan i dopunjavan.

Dozvolite da kažem još nekoliko napomena u vezi sa samim programom i njegovim sprovođenjem. Kao što vidite, program je vrlo obiman, a dobili smo s raznih strana primedbe o mogućnosti njegovog ostvarenja. Moram da kažem odmah da su na program uticale dve stvari: prvo, novi Ustav, to jest, potreba usklađivanja celog našeg zakonodavstva s novim Ustavom, pa je zato rok i ograničen na dve godine, i, drugo, izrada sedmogodišnjeg plana, takođe, ove godine.

Već dosadašnji rad na usklađivanju našeg društveno-ekonomskog i političkog sistema i zakonodavstva s Ustavom pokazao je, prvo, da je broj zakona i drugih propisa, koje treba uskladiti, prilično veliki. To predstavlja vrlo obiman rad.

Drugo, u mnogim oblastima potrebno je temeljno analizirati i izvršiti vrlo ozbiljnu reviziju sadašnjeg sistema u pravcu njegovog usavršavanja u skladu s novim Ustavom zašta je potreban jedan temeljit, solidan i studiozan rad.

To isto važi i za izradu sedmogodišnjeg plana, zašta je potrebna analiza i utvrđivanje generalne linije naše politike u svim oblastima društvenog-ekonomskog života za narednih sedam godina. Ali, naš program je obiman i raznovrstan ne samo zbog ova dva faktora — Ustava i sedmogodišnjeg plana. Nalazimo se sada u fazi ubrzanog razvitka naše privrede i brzog društvenog razvitka u celini, pa nam je potrebno, kao mladom i vrlo dinamičnom društvu, da taj razvitak stalno pratimo, da naš čitav sistem bude, u stvari, na dnevnom redu Savezne skupštine, da bude stalno pretresan, izučavan i stalno usavršavan. Takav naš rad bi, sa svoje strane, doprineo i podsticao da tako rade i ostala predstavnička tela — republičke skupštine, opštinske skupštine, radnički saveti radnih zajednica itd. Stalno držanje na dnevnom redu celog društvenog sistema, celokupne organizacije našeg društva i neprekidno usavršavanje sistema, sa svoje strane, podsticali bi i naučne institute, naučne radnike, političke i društvene organizacije i pojedince da izučavaju, studiraju i doprinose daljem razvitku. Jednom rečju, bio bi to podsticaj za stalno održavanje istraživačkog nemira i stvaralačke žeđi hiljada stvaralaca u našoj zemlji.

No, treba da kažem da mi ne mislimo da će se sve ovo moći u potpunosti da završi u toku ove godine, to jest u tom smislu da ćemo doći do finalnih akata — zakona, odluka i drugih propisa. Već je na prošloj sednici, u raspravi oko statuta i u referatu druga Edvarda Kardelja, nagoveštено, a već smo i u praksi počeli da sprovodimo, utvrđivanje osnovnih principa, osnovnog pravca razrade sistema, razvoja sistema, rešavanje pojedinih principa, dakle, utvrđivanje osnovnih teza, kao i rad na formulisanju zakona i drugih normativnih akata, tako da će se mnoge tačke ovog programa rešavati na nekoliko sednica, prema tome, preneće se i u narednu godinu. Naravno, mnoge ćemo završiti iz prostog razloga što praksa traži brza rešenja za niz pitanja iz oblasti privrednog sistema, prosvete i kulture, socijalinih pitanja itd.

Mi smo zaključili da ove godine završimo i donesemo sedmogodišnji plan. Nama ove godine predstoji obiman rad na tome. Mi smo se dogovorili s drugovima u Saveznom zavodu za privredno planiranje i u Saveznom izvršnom veću da Skupština neće, prema našim zaključcima na prošloj sednici, početi pretresom razrađenog plana, njegovih osnovnih proporcija, pravaca razvoja, itd. — već će početi donošenjem jedne rezolucije koja bi značila generalnu liniju naše ekonomske politike u narednih sedam godina i utvrđivanje osnovnih principa na kojima treba i Savezni zavod za privredno planiranje i ostali da pripremaju sedmogodišnji plan. Kako sada stoje rokovi, polovinom marta mi bismo dobili jedan elaborat Zavoda za planiranje koji bi bio dovoljan dokumenat poslanicima da mogu utvrditi proporcije koje znače formulisanje generalne linije i osnovnih smernica i zadataka sedmogodišnjeg plana. Posle toga, posle utvrđivanja ove rezolucije naše Veće zajedno sa Privrednim većem, i u saradnji sa drugim većima, radilo bi na pojedinim delovima sedmogodišnjeg plana, držali bismo čitavu seriju sednica razmatrajući i utvrđujući pojedine delove plana na principima koje ćemo utvrditi ovom rezolucijom. S tim u vezi odbori treba da održe veoma mnogo sastanaka zbog razmatranja pojedinih elemenata plana i pripremanja materijala za naše Veće da bi ono moglo kvalifikovano da raspravljao o tome, počev od metoda planiranja pa do raznih proporcija plana, pravaca razvoja, izbora alternativa razvitka pojedinih grana i oblasti i čitavog ekonomskog kompleksa našeg sistema.

Hteo bih još da kažem da osim ovog programa postoje dodatni programi koje su utvrdili svi naši odbori i koji su nešto veći. Veća su obavezna da pripreme programe. Međutim, ukoliko odbori iz svog proširenog programa nešto pripreme na vreme i to, takođe, treba da dođe na sednice Veća u toku ove godine. Osim toga, Savezno izvršno veće, s kojim je koordinirana izrada ovoga programa, isto tako će, sa svoje strane, kao i organi državne uprave, u toku godine, onako kako praksa bude

nametala, i samo podnositi pojedine predloge, odluke, mere na rešavanje Saveznoj skupštini i našem Veću, pa će to značiti proširenje našeg rada i zadataka. Tu će, naravno, biti i niz rutinskih poslova koje mi izglasavamo serijski na pojedinim sednicama. Kao što vidite, program je, stvarno vrlo obiman, vrlo ozbiljan i vrlo težak i zahteva odgovoran i kvalitetan rad kakav se traži i od Savezne skupštine s ovom funkcijom kakvu ona sada ima. Potrebno je, takođe, mnogo više nego dosad i temeljitosti i svestranog konsultovanja, proveravanja, analitičkog rada i mnogo više odgovornosti sviju nas, a to, opet, zahteva mnogo više vremena i za odbore i za pojedine poslanike oko pripremanja za sednice i za pripremanje samih sednica Veća. To se ponekad sukobljava s potrebom i sa zahtevima prakse za brzo rešavanje nekih pitanja, za blagovremeno donošenje nekih odluka.

Mislim da za savladavanje ovako obimnog programa i obimnih zadataka našeg Veća, rešenja treba tražiti u sledećem: u izvesnoj reviziji raspodele funkcija i kompetencija u duhu Ustava i u našem radu, inicijativi, odgovornosti i unutrašnjoj organizaciji Saveznog veća, njegovih tela, odbora i aktivnosti i odgovornosti pojedinaca. U vezi s revizijom kompetencija i funkcija, mislim da ćemo morati u narednom periodu da radimo u dva pravca.

Prvo, verovatno ćemo morati još jednom da razmotrimo neke funkcije, da ih decentralizujemo, gdegod je to celishodno, gdegod nije neophodna savezna kompetencija, pre svega, na radne zajednice, pa zatim na opštine itd. Nama je bolje da tamo gde bi savezni centar ma u kojoj instituciji tražio mnogo vremena za rešavanje, a praksa traži brze odgovore, rešenja i funkcije prenesemo na niže organe. U tom slučaju porasla bi uloga onih sastanaka Savezne skupštine koji se ne završavaju zakonima, odlukama i drugim normativnim aktima, nego više znače konsultovanje, razmenu iskustava, izjednačavanje prakse i sl. o čemu je bilo reči na poslednjoj sednici u posebnom referatu druga Edvarda Kardelja. Jer, baš zbog izvesne decentralizacije kompetencija nastaće izvesne inicijative i raznolikosti u radu i radnih zajednica i opština, a ovde, u Saveznoj skupštini, uzajamno menjanje iskustava, ujednačavanja prakse, izjednačavanje uslova, dogovoranje itd., bez normativnih akata. U tom smislu, između ostalog, Savezna skupština je na neki način i »nevlast«, počinje da postaje i biva »nedržava«, odnosno forma odumiranja države, baš u tim njenim funkcijama, u takvom njenom načinu rada, što je vrlo značajno za naš budući rad.

Drugo, u pogledu raspodele funkcija, potrebno je izvesno veće osamostaljivanje saveznih organa uprave. Takođe je potrebno sprovesti prenošenje izvesnih kompetencija i na izvršne organe skupština, i na Savezno izvršno veće.

Jedna od naših slabosti, o kojoj smo diskutovali u proteklom periodu, jeste u tome da su na jednom mestu bili koncentrisani i tekući operativni, dnevni, izvršni poslovi i raspravljanje o najosnovnijim temeljnim problemima našeg ekonomskog sistema, i naše dugoročne politike, što je ranije bilo u Saveznom izvršnom veću. Tekući operativni zadaci smetali su dugoročnim izučavanjima, i obratno, dugoročna izučavanja su dovodila onda do neažurnog rešavanja tekućih operativnih zadataka. Zato smo svi mi, ranije, imali osećanje da savezni centar zakašnjava u donošenju mera i odluka kojima se usavršava ceo društveni, politički i ekonomski sistem, odnosno osećanje da se neke stvari ne prodiskutuju dovoljno, da se ne konsultuje dovoljno široki broj ljudi, ili se stvar ne raspravi do kraja, ne douči dovoljno. Baš zbog takvog krupnog osnovnog programa Saveznog veća i Savezne skupštine, moraćemo da razmotrimo neke tekuće probleme koje privreda svakodnevno postavlja i prenesemo na savezne organe uprave da ih oni operativno rešavaju, a time i da povećamo odgovornost saveznih organa uprave i uopšte izvršnih organa. Savezno veće će onda imati vremena da mirnije i sa dovoljno mogućnosti, bez trke oko sastavljanja dnevnog reda prouči materijale, konsultuje ustanove, organizacije itd. Onda nama ostaje da po rezultatima procenjujemo i kvalitet rada državne uprave i poslove u kojima su državni organi dobili veću samostalnost. Time raste i odgovornost državne uprave.

U pogledu izvesnog rasterećenja našeg programa, rekao bih toliko. Međutim ostaje drugi deo naših problema, a to je unutrašnja organizacija u pravcu efikasnijeg, racionalnijeg i odgovornijeg rada Saveznog veća i njegove koordinacije s ostalim većima. Dalje, organizacija i efikasnost naših odbora i, najzad, inicijativa, produktivnost i odgovornost svakog pojedinog poslanika. O tome ćemo imati priliku da diskutujemo kada budemo donosili naš poslovnik. Mi još nismo uspeli da razvijemo — pošto smo ovako mali kolektiv, svi smo profesionalci i to nam je sada jedina funkcija, glavna funkcija u našem socijalističkom društvu — kao kolektiv takav rad da svi doprinesemo maksimalno uspehu naših sednica. Verovatno tu smetaju i mnoge tehničke stvari. Mi dosad nismo uspeli dobro da pripremimo materijale, ova sala je prevelika za broj članova našeg Veća, a prošli put smo govorili da mikrofoni nisu postavljeni tako da se može sa mesta govoriti, itd. Tehnička pitanja, ipak, ne treba da utiču na efikasnost našeg rada. Mnogo zavisi i od efikasnosti rada odbora. Poslovnikom Skupštine utvrđeno je, o tome je raspravljano na zajedničkoj sednici svih veća, da produktivnost rada veća i rada Skupštine u celini umnogome zavisi od toga kakva će biti produktivnost i efikasnost rada odbora. Nama su, ipak, odbori oni pripremni organi koji treba da iz

tekuće prakse i iz ovoga programa izvuku sve potrebne činioce, sve potrebne materijale, da od izvršnih organa, Saveznog izvršnog veća i drugih, dobiju sve potrebne materijale, pa da ih prefabrikuju za upotrebu svakog pojedinog poslanika i da im na vreme takve materijale dostave da bi se mogle održati sednice.

Mislim da do sada nije bilo nekih teškoća u pogledu saradnje naših tela i izvršnih organa, Saveznog izvršnog veća i organa uprave, ali može se reći da još nismo postigli uhodanu saradnju ni do kraja razvijene metode koji bi dali njaveću produktivnost i najracionalniji rad. No, za to treba nešto više vremena. Činjenica je da nam odbori u poslednje vreme prilično zasedaju a malo daju rezultata za rad samog Veća. To nama zakašnjava. Od ovog velikog programa koji smo ovde postavili, mi smo bili predvideli u februaru nekoliko sednica na kojima bi trebalo da počnemo da raspravljamo glavne probleme iz sedmogodišnjeg plana i privrednog sistema i nekih oblasti o kojima se već prilično široko diskutuje u javnosti, a javnost očekuje od nas odgovore na to. Međutim, mi smo na sastancima s predstavnicima odbora već bili u situaciji da nekoliko puta odgađamo utvrđene rokove za sednice Veća. Nismo, znači, uspeli da na odborima te stvari rešimo. Naravno i u radu odbora ima problema, na primer, hitnije dostavljanje nekih materijala radi efikasnije pripreme sednica. Ali, za naš rad je potrebna veća efikasnost, aktivnost, jer mislim da su odbori sada prilično aktivni po broju sastanaka, ali što se tiče predloga za rad Veća nedostaju odgovarajući rezultati.

Dozvolite mi da kažem nešto o samim poslanicima i o ličnoj inicijativi saveznih poslanika. Mislim da je u ovom Veću, koje je sastavljeno od 190 poslanika (120 Savezno veće i 70 Veće naroda), jedan dobar deo poslanika, po našem sistemu, opredeljen da radi na ovoj funkciji u ovom Domu koji je, u izvesnom smislu, i Skupština kao celina i vlada Jugoslavije. Drugim rečima, ovaj Dom donosi sve glavne, bitne odluke za opšte kretanje i u privredi i u svim ostalim oblastima našeg života. Ne samo kao telo, nego svaki od nas kao pojedinac snosi, u izvesnom smislu, odgovornost za kvalitet naših odluka i za posledice koje iz toga proističu za naše celokupno društveno i ekonomsko kretanje u zemlji.

Mi smo u tom pogledu već počeli da dajemo neke rezultate, ali ne možemo biti u potpunosti time zadovoljni. Konkretne inicijative od samih poslanika, osim delimično u odborima, mi skoro i nemamo. Ne govorim o broju diskutanata, to na koncu i nije bitno, već više o neposrednom pokretanju problema koje život i praksa traže. Mi moramo kao Skupština, kako je to rečeno prošli put na sednici biti potpuno otvoreni, da nas sa svih strana zapljuskuju svakodnevno talasi prakse iz svih oblasti života, tako da se sve što se događa na neki način svakodnevno u Skupštini odražava i da dovede do nekog rezultata, neke odluke ili neke rasprave i nekog saopštenja, ili pokretanja problema. Tu mi nismo mnogo učinili. Iako se neke stvari diskutuju na ulici, u raznim organizacijama, ustanovama, to ne nalazi na vreme odraza u Skupštini. Dozvolite mi da iznesem jedan primer, koji možda nije najsrećniji, ali, namerno navodim njega. Već nekoliko nedelja su u Jugoslaviji problem — žileti. Nema ih dovoljno, a o kvalitetu da i ne govorim. Problem je na prvi pogled sasvim sitan, ali molim vas, ako se stotine hiljada ljudi svakog jutra uznemirava zbog toga što ne može da nabavi pribor za brijanje, to već postaje politički problem. Ne postavljam ovo pitanje zbog toga što bi Savezna skupština trebalo da organizuje tržište žileta i snabdevanje građana žiletima. Mi nismo ni u vreme najveće centralizacije donosili »postavljenja«. Mi od toga nismo patili nikada. Ali je reč o jednoj drugoj stvari. Niko od nas, na primer, u Skupštini nije uveren da nema u Jugoslaviji među stotinama trgovinskih preduzeća i među hiljadama trgovinskih radnika nijednog čoveka toliko pametnog i sposobnog da može da organizuje uredno snabdevanje našeg tržišta žiletima. Sigurno smo uvereni da nije tako. Znači mi — ili neki drugi faktor koji je nadležan za to — smo učinili nešto svojom odlukom, merom, propisom. Znači da smo unapred onesposobili naše trgovce da izvršavaju jednu običnu funkciju koju nije teško ni komplikovano izvršavati. Mi smo unapred onemogućili inicijativu tih ljudi da obave jedan posao na vreme. A u našu kompetenciju spada da stvaramo uslove neposrednim proizvođačima, trudbenicima uopšte da poslove završavaju i to najbolje moguće u datim okolnostima.

Eto, zbog čega bismo mi morali i ovakva poslanička pitanja da pokrećemo, i ne samo ova u pogledu žileta, nego i mnoga druga na koja se u javnosti očekuje odgovor. Mi smo tu pomalo inertni, svaki od nas se snebiva da pokreće sitne stvari, mada ćemo mi u Skupštini, zbog njenog mesta i društvene funkcije koju ima kao centralni organ samoupravljanja i još uvek kao organ vlasti, i ovakva pitanja morati da pokrećemo, jer ona često otkrivaju i mnogo dublje i temeljnije probleme.

Mislim da ćemo okvakvom inicijativom poslanika na sednici Veća i na sednicama odbora i pokretanjem ovakvih pitanja i u Veću i u odborima pokrenuti jednu drugu inicijativu. Doći će do toga da će i radne zajednice, desetine hiljada preduzeća, škola, bolnica, opština itd., da će sva ta tela i organizacije i pojedinci onda preko poslanika, ili direktno, postavljati pred Saveznu skupštinu mnoge probleme za koje budu mislili da bi ih trebalo pokrenuti. Na taj način bismo uspostavili još jednu direktnu vezu s terenom i s praksom i imali još neposredniji

uvid u zbivanja, u suštinu života, da bismo se mogli orijentisati u našem redu, pri rešavanju ovih konkretnih pitanja.

Evo, to su neke napomene koje sam hteo da dam u vezi s našim planom rada i u vezi s našim dosadašnjim iskustvima i budućim radom. Rekao sam da ćemo o ovom imati prilike da diskutujemo kada budemo radili na poslovniku našeg Veća. Dobro bi bilo da se i povodom ovog programa malo izmene iskustva.

Ko želi reč? (Niko). Dobro, pošto se niko nije javio za reč koristim ovu priliku da izrazim nadu da ćemo na narednim sednicama prvo raspravljati poslanička pitanja, a da ćemo o metodu rada Veća raspravljati kada budemo donosili poslovnik. Prema tome, stavljam ovaj Nacrt programa na glasanje. Ko je *za*, molim neka digne ruku? (Svi dižu ruku). Ima li neko *protiv*? (Nema). Znači, usvojili smo ovaj Program rada Saveznog veća za 1964. godinu.

Prelazimo na treću tačku dnevnog reda: Predlog za razrešenje i izbor poslanika Saveznog veća u stalnim odborima i komisijama Saveznog veća.

Obaveštavam članove Veća da je ovaj predlog pripremila Komisija za pitanja izbora i imenovanja i da je dostavljen članovima Veća. Prema tome, možemo da otvorimo pretres o ovom predlogu. Kako sam čuo, izvestilac je nagovestio neku promenu. Da li se javlja za reč?

Zora Krstonošić *(AP Vojvodina):*

Drugarice i drugovi, Komisija za pitanja izbora i imenovanja Savezne skupštine, po završenom konsultovanju pojedinih poslanika i predsednika stalnih odbora i komisija Saveznog veća, zaključila je da Saveznom veću podnese predlog, koji je podeljen poslanicima, za razrešenje i izbor poslanika Saveznog veća u sledećim stalnim odborima i komisijama Saveznog veća: Odboru zu društvenu bezbednost i narodnu odbranu, Odboru za organizaciono-politička pitanja, Odboru za društveni plan i finansije, Odboru za saobraćaj i u Administrativnoj komisiji Saveznog veća. U predlogu podeljenom poslanicima predviđeno je u tački 6. da se u Administrativnoj komisiji razreši Matija Maležić. Međutim, naknadnim konsultovanjem stalo se na stanovište da bi Matija Maležič trebalo da ostane u Administrativnoj komisiji. Molimo poslanike da prihvate ovaj dopunski predlog.

S obzirom na to da ovaj predlog predstavlja sastavni deo već ranije usvojenih izmena u sastavu stalnih odbora i komisija Savezne skupštine i Saveznog veća, koji su usvojeni na sednicama Saveznog veća 14. januara o. g., ovim predlogom bio bi, u sadašnjim uslovima, završen rad na promenama sastava tih tela.

Kao izvestilac Komisije molim Savezno veće da usvoji podneti predlog.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Dopunski predlog ste čuli i on čini celinu s onim ranijim predlogom. Ima li primedaba na ovaj predlog? (Nema). Stavljam predlog na glasanje. Ko je *za*? (Svi). Ima li neko *protiv*? (Nema). Objavljujem da je usvojen ovaj Predlog.

Poslednja tačka dnevnog reda je: Predlog za izbor članova Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine iz redova stručnjaka u oblasti prava. Obaveštam članove Veća da je i ovaj Predlog pripremila Komisija za pitanje izbora i imenovanja Savezne skupštine, koji je, takođe, dostavljen članovima Veća, pa, prema tome, otvaram pretres o ovom Predlogu. Ko se javlja za reč? (Niko). Stavljam Predlog na glasanje. Ko je *za* molim da digne ruku. (Svi dižu ruku). Da li je ko *protiv*? (Niko). Objavljujem da je Veće usvojilo ovaj Predlog.

Time je dnevni red sednice iscrpen. Zaključujem sednicu.

(Sednica je zaključena u 18 č 15 min).

SAVEZNO VEĆE

9. SEDNICA

OD 27. FEBRUARA 1964. GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

1. Odsustva poslanika;
2. Dopuna dnevnog reda;
3. Odgovori na pitanja poslanika.

Dnevni red:

1. Problemi organizacije poslovanja vazdušnog saobraćaja;
2. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge;
3. Godišnji izveštaj o problemima službe predstavki i žalbi;
4. Predlog za potvrdu Statuta Jugoslovenske zajednice osiguranja;
5. Pretres teza za penzijski sistem;
6. Pretres Predloga zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnina;
7. Pretres Predloga odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije;
8. Pretres Predloga zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća.

Govornici: Marin Cetinić, Vinko Hafner, Hajro Kapetanović, Nikola Džuverović, Kiro Gligorov, Zlate Biljanovski, Dušan Ičević, Paško Romac, Arnold Rajh, Rista Mihailović, Ivan Ros, Muhamed Kešetović, Mato Šalinović, Slavica Babić, Ezher Arnautović, Dimitar Aleksievski, Danilo Milošević, Munir Mesihović, Mijalko Todorović.

PREDSEDAVAO

PREDSEDNIK

MIJALKO TODOROVIĆ

Početak rada u 9 č 10 min

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Otvaram Devetu sednicu Saveznog veća. Konstatujem da postoji kvorum i da Veće može punovažno odlučivati.

Zapisnik sa 8. sednice Saveznog veća od 13. februara 1964. godine dostavljen je članovima Veća. Ima li primedaba na zapisnik? (Nema). Pošto prmedaba nema, zapisnik će biti overen.

Savezni poslanici Vukasović Milan i Milena Bokša mole da im se odobri odsustvo sa sednice. Vukasović zato što je službeno zauzet, a Milena Bokša zbog bolesti.

Da li se Veće slaže da im se odobri odsustvo sa sednice? (Svi se slažu).

Obaveštavam Veće da današnjoj sednici prisustvuju predstavnici Saveznog izvršnog veća, određeni za pojedine zakonske predloge koji su na dnevnom redu. Takođe su pozvani da prisustvuju ovoj sednici i predstavnici društvenih i radnih organizacija i to: Saveza sindikata, Saveza boraca, Udruženja penzionera, Saveta za saobraćaj, Privredne komore, JAT-a, Adrie-Avioprometa, Udruženja aerodromskih preduzeća i Zajednica osiguranja.

Predlog dnevnog reda za ovu sednicu dostavljen je članovima Veća. Da li ima predloga za dopunu i korigovanje dnevnog reda?

Ja bih predložio da se današnji dnevni red dopuni sa tri tačke, s obzirom da su i odgovarajući materijali već dostavljeni članovima Veća. To su:

1. Predlog zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnina;

2. Predlog odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije;

3. Predlog zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća.

Da li se Veće slaže s ovom dopunom dnevnog reda? (Slaže se).

Prema tome, usvojen je sledeći dnevni red:

1. Problemi organizacije poslovanja vazdušnog saobraćaja;
2. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge;
3. Godišnji izveštaj o problemima službe predstavki i žalbi;
4. Predlog za potvrdu Statuta Jugoslovenske zajednice osiguranja;
5. Pretres teza za penzijski sistem;
6. Pretres Predloga zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnina;
7. Pretres Predloga odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije;
8. Pretres Predloga zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća.

Pre prelaska na dnevni red predlažem članovima Veća da saslušamo odgovore funkcionera organa uprave na pitanja poslanika koja su bila upućena Saveznom veću.

Molim saveznog sekretara za saobraćaj i veze da da odgovor na pitanje poslanika Đorđija Peruničića.

Ima reč savezni sekretar za saobraćaj i veze Marin Cetinić.

Marin Cetinić:

Drugarice i drugovi poslanici, savezni poslanik Đorđije Peruničić postavio je slijedeće pitanje:

»Poznato mi je da je prekinuta veza na Auto-putu kod Mokrog Luga zbog odronjavanja zemljišta, da je prekinuta veza na Jadranskoj magistrali Kolašin—Titograd, da se pored ostalih, desila teška željeznička nesreća kod Jajinaca, da su neuredno čišćeni aerodromi, da se sporo istovaraju brodovi u Rijeci, pa me interesuje zašto se ovo dešava, ko je za ovo odgovoran, kakva iskustva iz ovoga treba da izvučemo, šta će se u narednom periodu preduzeti u vezi s ovim pojavama.«

Pošto se pitanje odnosi na više različitih problema odgovorio bih na svaki od njih posebno.

Kosina usjeka na Auto-putu kod Mokrog Luga, na kojoj je došlo do klizanja terena, prema nalazu stručne komisije, odronila se zbog prodiranja vode u pukotine unutar terena što je dovelo do raskvašavanja i pokretanja zemljanih masa. Stručnjaci su ocijenili da su radovi izvedeni prema projektu, ali da to nije prethodno dovoljno prostudirano, što je moglo, u konkretnom slučaju, dati tehnički ispravnije rješenje. Saobraćaj je uspostavljen privremenom vezom, korišćenjem kružnog puta, a u toku su radovi na definitivnom osiguranju ovog dijela Auto-puta.

Što se tiče uzroka koji su doveli do prekida saobraćaja na dionici Jadranske magistrale između Kolašina i Titograda, prema izvještaju stručne komisije utvrđeno je slijedeće: trasa je jednim dijelom položena na veoma nestabilnom terenu zbog čega je prilikom projektovanja puta bilo predviđeno da se po posebnom tehničkom rješenju izvede saniranje terena uporedo s izgradnjom puta. Međutim, u toku radova na saniranju terena nastupile su intenzivne kiše koje su dovele do pokretanja zemljane mase i klizanja terena. Došlo je do oštećenja kolovoza u dužini od 40 metara što je onemogućilo odvijanje teretnog saobraćaja, dok je putnički saobraćaj lakim vozilima omogućen poslije čišćenja kolovoza od zemljanih nanosa. U toku je izrada pomoćnog puta na mjestu prekida radi uspostavljanja saobraćaja autobusima i kamionima.

U vezi s teškim udesom u Jajincima, istražni organi su završili postupak i okrivljeni za ovu nesreću — otpravnik vozova, skretničar stanice Jajinci i vozovođa putničkog voza, koji je bio stao na otvorenoj pruzi, zbog nepridržavanja propisa o bezbednosti saobraćaja, predati su sudu.

Organi samoupravljanja zajednica na željeznici, kao i radnički savjeti železničkih transportnih poduzeća, na osnovi analize uzroka i posljedica ovog udesa i drugih saobraćajnih nezgoda, donijeli su odluke o hitnom preduzimanju niza mjera za povećanje odgovornosti svakog pojedinog železničara za bezbjednost saobraćaja vozova, za učvršćenje unutrašnje kontrole i drugih mjera kojima će se obezbjediti sprovođenje saobraćajno-tehničkih propisa, za podizanje stručne spreme kadrova, poboljšanje uslova rada na železnici itd.

Pored toga, Upravni odbor Zajednice JŽ doneo je odluku o izbacivanju iz saobraćaja, u roku od tri godine, svih putničkih vagona s drvenim sandukom, koji po tehničkim svojstvima ne odgovaraju potrebama putničkog saobraćaja.

Isto tako, Upravni odbor Zajednice JŽ zauzeo je stanovište da je nužno hitno prići realizaciji programa rekonstrukcije i modernizacije osnovnih kapaciteta železnice, koji je Savezno izvršno vijeće u načelu već usvojilo, čime će se, pored ekonomskih efekata, omogućiti i postizanje visokog nivoa bezbjednosti železničkog saobraćaja.

Povremeni prekid vazdušnog saobraćaja, koji je, prema izvještaju Direkcije za civilnu vazdušnu plovidbu, u decembru 1963. godine trajao na Beogradskom aerodromu dva dana, na Zagrebačkom pet dana, na Ljubljanskom jedan dan itd. izazvan je snježnim padavinama i ledom na pistama.

Poduzeća za aerodromske usluge čistila su aerodrome od snijega i leda primitivnim sred-

stvima i nastojala, ulažući velike napore, da ih održe u saobraćaju, što nije uvijek bilo moguće.

U međuvremenu nabavljene su iz uvoza moderne mašine i uređaji za savremeno održavanje aerodromskih površina čime će se obezbijediti trajna sposobnost aerodroma za prijem i otpremu aviona.

Što se tiče pitanja o sporom istovaru brodova u Rijeci može se konstatovati, a na osnovi niza studija iz ove oblasti, da ova luka u pogledu brzine pretovara robe ne zaostaje za drugim većim lukama Mediterana kao što su Trst, Venecija, Đenova i druge.

Međutim, problem Riječke luke nije u brzini pretovara, već i nedovoljnosti lučkih kapaciteta i saobraćajnica za dovoz i odvoz robe, koja se javlja u sve većem obimu na ovom pravcu. Tako na primer: za posljednjih deset godina obim pretovara u luci Rijeka porastao je za oko dva i po puta, dok je tranzitnih prijevoz samo za posljednje tri godine povećan za preko četiri puta.

Nedovoljna izgrađenost operativnih obala, kao i nerazvijenost i tehnička zastarijelost željezničkog kompleksa, povremeno dovodi do čekanja brodova na sidru i do plaćanja dangubnine jer ih luka sa ovih razloga ne može prihvatiti.

U toku posljednjih godina poduzet je niz mjera za rješavanje problema lučkog i željezničkog kompleksa u Rijeci kao što je: izgradnja silosa, povjećanje operativnih površina i skladišta, izgradnji lučkog bazena u Bakru itd.

Neophodno je, međutim, da se istovremeno preduzmu hitne mjere za proširenje kapaciteta željezničkog čvora u Rijeci, kao i povećanje kapaciteta prilaznih saobraćajnica. Svim ovim mjerama treba postići takve kapacitete Riječke luke koji će biti sposobni za godišnji pretovar od oko 10 miliona tona robe, koliko se ocjenjuje da će u sedmogodišnjem periodu od obima naše spoljnotrgovinske razmjene i međunarodnog tranzita gravitirati na ovu luku.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Savezni poslanik Vaso Radić je postavio pismeno pitanje. Odgovor na ovo pitanje daće zamenik saveznog sekretara za industriju, drug Vinko Hafner.

Ima reč drug Vinko Hafner.

Vinko Hafner:

Pitanje Vasa Radića glasi:

»Prilike u snabdevanju električnom energijom postaju sve teže. Prema energetskom bilansu za Jugoslaviju u 1968. godini potrošnja električne energije dostiže iznos od 23.374 KWH, što zanči da za četiri godine treba udvostručiti izvore električne energije u zemlji.

Opšte je poznato da vrijeme građenja jedne elektrane traje od tri do sedam godina, a to znači, da već sada treba najhitnije prići izgradnji ovih objekata.

Molim da mi se odgovori, namjerava li se izaći pred Skupštinu za odobrenje novih sredstava za gradnju proizvodnih kapaciteta i prenosne mreže električne energije?

Savezno izvršno vijeće je 15. maja 1963. godine odobrilo 128 milijardi dinara za izgradnju energetskih objekata izvora do 1967. godine. Od tada je prošlo dragocjenih devet mjeseci, a konačna odluka o izgradnji termoelektrana još nije donesena. Kad se zna kolika je već danas potražnja u električnoj energiji i kad se zna da mnogi izvori koji su u izgradnji neće moći podmiriti potrebe, zašto nije odluka o izgradnji termoelektrana već donesena?

Poznato mi je da je proširenje termoelektrane »Kakanj« za daljnjih 100 do 125 MW je jedno od najekonomičnijih rješenja — s obzirom da ima već sve pomoćne objekte izgradnje u prvoj i drugoj etapi.

Proširuje se samo glavni pogonski objekt. Sva oprema treba da se isporuči iz Čehoslovačke i domaće industrije, odnosno SSSR-a i domaće industrije. Na kraju, pošto postoji sigurna ugljena baza otpadnih ugljeva iz srednjobosanskih rudnika mrkog uglja i naročito kad TE »Kakanj« III može jedina da se izgradi sigurno za tri godine, što je neobično važno za današnju situaciju, zašto nije ušla u prvi plan izgradnje?«

Odgovor:

Savezno izvršno veće svojom odlukom od 7. maja 1963. godine odredilo je sredstva u visini od 128 milijardi dinara za finansiranje elektrana ukupne snage 760 MW s proizvodnjom u srednje sušnoj godini od oko 3.400 GWh, a u cilju otklanjanja manjkova električne energije u 1967. i 1968. godini.

Na osnovi ove odluke, Jugoslovenska investiciona banka izvršila je potrebne pripreme i na sednici Upravnog odbora od 18. juna 1963. godine donela odluku kojom su određeni uslovi i kriterijum za izbor objekata, kao i rok za prijem zahteva (15. VIII 1963). Po ovoj osnovi, Jugoslovenska investiciona banka je primila 26 zahteva za elektrane ukupne snage 3.280 MW sa godišnjom proizvodnjom od oko 17.000 GWh na ukupnu predračunsku vrednost od oko 450 milijardi dinara. Jugoslovenska investiciona banka je neposredno po isteku roka za podnošenje zahteva organizovala rad na stručnom pregledu ekonomsko-tehničke dokumentacije podnetih zahteva.

S obzirom na obim i složenost ovih poslova koji su zahtevali, pored razmatranja uklapanja podnetih zahteva u propisane uslove i kriterijume, i temeljito proveravanje vrednosti bitnih tehničko-ekonomskih i energetskih pokazatelja za svaki pojedini objekt, kao na primer: sirovinsku bazu, tehničke koncepcije, predračunsku vrednost, rokove izgradnje i drugo. Zbog toga, i pored intenzivnog rada na ovom poslu, nije se ni moglo očekivati da se u roku od par meseci donese i odluka o izboru objekata.

U toku ovog rada, razmatrajući sve aspekte podmirenja potreba u električnoj energiji u 1967. i 1968. godini, Banka je došla do zaključka da se za obezbeđenje ovih potreba i smanjenje redukcija treba da grade ukupno veći kapaciteti od predviđenih 3.400 GWh. Ovo

tim pre što se povećana izgradnja može obezbediti u okviru odobrenih sredstava od 128 milijardi dinara.

Upravni odbor Jugoslovneske investicione banke na sednici od 27. decembra 1963. godine usvojio je koncepciju izgradnje ukupno većih kapaciteta, ali je doneo odluku o izboru hidroelektrana, nakon čega se odmah pristupilo zaključenju ugovora o kreditu i omogućeno je korišćenje dela tranše za 1964. godinu.

S obzirom da su rokovi izgradnje termoelektrane kraći, Upravni odbor Jugoslovenske investicione banke je zauzeo stanovište da se odluka o izboru termoelektrana donese pošto se predloži SIV-u izgradnja kapaciteta i preko 3.400 GWh.

Do eventualnog donošenja ovakve odluke SIV-a, koja je u međuvremenu predložena od strane Saveznog zavoda za privredno planiranje, Saveznog sekretarijata za industriju i Jugoslovenske investicione banke, da se ne bi gubilo u vremenu, Upravni odbor Jugoslovenske investicione banke je na sednici od 14. februara 1964. godine izvršio izbor i termoelektrana, s tim da se realizacija ovog programa sprovede ukoliko se SIV saglasi s izgradnjom ukupno većih kapaciteta.

Ne prejudicirajući konačni izbor termoelektrana do odluke SIV-a, u predviđenom programu, izbor objekata za područje SR BiH izvršeno je u sporazumu sa Zajednicom jugoslovenske elektroprivrede i Privrednom bankom SR BiH. U ovom programu za sada nije uzeta termoelektrana »Kakanj« od 100 MW, nego termoelektrana Lukavac od 200 MW kao tehničko, ekonomsko i energetsko povoljnije rešenje.

Mogu obavestiti ovo Veće i druge poslanike, da je SIV na sednici od 26. II 1964. godine doneo odluku, kojom se odobrava proširenje izgradnje elektroenergetskih kapaciteta prema pomenutom predlogu Jugoslovenske investicione banke. Na taj način, odluka upravnog odbora Jugoslovenske investicione banke, može se odmah sprovesti. Pored toga, SIV je ovlastio Jugoslovensku investicionu banku da vrši sve pripreme za izbor novih elektroenergetskih objekata, koji bi trebalo da podmire potrebe u električnoj energiji do 1970. godine.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Predsednik Odbora za industriju Saveznog veća drug Hajro Kapetanović želeo je da dâ jednu kratku informaciju u vezi s ovim pitanjem.

Hajro Kapetanović *(Izborna jedinica Prijedor):*

Na sjednici Odbora za industriju 7. o. m. nismo raspravljali ovo pitanje. U vezi s tim anketirali smo nekoliko ustanova koje treba da nam daju podrobnije informacije o ovom problemu. Sa tih razloga, Odbor za industriju bi na jednoj od narednih sjednica detaljnije o ovome problemu obavjestio Savezno vijeće.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Primili smo na znanje ovu informaciju druga Hajra Kapetanovića, to jest da Odbor za industriju razmotri brzinu i efikasnost razvitka elektroprivrede i izgradnje elektrocentrala anketirajući investitore, izvođače i druge faktore koji mogu dati kompetentne informacije i da o rezultatima te rasprave obavesti Savezno veće.

Drugarica Milena Balej postavila je pitanje o regulisanju uvoza pojedinih proizvoda namenjenih širokoj potrošnji i o reperkusijama na proizvodnju nekih naših preduzeća.

Drug Nikola Džuverović, savezni sekretar za spoljnu trgovinu daće informacije o tome.

Nikola Džuverović:

Savezni poslanik drugarica Milena Balej postavila je sledeće pitanje: »Kako se reguliše uvoz pojedinih proizvoda namenjenih širokoj potrošnji? Na primer, u 1963. godini neka naša preduzeća zaključila su uvoz oko 4,400.000 komada naliv-pera. Tako veliki uvoz očito prelazi količine kojima se obezbjeđuje samo politika asortimana. Slično je i sa uvozom foto-papira i filmova. I u jednom i u drugom slučaju to sigurno ima odraza na domaću proizvodnju, pa bi bilo potrebno razmotriti i kakve reperkusije to ima na proizvodnju naših proizvoda.«

Odgovor:

Uvoz industrijskih proizvoda namenjen ličnoj potrošnji vrši se na način kako je regulisano u članu 31. Uredbe o deviznom poslovanju. Ukoliko se ukaže potreba za regulisanjem bližih propisa o uvozu primenjuje se član 39. iste Uredbe.

Zaštita od uvoza vrši se preko carine, koja je relativno visoka, i od 1. februara ove godine je znatnije povišena. Za naliv-pera iznosila je 30%, a sada iznosi 40%, za hemijske olovke bila je 25%, a sada je povećana za 43%, za foto-papir i filmove carinska stopa iznosi 50%.

Ukoliko i ovako visoka carinska stopa ne obezbeđuje dovoljnu zaštitu, problem se svodi na uzroke visoko formiranih troškova proizvodnje i prodaje.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Drug Marko Koprtla postavio je pitanje: Kakav je stav nadležnih organa prema zahtevima privrednih organizacija za izmenu Pravilnika o završnim računima u pogledu tretiranja interne i eksterne realizacije? Savezni

sekretar za finansije drug Kiro Gligorov daće odgovor na ovo pitanje.

Kiro Gligorov:

Na postavljeno pitanje druga Marka Koprtle o tome kakav je stav nadležnih organa prema zahtevima privrednih organizacija za izmenu Pravilnika o završnim računima u pogledu tretiranja interne i eksterne realizacije dajem sledeći odgovor:

Problem koji se pokreće ovim pitanjem tesno je povezan sa sistemom obračuna u našoj privredi. Kao jedan od principa usvojeno je da se obračun i raspodela dohotka u čitavoj privredi zasniva na realizaciji proizvoda a ne na ukupno proizvedenim robama u jednoj godini. U tom pogledu je, počev od 1962. godine, učinjen korak dalje. Od tada se kao osnov za obračun ne uzima čitava realizacija roba na tržištu već samo ona koja je istovremeno i naplaćena. Na ovaj način, u našem sistemu, smatra se da je tek aktom realizacije na tržištu proizvodnja društveno priznata i da se na pojedine učesnike u raspodeli mogu raspoređivati samo one materijalne vrednosti koje su takvo društveno priznanje dobile. Time se istovremeno tržište pojavljuje kao faktor koji utiče na proizvodnju, to jest, obezbeđuje da proizvođači proizvode prema zahtevima tržišta, a ne radi same proizvodnje.

Ovaj princip obračuna utvrđen je i razrađen u Zakonu o doprinosu iz dohotka privrednih organizacija. Dopunom tog Zakona, iz meseca marta 1963. godine, preciznije je određeno da se istaknuti princip ima dosledno primenjivati i kada su u pitanju privredne organizacije koje u svome sastavu imaju pogone sa samostalnim obračunom.

Na osnovi ovoga zakona, Pravilnikom za izvršenje Uredbe o završnom računu privrednih organizacija za 1963. godinu detaljnije su razrađeni postupak i način obračuna dohotka s tim da je detaljnije obrađeno pitanje da se obračun dohotka unutar privredne organizacije na pojedine pogone i druge poslovne jedinice smatra internom stvari same privredne organizacije. Pri tome Pravilnik određuje da ovakav interni obračun dohotka po pogonima ne može imati za rezultat dohodak koji je veći od dohotka privredne organizacije kao celine obračunatog na bazi naplaćene realizacije.

Neke privredne organizacije zahtevaju izmenu Pravilnika za izradu završnih računa, preko Društvenog knjigovodstva, a Savezni sekretarijat za finansije dobio je devet takvih zahteva koji se svode na to da se međupogonske isporuke roba i obračuni uzmu kao osnov za utvrđivanje dohotka nezavisno od toga što preduzeće kao celina nije izvršilo realizaciju proizvoda prema trećima. Takvi zahtevi su u suprotnosti s istaknutim principom obračuna u našoj privredi i odredbama Zakona o doprinosu iz dohotka privrednih organizacija.

Prihvatanje takvih zahteva može dovesti do toga da se bankarski krediti pretvaraju u dohodak koji se dalje raspoređuje, to jest, da se sredstva angažovana kao obrtna sredstva konačno raspodeljuju na lične dohotke i fondove privredne organizacije, kao i da se iz kredita plaćaju doprinosi društvenoj zajednici iz kojih se finansira definitivna potrošnja. Time bi, između ostalog, privredne organizacije bile dovedene u položaj da avansiranim plaćanjem obaveza prema zajednici smanjuju svoja ukupno raspoloživa sredstva. To znači da bi sve privredne organizacije, a takvih je daleko veći broj, u tom pogledu došle u nepovoljan položaj.

U vezi s ovim moram napomenuti i to da kada bi banke bile rigoroznije u pogledu naplate kratkoročnih kredita, što nije uvek slučaj, pomenute organizacije ne bi imale materijalnih mogućnosti da izdvajaju veća sredstva za investicije u osnovna sredstva, pa se problem koji pokreću ne bi mogao ni postaviti. Međutim, pošto je nekoliko privrednih organizacija istaklo teškoće koje imaju u vezi sa sastavom završnog računa za 1963. godinu, ovaj problem je diskutovan i na skupštinskom Odboru za poljoprivredu, naročito u vezi s teškoćama koje imaju dva ili tri poljoprivredna dobra, koja se smatraju kombinatima.

Odbor je obrazovao anketnu grupu, a posebno, sa svoje strane, Sekretarijat za finansije, u sporazumu s Društvenim knjigovodstvom, izučava sada to pitanje na poljoprivredno-industrijskom kombinatu u Osijeku s tim da se nađu mere koje bi omogućile da se ove teškoće prelaza na ovaj obračun savladaju.

Nakon razmatranja ovoga problema od strane anketne komisije i grupe koju je obrazovao Sekretarijat za finansije, ukoliko bude potrebno, preduzeće se neke praktične mere u toku narednih dana.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Završili smo s odgovorima na ranije postavljena pitanja.

Ima li usmenih pitanja? (Niko se ne javlja).

S obzirom da će i Privredno veće, koje takođe danas održava svoju sednicu, imati na dnevnom redu probleme organizacije i poslovanja vazdušnog saobraćaja i Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge, to u sporazumu s predsednikom Privrednog veća predlažem Saveznom veću da se pretresanje ovih tačaka obavi na zajedničkoj sednici Saveznog veća i Privrednog veća pošto se radi o materiji koja spada u ravnopravnu nadležnost ova dva veća.

Takođe predlažem da pretres teza za penzijski sistem obavimo na zajedničkoj sednici sa Socijalno-zdravstvenim većem. Ovo predlažem u sporazumu s predsednikom Socijalno-zdravstvenog veća.

Da li se ova dva predloga usvajaju? (Usvajaju se.)

Objavljujem da je Veće usvojilo predloge o zajedničkom pretresanju ovih pitanja. Obaveštavam da će se zajednička sednica Saveznog veća i Privrednog veća posle pauze od 10 minuta održati u ovoj sali.

Prekidam sednicu.

Nastavak sednice u 10 č.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Nastavljamo rad. Prva tačka dnevnog reda je godišnji izveštaj o problemima službe predstavki i žalbi. Članovima veća dostavljen je izveštaj Komisije za predstavke i žalbe i Komisije za društveni nadzor Savezne skupštine. Na početku pretresa ove tačke dnevnog reda podneće ekspoze predsednik Komisije za predstavke i žalbe drug Zlate Biljanovski.

Zlate Biljanovski *(Izborna jedinica Bitola):*

Drugarice i drugovi poslanici, kada je Savezno veće Savezne skupštine stavilo na dnevni red Izveštaj Komisije za predstavke i pritužbe Saveznog veća i teze za Nacrt zakona o postupku o predstavkama i pritužbama i kada je o njima otvorilo pretres, očigledno je da se radi o pitanjima koja su od značaja ne samo za naše društvene socijalističke odnose na današnjem stepenu, već i za njihov dalji razvitak.

Ja neću otkriti nešto novo podsećajući na prastaru narodnu mudrost da su žalbe građana služile kao najpouzdaniji barometar široklh društvenih slojeva prema vladajućem poretku. U našem društvenom sistemu, žalbe građana predstavljaju i moraju predstavljati važan korektiv kako u svakodnevnoj praksi, tako i trajnijoj društveno-političkoj i ekonomskoj organizaciji. Stoga su naša društvena i politička rukovodstva, a naročito drug Tito, poklanjali posebnu pažnju pitanju žalbi građana. Oni stalno ukazuju i insistiraju da se žalbama građana prilazi savesno jer se iza svake žalbe nalazi čovek.

Nema sumnje da je učinjen veliki korak u našem društvenom životu na liniji učvršćivanja i razvijanja humanih odnosa među ljudima, poštovanja čovekove ličnosti i njegovog dostojanstva, i svega drugog što daje pečat i obeležje novim, socijalističkim odnosima među ljudima. I baš što se ti socijalistički društveni odnosi sve više učvršćuju i usavršavaju, mi smo i kao pojedinci i kao društvo u celini politički vrlo osetljivi na svaku antisocijalističku pojavu, bez obzira od koga ona potiče. I dobro je što je tako, to je znak da se svaki svesni pojedinac i svesne socijalističke snage hvataju u koštac sa svim antisocijalističkim pojavama, koje koče i usporavaju kretanje našeg društva napred. To je duga i uporna borba, ali borba u kojoj se vidi pobednik.

No, iako smo ubeđeni da socijalistički društveni odnosi nezadrživo krče sebi put, to saznanje ne sme da nas uspava i demobiliše. Naprotiv, imajući jasan cilj, naše socijalističko društvo mora se svesno i organizovano suprotstavljati svim antisocijalističkim pojavama i tendencijama. A kakvih sve antisocijalističkih pojava i tendencija ima u našoj društvenoj stvarnosti, ukazaće neki karakteristični slučajevi iz rada Komisije za predstavke i pritužbe Saveznog veća, kao i drugih saveznih organa koji se na određen način bave tim pitanjima.

Radi sagledavanja obimnosti rada na predstavkama i pritužbama, koje su upućene i drugim organima, društvenim organizacijama i funkcionerima na nivou federacije, ilustracije radi, naveo bih neke podatke, koji istovremeno doprinose da se celovitije sagleda čitava problematika.

Tako, u toku 1962. godine, na nivou federacije upućeno je oko 90.000 predstavki i pritužbi od kojih:

Generalnom sekretarijatu Predsednika Republike, 61.000; Birou za predstavke i pritužbe Saveznog izvršnog veća, 17.000; Centralnom komitetu Saveza komunista Jugoslavije, 2.700; Centralnom veću Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata, 4.000; i Odboru za predstavke i žalbe Savezne skupštine, 3.000.

U toku 1963. godine upućeno je 80.794 predstavke i pritužbe i to: generalnom sekretaru Predsednika Republike 45.459; Birou za predstavke i žalbe Saveznog izvršnog veća, 8.151; Centralnom veću Saveza sindikata Jugoslavije, 7.584; Saveznom odboru Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata, 4.825; Kabinetu Potpredsednika Republike, 8.787; Centralnom komitetu SKJ, 2.643; Kabinetu predsednika Savezne skupštine, 1.060; i Komisiji za predstavke i pritužbe Saveznog veća, 2.285. Od ovog ukupnog broja, građani su neposredno predali 23.878 predstavki i pritužbi.

Svakako da ovoliki broj predstavki i pritužbi, upućenih saveznim organima, zaslužuje posebnu pažnju kako Komisije za predstavke i pritužbe Saveznog veća, tako i drugih društveno-političkih faktora, ne samo na nivou federacije, već na svim nivoima do komune.

Analiziranjem predstavki i pritužbi, upućenih Komisiji za predstavke i pritužbe Saveznog veća, može se doći do karakterističnih zaključaka kako za pregled izvora i vidova negativnih pojava i deformacija, tako i u pogledu preduzimanja daljih političkih i organizaciono-pravnih mera u cilju konstantnog aktiviranja svih svesnih socijalističkih snaga i širokih masa u borbi protiv raznih antisocijalističkih pojava, deformacija i tendencija, a za učvršćenje i razvijanje stvarne, neposredne demokratije.

Osnovna karakteristika je da je preko 70% predstavki i pritužbi opravdano, to jest, da postoje utvrđene povrede ličnih i drugih prava građana po raznim pravnim osnovama i u raznim vidovima, kao što su: birokratski način rešavanja, naročito nepoštovanje ljudske ličnosti; izigravanje zakonskih propisa; nesavesno vršenje službene dužnosti na štetu stranke; sporost u postupku, naročito u upravnom postupku i površnost u utvrđivanju materijalne istine i drugih činjenica nužnih za konačno rešavanje upravne ili sudske stvari; pristrasnost službenog ili odgovornog lica u vršenju službene dužnosti, koja negde dobija vid osvetoljubivosti i odmazde zbog opravdane kritike; kršenje osnovnih samoupravnih i drugih prava, naročito prava iz oblasti rada i radnih odnosa, a zatim iz stambenih odnosa, penzijskog i socijalnog osiguranja, invalidske zaštite, imovinsko-pravnih odnosa; pa sve do povrede prava na godišnji odmor, na porodiljsko bolovanje i slično.

Kada se govori o vidovima antisocijalističkih pojava, treba istovremeno ukazati i na najčešće nosioce tih pojava. Iz predstavki i pritužbi, bez obzira da li su potpisane ili su anonimne, skoro uvek se ukazuje na određeno lice, kao nosioca konkretne nepravilnosti. Takva lica su, po pravilu, direktor, poslovno ili drugo odgovorno lice u radnoj organizaciji, u ustanovi, i u organima uprave opštinskih ili sreskih skupština, naročito u organima za stambene i komunalne poslove, upravi prihoda i sl.

Analiziranjem predstavki i pritužbi, konstatovano je da pojedini zakoni i drugi propisi, pogoduju stvaranju određenih nepravilnosti zato što su već prevaziđeni, ili su nedograđeni, sa prazninama, nejasnim formulacijama i slično. Takvi su, na primer, zakoni o stambenim odnosima u pogledu utvrđivanja nosilaca stanarskih prava, gde se stvar vodi po nekoliko godina, u pogledu zakupa poslovnih prostorija itd: Zakon o invalidskom i Zakon o penzijskom osiguranju — u pogledu dužine radnog staža potrebnog za ostvarenja penzije odnosno invalidnine; Zakon o radnim odnosima — u pogledu utvrđivanja materijalne istine u radnom sporu kod redovnih sudova, u vezi s otkazom zbog takozvanog viška radne snage, ili ukidanjem radnog mesta itd.

Komisija za predstavke i žalbe Savezne skupštine, pripremila je posebnu informaciju s dokumentacijom o pitanjima iz oblasti socijalnog, penzijskog i invalidskog zakonodavstva i to je upućeno Odboru za socijalno-zdravstvena pitanja i Saveznom sekretarijatu za rad, kako bi se pri donošenju novog zakona imali u vidu nedostaci u propisima i našao najbolji način za rešavanje problema. U vezi s ovim, nekim pitanjima treba pristupiti studioznije, angažovanjem posebnih studijskih grupa ili instituta. S obzirom na činjenicu da u narednom periodu predstoji usaglašavanje zakonskih propisa s Ustavom, trebalo bi posebno povesti računa o koordinaciji svih faktora koji se bave određenim pitanjima, da bi se još u tome periodu izbegli i otklonili nedostaci i praznine ustanovljene u praksi, a unele jasne i precizne formulacije.

Napomenuo sam da najviše ima predstavki i pritužbi iz oblasti rada i radnih odnosa. Tu ima zaista teških slučajeva — bezdušnog odnosa, perfidnog obračunavanja s ispravnim radnicima itd. Redovni sudovi imaju vrlo značajnu ulogu u radnim sporovima, što se od njih s pravom i očekivalo. Međutim, sudska praksa nije u punoj meri opravdala to poverenje, naročito u pogledu utvrđivanja materijalne istine u stvarima otkaza zbog viška radne snage ili ukidanja radnog mesta. Po mom mišljenju, sud bi trebalo da stvaralački priđe primeni prava, a ne isključivo formalistički. Naime, nisu retki slučajevi da radnik, koji je otpušten zbog ukidanja radnog mesta, ima dokaza da je posle njegovog otpuštanja zapošljen neki drugi radnik na njegovom radnom mestu. Sud se ne upušta u utvrđivanje istinitosti rešenja o otkazu i utvrđivanje materijalne istine, već prilazi stvari strogo formalno, to jest, ispituje da li postoji odluka nadležnog organa upravljanja o ukidanju radnog mesta, i da li su nadležni organi rešavali po radnikovoj žalbi na otkaz. Ako sud sve to utvrdi, radnik po pravilu gubi spor.

Slična situacija je sa sporovima iz oblasti službenih odnosa. Ovde se pravnosnažne i izvršne sudske presude teško izvršavaju, do kojih se, uzgred budi rečeno, dođe posle nekoliko godina vođenog spora. Razlozi za neizvršenje pravnosnažnih i izvršnih sudskih presuda i upravnih rešenja pronalaze se u humanim, socijalnim i drugim motivima, koji nekad i postoje, ali koji isto tako obično postoje i kod druge strane u čiju je korist presuda doneta. Što znači da je i pravo na strani te stranke koje se u ovakvim slučajevima ignoriše. Posebno je pitanje instituta konkursa koji danas u većini slučajeva postoji kao puka formalnost. Veoma je mnogo primera u kakvim se sve vidovima konkursi izigravaju. Pošto ovo pitanje Komisija za predstavke i pritužbe Saveznog veća posebno proučava i analizira, o rezultatima ove akcije će ovaj dom biti obavešten.

Proučavanjem i analiziranjem predstavki i pritužbi upućenih ovoj komisiji i drugim organima koji se bave ovim pitanjima, proučavanjem izveštaja tih organa, zatim u diskusiji s predsednicima odbora za predstavke i žalbe nekih republičkih skupština, kao i diskusiji na sednici ove komisije, došlo se do jednodušnog zaključka da je pitanje predstavki i pritužbi problem od zajedničkog interesa svih ovih

organa i da bi trebalo učiniti maksimum napora u pravcu stvaranja klime u samim radnim organizacijama i opštinskim i sreskim skupštinama za rešavanje predstavki i žalbi. Prema tome, trajna orijentacija treba da bude da radni ljudi i građani prate i nađu rešenje svih ličnih i drugih prava prvenstveno u svojoj radnoj organizaciji i svojoj komuni. Neposredno, a što manje posredstvom drugih faktora i organa.

U radnim organizacijama i opštinskim skupštinama, gde su ovi organi prišli ozbiljno svojim zajedničkim problemima i javno pretresaju žalbe i predstavke i o tome podnose odgovarajuće predloge radničkom savetu, upravnom odboru, direktoru, ili opštinskoj skupštini i njenim telima i organima, rezultati su očigledni, to jest, osetno se smanjuje broj žalbi, jer su otpale potrebe za žalbama.

Želim posebno da podvučem da komisije za predstavke i žalbe pri opštinskim skupštinama i takvim telima u radnim organizacijama, kao i u sreskim skupštinama sve do republike i Savezne skupštine neće moći same rešiti sve nagomilane probleme i nepravilnosti, kojih će naravno i u buduće biti. Ove komisije i slični organi koji se bave pitanjima predstavki i žalbi treba da stvaraju pogodnu atmosferu za neposredno razrešavanje ličnih i drugih prava, sukoba pojedinačnih opštih interesa i drugih raznih problema iz svakodnevnog života radnih ljudi. Te komisije svojim javnim radom upućuju na razvijanje javnosti što se tiče rada svih organa, a prvenstveno političkih organizacija i radnih organizacija i komuna. Na taj način svaki pojedinac će naći sebe u kolektivu, razvijaće smisao za lične i opšte interese, što je nesumnjivo jedan od preduslova za razvoj stvarne demokratije i istinskih socijalističkih odnosa.

Uključivanjem javnosti u rešavanje predstavki građana, ili, bolje rečeno, javno rešavanje predstavki i žalbi, od strane organa radničkog i društvenog upravljanja, uključivanje zborova birača i drugih formi koje mogu tome doprineti, kao što i opštinske skupštine mogu pretresati probleme rada ovih organa i tražiti uzroke prevelikom broju predstavki, svakako bi dovelo do višestrukih pozitivnih kretanja u tom pravcu i to, pre svega, do maksimalne objektivizacije pojedinačnih rešenja, do veće slobode i poverenja građana da se na taj način može rešiti svaki slučaj, do uticaja i pritiska na same organe koji rešavaju, i da oni mogu, ukoliko se površno ili nezakonito radi, doći pred sve ove faktore na javnu raspravu. Svakako da će takva atmosfera biti snažan pokretač pozitivnih snaga protiv birokratije i samovolje pojedinaca, što će neposredno uticati da i određeni društveno-politički faktori sagledaju potrebu većeg angažovanja tamo gde se sve češće javljaju tendencije raznih vidova deformacija koje će svakako javno rešavanje dovesti na površinu.

Posebnu pažnju treba posvetiti izradi opštinskih statuta i statuta radnih organizacija i to onih odredaba koje će tretirati ostvarivanje prava građana koja proizilaze iz Ustava. U priličnom broju opštinskih statuta ovom problemu nije posvećen nijedan red. Trebalo bi, svakako, nastojati da tretiranje pitanja građana u realizovanju njihovih prava dođe do izražaja i u statutima radnih organizacija. Tako bi u okviru samih statuta svoj tretman našle i komisije za predstavke i pritužbe koje neposredno rešavaju probleme građana, a prema tome, i ostali organi koji rade na rešavanju ovakvih pitanja.

Sledivši dosledno tendenciju prenošenja rešavanja osnovnih problema građana na opštinu, umnogome bi se smanjio broj predstavki i pritužbi upućenih saveznim organima. Znači, treba komisiju za predstavke i pritužbe i u opštini uključiti u svakodnevne probleme predstavki građana, afirmisati njen rad čime bi se stvorilo poverenje kod građana, da se za rešavanje svojih nerešenih pitanja obraćaju svojoj opštinskoj komisiji. Rad komisije treba više afirmisati u okviru same opštinske skupštine na sednicama i obratiti više pažnje analizama koje tretiraju probleme iz te oblasti, izvući problematiku iz okvira rada upravnog aparata i preneti na rad same komisije, pa, prema tome, dati i bolji status komisiji u okviru opštinske skupštine. Bilo je predloga od strane članova Komisije za predstavke i pritužbe Socijalističke Republike Srbije da bi trebalo ići na angažovanje političkog lica, paralelnog s predsednicima opština, a koji će raditi na ovim pitanjima.

Međutim, ja mislim, ako bi se predsednici komisija i same komisije za predstavke i pritužbe opštinskih skupština više angažovali i oslobodili drugih dužnosti i radili isključivo na ovim pitanjima, kao izborna lica, da bi se taj problem u velikoj meri rešio. Tada se ne bi događalo da predsednik opštine prima u toku jedne nedelje po šezdeset stranaka a da se komisiji za predstavke i pritužbe ne obrati više od dve stranke za čitavu godinu.

U ovom izlaganju hteo bih posebno da se zadržim na datim tezama za izradu zakona o postupanju po predstavkama i pritužbama. Postavilo se pitanje da li treba izraditi zakon ili to rešiti poslovnikom ove Komisije. Pri tome ima se u vidu sledeće: nije problem u radu Komisije i u pravima Komisije u okviru Savezne skupštine. To će se već jasno regulisati poslovnikom Savezne skupštine. Ovde se upravo radi o tome na koji način obezbediti postupak po predstavkama i pritužbama građana, koji se žale kako ovoj Komisiji tako i drugim službama i odgovornim funkcionerima saveznih ustanova, a da se pri tome blagovremeno dobije uvid u konkretna pitanja određenog

predmeta kod onih organa gde je predmet bio rešavan. Upravo to je problem, jer, dešava se da određeni organi, ustanove, pa čak i opštine, ne odgovaraju po više meseci, pa čak i po godinu dana, niti daju uvid o pravom stanju niti odgovor na predstavke i žalbe kršeći tako načela Ustava, izražena u članu 34. tačka 7. i čl. 67. i 68. Naime, svakom je zagarantovano pravo da podnosi predstavke i predloge predstavničkim telima i drugim organima i dobija odgovore na njih. Svakako bi trebalo učiniti nešto što bi obavezivalo organe da daju odgovore i uvid u predmet razmatranja kako bi ova komisija mogla da se pridržava tih načela.

Sa tih razloga Komisija je stala na stanovište, a uz konsultaciju s predsednicima republičkih komisija, da bi trebalo doneti zakon o postupku po predstavkama i pritužbama. Na taj način zakon bi stvorio uslove i obezbedio postupak po predstavkama i pritužbama tako da Komisija ili služba može lakše da dođe do traženog materijala, do potrebnog uvida za rešavanje problema, a na osnovi toga lakše će zauzeti stanovište u odnosu na predmet građanina. A posebno zbog toga, što bi se zakonom stvorili određeni uslovi da se može od strane komisije ili određene službe tražiti od radne organizacije ili organa radničkog ili društvenog upravljanja, kao i od opštinske skupštine, da se javno raspravlja o pokrenutim pitanjima u predstavkama. Tako bi intervencija komisije o nezakonitim pitanjima bila efikasnija, stvorili bi se uslovi za brže i efikasnije rešavanje u cilju smanjenja nezakonitih radnji i da svaki čovek, građanin, slobodnije iznosi svoje primedbe kako na rad pojedinaca tako i na rad organa samoupravljanja i drugih društveno-političkih faktora. Samim tim ovaj zakon bi bio pravni instrument za sve preduzete mere u svakoj opštini u vezi s predstavkama i žalbama i doprineo bi bržem i efikasnijem rešavanju stvari, uticao bi na smanjivanje birokratskih postupaka, razvijao bi uticaj javnog mnenja na stvaranje atmosfere kako bi se došlo do prave istine, i, u krajnjoj liniji, sprečavao bi kršenje zakonitosti prema pojedincima i razvijao bi humani odnos prema čoveku, građaninu.

U vezi s iznetim, molim ovaj Dom da prihvati izveštaj Komisije o predloženim tezama Nacrta zakona o postupanju po predstavkama i pritužbama.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč drug Dušan Ičević, poslanik.

Dušan Ičević *(SR Crna Gora):*

Drugarice i drugovi poslanici, izveštaji Komisije za predstavke i pritužbe i Komisije za društveni nadzor, teze zakona o postupanju sa predstavkama i pritužbama i konkretne pojave iz prakse upućuju da se svestranije pronađe osnovni motivi, karakter i rezultati žalbi građana. Naime, u uslovima nejednakog materijalnog položaja građana, neusklađenih potreba i mogućnosti, opštih i pojedinačnih interesa, a posebno ostataka najamnih odnosa, birokratizma koji se ponekad pojavljuje u neočekivanom, neformalnom vidu, zatim pojava nezakonitog samovoljnog odlučivanja i postupanja pojedinaca ili formalističkog odnosa i organa uprave itd. sasvim je moguće da se pojavljuju nesporazumi, zakidanje prava i razlozi za žalbe pojedinaca i organa. Ako uz to nema efikasnih zakonskih propisa i mjera, a pogotovo svijesne i organizovane društvene akcije, prilike za razne vrste zloupotreba i nepravilnosti, a otuda i nezadovoljstva ljudi, još su povoljnije. Naravno, slažem se s ocjenama u izvještaju Komisije da ima žalbi koje su neosnovane, proizvoljne i lične, i takve bez rezerve treba odbacivati, ali ne samo administrativno, već i javnim iznošenjem i kritikovanjem njihovih pobuda i namjena.

Moj prvi prijedlog se zapravo i sastoji u tome da se i u zakonu, a ne samo u njegovom obrazloženju, obuhvati institucija javnosti u punom obimu, ne samo javnosti iznošenja kroz štampu, ili u ovom slučaju kroz javnost rada Komisije, već prvenstveno — javno i otvoreno raspravljanje svih spornih pritužbi — u organima samoupravljanja, u radnim kolektivima i pred građanima. U tom pravcu se zalažem, sem ako nije takav isključivi karakter ovog zakona, da se zakon ne svodi samo na postupak Komisije Saveznog vijeća u rješavanju predstavki i pritužbi, već uopšte na pravo, odgovornost i način rada svih komisija, organa i pojedinaca koji se neposredno bave ovim poslom.

Koliko je moguće, iako je to vjerovatno stvar prakse i stila rada i odnosa, zakonom, takođe, treba izraziti odgovornost i obavezu svih društveno-političkih organizacija, samoupravnih organa, predstavničkih tijela, radnih kolektiva, nosilaca javnih ovlašćenja i uopšte pojedinaca da se staraju o ostvarivanju prava građana. Istina, to je u Ustavu jasno određeno, ali i u ovom slučaju se može potvrditi takva norma i tendencija našeg društvenog života. Za konkretnu društvenu praksu u tom smislu je i najvažnije da se onemogućuju i spriječavaju uzroci i povodi za pritužbe i negodovanje građana.

Mislim da je veoma značajna i korisna ideja i praksa da se što više razvije interes, inicijativa i pravo građana, samoupravnih organa, institucija itd. da predlažu izmjenu i donošenje određenih zakonskih propisa i mjera. Na raznim skupovima, u štampi, u konkretnim razgovorima i zahtijevima može da se nađe prilično zanimljivih misli i prijedloga za društveno-pravno oblikovanje novih odnosa i oblika koje rađa život. U referatu druga Kar-

delja o organizaciji i metodu rada Savezne skupštine data je naročita i puna podrška i takvom povezivanju najvišeg predstavničkog tijela s radnim ljudima, s praksom. Tu komponentu rada Komisije i svih skupštinskih tijela treba, u stvari, što više razvijati.

Dobro bi bilo da se i na opravdane i na neopravane predstavke i pritužbe građana uvijek odgovara, a što se i zakonom može precizirati, a ne samo da se stavljaju u arhivu. Ovdje pogotovo mislim na rad opštinskih komisija i organa. Nijesu, međutim, usamljeni slučajevi da u nekim opštinskim skupštinama, kako se konstatuje u izvještaju Komisije Republičkog vijeća Skupštine SR Crne Gore za pritužbe i žalbe, jedno lice radi u organu uprave kao službenik i donosi upravna akta, ukazuje pravnu pomoć građanima i vrši proveru predstavki i žalbi. Takođe se dešava da se žalbe građana ili ljudi u radnom odnosu vraćaju istim organima ili licima koja su donijela rješenje, bez provjere i uticaja da se objektivno preispita i prema tačnosti promijeni određeno rješenje itd. Jasno je koliko takvo koncentrisanje u jednom licu ili vraćanje istim organima, bez mogućnosti da se pravilno utvrde navodi u žalbama, može da umanji ugled komisija, stvori začarani krug za građane koji su nezadovoljni određenom odlukom ili postupcima, konačno stvori kod njih osjećaj da se zaludu žale, a kod određenih lica ili organa atmosferu da rade šta hoće. Birokratizmu je to pravo tle i ime.

Karakteristično je, zatim, da se i pravnosnažne sudske odluke u dosta slučajeva spore ili tek na velike intervencije sprovode, ili nikako ne sprovode. Na neke žalbe, na primjer, iz oblasti socijalne pomoći negativno se odgovara, po mom mišljenju, i zbog toga što ima propisa koji su suviše usko postavljeni, pa, pošto se poštuje samo njihovo slovo, ponekad donose krute odluke. Neke od tih propisa, koji su uglavnom u nadležnosti opštinskih skupština, treba što brže mijenjati i u principu usklađivati s Ustavom.

Značajan zadatak u ovoj oblasti je da se i praktičnim mjerama i zakonskim postavkama što više učvršćuje položaj i ugled komisije za predstavke i pritužbe. Ovaj zahtjev je naročito opravdan kad se zna da u nekim opštinama čak i ne postoje takve službe, ili se one zaobilaze, na njihove zahtjeve se ne odgovara, tako da one prate samo jedan dio ispitivanja žalbi, a nemaju skoro nikakvog uticaja kako će da se riješe. Velika nesrazmjera je između broja žalbi predsjedniku opštinske skupštine i komisiji u nekim opštinama, a često se više žale opštinskom komitetu Saveza komunista i za stvari za koje opštinski komitet nema nikakve »nadležnosti« (problemi stambeni, socijalni, zatim iz oblasti zapošljavanja itd.), što je svakako ostatak stare prakse da se u komitetu sve rješava. Takođe više može da se učini na stvaranju navike da se redovnim putem ostvaruju prava, a ne kao jedan radnik, nezadovoljan odlukom organa upravljanja o dodjeli stana, odmah se žali direktno Predsjedniku Republike. Zanimljivo je da je taj radnik, sjutradan, nezavisno od svoje žalbe Predsjedniku, rješenjem više komisije preduzeća dobio stan. Istovremeno treba javne službe, organe uprave i sve organe i funkcionere koji neposredno opšte s građanima osposobiti da odgovorno i savjesno obavljaju svoje dužnosti. Time će se smanjiti i povodi za žalbe.

Što se tiče zakonskih propisa i njihovih tzv. praznina, odnosno činjenice da nije, u kompleksnosti prakse i novih situacija koje rađa život, moguće uvijek totalno izraziti sve moduse, a da bi se ograničili »vještaci« u pronalaženju i zloupotrebi eventualnih zakonskih šupljina, potrebno je, što se više može, svaki zakon dobro proicirati i boriti se za sprovođenje ne samo paragrafa već i njegovog duha. Nije nezanimljivo da se u tom smislu raspravi i jedno shvatanje po kome se zakonsko i moralno razdvaja. Konkretno, u diskusijama o smanjenju neopravdanih socijalnih davanja i ostvarivanja prava na primanje dječijih dodataka, često se čulo da neko nema moralno, ali ima formalno zakonsko pravo da dobije dječji dodatak itd. Sve to, naravno, zavisi od opšte društvene klime i stepena društvene svijesti pojedinaca, što i za instituciju predstavki i žalbi nije bez značaja. Zapravo, pogotovo u slučaju kada je u društvenoj praksi stvoren novi odnos i norma života koje već negiraju ili ograničavaju postojeće odnose treba odmah reagovati i mijenjati propise, ali imati i elastičnosti da se i uopšte, i u rješavanju žalbi, u ovom slučaju, zadovolji u principu to novo što je već stvoreno u praksi.

S druge strane, određenu fluidnu situaciju, da se tako izrazim, stvara u ovoj oblasti i shvatanje, koje je naročito izraženo u nekim nerazvijenijim — po društvenim odnosima — područjima, da ljudi mogu sve što hoće, a pošto donose zakone mogu i da ih po svome tumače ili mijenjaju — ovdje prema ličnim prohtjevima pojedinaca. Ponekad se to pretvara u pravi pritisak na pojedince funkcionere da nezakonito odluče ili postupe.

U mnoštvu žalbi, anonimna pisma takođe nisu rijetka. Uopšte je čudna ta situacija, s anonimnošću, a koja se javlja, kako je konstatovano i u izvještaju komisije za društveni nadzor Savezne skupštine, zbog onemogućene normalne kritike, redovnog zadovoljavanja prava građana, nedostatka demokratske atmosfere u radnim kolektivima, straha od posljedica (otkaza, premještaja na gore radno mjesto itd.), ili zbog tendencioznih namjera. No kako bilo — anonimne predstavke mogu da

budu i dobar povod da se prouči stanje u određenoj radnoj organizaciji, službi ili odnos pojedinaca. Karakterističan je u tom pogledu razvoj situacije u otkrivanju nepravilnog poslovanja, nezakonitog rada i ličnih slabosti odgovornih službenika u jednom preduzeću za rehabilitaciju invalida u Titogradu. Sve je počelo od anonimnih pisama Opštinskom komitetu Saveza komunista, koja su dijelom dramatizovala stvari jer su bila uperena protiv određenih lica, ali je svestranije ispitivanje rada, odnosa i stanja u preduzeću otkrilo mnoge nepravilnosti.

Istina, često je veoma komplikovano utvrditi sve navode koje razne žalbe, otvorene i anonimne, imaju. U jednoj ustanovi veoma dugo se preko komisije i na druge načine utvrđivalo šta je tačno, a šta nije iz jedne žalbe, što svakako može da još više pogorša već poremećene odnose u kolektivu, ali ako se odgovorno i uz najpunije učešće kolektiva, javno i otvoreno raspravlja o određenim slabostima, dobiće se trajniji i pozitivniji rezultati. Pored toga, ima stvari na koje se može odmah reagovati bez dugotrajnog komisijskog ispitivanja, samo ako se kolektiv za to mobiliše. Ja se upravo zalažem za maksimalno aktiviranje vlastitih unutrašnjih snaga u radnim kolektivima za rješavanje svih spornih problema, određenih deformacija itd., jer jedino ako se kolektiv potpuno založi odstraniće se uslovi i uzroci za nepravilne radnje i odluke. Svako spoljnje raščišćavanje stanja, vezano za konkretne žalbe višim organima i rukovodstvima ili za kritike na sastancima, može, iako je u nekim slučajevima neophodno, dati samo djelimične rezultate. Upravo, pouzdanje jedino u neku »silu« van samog kolektiva, demobilisaće radne ljude da u svakodnevnom radu imaju interese, raspoloženja i stvarne mogućnosti da odgovaraju za sva zbivanja u svojoj sredini.

Mislim da je pravi postupak za rješavanje žalbi, koje se odnose na odluke i postupke — da se ide javno pred radni kolektiv, pred zbor ekonomske jedinice, u organizaciju Socijalističkog saveza ili zbor birača, pred mirovno vijeće, da bi proizvođači i građani odlučili. Naravno, o nekim problemima kao što su zapošljavanje, dodjela stanova i žalbe, a koje podrazumijevaju izdvajanje finansijskih sredstava, ne mogu neposredno i konačno odlučivati građani, ali, praksa da se javno, obrazloženo i tačno iznose razlozi žalbi i traže mišljenja građana o njima imaju nesumnjiv društveno-politički značaj. I svuda tamo gdje se tako raspravljalo, pa i u najdelikatnijim slučajevima, bilo je mnogo manje nesporazuma, iako su još jaki otpori za takav način rada.

S druge strane, žalbe pa i drastičniji pokušaji da se zadovolje interesi i prava nastaju često oko raspodjele dohotka. Ne ulazim trenutno u razloge neslaganja i otpora u raspodjeli prema radu koji nastaju zbog ličnog nezadovoljstva, zbog težnje za sigurnom platom nezavisno od zalaganja, za dijeljenje i onoga što nije zarađeno, zatim raznih oblika stihije itd. Interesantnije je, međutim, da tamo gdje se pokušalo najprogresivnije mjere da se sprovedu administrativno, birokratskim metodama, bez svestranih političkih priprema, konkretnog objašnjavačkog rada, ne načela već sasvim praktičnog dejstva raspodjele, dolazilo je do spora, a u nekoliko slučajeva i do obustave rada. Mislim da je i ovdje jasno koliko demokratska, ako hoćete, procedura, iako je mnogo važnije koliko su proizvođači stvarni nosioci svih mjera u radnoj organizaciji, znači pravi, da ne kažem, jedini put i pravac našeg djelovanja i kretanja. To opet podrazumijeva najpunije aktiviranje svih unutrašnjih snaga u radnim kolektivima.

Zatim, nijesu rijetke žalbe na nezakonito, samovoljno, pa i nehumano postupanje, čak prijetnje oružjem, tuče itd. pojedinih šefova prema radnicima ili službenicima. Ali, veoma je čudno da se ponekad i očigledne nenormalnosti hoće da prikriju ili opravdaju navodno zbog toga što se radi o poslovnim ljudima bez kojih se ne može. Može i da se prizna da u nekim područjima ili radnim organizacijama gdje je izrazita oskudica sposobnih stručnih kadrova, treba biti donekle tolerantan, ali je svakako nedozvoljeno da se osnovne norme i principi našeg društva krše zbog pojedinaca, bez obzira ko oni bili. Ispravnije je da se oni urazume, da se ljudski i korektno ponašaju.

Pored toga, posljedice rješavanja u internom krugu, pokušaja da se čuvaju određene ličnosti koje su zaslužile u najmanju ruku kritiku, zatim osuđivanje samo negativnih pojava a ne i njihovih nosilaca, što je jedino pravilno i efikasno — su višestruke i imaju konkretan i sveobuhvatniji odraz na odnose. U stvari, kada se sabere veliki broj žalbi na svim nivoima, njihovi razlozi, opravdanost, a onda i određene negativne pojave koje opterećuju naš ukupni demokratski razvitak, postavlja se pitanje — koje su to nedefinisane snage, nasuprot organizovanim društveno-političkim faktorima, koje sprečavaju sprovođenje progresivnih društvenih mjera. Naravno, sve to posmatram u kompleksu protivrječnosti prelaznog perioda, ali mi se čini da se suviše načelno konstatuje da birokratizam, etatizam, anarhindividualističke tendencije itd., usporavaju naše kretanje naprijed, dok se u pravoj mjeri te snage konkretno, jasno, da ne kažem, fizički opipljivo, ne onemogućavaju. A onda, i kad se sasvim tačno odredi šta može da se učini, ne preduzima se dovoljno društveno-političkih, pravnih i drugih mjera da se što je moguće više ograniči njihova destruktivna djelatnost. Mislim da u dobrom dijelu žalbi

građana nedostaju zahtijevi da se mijenja stanje, što se, vjerovatno, u svim slučajevima i ne može odmah učiniti, ali, sasvim je pouzdano da se to može i bolje i upornije.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč drug Paško Romac, predsednik Komisije za društveni nadzor.

Paško Romac *(Izborna jedinica Kikinda):*

Drugarice i drugovi, pitanja koja se nalaze danas na dnevnom redu, po mom mišljenju toliko su ozbiljna i krupna da čak nisu mogla biti ni izražena i odražena u izveštaju ni Komisije za predstavke i žalbe, a ni Komisije za društveni nadzor. Baš zbog toga mislim da je veoma i korisno i pravilno što se i Savezno veće, to jest, Savezna skupština ovim problemom pozabavila. U razmatranju ovih problema moramo se truditi da sagledamo sve faktore koji utiču na to da tako veliki broj žalbi stiže u razne centre. Kada se proučavaju ti problemi onda čovek ne može da se otme utisku a da se čovek ne pita: Šta je to, u čemu su ti problemi? Mislim da bi to bio pogrešan put ako bismo o tim problemima jednostrano diskutovali, to jest, da je samo neki subjekt kriv. Jer, naši ljudi, po mom mišljenju, nisu neko posebno zlo, pa da samo zbog toga što su oni takvi, budu uzročnici pojedinim žalbama koje stižu u razne centre. Ima tu raznih faktora i od pravilne ocene svih tih faktora zavisi kako ćemo se prema svim tim problemima postaviti pa, prema tome, i kakva ćemo rešenja naći za te probleme. Ima tu elemenata i objektivnih i subjektivnih. Rekao sam već da je to ozbiljan problem. Komisija za društveni nadzor uložila je napor pa smo proučili, ono što je rekao i drug Biljanovski u svom izveštaju, i izanalizirali žalbe koje stižu u razne centre, bez obzira kome stižu. Iz toga se može videti sledeće: Prvo, prema nekim podacima, koji ne moraju biti tačni, smatra se da se oko 500.000 ljudi žalilo od nivoa opštine do najvišeg centra u Jugoslaviji. Neki drugovi koji rade na tim žalbama smatraju da je žalbi bilo i više. Drugo, da je od tih 500.000 žalbi blizu 80%, otprilike, opravdano. Treće, da 40% žalbi potiče od radnika. Dakle, ako se pođe od toga da su te činjenice tačne, onda je razumljivo da se društvo mora tim problemima ozbiljnije pozabaviti i pokušati da nađe rešenja. Prilikom proučavanja žalbi mora se izvući određeni zaključak, to jest, na šta se ljudi najviše žale. Ovde ću vam ukratko izneti na šta se ljudi najviše žale. Na nepoštovanje samoupravnih prava organa radničkog samoupravljanja, na rasipničko trošenje društvenih sredstava, na nepravilnosti koje proizlaze iz integracije, na zakidanje ili neuredno isplaćivanje dohotka radnicima, na naređivanje prekovremenog rada koji se ne plaća, na nepravilnosti prilikom podele stanova, na zakidanje prava na plaćeni godišnji odmor, na način rešavanja u oblasti imovinsko-pravnih odnosa, na razna uštimavanja prilikom sastavljanja periodičnih obračuna ili godišnjih završnih računa, na raspored na radnim mestima, otpuštanje s posla. Žale se, na primer, da neki vlasnik svoju kuću ili stan proda, a raznim vezama dobije opet stan od društva a novac za prodati stan ili kuću stavi u banku. Dalje, žale se na otpuštanje sa posla ljudi koji se nalaze neposredno pred penzijom, na olako otpuštanje i teže zapošljavanje mladih ljudi i ženske radne snage, na razne privilegije itd. Kada se izvuče to na šta se naši radni ljudi žale, onda se, za mene postavlja drugo pitanje. Da li su to žalbe ili je to nešto drugo? Po mom mišljenju, to i jesu žalbe, ali, više smatram da je to određen vid kritike deformacija u sprovođenju naše politike u pojedinim radnim organizacijama. Da je to jedan ozbiljan, prilično masovan vid kritike raznih deformacija. Ako se pođe od toga da su te žalbe kritika raznih deformacija, onda treba tako i da se postavimo prilikom razmatranja ovih problema i da nađemo adekvatna rešenja i donesemo adekvatne zaključke kako bismo što pre i što efikasnije otklonili uzroke tih pojava. Kažem uzroke tim pojavama, jer aparat ili služba koja radi na tim žalbama to gleda nekako sa sudske, pravne strane, to jest, iznalazi ko je u pravu. Ne kažem, to je element koji se mora uzeti u obzir. Međutim, mislim, da bi trebalo da te službe više traže uzroke tim pojavama, pa da se najpre otklone uzroci tih pojava pa će samim tim i te pojave nestati.

Mislim da te službe nisu dovoljno ni osposobljene za takav posao, ni organizaciono, ni kadrovski. Ako je reč o kadrovskom rešenju tih problema, onda treba u takvim službama da rade ljudi koji su, recimo, ranga najjačih političkih ljudi na nivou komune, jer, nije slučajno što se ljudi najviše žale predsedniku opštine. Predsednik opštine je lice koje drži sve te konce u rukama i za koje se misli da će nešto moći rešiti. A drugo, to su ličnosti koje su afirmisane i od kojih se očekuje da te probleme reše. A, recimo, neka komisija za žalbe to reši ili ne reši.

A, sad, zašto se ljudi mnogo žale na postupke oko zapošljavanja? Posle rata, kao što znate, dok smo vodili politiku privređivanja kad dinar nije mnogo značio i rentabilnost nije imala neku svoju afirmaciju, tada smo imali malo radne snage. Preduzimali smo razne političke mere da bismo raznim preduzećima obezbedili radnu snagu. Sada, tako da kažem, u proizvodnoj orijentaciji, kada je rentabilnost počela da igra određenu ulogu u našem privređivanju, sada je problem radne snage došao do punijeg izražaja, to jest, na jednoj strani pritisak na rukovodstvo preduzeća da sa što manje radne snage da veći efekt, jer je

taj efekt sadržan u ceni roba. S druge strane, često puta smo politički zastupali političko-socijalni moment, tako da su ljudi koji su rešavali probleme zapošljavanja, bili u procepu. Ako zadrži neke radnike, ugrožava rentabilnost, a ako ga otpusti onda nastupi politički i socijalni problem. Neke komune i preduzeća koja su imala svoje perspektivne planove ta pitanja su rešavali na taj način što nisu pravili političke i socijalne probleme. Međutim, gde toga nije bilo ili gde je komuna imala manje sredstava, taj problem viška radne snage je teže rešavan. Ima tu jedan važan moment. Na primer, radni kolektiv, radnički savet rešava problem viška radne snage. I tu dolazi do izražaja određeni socijalni moment samih radnika, to jest, solidarnost radnika. Nije tu bilo dovoljno snage, odlučnosti, upornosti u rešavanju tih problema, jer i oni koji su odlučivali o otpuštanju pomisle da se to sutra može i njima desiti jer se proizvodnja svakim danom usavršava. Tamo gde rukovodeći ljudi nisu našli podrške u sindikalnoj podružnici, u radničkom savetu, oni su, često, sami rešavali problem radne snage gonjeni pritiskom rentabilnog poslovanja, šta je zakon, šta treba, itd. To, mislim, da nije za kritiku. Naprotiv. E, ljudi koji su sami rešavali te probleme, u takvoj situaciji, u takvoj atmosferi, pa još kombinovano nepravilnostima, nedovoljno javnosti, onda je to greška na kvadrat, a i tako se i odražava na ljude. Jer, naši ljudi se ne bune toliko ako nema nepravilnosti, oni se bune ako se nešto reši, ako se dovoljno ne objasni. To znači da nisu radni ljudi dovoljno informisani u preduzeću, da nije bilo određene javnosti pred radnim kolektivom. Jer, praksa je pokazala da svi, bez obzira, makar i najteži problemi ako imaju javnost u preduzeću, i ako su se svi faktori u preduzeću založili za to da i objasne, mogu da se reše. U takvim slučajevima ljudi sa svojim žalbama i tužbama nisu išli dalje od svojih preduzeća. Međutim, u najviše slučajeva ljudi su išli dalje, to jest, u slučajevima gde je bilo samovolje, samodržaštva, tamo gde nije bilo savesnog prilaženja jednom problemu, gde nije bilo dovoljno javnosti u rešavanju, gde nije bilo maksimuma pravednosti. Prema tome, iz toga se može izvući zaključak da u svakom slučaju, kada se rešavaju neki problemi ljudski, oni moraju da imaju svoju širinu i svoju javnost, dovoljno političke osetljivosti, demokratičnosti, itd. Tamo gde toga ima, žalbe ne idu na više forume. A takvih žalbi ima mnogo baš tamo gde nisu ovi elementi zastupljeni. Uzmimo, na primer, problem stanova. Neverovatno je koliko ima mnogo žalbi što se tiče stanova. Ali, za to ima objektivnog razloga. Naši gradovi su rasli posle rata velikom brzinom, međutim, društvo nije moglo istim tempom obezbediti toliki broj stanova. Zatim, čitav niz preduzeća u našoj privredi nema mnogo sredstava za izgradnju stanova, tako da neka preduzeća koja imaju po 300 do 400 radnika, godišnje izgrade 5 do 6 ili 10 stanova. A njih 200 traže stan, i eto tu problema. Razume se da se 200 ne može zadovoljiti i rukovodstvo preduzeća se nađe pod određenim pritiskom. A preduzeće mora da ima stručnu radnu snagu. Onda oni najpre obezbeđuju stanove stručnoj radnoj snazi. Međutim, jedanput da se to i otrpi, ali ako se to ponavlja iz godine u godinu, onda to teško pada onim drugim radnicima koji tu rade već desetine godina. A drugo, ima tu i zloupotreba. Jer, mnoge stvari se kriju iza toga da se stanovi dodeljuju stručnjacima. Ali, ako je unet element otvorenosti, javnosti, pravednosti u rešavanju tih problema, onda se nema kud. Toliko se ima, i, gotovo. Onda se samo može zahtevati da se više ulaže u izgradnju stanova.

Kao predsednik Komisije za društveni nadzor imao sam ovakav slučaj, ovde iz Beograda. Došao mi jedan radnik i kaže da radi u jednom preduzeću 15 godina, a njegovo preduzeće je izgradilo toliko i toliko stanova. Onda me moli da odem u kuću koju je njegovo preduzeće izgradilo da proverim koliko ima u toj kući onih koji su u radnom odnosu s tim preduzećem, pa ću onda videti kako se dele stanovi. Jer, on kaže da oni koji nisu u radnom odnosu s preduzećem, a dobili su u toj kući stanove, dobili su ih po raznim vezama rodbinskim, prijateljskim itd. Taj čovek, dotični, koji je to kritikovao ostao je bez posla, prijavio se Berzi rada i traži zapošljenje i to već nekoliko meseci. A uzročnik svega toga, pozvat je među četiri zida, u političko rukovodstvo preduzeća, s njim se malo porazgovaralo, dobio je malo i ukora, itd., međutim, on je ostao i dalje da radi na tom poslu.

Mislim da kad ta pitanja već dobiju javnost, treba ih javno i rešavati, a isto tako postupati i s ljudima koji su uzročnici tih grešaka. Jer, mi grešimo ako sa čovekom, uzročnikom neke žalbe, humano postupamo, pa mislimo da on ima zasluga i da ne treba sad to da udaramo na sva zvona. On je već izašao na javnost time što je izazvao ljude da se žale na raznim nivoima. Prema tome, treba pravdu sprovesti i prema onome koji je izazvao nepravdu, prema njemu treba primeniti isti aršin, istu meru kao i prema svakom drugom. Jer ako bi i on došao, da se tako oštro izrazim, ako bi i on došao na Berzu rada da traži zapošljenje, kažem vam da bi on onda razmišljao o svojim postupcima. Ja mislim da ne može biti dva aršina u merenju pravde, jedan aršin za uzročnika žalbe, a drugi aršin za onoga koji se žalio. S tim jedanput moramo raščistiti i ujednačiti naša gledišta, svih nas, na svim nivoima, po svim linijama.

Ima i ovakvih problema, a kad je reč o preduzećima, jer iz preduzeća ponajviše dolaze žalbe. Rukovodeći ljudi u preduzećima su, ma-

nje-više, ljudi iz revolucije, ljudi koji su se afirmisali izgradnjom svojih preduzeća, ljudi koji su povezani sa svim političkim nivoima, ljudi koji su postali određen simbol u svom preduzeću, oni su svojim ugledom svuda otvorili vrata svojim preduzećima. Međutim, boraveći deset i petnaest godina na jednoj istoj dužnosti, on počinje da gubi politički osećaj za ljude, osećaj za pravednost, jer, nekako, ispada kao da je on jedini borac za socijalizam itd. Na neki način mi zaštićujemo te rukovodeće ljude jer znamo da su to zaslužni ljudi. Ali, kad je reč o pravednosti, onda ona mora da bude jednaka i prema radniku, i službeniku, i rukovodećem čoveku u dotičnom preduzeću, ustanovi itd.

Drug koji je pre mene diskutovao spomenuo je problem obustave rada u našim preduzećima. Za mene, to nije baš tako ni jednostavna, ni sitna stvar. U tome nema političke pozadine. Ali, šta ima? Ima gluhoće za osetljivost radnih ljudi u tom preduzeću. To je jedno. Drugo, ima slučajeva da ljudi obustavljaju rad zbog toga što su ostvarili mala primanja, a nije im objašnjeno zašto su ostvarili mala primanja. Negde, pak, zakidaju se primanja, opet zbog nekih viših interesa preduzeća, i to se radnim ljudima ne objašnjava. Ili, recimo, ima slučajeva da radni kolektiv ostvari proizvodnju, prebaci je za 100% ili više, a za to ne dobije adekvatnu raspodelu i to im se ne objasni. U jednom preduzeću su ljudi prebacili za 120% proizvodnju. Pre su oni za svaki mesec primali dohotke prema proizvodnji. Za jedan mesec nisu dobili prema učešću, jer roba nije realizovana. Međutim, radnicima nije objašnjeno da je roba nerealizovana i da zbog toga nisu mogli dobiti prema učešću u proizvodnji. Oni, onda, obustave rad. Tek tada su se sakupili faktori izvan preduzeća i iz preduzeća da vide u čemu je problem. I naravno, odmah su našli rešenje. E, onda je počela diskusija ljudi koji su učestvovali u obustavi rada. Oni su zaključili da do svojih prava mogu doći samo tim putem, to jest, obustavom rada. To je nemoguće, i, po mom mišljenju, to je neprihvatljivo kao metod u našem sistemu. A to znači da moramo iznaći određene propise ili određene objektivizirane instrumente kojima moramo naterati rukovodeće ljude u preduzeću da oni u određenom roku moraju rešavati određene probleme radnih ljudi. Još nešto ću reći o obustavi rada. Nije samo stvar u tome što se radnici nedovoljno politički informišu. Ima stvari koje teraju čoveka na razmišljanje zašto je neko obustavio rad. U jednom preduzeću nedavno je obustavljen rad. I to je obustavilo rad odeljenje koje ostvaruje visoka primanja. Najniža primanja su 40.000.— dinara, a kreću se i preko 70.000.— dinara. Prema tome, nije razlog u malim primanjima ili zakidanju primanja. U čemu je razlog? Ostala odeljenja u tom preduzeću radila su po učinku, ovo odeljenje radilo je po času. Na kraju godine, kad se vršila raspodela viška ovi nisu učestvovali u toj raspodeli, pošto oni imaju satninu i normu. Onda se oni jednostavno dogovore da protestuju i da obustave rad, da bi na taj način primorali preduzeće da i oni učestvuju u raspodeli. Znači, tu je problem, u nepolitičkom delovanju, nedovoljnom objašnjenju. Jer, da je neko došao i objasnio im da oni ne mogu da učestvuju u raspodeli to se ne bi desilo. Posle obustave rada oni su im to i objasnili. Na to su radnici odmah nastavili rad. Zato se zalažem da Savezna skupština i ovaj Dom donese određene instrumente i zauzme određene stavove o svim pitanjima. Tako ćemo se osposobiti da otkrivamo i otklanjamo uzroke ovim pojavama, a onda će ih i biti manje.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč drug Arnold Rajh, savezni sekretar za pravosuđe.

Arnold Rajh *savezni sekretar za pravosuđe:*

Uzimajući reč u diskusiji o izveštaju Komisije za predstavke i žalbe ovog skupštinskog Doma hteo bih da potvrdim da je Komisija iznela niz veoma značajnih pitanja. Ona su veoma značajna ne samo za rad Komisije već i za rad niza državnih organa i samoupravnih organizacija koji odlučuju o pravima i obavezama građana i organizacija. Pri razmatranju ovog pitanja treba imati u vidu da pored Komisije Savezne skupštine niz drugih organa, od federacije do opštine, primaju razne predstavke i pritužbe. Isto tako, treba imati na umu da i niz društveno-političkih organizacija na raznim nivoima primaju izraze nezadovoljstva o radu i odlukama državnih organa i organizacija i njihovim konkretnim radom i odlukama.

Pošto se u suštini slažem s načinom rada Komisije koji se predlaže u Izveštaju i mnogim zapažanjima i ocenama koje su date namera mi je da svoje izlaganje ograničim na neka pitanja koja se odnose na rad sudova o čemu se na više mesta govori i u Izveštaju. Hteo bih, naime, sa svoje strane, da pomognem da se jasnije sagledavaju problemi i slabosti u radu sudova koji su od značaja za njihovu pravilnu ocenu.

U prvom redu, hteo bih nešto da kažem o problemima radnih i stambenih sporova kao pitanjima radnog čoveka naše zajednice, pa zbog toga imaju i širi društveno-politički značaj. Rešavanje radnih sporova od strane sudova, po svom broju, ne predstavlja poseban problem, jer je takvih sporova kod sudova u 1962. godini bilo svega 13.559. Najveći broj ovih sporova potiče iz osnova raznih neisplaćenih davanja (prekovremeni rad, razne druge naknade, itd.) a manji deo, uglavnom nešto ispod jedne četvrtine svih radnih sporova, odnosi se na pobijanje zakonitosti otkaza radnog odnosa.

Relativno manji broj radnih sporova u uslovima sve veće zaposlenosti pokazuje da se niz nesporazuma konačno i dobro rešava unutar samih radnih organizacija delovanjem društvenih organa samouprave, intervencijom inspekcija itd. Pada u oči da je broj radnih sporova u veoma razvijenim područjima mali, a u nekim nerazvijenim područjima nesrazmerno visok. Tako, na primer, u 1962. godini u Sloveniji su sudovi imali svega 349 radnih sporova, dok je u isto vreme u Crnoj Gori bilo 721, u Makedoniji 1.378, na Kosovu i Metohiji 600, itd.

Sasvim je sigurno da je veći ili manji broj radnih sporova zavisan od veće ili manje organizovanosti u samim radnim organizacijama, većeg ili manjeg učešća organa samoupravljanja u raspravljanju i ispitivanju raznih nesporazuma, stepena u kome dolazi do izražaja aktivnost sindikalnih organizacija, inspekcija i sl.

Ovom prilikom hteo bih da skrenem vašu pažnju na jedno pitanje koje se i u Izveštaju Komisije pominje. Naime, u krugovima pravosudnih organizacija, a i u našoj široj javnosti, izazvalo je velike diskusije pitanje do koje mere sudovi treba da ulaze u ispitivanje opravdanosti razloga za otkaz u radnim odnosima. Pitanje se upravo svodi na to da li bi sudovi trebalo da ulaze u pitanje utvrđivanja istinitosti činjenica na kojima se zasnivaju razlozi za otkaz. Izveštaj Komisije pledira za to da se sudovima daju takva ovlašćenja.

Postojeći Zakon o radnim odnosima ovo pitanje nije izrično i na nesumnjiv način rešio, tako da sudska praksa nije ujednačena ne samo kod nižih sudova već i kod vrhovnih sudova. Ovo pitanje se već nekoliko godina postavlja, iznose se argumenti za jednu ili drugu soluciju. Ti argumenti imaju svog opravdanja i svoju društvenu vrednost. Ne bih hteo da podrobnije iznosim razloge koji se iznose za ove solucije, ograničiću se samo na osnovne razloge i najbitniju argumentaciju.

Za potpuno ispitivanje pravog stanja stvari govore razlozi da u praksi radnih i drugih organizacija postoje izvesni slučajevi, koji nisu toliko česti, kada se radniku otkazuje u formalno zakonitom postupku a da se, ipak, u suštini radi o birokratskom i nehumanom odnosu prema radniku. Tako se u razlozima iznose neistinite činjenice za otkaz, na primer, da se ukida radno mesto, pa se nakon kraćeg vremena ponovo uvodi to radno mesto i dovodi novi radnik, a razlozi su u suštini u tome što je radnik vršio konstruktivnu kritiku ili činio nešto što nije bilo po volji rukovodstvu radne organizacije itd.

Naše zakonodavstvo daje sudsku zaštitu i manje značajnim odnosima i pravima, pa je po tom mišljenju neshvatljivo pa čak i nedopušteno, da radnik ne bi dobio punu zaštitu uključujući i sudsku, kada drugu zaštitu ne može da dobije. Uostalom, posle ukidanja arbitražnih veća, radniku je ostala samo sudska zaštita, pa, ako je ne dobije kompletno i potpuno, onda, samo formalna ispravnost postupka ne daje mu nikakvu garantiju.

Suprotni razlozi govore o tome da protivno želji kolektiva niko ne bi mogao ostati njegov član, a najmanje je moguće to snagom sudske odluke. Radne i druge organizacije, koje rade i posluju na principima dohotka i rentabilnosti, ne mogu se snagom sudske odluke prisiljavati da prihvate za člana kolektiva radnika koji ne ispunjava određene radne uslove u kolektivu. To je sada posebno teško zamisliti kada se zbog ovog načina privređivanja radni kolektiv razbija i na radne grupe čiji lični dohoci su zavisni od radnog efekta te grupe, a ne samo od radnih uspeha čitavog kolektiva. Iznose se razlozi da se u sudskom postupku teško mogu utvrditi pravi razlozi i pravo stanje stvari o razlozima otkaza. Sa tih razloga zagovornici ovog stava smatraju da domen sudske zaštite treba da se ograniči na to da sudovi obezbede da svi u zakonu predviđeni faktori (direktor i drugi organi društvenog upravljanja) daju svoju odgovornu reč kroz sudelovanje u postupku o otkazu i da su unutrašnje snage u organizaciji dovoljne da radnika obezbede od birokratskog i nehumanog odnosa prema radniku.

Eto, to su dileme koje stoje pred sudovima.

Nesumnjivo je da je naša društvena i politička praksa na svim poljima naše aktivnosti pokazala da su unutrašnje snage veoma sposobne da razrešavaju razna neslaganja i sukobe. Posebno je to slučaj u radnim organizacijama gde vlada solidarnost i humani duh u odnosima u kolektivu, što je sigurno obezbeđenje za najljudskiji i najefikasniji način razrešavanja mnogih krupnih problema, pa i problema oko birokratskog i nehumanog odnosa prema pojedincu. Sigurno je da naša nastojanja u svakodnevnom političkom i praktičnom radu treba i nadalje razvijati u pravcu jačanja unutrašnjih i demokratskih snaga u kolektivu da bi što manje dolazilo do izražaja administrativno uplitanje u unutrašnje odnose i u radnim organizacijama kao značajnim i osnovnim ćelijama našeg društva. Međutim, u svakodnevnom životu i radu, i pored delovanja unutrašnjih snaga, dolazi do nehumanih i birokratskih postupaka koji prolaze i kroz organ radničkog samoupravljanja. Ostaviti da se ovi problemi rešavaju isključivo političkim intervencijama, ne dati sudsku zaštitu, koja je našim zakonima obezbeđena, predstavljalo bi, po mom mišljenju, nedovoljno obezbeđenu situaciju radnog čoveka.

Značaj ispitivanja istinitosti razloga za otkaz ne treba tražiti u tome da radnik prinudno

bude vraćen u kolektiv. Ova zaštita bi trebalo da se ogleda, u krajnjoj liniji, na obavezi radne organizacije u materijalnom obeštećenju neskrivljene štete koja proizlazi iz nezakonitog otkaza, a što je još važnije, da pri zapošljenju u novom kolektivu neistiniti razlozi za otkaz ne bi predstavljali smetnje.

Mislim da bi bilo veoma poželjno kada bi se u Zakonu o radnim odnosima na ovim pozicijama ovo pitanje adekvatno razrešilo i na taj način bi se mnoge nesuglasice u životnoj praksi radnog kolektiva otklonile, a istovremeno i prekinula lutanja sudske prakse o ovom pitanju.

Drugo pitanje o kome želim da govorim, koje je pokrenuto i u materijalima o kojima raspravljamo, su problemi koji proizlaze iz stambenih sporova. U materijalima Komisije posebno je ukazano na problem neizvršenja sudskih presuda. Ove pojave u velikoj meri se štetno odražavaju na poverenje građana u rad sudova i u obaveznosti zakona i propisa. Činjenica je da i pored jasnih propisa i pravnosnažnih sudskih presuda u praksi se često ne ide na izvršenje sudskih odluka iz socijalnih razloga, ponekad i zbog nekih objektivnih razloga, a posebno ima slučajeva kada se sudske odluke u ovim sporovima bezrazložno ne sprovode.

Propisi Zakona o stambenim odnosima predviđaju ponekad takva rešenja koja u određenim situacijama predstavljaju nužne materijalne preduslove. Tako treba stanaru radi prinudnog iseljenja obezbediti odgovarajući stan ili nužni smeštaj, naročito kada se radi o nedisciplinovanom stanaru ili sustanaru, na primer, zbog neplaćenja stanarine, zbog smetanja drugih stanara i slično. Takve presude sudova retko se izvršavaju, jer niko ne obezbeđuje takvom stanaru nužni smeštaj, pogotovo kada je stan iz koga treba iseliti u stambenoj zajednici ili društvenoj svojini. Opštinske zajednice teško se odlučuju zbog nedostatka materijalnih uslova i sredstava da iz svojih fondova izdvajaju za ove potrebe, zbog čega izvestan broj sudskih presuda ostaje neizvršen. Slična i možda teža situacija je u slučajevima kada na osnovi odluka opštinske arbitražne komisije treba smestiti bračnog druga, u slučaju razvoda braka, radi iseljenja iz zajedničkog stana bračnih drugova.

Prilično je čest problem privatnih sopstvenika porodičnih stanova, koji traže useljenje u svoj stan u slučaju iseljenja člana kolektiva kome je njegova radna ili druga organizacija dodelila stan u novogradnji, pošto po zakonu ima pravo prvenstva na useljenje. Ove organizacije i ustanove uložili su znatna sredstva za izgradnju stanova za članove svog kolektiva, pa smatraju, ne bez razloga, da treba da imaju mogućnosti da raspolažu sa stanovima u kojima su do tada stanovala ova lica kojima je iz sredstava organizacija dodeljen stan. Zbog toga ove organizacije čine razne fiktivne razmene da bi došli do ovog stana, što opet ide na uštrb zakonitog prava privatnog sopstvenika na prioritetno pravo useljenja u svoju sopstvenu kuću.

Neka izvršenja sudskih presuda u stambenim stvarima je teško prinudno izvršiti, jer, ima slučajeva da od podnošenja tužbe sudu do pravnosnažnosti presude protekne duži period vremena pa se prilike znatno izmene. Ima u praksi slučajeva kada treba celokupnu porodicu iseliti u nevreme, usred zime, pa sudovi odlažu iz humanih razloga prinudno iseljenje, na šta ima prilično pritužbi onih lica čije je pravo na useljenje utvrđeno pravnosnažnom sudskom presudom.

U nekim odborima ove Skupštine bilo je dosta govora o neizvršenju sudskih odluka. One se uglavnom svode na prinudno izvršenje u stambenim stvarima, dok u drugim slučajevima izvršenje sudskih odluka se uglavnom vrši i pravilno i blagovremeno.

Naveo sam ovo nekoliko primera i pojava iz prakse sudova da skrenem vašu pažnju na delikatnost ovog dela sudskog rada. Time nisam hteo da kažem da je baš svaki slučaj takvog karaktera, što se vidi i iz raznih pritužbi koje stižu i organima pravosuđa pa i Saveznom sekretarijatu za pravosuđe.

Ima izvesnih pitanja iz stambenog zakonodavstva koja nisu na jasan način rešena ili je životna praksa ukazala da bi neka pitanja trebalo na drugačiji način rešiti, no, ja o njima danas ne bih hteo da govorim jer smatram da će najavljeni novi propisi iz ove oblasti ove probleme otkloniti.

U mnogim pritužbama i predstavkama građana ima dosta opravdanih pritužbi na spor rad sudova. Nemam nameru da ovom prilikom dublje ulazim u razloge ove slabosti sudova, jer to iziskuje dublje i svestranije sagledavanje problematike metoda sudijskog rada i čitav kompleks pitanja oko preduzimanja mera ne samo na zakonodavnom planu, već i na planu sistematskijeg rada na uzdizanju i osposobljavanju kadrova u sudovima. I ovde postoje objektivne teškoće i subjektivne slabosti. U veoma velikom broju slučajeva potrebno je radi donošenja pravilne i zakonite odluke sprovesti komplikovan dokazni postupak da bi se utvrdilo pravo stanje stvari i istina, što veoma često odugovlači sudski postupak. Proučavanje ovog pitanja ukazuje, međutim, da ima dosta slučajeva da je trebalo brže delovati i da su sudovi odugovlačili postupak zbog nedovoljnog poznavanja zakona, zbog nepoznavanja principijelnih stavova koji su zauzeti o pojedinim spornim pitanjima od strane viših sudova, kao i da sudovi nisu dovoljno ovladali poznavanjem propisa o postupku zbog čega je došlo do ne-

potrebnog odlaganja pretresa i rasprava i znatnog odugovlačenja postupka. S druge strane, na brži i efikasniji rad sudova delovalo je i odsustvo bilo kakvih propisa, propisa koji su prevaziđeni i ne odgovaraju stepenu razvitka društvenih i privrednih odnosa, itd.

Skraćivanje sudskog postupka predstavljalo je stalnu brigu pravosudnih organizacija i na tom polju postignuti su i određeni rezultati koji, ipak, u suštini, do kraja ne zadovoljavaju. Tako je u krivičnim predmetima u 1960. godini kod prvostepenih sudova završeno 26,6% predmeta, a u 1962. godini 33,4%, a preko tri meseca ovi sudski postupci trajali su u 1960. godini 33,8%, a u 1962. godini 266%. U parničnim predmetima kod prvostepenih sudova u 1960. godini završeno je 22,9% predmeta, a u 1962. godini 30,6, dok je preko tri meseca u 1960. godini postupak završen u 45,1%, a u 1962. godini 35,5%. U upravnim sporovima u 1960. godini do tri meseca trajao je postupak u 17,4%, a u 1962. godini 29,8%. Kada se ovome doda da postupak pred višim sudovima povodom žalbe traje nekoliko meseci, sve to ukazuje da sudski postupci u nekim slučajevima traju godinu i više dana, posebno u slučajevima kada dolazi do višestrukog ukidanja prvostepenih presuda i ponovnih suđenja, što je naročito slučaj u parničnim predmetima.

Kao što je već rečeno, u sudovima postoje znatne rezerve koje treba koristiti, osavremeniti i usavršiti metod rada i sredstva rada, osavremeniti proceduru, posebno propise o sudskim postupcima, do mere da se sudski postupci skrate do granice koju dozvoljava donošenje pravilne i zakonite presude.

Komisija SIV-a za pritužbe i žalbe prima godišnje blizu 10.000 raznih zahteva da bi se neke nepravilnosti u radu raznih organa ispravile. Isto tako, Kabinet Predsednika Republike prima znatan broj predstavki s istim traženjima i zahtevima.

Sve analize ukazuju da se uglavnom ocene koje su date u izveštaju skupštinske komisije podudaraju s ocenama drugih organa koji primaju predstavke. Možda bi trebalo upozoriti na činjenicu, koja je u izveštaju konstatovana, da broj predstavki Saveznoj skupštini opada, a slična je situacija i kod drugih organa federacije. Pored razloga koji se navode u izveštaju, nalazim da se građani više obraćaju lokalnim organima, jer se obraća sve više pažnja ovakvim zahtevima. Nalazim da bi trebalo preporučiti lokalnim organima da poklone još veću pažnju predstavkama građana u kojima se ukazuje na nepravilnosti, čime će ne samo organi federacije biti rasterećeni, već će se pojačati poverenje u njihov rad i delovanje, a time i njihov politički autoritet.

Bez obzira što jedan deo predstavki govori o nepravilnostima koje ne postoje, što se u nekim zahtevima postavljaju traženja koja nisu u skladu sa zakonskim pravima pojedinaca i organizacija, što se u nekim predstavkama postavljaju zahtevi koji nisu u skladu s našim faktičnim mogućnostima, ipak ovako široka mogućnost podnošenja raznih predstavki i korišćenja ovog sredstva ima dvojaki značaj.

Preventivni značaj ove stvari vidim u tom što se omogućuje odgovornim faktorima da sagledaju sve nepravilnosti kako ih građani i organizacije vide i osećaju, pa, u krajnjoj liniji, da se u opravdanim slučajevima nepravilnost ispravi. S druge strane, širina mogućnosti za izražavanje nezadovoljstva je još jedan instrument u bogatim formama naše socijalističke demokratije u čijem centru pažnje se nalazi čovek i građanin, korišćenje njegovih zakonitih prava i pravilno vršenje obaveza i dužnosti građana i organizacija utvrđenih u našim zakonima.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Određujem odmor od 10 minuta.

(Posle odmora)

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Da nastavimo rad. Ima reč drug Rista Mihailović.

Rista Mihailović *(Izborna jedinica Lazarevac):*

Drugarice i drugovi poslanici, pokušaću da ovu moju pripremljenu diskusiju skratim, odnosno da ne ponavljam ono o čemu su drugovi već govorili.

Pre svega, slažem se s konstatacijom da žalbe i po broju, vrstama i problemima upozoravaju. Takođe se to odnosi i na usmene žalbe, kao i diskusije na konferencijama, skupovima, u kolektivu organa upravljanja gde su isticane nepravilnosti. Ti problemi nas upozoravaju da o njima moramo voditi računa, i u ovom Domu, a i svuda. Na primer, kada se donose društveni planovi i drugi značajniji akti koji se tiču našeg ekonomskog i društveno-političkog razvitka.

Drugo, u ovim žalbama se javlja još jedan problem. Te žalbe ukazuju da u privrednim organizacijama nema brige o ljudima i o njihovim problemima, o tome ne vodi računa ni kolektiv ni pojedinci, a ni grupe radnika. Znači, nije problem samo u birokratskim tendencijama ljudi koji se nalaze na odgovornim položajima, mestima, organima upravljanja itd., nego su to izvesne tendencije koje narušavaju humanizam, drugarstvo, kolektivnu solidarnost radnika itd. Mislim da razvijanje jednog ovakvog odnosa u kolektivu nije u suprotnosti s principom nagrađivanja prema radu, mada tu ima vrlo često i nerazumevanja. Otuda se ukazuje potreba da treba razvijati i negovati kolektivnu solidarnost i humanizam i sve ono

što treba da krasi našeg čoveka. Treba da se borimo da svaki radnik ostvaruje i svoju upravljačku i proizvođačku dužnost.

Drugo, možda ovo nije direktno povezano s ovim problemom o kojem danas diskutujemo, ali, čini mi se, da ima nepravilnosti i na planu materijalnog trošenja, ulaganja, zapravo, ima negativnih, lokalističkih pojava a koje nisu u skladu ni s našim sistemom. To je složen problem koji bi trebalo Savezno veće češće da postavlja na dnevni red i da se traže rešenja za to.

Prilikom analiziranja žalbi ima prilično žalbi koje odražavaju objektivno naše nemogućnosti. Ako taj moment nemamo stalno na umu mogli bismo da u našim kritikama dajemo pogrešne ocene. Ne treba svrstati objektivne i subjektivne slabosti u jednu torbu, pa da sve kritikujemo kao birokratizam, slabost naših ljudi, a ne da su te žalbe odraz naše trenutne ekonomske mogućnosti i stanja. Ali, ja ne želim nikako da umanjim tu dozu birokratizma, neljudskih odnosa i svih onih negativnih pojava koje se odražavaju direktno na čoveka.

Ovde je bilo reči da se u statutima radnih organizacija i u pravilnicima obezbedi poštovanje ličnosti čoveka. Ja mislim da bi trebalo i političkim merama i drugim društvenim snagama organizovanije i odlučnije se boriti protiv raznih nesocijalističkih pojava. Isto tako, ima slabosti u organizaciji, kadrovskom sastavu, u samoj službi koja razmatra žalbe i pritužbe. Ta služba je neefikasna, često se radi i o autoritetu te službe, kvalifikovanosti kadra koji radi u tim službama, a drugo, postoji i problem sinhronizacije tih službi. Na nizu mesta se pretresaju žalbe, međutim, trebalo bi sve te službe objediniti i sinhronizovati, pa iz čitavog tog rada, izvući određene zaključke. O tome se mora bolje i više voditi računa.

Rekao bih nekoliko reči o javnosti i otvorenosti rešavanja žalbi građana i radnika. Radi se o obezbeđivanju javnosti u rešavanju ovih problema, mobilnosti kolektiva, organa samoupravljanja, i uopšte javnog mnenja. Treba iznositi javno negativne pojave i tendencije. Za to treba obezbediti učešće kolektiva i organa samoupravljanja. Žalbe pojedinaca trebalo bi da se pretresaju u samoj ekonomskoj jedinici, u organu upravljanja itd., u privrednoj organizaciji. Sve ovo mora biti stalno prisutno u radu opštinskih i sreskih skupština. Imamo iskustva da kadgod su se raspravljale žalbe, i uopšte negativne pojave, u privrednim organizacijama da su uvek nađena najbolja i najkonkretnija rešenja. Prilikom konkretnog rešavanja pojedinih žalbi mislim da je najefikasnije sredstvo da se, kao što sam već istakao, obezbedi javnost u onoj sredini odakle i potiče autor žalbe. Bilo da se radi o anonimnoj žalbi, bilo o potpisanoj žalbi. Na taj način ćemo postići da svi ljudi koji učestvuju u javnom raspravljanju, uz prisustvo onih koji se žale, počnu da razmišljaju o svojim postupcima. Svako će onda biti svestan da će svaki njegov birokratski, neljudski stav ići na javnu raspravu u kolektivu gde živi i radi. To ima značaja s još jednog stanovišta. Ukoliko su žalbe, primedbe i kritike neopravdane, neosnovane, poluistinite itd., a taj broj žalbi nije mali, one će se na najrealniji, najtačniji način profiltrirati aktivnim učešćem ljudi koji poznaju stanje i probleme i najistinitije donose zaključke i potrebna rešenja. Drugo, na taj način će se postići da oni koji se žale, vode računa o istinitosti svojih navoda i da će se o tome raspravljati u kolektivu. To će biti ujedno i društvena kontrola samog kolektiva.

U dosadašnjem načinu raspravljanja i preduzimanju određenih konkretnih mera u vezi sa žalbama nije bilo dovoljno javnog raspravljanja i to je imalo i moralne i materijalne određene posledice. Mislim da se isuviše zadržava na raznim komisijama, potkomisijama i o tim problemima se diskutuje u vrlo uskom krugu ljudi. Odnosno, rešava se na uskom koloseku, bez učešća javnosti, a što se negativno odražava na političke organizacije i organe upravljanja. Vrlo često oni se mimoilaze, kao i radni kolektivi. Često se ukazuje da se prilikom birokratskih postupaka srećemo s vrlo odgovornim ljudima, sa stručnim kadrom. S jedne strane govori se o njihovim birokratskim odnosima prema ljudima, a s druge strane, podvlači se njihova sposobnost kao stručnjaka i kao rukovodioca, da su oni nezamenljivi, a ako se smene to će imati određenog odraza u proizvodnji, u komuni i tome slično. Mislim da će javna diskusija pomoći odgovarajućim organima i organizacijama da se najefikasnije uključe u probleme i da na to ukažu pojedinim ljudima koji su iz ovih ili onih razloga skloni birokratizmu i birokratskim shvatanjima u odnosu prema ljudima. Teško je naći stručnjaka i rukovodećeg čoveka koji bi se oglušio prema javnoj kritici i kome ne bi takva konstruktivna kritika pomogla u ispravljanju njegovih stavova. Treba se obezbediti od izvesnih pojava, na primer, ako se radnik žali da se njegova žalba ne rešava i da o njegovoj žalbi ne odlučuju ljudi na koje se on žali. Mislim da se treba boriti protiv onoga što sadrži i narodna izreka »Kadija te tuži, kadija ti sudi«. Mislim da treba pokrenuti pitanje sankcija, preduzimanja konkretnih mera prema ljudima koji krše našu zakonitost i svojim postupcima vređaju ličnost čoveka.

Kao što sam već naglasio, mali broj ljudi se poziva na odgovornost za učinjene postupke. Ili ako se to čini onda su i te mere toliko neefikasne, nevaspitne i neodređene da ne doprinose efikasnijoj borbi protiv raznih zastranjivanja. Vrlo često se time ljudima obrazlaže i čini se sve da se ublaži problem, pa se zato i dešava da isti ljudi ponavljaju svoje greške. A ima ljudi koji po svom shvatanju i načinu

rukovođenja su takvi da ne bi mogli ni da budu na određenim odgovornim mestima, jer su to ljudi koji ne mogu i neće da uspostave ljudske odnose.

Kada ukazujemo na opasnost od birokratizma i zastranjivanja uvek to činimo i skrećemo pažnju najodgovornijim drugovima u privrednim organizacijama, političkim rukovodstvima, rukovodstvima opštine, uprave, ustanove itd. Mislim da taj problem i kod njih postoji. Ali, na žalost, oni su često i nosioci izvesnih tendencija.

Mnogi radnici se teško probijaju do radničkih saveta s određenim zahtevima, žalbama i molbama. Često je onemogućeno da se u opravdanim slučajevima ljudi žale i iznose svoje teškoće. Premeštanje s posla na posao i otpuštanje radnika su, po mom mišljenju, isto tako problemi koje treba sagledati. Mislim da su velika prava data pojedincima u ekonomskim jedinicama. Mislim, poslovođama, šefovima odeljenja i drugim. Te ljude bi trebalo više obavezati da se oslanjaju na mišljenje kolektiva, mišljenje organa upravljanja, političkih organizacija, da se više obezbeđuje javnost u njihovom radu, da se odstrani protekcija, lične veze, simpatije, itd. Često su radni ljudi u zavisnosti od jednog jedinog čoveka i pored naših pozitivnih zakona i propisa.

Na kraju, zalažući se za javnost, otvorenost i prisutnost kolektiva u rešavanju žalbi i predstavki ja kažem da nemam iluzija. To je složen i težak put. Svakako da u tome ima raznih teškoća. Međutim, po primerima otvorenosti i javnosti u rešavanju i otklanjanju raznih slabosti i dosadašnja iskustva upravo govore o zrelosti naših ljudi da su sposobni da prema svakoj negativnoj tendenciji pravilno zauzimaju stavove i da se prema njima i pravilno odnose.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč Ivan Ros, poslanik.

Ivan Ros *(Izborna jedinica Murska Sobota):*

Drugarice i drugovi poslanici, već nekoliko godina se sve više poklanja pažnja pitanju predstavki i pritužbi i to ne samo u Saveznoj skupštini, već i u skupštinama socijalističkih republika. Ova zabrinutost proizlazi iz problema nesrazmerno velikog broja opravdanih, pa i neopravdanih, predmeta koji u vidu predstavki stižu raznim organima. Problem je utoliko veći što se u apsolutno velikom procentu zaobilaze najniži organi, organi u komunama koji su meritorni da u prvom redu kao najkompetentniji rade na tome da do predstavki i pritužbi ne dođe, a ako već dođe oni bi trebalo prvenstveno da ih rešavaju, njima se za konačno odlučivanje i šalje najviše pritužbi i žalbi, ali, na žalost, one dolaze od gore, a ne neposredno.

U izveštaju, a posebno u izlaganju druga Zlate Biljanovskog izneti su podaci koji karakterišu predstavke i pritužbe po svojoj suštini, po tome ko ih šalje i zašto, kako se one rešavaju i u čemu su objektivne teškoće pri rešavanju, navedeni su uzroci koji potenciraju ovaj problem — nedovoljna savesnost u radu službenika i organa, nepoznavanje i nepoštovanje zakonskih propisa i slično. Isto tako, navedeni su primeri negativnih tendencija podnosioca predstavki i pritužbi, i, konačno, predložene mere šta bi trebalo učiniti da se ovaj problem ako ne reši, bar svede na neki, kako bi se to reklo »objektivni minimum«. Pretres ovog problema na današnjoj sednici od posebne je važnosti baš zbog toga što treba pronaći najcelishodnije predloge i rešenja za otklanjanje uzroka i svih negativnih pojava koje izazivaju tako veliki broj predstavki i pritužbi.

U svojoj diskusiji hteo bih nešto reći o nekim subjektivnim momentima koji imaju ne mali uticaj na problematiku koja se u izveštaju iznosi. Ako bismo hteli da se problemi koji se razmatraju u vidu predstavki i pritužbi smanjuju i prvenstveno rešavaju tamo gde su i ponikli, a to je u opštini, trebalo bi, u prvom redu, i u opštini nešto ozbiljnije preduzeti. Navešću situaciju koju sam zatekao u jednoj opštini. U toku devet meseci u prošloj godini, Komisija za predstavke i pritužbe opštinske skupštine primila je 36 predmeta. Osamnaest predmeta Komisija je primila od federacije, 14 od republike, 2 iz sreza, a samo 2 predstavke došle su neposredno ovoj Komisiji. Iz takve situacije proizlazi, ako se ne ide u detalje da postoji veliko nepoverenje u opštinske komisije. A ako se razmatra suština pojedinih predmeta uočava se da je opštinska komisija od 26 rešenih predmeta donela 16 ili 61% opravdano negativnih rešenja, jer predstavke, sa raznih razloga, nisu imale nikakvih elemenata za pozitivno rešenje. Znači da se prvostepeni organ ne zaobilazi samo usled nepoverenja, već i iz navike nekih građana da se žale višim organima, mada zato nemaju opravdanog razloga. Oni ne žele da koriste redovna pravna sredstva, očekujući da će na taj način uticati na odlučivanje odozgo. Da bi se smanjio ne mali broj ovakvih predmeta koji nas neopravdano opterećuju, bilo bi celishodno da se kad god se utvrdi da je predstavka i pritužba upućena direktno višem organu, takve predstavke i žalbe ne uzimaju u rešavanje, nego da se vrate podnosiocu s porukom da ih pošalje opštinskoj komisiji. Ako se na neki način rasteretimo takvih predstavki, mogli bismo se više založiti za ono što zaslužuje našu brigu pa da to efikasnije rešavamo.

Drugi problem u opštinama je u tome da se mnoge predstavke i pritužbe od viših organa šalju odgovarajućim opštinskim organima po vertikalnoj liniji, a tamo se o tim pred-

metima ne vodi posebna evidencija i teško je utvrditi koliko predstavki i žalbi u opštini uopšte ima, kakvog su karaktera i kako se rešavaju. Sa toga razloga, u opštinama se ne rade kompleksne analize ovog problema, ne formira se politika otklanjanja različitih slabosti, ne poduzimaju se efikasne mere i sankcije, a pošto se sve ovo ne čini, nepoverenje u lokalne organe još je veće i još više se opština zaobilazi i pritužbe se šalju višim organima. Postavlja se pitanje, da li ne bi bilo korisno da sve predstavke i pritužbe za koje treba da donese rešenje opštinska skupština ili njeni organi, šalju viši forumi direktno komisiji za predstavke i pritužbe opštinske skupštine, da ih ona, ako je potrebno, dalje šalje odgovarajućim službama opštinske skupštine, i, da vodi računa o njihovom rešenju. Praksa pokazuje da je briga o tome da se svaka pritužba i predstavka reši dosledno do kraja, nedovoljna. Ima zanimljivih primera sudbine nekih od ovih akata, a to se dešava pošto nema nikakve kontrole.

Po mišljenju mnogih, trebalo bi učiniti mnogo što-šta da bi se afirmisale pomenute komisije opštinskih skupština. Tome bi doprineli ne malo, već izneti proceduralni postupci, a najviše ako bi ove komisije i kadrovski zadovoljavale, što bi omogućilo da njihov rad bude efikasan. Na žalost, to kadrovsko pitanje nije još svuda najbolje rešeno, pa bi bilo nužno i u tom pravcu intervenisati.

Na kraju, imam još nekoliko predloga. Prvo, u opštinama bi trebalo više insistirati na ostvarenju službe pravne pomoći. Kad bi postojao ovaj organ i kad bi se davala pravna pomoć koja se predviđa, kada bi se ljudi na nju navikli, bilo bi manje neopravdanih pritužbi, manje predstavki, bilo bi više preporuka kojem organu treba da se građani obrate, kao i da li postoje razlozi za predstavku ili pritužbu. Sigurno bi došlo do korisne saradnje između službe pravne pomoći i komisije za predstavke i pritužbe, a u rad bi se unela veća pravna sigurnost.

Drugo, pitanje sankcija. Ne mislim da treba odmah kažnjavati, iako svi znamo da samo upozorenjem ne postižemo mnogo. Trebalo bi, po tim molbama, proveriti slabu delatnost navedenog organa ili službenika ili lica koje prouzrokuje iz bilo kojih razloga pritužbe i žalbe. Trebalo bi zahtevati i podržavati sugestiju za uvođenjem disciplinskog postupka, ili, čak smenjivanje s položaja ljudi kada to opšti interesi zahtevaju.

Treće, ako bi se pojedini slučajevi i problemi objavljivali u štampi, kako se to negde već i radi, manje kao kritika negativnih pojava, a više kao primer kako treba u pojedinim slučajevima postupati, to jest, izneti konstruktivnu kritiku, mislim da bismo time mnogo poboljšali situaciju.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč Muhamed Kešetović, poslanik.

Muhamed Kešetović *(Izborna jedinica Maglaj):*

Drugarice i drugovi, uzimajući riječ povodom izvještaja Komisije za predstavke i žalbe našeg Vijeća koji je upotpunila Komisija za društveni nadzor izvještajem o nekim oblicima kršenja zakonitosti želim naglasiti da je smisao ovoga, čini mi se, prevashodno u težnji da se ukaže na potrebu prevazilaženja, tu i tamo, zadržanih apstraktno-humanističkih shvatanja, pa prema tome, i gledanja na pitanja žalbi i predstavki građana, kao i da se afirmišu one ideje i pogledi koji ih smatraju krupnim pitanjima društveno-političkog sistema.

Takva shvatanja i pogledi formulisani su u našem Ustavu, a posebno u Programu SKJ. Koristim ovu priliku da se na nekim od njih zadržim, ukoliko su u vezi s izvjesnim pojavama iz prakse. Prije svega, kad je riječ o žalbama onda je očigledno da je riječ o onom s čime one koincidiraju, riječ je o čovjeku, o ljudima, o njihovim međusobnim odnosima. Ako pođemo od toga da za nas čovjek nije nikakva apstrakcija, da njega čini njegova ljudska djelatnost, njegova praksa koja je dio zajednice, društva, onda je to za nas, prije svega, problem naše društvene prakse, a ne nikakve apstraktno-humanističke bolećivosti za povredu prava nekih pojedinaca prema kojima možemo imati više ili manje naklonosti. Riječ je o činjenici da su u uslovima postojanja i afirmacije društvene svojine, društvenog planiranja, društvenog samoupravljanja i izrastanja kategorije dohotka kao i principa njegove raspodjele duboko ocrtane pretpostavke stvarnog oslobođenja ličnosti. U društvenim procesima omeđenim tim dimenzijama odvija se dinamično kretanje ka onom stanju koje je Marks nazvao »humanizacija prirode i naturalizacija čoveka«. Upravo iz tih procesa, iz prakse koja najnačelnije znači proces humanizacije rada izrastaju svi problemi naše savremenosti, problemi novih etičkih, humanih, kulturnih i drugih normi u međuljudskim odnosima.

Žalbe i pritužbe građana posmatrane iz tog aspekta, naročito posle pisma IK CK SKJ i poznatog govora druga Tita u Splitu, dobivaju formu, oblik otpora raznim postupcima u čijoj osnovi leži birokratsko-konzervativni duh koji nije u stanju da se prema kritici odnosi kao imanentnom delu moralne prakse socijalističkog društva. U tom sklopu, za nas dobivaju i specifičan značaj problemi čiji su samo izraz pritužbe, žalbe, prigovori i prijedlozi radnih ljudi. Drugim riječima, uzroci žalbi mogu biti jedan vrlo zanimljiv indikator deformisanja ne samo procesa humanizacije društva i pojedinca, već i one osnove koja te procese deter-

miniše. U tom svjetlu, veći značaj dobiva činjenica da se od ukupno 2.280 upućenih žalbi, predstavki, kao i stranaka, koje su se obratile Saveznoj skupštini u ovom periodu, 1.449 odnosi na rad sudova, na rad i radne odnose i na stambena pitanja. Rečeno je da su to oblasti gdje se najviše mogućnosti ostavilo primjeni diskrecionog prava. Naglašavajući izuzetno teške objektivne faktore, upravo u ovim sektorima djelatnosti, treba još reći da ovi indikatori upozoravaju i na činjenice da mogućnost nedovoljno odgovornog ispoljavanja vlasti nad drugim u bilo kom obliku i žalbe na postupke stoje u upravnoj srazmjeri. Znači, postavlja se problem dalje razrade propisa u ovim oblastima i iznalaska objektivnih kriterijuma u regulisanju konkretnih odnosa.

U vezi sa samim izvještajem Komisije za predstavke i žalbe našeg Vijeća, želim reći još nešto. Prije svega, ako bi se zaista radilo o tome da su povređena prava samo onih koji su se Skupštini obratili onda u sklopu postojećih odnosa, stanja i teškoća zaista ne bi bilo mjesta nikakvoj dramatizaciji. Ali, iz izvještaja Komisije za društveni nadzor vidi se da je raznim organima tokom 1963. godine upućeno 500.000 žalbi i predstavki od kojih je za 300.000 utvrđeno da su opravdane. Pa, i iz ovih podataka još se ne vidi koliko ima onih koji se ne znaju koristiti svojim pravima kada se ona krše, ne vide se ni oni koji to znaju i osjećaju, ali sa raznih razloga radije to trpe nego što pribjegavaju odgovarajućim sredstvima i slično. Pri ovome, želim posebno naglasiti da smisao naše današnje diskusije o ovim pitanjima sigurno nije u tome da pothranjuje iluzije pojedinaca kako se svi njihovi gorući problemi mogu rješiti putem žalbi Saveznoj skupštini ili nekom drugom organu federacije. Naprotiv, smisao našeg ulaženja u ova pitanja i probleme, čini mi se, treba, prije svega, gledati u potrebi dalje demokratizacije naše prakse u kojoj će svi radni ljudi neposredno odlučivati o svim svojim i društvenim pitanjima, te na taj način prevazilaziti stanje koje traži izlaza u žalbama. Velika bi iluzija bila očekivati da se u sklopu postojećih teškoća mogu eliminisati žalbe radnih ljudi kao jedno od sredstava u zaštiti njihovih prava. Riječ je o stvaranju takve atmosfere i društvene klime u kojoj će oni sve svoje prigovore i žalbe upućivati odgovarajućim organima u samoj komuni. Broj žalbi u tom slučaju mogao bi biti i izraz demokratske prakse i međusobnog povjerenja. Dakle, u krajnjem slučaju, bitno je za nas da se uoče kakve tendencije otkrivaju žalbe u procesu izgradnje, stabilizacije i reprodukovanja društveno-političkog sistema. Zato, čini mi se, treba posebno naglasiti da velik broj žalbi upućenih organima van komune i pojave kršenja zakonitosti, pored ostalog, ukazuju na postojanje nedosljednosti u primeni principa javnosti u radu nekih naših organa. Naime, radi se o tome da izvjesna negativna opterećenja pojedince čine nesposobnim da shvate činjenicu da je javnost rada bitna pretpostavka funkcionisanja društveno-političkog sistema zasnovanog na društvenoj svojini i društvenom samoupravljanju. Drugim riječima, radi se o tome da sfera javnog, društvenog, prestaje biti ma čiji monopol. Iz toga proizlaze i sve one specifičnosti pri realizaciji principa javnosti u našoj praksi koje nosi naš sistem u cjelini. Ilustracije radi navodim da je u klasnom društvu podjeljenom na javnu i privatnu sferu, princip javnosti zasecao samo u veoma usku sferu javnog, i, u najboljem slučaju, svodio se, u stvari, na formalno informisanje o djelatnosti u njenim granicama. Istorijski gledano, granica između te dve sfere pomicala se na taj način što se sfera javnog širila sve više, naime, ona se spuštala u bazu društva čiji je danas najvidniji izraz proces etatizacije savremenog svijeta. Dakle, širenje sfere javnog praćeno je produžavanjem i širenjem birokratskog koridora od vrha do dna društvene strukture. Princip javnosti u takvim uslovima u krajnjoj konsekvenci — kroz razne kanale masovne informacije — svodi se na ideologiziranje svijesti, mistifikaciju sistema i na faktično isključivanje iz političkog života i procesa odlučivanja najširih narodnih masa. Nasuprot tome, u našim uslovima, proces spajanja javne i privatne sfere praćen je oslobođenjem društva od »surogata zajednice« i izgradnjom istinske ljudske zajednice kroz mehanizam društvenog samoupravljanja i izgradnju komunalnog sistema. Zato, kad je riječ o principu javnosti i njegovoj primjeni u našem sistemu, nije riječ samo o informisanju, riječ je o aktivitetu čovjeka i društva — društva i čovjeka. Javnost u radu, prema tome, između ostalog, postaje i efikasan korektiv svih ovih iluzija i uobraženja pod čijim teretom pojedinci mogu živjeti u uvjerenju da su ono što stvarno nisu, a istovremeno i stalna brana protiv mistike i dogmatizma. Potpuno svjestan činjenice da je za ovu priliku nemoguće dublje i ozbiljnije ulaziti u sve probleme koji se u vezi s ovim postavljaju ukazao bih samo na neke pojave, ma da ne mislim da su one najvažnije. Riječ je o izvjesnoj rasprostranjenosti shvatanja i u našim uslovima koja javnost rada identifikuju s informisanjem građana. Takva shvatanja, ili njihov prizvuk, mogu se zapaziti i u formulacijama nekih od nacrta statuta opština i radnih organizacija. Uzgred bi napomenuo da su to one formulacije u kojima se kaže da će se o donesenim odlukama informisati građani, prikupiti njihova mišljenja i prijedlozi. Čak je i u nekim našim listovima bilo uvodnika po kojima je doslovno »informisanje oblik razotuđenja«. Nimalo ne potcenjujući značaj i važnost informisanja javnosti o radu svih naših organa kao jednoj od pretpostavki društveno-političke aktivno-

sti radnih ljudi, želim naglasiti da nije uvijek problem u tome da naša javnost, da građani ne znaju šta rade mnogi od tih organa (vrlo često oni to dobro znaju), već je riječ o tome da ta naša javnost, usvajajući duh sistema, oseća potrebu da više utiče na to šta i kako se radi i odlučuje. Odlučivanje mimo postojećih institucija i foruma putem raznih grupa, ma kakvim se plaštem pokrivalo, bez sumnje je ona pojava koja rastače princip javnosti, pogoduje birokratizmu, kršenju zakonitosti, uobraženosti, subjektivizmu, i, naravno, izaziva negodovanje. To znači da je za primjenu principa javnosti u našim uslovima veoma važna pretpostavka prilagođenosti organizacije i stila rada mogućnostima radnih ljudi da upravljaju i odlučuju. Tamo gdje se upravljanje i odlučivanje u raznim oblicima spušta do radnog mjesta, problem javnosti i demokratičnosti se sve više i više gubi. Primjera radi navodim da je u koksari »Boris Kidrič« uporedo s afirmacijom radnih jedinica iščezavao termin kazna, a umjesto toga umanjivanje ličnog dohotka za nedisciplinu i propuste u radu — o čemu odlučuju svi zaposljeni radnici — postaje izraz zdrave društvene solidarnosti. Ovaj primjer sam naveo samo zbog toga što u istom mjestu u jednoj drugoj fabrici privredni rukovodilac daje otkaz kvalifikovanom radniku koji radi 17 godina samo zato što mu je stavio primjedbu, koja, uzgred budi rečeno, nema nikakve veze s radom preduzeća, već je sasvim privatne prirode. Ovaj radnik je, s pozajmljenim novcem, bio prisiljen da traži predsednika opštinske skupštine koji se nalazio na odmoru daleko od tog mjesta i moli za zaštitu. I stvarno je tu zaštitu i dobio, ali, tom privrednom rukovodiocu se nije ništa dogodilo, nego je, maltene, dobio priznanje zbog razumevanja i pogodnosti za saradnju. Ovim hoću reći da u svim slučajevima, a naročito u onim drastičnim, u kojima se ustanovi kršenje prava pojedinaca, nije dovoljna samo intervencija da se ti pojedinci obeštete, već je potrebna i konsekventna odgovornost onih koji su do toga doveli. Ovu djelatnost zaista je potrebno u najpotpunijem smislu i značenju podvrći sudu javnosti kako zbog onih zbog čijih se postupaka radni ljudi žale, tako i zbog onih čije žalbe i pritužbe imaju špekulativne motive i pobude. Na kraju, sve očiglednije postaje da u uslovima razvijenog sistema društvenog samoupravljanja, decentralizovanih prava u kojima se sve više i više afirmišu radne organizacije i pojedinci u njima, javnost rada svih tih organa — koja treba da omogući konstruktivnu, praktičnu političku aktivnost i društveno-političkih organizacija, a pre svega SSRNJ, i obratno — predstavlja faktor jedinstva društveno-političkog sistema, a istovremeno i snažan faktor demokratizacije kao njegove pretpostavke.

U duhu ovog izlaganja, imam i konkretne primjedbe na teze za nacrt zakona o postupanju s predstavkama i žalbama s kojima ću upoznati odgovarajuće organe našeg Vijeća.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Da prekinemo prepodnevni rad i da nastavimo po podne u 17 časova.

(Sednica je prekinuta u 13č 30 min).

Nastavak sednice u 17 časova

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Reč ima drug Mato Šalinović, poslanik.

Mato Šalinović *(SR Bosna i Hercegovina):*

Drugarice i drugovi poslanici, iz izvještaja Komisije za predstavke i žalbe i ekspozea druga Biljanovskog vidi se da se pojedinim građanima, pod raznim okolnostima, ograničavaju njihova prava i slobode, pri čemu često dolazi do izražaja samovolja i birokratski i nehumani postupci. Sve to, nesumnjivo, ostavlja dubokog traga u odnosima među građanima-proizvođačima, ponekad razara odnose u kolektivima, stvara mučnu situaciju u radnoj organizaciji i dovodi u pitanje povjerenje u organe upravljanja, a time i u čitav demokratski sistem koji predstavlja osnovu našeg socijalističkog društvenog uređenja.

Zbog toga je normalno što se u ovome visokome forumu raspravlja o ovim pitanjima, sagledavaju dosadašnje slabosti i iznalaze najpogodnije demokratske forme koje će, u procesu daljnjeg društvenog razvitka, omogućavati potpuno oživotvorenje ustavnih načela o slobodi, pravima i dužnostima građana.

U našoj praksi srećemo se s raznim protivrječnostima socijalističkog razvitka i postižemo veoma krupne rezultate u njihovom razrješavanju, osobito tamo gdje su razvijeniji demokratski odnosi među ljudima. Međutim, ima još pojava nedemokratskog i jednostranog prilaženja pojedinim pitanjima i odlučivanju o pravima građana, što otežava razrješavanje stanovitih protivrječnosti, i u izvjesnom smislu, ograničava prava i slobode građana i sputava njihovu inicijativu. Česti su primjeri da se prema građanima-proizvođačima, pojedinci birokratski i nehumano odnose, što je očiti izraz samovolje, nepoznavanja pozitivnih propisa, lične netrpeljivosti i slično. Na tom planu, prave se razne smicalice redovno na štetu proizvođača i ostalih građana koje obično nazivamo stranka. U većini takvih slučajeva, s formalne strane, primjenjeni su pozitivni propisi i donesene odluke organa upravljanja, ali, u suštini, stvari stoje drukčije (prilikom prijema i otpuštanja radnika, raspodjele stanova, riješavanja imovinsko-pravnih odnosa i u drugim slučajevima gdje se diskreciono odlučuje o pravima građana). Ima slučajeva da se pojedinim građanima, od strane pojedinaca, izlazi u susret u rješavanju njihovih zahtjeva, što je rezultat

protekcije, ličnog prijateljstva i slično (prilikom davanja izjava za priznavanje radnog staža, dodeljivanja stipendija, boljeg radnog mjesta itd.).

Postavlja se pitanje, kako je to moguće da se prema pojedinim građanima birokratski i nehumano postupa, a, na drugoj strani, drugima se izlazi u susret u ostvarivanju njihovih zahtjeva? Svakako da je takva praksa moguća jedino tamo gdje nisu razvijeni demokratski odnosi među ljudima, gdje se odlučuje o važnijim pitanjima, koja su od neposrednog interesa za građane, u uskom krugu »odabranih« rukovodećih ljudi ili to čine pojedinci.

U takvoj sredini potencionalno postoje uslovi da se razvija birokratizam, samovolja, protekcionizam i drugi oblici negativnih pojava i tendencija, koji nisu u skladu s etičkim normama našeg socijalističkog društva.

S obzirom da osnovu našeg društveno-ekonomskog uređenja čini slobodan udruženi rad sredstvima za proizvodnju u društvenoj svojini i samoupravljanje radnih ljudi u proizvodnji i raspodjeli u radnoj organizaciji i društvenoj zajednici, kao i to da su sloboda, prava i dužnosti građana, po Ustavu, neotuđivi, nameće se potreba i zadatak da se u praksi izgrađuje takav demokratski mehanizam i oblici koji će omogućiti oživotvorenje ustavnih načela. To su veoma krupni zadaci kojima treba pokloniti punu pažnju.

Kao neposredni izraz socijalističke demokratije i ostvarivanja ustavnih načela jeste poduzimanje mjera radi stvaranja uslova da građani mogu normalno ostvarivati svoja prava i ujedno razvijati aktivnost na suzbijanju svih oblika eksploatacije, samovolje i birokratskih postupaka. Ovo napominjem zbog toga što ima dosta slučajeva da se ne poštuju ustavna načela i pozitivni propisi. Na drugoj strani, nisu stvoreni takvi uslovi da se o predstavkama i pritužbama građana raspravlja na demokratski način i o rezultatu obavještavaju. U izvjesnim slučajevima prave se i zamjerke onim građanima koji se žale, osobito višim organima.

Opštinske i sreske komisije za predstavke i pritužbe (žalbe) nisu se afirmisale, te kao takve nemaju skoro nikakvog društvenog ugleda. One postoje više formalno. Međutim, građani u komunama su najneposrednije suočeni sa zakonskim propisima lokalnih i viših organa i njihovom primjenom. S obzirom da uprava znatno zaostaje za našim društvenim razvitkom, da su mnogi pozitivni propisi u praksi prevaziđeni, da ima još pojava birokratizma i samovolje itd. može se pretpostaviti da se prema građanima-proizvođačima čini više nepravilnosti nego što je to izraženo u njihovim predstavkama i pritužbama upućenim Saveznoj skupštini i drugim saveznim organima. To bismo najbolje mogli ocjeniti kada bismo raspolagali podacima koliko građani izgube vremena i sredstava obraćajući se pojedinim funkcionerima u opštini i srezu. U nekim komunama, osobito nerazvijenim, istaknutiji funkcioneri (na primjer predsjednici skupština i sekretari komiteta) najviše izgube vremena za prijem stranaka koje se obično žale na postupke pojedinaca ili traže intervenciju za ostvarivanje svojih prava i slično. Takva praksa dovodi ih u situaciju da zapostavljaju osnovne zadatke rukovođenja, a ukoliko oni sami poduzimaju neke mjere onda se pasiviziraju, na primjer, komisije za predstavke i pritužbe, kao i drugi društveno-politički organi i organizacije.

Ovo ističem zbog toga da bismo na ovom mjestu ukazali na štetnost ovakve prakse, koja vuče korjene iz administrativnog perioda rukovođenja, jer nije u skladu s našim društvenim razvitkom u čijoj osnovi leže široke forme demokratskog samoupravljanja u svim oblastima društvenog života. U dosadašnjoj praksi predstavke i pritužbe nisu bile predmet demokratskog raspravljanja i malo su korištene za analiziranje i sagledavanje stanja u radnoj organizaciji, komuni i sl. Ovim pitanjima, u većini komuna, niko se organizovano i sistematski ne bavi, pa se zbog toga građani i ne obraćaju komisijama za predstavke i žalbe, predstavničkim tijelima ili drugim društveno-političkim organima, već se, u najviše slučajeva, obraćaju republičkim ili saveznim organima, s uvjerenjem da će se njihove predstavke sigurno razmatrati i da će biti obaviješteni o rezultatu. Ilustracije radi navodmo slijedeći primjer: U 1963. godini svi srezovi SR BiH primili su ukupno 2.813 pismenih predstavki i žalbi, od čega je podneseno od saveznih organa 2.197 (78%), republičkih 156 (6%) i neposredno od stranaka 460 (16%). U istom periodu republički organi primili su ukupno 6.831 pismenu predstavku i žalbu i 4.141 usmenu (podaci republičke Komisije za pritužbe i žalbe). Iz ovih podataka jasno se vidi da se građani najviše obraćaju saveznim i republičkim organima i predstavničkim tijelima, pogotovo komisijama za predstavke i pritužbe.

Na području Hercegovine, komisije za predstavke i pritužbe uglavnom su raspravljale o predmetima upućenim od strane republičkih i saveznih organa. Građani se skoro i ne obraćaju neposredno ovim komisijama.

Javnost u radu komisija i drugih društvenih faktora na predstavkama i pritužbama nije postala praksa i metod u suzbijanju negativnih pojava i svih oblika samovolje i nehumanih odnosa među proizvođačima kao osnovnim nosiocima socijalističkog razvitka. Zbog toga se nameće kao potreba za proširenjem javnosti u radu na predstavkama i pritužbama i mobilisanjem svih društveno-političkih snaga na sagledavanju uzroka zbog

čega građani, kroz taj vid, pokreću pojedina pitanja i traže intervenciju, bilo da se radi o ličnim ili društvenim interesima. U tom smislu, izuzetnu ulogu imaju komisije za društveni nadzor na svim nivoima, kao i drugi kontrolni organi i inspekcijske službe čiji rad, također, treba da je javan i demokratičan u punom smislu riječi.

Ovako prilaženje ovim pitanjima ima dubok društveno-politički smisao. Jer, praksa je pokazala da je daleko manje grešaka, manje negativnih pojava svih vrsta i oblika, manje negodovanja, manje žalbi i drugih vidova predstavki tamo gdje se na demokratski način, uz prisustvo javnosti, riješavaju sva važnija pitanja, osbito ona za koja su građani neposredno zainteresirani.

Ako se, na primjer, o predstavkama i pritužbama javno i u suštini demokratski raspravlja u prisustvu i zainteresovanih građana-stranaka, sigurno će se objektivnije donositi odluke i poduzimati druge mjere, a to će upravo podizati društveni ugled komisija za predstavke i pritužbe. Na drugoj strani, smanjivaće se broj neosnovanih predstavki i pritužbi koje neki građani pišu iz nekih subjektivnih pobuda i u njima prikazuju netačno stanje.

Dakle, daljnji proces društvenog razvitka zahtijeva da se poštuje samoupravljanje, javnost i demokratičnost u svim oblastima društvenog života. Jer, u protivnom, stvaraju se uslovi da pojedinci ili veoma uzak krug ljudi, svjesno ili nesvjesno, uskraćuju prava građanima ili se birokratski i nehumano prema njima odnose. Znači, našu praksu, osobito u komunama i radnim organizacijama, treba brže prilagođavati sistemu u kojem se o svim važnijim pitanjima, koja građane-proizvođače neposredno interesuju, suštinski raspravlja na demokratski način. Pri tome je potrebno iznalaziti najbolji metod i oblike rada, jer se iz dosadašnje prakse dobija utisak da je demokratija u pojednim slučajevima, samo formalno zastupljena, a u suštini se radi na stari način. Takva praksa može da umanjuje društveni ugled samoupravnih i društvenih organa, da građane stavlja u nesiguran položaj, zbog čega počinju sumnjati u naš demokratski sistem.

Ima pojava da građani gube veoma mnogo vremena i sredstava u ostvarivanju svojih prava bilo zbog komplikovanosti propisa, njihove zastarjelosti, nepoznavanja ili pak samovolje i birokratskog postupka organa koji su dužni da se staraju o primjeni pozitivnih propisa. U svakom slučaju, pojedini građani najviše su oštećeni. Međutim, pričinjena šteta građanima, zbog nezakonitog ili birokratskog postupka lica, ili organa koji vrši službu ili druge djelatnosti od javnog interesa, veoma rijetko se u praksi nadoknađuje, iako je to zakonskim propisima i Ustavom predviđeno.

Posebno je pitanje nehumanog i birokratskog postupka prema građanima koji pokušavaju da kritikuju rukovodeće organe ili pojedince u kolektivu ili su se na neki drugi način »ogriješili«. Ti postupci se obično ispoljavaju u vidu premještanja s jednog na drugo mjesto (svakako slabije), davanju otkaza pod motivacijom »viška radne snage« itd. U tim slučajevima, formalna strana je obično zadovoljena, ali u suštini cjelokupni postupak je birokratski i nehuman. To je moguće činiti samo tamo gdje birokratizam teško ustupa mjesto demokratskim odnosima među ljudima.

Zbog svega ovoga što je rečeno nužno je ukazati na potrebu da se u statutima opština i radnih organizacija jasnije zacrtaju slobode, prava i dužnosti građana i obezbjedi puna sigurnost u međuljudskim odnosima.

U vezi s tim potrebno je utvrditi konkretan postupak na riješavanju predstavki i pritužbi koje građani upućuju komisijama i drugim društveno-političkim organima, vodeći računa da se pri tome obezbjedi potpuno oživotvorenje ustavnih načela o slobodi, pravima i dužnostima građana.

Pored toga, osjeća se potreba donošenja zakonskih propisa, odnosno zakona koji bi konkretnije razradio ustavna načela i određenije obavezao sve i svakoga da po određenom postupku rade na predstavkama i pritužbama, putem koji građani upozoravaju na izvjesne slabosti i negativne pojave. Donošenjem pomenutog zakona građani bi se stavili u određeniji položaj, bili bi sigurniji da neće biti prezreni ni od koga ukoliko traže svoja prava, kritikuju, daju prijedloge i inicijative i slobodno iznose svoja mišljenja usmeno ili pismeno.

U dosadašnjim prednacrtima statuta komuna i radnih organizacija, ova pitanja nedovoljno su razrađena i neodređeno su formulisana, osobito kada se radi o načinu obezbjeđivanja javnosti rada organa i organizacija u odlučivanju o pravima građana i sl. Sva ova pitanja su više deklarativno formulisana, pa zbog toga građani nemaju punog povjerenja da će im takvi statuti obezbjediti punu sigurnost njihovih sloboda, prava i dužnosti.

I na kraju, smatram potrebnim da naglasim da u procesu prilagođavanja zakonskih propisa Ustavu treba voditi računa da se izbjegavaju svi oblici formalizma i komplikovanosti u zakonskim propisima, jer to znatno otežava građanima ostvarivanje svojih prava i izlaže ih, pored ostalog, znatnom gubljenju vremena, i pogoduje razvijanju raznih negativnih pojava koje su tuđe našem socijalističkom društvu.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč drugarica Slavica Dabić, poslanik.

Slavica Dabić *(Izborna jedinica Varaždin):*

Drugarice i drugovi poslanici, iz razmatranja predstavki i pritužbi građana, kako onih koji su upućeni saveznim organima i organizacijama, tako i onih koje pristižu u kotar i općinu proističe da se gotovo u svim svojim zahtjevima radni ljudi pozivaju na Pismo izvršnog komiteta CK SKJ i govore druga Tita, IV plenum CK SKJ, na diskusije vođene oko Ustava. To dokazuje da su građani upoznati s ovim dokumentima i traže zaštitu i poštovanje stavova koji su u njima sadržani.

Poznato je da je poslije pisma Izvršnog komiteta bilo odgovarajućih rezultata na uklanjanju negativnih pojava, poduzimane su i pojedinačne mjere i pozivani na odgovornost pojedinci nosioci tih pojava. No, opće mišljenje je da taj zadatak ipak nije shvaćen dovoljno trajnim, pa prema tome na njegovo puno ostvarenje nisu u dovoljnoj mjeri angažirane sve društvene snage. Pogotovo je nedostajala stalna i sistematska borba na stvaranju potrebnih uvjeta da do tih pojava ubuduće ne dolazi.

Stoga još uvijek ima niz pitanja koja ukazuju na deformacije kako u organima uprave, tako i u radnim organizacijama.

Mnogo je bilo već govora o uzrocima a isto tako i uslovima koji dozvoljavaju nastajanje takvih pojava. Mi, dolje na terenu, suočeni smo s činjenicom da iz nekih radnih organizacija dolazi vrlo često do pritužbi radnika, dok ih iz drugih uopće nema. Kada smo pokušali da analiziramo razloge pokazalo se kao po pravilu da to odražava i razliku u nivou razvijenosti radničke samouprave u tim organizacijama. Da bismo to potvrdili izvršeno je anketiranje grupe radnika u jednom odjeljenju radne organizacije iz koje su žalbe često pristizale. Od 34 anketiranih u tom pogonu na zahtjev da nabroje organe radničkog samoupravljanja u poduzeću jedna trećina navodi direktora, tehničkog direktora, sekretara i šefa računovodstva. Neki poimenice navode rukovodeće ljude u poduzeću ili pogonu. Ostali na prvom mjestu pominju sindikat, tvornički komitet, pa tek onda radnički savjet i upravni odbor i druge organe.

Kada, pak, sada pokušamo da sagledamo nosioce negativnih pojava, onda dolazimo do zaključka da su to ljudi koji sa stanovišta svog položaja mnogo teže sagledavaju novonastale društvene odnose, te prema tome nisu u stanju da utiču na njihov razvoj, već se i s postojećim sukobljavaju.

Stoga je razumljivo da bi se tu dalo govoriti konkretno, ali, mislim da nisu za nas važnije pojave nego imena pojedinaca. Ukoliko se ne otklone ovakvi uvjeti, mogu biti drugi po imenu, ali stvari se neće izmjeniti.

Stoga u tim radnim organizacijama se zadržao manjeviše birokratski način rukovođenja, jer umjesto radničke samouprave, pojedinci rješavaju sva, čak i ona vitalna pitanja odnosa, smatrajući vrlo često da takav postupak donosi najbrža i najbolja rješenja. Ponekad to i donosi momentano povoljne efekte, ali su posljedice sasvim sigurno teže i trajnije, a što oni nekada neće, a ponegdje čak i nisu u stanju da ih sagledaju. Sasvim je razumljivo da ovakvim zaobilaženjem radničkog savjeta, upravnog odbora, komisija i zborova radnih ljudi u rješavanju upravo ovih bitnih pitanja proizvodnje i odnosa dovodi do toga da nema izgrađenih stavova kolektiva u razrješavanju niza problema, kao što su stanovi, višak zaposlenih, raspodjela, dakle, cjelina međuljudskih odnosa, a što dovodi i do ogorčenja.

Iz prakse znamo i da pojedinci, rukovodeći kadrovi, već dulje vremena ispoljavaju negativne osobine, protiv čega nismo iz raznoraznih razloga poduzimali dovoljno energične mjere, pa je to vremenom postao njihov stil rada. Kod pojedinaca postoji uvjerenje da su nužno potrebni radnoj organizaciji, komuni, nezamenljivi, pa ovo ponašanje smatraju normalnim. Tome doprinosimo i mi, jer zbog pomanjkanja potrebnih kadrova, ponekad nismo dovoljno odlučni u preduzimanju mjera protiv ovakvih »nezamenljivih«. Prigovori građana na postupke ovako neodgovornih ljudi stižu. Oni se najčešće uvažavaju, ali se uvijek ne poduzimaju potrebne i dovoljno efikasne mjere, što se često obrazlaže objektivnim poteškoćama za iznalaženje novih kadrovskih rješenja. Sasvim je sigurno da mnoge privredne organizacije i komune nemaju dovoljno potrebnih stručnih i drugih kadrova, jer nije bilo smišljene i planske kadrovske politike kojom bismo bezbolnije pronašli rješenja za stručno vođenje niza poslova i kvalificiranu zamjenu onih kadrova koji su naročito posljednje godine povučeni iz nekih komuna u kotarske i republičke centre, što također predstavlja jednu od poteškoća.

Kao što je već istaknuto, najveći broj pritužbi kod svih organa proizlazi iz radnih odnosa. Jedan od razloga tome su i mjere i kretanje u privredi, koje osporavaju zapošljavanja ovih lica uz istovremenu pojavu viška zaposlenih u nizu organizacija. Na primjer, samo »Varteks« ima 350 ljudi više nego što bi momentano trebalo. Ova objektivna okolnost omogućava pojavu samovolje i kršenja zakonitosti, ukoliko nije osigurana puna javnost rada, kako komisije za prijem i otpust radnika, tako i drugih faktora u privrednim organizacijama. Uz nedostatak izgrađenih stavova o razrješavanju toga pitanja, kao i javnosti, tu sada može da dođe do izražaja i protekcija, veze i samovolja

pojedinaca, a što je ponekad veoma teško dokazati. No, veoma je česta i utoliko opasnija pojava što se skoro svi neodgovorni postupci opravdavaju objektivnim poteškoćama, a tako ih ponekad prihvaćaju i oni koji su pozvani da se tome najenergičnije suprotstave. Ovakva shvaćanja dovode do političke neosetljivosti ne samo kod tih ljudi, već i kod društveno—političkih organizacija i organa u poduzeću, pa i u komuni. To dovodi i do veoma sporog, pa prema tome i do nedovoljno efikasnog rješavanja pritužbi građana, čime se gubi povjerenje građana prema tim organima. Građani već pomalo shvaćaju da za svoja pitanja, svoje probleme, treba da se obraćaju organima upravljanja u svojoj radnoj organizaciji pa i komuni. Jer, razumljivo je da se svi ti problemi i mogu i moraju rješavati tamo gdje su nastali. To postavlja ozbiljnije zahtjeve i veću odgovornost tih organa. Međutim, kako smo mi organizirani da opravdamo tu odgovornost? Velik broj pritužbi, naročito usmenih primaju komiteti, koje uz mnoge druge poslove rješavaju sekretari, često bez mogućnosti ispitivanja opravdanosti zahtjeva, utvrđivanja uzroka i praćenja izvršenja. Na rješavanju predstavki i pritužbi u kotarskim i općinskim skupštinama najčešće rade pojedini referenti koji rješavanju zahtjeva građana ne prilaze dovoljno politički, već nastoje spis riješiti administrativnim putem. Zbog sve većeg broja bilo pismenih ili usmenih pritužbi iz oblasti radnih odnosa, oformljene su u posljednje vrijeme komisije za predstavke i pritužbe pri općinskim sindikalnim vijećima, gdje se opet navodi provjeravaju, ispituju i prijedlog za rješenje dostavlja općinskoj skupštini. To, dakle, znači da se svim tim pitanjima bavimo, ali uz put. Stoga i nije bilo temeljnih analiza pojava, nisu do kraja sagledani uzroci, pa prema tome niti preduzimane organizirane mjere za otklanjanje tih uzroka. Rješavalo se od slučaja do slučaja. Da je to tako, dokazuje i činjenica da je u toku protekle godine veoma mali broj komiteta, odbora Socijalističkog saveza, sindikata ili organa samoupravljanja raspravljao o problemima i pojavama na koje ukazuju predstavke i pritužbe građana. Sasvim je razumljivo da se sva ta pitanja ne mogu rješavati ni uz put, formalistički, a, ni kampanjski. Tu je potrebna uz dobro organiziranu službu za rješavanje pritužbi i predstavki građana i stalna društveno-politička aktivnost u cilju razvijanja i osposobljavanja društveno-političkog mehanizma u radnim organizacijama i komunama, čime se ujedno stvaraju uvjeti za puno učešće radnih ljudi u rješavanju svih odnosa, a što je najbolja garantija da će biti manje deformacija i subjektivizma.

Predstavke i pritužbe nužno je javno rješavati na organima upravljanja, zborovima radnih ljudi, sastancima Socijalističkog saveza radnog naroda, zborovima birača, jer to autoritativnije obavezuje i pojedince i organe na određeno ponašanje.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč drug Ezher Arnautović, poslanik.

Ezher Arnautović *(Izborna jedinica Zenica):*

Upravo je vrijeme za donošenje zakona koji bi regulisao postupak sa predstavkama i pritužbama građana, tim prije što se ustavne postavke iz člana 34. i 68. Ustava SFRJ, već u praksi obimno primenjuju i koriste ih kako građani tako i radne i druge organizacije.

Mnogobrojni su razlozi zbog kojih dolazi do korišćenja mogućnosti podnošenja predstavke i pritužbe — predstavničkim tijelima i drugim organima od strane građana. Različiti su motivi a po specifičnosti prilika u nekom kraju specifičan je i sadržaj predstavke i pritužbe kao i njen zahtjev.

Na ovo ukazuje i dostavljeni izvještaj Komisije za predstavke i pritužbe ovog Vijeća u kojem je iscrpno dato stanje pojava i uzroka na šta se sve građani žale višim organima.

Međutim, smatram da je potrebno da naglasim neke od uzroka koji su povod za predstavke i pritužbe na području koje je karakteristično za posleratnu intenzivnu industrijalizaciju. Izgradnja industrijskih kapaciteta dovela je do naglog porasta postojećih industrijskih gradova, do izgradnje novih gradova kao i potrebe za razvijanjem stambene oblasti, školstva, oblasti kulture, zdravstva i dr.

Razvoj vanprivredne djelatnosti nije išao uporedo s tempom razvoja industrije u svakom rejonu, pa je otuda i pojava da danas imamo područja gdje su ključni objekti industrije u završnoj fazi izgradnje dok se u pomenutim neprivrednim djelatnostima sada ulažu sredstva, ali još uvijek nedovoljna, da bi se već stvoreni nesklad ublažio. Ovo karakteriše industrijska mjesta (u Bosni, na primjer, Zenica, Tuzla, Travnik, Kakanj i dr.), gde industrijska proizvodnja iz godine u godinu pokazuje stalan porast, dok razvoj u oblasti društvenog standarda nije dostigao sadašnje potrebe.

Izgradnjom industrije dolazi do porasta stanovništva. Potrebe građana rasle su iz dana u dan za rješavanje stambenih, komunalnih, kulturnih, prosvjetnih, zdravstvenih i drugih pitanja, što se u fazi industrijalizacije nije moglo obezbjediti.

Mogućnosti zapošljavanja pridošle nekvalifikovane ženske radne snage nije bilo, pa se moralo pristupiti izgradnji prateće industrije (zanatske radionice i dr.) gdje bi se ista mogla zaposliti. Provizorne stambene barake koje su građene za smještaj radnika i omladinskih i drugih radnih brigada koje su učestvovale u izgradnji industrijskih objekata (npr. Željezara Zenica) a po završenoj izgradnji postale su nastambe onih koji su ostali da žive i rade u

ovim mjestima. U početku to su bili samci — mladići i devojke bez porodičnih obaveza — ali vremenom oni su osnovali svoje porodice, pa sada s djecom imaju potrebe za većim stambenim prostorom — jer stanovanje u dotrajalim barakama ne odgovara normalnim uslovima života.

Natalitet je u stalnom porastu, što je i normalno i pozitivno, ali je zabrinjavajuće da su ovako teške stambene i druge prilike doprinijele i doprinose stvaranju vanbračnih zajednica i rađanju brojne dece iz takvih zajednica, alkoholizma, prostitucije i drugih negativnih pojava u ovakvim naseljima. To je nametnulo potrebu izdvajanja znatnih sredstava za rješavanje postojećih i suzbijanje novih socijalnih problema.

Sve je to najozbiljnije ugrozilo i onako teško nasleđeno stanje u pogledu stanovanja, školovanja, pružanja zdravstvenih usluga i drugih vidova života građana ovakvih gradova.

Otuda i pojave vrlo čestih predstavki i pritužbi građana predstavničkim tijelima i drugim organima na rad pojedinih službi koje rješavaju pitanja iz radnih odnosa, stambena pitanja, pitanja socijalno-zdravstvene zaštite itd. U praksi se pokazalo da ponekad i neki propisi stoje kao smetnja brzom i sigurnom ostvarivanju prava građana. Tako, na primjer, u oblasti socijalnog osiguranja uočava se da je Uredba o regulisanju prava na dječji dodatak komplikovana i omogućava razne zloupotrebe od strane građana prilikom ostvarivanja prava i korišćenja prava na dječji dodatak (na primjer neprijavljivanje promjena u imovnom stanju, broju članova porodice, nesklad između zemljišno-knjižnog i faktičkog stanja nekretnina itd.). Nije nijedak slučaj da se ostvaruje pravo na dječji dodatak za umrlo dijete jer korisnik dodatka nije prijavio tu promenu, ili je pak postao vlasnik nekretnina, a tu promenu takođe nije prijavio.

Sličan slučaj je kod ostvarivanja zahtjeva građana za izdavanje građevinske dozvole gdje se traži više uvjerenja i drugih dokaza, čije ishođenje usporava i poskupljuje postupak, a time i doprinosi bespravnoj gradnji, a ponekad daje i povod za pritužbe.

Istaknuti primjeri, pored ostalih, predstavljaju objektivne razloge zbog kojih neminovno dolazi do pojave pritužbi i predstavki građana.

Međutim, postoje i subjektivni razlozi kao uzrok pojava podnošenja pritužbi i predstavki građana.

U prvom redu ističem ponekad nekorektan odnos nekih službenih lica prema stranci, nepoznavanje propisa od strane službenog lica koje rješava predmet stranke, slabo funkcionisanje službi nadzora nad izvršavanjem zakona i drugih propisa u vezi s realizovanjem prava građana, neefikasnost inspekcije, odnosno nevršenje unutrašnje kontrole nad radom radnih ljudi u organima uprave i radnim organizacijama čiji su radni zadaci vezani za rad sa strankama i rješavanje njihovih zahtjeva, neodgovoran odnos nekih rukovodilaca, a i organa upravljanja prema pojedinim zahtjevima građana iz raznoraznih, pa i ličnih pobuda, pojava protekcije i drugih vidova negativnih odnosa službenih lica prema građanima.

Poznati su slučajevi vrlo nemarnog odnosa službenika prema povjerenom mu poslu.

Dešava se da službenik iako je uredno pozvao stranku napusti službenu prostoriju, stranka ne obavi posao, izloži se trošku i njen zahtjev do daljeg ostane nerješen. Ovo je krajnje neodgovorno jer su mnogostruke štetne posljedice ovakvog postupka službenika prema stranci, a nekada daju i povod stranci da reagira i podnosi pritužbu iz tog odnosa.

Preduzimano je i niz mjera za suzbijanje ovakvih pojava, vršena su premještanja službenika na poslove za rad sa strankama, ulagani su napori da se na radna mjesta gdje je kontakt sa strankama najčešći postave stručni službenici itd., ali i pored toga nisu u potpunosti otklonjene pomenute nepravilnosti.

Nisu rijetki slučajevi da službenik, ako radi duže vremena na istim poslovima, zahtjeve rješava šablonski, ne sagledavajući da iza zahtjeva kojeg je primio stoji živ čovek, te postupa mehanički i kruto »po paragrafu«, a tome je posljedica neažurno rješavanje zahtjeva, odnosno nepravovremeno udovoljavanje zahtjevu stranke. Ovo se većinom odnosi na službenike koji po 10 pa i 15 godina rade u istim organima i na istim poslovima, pa je njihovo udaljenje s tih poslova otežano zbog proceduralnog postupka.

S druge strane, i postupci pojedinih stranaka prema službenim licima koja rješavaju njihove zahtjeve nisu uvjek korektni. Često stranka traži da se nešto riješi i to odmah što je nemoguće (na primjer, dodjela stana, zapošljenje, novčana pomoć, iseljenje iz stana itd.) ili na šta nema pravo, arogantno se odnosi prema službeniku, vređa ga pogrdnim riječima, psovkom, neki preti fizičkim napadom, ostavlja malodobnu djecu pa i dojenčad u kancelariji referenta, preti protestom kod viših organa itd.

Isto tako kada je stranka dužna da u svom zahtjevu ponudi određene dokaze ili ih uz zahtjev priloži, ona to ne učini; na poziv službenika da dostavi dokaze neće da se odazove, što doprinosi odugovlačenju postupka bez krivice službenika, a stranka neće ili nije u stanju da to shvati nego podnosi pritužbu. Priličan broj stranaka u cilju ostvarivanja neke koristi koja im po zakonu ne pripada, služe se nedozvoljenim radnjama, podvalama, prevarama, falsifikatima itd. Ističem jedan primjer.

Stranka je optuživala organ Opštinske skupštine Zenica da joj je dijete umrlo od gladi — i to pritužbom saveznim organima — iako ta stranka nikada nije ni zatražila nikakvu pomoć i zaštitu zajednice. Kada je po pritužbi izvršeno provjeravanje slučaja, onda je utvrđeno da stranka dijete uopšte nije ni imala, pa, prema tome, nije ni moglo umrijeti od gladi.

Čest slučaj je da stranka ne koristi redovno pravno sredstvo nego pribegava pritužbama višim organima. Predstavke i pritužbe koje se dostavljaju predstavničkim tijelima nisu ponekad dokumentovane, pa se stoga ne mogu sagledati sa svih apsekata. Posljedica ovoga je da predstavničko tijelo ili organ preda predstavku opštinskoj skupštini na provjeru, a stranka se o tome obavještava. Komisija za predstavke i pritužbe opštinske skupštine, provjeravajući navode iz pritužbe, primorana je da angažuje i po nekoliko ljudi, a ovi su, pak, primorani da izvrše analiziranje mnogostruke dokumentacije, da saslušavaju svjedoke i druga lica čiji je rad vezan za sadržaj zahtjeva iz predstavke. To nekada predstavlja vrlo obiman i dug posao i napokon se utvrdi da činjenice istaknute u predstavci ili pritužbi nisu istinite. A protiv takvih stranaka ne poduzimaju se nikakve mjere.

Teškoće u postupku s predstavkama i pritužbama čine radne i druge organizacije kod kojih ne postoje posebne komisije za predstavke i pritužbe, pa zbog toga kada predstavka i pritužba stigne na proveru u radnu ili drugu organizaciju ona »šeta« od jednog do drugog radnog mjesta. Komisija opštinske skupštine urgira udovoljenje po nekoliko puta, ali uzalud. Pa i pisma upućena najvišim organima upravljanja u radnoj organizaciji u vezi s predstavkama, veoma sporo se rješavaju, a odgovori su obično kratki, nejasni, nedokumentovani i kao takvi neupotrebljivi.

Kao teškoću u radu opštinske komisije za predstavke i pritužbe, ističem i ovu pojavu: Podnosilac predstavke dobio je obavijest od predstavničkog tijela ili organa, da je predstavka dostavljena opštinskoj skupštini na razmatranje. Međutim, podnosilac predstavke i pritužbe dobijanjem obavijesti smatra da je i njegov zahtjev riješen i udovoljen u smislu pritužbe, pa insistira kod opštinske skupštine, radne organizacije i dr. da se njegovo pitanje kao riješeno izvrši, smatrajući da je to viši organ naredio.

Iz svega prednjeg proizlazi da je zaista nužno da se zakonskim putem reguliše ova materija, a u prvom redu postupak s predstavkom i pritužbom, odgovornost pojedinaca kao i pravnih lica za nesprovođenje odredaba zakona, što će u znatnoj meri uticati da se ova oblast djelovanja kod predstavničkih tijela i drugih organa obavlja uredno, efikasno i brzo. S druge strane, time će se i broj predstavki i pritužbi smanjiti jer će građani, postupajući po odredbama zakona, sagledati prethodno da li postoji ili ne postoji opravdanost za podnošenje pritužbe i predstavke.

Zakon o predstavkama i pritužbama je neminovan i on će još više učvrstiti demokratičnost i prava radnog čovjeka koja su garantovana odredbama Ustava i drugim pozitivnim propisima, a to je u isto vrijeme i prilog povjerenja i sigurnosti naših građana u zakonitost socijalističke Jugoslavije.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Reč ima Dimitar Aleksievski, poslanik.

Dimitar Alcksievski *(Izborna jedinica Kumanovo):*

Drugarice i drugovi poslanici, kao što smo čuli, poslednjih godina stiže raznim organima i organizacijama veliki broj predstavki i žalbi građana. Samo saveznim organima i organizacijama upućeno je u prošloj godini više hiljada predstavki i žalbi.

Ovo je rezultat ostvarivanja prava građana, a i posledica toga što se preko mnogih pitanja građana u opštini i radnoj organizaciji olako prelazi, njihovi problemi se ne rešavaju i njih ne upućuju na koji način će najkraćim putem ostvariti svoja prava itd. Tako su građani prinuđeni da se obraćaju najvišim organima i političkim organizacijama.

Uglavnom bih se zadržao na predstavkama i žalbama iz oblasti radnih odnosa, jer povreda prava iz radnih odnosa ima sve više, a povreda ovih prava predstavlja ozbiljan politički problem o kome bi trebalo da povedu računa svi društveni faktori u radnoj organizaciji i opštini. Tačno je da među ovim predstavkama i žalbama ima i neopravdanih, ali na njima se ne bih zadržavao.

Veliki broj predstavki i žalbi upućenih saveznim organima i organizacijama otpada na žalbe i predstavke iz oblasti radnih odnosa. Poslednjih godina se sve veći broj radnika obraća organima inspekcije rada za intervenciju zbog povrede njihovih zakonskih prava iz oblasti radnih odnosa.

Prema informacijama Inspekcije rada Saveznog sekretarijata za rad samo u tri republike (Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija) bilo je za prvih devet meseci 1963. godine preko 45 hiljada zahteva za intervencijom.

Pored toga što se radnici obraćaju za intervenciju inspekciji rada, predstavkama i žalbama raznim organima i organizacijama, oni se obraćaju i redovnim sudovima. Broj intervencija iz oblasti radnih odnosa i radnih sporova koji se vode pred redovnim sudovima, prema nekim podacima koji ne moraju da budu tačni, kreće se godišnje na oko 100.000 slučajeva.

Međutim, posle ukidanja arbitražne komisije, koja je meritorno odlučivala o sporovima iz ove oblasti, nastao je vakuum, jer redovni sudovi se nisu upuštali u celishodnost i opravdanost analiza, već samo u to da li je zakon povređen s formalne strane. Zbog toga se događa da je formalna strana zakona sačuvana, a ipak dolazi do povrede prava radnih ljudi. Smatram da bi redovni sudovi trebalo da ulaze i u materijalnu stranu problema, jer se utvrđivanjem čiiieničnog stanja ne vređa samoupravno pravo radnih organizacija.

Najčešći predmet i predstavki i žalbi, kao i intervencija iz ove oblasti, bili su zbog prestanka i zasnivanja radnog odnosa, nepridržavanja radnog vremena, zakidanja u isplatama ličnih dohodaka, premeštanja na druga radna mesta, konkurse itd.

Povreda prava radnika iz radnog odnosa od strane radnih organizacija nastaje uglavnom iz dva razloga: zbog nedovoljnog poznavanja propisa iz radnog odnosa, neorganizovane pravne službe, i zbog nepovoljne atmosfere u radnoj organizaciji. U nekim radnim organizacijama odnosi se ne formiraju na bazi rada, već na bazi veza, srodstva, prijateljstva i sl. Prilikom zasnivanja radnih odnosa najviše povreda prava građana ima u vezi s konkursom za prijem u radnu organizaciju. Ima slučajeva da se konkurs raspisuje samo iz formalnih razloga jer je radno mesto već popunjeno, ili, pak, ima se u vidu određeno lice. Negde se to radi zbog obezbeđenja kvalitetnog kadra, to jest, unapred se ugovori zasnivanje radnog odnosa s pojedinim licima, a negde je tome razlog familijarnost, veze. Bez obzira na pobude za nepoštovanje konkursa, ovo je izigravanje ustanove konkursa i povreda prava građana. U ovakvim slučajevima konkurs neće moći da ima onu ulogu koja mu je namenjena.

Česta praksa je i da se kao višak radne snage otpuštaju radnici, a istovremeno, ili nešto kasnije, na njihovo mesto se zapošljavaju novi radnici. Prilikom sprovođenja ovih mera ima prilično i samovolje pojedinih rukovodećih ljudi u radnoj organizaciji, familijarnosti, veza. Nisu retki slučajevi da se ukidaju radna mesta u cilju da se otpuste oni radnici koji su kritikovali, ukazivali na razne nepravilnosti u radnoj organizaciji. Ili, pak, pojedini radnici se premeštaju na druga radna mesta koja ne odgovaraju njihovoj stručnoj spremi, te je ovaj prinuđen ili da prihvati ponuđeno radno mesto ili da sam podnese otkaz. Pored toga, ima i pojava da se daju otkazi bez učešća komisije za prestanak i zasnivanje radnog odnosa.

Sve ovo ide na to da se »nepoželjni« radnici, radnici koji kritikuju razne slabosti i nepravilnosti odstrane iz radnih organizacija. Ima pojava da se ove »mere« ne završavaju samo na tome da se oni odstrane iz radne organizacije, već se prema njima preduzimaju i druge sankcije preko političkih organizacija i organa vlasti, jer su se oni žalili višim organima i organizacijama, tako da se to pretvara u posebnu vrstu gonjenja. Ima slučajeva da društveno-političke organizacije u opštini i opštinska skupština, umesto da najpovoljnije ispitaju pojave na koje žalioci ukazuju, da se bore za otklanjanje uzroka ovakvim pojavama, da isprave učinjenu grešku, da pojedinca koji je u pravu uzimaju u zaštitu i da prema krivcima preduzmu određene sankcije, umesto svega ovoga i oni se pridružuju gonjenju. Čak ima i takvih pojava da se uporni molioci proglašavaju za nenormalne ljude.

Među predstavkama i žalbama upućenim saveznim organima i organizacijama veliki broj je anonimnih. Ovo govori da u nekim radnim organizacijama vlada takva atmosfera i takvi odnosi da radni ljudi ne mogu slobodno i otvoreno da iznose propuste i greške, u strahu da se prema njima ne primene određene represalije (otpuštanje s posla, premeštanje itd.). Društveno-političke organizacije, organi upravljanja u radnoj organizaciji, i predstavnički organi i političke organizacije u opštini iz ovoga ne izvlače potrebne zaključke, već često olako prelaze preko činjenice baš radi toga što su ove predstavke i žalbe anonimne i ne obraćaju dovoljnu pažnju na njih iako one ukazuju na ozbiljne probleme.

Predstavke i žalbe građana imaju širi društveno-politički značaj, jer one ukazuju ne samo na povređeno pravo, već i na probleme od šireg značaja za naše socijalističko društvo. Njihovom rešavanju treba pokloniti daleko veću pažnju, njih treba izučavati, analizirati i izvlačiti određene političke zaključke za praktičan rad predstavničkih organa u opštini, organa upravljanja u radnoj organizaciji, društveno-političkih organizacija itd.

Rad na predstavkama i žalbama treba da je usmeren: u pravcu njihovog bržeg i efikasnijeg rešavanja kako bi radni ljudi ostvarili svoja prava, u pravcu preduzimanja preventivnih mera kako bi se otkrili uzroci radi kojih se povređuje pravo radnih ljudi i stvorila takva atmosfera da bi radni ljudi otvoreno iznosili sve probleme i slabosti.

Ovim problemima, pre svega, treba da se bave predstavnički organi i društveno-političke organizacije u opštini, i organi upravljanja i društveno-političke organizacije u radnim organizacijama.

Društveno-političke organizacije u radnoj organizaciji i opštini i predstavnički organi u opštini, moraju se izboriti za takav mehanizam u radnoj organizaciji i opštini, koji će omogućiti uspešno rešavanje problema radnog čoveka i koji će sagledavati sve probleme koji iz toga proističu. Briga za radne ljude i rešavanje njihovih povređenih prava su sastavni deo borbe za proizvodnju, za veću produktivnost.

U svakom slučaju, treba raditi na jačanju lične odgovornosti, uzimanju krivca na odgovornost, jer će tako biti manje povreda prava radnih ljudi, a i njihovi zahtevi će se brže rešavati. Pored toga, možda bi bilo dobro da se u radnim organizacijama formiraju društveni organi za predstavke i žalbe, kako bi se što više tih problema rešavalo još u radnoj organizaciji.

Pravilnom rešavanju predstavki i žalbi doprineće i javnost u radu prilikom njihovog rešavanja. Zato ovom pitanju treba pokloniti punu pažnju što nije bio slučaj do sada. Javnost u rešavanju ovih problema delovaće i preventivno, jer će se tako izvlačiti odgovarajuća iskustva, a i vaspitno će delovati na ljude, a na taj način broj grešaka će biti manji.

Meni se čini da Komisija za raskidanje i zasnivanje radnog odnosa već nije dovoljna za rešavanje problema iz zasnivanja i raskidanja radnih odnosa u sadašnjim uslovima. Nužno je ići na to da ove probleme rešavaju ekonomske jedinice, pa ako je potrebno i svi članovi radne organizacije. Znači, u odlučivanju o raskidanju radnog odnosa treba da učestvuju svi članovi ekonomske jedinice, svaki član radne organizacije, jer je to njegovo pravo a to će sa svoje strane doprineti da se izbegnu nepravilnosti u ovoj oblasti. Povredom prava iz radnog odnosa, to jest, neopravdanim otpuštanjem s posla prestaje i članstvo u radnoj organizaciji, što je u krajnjoj liniji povreda prava samoupravljanja. Zato i uslovi za prestanak članstva u određenoj radnoj organizaciji treba što više da se objektiviziraju kako bi se otklonio subjektivizam i samovolja prilikom otpuštanja s posla. U ovome krupnu ulogu može da ima statut radne organizacije i pravilnik o radnim odnosima, kao i Savezni zakon o radnim odnosima. Zato, prilikom njihovog usaglašavanja s Ustavom ovim problemima treba pokloniti punu pažnju.

Isto tako podržavam predlog za donošenje zakona o postupku sa predstavkama i žalbama.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč drug Danilo Milošević, poslanik.

Danilo Milošević *(Izborna jedinica Trstenik):*

Drugovi i drugarice poslanici, dozvolite mi da iznesem svoje mišljenje i neka svoja zapažanja o izvesnim negativnim pojavama koje se ispoljavaju u inače veoma pozitivnom procesu daljeg razvijanja i usavršavanja mehanizma samoupravljanja u našoj zemlji.

Sigurno je da je naš društveni sistem, koji je veoma stimulativno delovao i deluje na razvoj i usavršavanje mehanizma sistema radničkog i društvenog upravljanja na čijim osnovama i počiva, omogućio razvoj inicijative radnih ljudi i njihovih samoupravnih organa u svim oblastima društvenog života. Radni čovek naše zemlje u našem novom Ustavu dobio je još određenije svoje mesto i ulogu u daljem kretanju i razvoju socijalističkog društva i na njegovoj povećanoj inicijativi i zalaganju leži garantija još bržeg socijalističkog razvoja. Njegova prava i društvene obaveze osnova su daljeg razvoja socijalističkih društvenh odnosa, stalno prepletanje, povezivanje i dijalektičko jedinstvo ličnih i društvenih interesa obezbeđuje na bazi stalnog razvoja materijalnih proizvodnih snaga i produktivnosti rada porast materijalnog bogatstva društva i životnog standarda radnih ljudi. Izvanredno se razvila inicijativa radnih ljudi u rešavanju mnogobrojnih i veoma složenih pitanja kroz razne samoupravne organe. Jača materijalna baza radnih organizacija i komuna stalnim povećanjem i jačanjem njihovih fondova, racionalnije se koriste krediti i drugo. Međutim, težnje i želje komuna i kolektiva odnosno njihovih organa upravljanja često dolaze u sukob s objektivnim mogućnostima s jedne strane, a s druge strane ponekad se čak i ostvaruju na račun šire društvene zajednice. Nije redak slučaj da odluke mnogih samoupravnih organa u kolektivima i komunama pogađaju osnovne životne uslove i standard radnih ljudi proizvođača, u prvom redu onih s najnižim ličnim dohocima. Zbog toga dolazi i do reagovanja i žalbi pojedinaca ili grupa na te odluke na razne načine i raznim organima. Tako, prema izveštaju Komisije za društveni nadzor, u protekloj godini bilo je ukupno 500 hiljada žalbi od kojih su oko 300 hiljada ocenjene kao opravdane. Možemo sa sigurnošću da konstatujemo da broj žalbi naših građana nije mali i to mora da nas obaveže na veću ozbiljnost razmatranja ovog problema. Moramo studioznije da izučavamo uzroke koji su doveli i dovode do izvesnih negativnih pojava, do izvesnih deformacija nekih rukovodećih ljudi u društvenim samoupravnim organima i privrednim organizacijama, koji su često nosioci kršenja zakonitosti i samoupravnih prava građana i proizvođača. To će nam omogućiti da nađemo i najefikasnije mere za otklanjanje ovih slabosti.

Ako razvrstamo ove žalbe po kategorijama ljudi koji se žale na razne nepravilnosti i kršenje zakonitosti, možemo uočiti da je 50% žalbi dolazilo od radnika i službenika s nižim kvalifikacijama i nižim ličnim dohocima, nerešenog stambenog pitanja itd., a najveći broj ostalih žalbi dolazi od srednjih kadrova.

Čini mi se da moramo konstatovati da organi upravljanja i rukovodeći ljudi u mnogim komunama i radnim organizacijama ne rešavaju osnovne probleme ovih kategorija ljudi u skladu s našim opštim privrednim razvitkom i jačanjem materijalne baze. U pitanju su, dakle, ne uvek objektivne teškoće i mogućnosti već odnos i nedovoljna briga za uslove života

ovih kategorija ljudi. Sistem raspodele dohotka i vezivanje istih za doprinos svakog pojedinca uspehu ekonomske jedinice odnosno kolektiva pretpostavlja istovremeno i dalje razvijanje socijalističkih odnosa uopšte. Mnogo smo govorili, ne bez razloga, o sužavanju raspona ličnih dohodaka kategorija s najnižim i kategorija s najvišim ličnim dohocima, stalno ističemo angažovanje organa upravljanja i komuna na rešavanju stambenih i drugih životnih problema radnih ljudi, u prvom redu, s nižim ličnim dohocima, a u praksi i dalje tu i tamo ima raznih tehnokratskih, birokratskih i drugih pojava zbog kojih je u većini slučajeva i došlo do ovolikog broja žalbi. A rešavanje problema proizvodnje i produktivnosti rada ne može se zamisliti bez rešavanja i problema samih proizvođača, odnosno bez rešavanja osnovnih životnih pitanja radnog čoveka.

O ovim pitanjima bilo je reči i ranije. Drug Tito i ovaj Dom često su ukazivali na ove i druge negativne pojave i na njihove negativne političke posledice obavezujući društvene samoupravne organe i odgovorne rukovodeće kadrove u radnim organizacijama i komunama i na svim nivoima na stalno i sistematsko ispravljanje raznih grešaka i slabosti koje objektivno koče naš dalji društveni i privredni razvoj.

No, mnoge slabosti i propusti dolaze i usled nesavršenosti i nedograđenosti našeg privrednog sistema. Zbog toga je i postojala mogućnost da nerealne želje rukovodećih političkih i privrednih kadrova u prvom redu u komunama dođu do izražaja čime su se u dobroj meri podrivale osnove uspešnijeg rešavanja zadataka vezanih za standard i uslove života neposrednih proizvođača. Postoji određena granica do koje se može da ide u podizanju i razvijanju proizvodnih kapaciteta a da to ne ugrozi osnovne potrebe radnih ljudi koji rade u preduzećima. Inače, želje i težnje za razvojem i proširivanjem proizvodnih kapaciteta same po sebi ne mogu biti negativne. Upravo to je i cilj i smisao naše privredne politike. Ali, one treba i mora da budu usmeravane i u skladu s opštim ciljevima i zadacima postavljenim društvenim godišnjim i perspektivnim planovima. Mehanizam privrednog sistema i organi radničkog i društvenog upravljanja na svim nivoima treba da budu osposobljeni tako da ne dozvole razne deformacije, razne stihijske procese i onemoguće razne samovoljne postupke i akcije pojedinih rukovodilaca. Imam utisak, na osnovi prispelih žalbi a i sopstvenog uvida, da se u prilično slučajeva zaobilaze i izvrću postavke naših planova a isto tako prava i odluke organa radničkog i društvenog upravljanja i to ne samo u radnim organizacijama već na svim nivoima. Inače kako bi moglo da se desi u nekim privrednim granama, na primer, da postoje predimenzionirani kapaciteti više nego što za njih ima sirovina kao, na primer, u klaničnoj industriji za koju su samo preduzeća u Vojvodini dovoljna da prerade sve sirovine zemlje. Ili, slučaj s fabrikama iverica kojih, prema informacijama — kojima raspolažem, treba uskoro da bude 19, a nije obezbeđen plasman njihovih proizvoda a ni problem sirovina nije u potpunosti rešen. Na drugoj strani, neke privredne grane nemaju dovoljno kapaciteta s obzirom na potrebe, kao što je to slučaj s elektroprivredom i još nekim granama. Donošenje konkretnih odluka o pitanjima od opšteg interesa za zajednicu kao celinu ne bi trebalo ubuduće da bude prepušteno pojedincima ili užim krugovima rukovodilaca, odnosno samo stručnim službama, bez potpunog uvida i saglasnosti predstavničkih tela i drugih zainteresovanih samoupravnih organa. Ako budemo postupali na primer, za krupne investicije, kako smo čuli pre podne od državnog sekretara, to jest, da banka treba da ima saglasnost Izvršnog veća, a ne da poslanici o tome doznaju preko štampe.

To će biti sigurnija garantija, odnosno isključili bismo, po mom mišljenju, mogućnost da dođe do izvesnih disproporcija u razvoju proizvodnih kapaciteta i privrednih grana, isključili bismo podizanje ekonomski neopravdanih proizvodnih kapaciteta koji odmah sobom nose i čitav niz problema ne samo ekonomske već i političke i socijalne prirode.

Dakle, Centar za radničko samoupravljanje Republičkog veća sindikata Srbije analizirao je neke probleme iz oblasti radničkog samoupravljanja i došao do zaključka da mnogi propisi i normativni akti koji su do sada važili u privrednim organizacijama nisu u skladu s ustavnim principima novog Ustava i trebalo bi što pre da se usklade, jer pored ostalog, dosadašnjim normativnim aktima data su veoma velika ovlašćenja mnogim rukovodiocima u privrednim organizacijama, pa često i o bitnim pitanjima za međusobne odnose i diskreciono pravo. A to je, po mom mišljenju, objektivno moralo da koči inicijativu i samostalnost organa radničkog samoupravljanja.

Napomenuo bih još i to da je u organima upravljanja u preduzećima prilično veliki broj raznih rukovodećih ljudi — šefova pogona, rukovodilaca ekonomskih jedinica itd. koji — i s onako velikim ovlašćenjima po hijerarhijskoj lestvici, a i preko stručnih kolegijuma, imaju odlučujući uticaj na rad ovih organa. Nasuprot tome, u nekim privrednim organizacijama u organima radničkog samoupravljanja nisu zastupljeni ili su zastupljeni u veoma malom broju nekvalifikovani, priučeni, polukvalifikovani a donekle i kvalifikovani radnici, što se negativno odražava na rešavanje njihovih problema. Ovome treba dodati i nizak nivo opšte i društveno-političke naobrazbe ovih kategorija radnika posebno radnika sta-

rijih godišta koji su bez osmogodišnje škole. Činjenica je da radni kolektivi izdvajaju znatna sredstva za stručno obrazovanje i obuku svojih radnika a veoma malo ili skoro nimalo za njihovo društveno-političko obrazovanje, kako bi se osposobili i za odgovarajuće učešće u privrednim organizacijama.

Na kraju bih hteo da istaknem da je neophodno da ovaj Dom ne samo do kraja izuči uzroke svih onih negativnih pojava već i da preduzme ili predloži mere radi otklanjanja slabosti i grešaka o kojima je bilo napred reči i kojih ima, a koje nisu ovde istaknute, jer one ometaju i koče pravilan rad organa radničkog i društvenog upravljanja, kako bi ovi odigrali ulogu koja im je data našim Ustavom i drugim pozitivnim pravnim propisima.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Ima reč drug Munir Mesihović, poslanik.

Munir Mesihović (*SR Bosna i Hercegovina*):

Pitanja o kojima danas raspravljamo imaju širi društveni značaj. Ona su, osobito u poslednje vrijeme, sve češće predmet razmatranja svih društvenih faktora. Svakako da će i donošenje zakona o postupanju s predstavkama i pritužbama imati značajno mjesto u rješavanju negativnih pojava u našem društvenom razvitku, a prije svega, onih koje su uslovljene subjektivnim slabostima.

U svojoj diskusiji pokušaću da ukažem na neke uzroke zbog kojih se ogromna većina predstavki i pritužbi upućuje direktno saveznim i republičkim organima, istina ovim drugim manje. Od 590 predstavki i pritužbi koje je rješavala Komisija Skupštine sreza Sarajevo, iz Kabineta Predsjednika Republike upućeno je 455 predmeta, ili, od 427 predstavki i pritužbi s područja opštine Centar — Sarajevo svega je 15 bilo upućeno direktno Skupštini opštine Centar.

Sama činjenica da se veliki broj žalilaca obraća saveznim i republičkim ustanovama i rukovodstvima za pomoć u odstranjivanju slabosti u radu nekih ustanova, privrednih organizacija, rukovodstava, rukovodilaca itd. govori o tome da ti ljudi, u većini slučajeva, ne mogu naći zadovoljavajuća rješenja u svojim ustanovama i privrednim organizacijama.

Često se dešava da insistiranje na otklanjanju slabosti ima negativne posljedice za one koji to pokreću. A to umnogome sputava kritičko razmatranje nedostataka, bilo onih koji proističu iz objektivnih razloga, bilo onih koji su rezultat subjektivnih slabosti. To sa svoje strane opet onemogućava šire i potpunije angažovanje čitavog kolektiva ili njihovih organa u rješavanju pojedinih pitanja.

U pojedinim ustanovama i privrednim organizacijama još uvijek nije razvijena u dovoljnoj mjeri demokratska praksa u rješavanju onih pitanja koja imaju širi društveni značaj (donošenje društvenog plana, polaganje računa organa upravljanja radnom kolektivu, investiciona ulaganja, integracija itd.) kao i pitanja koja imaju velikog značaja za život pojedinaca. S obzirom na ovakvu praksu nekih ustanova i privrednih organizacija uočljivo je da mnogi koji se žale nisu upoznati s mjerama koje preduzimaju opštinske skupštine ili samoupravni organi u privrednim organizacijama. Analiza sadržaja predstavki i pritužbi je pokazala da se kritikuju i one mjere i odluke koje su neposredno uslovljene našim opštim kretanjima: društveni plan, komune, zabrana ispaše na određenom terenu, politika u šumarstvu, pravilnici o raspodjeli ličnih dohodaka, razrezivanje poreza itd. I iz ovih razloga, određeni procent predstavki i pritužbi nema svog opravdanja.

Zato bi potpunije informisanje ljudi o svim tokovima našeg razvitka, prije svega o neposrednim problemima i zadacima ustanova i privrednih organizacija, o objektivnim poteškoćama koje se ne mogu preko noći otkloniti, bez sumnje umanjilo broj predstavki i pritužbi. Ovakav način rada omogućio bi slobodniju i konstruktivniju kritiku unutar radnih organizacija i komuna na otklanjanju negativnih pojava i raznih deformacija tamo gdje one neposredno izviru. Ima se utisak da se ovakva konstruktivna kritika u pojedinim sredinama sputava i onemogućava. Javnost rada organa samoupravljanja nije uvijek i svugdje dosledno sprovedena bilo zbog deformisane, šablonizirane prakse neposrednih nosilaca vlasti, bilo zbog nedovoljno razvijenog mehanizma samoupravljanja i nedovoljno aktivnog učešća građana u njemu. A to je, po mom mišljenju, jedan od osnovnih uzroka zbog kojih se slabosti ne rješavaju tamo gdje se one pojavljuju, već se traži intervencija od viših organa.

U našim uslovima, javna kritika i demokratsko javno mišljenje predstavljaju značajnu polugu u borbi protiv negativnih pojava i tendencija. Zato je od posebne važnosti za naš društveni sistem razvijanje formi javnog, demokratskog rješavanja svih društvenih pitanja.

Sigurno je da će ovaj zakon o postupanju s predstavkama i pritužbama doprinijeti obezbjeđenju i zaštiti demokratskih odnosa.

Ali isto tako smatram da bi i u statutima radnih organizacija i opštinskih skupština ova problematika morala naći adekvatno mjesto. A to znači da bi ona morala biti regulisana odgovarajućim demokratskim mehanizmom, a ne deklarativno. Zbog toga bi bila neophodna svestrana analiza dosadašnje prakse u radu opštinskih skupština, radnih organizacija i organa samoupravljanja u svim ovim pitanjima. Dosadašnja praksa u radu većine opštinskih skupština i radnih organizacija i na području sarajevskog sreza ukazuje na to da se ova pitanja nisu u dovoljnoj mjeri postavljala na

dnevni red ovih tijela i nisu se iznalazila temeljita rješenja.

Iako imamo izgrađen demokratski sistem odlučivanja, ima još pitanja koja bi se statutima radnih organizacija i komuna trebalo da regulišu jer se ona često negativno reflektuju na odnose u ovim oblastima. Uzmimo, na primjer, prevelike kompetencije koje prisvajaju sebi pojedini rukovodioci u radnim organizacijama i komunama. To ne znači da bi statutima i drugim aktima trebalo ograničiti inicijativu i odgovornost ovih funkcionera, već da se statutima obezbijedi razvijanje radne inicijative, konsultovanjem s predstavničkim tijelima, s članovima kolektiva, u izgrađivanju određene politike. Problem je, znači, u tome da se ovim aktima onemogući da pojedinci ili uže grupe odlučuju o veoma značajnim pitanjima radnih organizacija i komuna bez neposrednog i aktivnog učešća organa upravljanja i članova radnih organizacija: politika investicija, davanje garantija preduzećima, stambena politika, politika iz radnih odnosa, integracija, kadrovska pitanja i sl. I ovo bi bio jedan od načina za sprečavanje mogućih deformacija.

Demokratizacija odlučivanja u svim oblastima života pitanje je prava, dužnosti, discipline i svijesti samog građanina. Ona nije van čovjeka već sazrijeva u njemu i niukoliko ne zavisi samo od organa vlasti i drugih samoupravnih organa, ona predstavlja njegova prava i obaveze.

Odgovornost organa samoupravljanja uslov je za njeno funkcionisanje, jer nema samoupravljanja bez potpune odgovornosti svakog pojedinca, bez organizovanog nadzora i izvještaja i bez sankcija za neizvršenja. A to bi se statutima i drugim odlukama radnih organizacija i komuna moralo preciznije regulisati.

Jačanje socijalističke zakonitosti i u ovoj oblasti ne znači jačanje državne prinude, već naprotiv jačanje usvojenih društvenih normi, koje se temelje na principima samoupravljanja, na principima usklađivanja ličnih i kolektivnih interesa. U razvijanju socijalizma i socijalističkih društvenih odnosa to je postala i sve više postaje unutrašnja potreba kolektiva i pojedinaca u njemu. Znači da se daljnjim jačanjem samouprave najbolje obezbjeđuje sistem socijalističke zakonitosti. Na taj način one koji neposredno odlučuju dovodimo u položaj da snose punu odgovornost za donesenu odluku i kolektivnu i ličnu. Pravo u samoupravljanju povlači istu mjeru obaveza. Tamo gdje organi samoupravljanja dobro djeluju naš čovjek — građanin svoje i društvene probleme rješava neposredno u organizacijama i ustanovama gdje živi i djeluje. Svojim slobodnim i javnim kritičkim djelovanjem u radnim kolektivima on ostvaruje pravu afirmaciju svojih potreba i zahtjeva. I sigurno je da se u ovim kolektivima slabosti o kojima je riječ uspješnije i potpunije otklanjaju.

Na kraju, u savlađivanju otpora i prepreka na putu otklanjanja slabosti koje rezultiraju prevashodno iz subjektivnih razloga posebno mjesto i ulogu imaju društveno-političke organizacije, Savez komunista, Sindikat i Socijalistički savez. Jer bez punog angažovanja ovih kao i drugih faktora zakonske odredbe mogu ostati samo deklarativne.

Predsednik **Mijalko Todorović:**

Da li se još neko javlja za reč. (Niko se nije javio).

U zaključku ove zaista iscrpne i vrlo plodne diskusije čini mi se da bi se moglo reći da su izveštaji ovih dveju komisija i diskusija ukazali na obim i ozbiljnost problema koji dovode do masovnih pojava žalbi građana na teškoće, na prepreke itd. u ostvarivanju njihovih prava. I, da ne bismo ponovo nabrajali sve konkretne momente koji su istaknuti i predloge koji su dati, čini mi se, da se mogu istaći tri grupe faktora:

Prvo, nedovoljna razvijenost, nedovoljna afirmacija samoupravljanja i demokratskih postupaka i prakse u pojedinim radnim organizacijama i ustanovama, jer, samo pod tim uslovima moguće je da se održavaju birokratski elementi, odnosno da se pojave i ožive birokratske pojave i postupci uopšte, kao i samovolja i kršenje zakonitosti.

U drugu grupu faktora spadaju izvesne nepotpunosti zakonskih propisa u raznim oblastima i njihova zaostalost prema opštem društvenom razvitku u nas, pa se postavlja pitanje revizije upotpunjavanja i daljeg razvijanja zakonodavstva u ovim oblastima.

Treća grupa faktora jeste neefikasnost našeg i žalbenog postupka i čitave organizacije koja se bavi žalbama, rešavanjem konkretnih žalbi građana, radnih kolektiva itd.

Izveštaji i čitava diskusija istakli su i dali niz konkretnih predloga, kako u pogledu zakonodavnog rada, tako i u pogledu mera koje treba preduzeti. Svi ti konkretni predlozi biće upućeni pojedinim nadležnim odborima Saveznog veća na razmatranje i po potrebi na iznošenje odgovarajućih zakonskih i drugih predloga na naredne sednice Veća. U tom sklopu biće i upućene i teze zakona koje su vam već dostavljene s ostalim materijalima.

S pravom možemo da očekujemo da će ova naša ovako iscrpna i plodna diskusija dati podsticaja republičkim, sreskim i opštinskim skupštinama, a takođe i svim društvenim i političkim organizacijama da i oni pokrenu mnogo veću aktivnost što se tiče ovih pitanja, u ovim pravcima, koje sam malopre istakao. Pre svega, na oživljavanju, afirmaciji i daljem razvijanju samoupravljanja i demokratskog mehanizma kod nas, a takođe na daljem usavršavanju zakonskih propisa i odluka tih organa. I najzad, na raz-

vijanju i usavršavanju čitavog mehanizma i celokupne organizacije u kadrovskom i drugom pogledu, koji se bavi pitanjima žalbi građana. Na tome mislim da bismo mogli da završimo raspravu o ovoj tački dnevnog reda.

Da li se Veće slaže da završimo diskusiju o ovoj tački na ovaj način? (Slaže se).

Prelazimo na četvrtu tačku dnevnog reda: Pretres Predloga za potvrdu Statuta Jugoslovenske zajednice osiguranja.

Podsećam članove Veća da je ovaj predlog bio na dnevnom redu sednice Saveznog veća još 27. decembra prošle godine, ali se o njemu nije raspravljalo, pošto je Odbor za organizaciono-politička pitanja Saveznog veća stavio izvesne primedbe po kojima je trebalo postupiti. Predlog je pretresala Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine, i dostavila svoj izveštaj ovom Veću. Izveštaj je dostavljen članovima Veća. Otvaram pretres o ovom predlogu.

Da li se neko javlja za reč? (Niko se nije javio).

Pretres je i opšti i po tekstu. Pošto se niko nije javio za reč, stavljam predlog na glasanje. Ko je *za*, molim da digne ruku. (Svi dižu ruku). Hvala. Ima li ko *protiv* ili se uzdržava? (Nema).

Objavljujem da je Veće usvojilo ovaj predlog.

Sada bi po dnevnom redu trebalo da pretresamo pitanja iz penzijskog sistema, međutim, zaključili smo pre podne da će se to raspravljati na zajedničkoj sednici sa Socijalno-zdravstvenim većem, a te sednice bi se održale sutra pre podne. Sada ćemo preći na ostale tačke dnevnog reda.

Sledeća tačka je pretres Predloga zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnina. Predstavnik Saveznog izvršnog veća o ovom predlogu je drug Moma Marković, savezni sekretar za zdravstvo, a poverenik drug Milenko Brnboda, viši savetnik u Saveznom sekretarijatu za socijalnu politiku i zdravstvo.

Ovaj predlog je pretresala Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine i podnela izveštaj ovom Veću. Izveštaj je dostavljen članovima Veća. Otvaram pretres opšti i po tekstu. Da li se neko javlja za reč? (Niko se ne javlja).

Stavljam predlog na glasanje. Ko je *za*, molim da digne ruku? (Svi poslanici dižu ruku). Hvala. Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava? (Niko).

Objavljujem da je Veće usvojilo ovaj predlog.

Sledeća tačka dnevnog reda je: Pretres Predloga odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije. Tu je i predstavnik Saveznog izvršnog veća, odnosno poverenik Saveznog veća. I ovaj predlog je pretresala Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine i podnela svoj izveštaj, koji je dostavljen članovima Veća.

Otvaram pretres. Da li se neko javlja za reč? (Niko). Pošto se niko ne javlja, stavljam predlog na glasanje. Ko je *za*, molim da digne ruku? (Svi poslanici dižu ruku). Hvala. Ima li ko *protiv* ili se uzdržava? (Niko).

Objavljujem da je Veće i ovaj predlog usvojilo.

Sledeća tačka dnevnog reda je: Pretres Predloga zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća. I ovaj predlog je pretresala Zakonodavno-pravna komisija i podnela izveštaj koji je dostavljen članovima Veća.

Stavljam predlog na diskusiju. Da li se neko javlja za reč? (Niko se ne javlja). Stavljam predlog na glasanje. Molim ko je *za*, neka digne ruku. (Poslanici glasaju dizanjem ruke). Hvala. Ima li ko *protiv* ili se uzdržava? (Niko). Znači, usvojen je i ovaj predlog.

Možemo danas da zaključimo s radom. Zakazujem zajedničku sednicu sa Socijalno-zdravstvenim većem sutra u pola deset. Hvala.

(Sednica je zaključena u 18 č 20 min).

PRILOZI

IZVEŠTAJ

KOMISIJE ZA DRUŠTVENI NADZOR SAVEZNE SKUPŠTINE O NEKIM OBLICIMA KRŠENJA ZAKONITOSTI I NEGATIVNIH POJAVA KOJE IZ TOGA PROIZLAZE PREMA ČOVEKU I SAMOUPRAVLJANJU

SAVEZNA SKUPŠTINA
KOMISIJA ZA DRUŠTVENI NADZOR

I posle pisma Izvršnog komiteta CK SKJ, govora druga Tita u Splitu i IV plenuma CK SKJ, nije mali broj žalbi i predstavki, koje građani i ostali radni ljudi upućuju Generalnom sekretarijatu Predsednika Republike, CK SKJ, saveznim rukovodiocima, SIV, SSRNJ, Komisiji za društveni nadzor Savezne skupštine, Komisiji za predstavke i žalbe Saveznog veća Savezne skupštine, Centralnom veću SS Jugoslavije, Saveznom odboru Saveza boraca Narodno-oslobodilačkog rata i republičkim organima. U poslednje vreme povećava se broj žalbi upućenih nekim opštinskim i sreskim organima, naročito u onim opštinama i srezovima gde su se ovi afirmisali u rešavanju žalbi.

U predstavkama i žalbama ukazuje se na razne negativne pojave u odnosima među ljudima i radnim organizacijama i ustanovama kao što su: kršenje zakona i drugih normativnih akata od strane pojedinih rukovodilaca donetih od radnih organizacija, nehuman i grub odnos prema radnicima, birokratsko i sporo rešavanje problema po kojima se građani obraćaju, zaobilaženje organa upravljanja, neracionalno trošenje i rukovanje društvenim sredstvima itd.

Ovakvi odnosi izazivaju razne vrste protesta, a između ostalog i obustavu rada u pojedinim radnim organizacijama.

Negativne pojave proističu iz kršenja zakona i drugih normativnih akata i zaobilaženja organa upravljanja u rešavanju važnih pitanja koja su od interesa za radni kolektiv. Nosioci ovakvih pojava često su rukovodioci radnih organizacija, stručni kolegiji, a u nekim opštinama i drugi rukovodioci.

Najviše žalbi ima iz oblasti rada i radnih odnosa, zatim žalbi u vezi sa stambenim problemima, iz oblasti raspodele dohotka kao i ukazivanje na neracionalno i rasipničko trošenje društvenih sredstava.

Žalioci su u većini slučajeva radnice i radnici i to kako mlađi tako i oni koji su pred penzijom. Među njima je znatan broj nekvalifikovanih. Nije ni mali broj žalbi upućenih od bivših boraca i poreskih obveznika. Nisu retki kolektivni podnesci u kojima se ukazuje na loš način poslovanja u radnoj organizaciji, istovremenim otkazima grupama radnika, kao i na zaobilaženje organa upravljanja prilikom integracije i drugih važnijih problema od interesa za ceo kolektiv. Kod svih organa dolaze i anonimne žalbe u kojima autori anonimnost objašnjavaju strahom od represalija. Ima i takvih slučajeva gde podnosioci predstavki i žalbi potpišu iste, ali zahtevaju da ostanu anonimni prilikom proveravanja da ne bi trpeli represalije.

Treba naglasiti da su oko 80% navoda u podnetim žalbama i predstavkama opravdani i tačni.

I

Rad i radni odnosi

Veliki broj se obraća radi zapošljenja. Na primer, od 1953. molioca, koji su se obraćali Centralnom veću SS Jugoslavije, 1224, ili 80%, obratili su se za pomoć oko zapošljenja. Pretežni deo nezaposlenih otpada na nekvalifikovane i polukvalifikovane radnike oba pola, i one kojima je radna sposobnost umanjena zbog godina starosti. Nije retka pojava da se teško zapošljavaju i početnici sa završenom srednjom, višom i visokom školom.

Uzroci ovome su u tome što do kraja nije sprovedena reforma školstva i što zavodi za zapošljavanje radne snage nisu uskladili programe rada za dokvalifikaciju sa potrebama privrede. Pored ovoga, krše se propisi o konkursima i zaobilaze zavodi za zapošljavanje radne snage kod zapošljavanja radnika.

Kod pojedinih radnih organizacija, prilikom zapošljavanja novih radnika i službenika, prvenstvo imaju rođaci i prijatelji raznih rukovodilaca. Ima slučajeva da su u nekim preduzećima zaposleni svi odrasli članovi jedne porodice, koji često zauzimaju i rukovodeće položaje, kao što je bio slučaj u P. D. »Sremski borac«. U ovom PD upravljala je rodbinska oligarhija i tek kada je na dobru došlo do obustave rada, društveno-politički faktori su se zainteresovali za stanje u preduzeću i ustanovili da se radi o rodbini koja u njemu rukovodi.

Probni radni odnos u radnim organizacijama česta je pojava. Neke radne organizcije zloupotrebljavaju ovu zakonsku ustanovu. Za vreme probnog rada radnici ne uživaju ostala prava iz radnog odnosa već samo ugovorenu nagradu i zdravstvenu zaštitu dok su na radu.

U pojedinim radnim organizacijama probni radni odnos, koji po zakonu iznosi 30 dana, zamenjuje se radnim odnosom u trajanju 30—90 dana, pa se naizmenično obnavlja dok to konvenira radnoj organizaciji. Ovakva povreda zakona nije retka pojava u radnim organizacijama sezonskog karaktera, a postoji i u radnim organizacijama koje imaju kontinuirani proces proizvodnje. Naizmenično obnavljanje radnog odnosa vrši se do 10 meseci, a zatim se prekida i na taj način onemogućava radnicima korišćenje plaćenog godišnjeg odmora.

Ima slučajeva grubog ucenjivanja nezaposlenih radnika, a naročito radnica.

Iz prispelih žalbi i predstavki vidi se da su disciplinske kazne vrlo oštre i masovne u odnosu na radnike, a da su blaže kad su u pitanju službenici. Ima radnih organizacija gde je kažnjeno i preko 50% radnika raznim disciplinskim kaznama. Na ovakvo kažnjavanje dovoljno ne reaguju organi upravljanja i društveno-političke organizacije.

Nasuprot ovome neke radne organizacije izbegavaju disciplinski postupak protiv radnika i službenika za povredu radne discipline i zamenjuju ga otkazom radnog odnosa sa neubedljivom i uopštenom motivacijom. Ako je ovaj otkaz zakonit u formalnom smislu, ne može biti poništen od organa upravljanja, pa ni od redovnog suda, jer sudovi ne ulaze u ispitivanje motivacije otkaza.

Česte su žalbe na otkazivanje radnog odnosa. A oni koji to čine znaju da se to kao praksa društveno ne toleriše. Zbog toga je steklo pravo građanstva »ukidanje suvišnih radnih mesta«.

Otkaze dobijaju često i oni radnici i službenici koji opravdano kritikuju lošu organizaciju rada, samovolju i birokratizam. Zbog kritike brzo se nađu u situaciji da moraju otići iz preduzeća. Nisu retki rukovodioci preduzeća ili ustanove koji insistiraju da se »nepoželjni« radnik što pre otpusti s motivacijom »on ili ja iz preduzeća«. Tu je teško dokazati da se ne radi o nečemu drugom, a ne suvišnim radnim mestima.

Ređe su motivacije za otpuštanje s posla: nedovoljna stručna sprema, nemaran odnos prema radu, preorijentacija proizvodnje, likvidacija radnih organizacija ili radnih jedinica u sastavu radnih organizacija.

U sezonskim radnim organizacijama otkazi se najčešće motivišu obustavljanjem sezonskih radova.

Negde se otkazi motivišu integracijom.

Tamo gde se zaista radi o suvišnim radnim mestima i gde se o tome konsultuje kolektiv, radnici to najčešće razumeju. Međutim, ima radnih organizacija koje tako ne rade.

Otkazi se sve više daju ženama, majkama, mladim ljudima sa malo radnog iskustva, starijim radnicima pa čak i takvim koji se nalaze pred penzijom. Time se radnici dovode u tešku situaciju jer ih druge organizacije nerado zapošljavaju. Te vrste otkaza radnim ljudima, pojava su ne samo u privrednim organizacijama, nego i u državnoj upravi. Ima drastičnih primera, da je čoveku potrebno samo par meseci do penzije, ali se o tome ne vodi računa, već mu se daje otkaz na posao.

Ima pojava da se otkazi daju i velikim grupama radnika. »Viskoza« u Loznici dala je otkaz grupi od 300 radnika. To je izazvalo krupna negodovanja. Masovni otkazi naročito se daju radnicima u šumarstvu i delatnostima sezonskog karaktera. Tako je na primer u jednom šumskom preduzeću u Foči dobilo otkaz 500 radnika, s motivacijom da su višak radne snage. Međutim, nešto kasnije isto preduzeće primilo je nove radnike. Preduzeća to čine zbog toga da bi izbegla plaćanje doprinosa i drugih prava iz radnog odnosa na koje su obavezni po propisima za stalnu radnu snagu.

Učestali su otkazi uz momentalno odstranjivanje radnika sa radnog mesta i isplatu otkaznog roka, čime se nanosi i materijalna šteta kolektivima.

Ima slučajeva da se daje otkaz članovima radničkog saveta, upravnog odbora i ženama trudnicama.

Nije retko otkazivanje radnog odnosa borcima NOR, ratnim vojnim invalidima i invalidima rada. To izaziva negodovanje kako onih kojima je otkazan radni odnos tako i negodovanje javnosti.

Samovolja i nepravilan odnos prema radnicima dolazi i po drugim pitanjima. Na primer često se naređuje protivzakoniti prekovremeni rad za žene, radnicima se ne isplaćuje prekovremeni rad u zakonom određenom iznosu, zakida im se dnevna polučasovna pauza, zarada itd.

Stambena pitanja

Veliki je broj žalbi koji se odnosi na stambena pitanja. U njima se navode razni aspekti stambenih problema — od molbi za pomoć oko dodeljivanja stana, do žalbi na kriterije oko dodeljivanja, sudskih odluka i sustanarskih odnosa.

Uzroci velikog broja žalbi po stambenim pitanjima leže još uvek u teškom stambenom problemu i nemaju perspektive za rešavanje ovog pitanja kod izvesne kategorije radnika i službenika.

Penzioneri i radnici u malim radnim organizacijama ukoliko sami ne mogu da reše svoj stambeni problem, ne vide mogućnost da ga mogu rešiti u svojim radnim organizacijama.

Stambeno pitanje ne rešavaju radne organizacije nekvalifikovanim, polukvalifikovanim i sezonskim radnicima. Među ovima ima veliki broj i onih koji nemaju nikakve imovine na selu koju bi prodali i obezbedili učešće za uzimanje kredita iz stambenog fonda. Ima ljudi koji su po 10 godina na spisku za dobijanje stana ali ga nikako ne dobijaju.

Neke žalbe se odnose na kriterij raspodele stanova, na njihovu raspodelu od strane rukovodilaca radne organizacije, kao i nepoštovanje pravilnika o raspodeli istih. Često se u stambenim organima nalaze slabi ljudi skloni zloupotrebama, protekciji i mitu. Često se stanovi daju preko reda. Dobijaju ih oni koji tek dođu u preduzeće, a oni koji godinama čekaju ne mogu da dođu na red. U vezi sa ovim nepravilnostima intervencije su često nemoguće i neefikasne.

Ima radnih organizacija gde nisu razrađena niti ustanovljena pravila za raspodelu stanova, što je takođe uzročnik subjektivnog merila prilikom raspodele.

Kršenje zakonitosti u oblasti raspodele dohotka

I u oblasti raspodele dohotka, u radnim organizacijama ima pojava kršenja osnovnih ustavnih načela u sprovođenju socijalističkog principa nagrađivanja prema radu. Kršenje ovoga principa izaziva negodovanje radnika kako u onim organizacijama gde postoje pravilnici o raspodeli, tako i u onim gde oni nisu doneti. Tako, ima pojava neredovnog isplaćivanja ličnih dohodaka, zakidanje istih, neplaćanja prekovremenog i noćnog rada i sl. Često se službenicima isplaćuju puni, a radnicima umanjeni lični dohoci u slučaju neizvršenja plana proizvodnje i realizacije.

U izvesnim granama privrede, kao što je slučaj u poljoprivredi, drvnoj i tekstilnoj industriji, postoji relativno velika razlika između ličnih dohodaka najnižih kategorija radnika i ličnih dohodaka rukovodilaca, što takođe izaziva negodovanje i oštru kritiku, a negde i obustavu rada.

Značajno je istaći da ima radnih organizacija koje prave fiktivne periodične obračune i završne račune, na osnovu kojih se obezbeđuju puni lični dohoci i krediti kod banaka.

Protiv ovih pojava nužna je veća aktivnost organa radničkog upravljanja i drugih društveno-političkih faktora, kao i Službe društvenog knjigovodstva.

Žalbe na postupak službe uprave prihoda

Ima dosta žalbi na službenike uprave prihoda opštinskih skupština. Mnogi provereni slučajevi potsećaju na ophođenje bivših poreznika stare Jugoslavije, koji prilikom naplate poreza ne vode računa o posledicama takvog ophođenja. Tako na primer, u jednom selu sreza Niš, prodat je jednoj ženi jedini hektar zemlje da bi se naplatio porez. Posle ovoga, opštinska skupština morala je istoj da obezbedi socijalnu pomoć. U selu Lilići (Banja Luka) prodata je poreskom obvezniku krava za 720 dinara poreskih troškova. Naknadno je utvrđeno da je dug bio davno isplaćen. U Kikindi, za dužnu porezu, izvršen je popis i prodaja 7 rasnih krmača kao obična komercijalna roba.

Pored ovoga, uzrok žalbi na organe uprave prihoda je i slaba stručnost službenika, neažurna evidencija naplaćene i dugovane poreze kao i nesređeno stanje u katastru.

Anonimne žalbe i predstavke

Anonimne žalbe i predstavke, kao i ostale, su u velikom procentu opravdane i tačne. Dobar broj ovih otkrile su dosta negativnih pojava, neracionalnog i lošeg gazdovanja društvenom imovinom. Karakteristično je za anonimne predstavke, da se one po pravilu, odnose na rukovodeće ljude, upropašćivanje društvene imovine i protekcionizam uopšte. Žalioci se ne podpisuju zbog atmosfere koja vlada u sredini gde rade, jer zbog toga mogu biti proganjani.

One su rezultat gušenja kritike, zataškavanja grešaka i neuzimanje na odgovornost rukovodećih ljudi koji prave te greške. Anonimne žalbe su i rezultat nedemokratičnog rešavanja problema, strah od represalija i ostajanja bez posla.

Prema tome, i na anonimne žalbe i predstavke treba računati kao na jedan od izvora informacija o negativnim pojavama, protiv kojih se treba boriti, one se ne smeju odbacivati, već i u vezi sa njima treba preduzimati mere.

Neopravdane žalbe

Među žaliocima ima i takvih čije su žalbe ili predstavke neopravdane. Ovi pokušavaju da ostvare nešto na šta nemaju pravo ili se obraćaju nepotrebno za sitne probleme koje mogu sami da reše. Ima i takvih žalioca koji kritikuju sve i svašta, koji se po istoj stvari obraćaju po nekoliko puta raznim institucijama, iako im je odgovoreno da nemaju prava. Zato, o ovakvim žalbama, treba javno raspravljati na kolektivu, zboru birača, konferencijama SSRN i sastancima sindikalnih organizacija.

Treba naglasiti da ovi žalioci često traže samo prava a ne vode računa o svojim obavezama prema radnoj organizaciji i zajednici.

Nepoštovanje radničkog upravljanja

Radnici često ukazuju na zaobilaženje organa upravljanja po važnim pitanjima. Često ova pitanja rešavaju službe radnih organizacija, direktori i ostali rukovodioci kao i stručni kolegiji.

Zbog takve prakse radnici se, sem proizvodnih problema, o ostalim pitanjima, ne obaveštavaju. Ima i takvih radnih organizacija gde se negativne pojave gomilaju, ali ih niko ne objašnjava niti preduzima potrebne mere, zbog čega dolazi do obustave rada i drugih protesta.

Na primer, u jednoj fabrici u srezu Subotica došlo je do dvočasovne obustave rada jednog odelenja zbog nesporazuma oko isplate ličnih dohodaka. Radnici ovog odelenja ostvarili su plan proizvodnje 120% u jednom mesecu. Prema pravilniku o raspodeli ličnih dohodaka trebali su da prime 20% iznad startnih osnova. Tako su primali i ranije. Međutim, desilo se da proizvedena roba nije prodata. Zbog toga je doneta odluka, ali bez znanja radnika, da se radnicima isplati samo startna osnova. Radnici su protiv takve odluke protestvovali obustavom rada. Tek kada im je objašnjeno da će dobiti ono što su zaradili, tj. kad se roba realizuje, oni su se složili i nastavili posao. U vezi sa ovim nastali su komentari: »radnici ne bi dobili svoju zaradu da nisu tako postupili«.

Organi upravljanja se zaobilaze i kad su u pitanju žalbe i molbe radnika, jer iste u dobrom broju radnih organizacija ne rešava radnički savet već pojedini rukovodioci ili komisije koje su pod uticajem nekog od rukovodilaca.

Radnici ukazuju na zaobilaženje organa radničkog upravljanja i kad su u pitanju tako krupne stvari kao što je integracija. Tako na primer, članovi radničkog saveta jednog preduzeća za obradu duvana uputili su zajedničku žalbu Centralnom veću SS Jugoslavije u kojoj su zahtevali intervenciju protiv prinudnog spajanja njihovog preduzeća sa novoosnovanim preduzećem za proizvodnju galanterije od plastične mase koje je poslovalo sa gubitkom. Iako su se radnički savet i kolektiv ovome suprostavili opštinska skupština je donela ovakvu odluku.

Rešavanje problema preduzeća bez učešća kolektiva takođe nije redak slučaj. Ni uspesi, a ni teškoće i problemi ne iznose se pred kolektiv. Zbog toga se u nekim radnim organizacijama problemi gomilaju pa revolt radnika raste. Interveniše se često onda kada je situacija suviše teška i kada su nanete i materijalne i političke štete. Na primer u jednom preduzeću u Vojvodini u kome je zaposleno preko 1.000 radnika, došlo je do ozbiljnijeg sukoba između radnika i direktora koji se dugo nalazio u preduzeću i smatrao sebe nepogrešivim. Često je radnike nazivao stokom, bundžijama itd., a organe upravljanja, sindikat i kolektiv je zapostavljao. Zbog takvog odnosa, u kolektivu je došlo do nezadovoljstva. Radnici su upućivali kolektivne predstavke raznim ustanovama i organima, u kojima je zahtevano da se smeni direktor. Kao ilustraciju, navodimo samo neke detalje iz predstavke radnika ovog preduzeća: »Direktor je sve stručne ljude isterao iz preduzeća, jer pored stručnih ljudi on ne bi mogao raditi šta hoće«; »Krši odluke radničkog saveta i upravnog odbora«... »Postavlja uslove mladim ženama i devojkama. Izvesne žene koje mu podlegnu postavlja za poslovođe, iako su čak i nepismene i nekvalifikovane«... »Smatramo da on nije za direktora, jer napada ljude za bilo šta i daje otkaz«... »Mnogi ljudi su napustili i partijsku organizaciju zbog njega jer je on sve i sva u preduzeću, a ne radnička samouprava«, itd.

U jednoj radnoj organizaciji sreza Smederevo došlo je do obustave rada zbog niskih ličnih dohodaka. U vezi sa tim, radnici su isticali da je radničko samoupravljanje »smrt za radnike«, jer preduzećem »upravlja svega nekoliko ljudi«, koji ne vode računa o radnicima.

Neke radne organizacije vrše rekonstrukciju, obnavljaju osnovna sredstva veće vrednosti, a da o tome nije upoznat radnički savet.

Uzroke nepoštovanja radničkog upravljanja, potcenjivanja i zaobilaženja radnika u odlučivanju, između ostalog, treba tražiti i u sastavu radničkog saveta i upravnih odbora. U njima često preovlađuju službenici koji su pod uticajem rukovodećih i stručnih ljudi radne organizacije, pa otuda tehnokratski odnos, potcenjivanje i zaobilaženje radnika u odlučivanju. Ima i toga, da pojedini radnici kad postanu članovi upravnog odbora, radničkog saveta ili rukovodstva društveno-političke organizacije u preduzeću, trpe uticaj birokratskog odnosa prema radnicima i ne utiču na otklanjanje nepravilnog odnosa prema organima radničkog upravljanja i kolektivu kao celini.

Javnost u radu i rad organa na rešavanju žalbi

Negativne pojave, kršenje zakona i druge nepravilnosti rešavaju se u uskom krugu ljudi radnih i drugih organizacija. Otuda se nepolitički i površno rešavaju problemi izneti u žalbama i predstavkama.

Organi upravljanja u radnim organizacijama malo se bave negativnim pojavama i problemima koji se ističu u žalbama radnika. Žalbe se pretresaju na brzinu i površno, pa i kad dođu na dnevni red one se često nalaze pod tačkom razno.

Mali je broj opštinskih i sreskih skupština koje su na dnevni red svojih sednica stavili negativne pojave i probleme koji su izneti u žalbama. Zbog toga postoji doza nepoverenja prema organima opštine i sreza, kao i prema organima upravljanja u radnim organizacijama. Postoji shvatanje kod ljudi, da ovi ne mogu ili neće da reše probleme koji se navode u žalbama pa se obraćaju republičkim i saveznim institucijama. Uzrok ovome je često samovolja pojedinih rukovodećih ljudi u komunama i radnim organizacijama, koji probleme većinom rešavaju u uskom krugu, bez učešća organa upravljanja i javnosti. Uopšte rešavanje problema koji se ističu u žalbama treba više da ide u javnost, da u njihovom rešavanju učestvuje veći broj ljudi, da se pojedini navodi u žalbama pretresaju u kolektivima, da se o njima diskutuje u sindikalnim i drugim organizacijama.

U opštini i srezu često se posao oko žalbi ne obavlja kako treba, jer se one ne analiziraju i ne izvlače problemi za preuzimanje mera. Na obradi žalbi obično rade službenici, koji da bi što pre završili predmete, ne ulaze u probleme, već komisijama referišu da li žalilac formalno ima pravo ili ne. Otuda se dešava da komisije za predstavke i žalbe često ne gledaju politički na žalbe i druge probleme na koje građani ukazuju.

I pravne službe u nekim opštinama i radnim organizacijama nisu sređene pa otuda ne funkcionišu kako treba. Često se u njima sreću ljudi koji ne shvataju naš društveno-politički sistem. Trebalo bi posvetiti naročitu pažnju jačanju ove službe i u nju dati kvalitetne ljude, koji će čoveku moći da objasne na šta ima, a na šta nema pravo i da mu pomogne da svoje pravo i ostvari. Ima opština i radnih organizacija u kojima nije obrazovana ova služba.

* * *

U 1963. godini, upućeno je raznim organima preko 500.00 žalbi i predstavki. Od toga broja preko 300.000 je opravdanih. Posebno treba istaći da je preko 40% žalilaca radnika. Kako žalbe i predstavke zadiru u skoro sve oblasti društvenog života, to je i Komisija za društveni nadzor Savezne skupštine našla za potrebno da se pozabavi problemima koji iz njih proističu. Svestranijim proučavanjem i pismenih i usmenih žalbi i predstavki, kao i protesta i kritike, dolazi se do zaključka da se ne radi samo o žalbama već i kritici deformacija kod sprovođenja naše politike, kritici rada

pojedinaca i pojedinih institucija koji su nosioci deformacija.

U vezi sa tim Komisija za društveni nadzor je na sednici 12. II 1964. godine, ukazala na niz ovih deformacija i nezakonitosti u sprovođenju političkih stavova datih u poznatim dokumentima CK SKJ i govorima druga Tita.

Želja za brzim razvitkom naše zemlje ili pojedinih rejona, često nije u skladu sa našim materijalnim mogućnostima. Usled toga u rešavanju ljudskih problema ima i ozbiljnih objektivnih teškoća. Međutim, ispoljavaju se i mnoge subjektivne slabosti koje ometaju rešavanje i onih potreba koje je moguće rešiti i sa postojećim materijalnim sredstvima. Zbog toga su kritike, žalbe i predlozi radnika barometar za sagledavanje subjektivnih slabosti i putokaz za rešavanje istih. Tamo gde se sa više odgovornosti prilazilo rešavanju problema radnih ljudi, gde je bilo političkog reagovanja, javnosti u radu, poštovanja zakonitosti, humanosti u odnosu prema ljudima, bilo je i manje grešaka i manje nezadovoljstva.

Komisija za društveni nadzor smatra, da opravdana kritika grešaka u sprovođenju politike i utvrđenih stavova, koja se upućuje kroz pisma i usmeno je takvog karaktera da društvo kao celina, mora više time da se bavi nego do sada. U tom pravcu treba preduzimati kako organizaciono-političke mere, od radne organizacije do Federacije, tako i mere kažnjavanja onih koji su nosioci nepoštovanja zakonitosti i deformacija naše politike, koji su politički neosetljivi i birokratski se odnose prema problemima radnih ljudi naše zemlje.

Baza izveštaja Komisije za društveni nadzor su samo žalbe i predstavke koje su upućene raznim saveznim institucijama, pa stoga i ne može da bude verna slika svega onoga što prati naš razvitak.

IZVEŠTAJ

KOMISIJE ZA PREDSTAVKE I ŽALBE SAVEZNOG VEĆA SAVEZNE SKUPŠTINE O RADU NA PREDSTAVKAMA I ŽALBAMA ZA PERIOD OD 30. JUNA DO 31. DECEMBRA 1963. GODINE

S. 321/10 (S. 300/125)

Komisija za predstavke i žalbe Saveznog veća Savezne skupštine podnosi

I Z V E Š T A J

O RADU NA PREDSTAVKAMA I ŽALBAMA ZA PERIOD OD 30. JUNA DO 31. DECEMBRA 1963. GODINE

Komisija za predstavke i žalbe Saveznog veća Savezne skupštine izabrana je 30. juna 1963. godine. Ovo je veoma kratak period da bi Komisija mogla razviti svestraniju aktivnost na predstavkama i žalbama koje građani ili druga pravna lica upućuju saveznim organima, ili se lično obraćaju, da bi ostvarili određena prava. Međutim, dosadašnja iskustva u radu Komisije i ranija iskustva iz rada Odbora za predstavke i žalbe Savezne narodne skupštine trećeg saziva, ukazuju na veoma krupne i odgovorne zadatke koji stoje pred ovom Komisijom. Nova uloga Savezne skupštine i njenih veća zahteva izmenu i daljnje izgrađivanje metoda rada Komisije u radu na predstavkama i žalbama koje se upućuju Saveznoj skupštini i njenim telima kao i drugim saveznim organima. Pri tome, aktivnost Komisije u prvom redu treba da bude usmerena na analiziranje problema i sagledavanje uzroka zbog kojih građani podnose predstavke i žalbe, i kako bi se na vreme poduzimale ili predlagale određene mere za njihovo otklanjanje. Celokupnu ovu aktivnost treba razvijati kao sastavni deo procesa demokratizacije našeg privrednog i političkog života.

U prvoj polovini 1963. godine Odbor za predstavke i žalbe Savezne narodne skupštine razmatrao je prispele predmete, pa je u konkretnim slučajevima, osobito kada je stranka iskoristila sva redovna i vanredna pravna sredstva, donosio određene odluke u cilju rešavanja pojedinih zahteva stranaka koje su se obraćale Saveznoj skupštini. Takvim odlukama prethodilo je svestrano proveravanje na terenu, pribavljanje pravnih ocena i mišljenja, kao i sagledavanje svih drugih okolnosti koje su mogle uticati na donošenje odluka.

U toku 1963. godine ukupno je primljeno 1.397 pismenih predstavki i žalbi, među kojima 8 od inostranih građana i 888 stranaka koje su se lično obratile skupštinskim organima i tražile određene intervencije u cilju ostvarivanja svojih prava. U poređenju sa 1962. godinom, broj pismenih predstavki i žalbi smanjio se svega za 3 (u 1962. godini primljeno je 1.438 pismenih predstavki i žalbi), a broj stranaka smanjio za 619 ili 41% (u 1962. godini obratilo se 1.626 stranaka). Do smanjenja predstavki i žalbi građana došlo je, u prvom redu, zbog pojačane aktivnosti organa upravljanja i drugih društveno-političkih organizacija na otklanjanju negativnih pojava i pojedinih slabosti, osobito posle pisma Izvršnog komiteta CK SKJ, i veće orijentacije građana da se obraćaju lokalnim organima u ostvarivanju svojih prava. Pored toga, na osetno smanjenje prijema stranaka uticalo je i preseljenje Komisije u zgradu Saveznog izvršnog veća kao i pripreme i održavanja 52. konferencije Interparlamentarne unije u zgradi Savezne skupštine.

Iz pregleda primljenih predstavki stranaka u 1963. godini može se videti po kojim pitanjima su se građani najčešće obraćali Saveznoj skupštini.

	Pismene predstavke i žalbe	Stranke	Ukupno
Imovinsko-pravni odnosi	60	19	79
Iz rada sudova i organa državne uprave	292	142	434
Iz rada i radnih odnosa	292	286	578
Socijalnog osiguranja	230	60	290
Socijalna zaštita i penzija	107	84	191
Stambena pitanja	200	237	437
Školstvo i prosveta	61	11	72
Anonimne predstavke	10	—	10
Iz drugih oblasti	145	49	194
SVEGA:			2.285

Od ukupnog broja predstavki i žalbi kao i stranaka koje su se lično obraćale skupštinskim organima u 1963. godini otpada na period od 30. juna do 31. decembra pismenih predstavki i žalbi 768 i 340 stranaka. Komisija je preuzela u rad i jedan broj predmeta koje nije okončao raniji Odbor za predstavke i žalbe Savezne narodne skupštine.

Iz datog pregleda predstavki i žalbi može se videti da su se građani i druga pravna lica u 1963. godini pismeno ili usmeno obraćali Saveznoj skupštini po mnogim pitanjima gde su povređena njihova prava iz raznih oblasti društvenog života. Jedan broj građana i drugih pravnih lica obraćao se Saveznoj skupštini i njenim telima zbog nepoznavanja propisa tražeći tumačenje nekih zakonskih odredaba. Skupštini se pojedini građani obraćaju i zbog stečenih navika i sklonosti da se nekome uvek žale i u tim slučajevima obično se ne radi o nekim ozbiljnijim pitanjima.

U najvećem broju predstavki i žalbi građani se žale na nadležne organe i njihove odluke koje su donete na osnovu diskrecionog prava. Ove se predstavke i žalbe odnose na materiju koja nije u potpunosti regulisana pozitivnim propisima, već je zbog posebnih okolnosti potrebna primena slobodne ocene i odlučivanja nadležnih organa. Tako ima najviše prigovora na rad komisija za zasnivanje i otkazivanje radnog odnosa u privrednim organizacijama, na rad komisija

za raspodelu stanova, komisija za priznavanje radnog staža, dodelu stipendija i dr. Kod slobodne ocene nadležnih organa pri odlučivanju mogu najviše da se ispolje subjektivne slabosti, bilo da se radi o nedovoljnoj stručnoj spremi, svesti i zrelosti službenika, odsutnosti političkog refleksa i sl. Zbog toga je nužno istaći opravdanost da se, u oblasti odlučivanja po diskrecionom pravu nadležnih organa, obezbedi puna društvena kontrola i proširi javnost rada tih organa. Zakonskim propisima, ni ubuduće mnoga pitanja iz oblasti ostvarivanja prava građana, neće moći biti regulisana. Zbog toga će biti nužno razvijati demokratske oblike odlučivanja u duhu postojećih propisa, jer će jedino ta okolnost biti garancija da će se mnoga pitanja, za koja su građani zainteresovani, pravilnije rešavati, a to će znatno uticati da se građani manje obraćaju skupštinskim i drugim saveznim organima i traže intervenciju u ostvarivanju svojih prava.

Jedan broj građana obraća se Saveznoj skupštini a da prethodno nije koristio redovna pravna sredstva za ostvarivanje svojih prava. Najveći broj ovakvih predstavki i žalbi je neopravdan. U ovakvim slučajevima, po mišljenju Komisije, stranke ili nemaju poverenja u redovna pravna sredstva i lokalne organe ili polaze od pretpostavke da će se njihovi zahtevi pre rešavati ako se prethodno za intervenciju obrate saveznim organima. U većini slučajeva ove stranke izgube i rok za podnošenje žalbi nadležnim organima u redovnom postupku.

Jedan broj predstavki i žalbi koje građani upućuju saveznim organima odnose se na spor postupak nadležnih organa pri odlučivanju, kao na primer: na rad Zavoda za socijalno osiguranje, osobito kod rešavanja penzionih predmeta; zatim na rad nekih sudova; na rad pojedinih upravnih organa opštinskih skupština a naročito kod utvrđivanja radnog staža; izdavanja lokacija za izgradnju zgrada i stanova i uopšte na sporove iz stambene oblasti, itd. Ta sporost u upravnom postupku, osobito kada se osnovni podaci mogu utvrditi uvidom u odgovarajuće knjige i registre, ima obeležje birokratizma i nesavesnog odnosa u službi, a u opštem smislu predstavlja i kršenje zakonitosti, s obzirom da Zakon o opštem upravnom postupku obavezuje nadležne organe u kom roku su obavezni doneti rešenje.

U poslednje vreme može se konstatovati da je sve manje predstavki i žalbi građana koji se obraćaju Saveznoj skupštini po sitnim i manje važnim pitanjima. Takva tendencija je pozitivna.

U jednom broju predstavki, građani predlažu izvesna rešenja koja zahtevaju nadopunu saveznih zakonskih propisa, autentično tumačenje i objašnjavanje pojedinih zakonskih odredaba, donošenje novih ili produženje važnosti već ukinutih propisa itd. U tom smislu najviše ima predloga i primedbi građana na Zakon o penzijskom osiguranju. Ova Komisija, putem informacije o predlozima građana u cilju donošenja Zakona o penzijskom osiguranju, upoznala je Odbor za socijalno-zdravstvena pitanja Saveznog veća, kao i Savezni sekretarijat za rad koji radi na pripremama predloga novog zakona o penzijskom osiguranju. Građani su davali svoje predloge i primedbe i na nacrt novog Ustava SFRJ koji su u vidu predstavki takođe dostavljene Ustavnoj komisiji na postupak.

Komisija je u izveštajnom periodu, na svoje dve sednice, detaljno razmatrala sve mogućnosti rešavanja predstavki i žalbi koje se upućuju Saveznoj skupštini i njenim telima, kao i drugim saveznim organima. Raspravljajući o sadržaju i metodu rada Komisije, stalo se na stanovište da Komisija prati i analizira probleme na osnovu predstavki i žalbi upućenih svim saveznim organima, proučava uzroke i druge okolnosti pod kojima se građani žale i predlaže određene mere. Znači, Komisija ne bi odlučivala po konkretnim pitanjima i predmetima već bi više u svojoj aktivnosti radila na analiziranju uzroka iz pojedinih oblasti društvenog života iz kojih se građani najviše žale i traže intervenciju skupštinskih i drugih saveznih organa. U tom smislu Komisija je usvojila program rada i ostvarila punu saradnju sa svim saveznim organima i organizacijama koje rade na predstavkama i žalbama građana.

S obzirom da je najveći broj predstavki i žalbi po pitanju sporova iz radnih odnosa i stambenih pitanja, Komisija je stavila u prvi plan da se svestranije analiziraju uzroci neizvršavanja pravosnažnih sudskih odluka i pravosnažnih rešenja upravnih organa o stambenim sporovima, kao i primenu institucije konkursa u zasnivanju radnih odnosa pa je u tu svrhu izabrala dve potkomisije koje će svestranije proučiti ova pitanja i predložiti određene mere. U radu Komisije prihvaćen je takav metod rada koji će obezbeđivati svestranije sagledavanje problema i uzroka zbog čega se građani obraćaju saveznim organima, kao i preduzimanje efikasnijih mera na planu suzbijanja negativnih pojava, u rešavanju prava građana. Pored toga, Komisija će i pojedinačno razmatrati pojedine probleme ali, pri tome neće donositi odluke već će davati izvesne sugestije i preporuke skupštinskim telima i drugim organima u rešavanju pojedinih pitanja i voditi brigu o sudbini predstavki i žalbi koje su građani uputili Saveznoj skupštini. Komisija se osobito zalaže da pronađe najefikasnije oblike javnosti rada u rešavanju po predstavkama i žalbama građana kao i to da se u statutima političko-teritorijalnih jedinica, naročito komuna, jasnije istaknu prava građana.

Da bi imali jasniju sliku problema zbog kojih se građani najviše žale konkretnije ćemo izneti te probleme po oblastima.

Sporovi iz radnih odnosa

Zaposlenje — Najveći broj predstavki i žalbi odnosi se na sporove iz radnih odnosa. Pritužbi i žalbi građana po radnim odnosima bilo je 578, od čega se na traženje zaposlenja odnosi 251 pritužba. Iz analize predstavki i zahteva građana radi zaposlenja, proizilazi da je najveći broj nezaposlenih onih, koji nemaju nikakve kvalifikacije, a žive u područjima gde je slabo razvijena privreda. Među njima je najviše ženske radne snage, zatim muškaraca čija je radna sposobnost umanjena. Među nezaposlenim službenicima uglavnom su početnici sa nepotpunom srednjom spremom. Na zaposlenje u industrijskim područjima i velikim gradovima takođe dugo čekaju radnici bez kvalifikacija kao i oni čija je radna sposobnost umanjena zbog bolesti. Problem zaposlenja postaje sve veći zbog priliva nekvalifikovane radne snage sa sela u veće gradove i industrijska mesta koju gradska područja nisu u stanju da apsorbuju raspoloživim brojem radnih mesta. Iz jednog broja predstavki građana može se videti da se pri zapošljavanju vrše razne zloupotrebe. Tako se pojedini radnici i službenici obraćaju ovoj komisiji kao i drugim saveznim organima i traže intervenciju protiv protekcionizma i drugih deformacija koje se ispoljavaju u pojedinim preduzećima i ustanovama prilikom zapošljavanja. U dosta slučajeva opravdane su žalbe na zloupotrebe u primeni konkursa u zasnivanju radnih odnosa, jer se često konkursi objavljuju samo da se zadovolji forma, dok se unapred zna koja će se lica primiti. Zbog toga je dosta široko shvatanje da se bez intervencije i veze ne može rešiti ne samo pitanje zaposlenja nego i druge potrebe radnih ljudi. S obzirom na izloženo, potrebna je svestrana saradnja odgovarajućih organa u komuni, privredi kao i društveno-političkih organizacija i sindikata radi vođenja pravilne politike zapošljavanja.

Ima pojava da se neke privredne organizacije (građevinarstvo, poljoprivreda) sve više orijentišu na privremenu radnu snagu i na one vrste poslova gde se može primiti stalna radna snaga. U odnosu na stalne radnike, lica u privremenom radnom odnosu imaju pravo samo na higijensko-tehničku zaštitu i socijalno osiguranje za slučaj nesreće na poslu ili profesionalnog oboljenja. Ova lica nemaju penziono osiguranje,

pravo na dečiji dodatak, novčanu naknadu za vreme nezaposlenosti i drugo. Angažovanje radne snage kroz privremeni radni odnos pogodno je za privredne organizacije zato što su doprinosi iz ličnih dohodaka manji i što lica u privremenom radnom odnosu nemaju pravo na socijalno osiguranje u celini. Veliki procenat privremeno zaposlenih radnika ostaje u mestu zaposlenja i po završetku posla pojavljuju se kod zavoda za zapošljavanje radnika, pa nastaju izvesni stambeni, socijalni i politički problemi. Radi toga angažovanje radne snage kroz privremeni radni odnos trebalo bi proučiti sa svim pojavama koje ga prate.

O t k a z — Predstavki građana po otkazima bilo je 79. Pojedine, naročito veće privredne organizacije problem viška radne snage rešavaju u svojim okvirima, vrše premeštaje i pomeranje radnika, preduzimaju korake u cilju stručnog osposobljavanja i prekvalifikacije radnika, otvaraju pomoćne pogone u preduzeću. Međutim, ima pojava da neke privredne organizacije otpuštaju radnike kao višak radne snage a kasnije na isto radno mesto primaju nove radnike. Jedan broj takvih otkaza motivisan je ukidanjem suvišnog radnog mesta, a ređe nedovoljnom stručnošću radnika — službenika, nemarnim odnosom prema radu, umanjenom radnom sposobnošću radnika. Među ovim otkazima, kojima formalno nije povređen zakon, neke privredne organizacije pod »viškom radne snage« oslobađaju se onih radnika koji su ukazivali na greške i slabosti u radu privredne organizacije i njenih rukovodilaca i one radne snage koja im ne odgovara, prvenstveno onih koji idu često na bolovanje, starijih radnika, čiji je radni intenzitet popustio kao i ženske radne snage.

Nije redak slučaj da je radnik, kad je oboleo i proglašen invalidom rada druge ili treće kategorije dobio otkaz kao višak radne snage samo zato što mu je umanjena radna sposobnost jer im se navodno nije moglo dodeliti neko drugo radno mesto koje bi odgovaralo zdravstvenim mogućnostima takvih radnika. Ne negiramo pravni osnov činjenice po kome je ovakvim radnicima dat otkaz, ali je sigurno da se nije humano postupilo.

Prilikom davanja otkaza zbog krivice radnika, u većini slučajeva preduzeća izbegavaju disciplinski postupak i daju otkaz radniku kao višku radne snage. Ovim se postiže odstranjivanje radnika iz privredne organizacije bez prethodnog dokazivanja njegove krivice, tako se izbegava ingerencija drugostepenog disciplinskog suda koji nije organ preduzeća već opštine.

Analiziranjem ovakvih slučajeva kao i ocenjivanjem motiva zbog kojih se otkazuje radni odnos, nameće se potreba da odgovarajući organi razmotre mogućnost kako i na koji način zaštititi pojedine od samovolje nekih neodgovornih šefova i starešina u okviru važećih zakonskih propisa, pošto kod abuzivnih otkaza formalno nije povređen zakon ali zato postoje nepisane forme ophođenja koje su obavezne za naše radne ljude mada nisu formalno ozakonjene. Zbog toga bi trebalo da redovni sudovi u radnim sporovima cene stvarne razloge datog otkaza, i takođe bi trebalo razmotriti mogućnost da se bliže precizira u Zakonu o radnim odnosima kada se ne može otkazati radni odnos, pod kakvim uslovima i okolnostima proglašavati radnika viškom radne snage. To bi se moglo postići proširenjem nadležnosti sudova u radnim sporovima ili stvaranjem novih organa koji bi rešavali po otkazima, jer mi danas nemamo organa van privredne organizacije koji bi cenio prave razloge otkaza bilo da se ti razlozi u rešenju navode ili se kriju iza drugih, fiktivnih razloga. Otkazi, bez obzira na to kakvu oni formu imaju, zbog kritike na postupke nekih rukovodećih kadrova, svakako da otežavaju razvoj samoupravljanja odnosno učešća radnih ljudi u upravljanju u privrednim organizacijama.

Stambeni odnosi

Iako se gradi sve više stanova, stambeni problem ostaje i dalje ozbiljan, osobito kada se ima u vidu da inače tešku stambenu situaciju u gradovima povećava stalni priliv radne snage sa sela, kao i sve veće potrebe radnih ljudi za boljim stambenim standardom.

Sa zahtevima radi regulisanja stambenog pitanja, obratilo nam se pismeno i usmeno 444 žalilaca. Stambena politika u raspodeli stanova od strane preduzeća, ustanova i skupština opština u vezi je sa njihovom kadrovskom politikom. Stanovi se prvenstveno dodeljuju stručnim službenicima i stručnim radnicima. Zbog toga se radnici i službenici sa dužim radnim stažom obraćaju ovoj Komisiji za intervenciju da se i njima reši stambeno pitanje. U nekim žalbama ističe se da se u raspodeli stanova susreće protekcionizam, nehumani odnos prema stambeno ugroženima. U raspodeli stanova kako kod ustanova tako i privrednih organizacija u dosta slučajeva preširoko se koristi diskreciono pravo. Jedan broj pritužilaca traži da se grade stanovi za samce kako bi samci, sa rešenjem stambenog pitanja mogli zasnovati porodicu. Privatni vlasnici traže useljenje u sopstvenu zgradu — stan po osnovu vlasništva i u tom smislu predlažu izmenu Zakona o stambenim odnosima. Problem za sebe su bespravna useljenja, bespravno korišćenje stana i stambenih prostorija, proširenje na upražnjeni deo stana, nezakonite razmene stanova, bespravna gradnja i tome sl.

Jedan broj stranaka traži našu intervenciju za odlaganje ili sprečavanje useljenja po pravosnažnim sudskim odlukama i po pravosnažnim rešenjima upravnih organa, dok druge stranke (tražioci izvršenja) traže izvršenje te pravosnažne odluke kako bi se u sporni stan uselili odnosno proširili.

U jednom broju slučajeva pravosnažne presude i pravosnažna rešenja ne izvršavaju se, već se njihovo izvršenje odlaže za kasnije iz objektivnih i drugih razloga; socijalnih, političkih, bolest odnosne porodice (izvršenika), zimski period, kao i nemogućnost iseljenja na ulicu porodice sa maloletnom decom. Izvršenik se obraća raznim forumima i organima u cilju odlaganja deložacije, pa nastaju intervencije za odlaganje izvršenja pravosnažne sudske odluke i pravosnažnog rešenja nadležnog upravnog organa.

Za odlaganje izvršenja, mada ređe, i sudski kao i opštinski organi, ukoliko nalažu socijalni i humani razlozi samoinicijativno odlažu izvršenje svojih pravosnažnih odluka.

Činjenje ustupaka socijalnim i humanim razlozima i drugim subjektivnim ocenama i stavovima podriva autoritet i veru u efikasnost sudske zaštite i sudskih odluka, kao i odluka sudskih organa i dovode se ljudi u neverицu da se narušeno pravo može zakonskim putem efikasno ostvariti.

Ovom pitanju Komisija za predstavke i žalbe posvetila je punu pažnju i od članova komisije formirala je podkomisiju, koja će ispitati problem neizvršenja pravosnažnih sudskih presuda i rešenja upravnih organa u oblasti primene Zakona o stambenim odnosima, radi preduzimanja eventualnih mera za ublažavanje ovog problema.

Pojavljuju se i pritužbe građana zbog primene nekih odredaba Zakona o stambenim odnosima. Postavlja se problem za obezbeđenje nužnog smeštaja po odredbi člana 28. Zakona o stambenim odnosima, a po odluci arbitražne komisije kojom se nalaže razvedenom bračnom drugu iseljenje po obezbeđenju nužnog smeštaja. Kako izvršiti pravosnažnu presudu redovnog suda kao i odluku arbitražne komisije po kojima se izvršeniku radi iseljenja mora obezbediti nužni smeštaj. Narodni odbori ne mogu da obezbede nužni smeštaj, a tražioci izvršenja takođe nisu u mogućnosti da ga obezbede. Zbog ovoga pravosnažne presude redovnih sudova, kao i rešenja arbitražnih komisija često se ne sprovode. Da li nužni smeštaj i na dalje treba smatrati prostoriju koja obezbeđuje stanare od elementarnih nepogoda i njihovo pokućstvo od oštećenja kao što je to članom 147. tačka 2. pomenutog zakona i

predviđeno, ili nužni smeštaj treba na neki drugi način regulisati i odrediti?

Članom 184. stav 1. i članom 186. istog zakona daje se sustanaru pravo na proširenje, ali se ovo pravo u praksi izigrava — zbog čega nam se građani žale. Česti su slučajevi da privredne organizacije i ustanove, u težnji da sačuvaju stambeni fond vrše fiktivne razmene stanova na taj način što pojedincima uslovljavaju dodelu stana u novogradnji sa razmenom za stan nekog od radnika — službenika koji se nalazi u sustanarskim odnosima. Takođe je česta pojava kršenja tačke 7. člana 184. istog zakona na taj način što ga nadležni organi nekih opština pogrešno primenjuju. Ova odredba se može primeniti samo na vojni stambeni fond i njom se mogu koristiti samo komande garnizona i to do kraja 1963. godine; međutim neke opštine tu odredbu primenjuju i na organe unutrašnjih poslova dozvoljavajući da službenici i radnici tih organa koriste i deo zajedničkog stana po iseljenju njihovog službenika — radnika,

Poseban problem predstavlja odredba člana 55. Zakona o stambenim odnosima po kojoj davanje na korišćenje stanova kao posebnog dela zgrade pripada sopstveniku tog stana. Primenom toga člana, u vezi člana 52. istog zakona, vlasnik toga stana, mada stanuje u zgradi društvene svojine, slobodno raspolaže ispražnjenim stanom po osnovu vlasništva te taj stan izdaje pod zakup ili ga kao useljiv prodaje. Preduzeća i ustanove koji su, kao investitori svoga radnika odnosno službenika iselili iz odnosnog stana, ne mogu upražnjenim stanom raspolagati kao što bi bio slučaj da je to stan opšte društvene svojine. U ovom slučaju izgradnja novih stanova od strane preduzeća, ustanova i drugih investitora ne pomaže samo radnom kolektivu u rešavanju stambenog pitanja, već i privatnom vlasniku, jer mu se na taj način stan oslobađa od dosadašnjeg korisnika stana, koji se po osnovu radnog odnosa useljava u nov stan. Smatramo da bi bilo potrebno dopuniti odredbu odnosnog člana pomenutog zakona tako što bi vlasnik stana koji koristi stan u društvenoj zgradi morao da bira između useljenja u stan — njegovo vlasništvo ili da ostane u dosadašnjem stanu. Ako to pravo ne želi da koristi sa razloga što je stan u kojem stanuje znatno bolji a u društvenoj je svojini, tada stanom u građanskoj svojini ne bi trebao da raspolaže privatni vlasnik već investitor u cilju rešavanja stambenog pitanja svojih nameštenika.

Jedan broj predstavki po stambenim pitanjima ne može se pozitivno rešiti zbog objektivnih nemogućnosti jer nema dovoljno stanova a neki slučajevi pokazuju da pojedina preduzeća i ustanove ne vrše pravilno raspodelu stanova ili zasnivaju fiktivne sustanarske odnose, a što je u protivnosti sa zakonskim propisima. Građani se takođe žale na postupke stambenih organa i njihove odluke zbog toga što im nije dat status određenog stambenog prava koji im po zakonu pripada pa zbog toga vode višegodišnje sporove radi ostvarivanja svojih stambenih prava.

Prava iz socijalnog osiguranja i socijalna zaštita

Veći broj građana obraća se Saveznoj skupštini radi ostvarivanja prava iz oblasti socijalnog, zdravstvenog i invalidskog osiguranja, kao i socijalne zaštite. Takođe ima i onih građana koji se obraćaju radi ostvarivanja prava invalidnosti po osnovu bolesti zadobijene u NOR-u i ako je od rata prošlo toliko vremena.

Poseban problem je sticanje prava na dečiji dodatak. Tu pravo je diktirano propisima poreskog zaduženja iz ranijih godina. Zbog toga neki korisnici dolaze vrlo često do nepravilnog ostvarivanja prava na dečiji dodatak, pa se zbog toga ukazuje potreba za češćom revizijom donetih rešenja o dodacima na decu, kao i menjanja poreskog cenzusa kojim je uslovljeno to primanje.

Pitanje dodele socijalne pomoći materijalno neobezbeđenim licima postavlja se takođe kao ozbiljan problem. Sredstva koja se daju socijalno ugroženim licima ne zadovoljavaju ni najnužnije potrebe za život. Dobija se utisak da su planirana sredstva opštinskih skupština za socijalnu pomoć nedovoljna u odnosu na stvarne potrebe. Mišljenja smo da bi ovo pitanje trebalo posebno razmotriti.

Saveznoj skupštini se obraćaju građani radi ostvarivanja prava na penziju, kao i radi dejstva ove Komisije u cilju požurivanja nadležnih organa za blagovremeno rešavanje njihovog penzionog zahteva. Jedan broj građana u predstavkama traži povećanje penzije srazmerno povećanju plata radnika i službenika kao i izjednačavanju ranije datih penzija sa penzijama kasnije penzionisanih građana. U predstavkama se predlaže da u novi Zakon o penzijskom osiguranju uđu odredbe o dužini radnog staža, gustini radnog staža, godinama života, uzimanju novog penzionog osnova itd.

Najveći broj građana žali se na gustinu staža kao smetnju za sticanje prava na penziju. Naime, po odredbama člana 20, 21. i 22. Zakona o penzijskom osiguranju, pravo na sticanje penzije stiče osiguranik — muškarac ako je navršio 25 ili više a manje od 30 godina penzijskog staža, odnosno ako je osiguranik — žena navršila 20 ili više, a manje od 25 godina penzijskog staža, a u poslednjih 5 godina da ima 7 meseci radnog staža u svakoj godini ili ukupno najmanje 3 godine i 5 meseci radnog staža. Jasno je uočiti da odredbe o gustini staža iz člana 20. ZOP-a pogađa starije osiguranike sa 15—30 godina penzijskog staža odnosno žene sa 15 — 25 godina penzijskog staža, jer ukoliko nemaju potrebnu gustinu lišavaju se prava na nepunu penziju. Ovde treba imati u vidu da su ovo mahom osiguranici koji su stariji i prilično istrošeni, čija produktivnost nije velika te im radni kolektivi gde su zaposleni otkazuju radni odnos kao višku radne snage. Na ovaj način ovi osiguranici ostaju i bez službe i bez penzije.

Slične su odredbe iz člana 242. istog zakona samo što su još nepovoljnije za određenu kategoriju osiguranika. Ovde je pravo na penziju uslovljeno gustinom staža, čak i onih osiguranika koji imaju 30 odnosno 25 (žene) i više godina penzijskog staža. Pored toga praktično se slabo može koristiti odredba člana 242. pomenutog zakona po kojoj ova lica mogu steći pravo na nepunu penziju naknadnim stažom dorađenim po stupanju na snagu ovog zakona. Ovo sa razloga jer se ovde radi o licima starijim od 65 odnosno 55 godina života, sa kojima skoro niko neće da zasnuje radni odnos.

Proverom konkretnih žalbi ustanovljeno je da se radi o ljudima sa preko 60, u nekim slučajevima i sa preko 70 godina starosti, čiji utvrđeni penzijski staž iznosi 20 godina a negde i preko 28 godina.

Još teže su pogođena lica čiji je radni odnos prestao pre 1. januara 1958. kada je stupio na snagu Zakon o penzijskom osiguranju. Odredbe o gustini staža još su strože. O naknadnom doradivanju odnosno ponovnom zaposlenju nema ni govora, jer sa njima niko neće da zasnuje radni odnos zbog starosti i iznemoglosti.

Ako je ukupan radni staž osiguranika adekvatan njegovom društvenom doprinosu, onda se teško može prihvatiti činjenica da osiguranik sa 30 godina ukupnog staža ali bez gustine ne može ostvariti nikakva prava iz penzijskog osiguranja dok osiguranik sa 15 godina penzijskog staža i sa dovoljnom gustinom staža ostvaruje nepunu penziju. Mišljenja smo da propisi o gustini staža nisu u potpunosti u skladu sa osnovnim načelima kako Zakona o penzijskom osiguranju tako i propisa na kojima se zasniva naš sistem socijalnog osiguranja.

Smatramo da bi u novom penzijskom zakonu pravo na nepunu penziju osiguranika trebalo priznati bez obzira na gustinu staža a kod slučajeva iz sadašnjeg člana 242. ZOPO-a možda bi trebalo usloviti određe-

nim brojem godina provedenim u radnom odnosu posle 15. maja 1945. godine, ali bez obzira na gustinu staža. Praktično bi trebalo brisati gustinu staža onakvu kakva je sada ili je bar ublažiti. Čini nam se da bi to bilo mnogo pravilnije i realnije i više u duhu našeg društvenog sistema.

Takođe se građani pritužuju na član 34. Zakona o invalidskom osiguranju kao smetnju za ostvarivanje invalidske penzije.

Lica koja podnose zahtev za priznavanje prava na invalidsku penziju znatno su u povoljnijem položaju. To su lica koja su uglavnom bila u radnom odnosu posle 15. maja 1945. godine, ali zbog nemogućnosti da im se stalno obezbedi posao, jer se radi pretežno o nekvalifikovanoj radnoj snazi, nisu mogla da ispune uslove gustine radnog staža. Kako se tu radi o licima sa manjim radnim stažom i mahom mlađim osobama a nesposobnim za rad usled trajnog oboljenja, ona predstavljaju teži problem jer imaju i decu koju treba izdržavati i školovati.

Posebno treba istaći lica koja su ostvarila pravo na invalidsku penziju pa su posle 1. januara 1959. godine nalazom invalidsko-penzione komisije osposobljena za lakši posao. Njima, kao po pravilu, ne može da se da odgovarajući posao i vode se na evidenciji nezaposlenih kod zavoda za zapošljavanje radnika. Posle izvesnog vremena zavod ih upućuje na ponovni pregled, pa ako ih komisija ponovo oglasi invalidima I kategorije ne mogu ostvariti pravo na invalidsku penziju jer vreme provedeno na zavodu za zapošljavanje ne uračunava se u radni staž a zavod ih briše sa svoje evidencije. Bez uticaja je što su penziju ranije uživala i što do njih nema krivice što se nisu mogla zaposliti.

Ovakvi slučajevi stvaraju teške socijalne probleme i obično se rešavaju na taj način što im se dodeljuje socijalna pomoć čija visina retko prelazi 5.000 dinara što ni u kom slučaju nije adekvatno ulaganju u penzione fondove.

Primenom pomenutih odredaba mnoga su lica dovedena u vrlo tešku situaciju. Teško je shvatiti da čovek koji je čitav svoj život ili najveći deo proveo u radnom odnosu, ulagao u fondove socijalnog osiguranja a da ne može ostvariti neophodna sredstva za život.

Imovinsko-pravni odnosi i ostali slučajevi

Pritužbi građana na regulisanje odnosa u postupku nacionalizacije, eksproprijacije, arondacije i drugih slučajeva sada je znatno manje nego prethodnih godina. U ovom vremenskom periodu predstavki stranaka po toj pravnoj stvari primljeno je 79. Nekim nadležnim opštinskim organima koji su sproveli eksproprijaciju nedostaju finansijska i materijalna sredstva te nisu mogli udovoljiti zakonskim odredbama (član 26. tačka 2. Zakona o eksproprijaciji). Ti organi nisu u potpunosti obavili niti obezbedili izvršenje svojih obaveza za obeštećenje stranke po eksproprisanoj imovini. Ima slučajeva da rešenje o naknadi eksproprisane imovine nije bilo ni doneto mada to zakon nalaže iako je proteklo dosta vremena od oduzimanja sporne imovine. Ima i takvih slučajeva da se pristupi rušenju objekta (zgrade) po osnovi eksproprijacije a da prethodno nije izvršena ni procena istog, a negde opština uđe u posed eksproprisane imovine pre pravosnažnosti rešenja.

Ne samo opštinski već i viši organi koji su dužni da sprovode eksproprijaciju imovine u većini slučajeva ne obezbeđuju izvršenje svojih obaveza, što ne bi trebalo u buduće raditi, jer se društvena zajednica na taj način bespravno bogati na račun fizičkih lica.

Povremeno je bilo i predstavki građana na visinu razrezanog poreza. Neki zemljoradnici se nepravilno zaduže porezom zbog nesređenog katastra. Takođe se građani obraćaju Saveznoj skupštini sa zahtevom za pomilovanje, ublažavanje sudskih kazni, traže stipendiju za školovanje, odlazak u inostranstvo radi zapošljavanja, unapređenja u službi, povećanje ličnog dohotka iz radnog odnosa, priznavanje radnog staža, tumačenje nekih zakonskih propisa, traže se dopune i izmene pojedinih zakonskih odredaba nekih zakona itd.

Do problema koje smo izneli došli smo sagledavanjem i analizom predstavki i primljenih stranaka čija su prava povređena, kao i pribavljanjem izveštaja i pravnih mišljenja od saveznih i drugih organa. Došli smo do zaključka da se većem broju građana koji su se obraćali Saveznoj skupštini nije moglo izaći u susret zbog objektivnih nemogućnosti (dodela stana, zaposlenje, dodela stalne socijalne pomoći i tome sl.) kao i zbog toga što nije bilo zakonskog osnova da se zahtevu žalioca udovolji. Građani, sa svoje strane propuštali su da učine i one najnužnije radnje koje propisi zahtevaju, a koje su neophodne radi pozitivnog rešenja njihovog zahteva. Građani su te propuste činili i pored toga što su od nadležnih organa opštinskih skupština, kao i organa za predstavke i žalbe dobijali potrebne pravne pouke. U jednom broju predstavki vidi se da su građani bili u pravu.

Predstavke građana imaju širi društveno-politički značaj za sagledavanje naše društvene stvarnosti i preduzimanje određenih mera za otklanjanje raznih pojava i nepravilnosti kao i za izvlačenje zaključaka za usavršavanje našeg društvenog mehanizma, pa i menjanja propisa koji više ne odgovaraju našem društvenom razvitku. Izvesni problemi zbog toga mogu biti i teži ako se njihovo rešavanje prepusti samo nadležnim organima kao i organima za predstavke i pritužbe opštinskih skupština, ako se uporedo s tim ne vodi i politička akcija radi pronalaženja i otklanjanja uzroka koji stvaraju te probleme. Pored pojava kojima se ugrožavaju lična prava pojedinaca, ozbiljan društveni problem su i povrede prava organa samoupravljanja. Odborničke komisije za predstavke i žalbe kao i drugi organi javne službe i društveno-političke organizacije mogu svojom aktivnošću mnogo doprineti u pogledu iznalaženja uzroka negativnih pojava i u njihovom otklanjanju.

Niz problema iznetih u izveštaju a o kojima je i diskutovano i uzroci koji ih izazivaju u osnovi leže u neefikasnosti organa samoupravljanja, u sporosti u radu upravnih organa i birokratskom odnosu prema ljudima.

Rešavanju predstavki i žalbi građana treba prilaziti sa više odgovornosti imajući pri tome u vidu da se iza svake pojedinačne žalbe nalazi čovek kome je na određeni način povređeno njegovo pravo. Stvoren je i niz službi i tela predstavničkih organa i društveno-političkih organizacija koji direktno rade na rešavanju žalbi, a u mnogim naročito većim opštinama organizovane su i službe pravne pomoći. Službe koje rade na rešavanju žalbi građana morale bi biti efikasnije, a istovremeno trebalo bi da izvlače društveno-političke probleme za svoja rukovodstva o kojima bi se raspravljalo na skupštinama odgovarajućih političko-teritorijalnih jedinica od opštinske do Savezne skupštine.

Osnova rada na predstavkama i žalbama treba da bude na analiziranju problema, otkrivanju uzroka koji izazivaju te probleme i predlaganju odgovarajućih mera za njihovo otklanjanje. Moraju se preduzeti i organizaciono-kadrovske i političke mere da ti organi budu efikasniji. Sporost u upravnom postupku upravnih organa u komuni i srezu odražava nesavestan i birokratski odnos u službi a u opštem smislu predstavlja i kršenje zakonitosti.

Veoma značajno pitanje je kadrovski sastav tela koja rade na predstavkama i žalbama. Neophodno je poboljšati stručni kadar koji radi na predstavkama i žalbama u prvom redu u komuni i srezu. Na rešavanju žalbi i problema koji se uočavaju kroz žalbe građana potrebno je da se angažuje veći broj sposobnih ljudi i odgovornih političkih faktora kako bi se brže i blagovremeno reagovalo. Zato, posebno je značajno poboljšati rad Komisije za predstavke i žalbe opštin-

skih i sreskih skupština i za te poslove zadužiti politički sposobne ljude koji znaju uočiti probleme i politički ih analizirati.

Jedan broj predstavki odnosi se na odluke organa koje su donete na osnovu njihovog diskrecionog prava (žalbe na rad komisija za zasnivanje i otkazivanje radnog odnosa u privrednim organizacijama, na rad konkursnih komisija, na komisije za raspodelu stanova itd.). Sigurno je da kod slobodne ocene ovih organa ima dosta subjektivizma, a i intervencija sa strane da se neko pitanje drugačije reši. Ovo izaziva opravdano nezadovoljstvo, a i političko neraspoloženje.

Javni postupak će bitno ubrzati rešavanje žalbi i dovesti do najobjektivnijeg proveravanja činjenica. Uvesti praksu da se pretresanje predstavki i žalbi kao i problema koji se u njima ističu obavlja na javnom skupu odnosno na sastanku radničkog saveta, radnog kolektiva, na zborovima birača itd., praktično tamo gde su problemi nastali. Na taj način bi se prekinulo sa dosadašnjom praksom da u mnogim veoma značajnim pitanjima rešava i raspravlja administracija ili najuži krug rukovodećih kadrova u radnoj organizaciji odnosno komuni.

O neopravdanim i neistinitim predstavkama i žalbama treba takođe javno raspravljati na sastancima radnih kolektiva i drugim skupovima i dokumentovano objasniti njihovu neosnovanost i neistinitost. Voditi računa da se bez obzira o kakvoj se žalbi radi, obezbedi da žalilac ne može trpeti nikakve posledice zato što se nekom žalio, jer sam momenat da se putem javnog raspravljanja onemogućava egzistencija neistine bitno utiče na stvaranje političke atmosfere i uslova za objektivno sagledavanje problema.

Nužno je da se u statute opština, a posebno u statute radnih organizacija unesu i preciznije formulišu odgovarajuće odredbe o pravima građana na žalbe kao i obaveze organa da se o njima javno raspravlja i da se brže i efikasnije rešavaju. Unošenje odgovarajućih odredaba u statute komuna i radnih organizacija stvorilo bi povoljniju atmosferu u pogledu slobode kritike i onemogućavanja represalija prema pojedincima i uklanjanja negativnih pojava i mnogih slabosti.

Najteži problem a i najveći broj predstavki je iz područja radnih odnosa. Po svojoj težini posebno se ističu one u kojima se građani žale zbog otkaza. Sigurno je da ima kod pojedinačnih slučajeva razloga zbog čega su dobili otkaz, ali većina je onih kojima je neopravdano dat otkaz. Analiziranjem ovakvih slučajeva kao i ocenjivanjem motiva zbog kojih se otkazuje radni odnos neophodno je razmotriti kako i na koji način onemogućiti samovolju pojedinaca u okviru važećih zakonskih propisa kao i mogućnost da se bliže precizira u zakonu o radnim odnosima kada se ne može otkazati radni odnos, pod kakvim uslovima i okolnostima proglašavati radnika viškom radne snage.

Mnogi građani, a posebno radnici se žale na nerešeno stambeno pitanje. Neki od njih su 10 i više godina proveli u jednoj radnoj organizaciji, a da nisu dobili stan. Zbog toga se radnici i službenici sa dužim radnim stažom obraćaju za intervencije da se i njima reši stambeno pitanje. U nekim žalbama se ističe da se u raspodeli stanova susreće protekcionizam i nehumani odnos prema stambeno ugroženim. Zato bi trebalo u pravilnicima radnih organizacija obezbediti javnost u raspodeli stanova i kontrolu da se diskreciono pravo ne može zloupotrebljavati.

Naravno da su pitanja zaposlenja, dodele stanova i ostvarivanje drugih prava građana vezana za nivo našeg razvitka — materijalnih mogućnosti. Međutim, u okviru datih mogućnosti boriti se za uspostavljanje adekvatnijih kriterijuma kao izraza socijalističkih društvenih odnosa.

Uzroke zbog kojih se veći broj građana žali Saveznoj skupštini treba tražiti i u nedoslednoj primeni zakonskih propisa i u njihovoj nepreciznosti. Neki propisi su prevaziđeni našim društvenim razvitkom, zato je neophodno da Komisija za predstavke i žalbe neposredno sarađuje sa organima i skupštinskim telima koji rade na usaglašavanju zakona sa Ustavom.

Treba konstatovati da su preduzete mere dale određene pozitivne rezultate mada ne u zadovoljavajućoj meri, ipak se povećava broj građana koji se za rešavanje svojih problema obraćaju organima komuna. Energičnijim preduzimanjem mera u negovanju principa javnosti u raspravljanju žalbi, kadrovskom jačanju službi koje rade na ovim pitanjima, aktivnijem radu komisija opštinskih skupština, boljoj sinhronizaciji rada organa samoupravljanja i društveno-političkih organizacija i drugih, učiniće se to da se smanji broj predstavki i žalbi i da se one rešavaju tamo gde su nastali uzroci zbog čega se građani i žale.

Uloga štampe u angažovanju javnosti na otklanjanju negativnih pojava veoma je značajna. Zato je neophodno da štampa sarađuje sa organima i telima koja rade na predstavkama građana, da se provereni slučajevi objavljuju u štampi, naročito da se oštro reaguje na pojave samovolje, kršenja zakonitosti, lošeg odnosa pojedinaca prema ljudima, nepoštovanja mišljenja i predloga, itd.

Da bi komisije za predstavke i žalbe od opštinske do Savezne skupštine mogle efikasnije da deluju u rešavanju pojedinačnih žalbi građana, dužni su svi organi od kojih se to traži da preduzimaju odgovarajuće mere. Iako će se ovo regulisati posebnim zakonskim propisom trebalo bi ovakvu obavezu precizirati u poslovnicima skupština.

Komisija za predstavke i žalbe moli Savezno veće da usvoji ovaj izveštaj.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O STATUTU JUGOSLOVENSKE ZAJEDNICE OSIGURANJA

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 42
26. februar 1964. godine
Beograd

SAVEZNOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE
Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 26. februara 1964. godine razmatrala je Statut Jugoslovenske zajednice osiguranja, koji je Skupštini radi potvrde u smislu člana 75. stav 2. Zakona o osiguravajućim zavodima i zajednicama osiguranja podnela Jugoslovenska zajednica osiguranja.

U vezi sa ovim Komisija ukazuje da je na osnovu primedaba Odbora za organizaciono-politička pitanja Saveznog veća Skupština Jugoslovenske zajednice osiguranja izvršila odgovarajuće izmene prvobitnog teksta Statuta i dostavila ga Saveznoj skupštini na potvrdu.

Pošto je razmotrila ovaj novi tekst Statuta Komisija je smatrala da bi bilo potrebno da se u njemu izvrše sledeće redakcijske i slične izmene, i to:

1) U članu 13. u stavu 7. u trećem redu posle reči: »povećava se« dodaje se reč: »najmanje«.

2) U članu 22. stav 1. i članu 35. stav 1. reči: »neposredno na samoj sednici« brisati.

3) U članu 29. stav 2. umesto reči: »tajno« staviti reči: »tajnim glasanjem«.

4) U članu 44. st. 2. i 3. umesto reči: »članove novog Saveta« staviti reči: »za nove članove Saveta«.

5) U članu 51. dodati novi stav 5. koji da glasi: »Predsednik Saveta je dužan da o sednici obavesti generalnog direktora«.

6) U članu 52. stav poslednji treba brisati.

7) U članu 58. stav 3. umesto reči: »odgovoru odnosno« staviti reč: »donetom«.

8) U članu 78. posle broja 72. dodati reči: »stav 4.«

9) Član 80. preformulisati tako da glasi:

»Poslovnom tajnom u Zajednici smatraju se, pored dokumenata i podataka koji se po važećim propisima smatraju poslovnom tajnom, dokumenti i podaci koje posebnim propisom odredi Skupština zajednice«.

10) U članu 85. stav 2. brisati.

11) U članu 87. poslednji stav ispred reči: »zakonom« dodati reč: »saveznim«, a brisati reči: »o radnim odnosima, ovim Statutom i pravilnikom o radnim odnosima«.

12) U članu 97. stav 2. brisati.

13) U članu 98. umesto reči: »Upravni odbor« staviti reč: »Savet«.

Napominje se da su prilikom rasmatranja člana 43. Statuta dva člana Komisije izrazila mišljenje i predložila da se u ovaj član unese odredba prema kojoj bi generalni direktor Jugoslovenske zajednice osiguranja po svom položaju bio član Saveta radne zajednice, — što Komisija nije usvojila.

Budući da se predstavnik Jugoslovenske zajednice osiguranja sa svim navedenim izmenama u ovom izveštaju saglasio i da se saglasno tome iste imaju smatrati sastavnim delom teksta Statuta, — to Komisija predlaže Veću da isti potvrdi.

Za izvestioca Komisije određen je poslanik Liljana Maneva.

Predsednik
Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:
Liljana Maneva s. r., **Borisav Stančić** s. r., **Dragutin Stanković** s. r., **Dragutin Bošković** s. r., **Vojin Morača** s. r., dr **Zoran Antonijević** s. r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O ISPLATI JEDNOKRATNOG DODATKA UŽIVAOCIMA INVALIDNINA

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 88
25. februar 1964. godine
Beograd

SAVEZNOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 25. februara 1964. godine razmatrala je predlog Zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnine, koji je Skupštini podnelo Savezno izvršno veće.

Pošto je razmotrila predlog ovog zakona, Komisija predlaže Veću da se u pogledu zakonske obrade u njemu izvrše sledeće izmene:

1. Naziv predloga ovog zakona menja se tako da glasi: »Predlog Zakona o isplati jednokratnog doatka uživaocima opšteg invalidskog dodatka.«

2. U članu 1. u petom redu umesto reči »i kojima je taj dodatak pripadao do 31. decembra« stavljaju se reči »za decembar«.

3. U članu 2. u prvom redu ispred broja 100% reč »od« — briše se.

Sa prednjim izmenama saglasio se poverenik Saveznog izvršnog veća.

Za izvestioca Komisije određen je poslanik Liljana Maneva.

Predsednik
Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:
Liljana Maneva s. r., **Borisav Stančić** s. r., **Dragutin Stanković** s. r., **Dragutin Bošković** s. r., **Vojin Morača** s. r., dr **Zoran Antonijević** s. r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ODLUKE O DODELJIVANJU SREDSTAVA IZ PRIVREDNIH REZERVI FEDERACIJE

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 89
25. februar 1964. godine
Beograd

SAVEZNOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 25. februara 1964. godine razmatrala je Predlog odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije, koju je Skupštini podnelo Savezno izvršno veće.

Pošto je razmotrila predlog ove odluke, Komisija izveštava Veće da na istu nema primedaba.

Za izvestioca Komisije određen je poslanik Liljana Maneva.

Predsednik
Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:
Liljana Maneva s. r., **Borisav Stančić** s. r., **Dragutin Stanković** s. r., **Dragutin Bošković** s. r., **Vojin Morača** s. r., dr **Zoran Antonijević** s. r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O OSLOBOĐENJU OD PLAĆANJA DOPRINOSA IZ DOHOTKA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA ZA DELATNOST PROIZVODNJE PREDMETA OD PRUĆA

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 90
25. februar 1964. godine
Beograd

SAVEZNOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 25. februara 1964. godine razmatrala je Predlog zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća, koji je Skupštini podnelo Savezno izvršno veće.

Pošto je razmotrila predlog ovog zakona, Komisija predlaže Veću da se u pogledu zakonske obrade u njemu izvrše sledeće izmene:

— član 1. menja se i glasi:

»Za delatnost proizvodnje predmeta od pruća od 1. januara 1964. godine ne plaća se doprinos iz dohotka privrednih organizacija«.

Sa prednjom izmenom saglasio se i poverenik Saveznog izvršnog veća.

Za izvestioca određen je poslanik Liljana Maneva.

Predsednik
Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:
Ljiljana Maneva s. r., **Borisav Stančić** s. r., **Dragutin Stanković** s. r., **Dragutin Bošković** s. r., **Vojin Morača** s. r., dr **Zoran Antonijević** s. r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

PRIVREDNO VEĆE

8. SEDNICA

OD 27. FEBRUARA 1964. GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

1. Izbor predsedavajućeg za ovu sednicu Veća;
2. Saopštenja;
3. Dopuna i usvajanje dnevnog reda.

Dnevni red:

1. Problemi organizacije i poslovanja vazdušnog saobraćaja;
2. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge;
3. Odgovori na poslanička pitanja;
4. Informacija o problemima proletnje setve;
5. Pretres Predloga zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća;
6. Pretres Predloga odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije;
7. Predlog za potvrdu Statuta Jugoslovenske zajednice osiguranja;
8. Saopštenje o izvršenju zadataka pojedinih tela Veća;
9. Predlog za izmenu sastava Grupe za statute radnih organizacija.

Govornici: Jože Ingolič, Vinko Hafner, Simon Pešec, Vinko Hafner, Nikola Džuverović, Milan Đakov, Kiro Gligorov, Milka Kufrin, Natalija Gržetić, Radenko Komarčević, Marija Gajdek, Dušan Bogdanov, Mile Perković, Branko Žeželj, Vladimir Konstantinović, Nikola Andrić.

PREDSEDAVAO
BRANKO ŽEŽELJ

Početak rada u 9 č 15 min.

Milija Radovanović *(sekretar Privrednog veća):*

Drugarice i drugovi poslanici, drug Osman Karabegović je u sastavu delegacije koja je u poseti nekim zemljama Zapadne Afrike. Potpredsednik Veća drug Vasilije Skendžić je bolestan. Prema tome, ni predsednik ni potpredsednik nisu prisutni ovoj sednici. U takvim slučajevima propisi Poslovnika Skupštine i Veća predviđaju da sednicu Veća otvara po godinama najstariji poslanik, a Veće odlučuje ko će predsedavati. Po podacima iz upitnika najstariji poslanik u našem Veću je drug Branko Žeželj, prema tome, on bi trebalo da otvori sednicu.

Branko Žeželj *(Izborna jedinica Beograd — Vračar):*

Otvaram Osmu sednicu Privrednog veća Savezne skupštine. Konstatujem da postoji kvorum i da Veće može punovažno odlučivati. Prema odluci o privremenom poslovanom redu Privrednog veća, a s obzirom na odsutnost predsednika i potpredsednika Privrednog veća predlažem Veću da izabere predsedavajućeg za ovu 8. sednicu Veća. Ima li ko predlog za izbor predsedavajućeg?

Ilija Tepavac *(Izborna jedinica Sombor):*

Predlažem da ne biramo drugog predsedavajućeg, već da predsedavajući bude drug Branko Žeželj.

Da li je Veće saglasno s ovim predlogom? (Svi se slažu).

Konstatujem da je prihvaćen predlog za izbor predsedavajućeg na ovoj sednici.

Zapisnik 7. sednice Privrednog veća od 23. januara 1964. godine, zajedno sa zaključicima i programom rada Privrednog veća za period do kraja juna 1964. godine, dostavljeni su članovima Veća. Da li ima primedaba na ovaj zapisnik? (Nema).

Pošto nema primedaba, zapisnik će biti overen.

Sada bih molio da saslušate neka obaveštenja. Poslanici Osman Karabegović, Vasilije Skendžić, Ivan Pariš, Stanko Tomić, Prvoslav Raković, Đorđe Strižak, Slavko Matekalo, Andrej Verbič, Norbert Veber obavestili su Veće da su usled bolesti ili službenog puta sprečeni da prisustvuju ovoj sednici i molili su da im se odobri odsustvo s ove sednice. Da li se Veće slaže da se pomenutim poslanicima odobri traženo odsustvo? Svi se slažu.

Predlog dnevnog reda za ovu sednicu dostavljen je članovima Veća pismeno. Pošto su predsednici nekih tela našeg Veća izrazili želju da obaveste Veće kako i na kakav način misle da pristupe razmatranju problema koji ulaze u krug zadataka pojedinih tela Veća, predlažem da se unese i osma tačka dnevnog reda: Saopštenje o izvršenju zadataka pojedinih tela Veća. Pored toga, ukazala se potreba da se učini jedna izmena u sastavu Grupe za statute radnih organizacija, pa predlažem da se i ovo pitanje unese u dnevni red. Da li se slažete? (Svi se slažu).

Ima li kakvih primedaba ili novih predloga za dnevni red? (Nema).

Da li Veće usvaja predloženi dnevni red? (Usvaja).

Objavljujem da je usvojen sledeći dnevni red:

1. Problemi organizacije i poslovanja vazdušnog saobraćaja;

2. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge;

3. Odgovori na poslanička pitanja;

4. Informacija o problemima proletnje setve;

5. Pretres Predloga zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća;

6. Pretres Predloga odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije;

7. Predlog za potvrdu Statuta Jugoslovenske zajednice osiguranja;

8. Saopštenje o izvršenju zadataka pojedinih tela Veća; i

9. Predlog za izmenu sastava Grupe za statute radnih organizacija.

Pre prelaska na dnevni red, obaveštavam poslanike da su prve dve tačke dnevnog rada Privrednog veća istovremeno i na dnevnom redu Saveznog veća. S obzirom da pitanja iz ovih tačaka dnevnog reda spadaju u ravnopravni delokrug i Saveznog veća i Privrednog veća zaključeno je u sporazumu s predsednikom Saveznog veća da se pretres ovih tačaka obavi na zajedničkoj sednici Saveznog veća i Privrednog veća.

Pitam članove Veća da li su saglasni da se opšti pretres, pretres zakonskog teksta i glasanje ovih tačaka dnevnog reda obavi na zajedničkoj sednici sa Saveznim većem, a pretres ostalih tačaka dnevnog reda obavi na odvojenoj sednici Privrednog veća u nastavku zajedničke sednice? (Svi se slažu).

Prekidam sednicu i molim poslanike da posle kraćeg odmora pređu u veliku salu radi održavanja zajedničke sednice sa Saveznim većem.

Nastavak sedniceu?

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Nastavljamo rad.

Prelazimo na treću tačku dnevnog reda, a to su odgovori na poslanička pitanja.

Na sednici Privrednog veća od 23. januara ove godine poslanici Ivan Špika, Natalija Gržetić, Simon Pešec, Đorđe Stržak, Đorđe Janković i Ivan Pariš postavili su pitanja na koja će predstavnici odgovarajućih organa Saveznog izvršnog veća dati odgovore na ovoj sednici.

Pored toga, Milan Đakov je preko predsednika Privrednog veća uputio pitanje pismenim putem.

Poslanik Ivan Špika, izborna jedinica Osijek, predložio je da se u cilju oslobođenja od uvoza stočne hrane i stabilizacije proizvodnje mesa, razmotri mogućnost uvoza postrojenja za proizvodnju stočne hrane, a posebno visoko kvalitetne belančevinaste i vitaminske stočne hrane.

Na ovo pitanje odgovor će dati savezni sekretar za poljoprivredu i šumarstvo drug Jože Ingolič.

Jože Ingolič:

Proizvodnja stočne hrane uopšte, a posebno proizvodnja koncentrovane proteinske stočne hrane, nije išla ukorak s porastom organizovane stočarske proizvodnje, te se u poslednje tri godine zapaža sve veća deficitarnost, pa čak i nestašica, tako da treba konstatovati da je proizvodnja stočne hrane postala osnovni limitirajući faktor brže i veće proizvodnje, posebno mesa, koju bi, inače, omogućavao postojeći stočni fond. Ovakva situacija nametnula je zajednici značajan uvoz stočne hrane. Tako smo u 1962. godini uvezli 55.000 tona, u 1963. godini — 105.000 tona, a po programu za 1964. godinu treba da se uveze preko 240.000 tona proteinske stočne hrane; u ovoj godini smo uvezli i određene količine kukuruza i ječma na ime intervencije na tržištu. Znači, izvršenje programa organizovane proizvodnje mesa i jaja zahtevaće uvoz od preko 8 milijardi deviznih dinara, što, bez sumnje, predstavlja značajnu stavku u našem spoljnotrgovinskom bilansu.

U narednim godinama, dalje će se povećavati društveno organizovana proizvodnja mesa. Ovo će zahtevati posebne napore da se u skladu s ovim povećanjem u što većoj meri obezbedi domaća proizvodnja svih vrsta, a posebno proteinske stočne hrane. I do sada su u ovom pravcu preduzimane određene mere. Tako je vršeno investiranje u pogone za proizvodnju proteinske stočne hrane animalnog i industrijskog porekla, kao što su: kafilerije, pogoni za proizvodnju stočnog kvasca, proizvodnju ribljeg i krvnog brašna i drugo. Proširivane su površine pod suncokretom i drugim uljanim biljkama koje obezbeđuju proizvodnju proteinske stočne

hrane biljnog porekla i povećana je proizvodnja lucerke.

Ozbiljniji rezultati postignuti su, pre svega, u proizvodnji suncokretove sačme. Nove sorte suncokreta s visokim sadržajem ulja široko su prihvaćene od proizvođača i ova će kultura već u ovoj godini biti zasejana na oko 150.000 ha, što treba da obezbedi oko 80—90.000 tona uljanih sačmi.

Soja, kao vrlo značajna kultura za proizvodnju visokovredne proteinske stočne hrane, ne proizvodi se u onim količinama koje dozvoljavaju naše mogućnosti. Do ovoga dolazi zbog nekih nerešenih pitanja tehnologije, niskih i nesigurnih prinosa, nerešenog pitanja cena za soju, kao i zbog nedostatka specijalizovanih pogona za njenu preradu. Sve je to doprinelo da se proizvođači mnogo ne interesuju za proizvodnju soje zbog čega je njena proizvodnja beznačajna i iznosi svega oko 5.000 tona godišnje. Sada se, međutim, proučavaju neke mere koje bi trebalo preduzeti u cilju povećanja proizvodnje ove kulture.

Lucerka, kao izvor proteinske stočne hrane i vitamina, do sada je korišćena u ishrani stoke uglavnom kao seno, i to često loše. Proizvodnja lucerkinog brašna je tek u fazi uvođenja, pa su u ovom pogledu postignuti tek početni rezultati. Lucerka se gajila u 1963. godini na oko 300.000 ha i njena proizvodnja je iznosila oko 1.680 hiljada tona sena. Društvena gazdinstva gaje lucerku na oko 70.000 ha. Površinama kojima raspolažemo za gajenje lucerke, njihovim proširivanjem i intenziviranjem proizvodnje možemo obezbediti znatno veće količine proteinske stočne hrane u obliku kvalitetnog lucerkinog sena i lucerkinog brašna. Pored pokrivanja sopstvenih potreba, izvozom ovih proizvoda mogli bismo obezbediti devizna sredstva za nabavku ove proteinske stočne hrane koja se ne može zameniti lucerkom.

Opremanje poljoprivrednih organizacija za proizvodnju lucerkinog brašna ne predstavlja takav problem koji se ne može rešiti, ukoliko same organizacije za to pokažu veći interes. Jer, proizvodnja lucerkinog brašna u većini ovih organizacija zavisi od rentabiliteta čitave ove proizvodnje. Prvenstveno, ta proizvodnja će zavisiti od visine prinosa zelene mase lucerke po jednom hektaru. Nije nikakav uspeh organizacija ako proizvode od 200—250 mtc/ha zelene mase lucerke ili lucerkinog sena od 50—60 mtc ha, koliko su, sada prinosi kod većine naših društvenih gazdinstava. Pri tako niskoj proizvodnji, proizvodnja lucerkinog brašna je skupa i neprihvatljiva za ekonomsku jedinicu koja troši lucerkino brašno za ishranu stoke.

Cena jednog kilograma lucerkinog brašna, kao vitaminske i proteinske komponente u koncetrovanoj stočnoj hrani, prema nekim računicama, mora biti na nivou cene jednog kilograma kukuruza da bi ova vrsta stočne hrane bila prihvatljiva i rentabilna u ishrani stoke.

Zato se kao osnovni zadatak poljoprivrednih organizacija postavlja što brže povećanje prinosa po jednom hektaru na što većim površinama, i, na proizvodnju što kvalitetnije lucerke.

Proizvodnja lucerkinog brašna u ovoj godini procenjuje se na 15—20.000 tona i već je u radu oko 20 dehidratora. Studije koje se sada pripremaju za izradu sedmogodišnjeg plana treba da omoguće sagledavanje realnih mogućnosti, kao i potrebnih sredstava, za postavljanje programa proizvodnje lucerkinog brašna.

Uporedo s unapređenjem proizvodnje lucerke, domaća industrija počela je raditi na osvajanju potrebne opreme za njenu preradu. Tako, na primer, naša industrija radi na osvajanju proizvodnje domaćih dehidratora.

Orijentacijom na uvoz 10—20 komada dehidratora i druge prateće opreme koji predstavljaju najnovija tehnička rešenja, uz uslov dobijanja tehničke dokumentacije, omogućiće se domaćoj industriji da pređe na proizvodnju naše domaće opreme za proizvodnju kvalitetnog i jevtinog lucerkinog brašna.

Investicijama u proizvodnji lucerke i lucerkinog brašna dehidriranjem, treba još jače zaoštriti pitanje proizvodnje lucerkinog brašna u poljoprivrednim organizacijama usvajanjem moderne tehnologije proizvodnje. Prema podacima Jugoslovenske poljoprivredne banke, visoko produktivna proizvodnja lucerkinog brašna traži oko 80.000 dinara investicija po jednom hektaru.

Smatra se da će inicijativa za proizvodnju lucerkinog brašna znatno porasti u toku ove i iduće godine kada budu puštene u pogon fabrike kapaciteta od jednog miliona tona koncentrovane stočne hrane, čime će se proizvodnja hrane povećati na oko dva miliona tona godišnje.

Iz ovog proizlazi zaključak:

Da će već u idućoj 1965. godini biti prošireni kapaciteti fabrika za proizvodnju stočne hrane koji će omogućiti znatno veću proizvodnju u stočarstvu, a time i racionalno korišćenje stočne hrane;

Da već rade oko 20 uvezenih dehidratora i da će daljim uvozom i stručnim preispitivanjem doći do potrebne tehničke dokumentacije i tehničke saradnje koja će omogućiti usvajanje proizvodnje nove opreme u našim fabrikama;

A kao najoštrije će se postaviti problem kako će poljoprivredne organizacije obezbediti dovoljno stočne hrane i sirovina za proizvodnju koncentrovane hrane i tako smanjiti disproporciju između koncentrovane hrane uopšte sa sadašnjom proizvodnjom mesa.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Čuli ste odgovor druga Jože Ingoliča. Da li poslanik Špika traži još neko razjašnjenje? (Ne traži).

Prelazimo na druge odgovore. Poslanik Pešec Simon predložio je da se u cilju ublažavanja nepovoljnih posledica i nedostataka električne energije na privredne organizacije ukine obaveza plaćanja kamate na poslovni fond za one objekte čija su postrojenja zbog redukcije električne energije obustavila rad. Na ovo pitanje odgovor će dati zamenik saveznog sekretara za industriju drug Vinko Hafner.

Vinko Hafner:

Druže Žeželj ja bih molio da ujedno odgovorim i na drugo pitanje.

Predsedavajući **Branko Žerelj:**

Samo da objasnim. Biće odgovoreno i na pitanje koje je postavio poslanik Đorđe Janković: »Zašto se problem cena veštačkog đubriva ne rešava već nekoliko meseci?« Isto tako, poslanici Ivan Pariš i Đorđe Janković postavili su pitanje: Zašto se odlaže izgradnja novih kapaciteta termoelektrana s obzirom da je Savezno izvršno veće još maja 1963. godine o tome donelo odluku i da su za sve te svrhe odobrena potrebna sredstva. I na ovo pitanje će takođe odgovoriti drug Vinko Hafner.

Vinko Hafner:

Drugovi i drugarice poslanici, odgovoriću na prvo pitanje poslanika Pešec Simona o odšteti za ograničenje električne energije.

U sadašnjim uslovima i po važećim propisima, nije moguće vršiti ovakva obeštećenja, odnosno oslobođenje od plaćanja kamata na poslovni fond. Ovo pitanje poslanika Simona nesumnjivo zaslužuje pažnju. Međutim, ovo pitanje je dosta složeno i dugoročnije prirode. Naime, posledice prouzrokovane prirodnim nepogodama različito se odražavaju u pojednim privrednim delatnostima i proizvodnim grupacijama. Zbog toga ovo pitanje traži kompleksno i duže izučavanje. Pri tome posebno treba proučiti u kojim bi slučajevima i pod kojim uslovima bilo prihvatljivo oslobođenje od plaćanja kamate na poslovni fond. U vezi s tim treba sagledati i posledice davanja takve olakšice zbog prirodnih nepogoda u koje spada i sada hidrološki nepovoljna zima.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Da li poslanik Pešec ima još neko pitanje ili je zadovoljan odgovorom?

Simon Pešec: Ne bih se sasvim složio s odgovorom i molim, ako bi to bilo moguće, da se obrazuje komisija koja bi obišla preduzeća i razmotrila situaciju, pa da donese zaključke prema tome kako se to pitanje tamo tretira. Molim da ovaj odgovor dobijem pismeno.

Vinko Hafner:

Drug Pešec će odgovor dobiti pismeno. Dodao bih, bez obzira šta odlučio ovaj Dom, da se pitanje razmatra i u vezi s budućom organizacijom elektroprivrede i njenim odnosom prema potrošačima električne energije. Tako, ovo pitanje nije uprošćeno ono je vrlo ozbiljno, a ozbiljno se i izučava.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Ovo pitanje postavite pismenim putem, mislim na ovo koje treba komisija da rešava.

Simon Pešec:

Ovu komisiju bi trebalo obrazovati da bi mogla da prostudira moj zahtev i vidi da li je moje mišljenje bilo opravdano.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

To je prihvaćeno. Do iduće sednice ćemo nastojati da damo odgovor na pitanje obrazovanja komisije, to jest, da li će se obrazovati komisija.

Vinko Hafner:

Odgovor na pitanje poslanika Đorđa Jankovića u vezi s rešavanjem ekonomskog položaja, odnosno cena veštačkih đubriva, s posebnim obzirom na položaj Azotare Pančevo i Azotare Lukavac.

Zahtev za rešavanjem položaja Hemijske industrije Pančevo, Savezni sekretarijat za industriju primio je 12. oktobra 1963. godine, a kasnije i zahtev Azotare u sastavu Rudarsko-hemijskog kombinata u Tuzli.

U toku perioda od podnošenja zahteva pa do danas, prikupljani su podaci i vršena ispitivanja stanja i položaja ovih proizvođača, kao i konsultovanje i usaglašavanje mišljenja sa svim zainteresovanim saveznim organima i Saveznom privrednom komorom. Na osnovi toga, izvršena je analiza s predlogom mera za rešavanje problema proizvođača azotnih đubriva. Ova analiza s predlozima mera dostavljena je na razmatranje i odluku Saveznom izvršnom veću. Očekuje se da će Savezno izvršno veće o tom pitanju rešavati prvih dana iduće nedelje.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Da li je poslanik Janković zadovoljan odgovorom ili će postaviti neko dopunsko pitanje? (Zadovoljan je).

Onda, prelazimo na treće pitanje koje su postavili poslanici Pariš i Janković.

Vinko Hafner:

Drugovi poslanici, na ovo pitanje — zašto se još uvek ne pristupa izgradnji novih elektroenergetskih kapaciteta, odnosno zašto se ne izvršavaju odluke Saveznog izvršnog veća, spremio sam duži odgovor. Ovde ću ga ukratko izneti s tim da se poslanicima uruči integralni odgovor.

Savezno izvršno veće je 7. maja prošle godine rešilo da se odmah pristupi odobravanju

kredita za izgradnju hidroelektrana u ukupnoj snazi od oko 760 megavata za proizvodnju 3.400 gigavat-časova električne energije koje treba da pokriju energetski bilans u 1967. i 1968. godini.

Na osnovi toga, Investiciona banka pripremila je i objavila uslove konkursa, odnosno izvršila je pribavljanje ponude za te investicione objekte. Taj rad je bio vrlo zamašan. Ako samo navedem da je bilo primljeno, za ovu relativno malu sumu, 26 predloga za ukupnu izgradnju oko 4.000 megavata ili za oko 17.000 gigavat-časova energije. Razume se, tako obiman materijal nije mogao biti istražen po brzom postupku, mada se vrlo intenzivno radilo i u Jugelu i u Investicionoj banci.

Posle tih priprema Jugoslovenska investiciona banka, to jest, upravni odbor doneo je rešenja, 27. decembra prošle godine, da se odobri zajam za hidroelektrane. Upravni odbor je doneo odluke za izgradnju 470 megavata instalisane snage. Pitanje elektrana je odložio dok SIV ne odobri da Jugoslovenska investiciona banka, u okviru raspoložive sume, može angažovati sredstva i za veće snage i za veću proizvodnju energije u tim godinama. U to vreme, vršile su se dalje pripreme tako da je Upravni odbor Jugoslovenske investicione banke na sednici od 14. februara doneo i svoju drugu odluku kojom se odobrava izgradnja i termoelektrana u ukupnoj snazi oko 700 gigavat-časova, tako da bi ukupna proizvodnja tih hidro i termoelektrana, instalisane snage od 1.170 megavata, za te dve godine, 1967. i 1968. bila od 4.500 do 5.000 gigavat-časova električne energije. Znači, za isti novac dobilo se znatno više nego što je to bilo predviđeno ranijim programima i odlukom Saveznog izvršnog veća.

Jugoslovenska investiciona banka je u saradnji sa Saveznim zavodom za plan i Sekretarijatom za industriju te svoje već donete odluke podnela na saglasnost Saveznom izvršnom veću. Na svojoj sednici Savezno izvršno veće je juče čitav taj aranžman odobrilo, da se za isti novac izgrade te snage i ta proizvodnja, to jest, pored toga, Jugoslovenska investiciona banka je ovlašćena da i za period do 1970. godine počne da pribavlja potrebne materijale zato da bi u što kraćem vremenu mogla odobriti i dalekosežniju izgradnju onih objekata koji bi pokrili energetski bilans do 1970. godine.

Tako, bez obzira na relativno dug postupak, sada je sve vrlo pozitivno rešeno a i mi smo mogli zadovoljiti zahtev, odnosno traženje drugova poslanika.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Da li poslanici Pariš i Janković traže neka razjašnjenja u vezi s ovim odgovorom? (Ne traže).

Prelazimo na peto pitanje. Poslanik Milan Đakov postavio je pitanje: Zašto se još uvek održava diskriminatorski režim izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda putem licitacija koji se isključivo oslanja na jednu naredbu čijoj se zakonitosti može najozbiljnije prigovoriti i za čije su se ukidanje založili nadležni organi.

Na ovo pitanje će dati odgovor savezni sekretar za spoljnu trgovinu drug Nikola Džuverović.

Nikola Džuverović:

Savezni sekretarijat za spoljnu trgovinu doneo je naredbu o određivanju privrednih organizacija koje će moći izvoziti pojedine poljoprivredne proizvode, proizvode prehrambene i duvanske industrije na osnovi ovlašćenja iz člana 39. Zakona o prometu robe i usluga sa inostranstvom.

Savezni sekretarijat za spoljnu trgovinu pomenutu naredbu doneo je na osnovi zakonskog ovlašćenja pri čemu se napominje da svi propisi koji su objavljeni u Službenom listu podleže oceni zakonitosti od strane Saveznog sekretarijata za zakonodavstvo i organizaciju koji daje i odobrenja i nalog za objavljivanje propisa u Službenom listu. Prema tome, pomenuta naredba prošla je kroz čitavu tu proceduru. Tako stvari stoje u pogledu zakonitosti ove naredbe. Međutim, ukoliko postoji osporavanje zakonitosti akata koje je doneo Savezni sekretarijat za spoljnu trgovinu, osobito u pogledu privrednih organizacija danas postoje i druga tela, pa i ustavni sud, koji mogu da ocene da li je akt Saveznog sekretarijata za spoljnu trgovinu zakonit ili nije zakonit.

Međutim, u pogledu ekonomske strane opravdanosti licitacije u sadašnjoj fazi ukazujemo na sledeće.

Određivanje izvoznika na osnovi prikupljanja ponuda u smislu navedenih propisa išlo bi za tim da se spreče sve one negativnosti koje su se ispoljile u izvozu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, a posebno stočarskih proizvoda, u periodu pre donošenja ovih propisa.

Naime, poslovanje izvoznih organizacija u velikom broju slučajeva nije bilo onako kako bi najbolje odgovaralo interesima društvene zajednice, a bilo je i takvih poslova i akcija koje su nanosile direktnu štetu.

Ove negativnosti se u prvom redu odnose na neorganizovan nastup na inostranom tržištu, kao i nelojalnu konkurenciju izvoznika na stranom tržištu, posledica čega je bila prodaja po nižim cenama od onih koje se realno mogu postići.

Posledica ovoga je stalan pritisak na povećavanje izvoznih kurseva i isplaćivanje većih iznosa iz društvenih fondova nego što je to bilo potrebno. S druge strane, na unutrašnjem tržištu takođe je postojao neorganizovan nastup. Vrlo jaka, a često puta i nelojalna, konkurencija izvoznika koja se održavala tako što su izvoznici ne retko plaćali i veće cene od onih koje

su dogovorene. Dalje, nezdravi odnosi između izvoznih organizacija osobito su se ispoljili prilikom dogovaranja oko raspodele kontingenata onih roba koje su ograničavane u izvozu. Ova raspodela nije sprovođena po nekim ekonomskim principima, već u najvećem broju slučajeva nadglasavanjem, pri čemu proizvođači, sposobni za izvoz, nisu uvek dobro prolazili. U takvim uslovima, uveden je sistem licitacije, odnosno javno prikupljanje ponuda, koje je sa svoje strane, bez obzira na negativnosti koje u sebi sadrži, dalo znatne pozitivne rezultate u sređivanju izvoza i otklanjanju negativnih pojava koje su se ranije ispoljile.

Stav Sekretarijata za spoljnu trgovinu jeste da licitacije nisu idealno rešenje za rešavanje izbora izvoznika poljoprivrednih proizvoda, ali, smatramo da je ipak bolje nego što je to ranije bilo. Međutim, po našem mišljenju, trebalo bi ići korak dalje u tom pravcu, to jest, da poslovni odnosi između banaka, proizvođača i izvoznika organizovano idu putem ugovornih odnosa kako u razvoju proizvodnje namenjene izvozu, tako i u organizovanju nastupa na inostranom tržištu. Svakako da je to proces koji, po našem mišljenju, treba da na širem planu reši problem. Ukoliko se ovaj proces bude brže razvijao, utoliko će pre nestati potreba za licitacijama.

Savezni sekretarijat za spoljnu trgovinu u dogovoru sa Sekretarijatom za poljoprivredu razmatra sve mogućnosti kako bi se licitacija zamenila nekim drugim, boljim rešenjem. Naime, problemi negativnosti u licitacijama se svode na to da se ne odražava povezanost između izvoza i proizvodnje i kontinuirani odnos između izvoznih organizacija, stalnost u čitavom tom poslu između izvoznih organizacija i proizvođača.

U pitanju druga poslanika nije bilo nikakvih predloga u tom pravcu. Bilo bi vrlo korisno ukoliko drug poslanik ima nekih ideja kako bi to moglo da se bolje reguliše nego što je to sada slučaj, da se ne vraćamo na onaj raniji režim sa svim negativnostima. Mislim da bi takvi predlozi bili vrlo korisni.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Da li poslanik Milan Đakov traži neka objašnjenja?

Milan Đakov *(Izborna jedinica Bačka Palanka):*

Molio bih jedno objašnjenje.

Što se tiče obrazloženja da će se to pitanje razmatrati i sa Sekretarijatom za poljoprivredu, to me zadovoljava, ali molim da dobijem odgovor šta biva ako je dokumentacija koju sam podneo u mom pitanju suprotna s odgovorom. Da li će se voditi sada, ovde, debata ili će to razmatrati neka komisija, možda Zakonodavno-pravna komisija, koja treba da uskladi dokumentaciju s pitanjem, a drugu dokumentaciju s odgovorom koji sam dobio danas ovde. Ja sam u svom pitanju dao obrazloženje, to jest, rekao sam zašto smatram da naredba formalno-pravno nije u redu.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

To se može razumeti dvojako. Vi smatrate da odgovor koji Vam je dat nije odgovorio na pitanje koje ste postavili. To znači, da treba da postavite novo, dopunsko pitanje, pa će se na to dopunsko pitanje dati odgovor na idućoj sednici, prema odluci i prema dogovoru sa Sekretarijatom za spoljnu trgovinu.

Milan Đakov:

Nije potrebno dopunsko pitanje, jer je pitanje jasno, postoji obrazloženje uz pitanje koje sam postavio. Verovatno ga je dobio drug savezni sekretar.

Odgovor koji sam dobio sasvim je suprotan od onoga što tvrdi dokumentacija koju sam dao uz postavljeno pitanje.

Ja postavljam pitanje procedure u vezi sa debatom koja treba da nastane, to jest, da li sada da se diskutuje o tome ili da se formira, što mislim da je normalnije, neka komisija, odbor ili ne znam kakvo telo u Skupštini da to proveri.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Što se tiče same procedure, sada se neće voditi diskusija, nego samo u slučaju ako vi postavite novo pitanje, to jest, ako ga postavljate. Samo, u stvari, vi ne postavljate dopunsko pitanje već ponavljate isto pitanje.

Nikola Džuverović:

Mogu li da objasnim o čemu se radi? Drug poslanik je uz pitanje poslao dokumentaciju na pet stranica. U toj dokumentaciji se dokazuje da je Sekretarijat za spoljnu trgovinu prešao nadležnosti koje su mu date zakonom, da mu po zakonu nisu data ovlašćenja da donese ovakva uputstva, naredbe i da svoj deo ovlašćenja prebaci na Poljoprivrednu banku. Stvar je postavljena na pravnu stranu. U pogledu pravne strane, imam odgovor od drugih pravnika, koji dokazuju da je ovo sve u redu. Mislim da ovo nije mesto na kome treba raspravljati pravnu stranu pitanja. I mislim da nije suština u pravnoj stvari pitanja, već je suština da li su licitacije dobra forma, ili nisu dobra forma i da li treba tražiti neki drugi oblik ili ne treba. Dosadašnji predlozi, koji treba da zamene licitacije, nisu davali adekvatan odgovor koji bi zadovoljavao i proizvođače i izvoznike i sve druge, i, u krajnjoj liniji, nisu bili takvi da mogu da ovo dalje unaprede. Sada se to razmatra, kao što sam napomenuo, sa Sekretarijatom za poljoprivredu, da bi se našla neka rešenja. Zbog toga sam i zamolio druga poslanika da dâ neki predlog, što bi bilo vrlo korisno.

Što se tiče pravne strane pitanja, ja ne znam da li u Skupštini postoji neko telo koje može da ocenjuje da li se pravnih akata, zakona, koje je Skupština donela, odgovarajući organi pridržavaju. Međutim, što se tiče privrednih organizacija, ukoliko smatraju da je Sekretarijat za spoljnu trgovinu postupio van onoga što je po zakonu imao pravo postoje redovni sudovi, postoji Ustavni sud koji ocenjuje zakonitost ili nezakonitost pojedinih akata Sekretarijata. Ali, ulaziti ovde u pravnu dokumentaciju, mislim da to ne bi bilo celishodno.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Ovo pitanje će se razmotriti pa će se izneti na narednoj sednici.

Šesto pitanje je postavio poslanik Đorđe Stržak. Predložio je da se razmotri mogućnost iznalaženja trajnijeg rešenja za pokrivanje razlike koja se pojavljuje usled toga što naše banke određuju kredite drugim zemljama obično po kamatnoj stopi od 3%, dok društvenoj zajednici za ista sredstva naplaćuju kamatu od 6%. Sada tu razliku od 3 do 6 procenata banke finansiraju iz kreditnih fondova, a time se smanjuju sredstva za investicionu izgradnju. Na ovo pitanje daće odgovor savezni sekretar za finansije drug Kiro Gligorov.

Poslanik Stržak nije prisutan sednici i odgovor će mu biti uručen pismeno.

Kiro Gligorov *savezni sekretar za finansije):*

Problem regresiranja ili pokrivanja razlike u kamati po kreditima datim iz sredstava ranijeg Opšteg investicionog fonda banaka, ne postoji za 1964. godinu, pošto je ovo pitanje regulisano Zakonom o privredno-planskim merama za 1964. godinu, član 5, stav poslednji i to na taj način što se u ovoj godini ne mogu pojaviti razlike u kamati koje bi išle na teret sredstava kreditnog fonda Banke. Naime, ovim zakonom je određeno da će se za odgovarajuće razlike u kamati bankama povećati ili smanjiti sredstva federacije za finansiranje investicija koje se prenose u kreditne fondove banaka. Prema tome, kod banaka se po ovoj osnovi neće moći pojavljivati negativne razlike u kamati koje bi tretirale kreditni fond. S druge strane, ovakvim rešenjem za 1964. godinu banci se ne obezbeđuje mogućnost da po osnovi naplaćenih kamata vrši povećanje svog kreditnog fonda.

Po kreditima iz bankarskih sredstava koje banke odobravaju za izvoz opreme i brodova na kredit i izvođenje investicionih radova u inostranstvu na kredit uz nižu kamatu, a na osnovi međudržavnih aranžmana, postoji mogućnost da banke ostvare regres razlike u kamati, te u tom pogledu ne postoji problem. Ovo je rešeno odredbom tačke 6. Odluke o nižim stopama kamate na kredite za povremena obrtna sredstva i na potrošačke kredite.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Pošto Đorđe Stržak nije tu, onda ćemo, kako smo napomenuli, njemu dostaviti odgovor pismeno.

Sedmo pitanje postavila je poslanik Natalija Gržetić i predložila je:

a) Da se razmotri mogućnost odobravanja povoljnijih kredita za nabavku automobila koje bi turističke privredne organizacije koristile za iznajmljivanje bez šofera inostranim turistima i time povećale devizni priliv; i,

b) Da se sada donesu odluke o investicijama u turizmu za 1965. godinu, kako bi privredne organizacije s obzirom na specifičnost turističkog poslovanja blagovremeno bile obaveštene o kapacitetima u toj godini.

Na ovo pitanje daće odgovor takođe drug Kiro Gligorov.

Kiro Gligorov:

Moram da vas obavestim da ću samo dati odgovor na pitanje pod a) jer je to u mojoj nadležnosti, dok pitanje pod b) spada u nadležnost drugarice Milke Kufrin, predsednika Saveznog komiteta za turizam.

Načelno postoji mogućnost davanja ovakvih kredita. Prema važećim propisima u oblasti kreditiranja, nabavka automobila za navedenu svrhu predstavlja za turističke privredne organizacije ulaganja u osnovna sredstva. Prema tome, u skladu s važećim propisima, član 42. Zakona o privredno-planskim merama za 1964. godinu, poslovne banke mogu ovakvo kreditiranje vršiti samo iz određenih sredstava koja mogu upotrebiti za investicije. Pored toga, u skladu s odredbom člana 41. istog Zakona i tačkom 10. Odluke o sprovođenju mera opšte kreditne politike, poslovne banke, osim komunalnih, mogu iz svojih bankarskih sredstava da daju kredite sa rokom do tri godine kada se radi o manjim investicionim ulaganjima, kojima se u kraćem vremenu ostvaruje povećanje robe za izvoz. Međutim, pošto se vršenjem usluga u navedenom slučaju ostvaruju devize, postoji i mogućnost da se takvi slučajevi tretiraju kao investicije kojima se u kraćem vremenu ostvaruje povećanje robe za izvoz i za njih se daju ovakvi krediti preko Banke za spoljnu trgovinu.

Ukoliko se kod ovih kredita odrede uslovi koji odstupaju od redovnih bankarskih uslova, federacija bi bila dužna, na bazi ugovora, da naknadi razlike poslovnim bankama. To bi bile mogućnosti koje za sada stoje na raspolaganju. Drugih mogućnosti za ovu godinu ne predviđamo.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Da li je drugarica Gržetić zadovoljna? (Jeste).

Na drugi deo pitanja odgovoriće predsednik Saveznog komiteta za turizam, drugarica Milka Kufrin.

Milka Kufrin *(Predsednik Saveznog komiteta za turizam):*

Drugarica Natalija Gržetić, poslanik, postavila je pitanje šta se učinilo da se već sada donesu odluke o ivnesticijama u turizmu za 1965. godinu, kako bi privredne organizacije, s obzirom na specifičnost turističkog poslovanja, blagovremeno bile obaveštene o kapacitetima u toj godini.

Drugovi, ovo je treća godina intenzivnije turističke izgradnje. Do sada je izgrađeno oko 20.000 ležaja u hotelima, turističkim naseljima i kampovima, niz restorana i ostalih pratećih objekata. Istovremeno, s investicijama u saobraćaju, zatim s mjerama liberalizacije graničnih carinskih i deviznih formalnosti, zahvaljujući velikoj inicijativi i zainteresovanosti turističkih komuna, kao i razumjevanju i shvatanju ostalih faktora u zemlji postignut je u prošloj godini devizni priliv od 66 miliona i 700.000 dolara. Međutim, ova izgradnja vršila se u potpuno nesređenim uslovima. Nije postojala jasna politika i orijentacija na razvoj turizma, nije postojala ni perspektiva privrednih organizacija da će se odobriti sredstva za razvoj turizma. Same privredne organizacije, direktni nosioci turističkog prometa nisu imale skoro nikakvih fondova da bi same gradile. Odluke o sredstvima za investicije u turizmu donošene su vrlo kasno od strane saveznih organa, prošle godine u julu mjesecu, pretprošle godine u oktobru. Privredne organizacije su doznale za odluku tek u novembru-decembru, a neke čak i u februaru, a objekti su morali da budu gotovi za sezonu, tako da je ostajalo vrlo malo vremena da se objekti izgrade, da se pripremaju programi i sve ostalo.

Tako je bilo proteklih godina. Smatramo da su to bile godine kada je trebalo dokazati da turizam može dati brze efekte za uravnoteženje platnog bilansa i uopće za čitavu privredu. Što se tiče izgradnje u turizmu, smatram da je ovo nenormalno. I samo zahvaljujući izvanrednoj angažovanosti i naporima i privrednih organizacija i komuna, koji su shvatili da je turizam njihova šansa za privredni prosperitet, objekti su bili dovršeni za sezonu prema ugovorima zaključenim sa bankama.

Većih grešaka u pogledu lokacija i izbora tipova objekata nije bilo, jer se gradilo samo tamo gdje je postojala nekoliko puta veća tražnja za ležajevima nego što je bila ponuda i gdje su postojali saobraćajni i ostali uslovi, a i gdje se bilo sigurno da će se objekti prodati čim se završe. Ali, ova brza izgradnja dovela je i do grešaka, koje u budućnosti treba otkloniti. Mnogi objekti zbog brzine nisu solidno građeni, pa su bile nužne popravke. Zbog brzine dolazilo je i do nefunkcionalnih rješenja. Gosti su se useljavali u nedovršene objekte, pa je bilo prilično protesta od strane turista. Takva situacija ne bi smela više da se ponovi i zato je nužno imati, u prvom redu, dugoročnu politiku razvoja turizma, rešene ekonomske položaje privrednih organizacija nosioca prometa i jedan trajan izvor i sistem finansiranja izgradnje u turizmu.

Međutim, ove godine to se ponavlja. Još nije donet ni sedmogodišnji plan, ni sistem finansiranja investicija i zato će ponovo ove godine biti potrebno da se donese prethodna odluka o investicijama u turizmu za 1965. godinu. Naime, specifičnost u turizmu je da se prije donošenja plana za 1965. godinu mora odlučiti o sredstvima koja će se već sada znati. Savezni komitet za turizam smatra da je u 1965. godini neophodno nastaviti s izgradnjom u turizmu da bi se iskoristila orijentacija turista prema Jugoslaviji i uopće konjunktura, to jest, velika zainteresovanost stranih prevoznika i agencija za poslovanje s Jugoslavijom. A oni se neće interesovati ako ostajemo na malim kapacitetima, jer im se ne isplati ni da vrše propagandu, ni da organizuju letove, a ni čitavu organizaciju turizma. Dalje, smatramo da je nužno graditi ubuduće da bi se iskoristili stvoreni uslovi u 1965. godini. Završava se Jadranska magistrala, završavaju se transverzale kroz Bosnu i Srbiju, koje omogućavaju aktiviranje novih područja u unutrašnjosti zemlje. Isto tako i saobraćaj se poboljšava u Makedoniji, u izgradnji je novi aerodrom u Skoplju, cesta do Ohrida, itd. Prema tome, sada postoje uslovi i za nova područja, a ne samo za Jadran. Da bi se iskoristili ti uslovi, potrebno je graditi hotele, restorane i ostale prateće objekte.

Očekujemo da će republike, komune i privredne organizacije u sledećoj godini moći da izdvoje nešto više sredstava nego prošle godine, ali, smatramo da će biti neophodno da i federacija učestvuje u finansiranju investicija u turizmu. Savezni komitet za turizam uputio je u tom smislu prijedlog Odboru za privredu Saveznog izvršnog vijeća i taj će prijedlog biti razmatran na sjednici Odbora 4. marta. Bilo bi nužno da se postignu i odluke Saveznog izvršnog veća i Savezne skupštine u toku mjeseca marta.

Savezni komitet za tirizam se nada da će se sve to izvršiti ali, nije tajna da će oko toga biti prilično diskusije i da će za to biti potrebna podrška svih faktora koji shvataju šta turizam znači za našu privredu. Na pitanje da li će biti na vrijeme donete odluke ja ne mogu odgovoriti, ali od strane Komiteta smo učinili sve, a i učinićemo, da se na vrijeme donesu odluke.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Da li poslanik drugarica Natalija Gržetić traži neka razjašnjenja?

Natalija Gržetić *(Izborna jedinica Dubrovnik):*

Plediram da se riješi ovo pitanje, sada je krajnji moment za to, jer iz godine u godinu

griješimo. Komisija izađe na teren i posle podnosi izvještaj koliko je u kom objektu bilo grešaka, da je loša konstrukcija, da se neracionalno gradi. Međutim, treba videti zašto se tako gradi. Ima objekata kojima je tek postavljen temelj, a treba da budu otvoreni u junu mjesecu. Kako će se to graditi? Ja ne znam, zaista, šta treba učiniti da se to pitanje riješi.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Ovim su iscrpeni odgovori koji su postavljeni na ranijoj sednici.

Da li još neko od poslanika želi da postavi pitanje Saveznom izvršnom veću ili nekom od sekretara?

Simon Pešec *(Izborna jedinica Ptuj):*

Ja sam postavio pitanje, a nisam dobio odgovor. Pitanje je glasilo: koje su bile okolnosti i šta je sprečilo društvenim planom predviđeni uvoz električne energije?

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

To pitanje se sada razmatra, pa će se kasnije dobiti odgovor.

Da li još neko želi da postavi neko pitanje? Ima reč drug Đorđe Savićević, poslanik.

Đorđe Savićević *(Izborna jedinica Titograd):*

Ja bih postavio pitanje i ne tražim danas odgovor, već na idućoj sjednici. Skoro smo donijeli odluku o kreditiranju trgovačke mornarice, pa bi bilo interesantno da znamo kako to teče, da li su počeli da se koriste ti krediti, kada se ima namjera da se oni počnu koristiti i da li ima nekih smetnji?

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Odgovor će se dati na idućoj sednici. Da je ovde sekretar za saobraćaj, možda bi mogao na to odmah odgovoriti, ali, on nije tu.

Ima li još nekih pitanja? (Nema).

Prelazimo na četvrtu tačku dnevnog reda: Informacija o problemima proletnje setve. O rezultatima jesenje setve i nekim problemima proletnje setve raspravljao je Odbor za poljoprivredu Privrednog veća. Informaciju o diskusiji u Odboru za poljoprivredu podneće Veću poslanik Radenko Komarčević. Izveštaj i zaključci su vam podeljeni jutros. Ima reč drug Radenko Komarčević.

Radenko Komarčević *(Izborna jedinica Loznica):*

Drugovi i drugarice poslanici, Odbor za poljoprivredu Privrednog veća je diskutovao o problemima i o pitanjima pripreme za prolećnu setvu, kao i rezultatima jesenje setve uglavnom na osnovi informacije koju je podneo Savet za poljoprivredu i prehrambenu industriju Savezne skupštine, tako da je došlo i do predloga zaključaka koje ste dobili u materijalu. Ono što je bilo najznačajnije i što se neminovno mora povezati s problemima prolećnje setve u odnosu na rezultate jesenje setve, jeste u prvom redu, da je plan jesenje setve bezmalo izvršen i to s rezultatom od 97,2%. Zanimljivo je da je učešće visokorodnih sorti u odnosu na prethodnu godinu za 3—4% veće. Problemi i prolećnje i jesenje setve skoro su identični, zato je važna ocena stanja useva i nastavak radova iz jesenje setve. U ovom periodu stanje useva nije ništa slabije od prošlogodišnjeg, to jest, zadovoljavajuće je. Ova oštra zima, a posebno ledena pokorica na snegu, nije izazvala veća oštećenja. Zapadno područje Slavonije, i, regionalno tu i tamo ima izvesnih manjih oštećenja.

U Odboru je posebno istaknuto da se kasni u blagovremenom prihranjivanju useva, naročito kada je u pitanju prihranjivanje veštačkim đubrivima, u prvom redu azotnim i kalijevim. To se proteže i na pripreme za prolećnu setvu. O tome ću kasnije izneti nekoliko problema.

Što se tiče pripreme prolećne setve, izvršene su osnovne agrotehničke mere. To se uglavnom odnosi na duboko oranje koje je u celini kvalitetnije nego ranijih godina, posebno na površinama društvenog sektora. Prilikom kampanje za prolećnu setvu, oseća se nedostatak mehanizacije, a ovo se komplikuje još više nedostatkom rezervnih delova. Neki poslanici i prisutni na jučerašnjem sastanku izneli su i niz primera da ima traktora koji zbog rezervnih delova ne rade po 250 dana, iako su traktori domaće proizvodnje. Naročito je skrenuta pažnja od strane nekih diskutanata i članova Odbora da se prilikom prikazivanja stanja rezervnih delova većinom koriste pokazatelji u tonama i u vrednosti. Međutim, što je najvažnije, namenskih rezervnih delova, onih najkritičnijih, u stvari nema. Tako pojedine poljoprivredne organizacije sa već nedovoljnom mehanizacijom uz priključenje većih površina koje su u prošloj godini dobijene otkupom zemljišta, dolaze u situaciju da im znatniji deo, pa negde čak i polovina, mehanizacije čeka na rezervne delove.

Važan problem jeste i nedostatak veštačkih đubriva, u prvom redu azotnih i kalijevih, što čak i dovodi u pitanje neizvršenje prolećne setve, pa i uspeh jesenje setve, jer se ne prihranjuju jesenji usevi.

U ovakvoj situaciji, po mišljenju Odbora i po mišljenju prisutnih, ne može se opravdati stav pojedinih proizvođača azotnih đubriva koji zadržavaju i povećavaju zalihe u fabrikama pod izgovorom čekanja povećanja, odnosno rešavanja problema cena, dovode u vrlo težak položaj poljoprivredne organizacije, kako u pogledu prihranjivanja ozimih useva, tako i u sprovođenju blagovremenih priprema prolećne setve. Ovo utoliko više kada se ima u vidu situacija sa skladišnim prostorom i transportom, jer je vrlo težak problem poljoprivrednih organizacija i skladištenje ovog materijala. Ta-

kođe, sada, u kampanji prolećne setve, potrebni su im čitavi maršrutni vozovi. Na osnovi ovih problema o kojima je diskutovano i niza drugih pitanja koja su iskrsla u sklopu priprema i problema s prolećnom setvom Odbor je predložio sledeće zaključke:

U prvom redu, a i jedan od važnijih momenata jeste da se domaća industrija poljoprivrednih mašina i opreme maksimalno angažuje na obezbeđenju odgovarajuće mehanizacije i potrebnih količina i asortimana najneophodnijih rezervnih delova kako njihov nedostatak ne bi doveo u pitanje izvršenje plana prolećnje setve. U tom cilju, s obzirom na obim nedostataka rezervnih delova neophodno je obavezati proizvođačke poljoprivredne organizacije na proizvodnju dovoljnih količina rezervnih delova, naravno i proizvodnju opreme. Istovremeno, potrebno je preduzeti i odgovarajuće mere za obezbeđenje najhitnijeg uvoza potrebnih rezervnih delova.

Drugo pitanje, koje u zaključcima takođe ima jedno od najznačajnijih mesta, jeste obezbeđenje i preduzimanje najhitnijih mera za obezbeđenje veštačkih đubriva. Potrebno je preduzeti odgovarajuće mere da domaći proizđači veštačkih đubriva hitno isporučuju poljoprivrednim proizvođačima đubrivo. Istovremeno je neophodno hitna intervencija odgovarajućih organa i privrednih organizacija za ubrzanje uvoza određenih količina azotnih i kalijevih đubriva, jer smo juče, od predstavinka odgovarajućih organizacija i organa za uvoz ovih đubriva, čili da se s uvozom đubriva prilično kasni, zapravo isporučioci kasne, da čak negde još ni aranžmani nisu postignuti do kraja, tako da ovo ozbiljno ugrožava uspeh i uopšte rezultate prolećne setve, mislim na kompletnu pripremu za prolećnu setvu.

Da bi se obezbedilo stabilnije snabdevanje poljoprivrede veštačkim đubrivima i osigurale potrebne prelazne zalihe, nužno je razvijati domaće kapacitete deficitarnih đubriva, u prvom redu azotnih, i ići na dugoročnije aranžiranje kako sa domaćom proizvodnjom, tako i prilikom obezbeđivanja veštačkog đubriva iz uvoza. Ovaj problem se posebno nameće u poljoprivredi baš zbog nepostojanja prelaznih zaliha i nepostojanja dugoročnih aranžmana za nabavke veštačkog đubriva iz uvoza. Iz godine u godinu se i cene povećavaju, vrlo skupo se plaća uvoz veštačkog đubria. A, s druge strane, ovaj problem se svake godine, svake setve, ponavlja. U zaključcima jedna od važnijih postavki jeste da se i ubuduće, a ne samo za ovu setvu, obezbeđuju prelazne zalihe. Što se tiče prolećne setve, poseban značaj je dat daljem maksimalnom angažovanju, pre svega, samih poljoprivrednih organizacija naizvršavanju zadataka prolećne setve, jer se iz diskusije moglo konstatovati da u pojedinim regionima, odnosno u pojedinim organizacijama to angažovanje ne odgovara vremenu i periodu u kom se nalazimo, s obzirom da smo na pragu prolećne setve.

U diskusiji i u zaključcima posebno je poklonjena pažnja daljem povećanju proizvodnje kukuruza. Ovde se istakla mogućnost naše proizvodnje, jer je dato i jedno vrlo zanimljivo poređenje. U proizvodnji kukuruza po obimu površina zasejanih kukuruzom Jugoslavija je u prošloj godini bila na drugom mestu u Evropi, iza Sovjetskog Saveza, a u prinosima po jedinici površine na devetom mestu sa 24 metarske cente. S obzirom na veliki značaj proizvodnje kukuruza treba ovom pitanju povećanja prinosa u proizvodnji kukuruza pokloniti punu pažnju.

Međutim, to ne zavisi samo od poljoprivrednih organizacija, jer je to izvan njihovog domašaja, s obzirom na nepostojanje kompletne mehanizacije za sve faze u tehnološkom procesu proizvodnje ove kulture. Trebalo bi obezbediti proizvodnju kompletne mehanizacije za sve faze proizvodnje, jer bi zbog povećanih prinosa došlo i do značajnih finansijskih rezultata. Na odboru je takođe uočen jedan trajan problem ovogodišnje prolećne setve, a to je ugovaranje zajedničke proizvodnje s individualnim proizvođačima. Problem se zapravo sastoji u tome da je za ovu godinu ugovoreno svega oko 50% predviđenih količina za prolećnu setvu, što se smatra vrlo malo. Ovo se ponavlja, to jest, svake godine se kasni s ovim ugovaranjem. Predlaže se kao neophodno što šire angažovanje poljoprivrednih i zadružnih organizacija na ugovaranju zajedničke proizvodnje s individualnim poljoprivrednim proizvođačima i to na vreme. Zapravo, to bi trebalo učiniti već u jesenjem periodu za prolećnu setvu, a u prolećnjem i letnjem za jesenju setvu.

Pošto se ispoljila tendencija smanjivanja površina pod povrćem u društveno organizovanoj proizvodnji, opet ne krivicom poljoprivrednih organizacija, već zbog zakašnjenja ugovaranja i sklapanja aranžmana među snabdevačkim i proizvođačkim organizacijama, to se predlaže u ovom slučaju posebna aktivnost komunama i privrednim komorama u obavezivanju snabdevačkih preduzeća na sklapanje aranžmana. Jer, blagovremenim ugovaranjem povrća među proizvođačkim i snabdevačkim preduzećima i organizacijama izbegla bi se, istovremeno, i oscilacija u snabdevanju velikih centara, a i problem cena, kao i svih ostalih problema koji su u vezi s tim.

Usko vezano za uspeh prolećne setve jeste stanje transporta. Posebno ako se uzme u obzir veliko zakašnjenje u dopremi veštačkih đubriva, zato Odbor preporučuje da odgovorni organi ovom pitanju poklone pažnju, to jest, dopremi uvoznog đubriva, kao i dopremi đubriva iz proizvodnje domaćih fabrika.

Obezbeđenje dovoljne mehanizacije i dovoljnih količina veštačkih đubriva nameće

potrebu što hitnije izgradnje neophodnog skladišnog prostora za ovo. Jer, ispostavilo se da koliko god je problem u zakašnjenju dopreme veštačkih đubriva, toliko je to i nemogućnost privrednih organizacija da prime onoliku masu đubriva i uskladište je. Ranije se isticalo da treba rešiti pitanje odgovarajućih skladišta za veštačka đubriva jer ih je nedovoljno. Isto tako, potrebno je rešiti pitanje ekonomskih cena za soju, pogotovu ako se na to nadoveže da je proizvođač stočne hrane nezainteresovan, odnosno nestimuliran s obzirom na cenu soje. A još je zanimljivije da ni prerađivači nisu toliko zainteresovani za proizvodnju ove kulture, jer su i kapaciteti jednostrano opremljeni, to jest, isključivo za preradu jestivog ulja, a nikako za kompleksnu preradu ove vrlo vredne kulture. U ovim zaključcima se predlaže da se reši pitanje ekonomskih cena, kako bi se dao stimulus za proizvodnju soje a i za preradu.

Rešavanjem svih ovih pitanja stvorili bi se povoljniji uslovi za uspešno izvršenje prolećne setve, a time bi se omogućila veća stabilnost pri planiranju i realizaciji poljoprivredne proizvodnje i omogućili normalniji uslovi za rad i napredak poljoprivrede. Jer, oseća se velika nesigurnost u poljoprivrednim organizacijama za uspeh kampanje prolećne setve, s obzirom na probleme koji su izneti u diskusijama, a i u predloženim zaključcima.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Otvaram diskusiju o ovoj tački dnevnog reda. Ko se javlja za reč? Drugarica Marija Gajdek, poslanik.

Marija Gajdek *(Izborna jedinica Našice):*

Drugovi, molim vas budite strpljivi da me saslušate.

Iako su pripreme za sjetvu u toku jeseni 1962. godine na socijalističkom sektoru cijele Slavonije posebno kvalitetno izvedene, možda zapravo solidnije nego bilo koje godine od 1945. do danas, ipak mi proizvođači u tome svemu imamo objektivnih teškoća u smislu obavljanja još potrebnih nedovršenih operacija koje zahtjevaju jesenji usevi, a zadobivaju sve oštriji karakter u operacijama za pripremu proljetnje sjetve. Ovo pitanje ću tretirati malo kasnije.

Pogleda li se stanje pšenice na svim socijalističkim gazdinstvima Slavonije onda se vidi da ova kultura participira najveći obujam u strukturi sjetve u usporedbi s drugim kulturama. Okolnosti pod kojima je započela sjetva u septembru, zapravo u toku prošle jeseni a koja uglavnom završava do 5. novembra, dali su takve rezultate da je plan proizvodnje ove kulture povećan. Nicanje i nabusavanje rano posejanih pšenica daje sliku vrlo dobrog i zdravog razvoja tako da se može konstatirati, u odnosu na sklop, da je očuvan od izmrzavanja ili napada snježne plesni. Kod kasnije zasejanih pšenica izrazito nabusavanje nije došlo do izražaja, jer su takve pšenice nicale pod snegom i zbog toga daju sasvim suprotnu boju, to jest, žućkastu, naspram onih, koje su dostigle 5—6 listova. Prvo, nitratacija nije izvršena u cjelosti nego na 5 do 6% pšenice i to zbog toga što je razvoj kod nekih pšenica bio posebno dobar. Drugo, radi toga što nije bilo dovoljno dušičnog gnojiva, i treće, kad se započelo nitriranje na nekim površinama zasađenih pšenicom pao je snježni pokrov. Ovih dana prihranjivanje je u toku, ali na mnogim mestima s nepotpunom dozom planiranih gnojiva ili sasvim maloj pa se ne mogu ovi radovi normalno odvijati. Što se tiče proljetnje sjetve, uz posebno izvanredne vremenske prilike u toku jeseni izvršene su osnovne i glavne pripreme za sjetvu proljetnjih usjeva, odnosno najglavnije kulture kukuruza. Iako su dobra u stalnom kontinuitetu s povećanjem zemljišnih površina, ova kultura apsolutno treba da zauzme najkvalitetnije table starih matičnih površina kako bismo imali što stabilnije prinose. Možemo s punim pravom reći da kukuruz postaje u ovom slučaju, u odnosu na naše potrebe, kako reprodukcioni materijal, kao sjeme i stočna hrana, tako i glavni artikal za tržište, koji, mislim, za sada nema premca. Na kukuruzu se sve više temelji ekonomska moć gazdinstva. I to zbog toga, jer je on upravo univerzalna kultura, budući da ima svestranu upotrebu kao sirov, tehnološki dotjeran ili medicinski prerađen, ili, bolje reći, upotrebljava se od glavne komponente u svim stočnim smjesama do kolonjske vode. Uz ovu kulturu, ovoga proljeća svakako će stupiti legalnije u naš sjetveni indeks kod nekih proizvođača ječam i zob, da bi se izvršio prvi defile na ekspres otkupljenim tlima koja ulaze prvi put u intenzivniju obradu. Ali, uz sve ove planove koji su zapravo sada platforma naših socijalističkih gazdinstava, zabrinjavajuće je posebno pitanje pomanjkanja mineralnih gnojiva. Od ukupnih količina od 200.000 tona koje je Slavonija već trebalo da primi, odnosno kotar Osijek, do sada je primljeno ukupno možda jedna desetina i nešto više. Ukoliko se ovo ne ubrza, dolaze u pitanje dobro prezimljeni ozimi usjevi i sjetva koja kuca na vrata.

Zato bez obzira da li se radi o količinama ili prijevozu, još danas treba stupiti u akciju da se ovi najkritičniji momenti saniraju. U isti čas kada se govori o potrebnim količinama minenalnih gnojiva, svakako da asortiman, to jest vrste gnojiva imaju presudnu važnost baš sada kada se agrotehnički zahvati baziraju na dostignućima hemije, odnosno kad je danas posebno ovaj hemijski moment akcentiran. Na osnovi ovoga mogu reći da u zapadnom dijelu Slavonije, Valpovo, Donji Miholjac, Našice, Orahovica pa sve do Bjelovara, ratari su u posebno teškim i specifičnim uslovima, gdje su sva tla kisela, zapravo ph kreće se od 3,5 do 5,

da bi na ovim zemljištima kao i jednom dijelu istočne Baranje, Slavonskog Broda, trebalo konačno superfosfat izbaciti kao osnovno gnojivo i upotrebljavati druga bazična gnojiva, jer u ovom slučaju zbog slobodnog željeza u tlu, fosforna kiselina ostaje fiksirana i nema ono djelovanje kakvo bi trebalo da ima.

Prema tome, mi, proizvođači zapadnog dijela Slavonije predlažemo da se preduzme hitna akcija pomaganja s Tomasovom drozgom, odnosno pelfosfatom, koji treba »Radonja« u Sisku da počne proizvoditi.

Uz ove tehnološke teškoće o kojima ovise ekonomski rezultati imamo i nepotrebnih troškova. To se odražava u negativnoj razlici na osnovi prevoznih troškova, koje sada snose proizvođači, što prije nije bio slučaj, a što iznosi oko 640 miliona dinara godišnje za teritorij kotara Osijek.

Gubitak je i u kvalitetu, a i u kvantitetu, jer nemamo potrebnih skladišta i specijalnu ambalažu, i on iznosi oko 550 miliona. Ako se rabat smanji od 0,90 na 0,60 u tom slučaju još 135 miliona, što znači milijardu i po dinara godišnje neefektivnih troškova.

Eto, drugovi, to su ti ekonomski izdaci koji nastaju pod ovakvim uslovima. Snabdijevanje rezervnim djelovima također spada u prioritetan zadatak koji treba da rješimo. Do sada ga proizvođači sami nisu mogli riješiti, pa prema tome, s ovim problemom upoznajemo ovaj skup i smatramo da se ovo mora iz osnova promijeniti. Ovo Vijeće, odnosno Odbor za poljoprivredu trebalo bi narednih dana da razmatra pitanje mehanizacije, tako da se ovo pitanje tom prilikom još dopuni.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Ko se još javlja za reč? (Niko se ne javlja).

Saslušali ste izveštaj i diskusiju drugarice Gajdek. Da li Veće usvaja zaključke predložene od strane Odbora ili smatra da ovu problematiku treba i dalje razmatrati? (Usvajaju se zaključci).

Prelazimo na 5. tačku dnevnog reda: Pretres Predloga zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća. Za ovu tačku dnevnoga reda članovima Veća je dostavljen Predlog ovog zakona s obrazloženjem i izveštajem i predlogom Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine. Predstavnik Saveznog izvršnog veća je drug Svetko Kobal, državni podsekretar u Saveznom sekretarijatu za opšte privredne poslove, a poverenik Đorđe Todorović, savetnik u Saveznom sekretarijatu za opšte privredne poslove.

Otvaram opšti pretres o ovom zakonskom predlogu. Ko se javlja za reč? (Niko).

Pošto se niko nije javio za reč u opštem pretresu prelazimo na pretres teksta Predloga zakona zajedno s predlogom Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine, kojim se saglasio i poverenik Saveznog izvršnog veća.

Ko se javlja za reč? (Niko). Pošto se niko nije javio za reč, stavljam Predlog zakona na glasanje zajedno s predlogom Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine. Ko je *za*, molim da digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv?* (Nema). Da li se neko uzdržao? (Niko).

Objavljujem da je Veće jednoglasno usvojilo Predlog zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća, zajedno s predlogom Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine.

Prelazimo na 6. tačku dnevnog reda: Pretres Predloga odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije. Za ovu tačku dnevnog reda članovima Veća je dostavljen Predlog ove odluke s obrazloženjem i izveštajem Zakonodavno-pravne komisije Savezne skupštine. Predstavnik Saveznog izvršnog veća je drug Vladimir Cerić, državni podsekretar u Saveznom sekretarijatu za finansije, a poverenik drug Ranko Matić, savetnik u Saveznom sekretarijatu za finansije.

Otvaram opšti pretres o Predlogu ove odluke. Ko se javlja za reč? (Niko). Pošto se niko nije javio za reč u opštem pretresu, prelazimo na pretres teksta Predloga odluke. Ko se javlja za reč? (Niko).

Prelazimo na glasanje. Ko je *za*, molim da digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv?* (Nema). Da li se ko uzdržao? (Niko). Objavljujem da je Veće jednoglasno usvojilo Predlog odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije.

Prelazimo na 7. tačku dnevnog reda — Predlog za potvrdu statuta Jugoslovenske zajednice osiguranja. Statut Jugoslovenske zajednice osiguranja već je pretresan na sednici Privrednog veća od 20. decembra 1963. godine, ali ga Skupština nije potvrdila konačno dok se Savezno veće, s obzirom na primedbe koje je stavio Odbor za organizaciono-politička pitanja Saveznog veća, nije saglasio da se da potvrda. Skupština Jugoslovenske zajednice osiguranja na sednici od 15. januara ove godine razmatrala je te primedbe i usvojila nov predlog statuta koji vam je dostavljen. Predstavnik predlagača je drug Sreten Bjelčić, generalni direktor Jugoslovenske zajednice osiguranja.

Otvaram opšti pretres po predlogu za potvrdu ovog statuta. Ko se javlja za reč? (Niko).

Stavljam predlog za potvrdu statuta na glasanje. Ko je *za*, molim neka digne ruku, (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko). Objavljujem da je Veće jednoglasno usvojilo Predlog za potvrdu Statuta Jugoslovenske zajednice osiguranja.

Prelazimo na 8. tačku dnevnog reda: Saopštenje o izvršenju zadataka pojedinih tela Veća.

Pošto su predsednici nekih tela našeg Veća izrazili želju da obaveste Veće na kakav način misle da razmatraju probleme u okviru zadataka nekih tela Veća, pozivam ih da se jave za reč. Ima reč drug Dušan Bogdanov, poslanik.

Dušan Bogdanov *(Izborna jedinica Pančevo):*

Drugarice i drugovi poslanici, na jednoj od prošlih sednica između ostalih tela Privredno veće je izabralo Odbor za cene, raspodelu i porez. Ja sam imenovan za predsednika. S obzirom na delikatnost pitanja koja spadaju u domen ovoga Odbora, nama, a posebnoo meni, neophodna je pomoć i mišljenje čitavog Privrednog veća, to jest, kako treba prići razmatranju ovih pitanja, a i kako bismo uspostavili vezu s drugim odborima koji takođe razmatraju ta pitanja s kojima bi trebalo izaći na plenum. S obzirom da se radi o vrlo delikatnim, složenim pitanjima, uzajamno vrlo povezanim, mislim da bi trebalo prvo posedovati materijale koji bi dali celovit prikaz metoda i načina formiranja cena, ekonomskih odnosa koji proističu iz cena, zatim čitav mehanizam sekundarne raspodele, funkciju pojedinih instrumenata, pa, u vezi s tim, i funkciju poreza. Pored toga, mislim da bi trebalo pripremiti široku diskusiju o čitavom sistemu raspodele. Potrebno je izdvojiti neke oblasti koje bi trebalo posebno razmatrati i tražiti rešenja za njih.

Treba pre svega da se služimo materijalima koje su pripremile odgovarajuće institucije, a manje da se služimo anketama i informacijama. Jer ovakva pitanja zahtevaju da se studijski prouče, a odgovarajuće institucije treba da daju predloge jer oni imaju celovitu predstavu problema.

Većina članova ovog Veća potiče iz privrednih organizacija ili zajednica privrednih organizacija, a mi smo usko vezani za neke privredne oblasti ili grane, pa nedovoljno poznajemo ostale oblasti i grane. Zato bi nam sigurno pomogli materijali koji su verificirani, a koje su radile odgovarajuće institucije bilo organa državne uprave, bilo zavoda ili privrednih udruženja i organizacija itd.

Mislim da bi trebalo da sazivamo zajedničke sednice s onim odborima i telima koje je imenovalo ovo Veće kada su u pitanju takvi problemi koji zadiru i u sistem raspodele pa i u kreditni sistem, ili druge probleme koje tretiraju drugi odbori. Trebalo bi da poslanici učestvuju u diskusiji na sednicama tih odgovarajućih tela pre plenuma. Možda neki poslanici dobro poznaju neke probleme što može koristiti prilikom formulisanja nekih predloga i stavova. Jer u tim odborima se vodi daleko življa diskusija nego na plenumu i u Veću, jer posle diskusije u odboru već se daju odgovarajuće formulacije i predlozi i formuliše se politika i stav. Isto tako, ta prethodna diskusija u kojoj bi se, u stvari, formulisali predlozi, pomogla bi kreatorima predloga da prečiste neke svoje stavove, prilaze, da odbace ono što je neprihvatljivo, pa da u obrazloženju kažu sa kojih razloga neki predlozi nisu usvojeni.

U ime ovog Odbora molio bih poslanike da pismenim putem šalju pitanja koja misle da treba pokrenuti tako da bismo mogli grupisati neke probleme, a neke posebno usvojiti. Na neka pitanja bismo mogli dati odgovor ili na osnovi toga postaviti neke zahteve da, na primer, odgovarajući organi te probleme razmotre i predlože Skupštini rešenja.

Koliko sam informisan, u pripremi je program rada organa Saveznog izvršnog veća i državne uprave. Ima predloga koja pitanja iz ove oblasti treba da se uzmu u razmatranje. Zato nisu utvrđeni i neki okvirni termini, ali, koliko sam ja upoznat, trebalo bi to rešiti do prvog polugođa, jer u drugom polugođu će se diskutovati o perspektivnom planu. Tada će biti teško sprovesti temeljnu diskusiju o planu. Tada smo diskutovali o kvantitativnim odnosima, a nas, često, baš ovi problemi institucionalne prirode interesuju. Takva diskusija omogućila bi da se posle plan bolje formuliše, a predlozi da budu što adekvatniji, zacrtani u politici.

Ja ću vam ukratko izneti šta pojedini sekretarijati pripremaju da bi na taj način inicirao da poslanici doprinesu diskusiji oko programa rada.

Sekretarijat za opšte privredne poslove priprema ovo: cene i pariteti, mesto i uloga poreza na promet, režim sredstava privrednih organizacija, korišćenje amortizacije, usluge i formiranje ostalih obrtnih sredstava, kratkoročni krediti, bankarska sredstva, anuiteti i režim otplate investicionih kredita, problem cirkulacije slobodnih sredstava privrednih organizacija, pasivna kamata na oročena sredstva, kriterijumi za izjednačavanje uslova za rad i sticanje dohotka, a u tom sklopu i problem ekstra-dohotka, problem rente, problem kamate i doprinos na sredstva, kriterijum za diferenciranje i slično.

Sekretarijat za finansije priprema osnovni zakon o prihodima društveno-političkih zajednica za finansiranje opštih potreba, osnovni zakon o doprinosima i porezu, osnovni zakon o administrativnim taksama, osnovni zakon o komunalnim taksama.

Savezni sekretarijat za industriju između ostalog priprema analizu o problemima otplate anuiteta pri čemu će se analizirati ekonomski položaj novo izgrađenih kapaciteta u odnosu na postojeće, utvrditi u kojoj meri na to utiču tehnološki problemi, veličina i stepen korišćenja kapaciteta, troškovi materijala, kadrovi i slično. Promena instrumenata i cena utiče na

ekonomske rezultate utvrđene investicionim programom a ostvarene nakon puštanja objekta u rad, zatim kapital, kamate i drugo.

Sekretarijat za saobraćaj i veze priprema odluku o proceni osnovnih sredstava u saobraćaju koja nisu procenjena i primena instrumenata privrednog sistema na ova osnovna sredstava, teze o izmeni sistema PTT tarifa i regulisanje ekonomskih odnosa između preduzeća PTT saobraćaja.

Sekretarijat za poljoprivredu i šumarstvo priprema analizu završnih računa poljoprivrednih organizacija za 1963. godinu, s posebnim osvrtom na položaj poljoprivrednih organizacija i ekonomskih uslova privređivanja sa stanovišta politike cena, premija i regresa, raspodele dohotka, kao i na probleme koji proizlaze iz kreditiranja poljoprivrede. Zatim analizu dugovanja poljoprivrednih organizacija po svim kreditima i u vezi s tim problemi koji nastaju, kao i odgovarajuće predloge, pa analizu regresa i premija u poljoprivredi i odgovarajuće predloge.

Savezni zavod za plan predviđa dva-tri materijala o problemu cena, raspodele i poreza. To će verovatno biti sinhronizovano, možda će to biti zajednički materijal.

Mi smo poslanicima članovima ovog Odbora uputili jedan globalan materijal koji je pripremila Savezna privredna komora o problemima privrednog sistema, kao i materijal Sekretarijata za opšte privredne poslove i Odbora za društveno-ekonomske odnose Saveznog veća. To smo uradili, jer od nečega se mora početi, pa, na taj način i pokrenuti neka pitanja. Zato vas molim da sa svoje strane doprinesete radu Odbora, što ćete davati predloge i ideje o tome šta bi trebalo u ovoj oblasti preduzeti, kao i vaše mišljenje o metodu rada ovog Odbora.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Da li još ko želi reč? (Niko se ne javlja).

Da li neko od poslanika iz grupe koja razmatra pitanje teza za privredni sistem želi da obavesti Veće? Drug Mile Perković. Ali, pre nego što dam reč drugu Perkoviću, jedno kratko obaveštenje.

Savezno veće i Socijalno-zdravstveno veće Savezne skupštine razmatraće teze za penzijski sistem na svojoj zajedničkoj sednici, koja je zakazana za sutra, 28. februara. Povodom ovoga predsednici Saveznog veća i Socijalno-zdravstvenog veća dogovorili su se sa predsednikom Privrednog veća da jedna grupa poslanika Privrednog veća razmotri teze za penzijski sistem s gledišta radnih organizacija u privredi i da na pomenutoj zajedničkoj sednici Saveznog veća i Socijalno-zdravstvenog veća uzmu učešća u diskusiji i iznesu svoje stavove o tezama za penzijski sistem. U vezi s tim, predsednik Privrednog veća je obrazovao grupu poslanika, u čije ime će drug Perković govoriti. Ima reč Mile Perković.

Mile Perković *(Izborna jedinica Livno):*

Jedan poslanik naše grupe bio je zadužen da informira Vijeće, ali ja ću pokušati ukratko da vas obavijestim. Izvinjavam se, moje izlaganje neće biti tako sređeno, s obzirom da ću zamjeniti druga koji je za to bio zadužen.

Naime, grupu je formirao predsednik, kao što je sada rečeno, od 11—12 poslanika, koja se juče sastala i diskutovala o tezama za nov penzijski sistem. Grupa je ocjenila i stoji na stanovištu da je predloženi sistem u tim tezama korak naprijed u odnosu na dosadašnje stanje i da u cjelini taj sistem apsolutno može da se prihvati i da ga treba pozdraviti i podržati. To stanovište grupa je zauzela sa razloga što se sada pošlo da se sistem ukomponuje u čitav privredni sistem, da penzija prestane da bude isključivo socijalna kategorija i da se pretvori u ekonomsku kategoriju koja se oslanja na učinak čoveka, zavisi od njegovog rada i produktivnosti i njegove i radne organizacije u kojoj radi. Ovaj sistem rješava nekoliko pitanja koja su do sada pravila niz smetnji i izazivala niz anomalija. Postojale su razne degresivne skale, tako da su niže kategorije, u stvari, primale penziju višu nego što je često zarada u nekim slučajevima, dok su neke druge kategorije na degresivne skale primale osetno manje penzije nego što su lični dohoci itd., tako da penzija nije bila u stvari odraz produktivnosti, odnosno ličnog doprinosa pojedinaca u fond, odnosno na svom radnom mjestu.

Teze polaze od toga da se formira penzioni fond, koji, doduše, neće biti isključivo na ekonomskoj osnovi, odnosno neće polaziti od toga da koliko se uloži toliko se i dobije, nego, još uvek ima elemenata socijalnog, socijalnih odnosa, to jest, međuzavisnosti među osiguranicima, kako se to kod nas kaže solidarnosti, tako da izvesni elementi ipak stoje van čisto ekonomskih odnosa i ulaganja u taj fond.

U svakom slučaju, smatramo da će ovaj novi zakon, koji bi trebalo da proizađe iz ovih teza i na osnovi diskusije koja će još svakako biti vođena, orijentirati privredne organizacije i pojedince da se brinu za svoje penzije, odnosno, da se brinu kako će živjeti, kakve će prihode imati radni čovek, pripadnik jedne radne organizacije i pojedinac kad napusti radno mjesto i kad odlazi u penziju. Samim tim stvaraju se uslovi da svaki radni čovek vodi računa o tome kakvu će penziju ostvariti kad napusti radno mjesto, kao i da zna da se bori da mu penzija bude što veća da bi bolje živo, da bi bolje proživeo one godine koje će provesti van radne organizacije.

To sigurno stimulira privredne organizacije i pojedince na veću produktivnost, na racionalniji rad, jer penzija ovisi i oslonjena je na

lični dohodak pojedinca. Ako je veći lični dohodak u jednom periodu, veća je i penzija. Lični dohodak, kao što svi znamo, ovisi od zalaganja pojedinca i uspjeha radne organizacije. Prema tome, i ovo je jedan od instrumenata i to ekonomskih, koji će stimulirati sve ljude i sve organizacije na to da povećavaju svoje lične dohotke, a lični dohoci se mogu povećati borbom za veću produktivnost rada.

Doduše, penzijski sistem odražava realno stanje nelogičnosti u našem platnom bilansu, u sistemu našeg privređivanja, pa i u sitemu ličnih dohodaka. Sve nelogičnosti on apsolutno fiksira. Mi smo se složili, bez obzira što nelogičnosti ne treba da rješava zakon o penzijama, nelogičnosti treba rješavati otklanjanjem nelogičnosti u sistemu, a te nelogičnosti su, na primjer, u ličnim dohocima danas očite, a nisu rezultat samo produktivnosti rada. Niko se ne može uvjeriti u to da je čistačica u jednoj privrednoj organizacji koja ima veći lični dohodak od kvalifikovanog radnika u drugoj privrednoj organizaciji, više doprinjela društvu, društvenoj zajednici, radnoj organizaciji itd. Položaj privredne grane diktirao je opšti porast ličnih dohodaka u dotičnoj organizaciji u toj grani, u tom kraju, s obzirom na cene, na neusklađenosti koje postoje u našem sistemu.

Penzijske teze odražavaju stanje u našoj privredi, ali, mislim da to treba da se reguliše promjenama koje će doći prilikom usklađivanja. Ima nelogičnosti u sadašnjem sistemu, pa ima istih kategorija penzionera među kojima su razlike po 200%. Ima danas pravnika sa 60.000 penzije, a ima pravnika i sa 27.000 penzije, a isti posao su radili. Prema tome, tih nelogičnosti ima više nego što ih je bilo u starom sistemu. Na primer, po novom sistemu inženjeri u elektroprivredi, s obzirom na lični dohodak, imaće od oko 70.000 ili 80.000 dinara penziju, dok će inženjeri u poljoprivredi imati penziju od 30.000 do 35.000 dinara. Činjenica je, međutim, da ako radimo u jednoj grani moramo da snosimo i konsekvence neproduktivnosti uopšte u grani. Takve razlike su problem koji se odražava više u penzijama nego u tekućem privređivanju. Ti problemi stoje i mislim da u diskusiji treba obratiti pažnju na to i trebalo bi te probleme razmotriti.

Naša grupa smatra, i pored opšte pozitivne ocene teza, da bi trebalo učiniti poboljšanje u postojećim tezama. Mi smo o tome diskutovali. Pošli smo prvo od radnog staža, kao vrlo osetljivog problema u tezama. Mi smo se složili u principu da je četrdeset godina maksimalni staž. To ima svoju ekonomsku pozadinu, i to je, u prvom redu, ekonomsko pitanje. Očito je da porast penzija u Jugoslaviji ide takvim tempom da su ugroženi fondovi koji se sad formiraju i da se postavlja pitanje daljeg opterećenja privrede sa stvaranjem fondova o socijalnom osiguranju. Pitanje je da li zadržati postojeće odnose, ali, u izvesnom smislu da se uspori priliv aktivnih penzionera. Ovaj problem ima dva aspekta. Lični aspekt, u stvari, čovjek i aspekt privredne organizacije. Sigurno je da će dobar dio ljudi u našim današnjim uslovima, s obzirom na sklop okolnosti u kojima živimo i u kojima je jedna generacija proživjela, ići prije četrdeset godina radnog staža u penziju. Pa, čak, ako bude i radio četrdeset godina, pitanje je hoće li je mnogi i dočekati. Međutim, postoji lični aspekt. Ima ljudi koji žele i hoće da rade, a koji i mogu da rade, pa je i posle 55 godina svež. Osobito na izvesnim radnim mjestima. Takvih ljudi će vjerovatno biti sve više i više, jer ove mlade generacije nisu proživjele ovo što je prethodna proživjela, kao i ova koja sada sve nosi na svojim plećima. Mislim da je korisnije i za zajednicu i za čovjeka da mu se omogući da radi, da stekne veću penziju, da proživi još izvjestan broj godina. Prema tome, pametno je ići na četrdeset godina radnog staža.

Drugi aspekt je aspekt privrednih organizacija. Postavlja se problem ostarelih ljudi na radnom mestu, to jest, šta s njima raditi. Ali, dosadašnji podaci ukazuju da takvih slučajeva procentualno ima malo 5—6%. Međutim, vjerovatno će ih biti više i taj procent će vjerovatno rasti. Taj problem stoji i teško je naći nekakvo rješenje da se rasterete privredne organizacije izvjesnog broja ljudi koji neće moći ostati na svojim radnim mjestima a kojima se može naći drugo radno mjesto. Istina, ima prilično stručnjaka, koji mogu promjeniti radno mjesto, koji mogu biti inspektori, koji mogu biti u procesima proizvodnje i na drugim mjestima, i koji mogu korisno poslužiti kao iskusni ljudi. Za te ljude se ne postavlja problem. Ali, radnici koji ulažu fizički napor su već problem koji stoji, pa to treba razmotriti i razmisliti kako to pitanje rješiti.

U vezi s tim, mi smo predložili da bi trebalo, u vezi s ovim problemom, sačiniti skalu penzija od 30—35 godina radnog staža i da bi trebalo zadržati dosadašnje procente koji su postojali za 35 godina radnog staža. Doduše, ne degresivno, ali smatramo da je ovakav procent, koji je predviđen sadašnjim tezama, ipak nizak i da će svaki osiguranik nastojati, po svaku cijenu, da ostane do nepunih četrdeset godina radnog staža da bi dobio penziju od koje može pristojno da živi. To je jedan od naših prijedloga. Znači, treba pojačati učešće sa 30 i 35 godina u ličnom dohotku, učešće u odnosu na predloženu skalu. To bi poboljšalo i omogućilo izvjesnom broju ljudi, a i privrednim organizacijama da ljudi mogu da idu u penziju i sa 35 godina radnog staža, a da njegova egzistencija kasnije ne bude toliko ugrožena. To, doduše, iziskuje nešto veća sredstva, nego što su drugovi planirali. Smatram da je pametnije i nešto više sredstava odvojiti, nego stvarati pojedincima, a i privrednoj organizaciji ozbiljne probleme prilikom prevremenog odlaska u penziju. Hteo bih govoriti o problemu usklađi-

vanja kretanja troškova života s penzijom. To je predviđeno u tezama. Naša grupa smatra da tom pitanju treba pokloniti ozbiljnu pažnju i da se zakonom mora fiksirati automatizam povećanja penzija, odnosno penzijskih osnova sa troškovima života. Čak i u slučaju kad su povećani troškovi i za 2%. Ne samo radi zaštite penzionera, nego i radi uvođenja izvjesnog reda i discipline u našem privrednom životu, to jest, da se ne mogu povećati troškovi za 10% i nikom ništa. Niti se pitamo, niti diskutujemo, niti kritikujemo, a u drugim zemljama kad se povećaju troškovi za 1% nastane čitava pobuna. Prema tome, mislimo da bi i s ovog aspekta trebalo taj problem tako postaviti.

Očitao je da kod nas troškovi rastu nesrazmerno sa svim robama. Na izvesnim robama rastu i po 10%, pa i više godišnje, a na drugim je relativno usporeniji porast. Međutim, učešće izvesne kategorije potrošača u potrošnji baš ovih artikala je 70% pa i 80%, a oni rastu za 10% godišnje. Ako se uzme prosječni indeks kategorija onih čije su penzije veće i kategorija onih čije su penzije niže, a čija je struktura potrošnje različita, to jest, orijentirana na ove prehrambene artikle, oni su opet ugroženi. Zato se i o tome mora voditi računa. Čak se postavilo pitanje da li u takvoj situaciji ustanoviti neku posebnu skalu o usklađivanju. Međutim, to je teško i to komplikuje i funkcionisanje i život, zato bi trebalo to razmoriti. Možda će neko od drugova imati kakvu sugestiju, ni rješenje nismo našli, a i kratko je vrijeme bilo.

A sada nešto o beneficiranom stažu. I tome smo takođe poklonili pažnju. I do sada je postojao beneficirani staž. On je imao dosta slabosti. Ali, i beneficirani staž apsolutno mora da postoji, jer nismo u mogućnosti da se lični dohoci izniveliraju tako da na teškim radovima, gdje čovek može da radi kraće vrijeme, da njegov lični dohodak bude za toliki procent veći od onih kategorija radnika gdje radni staž može da bude duži. Između naših rudara i radnika drugih kategorija nema nikakve razlike u ličnim dohocima, čak neki imaju i veće. Prema tome, nekim automatizmom se to ne može riješiti. Zato smatramo da se mora zadržati beneficirani staž. Beneficirani staž, međutim, ne treba da bude po grupama, granama, službama itd., već po radnim mjestima. To znači da ne može daktilografkinja koja radi u unutrašnjim poslovima da dobije beneficirani radni staž, jer njeno radno mjesto nije takvo da iziskuje specifične napore. O beneficiranom radnom stažu treba da odlučuje Skupština, a ne neki drugi organ. To znači da spisak radnih mjesta treba sačiniti putem skupštinskih organa, tako da se tu obezbjedi izvjestan pritisak s jedne strane, a s druge strane da se objektivizira koliko je god više moguće pitanje beneficiranog radnog staža.

A sada nešto o izboru perioda za prosjek ličnog dohotka. Da li poslednjih pet ili deset godina, i to kada je rad osiguranika bio najproduktivniji. Mi smatramo da bi taj period od deset godina trebalo smanjiti na pet godina radi stvaranja povoljnijih uslova osiguranika. Jer, u pet godina je vjerovatno veći prosjek, u našim uslovima i kretanjima cijena, odnosno u kretanjima ličnih dohodaka i cijena u nas. Jer, kada se sabere deset godina, onda osiguranik dobije nešto nižu penziju od one koju bi trebalo da dobije. Ovo je pravilno postavljeno u tezama, jer niz kategorija radnika u našoj zemlji kojima baš u posljednim godinama njegovog rada opada radna aktivnost, pa i lični dohodak, pa je pravilno da mu se omogući da izabere onaj period koji mu je najbolji, gdje mu je najviši lični dohodak. To sve s obzirom na one kategorije čiji lični dohoci rastu sve do navršenja punog radnog staža.

Ove teze za penzijski sistem su vrlo važne ne samo s gledišta rješenja jednog problema građana Jugoslavije nego su važne i za privredne organizacije. To je razumljivo i složen problem kojem bi trebalo pokloniti veću pažnju. Smatram da bi Socijalno-zdravstvenom vijeću trebalo da izložimo svoj stav o tome da dâ svoje sugestije koje bi veoma mnogo koristile. Vjerujem da ćete se složiti da je to korak napred ako zakon postavimo na ekonomski zdrave osnove, da ga pravilno ukomponujemo bez obzira na anomalije koje je on poneo sa sobom, a neke sam izneo i ovdje. Moramo rješavati problem postojećeg nesklada u penzijama, jer to već postaje i političko pitanje.

Mi smatramo da bi trebalo pravilno objasniti ove promene u penzijskom sistemu. Treba to objasniti ljudima, a naročito onima kojih se to tiče, to jest, objasniti im pravilno taj staž od četrdeset godina. Mislimo da je bitno reći istinu, a to je da je to ekonomski neophodno u sadašnjim uslovima, da za pravilno rješenje — ozdravljenje na toj liniji — drugog puta nema.

Drugo, na koncu, Ustav garantuje da čovek i sa šezdeset godina života može da radi, a mislim da sada to pravo penzijski zakon omogućuje. Neki kritikuju naročito izvjesne kategorije, na primjer, da kada čovjek počne posle završenih studija da radi, da neće nikada dočekati penziju. Ako on studira do 30 godina, onda je to sigurno. Ali, ima studenata koji završe fakultet sa 23 godine. Znači, da ga stimulira i ovaj zakon, a i sve druge mjere da malo ozbiljnije studira. Sigurno da tu ima problema, da ima ljudi koji protestuju na sva zvona. Smatram da je pitanje složeno, sigurno vrlo osetljivo i treba mu pokloniti pažnju i s političko-društvene strane, a i pravilno ga objasniti, šta treba da učini naše Vijeće.

Đorđe Savićević *(Izborna jedinica Titograd):*

Mene interesuje da li će ove teze o penzijskom sistemu dolaziti pred Privredno vijeće?

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Neće.

Đorđe Savićević:

Zar nije to pitanje koje je za naše Vijeće vrlo važno, jedno od najvažnijih pitanja koje treba da raspravimo, jer se radi o ljudima, o kolektivima u kojima ljudi žive. Ja mislim da je to više materijal Privrednog vijeća nego Socijalno-zdravstvenog vijeća, jer naše Vijeće je po svom sastavu takvo da predstavlja daleko veći broj birača nego Socijalno-zdravstveno vijeće. Zato predlažem da se razmotri mogućnost da ovakvo važnom pitanju poklonimo veću pažnju. (Odobravanje).

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Sutra će biti zajednička sednica, kao što sam malo pre rekao, Saveznog veća i Socijalno-zdravstvenog veća. Na toj sednici uzeće učešća grupa Privrednog veća. Ta grupa je juče diskutovala u vezi s ovim. Vi ste čuli od druga Perkovića u kom pravcu se kretala ta diskusija, u kom smislu će oni sutra uzeti učešća u diskusiji. Ko god želi od poslanika našeg Veća da uzme sutra učešća u diskusiji, može da se priključi ovoj grupi od jedanaest drugova. To bi bio deo učešća našeg Veća u diskusiji o ovoj problematici. Međutim, ako Veće smatra da treba to pitanje i posebno da razmatra, kao što je to predložio drug Savićević, onda se to može sutra predložiti na zajedničkoj sednici i otvoriti dalja diskusija i obrada tog pitanja posebno i u našem Veću. Ako se slažete s tim, onda onaj ko sutra bude istupao u ime ove grupe, kao predstavnik Privrednog veća, neka iznese taj stav Privrednog veća.

Mile Perković:

Mi možemo da predložimo Predsedništvu Skupštine da Predlog zakona o penzijskom osiguranju prođe i kroz Privredno veće.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

U redu, znači ne treba to sutra da iznosimo, nego ćemo to pitanje izneti pred Predsedništvo Skupštine.

Vladimir Konstantinović *(Izborna jedinica Sremska Mitrovica):*

Pošto će ova grupa sutra da zastupa Privredno veće na zajedničkoj sednici, mislim da treba saslušati i primedbe. Ja se ne slažem s dužinom radnog staža od četrdeset godina. Mišljenja sam, a imam i dokaze, da je to nepravilno. Ja radim u drvnoj industriji, mi smo sačinjavali analize i uvideli smo da je za dve godine samo četvoro od njih 55 otišlo u penziju s punim radnim stažom, a svi ostali su uzeli invalidsku penziju. U proseku je radni staž ovde gde ja radim 19,5 godina, pa, prema tome, zaključci ne mogu da se oslanjaju na pojedine male grupe i na osnovi toga ne mogu da se donose odluke.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Druže Konstantinoviću, vi se možete priključiti sutra toj diskusiji i izneti svoj stav, jer sutra se neće o tome rešavati, nego će se tek diskutovati o tezama, a vi možete uzeti učešća u toj diskusiji a mi ćemo posebno, kao što smo danas rešili, diskutovati o tome.

Da li još neko o ovom pitanju želi reč? (Niko).

Prelazimo na devetu tačku dnevnog reda: Predlog za izmenu sastava grupe za statute radnih organizacija. Ima reč drug Nikola Andrić, poslanik.

Nikola Andrić *(Izborna jedinica Zvornik):*

U ime grupe od deset narodnih poslanika koju sačinjavaju: Dušica Stojković, Danilo Kekić, Rajka Zečević, Ivan Špika, Dušan Reljić, Paško Romac, Ilija Tepavac, Ištvan Palašti, Ratko Svilar i Nikola Andrić na osnovu člana 24. Odluke o privremenom poslovnom redu Privrednog veća Savezne skupštine predlažemo: da se drug Dragutin Bošković razreši dužnosti predsednika Grupe za proučavanje stanja i problema u vezi s donošenjem statuta opština i statuta privrednih organizacija i da se na njegovo mesto izabere drug Blagoja Talevski, poslanik Privrednog veća.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Da li se usvaja ovaj predlog? (Usvaja).

Objavljujem da je Veće jednoglasno usvojilo predlog da se drug Bošković Dragutin razreši dužnosti predsednika Grupe za proučavanje stanja i problema u vezi s donošenjem statuta opština i statuta privrednih organizacija i da se na njegovo mesto izabere drug Blagoja Taleski.

Pre nego što završimo sednicu, ima reč sekretar Privrednog veća, drug Milija Radovanović.

Milija Radovanović:

Drugarice i drugovi poslanici, vama je jutros podeljen u toku sednice ovaj materijal o cenama. Međutim, u toku trajanja ove sednice, na predlog predsednika Saveznog veća Savezne skupštine, u dogovoru s predsednicima nekih odbora Saveznog veća i s nekim sekretarima Saveznog izvršnog veća, dogovoreno je da bi ovo pitanje cena trebalo da raspravljaju dva naša odbora: Odbor za trgovinu i Odbor za društveni plan Privrednog veća i Odbor za robni promet i Odbor za društveni plan i finansije Saveznog veća na zajedničkoj sednici sva četiri odbora, s tim da učestvuju u tome i odgovarajući savezni sekretari. Ta sednica trebalo bi da se održi 3. marta prema prethodnom dogovoru s predsednikom Saveznog veća. S obzirom na tu izmenu ja bih molio članove Odbora za društveni plan i članove Odboru za trgovinu da posle završene sednice ostanu radi dogovora u vezi s tom sednicom.

Predsedavajući **Branko Žeželj:**

Pošto je dnevni red iscrpen, zaključujem sednicu.

(Sednica je zaključena u 13 č 15 min).

PRILOZI

IZVEŠTAJ
ODBORA ZA POLJOPRIVREDU PRIVREDNOG VEĆA O NEKIM PROBLEMIMA JESENJE SETVE

SAVEZNA SKUPŠTINA
PRIVREDNO VEĆE
Odbor za poljoprivredu
26. februar 1964. godine
Beograd

IZVEŠTAJ
O NEKIM PROBLEMIMA JESENJE SETVE

1. Za ekonomsku 1963/64. godinu planirano je da se zaseje pšenicom površine od 2,170.000 hektara. Prema podacima setva je izvršena na 2,110.000 hektara. Prema podacima setva je izvršena na 2,110.000 hektara ili na 97,2% predviđenih površina.

Učešće visokorodnih sorti pšenice povećano je u odnosu na prošlu godinu za 3—4 poena u ukupno zasejanim površinama pod pšenicom.

Ocena stanja useva u ovom periodu je zadovoljavajuća, zavisno od pojedinih područja, u odnosu na stanje useva u istom periodu prošle godine.

Međutim u pojedinim krajevima nije izvršeno blagovremeno prihranjivanje useva zbog nedostatka veštačkih đubriva, a i zbog nedovoljne angažovanosti poljoprivrednih organizacija.

2. Osnovne agrotehničke mere u pripremi za proletnu setvu izvršene su u celini kvalitetnije nego ranijih godina, naročito na površinama društvenog sektora a sa manjim uspesima na individualnom sektoru.

Međutim, kao ozbiljan problem u pripremama za proletnju setvu, javlja se nedostatak mehanizacije što se odražava na slabije rezultate provođenja agrotehničkih mera i na individualnim gazdinstvima. Ovaj problem komplikuje se teškoćama korišćenja postojeće mehanizacije usled nedostatka rezervnih delova, zbog čega znatan deo postojeće mehanizacije stoji van upotrebe.

Drugi, veoma važan problem predstavlja nedostatak veštačkih đubriva, u prvom redu azotnih i kalijevih, što dovodi u pitanje izvršenje proletnje i uspeh jesenje setve.

U ovakvoj situaciji ne može se opravdati stav pojedinih proizvođača azotnih đubriva, koji zadržavajući i povećavajući zalihe u fabrikama, pod izgovorom čekanja povećanja cena, dovodi u vrlo težak položaj poljoprivredne organizacije, kako u pogledu prihranjivanja ozimnih useva, tako i usprovođenju blagovremenih priprema proletnje setve. Ovo utoliko više, kada se ima u vidu situacija sa skladišnim prostorom i transportom.

Polazeći od ovih konstatacija i ocenjujući ostale probleme u vezi sa proletnom setvom, Odbor je usvojio sledeće

Zaključke:

1. Da bi se ovogodišnja proletna setva što uspešnije izvršila potrebno je da se domaća industrija poljoprivrednih mašina maksimalno angažuje na obezbeđenju odgovarajuće mehanizacije i potrebnih količina i asortimana najneophodnijih rezervnih delova, kako njihov nedostatak ne bi doveo u pitanje izvršenje plana proletne setve. U tome cilju, s obzirom na obim nedostatka rezervnih delova, neophodno je obavezati proizvođače poljoprivredne opreme na proizvodnju dovoljnih količina rezervnih delova. Istovremeno potrebno je preduzeti i odgovarajuće mere za obezbeđenje najhitnijeg uvoza potrebnih rezervnih delova.

2. U cilju obezbeđenja potrebnih količina veštačkih đubriva, potrebno je preduzeti odgovarajuće mere da domaći proizvođači veštačkih đubriva hitno isporučuju poljoprivrednim proizvođačima đubriva. Istovremeno neophodna je hitna intervencija odgovarajućih organa i privrednih organizacija za ubrzanje uvoza planiranih količina azotnih i kalijevih đubriva.

Da bi se osiguralo stabilnije snabdevanje poljoprivrede veštačkim đubrivima i osigurale potrebne prelazne zalihe, nužno je razvijati domaće kapacitete deficitarnih đubriva (azotnih) i ići na dugoročnije angažovanje kako kod domaće proizvodnje tako i kod obezbeđenja veštačkog đubriva iz uvoza.

3. Na izvršavanju zadataka proletne setve poseban značaj ima maksimalno angažovanje pre svega samih poljoprivrednih organizacija.

4. U okviru zadataka proletne setve posebnu pažnju treba posvetiti što znatnijem povećanju proizvodnje kukuruza, s obzirom na značaj ove proizvodnje u našoj privredi i mogućnosti koje postoje za povećanje prinosa po jedinici površine. U tom cilju potrebno je poboljšati mehanizaciju svih faza procesa ove proizvodnje.

5. Blagovremeno ugovaranje zajedničke proizvodnje sa individualnim proizvođačima predstavlja jedan od osnovnih preduslova za proširenje saradnje društvenog sektora sa individualnim poljoprivrednim proizvođačima. S obzirom na nepovoljne rezultate koji su se do sada ispoljili u ovom radu, neophodno je šire angažovanje poljoprivrednih i zadružnih organizacija na ugovaranju zajedničke proizvodnje sa individualnim poljoprivrednim proizvođačima.

6. Pošto se ispoljila tendencija smanjivanja površina povrća u društveno organizovanoj proizvodnji u odnosu na prošlu godinu, neophodno je hitno preduzeti mere za sklapanje aranžmana snabdevačkih i proizvođačkih organizacija, u čemu naročitu aktivnost treba da imaju komune i privredne komore. Blagovremenim ugovaranjem povrća između proizvođačkih i snabdevačkih organizacija izbegle bi se istovremeno i oscilacije u snabdevanju velikih potrošačkih centara.

7. Jedan od veoma značajnih problema za proletnu setvu predstavlja i stanje transporta, naročito u sezoni doprema reprodukcionog materijala i prevoza poljoprivrednih proizvoda. Stanje koje u tome pogledu postoji obavezuje da se ovom pitanju posveti puna pažnja.

8. Obezbeđenje dovoljne mehanizacije i dovoljnih količina veštačkih đubriva nameće i potrebu što hitnije izgradnje neophodnih skladišnih prostora za ove materijale.

9. Potrebno je takođe rešiti pitanje ekonomskih cena za soju, koja u današnjim uslovima ne stimulira proizvođače na veću proizvodnju, iako za ovo postoje veoma povoljni uslovi.

Rešavanjem ovih pitanja stvorili bi se povoljni uslovi za uspešno izvršenje proletne setve. Time bi se omogućila veća stabilnost pri planiranju i realizaciji poljoprivredne proizvodnje i omogućili normalni uslovi za rad i napredak poljoprivrede.

Odbor je za izvestioca na sednici Privrednog veća odredio poslanika Radenka Komarčevića, koji će usmeno obavestiti Veće o problemima i zaključcima koji su razmatrani i usvojeni na današnjoj sednici Odbora za poljoprivredu.

Pošto je dnevni red iscrpen, sednica je zaključena u 12,30 časova.

Predsednik
Paško Romac s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O OSLOBOĐENJU PLAĆANJA DOPRINOSA IZ DOHOTKA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA ZA DELATNOST PROIZVODNJE PREDMETA OD PRUĆA

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 90
25. februar 1964. godine
Beograd

PRIVREDNOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 25. februara 1964. godine razmatrala je Predlog zakona o oslobođenju od plaćanja doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za delatnost proizvodnje predmeta od pruća, koji je Skupštini podnelo Savezno izvršno veće.

Pošto je razmotrila predlog ovog zakona, Komisija predlaže Veću da se u pogledu zakonske obrade u njemu izvrše sledeće izmene:

— član 1. menja se i glasi:

»Za delatnost proizvodnje predmeta od pruća od 1. januara 1964. godine ne plaća se doprinos iz dohotka privrednih organizacija«.

Sa prednjom izmenom saglasio se i poverenik Saveznog izvršnog veća.

Za izvestioca određen je poslanik Dragutin Bošković.

Predsednik
Jovo Ugrčić s.r.

Članovi:

Liljana Maneva s. r., **Borislav Stančić** s. r., **Dragutin Stanković** s. r., **Dragutin Bošković** s. r., **Vojin Moraća** s. r., dr **Zoran Antonijević** s. r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ODLUKE O DODELJIVANJU SREDSTAVA IZ PRIVREDNIH REZERVI FEDERACIJE

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 89
25. februar 1964. godine
Beograd

PRIVREDNOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 25. februara 1964. godine razmatrala je Predlog odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije, koju je Skupština podnelo Savezno izvršno veće.

Pošto je razmotrila predlog ove odluke, Komisija izveštava Veće da na istu nema primedaba.

Za izvestioca Komisije određen je poslanik Dragutin Bošković.

Predsednik
Jovo Ugrčić s.r.

Članovi:

Liljana Maneva s. r., **Borislav Stančić** s. r., **Dragutin Stanković** s. r., **Dragutin Bošković** s. r., **Vojin Moraća** s. r., dr **Zoran Antonijević** s. r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O STATUTU JUGOSLOVENSKE ZAJEDNICE OSIGURANJA

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 42
26. februar 1964. godine
Beograd

PRIVREDNOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 26. februara 1964. godine razmatrala je Statut Jugoslovenske zajednice osiguranja, koji je Skupštini radi potvrde u smislu člana 75. stav 2. Zakona o osiguravajućim zavodima i zajednicama osiguranja podnela Jugoslovenska zajednica osiguranja.

U vezi sa ovim Komisija ukazuje da je na osnovu primedaba Odbora za organizaciono-politička pitanja Saveznog veća Skupština Jugoslovenske zajednice osiguranja izvršila odgovarajuće izmene prvobitnog teksta Statuta i dostavila ga Saveznoj Skupštini na potvrdu.

Pošto je razmotrila ovaj novi tekst Statuta Komisija je smatrala da bi bilo potrebno da se u njemu izvrše sledeće redakcijske i slične izmene, i to:

1) U članu 13. u stavu 7. u trećem redu posle reči: »povećava se« dodaje se reč: »najmanje«.

2) U članu 22. stav 1. i člana 35. stav 1. reči: »neposredno na samoj sednici« brisati.

3) U članu 39. stav 2. umesto reči: »tajno« staviti reči: »tajnim glasanjem«.

4) U članu 44. st. 2. i 3. umesto reči: »članove novog Saveta« staviti reči: »za nove članove Saveta«.

5) U članu 5. dodati novi stav 5, koji da glasi:

»Predsednik Saveta je dužan da o sednici obavesti generalnog direktora«.

6) U članu 52. stav poslednji treba brisati.

7) U članu 58. stav 3. umesto reči: »odgovoru odnosno« staviti reč: »donetom«.

8) U članu 78. posle broja 72. dodati reči: »stav 4.«

9) Član 80. preformulisati tako da glasi:

»Poslovnom tajnom u Zajednici smatraju se, pored dokumenata i podataka koji se po važećim propisima smatraju poslovnom tajnom, dokumenti i podaci koje posebnim propisom odredi Skupština zajednice«.

10) U članu 85. stav 2. brisati.

11) U članu 87. poslednji stav ispred reči: »zakonom« dodati reč: »saveznim«, a brisati reči: »o radnim odnosima, ovim Statutom i pravilnikom o radnim odnosima«.

12) U članu 97. stav 2. brisati.

13) U članu 98. umesto reči: »Upravni odbor« staviti reč: »Savet«.

Napominje se da su prilikom razmatranja člana 43. Statuta dva člana Komisije izrazila mišljenje i predložila da se u ovaj član unese odredba prema kojoj bi generalni direktor Jugoslovenske zajednice osiguranja po svom položaju bio član Saveta radne zajednice, — što Komisija nije usvojila.

Budući da se predstavnik Jugoslovenske zajednice osiguranja sa svim navedenim izmenama u ovom izveštaju saglasio i da se saglasno tome iste imaju smatrati sastavnim delom teksta Statuta, — to Komisija predlaže Veću da isti potvrdi.

Za izvestioca Komisije određen je poslanik Dragutin Bošković.

Predsednik
Jovo Ugrčić s.r.

Članovi:

Liljana Maneva s. r., **Borislav Stančić** s. r., **Dragutin Stanković** s. r., **Dragutin Bošković** s. r., **Vojin Moraća** s. r., dr **Zoran Antonijević** s. r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

SAVEZNO VEĆE I PRIVREDNO VEĆE

5. ZAJEDNIČKA SEDNICA

OD 27. FEBRUARA 1964. GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:

1. Saopštenja.

Dnevni red:

1. Problemi organizacije i poslovanja vazdušnog saobraćaja;
2. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge.

Govornici: Voja Leković, Lajoš Đetvai, Stevan Suša.

PREDSEDAVAO
PREDSEDNIK SAVEZNOG VEĆA
MIJALKO TODOROVIĆ

Početak rada u 9 č 50 min

Predsedavajući: **Mijalko Todorović:**

Otvaram 5. zajedničku sednicu Privrednog veća i Saveznog veća Savezne skupštine.

Kao što znate, na odvojenim sednicama oba Veća utvrđen je ovaj dnevni red zajedničke sednice:

1. Problemi organizacije i poslovanja vazdušnog saobraćaja, i

2. Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge.

Pre prelaska na dnevni red predlažem većima da se posle opšteg pretresa tačaka dnevnog reda na zajedničkoj sednici obavi glasanje, s tim da članovi svakog Veća glasaju odvojeno.

Da li se Veća slažu s ovim predlogom? (Svi se slažu).

Prelazimo na prvu tačku dnevnog reda: Problem organizacije i poslovanja vazdušnog saobraćaja.

S obzirom na to da se prva i druga tačka dnevnog reda odnose na probleme vazdušnog saobraćaja u celini, predsednik Odbora za saobraćaj Saveznog veća daće ekspoze u vezi s ovom problematikom, kao i predloženim propisima.

Takođe, obaveštavam da su u vezi s ovom tačkom dnevnog reda Odbor Saveznog veća za saobraćaj i Odbor Privrednog veća za saobraćaj na zajedničkoj sednici razmatrali problematiku i podneli Predlog zaključaka, koji su podeljeni.

Predlažem da se sprovede opšta diskusija o samim problemima organizacije i poslovanja vazdušnog saobraćaja, kao i o Predlogu zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge.

Da li se slažete da se sprovede zajednička diskusija? (Svi se slažu).

Dajem reč predsedniku Odbora za saobraćaj Saveznog veća drugu Voji Leković.

Voja Leković *(Izborna jedinica Prijepolje):*

Odbor za saobraćaj Saveznog vijeća, baviće se problemima vazdušnog saobraćaja, formirao je anketnu grupu poslanika, svojih članova i počeo neposredno provjeravanje i ispitivanje određenih problema u vazdušnom saobraćaju. Anketna grupa poslanika obišla je veće aerodrome, kao i preduzeća vazdušnog transporta, upoznajući se s problematikom ove grane saobraćaja. Osim toga, grupa poslanika vršila je konsultacije određenih stručnjaka iz pomenutih preduzeća i iz Direkcije za civilnu vazdušnu plovidbu. Pored razgovora s organima društvenog upravljanja navedenih kolektiva, vođeni su razgovori i s predstavnicima društveno-političkih zajednica i sindikata.

Na osnovi ovih obilazaka, razgovora i konsultacija anketna grupa poslanika sačinila je izvještaj koji je pretresan na sjednicama Odbora za saobraćaj Saveznog vijeća i Odbora za saobraćaj Privrednog vijeća. Ove probleme posebno je razmatrao i Odbor za društveno-ekonomske odnose Saveznog vijeća. Pretresajući izvještaj koji je podnela anketna grupa, svi odbori stekli su utisak da su na osnovi sakupljenih materijala i diskusija uočeni osnovni problemi vazdušnog saobraćaja i da bi se mogle učiniti određene konstatacije i doneti zaključci na osnovi kojih bi se moglo pristupiti temeljitom sagledavanju i rješavanju problema ove grane saobraćaja.

Želim posebno da naglasim da je u ovom obimnom radu dosta pomogao Savezni sekretarijat za saobraćaj i veze.

Na osnovi svega izloženog, odbori su stekli uvjerenje da vazdušni saobraćaj zauzima zna-

čajno mjesto u razvitku našeg društva, da je neophodan kako za prevoz putnika, tako i za transport izvesnih roba, i da bi zato njegovom jačanju i bržem razvitku trebalo posvetiti još više pažnje.

Materijali kojima danas raspolaže ovaj Dom uvjerljivo potvrđuju da vazdušni saobraćaj u nas i pored krupnih koraka koje je načinio u poslijeratnom razvitku, znatno zaostaje za našim opšte društvenim razvitkom. Vazdušni saobraćaj u nas dobija poseban značaj kada se posmatra sa stanovišta geografskog položaja naše zemlje, koja bi s dobro razvijenim vazdušnim saobraćajem mogla da postane krupan faktor u međunarodnom vazdušnom saobraćaju. Polazeći od pomenutog geografskog položaja, od mogućnosti za razvitak turizma, Jugoslavija ima potrebe i mogućnosti da ubrza razvoj svog vazdušnog saobraćaja, što bi, razumljivo, trebalo u granicama materijalnih mogućnosti i realizovati.

Iako vazdušni saobraćaj Jugoslavije iz godine u godinu povećava svoj obim rada, iako se postepeno modernizuje i povećava svoje kapacitete, ipak ono što karakteriše ovu granu saobraćaja u nas jeste uzak krug poslovanja čiji su plodovi nerazvijenost i mnoge druge teškoće. Nerazvijenost ove grane ogleda se kako u malom obimu vazdušnog transporta, koji obavljaju domaći prijevoznici, tako i u prometu na našim aerodromima. Da vas ne zamaram čitanjem podataka koji ovo dokazuju, podsetiću samo da obim vazdušnog saobraćaja, koji su obavili domaći prijevoznici u 1962. godini, upoređen s nekim drugim zemljama po putnik kilometru iznosi svega 6% od prometa koji je obavljen u vazdušnom transportu Italije, 10% od prometa Švajcarske, 21% od prometa Norveške, 32% od prometa Čehoslovačke i 42% od prometa Grčke. U isto vrijeme intenzitet korišćenja naših aerodroma je znatno manji nego u pojedinim susjednim zemljama. Promet Beogradskog aerodroma u 1962. godini iznosio je 75% od prometa na Bečkom aerodromu, 32% od prometa na Atinskom aerodromu, 57% od prometa na Praškom aerodormu itd.

Ako tražimo razloge za ovakvo stanje bez sumnje ćemo ih naći više. Svakako da među najvažnije treba ubrojati odsustvo jedne jasnije koncepcije koja bi do kraja sagledala značaj, mjesto i ulogu vazdušnog saobraćaja u jednom ovakvom društvu kakvo mi izgrađujemo. Činjenica da je sve do 1961. godine postojalo samo jedno preduzeće koje se bavi vazdušnim transportom u Jugoslaviji, a da su svi aerodromi bili u sastavu dotadašnje uprave za civilno vazduhoplovstvo, odnosno u okviru organa uprave, to nedvosmisleno potvrđuje. Politika razvoja u ovoj grani saobraćaja, koja je u tom periodu sprovođena, nije obezbeđivala potrebna sredstva za puni razvitak ove grane, pa je došlo do stagnacije, koja je trajala sve do poslednjih godina, kada se počelo s većim ulaganjem kako u izgradnju aerodroma, tako i u nabavku savremenih aviona.

Donošenje Zakona o preduzećima za aerodromske usluge imalo je velikog značaja za vazdušni saobraćaj u celini. Tim Zakonom otvoren je proces pretvaranja preduzeća za vazdušni saobraćaj u privredne organizacije sa svim pravilima i obavezama kakve postoje u našem privrednom sistemu.

Ali, odmah treba dodati da je Zakon o preduzećima za aerodromske usluge, i pored toga što je našao pravilna rješenja za ova preduzeća, ipak regulisao samo jedan dio problematike vazdušnog saobraćaja, a da veliki dio drugih, krupnih problema u vazdušnom saobraćaju još nije do kraja regulisan.

Izgradnja novih i modernizacija postojećih aerodroma, formiranje preduzeća za aerodromske usluge i novih preduzeća prijevoznika, predstavlja novo razdoblje u razvitku i modernizaciji vazdušnog saobraćaja u Jugoslaviji. Treba naglasiti da su novo formirana preduzeća unijela nove elemente poslovnosti i snažno podstakla inicijativu nekih kolektiva, što je u velikoj mjeri doprinelo usklađivanju letova naših aviona s letovima stranih kompanija i turističkih agencija. Koristi koje iz toga proističu mnogostruke su ne samo za vazdušni saobraćaj, već još više za jačanje inostranog turizma u nas.

Ističući činjenicu da su ovako izgrađeni i formirani aerodromi postali krupan faktor u razvitku vazdušnog saobraćaja, želim da naglasim da su preduzeća za aerodromske usluge u velikoj mjeri doprinela proširenju vazdušnog saobraćaja, otkrila nove mogućnosti njegovog razvitka i modernizacije, što je naišlo na razumjevanje i ponos rukovodećih organa nekih društveno-političkih zajednica.

Međutim, treba istaći da se vazdušni saobraćaj u našim uslovima bori s nizom teškoća koje usporavaju njegov razvitak. Jedan od krupnih problema, koji se javlja u ovoj grani saobraćaja, je veoma skromni kapacitet kojim se još uvijek raspolaže. Vazdušni saobraćaj, u toku pune turističke sezone, jedva da je u mogućnosti da podmiri oko 50% potreba koje se javljaju. Ukupni prijevozni park kojim raspolažu naša aerotransportna preduzeća iznosi svega 26 aviona s oko 1000 putničkih mjesta. Tome treba dodati da naše putničko vazduhoplovstvo raspolaže sa svega tri savremena aviona na mlazni pogon (Karavele). Razumije se da ovi i ovakvi kapaciteti ne mogu ni izbiliza da podmire stalno rastuću potrebu za vazdušnim transportom, a naročito u periodu turističke sezone.

Jugoslovenski vazdušni saobraćaj, ovakav kakav je danas, učestvuje u međunarodnom vazdušnom saobraćaju po broju prevezenih putnika sa svega 0,35%. Otuda, već više godina, stalna je pojava da postojeći kapaciteti vaz-

dušnog saobraćaja ne mogu ni iz daleka da podmiruju potrebe. Putnici koji žele ili imaju potrebe da se prevoze avionima, često su prinuđeni da čekaju nedeljama da bi obezbedili kartu za prijevoz. I dok je tako u periodu turističke sezone dotle se u posezoni ti kapaciteti vrlo često ne koriste s više od 50 odsto.

Upoređujući naša aerotransportna preduzeća sa stranim aerokompanijama, vidi se da prosjek dnevnog letenja aviona stranih kompanija iznosi oko 6 časova, a u nas jedva oko 3 časa dnevno. To je, u stvari, krupan faktor koji stoji na putu razvitka vazdušnog saobraćaja u nas i uslovljava ga i čijem rješavanju mogu najviše da doprinesu radni kolektivi transportnih preduzeća vazdušnog saobraćaja. Probijanje iz ovoga kruga i izvlačenje iz ovih uskih okvira moguće je samo daljom modernizacijom i jačim uključivanjem u međunarodni vazdušni saobraćaj, za šta postoje svi uslovi, a što zahtijevaju i interesi naše zemlje. Da li je ovo i u kojoj mjeri ostvarljivo govore već prva iskustva stečena u 1963. godini. Upoređujući transport inostranih putnika obavljen u 1963. godini, prema transportu u 1962. godini vidimo jedan nagli skok od blizu 60%. Treba naglasiti da su ovom porastu odlučujuće doprineli kupovina i stavljanje u promet tri nova aparata tipa karavele i uključivanje u prevoz »Adria-avioprometa« iz Ljubljane, koji je uspostavio poslovne odnose sa stranim kompanijama i turističkim agencijama na bazi ugovora o čarter prevozu za strane turiste. U tom pravcu djelovali su i neki aerodromi, a naročito aerodrom u Dubrovniku. Razumije se, ovo su još uvek skromni, početni rezultati, ali oni govore o mogućnostima koje postoje i o pravcima razvitka vazdušnog saobraćaja.

U svjetlu ovih činjenica odbori za saobraćaj Saveznog vijeća i Privrednog vijeća založili su se da preduzeća za aerodromske usluge treba što više osamostaliti i omogućiti im da posluju kao privredne organizacije. Naravno, da li preduzeća za aerodromske usluge mogla uspješno da obavljaju svoje poslove, ona se, nužno, za to moraju osposobiti kako u pogledu izgradnje aerodroma, tako i tehničkom opremom i stručnim kadrovima za prihvat i otpremu aviona, putnika i robe. Zaključci koje su naši odbori formulisali i predložili ovom Domu na usvajanje predviđaju da prihvatanje i otpremu aviona, putnika i robe može preduzeće za aerodromske usluge preneti ugovorom na prijevoznike, ukoliko ono nije kompletirano opremom i kadrovima, kao i da može ugovorom regulisati da zajednički s prijevoznikom vrši prihvatanje i otpremu.

Dozvolite, drugovi poslanici, da skrenem vašu pažnju na izvjesne probleme koji se javljaju u vezi s tim i usporavaju razvitak vazdušnog saobraćaja.

Prvo, nama još uvijek nedostaju zakonski propisi koji bi regulisali materiju vazdušnog saobraćaja u cjelini i na osnovi kojih bi se mogle utvrđivati osnovne smjernice daljeg razvitka. Tim propisima trebalo bi regulisati odnose između preduzeća vazdušnog saobraćaja i otkloniti izvjesne anomalije koje sada postoje u tim odnosima. Potrebe za donošenjem takvih zakonskih propisa su sagledane, pa su odbori u svojim zaključcima predložili da se njihovom donošenju pristupi što je moguće prije.

Drugo, administrativno regulisanje cijena u unutrašnjem prijevozu, koje je postojalo sve do ove godine, a koje su bile daleko ispod tarifa u drugim zemljama, u znatnoj mjeri je ograničavalo mogućnost razvitka vazdušnog saobraćaja, kao i interes preduzeća da se bore za ekonomičnije poslovanje, jer su znala da će sve gubitke pokriti zajednica dotacijama.

Zato smatram da će izjednačavanje preduzeća vazdušnog transporta s ostalim privrednim organizacijama u pogledu određivanja cijena prijevoznih usluga, povoljno djelovati kako u materijalnom pogledu, tako i u smislu veće poslovnosti ovih preduzeća.

Treće, u pogledu privlačenja stranih aviona na naše aerodrome i većeg uključivanja našeg vazdušnog saobraćaja u međunarodni vazdušni saobraćaj, ozbiljnu smetnju čine visoke tarife koje naši aerodromi naplaćuju stranim kompanijama prilikom slijetanja, polijetanja i otpreme njihovih aviona. Treba naglasiti da su aerodromske usluge koje prijevoznici plaćaju aerodromima Italije i Austrije znatno niže (oko 50%) od tarife koju plaćaju na našim aerodromima, što je dovoljan razlog da pojedine kompanije izbjegavaju slijetanje na naše aerodrome, pa samim tim upućuju veliki broj inostranih turista u druge zemlje. U pogledu utvrđivanja redova lijetenja, naša preduzeća za vazdušni saobraćaj ne vode dovoljno računa o potrebama turizma i ne usklađuju blagovremeno redove lijetenja svojih aviona s redovima lijetenja kompanije koja saobraća s našim aerodromima. Dešava se da redovi lijetenja naših aerotransportnih preduzeća nisu usklađeni ni s redovima vožnje na našim željeznicama, pomorskom i drumskom saobraćaju. Otuda dolazi da ne mali broj putnika, kada iziđe iz autobusa ili vagona, ne može biti odmah prihvaćen i avionom transportovan tamo gdje želi, često samo zato što nema pomenute usklađenosti.

Strane kompanije za vazdušni saobraćaj utvrđuju svoje redove letenja, štampaju i dostavljaju ih svim turističkim agencijama i drugim kompanijama po nekoliko mjeseci unapred, a praksa naših prijevoznika bila je često da to rade na početku ili u toku same turističke sezone. Sve ove i druge slabosti naših aerotransportnih preduzeća biće otklonjene ili znatno umanjene, kada ta preduzeća budu upu-

ćena da žive isključivo od svoga rada, a ne od paušalnih dotacija kao do sada. Međutim, odbori su stekli utisak da će vazdušni saobraćaj, s obzirom na svoju nerazvijenost i potrebna sredstva za njegovo podizanje na savremeni nivo, još izvjesno vrijeme, i pored ekonomskih cijena prijevoza, morati da uživa određenu pomoć zajednice. Odbori smatraju da je neophodno iznaći takav sistem i kriterijume za davanje pomoći da ona ravnomerno bude raspoređena srazmjerno izvršenom radu i da stimulativno djeluje na korisnike u smislu efikasnijeg korišćenja sredstava, postizanja većeg obima rada, unapređenja organizacije i poslovnosti, kao i povećanja ekonomičnosti i rentabilnosti.

Prema tome, treba imati u vidu da razrješavanje izvjesnih problema u oblasti vazdušnog saobraćaja ne zahtijeva neka krupna sredstva koja naša zajednica ne bi mogla odvojiti. Naravno, riješavanje ovih problema ne može biti uspješno izvršeno bez znatno jačeg angažovanja radnih kolektiva u okviru tih organizacija. Razrješavanjem pomenutih problema stvoriće se još povoljniji uslovi za razvijanje pune aktivnosti radnih organizacija i njihovih organa upravljanja za dalje jačanje i razvoj ove grane saobraćaja.

Mogućnosti aktiviranja unutrašnjih rezervi u pogledu efikasnijeg korišćenja raspoloživih kapaciteta, većeg stepena poslovnosti i na toj osnovi povećanja rentabilnosti, uz dalje povećanje kapaciteta u savremenim avionima omogućiće vazdušnom saobraćaju da nađe svoje mjesto i da se bolje uklopi u međunarodni aerotransport.

Naravno da to podrazumjeva puniju saradnju i koordinaciju svih preduzeća vazdušnog transporta.

Osamostaljujući preduzeća prijevoznika kao privredne organizacije i preduzeća za aerodromske usluge, stvoriće se povoljniji uslovi za privređivanje, a isto tako, javiće se i potreba za njihovim čvršćim povezivanjem u vidu stvaranja zajednice svih preduzeća. Tim putem moći će se sprovoditi potrebna politika u vazdušnom saobraćaju kao celini i uspješnije rješavati problemi kako same zajednice, tako i pojedinih preduzeća. Pored rješavanja tekućih problema na unutrašnjem planu, integracijom bi se obezbijedio zajednički i jedinstveni stav našeg vazdušnog saobraćaja prema inostranstvu, prema inostranim kompanijama i turističkim agencijama.

Razvijanju šireg povezivanja s inostranim kompanijama i turističkim agencijama mora se prići s više smisla i poslovnosti. To treba da bude sinhronizovano s politikom razvoja turizma i merama koje preduzimaju turistička preduzeća i institucije, jer bez takve saradnje i nalaženja zajedničkih interesa s turizmom, vazdušni saobraćaj nema perspektive za brzo izvlačenje iz postojećih teškoća. Pogotovu zato što u savremenom vazdušnom saobraćaju velike vazduhoplovne kompanije nisu više samo prijevoznici, već sve više djeluju kao putničke kompanije koje štampaju i rasturaju po čitavom svijetu publikacije koje govore o pojedinim turističkim zemljama, o njihovim ljepotama, o udobnosti putovanja do njih itd. One snimaju propagandne filmove o zemljama u koje sleću njihovi avioni, koriste radio i televizijske programe i privlače putnike raznim povlasticama i povećanjem udobnosti putovanja. S obzirom da smo u ovom poslu, može se reći, u početnoj fazi, utoliko je uloga zajednice u vazdušnom saobraćaju u pogledu razvijanja ove djelatnosti veća. U ovom svjetlu treba gledati i na izvjesne povlastice koje traže neke strane kompanije, kao i na dalji razvoj čarter saobraćaja, posebno imajući u vidu da se međunarodni turistički saobraćaj odvija sve više tim putem. Upravo zbog elastičnijeg sistema cena, slobodno utvrđenog reda letenja i drugih prednosti, čarter saobraćaj je pristupačan širem krugu korisnika, pa često trasira put redovnom linijskom saobraćaju dajući pouzdane podatke o novim saobraćajnim smerovima, pravcima kretanja turista itd.

Posebnu pažnju, po mišljenju odbora, treba posvetiti pitanjima bezbjednosti vazdušnog saobraćaja. Odbori su, razmatrajući izvještaj anketne grupe i druge materijale, stekli utisak da je neophodno da se odgovarajućim propisima i pravilnicima do kraja regulišu sva pitanja bezbjednosti saobraćaja, a naročito obaveze preduzeća za aerodromske usluge u pogledu održavanja aerodroma, čišćenja i održavanja poletno-sletnih staza, kao i prihvatanje aviona, putnika i prtljaga. U tom smislu bi trebalo obavezati Savezni saobraćajni inspektorat da utvrdi da li su preduzeća za aerodromske usluge potpuno osposobljena za obavljanje svojih osnovnih funkcija. Takođe bi trebalo pojačati kontrolu i efikasnost službe saobraćajne inspekcije koja bi preduzimala zakonom predviđene mjere u svim slučajevima kršenja propisa.

Članovi Odbora za saobraćaj Saveznog vijeća i Odbora za saobraćaj Privrednog vijeća kao i Odbor za društveno-ekonomske odnose Saveznog vijeća uvereni su da bi se prihvatanjem ovih zaključaka i predloga stvorili uslovi za znatno brži, potpuniji razvoj i modernizaciju vazdušnog saobraćaja u ovim prilikama.

Apelujući da se ove mjere i zaključci, koje su odbori predložili, prime, molim Savezno vijeće i Privredno vijeće da ih prihvate.

Isto tako, odbori su razmatrali Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge, pa su u smislu ovih zaključaka predložili određene izmjene s kojima se saglasio predstavnik Saveznog izvršnog vijeća. Zato molim Savezno vijeće i Privredno vijeće da prihvate Prijedlog zakona

o izmjenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge.

Htio bih, na kraju, da kažem da se prijedlozi koji su dati u vezi s Prijedlogom za izmjenu i dopunu Zakona o preduzećima za aerodromske usluge, takođe baziraju na ovim zaključcima, pa molim poslanike da te prijedloge usvoje.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Dajem reč poslaniku Saveznog veća Lajošu Đetvai.

Lajoš Đetvai *(Izborna jedinica Senta):*

Nova organizacija u preduzećima za aerodromske usluge postoji nešto više od dve godine. To je, ipak, dovoljno dug period da bi se mogle davati ocene njenih rezultata.

Do stupanja na snagu Zakona o preduzećima za aerodromske usluge, aerodromi su bili u organizaciji državnog organa Uprave civilnog vazduhoplovstva, pa su troškovi njihovog iskorišćavanja bili pokriveni iz saveznog budžeta, u koji su ušli svi prihodi aerodroma.

Zakon je predvideo mogućnost da osnivači iskorišćavanje aerodroma organizuju na više načina, računajući da će se naći i primeniti one organizacione forme koje će aerodrome najuspešnije uključiti u komunalno-privredni sistem. Isto tako, potrebno je obezbediti i brigu komuna za njihovo iskorišćavanje, jer, iako se ne može zasad računati s rentabilnošću aerodroma zbog nerazvijenog saobraćaja, ono posredno utiče na prihode komuna kroz razvoj turizma.

Očigledno je da se pri samom formiranju preduzeća za aerodromske usluge nije svuda polazilo od analiza i procena mogućnosti njihovog samostalnog i uspešnog poslovanja, pa su na nekim aerodromima usmerena na vlastitu borbu za formiranje potrebnih sredstava za normalno egzistiranje. Aerodromske organizacije se nisu organizovale i razvijale na bazi svog tekućeg i perspektivnog plana razvoja. Takvi planovi počeli su da se uvode prošle godine, pa je zbog toga problematika ekonomskog položaja i sagledana tek u uslovima poslovanja već postavljenih organizacija.

Nova organizacija je, kako se očekivalo, razvila inicijativu radnih kolektiva u pronalaženju mogućnosti za povećanje prihoda aerodromskih radnih zajednica. Istina, te inicijative je bilo negde više, a negde manje.

Glavni aerodromi su posvetili, u proteklom periodu, najviše pažnje borbi za preuzimanje službe prihvata i otpreme putnika, robe i aviona.

Pojedina preduzeća su pristupila nabavci opreme za službu prihvata i otpreme, iako takvom opremom već raspolaže JAT. Na drugoj strani aerodromi nisu nastojali da nabave opremu za tehničko održavanje aerodroma.

Preduzeća za aerodromske usluge i druge organizacije, kojima je povereno iskorišćavanje aerodroma, kao da su zanemarili svoje glavne delatnosti: staranje o održavanju poletno-sletnih staza, uređaja i postrojenja, i drugih objekata vazduhoplovnih pristaništa. Održavanje poletno-sletnih staza, uređaja i drugih objekata nije zadovoljavajuće. Ukoliko se stanje ne poboljša, interesi bezbednosti vazdušnog saobraćaja zahtevaće mnogo oštrije sankcije.

Na nekim aerodromima je organizovana tehnička služba, ali dosta slaba. Ta slabost se posebno pokazala u zimskoj eksploataciji aerodroma. U toku pretprošle i prošle zime organizacija čišćenja snega i uklanjanja leda s poletno-sletnih staza i osposobljavanje za bezbedan prijem aviona bila je slaba, čini mi se, ne samo iz tehničkih razloga.

Aerodromi su, bez obzira na svoj geografski položaj i mesto u aerodromskoj mreži, kao i izabrane forme organizacije i mogući obim rada, upućivani na sopstveno maksimalno obezbeđenje sredstava za pokrivanje troškova u vršenju aerodromskih delatnosti. Takva orijentacija aerodroma nailazi na niz teškoća i ima svog odraza na njihov ekonomski položaj, a naročito na potrebna ulaganja u delatnosti održavanja poletno-sletnih i drugih staza i pratećih objekata.

Skoro svi aerodromi se nalaze u teškoj finansijskoj situaciji. Tome su doprineli, u većoj ili manjoj meri, gledajući samo s aspekta odnosa u vazdušnom saobraćaju i ovi faktori:

1. JAT, kao glavni korisnik aerodroma i ujedno glavni njihov klijent, odbio je da plaća povišenu taksu u unutrašnjem saobraćaju.

2. Odbio je, čak, da plaća i bivšu taksu za poluprelete, koje se odrekla federacija u korist aerodroma, a koju je, inače, ranije plaćao JAT.

3. Takođe, JAT ne plaća jedan deo najamnina za korišćenje pristanišnih zgrada.

4. Sem toga, JAT nije plaćao ništa za korišćenje avio-platformi.

5. Na slabu ekonomsku situaciju aerodroma uticalo je i to, što su bez dovoljnog iskustva stvorene ove organizacije. Nova organizacija aerodroma zahtevala je povećanje osoblja u odnosu na broj osoblja kojim je aerodrome ranije održavala Uprava civilnog vazduhoplovstva. Međutim, primljen je znatan broj nepotrebnog osoblja, često nekvalitetnog, mada su u prošloj godini neki aerodromi počeli vrlo uspešno rešavati ovaj problem.

6. Na kraju bitno je istaći i to da dosadašnje cene aerodromskih usluga nisu ekonomske.

Svi aerodromi javnog vazdušnog saobraćaja su opštedruštvenog značaja. S druge strane, gotovo i nema takve grane u našoj privredi koja ima više uslova i neophodnosti za zajedničku saradnju kao što je vazdušni saobraćaj i to u najširem smislu reči — prevoznici, privredna avijacija, aerodromska mreža, vazdušni putevi i sl.

Dosadašnje iskustvo pokazuje da usitnjena grana na veliki broj malih i nejakih organizacija, bez dovoljne saradnje stvara razne probleme i sukobe, a sve na štetu samih njih i ugleda vazdušnog saobraćaja u celini. U poslednje vreme prevoznici prilaze brže i smelije ugovaranju saradnje i u njihovim odnosima ispoljava se sve veća poslovnost na bazi materijalne zainteresovanosti. Istina, postoje i ugovoreni vidovi saradnje između prevoznika i nekih aerodromskih preduzeća, udruženih u Udruženje organizacija za privredno iskorišćavanje aerodroma, ali ne može se oteti utisku da se Udruženje u ovoj fazi svoga rada najviše orijentisalo na probleme koje treba preduzeti prema prevoznicima.

Sami aerodromi su upućeni jedni na druge, a svi zajedno s transportnim sredstvima predstavljaju celinu, i tako ih treba posmatrati.

Svi aerodromi prema svojoj kategoriji moraju biti permanentno sposobni i spremni za prihvatanje i otpremanje aviona, jer se u protivnom ugrožava bezbednost saobraćaja.

U prvom redu, sama organizacija mora biti takva da se njome obezbedi potpuna sigurnost vazdušnog saobraćaja. To ne zahteva samo interes naše zajednice, već je to i međunarodna obaveza Jugoslavije.

Organizacijom aerodroma moraju se obezbediti jedinstveni međunarodni standardi u pogledu sposobnosti aerodroma da prime vazduhoplove, bez obzira na tehnički nivo kadrova ove ili one komune, ili republike. U iskorišćavanju aerodroma mora postojati tehnološka ekonomska i tehnička povezanost.

Postojeći aerodromi nisu dovoljno opremljeni kako stari, tako i novi (koji po pravilu nisu potpuno dovršeni), naročito ako se imaju u vidu sve veći zahtevi međunarodnog saobraćaja.

Ako se jedan ili više aerodroma ne održavaju propisno, onda se time dovodi u pitanje bezbednost vazdušne plovidbe ne samo na tom aerodromu, nego na svima, jer su svi aerodromi međusobno alternativni i bezbedan vazdušni saobraćaj se ne može ni zamisliti ako svi aerodromi nisu sposobni za prijem vazduhoplova.

Od ogromnog je značaja za jedan aerodrom da uspešno rade svi ostali aerodromi, da otuda doleće što više vazduhoplova i da omogućuju sletanje što većem broju vazduhoplova, koji poleću s tog aerodroma. Realizacija plana prihoda iz glavne delatnosti zavisiće od rada i izvršenja planova svih ostalih aerodroma.

Iz ovog proizlazi da je svaki kolektiv zainteresovan za rad kolektiva svih ostalih aerodroma i da zbog toga mora postojati najneposrednije međusobno usklađivanje rada. Drugim rečima, između svih aerodroma mora postojati ekonomska povezanost.

Aerodromi moraju biti povezani i u tehničkom smislu. Tehničko održavanje predstavlja nesumnjivo jednu celinu za sve aerodrome:

— identični uređaji,
— isti uslovi za sletanje i poletanje,
— ista problematika održavanja,
— ista vrsta stručnjaka, itd.

Takva tehnička povezanost doprinela bi boljem i jevtinijem održavanju aerodroma, a u tehničkom smislu postigla bi se bolja upotrebljivost aerodroma.

Ako bi svi aerodromi, i kad bi imali sredstava, hteli da organizuju sopstvene službe za tehničko održavanje aerodroma, ne bi mogli pronaći odgovarajuće kadrove, jer u zemlji postoji mali broj takvih stručnjaka.

Međutim, u sadašnjoj organizaciji aerodroma napred navedene povezanosti ne postoje u dovoljnoj meri.

Sagledavajući postojeće stanje u organizaciji aerodroma može se zaključiti da ovakva organizacija ne odgovara našim uslovima, jer je suviše skupa i ne pruža dovoljno garancije za bezbednost vazdušne plovidbe.

Pri svakom razmatranju organizacije aerodroma mora se imati na umu da je na svim našim aerodromima promet vrlo mali, a na nekim kao i da ga nema.

Promet aviona na svim jugoslovenskim aerodromima javnog vazdušnog saobraćaja zajedno ne čini više od 20% prometa Rimskog, odnosno 5% Pariskog aerodroma.

Ukupan bruto proizvod svih aerodroma iznosi oko milijardu dinara godišnje.

S obzirom na izneto, naročito zbog obima poslova i potrebe povezanosti, najbolje bi bilo da sve vazduhoplovne organizacije budu objedinjene u zajednicu.

Naravno da od jedne organizacione forme, na primer, zajednice, ne treba odmah očekivati rešenje svih problema, ali bi njih bilo manje, a ekonomski položaj grane bio bi bolji, jer bi se to postizalo postupno i kroz prednosti koje pružaju saradnja i jedinstvo.

Svakako da bi ovakvo rešenje zahtevalo i izgradnju jedne celovite politike u vazdušnom saobraćaju, koja bi našla ravnotežu između interesa i potreba aerodroma i prevoznika i potreba razvoja turizma, kao i privrede u celini.

Jedna ovakva organizacija donela bi višestruke koristi i istovremeno sačuvala sve pozitivne elemente sadašnje organizacije:

1. Celovitije bi se sagledalo mesto i uloga vazdušnog saobraćaja, kao posebne grane u razvoju, ali još uvek na veoma niskom stupnju u odnosu na vazdušni saobraćaj drugih zemalja. Bilo bi lakše obezbediti i od nje više očekivati za njen sopstveni razvoj, naročito usmeravanjem politike investicija, cena, usklađivanjem proizvodnih planova, kadrova i njihove obuke.

2. Regulisanje odnosa s inostranim kompanijama oko pružanja usluga na našim aerodromima i primanja usluga na aerodromima njihovih zemalja, može se daleko uspešnije i za našu zemlju korisnije obezbediti.

3. Čvršćim oblicima saradnje i jedinstva postiglo bi se racionalnije korišćenje sredstava i kadrova, kao i usavršavanje tehničkog i tehnološkog procesa rada.

4. Obezbedilo bi se propisno standardno tehničko održavanje aerodroma, odnosno siguran, redovan i bezbedan vazdušni saobraćaj.

5. Poslovna saradnja i jedinstvo može da obezbedi povećani obim rada, smanjenje troškova, bolji kvalitet i transporta i aerodromskih usluga, a kao rezultat svega toga bolju ekonomsku i finansijsku situaciju preduzeća.

Nisam imao pretenzije da iznosim sve probleme i prednosti jedne forme integracije. Moja namera je bila da ukažem na neke momente u rešavanju vrlo širokog kruga pitanja iz oblasti vazdušnog saobraćaja i da potenciram ovu misao koja je predložena u zaključcima Odbora za saobraćaj.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Reč ima Stevan Suša, poslanik Saveznog veća.

Stevan Suša *(Izborna jedinica Kraljevo):*

Drugarice i drugovi poslanici, i sama činjenica da se o vazdušnom saobraćaju već dugo vode diskusije kako u radnim organizacijama, tako i u društveno-političkim zajednicama, govori da su problemi razvoja i organizacije u ovoj grani brojni i aktuelni.

Oni su se u javnosti ispoljili u raznim vidovima, kao što su:

— nepodmirenje potreba u prevozu putnika za vreme turističke sezone,

— problemi održavanja redovnog saobraćaja za vreme zime i u drugim vremenskim uslovima,

— sporovi u međusobnim odnosima preduzeća oko prihvata i otpreme putnika i vazduhoplova itd.

Svi ovi kao i niz drugih problema nastaju kao što je već i istaknuto, zbog zaostajanja ove grane saobraćaja iza našeg privrednog i društvenog razvoja.

Koliko se sporo razvijala ova grana govori i to da smo tek 1955. godine u broju prevezenih putnika i broju aparata dostigli nivo iz 1939. godine.

Nema potrebe opširnije govoriti o tome od kolikog je značaja brži i skladniji razvoj ove grane saobraćaja s celokupnim našim razvojem danas u uslovima kada vreme postaje sve značajniji faktor i kada se turizam u našoj zemlji razvija.

Činjenica je da se o ozbiljnijem razvoju i preduzimanju opsežnijih mera u ovoj grani saobraćaja može govoriti tek poslednjih nekoliko godina.

Dok je u 1952. godini prevezeno ukupno 61.285 putnika avionima, dotle je u 1963. godini prevezeno preko 430.000 putnika, što predstavlja porast za skoro 7 puta. Najveći porast je postignut u 1963. godini kada je prevezeno više putnika za 34% u odnosu na 1962. godinu. U tome je naročito veliki porast međunarodnog prometa putnika koji je veći u odnosu na 1962. god. za skoro 2 puta.

Ovako visok porast prometa putnika u 1963. godini rezultira, pored drugih objektivnih uslova, iz povećanih kapaciteta koji su postignuti većim ulaganjima društvene zajednice poslednjih godina kako u pogledu nabavke savremenih aviona, tako i u izgradnji novih aerodroma.

Nabavkom tri karavele JAT je odjednom udvostručio kapacitete, pa prema tome, i promet. Prvi put se u našoj zemlji dostiglo najviše prosečno korišćenje aviona, tj. karavela je korišćena prosečno 4,5 sata, što je za prvu godinu više nego odlično, kada se još ima u vidu da se izražavala sumnja u njihovo korišćenje. Prema planu JAT-a predviđa se porast ovoga prosečnog korišćenja aviona u ovoj godini na više od 5 sati, a u sezoni treba da dostigne i svetski prosek.

Ovim ne želim da kažem da su sve unutrašnje rezerve u radnim organizacijama iskorišćene, ali o tome ću posle govoriti.

Međutim, želim da istaknem da porast prometa putnika u 1963. godini, a naročito perspektive za 1964. godinu i dalje, s obziriom na povoljan razvoj turističkog prometa, ukazuju da postoje svi uslovi da se promet u vazdušnom saobraćaju još više poveća. Ovo govori u prilog intenzivnijem ulaganju u ovu granu, odnosno u nabavku savremenih aviona, kao što su karavele i u dalju izgradnju i opremanje aerodroma.

Zatim bih istakao važnost aerodroma, jer od njihovog broja i sposobnosti umnogome zavisi razvoj vazdušnog saobraćaja. Posebno je značajno da se uporedo s investiranjem u izgradnju novih aerodroma povede više računa o ulaganjima u savremenu opremu koja nedostaje našim aerodromima. Zbog toga na velikim i modernim aerodromima nema uslova za sletanja u svim prilikama, ili nema potrebnih sredstava za prihvat i otpremu svih tipova aviona. Na primer, često se dešava da na takvim aerodromima nema mogućnosti za prihvatanje mlaznih aviona koji dolaze s turistima, ili kao prošle godine u Titogradu da se pod stepenice aviona mora podmetnuti sanduk da bi putnici mogli da izađu. Sigurno je da onaj ko jedanput sleti na ovakav aerodrom, neće više to učiniti.

S obzirom da smo pred donošenjem perspektivnog plana, kao i zbog pomenutih raz-

loga, zalažem se za veća ulaganja u razvoj ove grane saobraćaja, jer ćemo na taj način stvoriti uslove za:

— Povećanje obima rada, koji je uzročnik mnogih problema o kojima je bilo reči;

— Smanjenje fiksnih troškova poslovanja kako prevoznika, tako i aerodroma, a to će dovesti do povećanja akumulativnosti radnih organizacija i do mogućnosti smanjivanja dotacija iz saveznog budžeta.

Posebno je značajno istaći, kada se radi o razvoju turizma, potrebu za većim ulaganjem u ovu granu. Vazdušni saobraćaj postaje sve značajnija komponenta u turističkom prometu naše zemlje.

— Poslovnost radnih organizacija u ovoj grani je od posebne važnosti za dalji razvoj. Ona je dosad, i pored pozitivnih tendencija u poslednje vreme, bila nedovoljna i zaostala je iza poslovnosti u nekim drugim granama privrede. To nije slučajno, kada se ima u vidu razvoj ove grane.

Sigurno je da je na radne organizacije u ovom pogledu umnogome destimulativno delovao i ekonomski položaj u kome su se nalazile, uslovi rada, zatim, ostaci administrativnog upravljanja, kao i nedovoljno stimulativan sistem dotacija.

Mere koje su dosad preduzimane išle su za tim da se ekonomski osamostali što je moguće više radnih organizacija, na primer, aerodromi, što je dalo dosta pozitivnih rezultata, ali zbog nepotpunosti nisu postignuti i veći efekti. Ipak je došlo do veće zainteresovanosti radnih organizacija i društveno-političkih zajednica, opština i srezova, za njihov razvoj, što se ogleda u povećanim ulaganjima sredstava iz sopstvenih izvora, pa i u davanju dotacija. Ovo je proizlazilo i iz saznanja i shvatanja da se na taj način može postići veći efekt u drugim delatnostima, kao što su tercijarne, pri povećanju turističkog prometa.

Kada je reč o dotacijama, mislim da će se one sigurno još dugo davati, jer je poznato da se u svetu ova grana saobraćaja uglavnom dotira. Ali, pred nas se postavlja pitanje kako i kroz koje forme davati dotacije? Mislim da je jedino ispravno davati dotacije prevoznicima, a ne i aerodromima, s obzirom da je bilo i takvih predloga, jer bi to značilo dotiranje i inostranog prevoznika. Dotacije treba vezivati za broj pređenih kilometara i broj prevezenih putnika kako bi stimulirali radne organizacije za povećanje rada.

Isto tako, potrebna je veća angažovanost svih unutrašnjih snaga u radnim organizacijama, kako bi se iskoristile sve rezerve. Tu je od posebnog značaja pitanje kadrova, zatim, usavršavanje organizacije rada i drugo što bi doprinelo većoj poslovnosti. Elastičnijim poslovanjem sigurno se mogu brže rešavati sadašnji problemi, naročito oni u vezi s potpunijim korišćenjem unutrašnjih rezervi. Tako, na primer, dok je problem nedostatka kapaciteta u turističkoj sezoni vrlo ozbiljan, dotle se nameće isto tako ozbiljan problem povećanja korišćenja kapaciteta van sezone, kada se koriste svega 40% do 50%.

Rešenje bi se moglo naći kada bi se uvela niža tarifa van sezone na određenim linijama, zatim kada bi postojala čvršća poslovna saradnja s ugostiteljstvom i drugim turističkim organizacijama, pre svega na južnom delu Jadrana gde postoje vrlo povoljni uslovi za produženje turističke sezone. Utoliko pre što se zna da su za ovaj deo našeg Jadrana zainteresovane u toku zimskog perioda mnoge skandinavske turističke organizacije.

Pored ovakvih formi saradnje radnih organizacija vazdušnog saobraćaja s drugim interesentima bilo u zemlji ili van zemlje, mislim da je od posebnog značaja čvršća poslovna povezanost radnih organizacija ove grane, to jest, međusobna povezanost prevoznika, odnosno aerodroma, kao i povezanost prevoznika i aerodroma.

Sigurno je da bi se i na taj način moglo više postići kako u povećanju rada na putničkom prometu, tako i na robnom prometu koji je u nas vrlo nerazvijen i dosta zapostavljen.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Ko se javlja za reč u opštem pretresu? (Niko se ne javlja).

Onda možemo smatrati da je završen opšti pretres.

Molim veća da se prvo izjasne o zaključcima.

Molim članove Saveznog veća da se izjasne ko je *za* ove zaključke? (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Molim sada članove Privrednog veća da se izjasne.

Ko je *za*, molim neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Prema tome, konstatujem da su oba veća usvojila predložene Zaključke.

Prelazimo na drugu tačku dnevnog reda: Pretres Predloga zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge.

Pošto je opšti pretres o ovom zakonskom predlogu obavljen zajedno sa pretresom predloženih zaključaka, otvaram pretres teksta zakonskog predloga s amandmanima Saveznog izvršnog veća i Odbora za saobraćaj i veze.

Ko se javlja za reč? (Niko).

Prelazimo na glasanje ovog zakonskog Predloga.

Najpre molim članove Saveznog veća da se izjasne.

Ko je *za*, molim neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Sada molim članove Privrednog veća da se izjasne.

Ko je *za*, molim neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Niko). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Objavljujem da su Savezno veće i Privredno veće usvojili Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge.

Ovim je dnevni red zajedničke sednice iscrpen.

Zaključujem sednicu.

(Sednica je zaključena u 10 č 40 min).

PRILOZI

S. 305/3
S. 408/2
20. februara 1964.

IZVEŠTAJ

ODBORA ZA SAOBRAĆAJ SAVEZNOG VEĆA I ODBORA ZA SAOBRAĆAJ PRIVREDNOG VEĆA O RAZMATRANJU PROBLEMA ORGANIZACIJE I POSLOVANJA U VAZDUŠNOM SAOBRAĆAJU

Odbor za saobraćaj Saveznog veća i Odbor za saobraćaj Privrednog veća na zajedničkoj sednici održanoj 24. januara 1964. godine razmatrali su probleme organizacije i poslovanja u vazdušnom saobraćaju.

Za pretres ovog pitanja članovi Odbora su imali materijal anketne grupe poslanika članova Saveznog veća, materijale koje su pripremili Sekretarijat za saobraćaj i veze SIV-a, Jugoslovenski aerotransport, Jugoslovensko udruženje aerodroma i Preduzeće za aerodromske usluge — Dubrovnik.

Pretresajući navedene materijale članovi oba odbora konstatovali su da je vazdušni saobraćaj u našoj zemlji nedovoljno razvijen, ali da postoje potrebe i realne mogućnosti da se u narednom periodu znatno više i brže razvija.

Pred početak drugog svetskog rata (1939. godine) vazdušni saobraćaj raspolagao je sa 14 aviona, obavljao je saobraćaj na 13 linija, a prevezao je 12.687 putnika.

U posleratnom periodu vazdušni saobraćaj se razvijao dosta sporo, tako da po broju aparata tek u 1955. godini dostiže nivo iz 1939. godine. U pogledu broja linija, prevezenih putnika i robe, razvitak pokazuje nešto povoljnije kretanje ali još uvek u znatnom je zaostajanju prema razvitku vazdušnog saobraćaja u drugim evropskim zemljama.

Kretanje vazdušnog saobraćaja u toku nekoliko poslednjih godina vidi se iz sledećeg pregleda:

	1960.	1961.	1962.
Broj aviona krajem godine	23	27	29
Linije u toku godine			
— broj	44	46	47
— dužina u km	31.275	31.315	34.330
Aviokilometri u 000	5.345	6.796	7.236
Prevezeni putnici	228.060	271.843	308.171
Putnički km u 000	113.703	137.018	164.343
Prevezeni teret u t	2.088	2.934	3.195

Prednji podaci obuhvataju obim rada koji izvršavaju jugoslovenski prevozioci na unutrašnjim i međunarodnim linijama (JAT i od 1961. godine »Adria — Aviopromet« Ljubljana).

Iz navedenih podataka se može videti da je vazdušni saobraćaj u našoj zemlji, i pored porasta koji ostvaruje iz godine u godinu, još uvek nedovoljno razvijen, a naročito ako se meri u odnosu na obim vazdušnog saobraćaja u nekim drugim zemljama.

Prema podacima OUN, obim vazdušnog saobraćaja u našoj zemlji meren avio i putničkim kilometrima pokazuje sledeće odnose prema obimu saobraćaja u nekim drugim zemljama:

	Stanje u 1961. godini aviokilometara	putničkih km
Belgija	30.948	1,178.025
Danska	15.413	593.909
Finska	11.100	240.225
Francuska	130.308	6,112.454
Italija	42.877	1,864.468
Norveška	19.710	690.278
SFR Jugoslavija	6.796	137.018

No i pored relativnog zaostajanja našeg vazdušnog saobraćaja u odnosu na razvoj u drugim zemljama, ostvareni rezultati, naročito u 1963. godini kada su nabavljena svega tri nova aviona (»Karavele«), pokazuju znatno povećanje obima saobraćaja tako da je broj prevezenih putnika u 1963. godini porastao na 430 hiljada ili u indeksu 140 prema 1962. godini. Pri tome je broj putnika u međunarodnom saobraćaju skoro udvostručen. (indeks 190).

Izgradnja modernih i savremeno opremljenih aerodroma u Beogradu, Dubrovniku i Ljubljani, njihovo formiranje kao samostalnih privrednih organizacija otvaraju mogućnosti daljeg povećanja i intenziviranja vazdušnog saobraćaja. Međutim, promet na našim aerodromima je još uvek nedovoljan i daleko ispod postojećih kapaciteta. Ako se uporedi broj sletanja i poletanja na svim jugoslovenskim aerodromima u 1962. godini prema broju sletanja i poletanja na nekim evropskim aerodromima u 1960. godini, dobijaju se sledeći odnosi:

Aerodrom	Broj sletanja i poletanja na pojedinim aerodromima u 1960. godini: Broj sletanja i poletanja	Odnos sletanja i poletanja prema obimu rada jugoslovenskih aerodroma u 1962.
Atina	38.854	131,0
Beč	16.867	57,0
Rim	67.256	227,0
Cirih	44.062	149,0
Minhen	34.104	116,0
London	135.468	455,0
Prag	22.008	47,0
Varšava	12.253	41,0
Jugoslovenski aerotransport	29.629	100,0
u tome: Beograd	12.490	42,0

Kao što se vidi, obim saobraćaja na svim jugoslovenskim aerodromima, je znatno manji nego na pojedinim evropskim aerodromima.

Razumljivo je da sa ovako malim intenzitetom saobraćaja nije moguće obezbediti ekonomično i rentabilno poslovanje aerodroma, naročito imajući u vidu da svaki aerodrom prema svojoj kategoriji mora biti potpuno ekipiran tehničkim sredstvima i kadrovima bez obzira na intenzitet korišćenja. Fiksni troškovi preduzeća za aerodromske usluge su veliki i znatno utiču, pri sadašnjem obimu saobraćaja, na ekonomski položaj ovih preduzeća.

Izgradnja modernih aerodroma, prvenstveno, je značajna sa stanovišta proširenja međunarodnog vazdušnog saobraćaja, naročito imajući u vidu povoljan geografski položaj naše zemlje preko koje vodi najkraći vazdušni put sa Zapada na Bliski Istok i dalje za Aziju. Poseban značaj izgrađenih aerodroma je i u tome što oni omogućavaju širi razvoj međunarodnog turističkog prometa jer obezbeđuju znatno kraća putovanja turistima do Jadranske obale, Slovenije i drugih turističkih krajeva.

Tako postavljanje aerodroma i njihovo povezivanje sa određenim turističkim agencijama, pravilno usklađivanje cena aerodromskih usluga sa cenama na drugim stranim aerodromima, kao i obezbeđenje avionima i putnicima koji sleću, usluge i smeštaj na sličnom nivou

kao i drugim zemljama (servisiranje aviona, nabavka goriva, bezcarinski promet itd.), znatno bi doprineo povećanju obima vazdušnog saobraćaja i turističkog prometa, naročito kada se ima u vidu iskustvo drugih zemalja da su devizni prihodi od prevoza i boravka stranih turista u približnom odnosu 1:1.

Do 1961. godine u oblasti vazdušnog transporta postojao je samo JAT kao jedino preduzeće — prevoznik pa je uživao određene beneficije s obzirom na potrebu razvijanja vazdušnog saobraćaja i nemogućnost da se razvija na sopstvenoj materijalnoj bazi. Kasnije su formirana još dva preduzeća »Adria-Aviopromet« u Ljubljani i »Pan-Adria« u Zagrebu koji su počeli sa radom u 1963. godini.

Do donošenja Zakona o preduzećima za aerodromske usluge, svi aerodromi bili su u sastavu Direkcije za civilnu vazdušnu plovidbu i da su takse koje je tadašnji jedini prevozilac plaćao bile skoro neznatne jer je najveći deo troškova izdržavanja aerodroma padao na teret budžeta federacije. Takođe su administrativnim putem regulisane i cene prevoza u vazdušnom saobraćaju do 1964. godine. Međutim, formiranjem preduzeća za aerodromske usluge zakonom je utvrđeno njihovo pravo da samostalno utvrđuju cene svojih usluga. Formiranje cena aerodromskih usluga vršila su preduzeća na osnovu svojih troškova poslovanja. Usled toga cene su, po pravilu, formirane na visokom nivou, a obzirom na mali obim prometa i na visoke fiksne troškove aerodroma.

Između preduzeća za aerodromske usluge, takođe postoje razlike u uslovima privređivanja, s obzirom na to da su neki aerodromi izgrađeni bez obaveze vraćanja sredstava, dok su drugi obavezni da plaćaju anuitete. Osim toga, stepen izgrađenosti i opremljenosti pojedinih aerodroma je različit, jer neki aerodromi nisu izgrađeni u potpunosti i ne raspolažu potrebnom opremom prema svojoj kategorizaciji za vršenje svoje osnovne delatnosti (prihvat i oprema vazduhoplova, putnika i robe, održavanje i čišćenje poletnosletnih staza itd.).

Odbori su konstatovali da je Zakon o preduzećima za aerodromske usluge zahvatio i regulisao samo jedan deo problematike vazdušnog saobraćaja, dok su ostala pitanja koja na sadašnjem nivou razvitka vazdušnog saobraćaja traže odgovarajuća rešenja ostala nerešena. Propisi kojima su trebala biti regulisana pojedina pitanja doneti su tek nedavno, ili je njihovo donošenje u pripremi.

Pitanje bezbednosti u vazdušnom saobraćaju je jedno od krupnih pitanja o kojem je na odborima dosta diskutovano pa je, između ostalog, konstatovano: da su propisi o bezbednosti vazdušnog saobraćaja tek u razradi, da postoje pojave nedovoljno odgovornog odnosa nekih preduzeća za aerodromske usluge u pogledu održavanja i čišćenja poletno-sletnih staza. U diskusiji je naglašeno da bi trebalo jačati inspekciju o bezbednosti vazdušnog saobraćaja i da bi mere koje se preduzimaju trebalo biti efikasnije.

Odbori su posebnu pažnju obratili razmatranju uloge komuna u razvitku vazdušnog saobraćaja i konstatovali da su neke komune pravilno shvatile ulogu aerodroma kao faktora unapređenja i razvoja vazdušnog saobraćaja i turizma, pomagale su aerodrome u rešavanju pojedinih problema poslovanja i razvoja. Nasuprot ovim pozitivnim, nastojanjima, imamo pojavu prepuštanja aerodroma opštinskoj skupštini mikro-lokacija aerodroma. (Dok se u Ljubljani udružuju pet ljubljanskih i opština Kranj da se staraju o aerodromu, u Beogradu se aerodrom nalazi u nadležnosti opštine Surčin.).

Takođe je konstatovano da se aktivna uloga aerodroma kao činilaca razvitka vazdušnog saobraćaja i turizma ne može ostaviti bez rešavanja nekih problema dogradnje, proširenja i opremanja postojećih aerodroma. Postojeći intenzivniji razvoj turizma nalaže da se ovom pitanju posveti odgovarajuća pažnja i da se putem bankarskih kredita omogući preduzećima za aerodromske usluge dobijanje potrebnih zajmova za dogradnje, proširenja i nabavku opreme.

U diskusiji su posebnu pažnju privlačili problemi organizacije poslovanja, poslovne i komercijalne politike, kao i druge mere koje bi organizacije vazdušnog saobraćaja trebalo da preduzimaju radi povećanja obima rada, efikasnijeg korišćenja postojećih kapaciteta, povećanje ekonomičnosti i rentabilnosti, kao i unapređenja vazdušnog saobraćaja uopšte, jer za to postoje svi uslovi.

Posmatrajući dosadašnje rezultate na polju uspostavljanja poslovne saradnje između organizacija vazdušnog saobraćaja odbori ocenjuju da je u poslednje vreme došlo do pozitivnih kretanja u poslovnom povezivanju kako između preduzeća za aerodromske usluge, tako i između preduzeća vazdušnog transporta, ali da odsustvuju zadovoljavajući kontakti u ovom smislu između aerodroma i transporta.

Sigurno je da se vazdušni saobraćaj još neće moći da razvija na sopstvenoj materijalnoj osnovi i da je zbog toga neophodno i dalje putem instrumenata, imajući u vidu objektivne uslove privređivanja privrednih organizacija, što je moguće više ujednačiti uslove privređivanja privrednih organizacija u ovoj grani saobraćaja. Odbori su posebno razmatrali pitanje dotacije i smatraju da je treba svesti na najmanju meru i na one linije za koje je zajednica zainteresovana, kao i da se iznađu metodi dotiranja koji će korisnike dotacije stimulirati na veći stepen poslovnosti, bolje korišćenje kapaciteta i na ekonomičnije poslovanje.

S obzirom na potrebu čvršćeg povezivanja svih preduzeća u ovoj grani saobraćaja, odbori smatraju da je potrebno formiranje zajednice vazdušnog saobraćaja sa zadatkom koordinacije i usklađivanja rada privrednih organizacija, kao i vršenja poslova od zajedničkog interesa za preduzeća.

Odbori takođe smatraju da je potrebno preduzeti mere na liniji povezivanja kroz poslovnu i komercijalnu saradnju, kroz udruženo nastupanje na inostranim tržištima, povezivanje sa turističkim agencijama, zatim u pogledu zajedničkog korišćenja postojećih prevoznih kapaciteta, letačkog osoblja, servisiranja itd.

Na odborima se dosta diskutovalo pitanje prihvata i otpreme vazduhoplova, putnika i robe, iako ovo pitanje ne predstavlja suštinski problem u vazdušnom saobraćaju. Članovi odbora posmatrali su ovaj problem prvenstveno polazeći od toga da je osnovni zadatak preduzeća za aerodromske usluge prihvat i otprema aviona, putnika i robe i taj deo delatnosti preduzeća za aerodromske usluge nije u suprotnosti sa komercijalnim prihvatom koji je deo delatnosti prevozilačkih preduzeća. Zbog toga odbori smatraju da je prihvat i otprema vazduhoplova, putnika i robe osnovna delatnost preduzeća za aerodromske usluge, ali da je zbog nedovoljne opremljenosti nekih aerodroma potrebno ostaviti mogućnost da prihvat i otpremu mogu vršiti i prevozioci, ali na osnovu ugovora sa preduzećima za aerodromske usluge. Osim toga, odbori smatraju da je potrebno omogućiti da preduzeća za aerodromske usluge i prevozioci mogu zajednički organizovati prihvat i otpremu vazduhoplova, putnika i robe za stranog ili drugog domaćeg prevozioca.

Posebno je u diskusiji naglašeno da je neophodno zakonom regulisati obaveze preduzeća za aerodromske usluge u pogledu održavanja aerodroma, poletno-sletnih staza i drugih uslova vezanih za punu bezbednost saobraćaja.

Članovi odbora ukazali su na potrebu da se sposobnost aerodroma i prevozilaca za vršenje službe, prihvata i otpreme vazduhoplova, putnika i robe utvrđuje posebnim atestom koji bi izdavao Savezni saobraćajni inspektorat pošto prethodno utvrdi tehničku i kadrovsku sposobnost preduzeća.

Odbori su na osnovu materijala i diskusije na sednicama izradili zaključke, koje predlažu većima da ih usvoje, jer smatraju da će se njihovim sprovođenjem omogućiti brži razvitak i razjašnjavanje postojećih problema u ovoj grani saobraćaja.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O PREDUZEĆIMA ZA AERODROMSKE USLUGE

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 86
26. februar 1964. godine
Beograd

SAVEZNOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 25. februara 1964. godine razmatrala je Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge, koji je Skupštini podnelo Savezno izvršno veće zajedno sa naknadno podnetim amandmanima Saveznog izvršnog veća i amandmanima Odbora za saobraćaj Saveznog veća Savezne skupštine.

Pošto je razmotrila predlog ovog zakona sa odnosnim amandmanima, Komisija predlaže Veću da se u isti u pogledu zakonske obrade unesu sledeće izmene, i to:

1. U uvodnom delu (preambula), u trećem redu, posle reči: »Ustavom« dodaju se reči: »Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije«.

2. U članu 6. (raniji član 5.), u trećem redu reč: »poveriće« stavlja se u četvrti red posle reči: »pristaništa«.

3. U članu 9. (raniji član 8.), u poslednjem redu posle brojke: »12a.« dadaju se reči: »st. 1. i 2.«.

4. U članu 12. u drugom stavu, trećem redu reči: »i druge« brišu se.

5. Član 18. (raniji član 19. st. 1.) menja se i glasi:

»Preduzeće za aerodromske usluge ostvaruje sredstva za svoje poslovanje: od aerodromskih naknada, od naknada za korišćenje vazduhoplovnog pristaništa (pristanišne platforme i drugih delova) i uređenja na njemu radi prodaje pogonskog goriva i maziva, od zakupnina koje prevoznici, druge radne organizacije, organi uprave i drugi korisnici plaćaju za korišćenje poslovnih i drugih prostorija, kao i od prihoda od drugih delatnosti navedenih u članu 13. ovog zakona.«

6. U članu 20. (raniji član 21.) na kraju stava 2. i 3. dodaju se reči: »na vazduhoplovnom pristaništu.«

U istom članu stav 4. menja se i glasi:

»Naknada iz stava 1. ovog člana plaća se u određenom iznosu za svako poletanje odnosno sletanje, prema težini vazduhoplova.«

U istom članu posle stava 5. dodaje se novi stav 6, koji glasi:

»Naknada iz stava 3. ovog člana plaća se u određenom iznosu za svako poletanje odnosno sletanje, prema težini vazduhoplova, ako nije drukčije ugovoreno.«

Dosadašnji st. 6. i 7. postaju st. 7. i 8.

7. U članu 22. (novi član 22a) u prvom i drugom redu umesto reči: »pristanišne platforme i drugih delova vazduhoplovnog pristaništa« stavljaju se reči: »vazduhoplovnog pristaništa (pristanišne platforme i drugih delova)«.

8. U članu 25. stav 1., u četvrtom redu reči: »i druge« brišu se, a na kraju ovog člana dodaju se reči: »na vazduhoplovnom pristaništu.«

9. U članu 25a. u šestom redu ispred reči: »tehničke« stavlja se reč: »posebne«.

10. U članu 26. stav 1. menja se i glasi:

»Savezni sekretar za saobraćaj i veze, po prethodno pribavljenom mišljenju državnog sekretara za narodnu odbranu, saveznog sekretara za unutrašnje poslove i saveznog sekretara za finansije, određuje koja su vazduhoplovna pristaništa otvorena za međunarodni javni vazdušni saobraćaj.«

11. U članu 31. (raniji član 30. stav 1.) posle reči »Jugoslavije« briše se zarez i stavlja reč: »i«.

12. U članu 32. (novi član 30a. iz amandmana Saveznog izvršnog veća) u stavu 2. prvom redu reč: »može« zamenjuje se rečju: »će«.

13. Stav 3. istog člana menja se i glasi:

»Ako Direkcija privremeno uskrati sprovođenje vazduhoplova zbog razloga navedenih u stavu 2. ovog člana dužna je o tome bez odlaganja najbržim putem obavestiti Savezni saobraćajni inspektorat, koji će utvrditi stanje poletno-sletnih staza, uređaja i postrojenja koji služe poletanju ili sletanju vazduhoplova i doneti rešenje u smislu člana 29. ovog zakona ili dozvoliti poletanje odnosno sletanje vazduhoplova.«

14. U članu 33. u novom članu 30b. (ranija numeracija 30a), tačka 2. briše se.

Dosadašnje tač. 3. 4. i 5. postaju tačke 2. 3. i 4.

U članu 30v. na kraju stava 1. posle brojke: »12a.« dodaju se reči: »st. 1. i 2.«

U članu 30g. stav 1. u trećem redu posle reči: »putnika« stavlja se zarez i dodaje reč: »prtljaga«, a na kraju ovog stava posle brojke »12a.« dodaju se reči: »stav 3«.

Posle člana 30g. (ranija numeracija 30v.) dodaje se novi član 30đ, koji glasi:

»Novčanom kaznom od 50.000 do 500.000 dinara kazniće se za privredni prestup preduzeće koje vrši iskorišćavanje vazduhoplovnog pristaništa, ako tarifu za vršenje aerodromskih i drugih usluga ne objavi na uobičajeni način (član 8. stav 2.).

Za radnju iz stava 1. ovog člana kazniće se i odgovorno lice u preduzeću novčanom kaznom od 3.000 do 20.000 dinara.«

Sledeća dva člana postaju čl. 30dj. i 30e.

U novom članu 30dj. na kraju stava 1. brišu se reči: »u vezi sa članom 25. stav 3.«

U novom članu 30e. u tački 1. reč: »omete« zamenjuje se rečju: »ometa«.

15. U članu 34. (raniji član 31) u drugom redu reč: »sama« briše se.

16. Novi član 30a. amandmana Odbora za saobraćaj Saveznog veća briše se.

17. Posle člana 38. dodaje se novi član 39, koji glasi:

»Domaći prevoznik koji na dan stupanja na snagu ovog zakona vrši prihvat i otpremu vazduhoplova, putnika, prtljaga i robe na vazduhoplovnom pristaništu, vršiće tu delatnost dok se preduzeće za aerodromske usluge ili drugo preduzeće koje vrši iskorišćavanje tog vazduhoplovnog pristaništa ne osposobi za vršenje te delatnosti odnosno dok mu to preduzeće, u smislu člana 13. ovog zakona, ne poveri vršenje te delatnosti.«

18. Čl. 39. i 40. postaju čl. 40. i 41.

Sa predloženim izmenama saglasio se i predstavnik Saveznog izvršnog veća.

Za izvestioca Komisije određen je poslanik Ljiljana Maneva.

Predsednik
Jovo Ugrčić s.r.

Članovi:
Ljiljana Maneva s. r., **Borislav Stančić** s. r., **Dragutin Stanković** s. r., **Dragutin Bošković** s. r., **Vojin Morača** s. r., dr **Zoran Antonijević** s. r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O PREDUZEĆIMA ZA AERODROMSKE USLUGE

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 86
26. februar 1964. godine
Beograd

PRIVREDNOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 25. februara 1964. godine razmatrala je Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima za aerodromske usluge, koji je Skupštini podnelo Savezno izvršno veće zajedno sa naknadno podnetim amandmanima Saveznog izvršnog veća i amandmanima Odbora za saobraćaj Saveznog veća Savezne skupštine.

Pošto je razmotrila predlog ovog zakona sa odnosnim amandmanima, Komisija predlaže Veću da se u istí u pogledu zakonske obrade unesu sledeće izmene i to:

1. U uvodnom delu (preambula), u trećem redu, posle reči: »Ustavom« dodaju se reči: »Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije«.

2. U članu 6. (raniji član 5.), u trećem redu reč: »poveriće« stavlja se u četvrti red posle reči: »pristaništa«.

3. U članu 9. (raniji član 8.), u poslednjem redu posle brojke: »12a.« dodaju se reči: »st. 1. i 2.«

4. U članu 12. u drugom stavu, trećem redu reči »i druge« brišu se.

5. Član 18. (raniji član 19. st. 1.) menja se i glasi:

»Preduzeće za aerodromske usluge ostvaruje sredstva za svoje poslovanje od aerodromskih naknada, od naknada za korišćenje vazduhoplovnog pristaništa (pristanišne platforme i drugih delova) i uređaja na njemu radi prodaje pogonskog goriva i maziva, od zakupnina koje prevoznici, druge radne organizacije, organi uprave i drugi korisnici plaćaju za korišćenje poslovnih i drugih prostorija, kao i od prihoda od drugih delatnosti navedenih u članu 13. ovog zakona.«

6. U članu 20. (raniji član 21.) na kraju stava 2. i 3. dodaju se reči: »na vazduhoplovnom pristaništu.«

U istom članu stav 4. menja se i glasi:

»Naknada iz stava 1. ovog člana plaća se u određenom iznosu za svako poletanje odnosno sletanje, prema težini vazduhoplova.«

U istom članu posle stava 5. dodaje se novi stav 6, koji glasi:

»Naknada iz stava 3. ovog člana plaća se u određenom iznosu za svako poletanje odnosno sletanje. prema težini vazduhoplova, ako nije drukčije ugovoreno.«

Dosadašnji st. 6. i 7. postaju st. 7. i 8.

7. U članu 22. (novi član 22a) u prvom i drugom redu umesto reči: »pristanišne platforme i drugih delova vazduhoplovnog pristaništa« stavljaju se reči: »vazduhoplovnog pristaništa (pristanišne platforme i drugih delova)«.

8. U članu 25. stav 1., u četvrtom redu reči: »i druge« brišu se, a na kraju ovog člana dodaju se reči: »na vazduhoplovnom pristaništu.«

9. U članu 25a. u šestom redu ispred reči: »tehničke« stavlja se reč: »posebne«.

10. U članu 26. stav 1. menja se i glasi:

»Savezni sekretar za saobraćaj i veze, po prethodno pribavljenom mišljenju državnog sekretara za narodnu odbranu, saveznog sekretara za unutrašnje poslove i saveznog sekretara za finansije, određuje koja su vazduhoplovna pristaništa otvorena za međunarodni javni vazdušni saobraćaj.«

11. U članu 31. (raniji član 30. stav 1.) posle reči »Jugoslavije« briše se zarez i stavlja re: »i«.

12. U članu 32. (novi član 30a. iz amandmana Savez nog izvršnog veća) u stavu 2. prvom redu reč: »može« zamenjuje se rečju: »će«.

13. Stav 3. istog člana menja se i glasi:

»Ako Direkcija privremeno uskrati sprovođenje vazduhoplova zbog razloga navedenih u stavu 2. ovog člana dužna je o tome bez odlaganja najbržim putem obavestiti Savezni saobraćajni inspektorat, koji će utvrditi stanje poletno-sletnih staza, uređaja i postrojenja koji služe poletanju ili sletanju vazduhoplova i doneti rešenje u smislu člana 29. ovog zakona ili dozvoliti poletanje odnosno sletanje vazduhoplova.«

14. U članu 33. u novom članu 30b. (ranija numeracija 30a), tačka 2. briše se.

Dosadašnje tač. 3. 4. i 5. postaju tačke 2. 3. i 4.

U članu 30v. na kraju stava 1. posle brojke: »12a.« dodaju se reči: »st. 1. i 2.«

U članu 30g. stav 1. u trećem redu posle reči: »putnika« stavlja se zarez i dodaje reč: »prtljaga«, a na kraju ovog stava posle brojke »12a.« dodaju se reči: »stav 3.«.

Posle člana 30g. (ranija numeracija 30v.) dodaje se novi član 30d, koji glasi:

»Novčanom kaznom od 50.000 do 500.000 dinara kazniće se za privredni prestup preduzeće koje vrši iskorišćavanje vazduhoplovnog pristaništa, ako tarifu za vršenje aerodromskih i drugih usluga ne objavi na uobičajeni način (član 8. stav 2.).

Za radnju iz stava 1. ovog člana kazniće se i odgovorno lice u preduzeću novčanom kaznom od 3.000 do 20.000 dinara.«

Sledeća dva člana postaju čl. 30dj. i 30e.

U novom članu 30dj. na kraju stava 1. brišu se reči: »u vezi sa članom 25. stav 2.«

U novom članu 30e. u tački 1. reč: »omete« zamenjuje se rečju: »ometa«.

15. U članu 34. (raniji član 31) u drugom redu reč: »sama« briše se.

16. Novi član 30a. amandmana Odbora za saobraćaj Saveznog veća briše se.

17. Posle člana 38. dodaje se novi član 39, koji glasi:

»Domaći prevoznik koji na dan stupanja na snagu ovog zakona vrši prihvat i optremu vazduhoplova, putnika, prtljaga i robe na vazduhoplovnom pristaništu, vršiće tu delatnost dok se preduzeće za aerodromske usluge ili drugo preduzeće koje vrši iskorišćavanje tog vazduhoplovnog pristaništa ne osposobi za vršenje te delatnosti odnosno dok mu to preduzeće, u smislu člana 13. ovog zakona, ne poveri vršenje te delatnosti.«

18. Čl. 39. i 40. postaju čl. 40. i 41.

Sa predloženim izmenama saglasio se i predstavnik Saveznog izvršnog veća.

Za izvestioca Komisije određen je poslanik Dragutin Bošković.

Predsednik
Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:

Ljiljana Maneva s. r., **Borislav Stančić** s. r., **Dragutin Stanković** s. r., **Dragutin Bošković** s. r., **Vojin Morača** s. r., dr **Zoran Antonijević** s. r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

SOCIJALNO-ZDRAVSTVENO VEĆE

6. SEDNICA

OD 28. FEBRUARA 1964. GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:
1. Odsustva poslanika;
2. Usvajanje dnevnog reda;
3. Odgovori na pitanja poslanika.

Dnevni red:
1. Pretres Predloga zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnine;
2. Razmatranje teza za penzijski sistem.

Govornici: dr Svetomir Jauković, dr Gojko Nikoliš, Dušan Tratnik, Robert Didov.

PREDSEDAVALA
PREDSEDNIK
OLGA VRABIČ

Početak u 8 č.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Otvaram Šestu sednicu Socijalno-zdravstvenog veća Savezne skupštine. Konstatujem da postoji kvorum i da Veće može punovažno odlučivati.

Zapisnik s Pete sednice Veća dostavljen je poslanicima. Da li ima primedaba na zapisnik? (Nema).

Pošto primedaba nema, zapisnik će se overiti.

Molim da čujete saopštenje. Poslanik Jagoda Maksimović molila je da joj se odobri odsustvo s ove sednice zbog zauzetosti na službenoj dužnosti, a poslanik Pašaga Mandžić zbog bolesti. Da li se Veće slaže da se tražena odsustva odobre? (Slaže se).

Za ovu sednicu članovi Veća obavešteni su već u pozivu za sednicu o predlogu dnevnog reda, i to:

1. Pretres Predloga zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnine; i
2. Razmatranje teza za penzijski sistem.

Da li ima kakvih drugih predloga za dnevni red ove sednice? (Nema).

Da li Veće prihvata predloženi dnevni red? (Prihvata). Ovim je dnevni red utvrđen.

Obaveštavam Veće da su poslanici dr Gojko Nikoliš i Robert Didov uputili Veću poslanička pitanja i to:

Poslanik dr Gojko Nikoliš postavio je pitanje:

1. Koji su uzroci što povređenim građanima u železničkoj nesreći na dan 4. I 1964. godine nije pružena već na mestu nesreće potrebna prva medicinska pomoć.
2. Kakva je ukupna ocena stanja u službi hitne pomoći u SFRJ i kakva je procena njene gotovosti da se suoči s eventualnim budućim elementarnim nesrećama.
3. Kakav je stav zauzet prema predlozima sa XXVII plenuma Saveza lekarskih društava od 8. XI 1962. godine i šta je, eventualno, preduzeto u duhu tih predloga.
4. Šta i kada se namerava preduzeti u cilju radikalnijeg poboljšanja službe hitne pomoći u našoj zemlji uopšte i u Beogradu posebno.

Poslanik Robert Didov postavio je pitanje:

Kako se u kreditnoj politici tretiraju zdravstvene ustanove u vezi s kreditiranjem i da li ima nekih posebnih odredbi koje sužavaju pravo zdravstvenim ustanovama za dobijanje kredita.

Pre nego što pređemo na dnevni red molim predstavnika Saveznog sekretarijata za zdravstvo i socijalnu politiku da odgovori na poslaničko pitanje dr Gojka Nikoliša.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Reč ima pomoćnik sekretara Saveznog sekretarijata za zdravstvo i socijalnu politiku dr Svetomir Jauković.

Dr Svetomir Jauković:

Na pitanja koja je uputio poslanik dr Gojko Nikoliš, Savezni sekretarijat za zdravstvo i socijalnu politiku daje sledeći odgovor:

»Ovaj Sekretarijat nema mogućnosti, s obzirom na ovlašćenja, da neposredno ulazi u ocenu stručnog rada zdravstvenih ustanova uopšte, pa, prema tome, ni u ocenu rada Stanice za hitnu pomoć u Beogradu prilikom železničke nesreće u Jajincima.« Međutim, na naše traženje, Sekretarijat za zdravstvo i socijalnu politiku grada Beograda dostavio nam je izveštaj u kome se, između ostalog, navodi i sledeće:

»Stanica za hitnu pomoć je saznala za železničku nesreću u Jajincima od topčiderske železničke stanice u 5,45 časova i odmah je uputila svoje ekipe, koje su bile u pripravnosti, na mesto nesreće. Istovremeno je počela raditi na pripremanju drugih ekipa i obaveštavanju nekih beogradskih bolnica da budu spremne za prihvatanje povređenih, mada u prvom momentu nisu znali o razmerama nesreće. Prve ekipe su se suočile na mestu nesreće s veoma teškim uslovima za rad. Polomljeni vagoni su se srušili niz nasip, te je bilo teško pristupiti i u ruševinama nalaziti povređene, osloboditi ih i pružiti im pomoć pod jakim mrazom, u noći i bez ikakvog osvetljenja.

Pored toga su nedostajali aparati za sečenje metala, dizalice i druga oprema za raščišćavanje ruševina, te su je morali pribavljati iz fabrike »21 maj« sami članovi ekipe iz Stanice za hitnu pomoć.

U spasavanju su najvećim delom učestvovali nepovređeni putnici iz voza kao i građani iz okoline i tovarili povređene u vozila koja su se tu zatekla, pa, čak, i u sanitetska kola bez prethodnog pregleda od strane zdravstvenog osoblja, jer su organi za održavanje reda stigli tek u 6,25 časova. Tako se desilo da je izvestan broj povređenih transportovan bez prethodno pružene prve pomoći.

Osim toga, i medicinsko osoblje ovih prvih ekipa, usled nedovoljnog broja stručnjaka i nedostatka opreme, a s obzirom na okolnosti pod kojima su radili i blizinu Beograda, smatralo je da je za povređene bolje da se što pre prebace u bolnice, nego da se tu duže zadržavaju radi pružanja potpune prve medicinske pomoći.

Kasnije, kada su stigle druge ekipe s više ljudstva i materijala, pristupilo se organizovanijem pružanju prve pomoći relativno malom broju povređenih, s obzirom da je većina bila evakuisana i da se oko 6,50 časova nijedan povređeni nije nalazio na mestu nesreće, sem dvojice koji su bili pritisnuti kompozicijom.

Po svojoj oceni, Stanica za hitnu pomoć kao i neke druge zdravstvene ustanove u Beogradu su dosta dobro izvršile ovaj zadatak, a što nisu još bolje zavisilo je od niza okolnosti i faktora koji su bili van mogućnosti zdravstvene službe.

Drugo, Sekretarijat je u zajednici sa Sanitetskom upravom Jugoslovenske narodne armije i Saveznim zavodom za zdravstvenu zaštitu formirao posebnu komisiju koja ima zadatak da prikupi i prouči podatke iz skopske katastrofe i drugih masovnih nesreća. Istovremeno će komisija podneti izveštaj o stanju i spremnosti službe hitne pomoći u zemlji.

Na osnovi tog izveštaja Sekretarijat će preduzeti odgovarajuće mere, a isti bi mogao poslužiti i kao baza za diskusiju o službi hitne pomoći pred Socijalno-zdravstvenim većem, ukoliko se s tim Veće slaže.

Treće, Sekretarijat je razmatrao zaključke XXVII plenuma Saveza lekarskih društava o organizaciji službe hitne pomoći i s mnogima se složio, s obzirom da je i sam bio jedan od inicijatora stavljanja na dnevni red problema iz oblasti službe hitne pomoći, i dao na diskusiju Nacrt načela o organizaciji službe za pružanje masovne medicinske hitne pomoći.

Ovaj Nacrt načela, kao i docnije zaključci Plenuma poslužili su kao baza za izradu pravilnika o organizaciji službe za pružanje masovne medicinske hitne pomoći i za slučaj elementarnih i drugih nesreća za čije je donošenje bio ovlašćen ovaj Sekretarijat.

Pravilnik je bio izrađen početkom 1963. godine, ali do njegovog donošenja nije došlo zbog toga što se nije moglo rešiti ko je obavezan da finansira nabavku opreme zdravstvenih ustanova za rad u posebnim uslovima.

Istovremeno, Uprava za civilnu zaštitu stavila je primedbe da bi trebalo pre ovog pravilnika doneti jedinstveni propis o organizaciji i radu drugih službi u masovnim nesrećama.

Po novom Ustavu ova materija treba da se reši zakonskim putem i zato je predviđeno članom 161. donošenje osnovnog zakona o zaštiti od elementarnih nepogoda koji će obuhvatiti rad svih službi.

Četvrto. Odgovor na četvrto pitanje uglavnom je iscrpljen u prethodnom izlaganju, s napomenom da smo već pokrenuli pitanje kod odgovarajućih organa da se ubrza rad na donošenju ovih zakona, u okviru koga će se izneti i načelo o radu zdravstvene službe koja su, inače, već pripremljena.

Što se tiče organizacije službe hitne pomoći u Beogradu i njenog eventualnog poboljšanja na to ne bi mogli dati određen odgovor, jer je to u nadležnosti Skupštine grada Beograda.«

Predsednik **Olga Vrabič:**

Da li poslanik dr Gojko Nikoliš želi da postavi dopunsko pitanje u vezi s odgovorom?

Dr **Gojko Nikoliš** *(Izborna jedinica Karlovac):*

Prvo, moram sa žaljenjem da izjavim da me ovi odgovori ne zadovoljavaju.

Prvo pitanje je glasilo: »Koji su uzroci što povređenim građanima u železničkoj nesreći u Jajincima nije pružena već na mjestu nesreće potpuna prva medicinska pomoć?« Mi te uzroke nismo čuli. Ako sam sve razumjeo težište uzroka je stavljeno na one faktore koji stoje izvan zdravstvene službe, to jest, na rđavo funkcionisanje drugih službi, na železničku, tehničku itd. koje su, takođe, trebalo da budu angažovane pri ovakvom jednom događaju.

Uzroke, pak, zašto zdravstvena služba konkretno Hitna pomoć Beograda nije pružila istinsku, kvalifikovanu prvu pomoć na licu mjes-

ta, ja nisam čuo. Zato kažem da me odgovor na prvo pitanje ne može zadovoljiti.

Drugo pitanje: Kakva je ukupna ocjena stanja u Službi hitne pomoći u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji i kakva je procjena njene gotovosti da se suoči s eventualnim budućim elementarnim nesrećama? Smatram da je na to pitanje trebalo dati koliko je moguće iscrpniji i tačniji odgovor, jer upravo od ocene današnjeg stanja i od procjene današnjih mogućnosti da se suprotstavimo budućim elementarnim nesrećama zavisi i donošenje budućih pravilnika koji su nagovešteni. Nije mi jasno kako se mogu donositi pravilnici ili bilo kakvi propisi o službi hitne pomoći u našoj zemlji ako nemamo procjene dosadašnjeg stanja i ocjene njene današnje gotovosti.

I najzad, ne zadovoljava me odgovor na četvrto pitanje: Šta i kada se namjerava preduzeti u cilju radikalnijeg poboljšanja službe hitne pomoći u našoj zemlji uopšte i u Beogradu posebno. Odgovor da služba hitne pomoći spada u nadležnost u prvom redu skupštine Beograda, nipošto ne znači da i nadležni organi uprave, koji su nadležni za zdravstvenu zaštitu, ne bi mogli, takođe, da se zainteresuju za sudbinu organizacije prve pomoći u Beogradu, jer je Beograd naš glavni grad i svi smo zainteresovani da ta služba jedanput stane na čvrste noge.

I poslednje, kada je riječ o pravilniku koji je trebalo biti donijet prošle godine navedeno je da pravilnik nije mogao biti donijet, jer nije riješeno pitanje finansiranja. Građane naše zemlje ne zadovoljava takva zapreka i takav odgovor. Građane naše zemlje ne interesuje da li će se finansiranje službe hitne pomoći riješiti na ovakav ili onakav način, oni traže da služba hitne pomoći počne funkcionisati.

Kada se mogu u našoj zemlji finansirati razne druge djelatnosti, veoma sporednog značaja za naše opštenarodne interese, smatram da pitanje finansiranja službe hitne pomoći ima prioritet i da ne bi smjelo biti nikakvih zapreka da se i to pitanje riješi.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Molim poslanika dr Gojka Nikoliša da postavi pitanje, jer prema Poslovniku on ima mogućnost da postavi dopunsko pitanje, međutim, ja nisam shvatila koje je njegovo dopunsko pitanje.

Dr **Gojko Nikoliš:**

Ja se, drugarice predsednik, odričem prava da postavljam pitanje, ja sam samo htio da izjavim da se s odgovorom ne zadovoljavam.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Prelazim na drugo pitanje, na pitanje poslanika Roberta Didova.

U vezi s njegovim pitanjem odgovoriće pomoćnik sekretara Saveznog sekretarijata za finansije Dušan Tratnik.

Molim druga Tratnika da uzme reč.

Dušan Tratnik:

Drug savezni poslanik Robert Didov uputio je sledeće pitanje: »Molim da mi se na prvoj sjednici Veća od strane predstavnika Saveznog sekretarijata za finansije da odgovor na pitanje: Kako se u kreditnoj politici tretiraju zdravstvene ustanove u vezi sa kreditiranjem i da li ima nekih posebnih odredbi koje sužavaju pravo zdravstvenih ustanova na dobijanje kredita?«

Na ovo pitanje dajem sledeći odgovor: Postavljeno pitanje sadrži prema predmetu regulisanje kredita dva potpitanja. Prvo, kreditiranje zdravstvenih ustanova, i drugo, kreditiranje zavoda za socijalno osiguranje.

Kreditiranje zdravstvenih ustanova rešeno je Naredbom Saveznog sekretarijata za finansije o kreditima koji se iz bankarskih sredstava mogu odobravati samostalnim ustanovama (Službeni list br. 26/63). Prvo, prema navedenoj Naredbi mogu se odobravati samostalnim ustanovama koje po principu privrednog poslovanja redovno i trajno ostvaruju dohodak, pa, prema tome, i bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama, kao i privrednim organizacijama. Pored toga, ovim samostalnim ustanovama se mogu odobravati i krediti za sezonske potrebe, spremanje zimnice, nabavka uglja za zimski period i slično, kao i krediti za vanredne potrebe u slučaju epidemija, poplava, prekida saobraćaja i drugo.

Rokovi vraćanja svih kredita treba da budu usklađeni s istekom sezona, odnosno prestankom vanrednih uslova koji su prouzrokovali potrebu za odobravanjem ovih kredita i ne mogu, po pravilu, biti duži od jedne godine. S druge strane, samostalnim ustanovama koje redovno i trajno ne ostvaruju dohodak po principu privrednog poslovanja, a samim tim i zdravstvenim ustanovama koje na taj način posluju, a imaju sopstvene izvorne prihode ili rashode koji su izrazito sezonskog karaktera, mogu se odobravati do 30. IX svake godine krediti za pokrivanje neravnomernog priliva prihoda u odnosu na rashode. Ovi krediti se moraju otplatiti do 30. IX svake godine.

Uredbom o društvenim investicionim fondovima predviđeno je da se sredstva ovih fondova mogu upotrebiti i za neprivredne investicije, a samim tim i za izgradnju i opremanje zdravstvenih ustanova ako je to predviđeno planovima društveno-političkih organizacija.

Pored toga, samostalnim ustanovama, a samim tim i zdravstvenim ustanovama mogu se iz određenih izvora bankarskih sredstava odobra-

vati, isto kao i privrednim organizacijama, krediti svih vrsta i namena, a samim tim i krediti za investicije.

Drugo, kreditiranje zavoda za socijalno osiguranje rešeno je tačkom 11. Odluke o sprovođenju mera opštekreditne politike u 1964. godini, a ista je situacija bila i u 1963.

Prvo, zavodima za socijalno osiguranje odobravaju se krediti za pokriće razlika koje nastaju usled neravnomernog prilivanja određenih prihoda u odnosu na rashode. Ovi krediti mogu se odobravati do 30. IX 1964. godine, a moraju se vratiti do 31. XII iste godine.

Drugo, pored toga, zavodima za socijalno osiguranje, koji ne mogu iz svojih prihoda po predviđenoj stopi doprinosa za socijalno osiguranje da pokriju rashode u 1964. godini, odobravaju se krediti za pokriće manje ostvarenih prihoda s rokom vraćanja od jedne godine.

Ove kredite zavodi će biti dužni da otplate iz povećanog doprinosa u 1965. godini.

Treće, pri kreditiranju zavoda za socijalno osiguranje imaju se u vidu njihovi godišnji finansijski planovi kojima se obuhvataju svi prihodi i rashodi u celini. Prema tome, s gledišta propisa ne može se posebno postaviti pitanje potrebe sredstava za pojedine fondove zavoda za socijalno osiguranje, jer u to banke ne treba da zalaze.

Iz iznetog proizlazi da je pitanje kreditiranja zdravstvenih ustanova i zavoda za socijalno osiguranje po saveznim propisima najšire postavljeno. Šta više, u pogledu odobravanja pojedinih vrsta kredita samostalne ustanove su u povoljnijem položaju i od samih privrednih organizacija.

Sva izneta načela i vrste kredita sankcionisani su uputstvima Narodne banke pa se zato ni s tog stanovišta ne postavlja nikakav problem.

Na kraju treba istaći da se krediti pod jedan i dva, zdravstvenim ustanovama i zavodima za socijalno osiguranje odobravaju iz svih bankarskih sredstava i da se, prema tome, pitanje nedostatka sredstava uopšte ne može postaviti.

Što se tiče kredita iz bankarskih sredstava pod tri, za zdravstvene ustanove, stvar je ocene poslovne banke da li će dati kredit ili ne, jer je to pravo banke propisima izričito predviđeno. Isto to se odnosi i na upotrebu sredstava društvenih investicionih fondova o čemu donose odluku same društvenopolitičke zajednice.

Teškoće u kreditiranju pojedinih zdravstvenih ustanova i zavoda za socijalno osiguranje, o kojima savezni poslanik Robert Didov govori, posledice su nepravilne primene saveznih propisa ili specifični uslovi u kojima posluju pojedine zdravstvene ustanove, banke, pa i same društveno-političke zajednice.

Zato bi uzroke tih teškoća trebalo ispitati na licu mesta i prema situaciji preduzeti odgovarajuće mere. Na kraju treba napomenuti da od početka prošle godine, kada su objavljeni propisi o kreditiranju samostalnih ustanova i zavoda za socijalno osiguranje, Saveznom sekretarijatu za finansije nisu dostavljene bilo kakve primedbe niti je ukazano da se na terenu javljaju bilo kakve teškoće koje bi proizilazile iz samog sistema kreditiranja ili propisa kojima je sistem praktično sprovođen u život. Pre toga, bolnice su vrlo često isticale kao problem kreditiranje svojih potraživanja od opština, a posebno od opština iz pasivnih krajeva, za lečenje lica koja su im opštine uputile ili su sama došla.

Pošto su pojedine opštine neredovno odgovarale svojim obavezama veći broj bolnica je zapao u vrlo ozbiljne teškoće, pa se u vezi s tim zahtevalo da se odgovarajuća potraživanja pokriju bankarskim sredstvima. Međutim, ovaj zahtev nije mogao biti prihvaćen, jer se u načelu izvršavane usluge na kredit ne pokrivaju bankarskim kreditima ni u privredi ni van nje, pogotovo što se u konkretnom slučaju radi o potraživanjima čija je naplata dosta otežana.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Da li poslanik Robert Didov želi da postavi dopunsko pitanje?

Robert Didov:

Hvala, zadovoljan sam odgovorom, znači, nepravilnost je u primeni propisa na terenu u bankama.

Predsednik **Olga Vrabič:**

Prelazimo na prvu tačku dnevnog reda: Pretres Predloga zakona o isplati jednokratnog dodatka užívaocima invalidnine.

Obaveštavam Veće da sednici prisustvuju u vezi s ovom tačkom dnevnog reda kao predstavnik Saveznog izvršnog veća drug Voja Biljanović, državni podsekretar u Saveznom sekretarijatu za zdravstvo i socijalnu politiku, a kao poverenik drug Budimir Vesić, viši savetnik u Saveznom sekretarijatu za zdavstvo i socijalnu politiku.

Ovaj Predlog zakona pretresala je Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine i o tome dostavila izveštaj ovom Veću. Izveštaj je podeljen.

Otvaram pretres o tekstu Predloga zakona. Predlažem, da se, s obzirom na obim Predloga, pretres zakona vrši u celini. Ko se javlja za reč? (Niko se ne javlja).

Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam Predlog zakona sa izmenama Zakonodavno-pravne komisije na glasanje.

Ko je *za*, molim da digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržava od glasanja? (Niko).

Konstatujem da je Predlog zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima invalidnine usvojen u Veću jednoglasno.

Prelazimo na drugu tačku dnevnog reda: Razmatranje teza za penzijski sistem.

Obaveštavam Veće da sednici prisustvuju u vezi s razmatranjem teza za penzijski sistem drug Risto Džunov, savezni sekretar za rad, drug Milorad Zorić, direktor Saveznog zavoda za socijalno osiguranje, drugarica Saša Javorina, sekretar Saveznog odbora Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije i drug Mladen Bogosavljević, predsednik Saveza udruženja penzionera i invalida rada Jugoslavije. Da li se Veće slaže da ovi drugovi prisustvuju sednici Veća? (Svi se slažu).

Obaveštavam Veće da su Odbor za penzijsko osiguranje i Odbor za probleme boraca i ratnih vojnih invalida ovoga Veća na zajedničkoj sednici razmatrali teze za penzijski sistem i da su na osnovi toga izradili informaciju sa sednice, koja vam je dostavljena.

Pošto je Savezno veće na jučerašnjoj sednici donelo odluku da teze o penzijskom sistemu pretresa na zajedničkoj sednici sa Socijalno-zdravstvenim većem to predlažem da i naše Veće donese odluku o zajedničkom pretresu ovih teza.

Da li se Veće slaže da tako postupimo? (Svi se slažu).

Obaveštavam predsednike odobra i komisija da posle završene poslepodnevne sednice, dođu u sobu 23 na prvom spratu radi informacije.

Zaljučujem sednicu i zakazujem zajedničku sednicu u 9 č 30 min.

(Sednica je zaključena u 8 č 55 min).

PRILOZI

IZVEŠTAJ

ZAKONODAVNO-PRAVNE KOMISIJE SAVEZNE SKUPŠTINE O PREDLOGU ZAKONA O ISPLATI JEDNOKRATNOG DODATKA UŽIVAOCIMA INVALIDNINE

SAVEZNA SKUPŠTINA
Zakonodavno-pravna komisija
AS br. 88
25. februar 1964. godine
Beograd

SOCIJALNO-ZDRAVSTVENOM VEĆU SAVEZNE SKUPŠTINE

Beograd

Zakonodavno-pravna komisija Savezne skupštine na svojoj sednici od 25. februara 1964. godine razmatrala je Predlog zakona o isplati jednokratnog dodatka užívaocima invalidnine, koji je Skupštini podnelo Savezno izvršno veće.

Pošto je razmotrila predlog ovog zakona, Komisija predlaže Veću da se u pogledu zakonske obrade u njemu izvrše sledeće izmene:

1. Naziv predloga ovog zakona menja se tako da glasi: »Predlog Zakona o isplati jednokratnog dodatka uživaocima opšteg invalidskog dodatka.«

2. U članu 1. u petom redu umesto reči »i kojima je taj dodatak pripadao do 31. decembra« stavljaju se reči »za decembar«.

3. U članu 2. u prvom redu ispred broja 100% reč »od« — briše se.

Sa prednjim izmenama saglasio se poverenik Saveznog izvršnog veća.

Za izvestioca komisije određen je poslanik Liljana Maneva.

Predsednik
Jovo Ugrčić s. r.

Članovi:
Liljana Maneva s. r. **Borislav Stančić** s. r. **Dragutin Stanković** s. r., dr **Zoran Antonijević** s r., dr **Milan Brkić** s. r., **Gojko Garčević** s. r., dr **Dražen Sesardić** s. r.

SAVEZNO VEĆE I SOCIJALNO-ZDRAVSTVENO VEĆE

1. ZAJEDNIČKA SEDNICA

OD 28. FEBRUARA 1964. GODINE

SADRŽAJ

Pre dnevnog reda:
1. Saopštenja.

Dnevni red:
1. Pretres teza za penzijski sistem.

Govornici: Risto Džunov, Josip Horvat, Zagorka Pešić-Golubović, Ivica Momčinović, Đorđe Matić, dr Jožef Vencel, Dimitar Aleksievski, Viktor Opaka, Bogoljub Protić, Vojislav Kosovac, Dolfka Boštjančić, Milan Tepavac, Valentina Tomlje, Milovan Batanović, Blažo Kamčevski, Olga Vrabič, dr Živojin Brzanović, Edvard Kardelj.

PREDSEDAVALI:
OLGA VRABIČ I
MIJALKO TODOROVIĆ

Početak u 9 č 10 min

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Otvaram 1. zajedničku sednicu Saveznog veća i Socijalno-zdravstvenog veća Savezne skupštine.

Prema sporazumu s predsednikom Savezne skupštine ovoj zajedničkoj sednici predsedavaće naizmenično predsednik Saveznog veća i predsednik Socijalno-zdravstvenog veća.

Obaveštavam Veće da sednici prisustvuje, u vezi s predloženim dnevnim redom, i grupa poslanika Privrednog veća koju je delegiralo Privredno veće za ovu sednicu.

Za ovu sednicu utvrđen je ovaj dnevni red:

1. Pretres teza za penzijski sistem.

Otvaram pretres.

Ima reč drug Risto Džunov, savezni sekretar za rad.

Risto Džunov:

Drugarice i drugovi poslanici, predložene teze za penzijski sistem usmerene su na njegovo dalje unapređenje, na otklanjanje uočenih slabosti, na unošenje principa na kojima smo započeli reformu u oblasti socijalnog osiguranja Zakonom o finansiranju socijalnog osiguranja iz 1962. godine i na to da se i ovo područje dovede u sklad s celokupnim našim društveno-ekonomskim razvitkom. To znači da se sistem penzijskog osiguranja postavi na ekonomske osnove i da se osiguranik dovede u novi, aktivniji odnos prema svojoj budućoj penziji, kao i da se bolje zaštite i na dugoročnijoj osnovi unapređuju njegova prava.

Polazna osnova predloženih rešenja je načelo da pravo na penziju i visina penzije treba da zavise od trajanja i visine ulaganja u fond, odnosno od toga koliko doprinosi osiguranik radom u stvaranju dohotka. Pošlo se od toga da treba i za ovaj vid ličnih primanja uspostaviti jedinstveni sistem za sve osiguranike u radnim organizacijama privrednih i neprivrednih delatnosti, a da bi se to postiglo treba obezbediti uvođenje sistema osnovica za određivanje penzija. Danas je rasprostranjeno shvatanje da je penzija socijalno obezbeđenje koje radniku daje neko pravo van njegovog uticaja, a ne pravo koje je ostvario radom i doprinosima u okviru opšte solidarnosti svih osiguranika. Jedan od uzroka ovakvom shvatanju je činjenica da se penzija danas formira na bazi ličnog dohotka u poslednjih 12 meseci pre odlaska u penziju. Ovakvo određivanje penzije pokazalo se neprikladnim i ekonomski neodrživim, jer ne predstavlja adekvatno merilo doprinosa pojedinca ni društvu, ni fondovima. Izgubila se nužna veza između perioda aktivnog rada u toku koga je osiguranik stvarao dohodak i uplaćivao doprinose u fondove za svoju buduću penziju i osnova za određivanje samog iznosa penzije.

Teze polaze upravo od toga da se sistem nagrađivanja prema radu, prema doprinosu i stvaranju nacionalnog dohotka — iz koga se formiraju sredstva kako za ličnu i opštu potrošnju, tako i za proširenu reprodukciju — sprovede što je moguće doslednije i na ovom području raspodele. Taj princip ne može da bude bitno narušen ni onda kada se odlazi u penziju. U osnovi, to je najvažnija novina u sistemu koji se predlaže.

Ovo ne znači da se traži neka apsolutna zavisnost i uslovljenost ličnih penzijskih primanja od direktnih uplata na osnovi individualno ostvarenih ličnih dohodaka aktivnih osiguranika. Jer, ako bismo išli na takav način obezbeđivanja sredstava u fondovima penzijskog osiguranja, trebalo bi to obezbediti daleko višom stopom doprinosa nego što je sadašnja (nešto većom od dva puta), što bi zahtevalo adekvatne izmene u instrumentima kojima se usmerava proces reprodukcije. Dosadašnjim iz-

nosima uplaćivanim u fondove penzijskog osiguranja obezbeđivala se isplata penzija samo za nešto oko 40 meseci. Zbog toga se i ne predlaže takva raspodela koja bi tražila da se tekućim uplatama doprinosa za penzijsko osiguranje svakog pojedinog aktivnog osiguranika ostvaruju sredstva za isplatu penzija, koje će penzioneri koristiti za ono vreme koje se prosečno ostvaruje kao doživljena starost, odnosno iznad 55 ili 60 godina starosti.

Međutim, u masi sredstava za pokrivanje ovih obaveza treba da bude obezbeđena ravnoteža u bilansima fondova. Data kretanja broja penzionera i bilansa penzijskih fondova su vrlo ilustrativna u obrazloženju teza. Poslednjih godina najveći broj osiguranika ostvaruje penziju sa stažom od 35 godina u 55. godini starosti. U 1961/62. godini 46% osiguranika koji su otišli u penziju bilo je sa stažom od 36 do 40 godina. Sve veći broj njih, međutim, ostaje da radi u svojoj radnoj organizaciji i posle navršenih godina starosti za penzionisanje. Pored ostalog, i zbog uslova sticanja penzije u godinama starosti koje su nisko postavljene, raste brže broj penzionera od broja aktivnih osiguranika. Indeks porasta starosnih penzionera 1963. god. iznosi 190 (1958/100), a aktivnih osiguranika 126 (za iste uporedne godine). Ili u apsolutnim brojevima porast penzionera u periodu 1953—1957. godine bio je 4.000 godišnje, u periodu 1958—1962. godine 18.903 lica, da bi u 1963. godini taj porast iznosio 33.236 lica. Na stanje i kretanje u fondovima veliki uticaj ima i vreme trajanja korišćenja penzija.

Sve ovo ima bitnog uticaja na bilanse fondova penzijskog osiguranja. Rashodi na penzije rastu brže od porasta neto ličnih dohodaka, a zbog toga nam raste i opterećenje ličnih dohodaka doprinosom za penzijsko osiguranje (u periodu od 1958. do 1962. godine stopa doprinosa za penzije porasla je od 5,9 na 8,4). Povećava se i procenat učešća ovih rashoda u nacionalnom dohotku i pored stalnog porasta nacionalnog dohotka (od 1,7% u 1958. na 3,2% u 1963. godini, a predviđa se oko 4% u 1970. godini). Ova kretanja ukazuju na nužnost reformi osnova penzijskog sistema pomoću kojih će se ostvariti punija međuzavisnost ulaganja u fondove i prava iz osiguranja. U protivnom, ukoliko ostanemo na svim postojećim normalama mora nam biti jasno da treba očekivati dalji porast stope doprinosa. U tom slučaju ovo će se odraziti na usporavanje porasta, odnosno usloviti stagnaciju ličnih dohodaka aktivnih osiguranika, ili će se odraziti na akumulaciju iz koje se vrši proširena reprodukcija.

Uostalom, ni do sada se, pri utvrđivanju prava penzionera, nije polazilo od toga da se ova društvena konvencija može proizvoljno ustanovljavati. Do ove proporcije, koja je bila uspostavljena konvencijom, društvo je dolazilo na bazi naučnog sagledavanja svojih mogućnosti i perspektive razvoja. To ne znači da se i u ovoj oblasti lične potrošnje ne mogu i ne treba da postavljaju ciljevi, već da je i ovaj, kao i svi ostali vidovi potrošnje, čvrsto povezan i određen bilansima raspodele nacionalnog dohotka.

U tezama se predlaže da se ukine degresivna skala određivanja penzija i uspostave penzijske osnovice u jedinstvenoj proporciji prema ličnim dohocima od kojih se ove osnovice obrazuju. Sistem degresivnih procenata za određivanje penzije prekidao je vezu između borbe za povećanu produktivnost i borbe za veće lične dohotke, kao uslova za ostvarivanje prava na veći iznos penzije. Drugim rečima, penzija ne deluje u funkciji u kojoj je sam osiguranik akter. Zbog toga je ovaj sistem došao u suprotnost sa načelima raspodele dohotka prema radu.

Penzijska osnovica bi se u novim uslovima utvrđivala na bazi doprinosa u jednom dužem vremenskom periodu od poslednjih pet godina ili bilo kojih kontinuirano uzetih deset godina. Da bi se, međutim, očuvala vrednost osnovice predlaže se da se osnovica valorizuje u skladu s porastom ličnih odhodaka.

Time će se stvoriti uslovi za otklanjanje znatnijih razlika u visini penzija koje su postojale između lica penzionisanih u raznim periodima. To, međutim, ne znači da će se ukloniti svaka razlika između lica iste stručne spreme penzionisanih na istim radnim mestima u različitim godinama. Izvesna razlika mora postojati. Penzija mora da odgovara, pre svega, onom stepenu razvitka proizvodnih snaga i produktivnosti rada koji su bili ostvareni u vreme kada je svaki osiguranik pošao u penziju. Za osiguranike s najnižim primanjima zadržava se, međutim, i nadalje odgovarajuća zaštita minimalnom penzijom, ali ona ne bi smela da odudara od usvojenih principa na kojima se zasniva sistem.

Povodom teza o uspostavljanju jedinstvenih osnovica i ukidanja degresivne skale, pokreće se pitanje da li je prihvatanje tih rešenja danas moguće, jer još uvek nisu rešeni brojni problemi položaja proizvođača različitih privrednih delatnosti u osnovnoj raspodeli. Zbog toga se donošenje novog zakona o penzijama uslovljava jednovremenim rešavanjem ovih pitanja.

Smatramo da se ovo ne može prihvatiti. Penzijski sistem treba da polazi od toga da rad treba vrednovati onda kada se vrši. Jer, defekti i neusklađeni odnosi nastali u osnovnoj raspodeli dohotka, ne mogu se ispravljati naknadno penzijskim normama. Svaki takav pokušaj do sada se završio neuspehom i ometao je izradu jednog koliko-toliko konzistentnog sistema, s nekim logičnim odnosima u visini penzija. I dalje, takva situacija bila je baza za tendencije ka uravnilovki osiguranika koji su odlazili u penziju.

Prema tome, nema razloga da se zbog toga odlaže donošenje novog penzijskog sistema. Naprotiv, mi treba da i u penzijskom sistemu stvorimo zdrav i dugoročniji proces i da tokom vremena unosimo neophodne dopune u skladu s budućim dugoročnim rešenjima u raspodeli.

Teze su se rukovodile time da se nivo penzije uslovi i dužinom radnog veka, odnosno osiguranja. Duže trajanje doprinošenja radom i uplatama u fondove obezbeđuje veću penziju. Najviši nivo penzija u visini pune penzijske osnovice, koja predstavlja oko 85% od ličnog dohotka ostvarenog u jednom dužem periodu, stiče se za staž od 40 godina. Za manji staž — manja penzija. Ovo rešenje, na kome je zasnovan čitav sistem, jeste, po našem mišljenju, maksimum koji se danas može realno prihvatiti. Drugačiji odnos bio bi u sadašnjim uslovima neprihvatljiv, jer bi nepovoljno uticao na ekonomski i društveni razvoj. Prema tome, ako se staž za maksimalni iznos penzije spusti ispod 40 godina, onda se mora smanjiti i predloženi najveći nivo osnovice. Kao što se iz teza može videti norma od 40 godina data je kao mogućnost, a ne obavezan uslov da se uopšte stekne penzija, kao što se to iz nekih objašnjenja moglo razumeti.

Prikazana kretanja u penzijama nameću potrebu da se izvrše izmene i u ostalim normalama za sticanje prava na penziju. Treba, međutim, reći da će se za staž od 35 godina, i po predlogu teza, ostvarivati penzija u visini sadašnje prosečne penzije za isti staž, s tim što će se kao uslov tražiti za 5 godina veća starosna granica. Međutim, predviđa se mogućnost da se penzija ostvari s tim stažom i pre 60/55/godina, ali da se smanjuje za određeni procenat. Ovo smanjenje je opravdano, jer će takav osiguranik koristiti penziju duže od drugih osiguranika koji su sa istim stažom, odnosno istim doprinosom počeli da koriste penziju 5 godina kasnije. Pitanje iznosa procenta smanjenja je u proučavanju. Već su najavljene i neke varijante o mogućem iznosu tog procenta.

Povodom ovih predloga za reformu uslova za sticanje prava na penziju i visine penzije da dodam još i to da naš penzijski sistem spada među povoljnje penzijske sisteme u svetu. Iz obrazloženja se može videti da je normala za sticanje penzije u svim posmatranim zemljama 60 ili 65 godina, a da se penzije za staž od 40 godina kreću na nivou od oko 55% do 75%, za staž od 35 godina na nivou od oko 40% do 65% od ličnog dohotka i to kako u razvijenim zapadnim, tako i u socijalističkim zemljama.

U tezama se predlaže da se zadrži sistem beneficiranog staža za osiguranike koji rade na određenim radnim mestima, odnosno dužnostima na kojima je rad težak i štetan po zdravlje ili se ne može obavljati posle određenih godina starosti.

U zakonu bi trebalo odrediti osnovne kriterijume za priznavanje prava na beneficirani staž. Prilikom razmatranja konkretnih zahteva za priznavanje ove mogućnosti mora da se pođe od toga da li je i u kom vremenu moguće da se na tim radnim mestima otežani uslovi kompenziraju poboljšanjem uslova rada: skraćenjem radnog vremena, poboljšanjem i unapređenjem tehnologije, poboljšanjem higijensko-tehničke zaštite, orijentacijom na prekvalifikaciju za drugi posao itd.

Za priznati beneficirani staž fondovima penzijskog osiguranja obezbeđuju se dodatna sredstva. Pitanje izvora iz kojih će se ova sredstva obezbeđivati, treba da se reši u sistemu raspodele.

Isto tako, značajnu novinu predstavlja predlog da se uspostavi prošireno socijalno osiguranje. Time se daje mogućnost da se stiču nova prava ili prava u većem obimu od onih koja se obezbeđuju osnovnim osiguranjem, uplatom dodatnih sredstva u odgovarajućem obimu samih osiguranika ili onih radnih organizacija koje traže obezbeđenje takvih prava.

U principu novi penzijski sistem treba da se izgradi na takvim osnovama da za svako prošireno pravo, koje fondovima penzijskog osiguranja nameće materijalne obaveze, moraju obezbediti odgovarajuća sredstva oni koji takva proširena prava predlažu. Jer, svako rešenje o penziji koje izdaje socijalno osiguranje predstavlja u suštini ček koji mora da ima finansijsko pokriće.

Zbog očuvanja realne vrednosti penzija u tezama se predlaže da se penzije automatski usklađuju s porastom troškova života, kada porast dostigne određeni nivo. To treba da bude zakonska obaveza zajednica socijalnog osiguranja i jedna od veoma značajnih novina na koju se u dosadašnjoj diskusiji nedovoljno ukazalo. Kao što je poznato, u postojećem sistemu ovo pitanje nije bilo rešeno i zbog toga je dolazilo do nesinhronizovanog usklađivanja vremena porasta penzija s porastom troškova života. Istina i u dosadašnjem periodu Savezna skupština je u više mahova donosila odluke kojim je poboljšan materijalni položaj penzionera. Ali, ma koliko potrebne i opravdane, u suštini, ove mere bile su vansistemske, te su remetile unutrašnje odnose u penzijama i još više zaoštravale već postojeće slabosti u sistemu.

Međutim, povećanje realne vrednosti penzija zbog poboljšanja standarda treba da bude stvar konkretne politike, da zavisi od opšteg porasta produktivnosti rada i od materijalnih mogućnosti penzijskih fondova.

Razumljivo je da smo, utvrđujući principe i rešenja za sistem orijentisan na dugoročniji rok, morali da vodimo računa o skladnom uklapanju u novi sistem postojećih penzija.

Osnovna ideja predloženog sistema prevođenja postojećih penzija jeste u tome da se na

startu u novi sistem uspostave što pravilniji odnosi između postojećih i novih penzija i da se ostvari ujednačena osnova za buduću valorizaciju svih penzija u skladu s kretanjem troškova života.

Prevođenjem penzija treba, pre svega, da se očuvaju postignuta prava, da se obezbedi ostvareni nivo primanja i da se otklone postojeće neopravdane razlike i neravnomernosti u visini primanja nastalih tokom godina.

Mnoge slabosti postojećeg sistema nesumnjivo su proizišle iz toga što nismo doveli do kraja sistem finansiranja u ovoj oblasti osiguranja u skladu s osnovama na kojima je postavljen Zakon o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja iz 1962. godine. Predloženi sistem finansiranja treba da stvori uslove za sređivanje materijalne osnove penzijskog sistema, da uspostavi nove odnose između osiguranika i fondova, kao i da na adekvatniji način reguliše položaj penzionera u odnosu na obezbeđenje realne vrednosti penzija.

S obzirom na njihovu ozbiljnost i dalekosežnost ovi problemi zahtevaju dalja proučavanja. Osnovno što ovde treba postići jeste da se planski i na dugoročnoj osnovi obezbedi ravnoteža u bilansima fondova penzijskog osiguranja. Formiranjem odgovarajućih valorizacionih i sigurnosnih rezervi ostvariće se stabilizacija stopa doprinosa za socijalno osiguranje. To će omogućiti stvaranje neophodne materijalne baze za penzijske fondove tako da mogu poslovati na ekonomskim osnovama. Time će i samoupravljanje u ovoj oblasti dobiti potrebnu osnovu za svoj dalji razvoj.

Drugarice i drugovi poslanici.

Ne pretendujući na to da su predložena rešenja i najbolja, bilo bi od neocenjive koristi ako bi se u argumentovanoj diskusiji upozorilo na moguće nedoslednosti i neadekvatnosti, bilo da je reč o načelima u celini, bilo o detaljima ili delovima te celine. Napori svih nas moraju biti usmereni na to da izgradimo takav penzijski sistem koji neće biti u samom početku opterećen predispozicijom za hronična oboljenja i izvor mnogih protivrečnosti. Najveći pomoć pružiće konkretno razmatranje koje polazi od duha i rešenja o raspodeli sadržanih u novom Ustavu i od potrebe da se i penzijsko osiguranje posmatra, pre svega, kao ekonomska kategorija.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Reč ima Josip Horvat, poslanik Saveznog veća.

Josip Horvat *(Izborna jedinica Bačka Palanka):*

Uzimajući reč u diskusiji i predloženim tezama novog penzijskog sistema, namera mi je da iznesem svoje mišljenje o nekim njegovim bitnijim elementima.

U samom obrazloženju predloženih teza istaknuto je da osnove penzijskog sistema, ustanovljene Zakonom iz 1957. godine, zaostaju za razvitkom ostvarenim u društveno-ekonomskim odnosima, i da pojedina rešenja, data u tom sistemu, više ne odgovaraju novim uslovima.

U Zakonu o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja formulisana su i neka načela od posebnog značaja za penzijski sistem, a naročito je jače izraženo načelo određivanja prava prema visini ulaganja u fondove, kao i načelo određivanja prava i obaveza iz osiguranja po jedinstvenim osnovicama.

Stoga se i ukazuje kao neophodna potreba da se u sistemu penzijskog osiguranja izvrše značajnije promene.

Novim penzijskim sistemom, kako se u obrazloženju ističe, treba da se odstrane postojeće slabosti sadašnjeg sistema i nađu trajnija i skladnija rešenja aktuelnih problema u ovoj oblasti.

U nizu problema koji nameću potrebu značajnijih reformi u sistemu penzijskog osiguranja, ističe se naročito adekvatnije regulisanje materijalnog položaja penzionera u okviru opštih ekonomskih kretanja. U vezi s tim osvrnuo bih se samo na dva problema.

Problem je kako uspostaviti takve odnose u penzijskom sistemu da načelo raspodele prema radu nađe odraza i u određivanju nivoa penzije. To znači da osiguranici treba da podižu nivo svojih penzija na bazi dugogodišnjih ulaganja, kao i na bazi sticanja viših kvalifikacija i veće produktivnosti, a ne na osnovi preraspodele penzijskog fonda.

Poznata je činjenica, o čemu je bilo dosta reči i u dosadašnjoj diskusiji u odborima, da su poslednjih nekoliko godina, uvođenjem sistema ličnog dohotka umesto ranijih plata, lična primanja sve više dolazila u zavisnost od ostvarene produktivnosti rada. Na drugoj strani, po važećim penzijskim propisima, visina penzije zavisi od niza faktora koji nisu u direktnoj povezanosti s radom, to jest doprinosom osiguranika. Po sadašnjim propisima penzijski osnov je određivan prema ostvarenom ličnom dohotku u toku poslednjih 12 meseci, bez obzira kolika su bila ranija prosečna primanja osiguranika. Ovakav način, kojim se penzijski osnov određuje prema ostvarenom individualnom ličnom dohotku, stvorio je i određene nepravilnosti.

U prvom redu, radi se o nedovoljnoj zavisnosti između doprinosa fondovima i visine penzija. Period od 12 meseci suviše je kratak da bi se mogla utvrditi visina penzije koja je bila adekvatna doprinosu osiguranika. Ako tome dodamo i široku pojavu podešavanja ličnog dohotka u poslednjoj godini rada, naročito službenika, što je činjeno na razne načine, sve to ide u prilog oceni da je takav način utvrđivanja visine penzije ekonomski neodrživ i da treba tražiti druga rešenja.

U cilju uspostavljanja veće međuzavisnosti ulaganja u fondove i visine penzije, u tezama se predlaže, prvo, da se osnovica, od koje se određuje penzija, utvrđuje prema prosečnom ličnom dohotku od pet godina, s tim da osiguranik može umesto poslednjih pet godina da uzme bilo koji period od deset godina unazad.

Drugo, osnovnu i glavnu ulogu u mehanizmu kojim se aktivni osiguranici razvrstavaju prema svom radnom doprinosu i uplatama u fondove penzijskog osiguranja, predstavlja predloženi sistem — osnovica osiguranja.

Osnovica osiguranja predstavlja jednovremeno i obračunski osnov (obavezu) za plaćanje doprinosa u toku osiguranja, a čini i osnov kada se utvrđuje visina penzije. Ova osnovica se određuje prema ostvarenom prosečnom ličnom dohotku u protekloj godini i važi unapred za godinu dana. Iznos osnovice se pomera u zavisnosti od kretanja nominalnih ličnih primanja.

Ovakav način određivanja prava i obaveza aktivnih osiguranika, koji se predlaže u tezama, treba podržati, jer bez sumnje predstavlja progres u odnosu na dosadašnji način. To je, čini mi se, važna novina u novom sistemu. Ona omogućuje ostvarenje načela da visina penzije zavisi od visine ulaganja u fondove, a uz to pozitivno će uticati i na razvoj privrede, jer podstiče osiguranika na veću produktivnost i više kvalifikacije mnogo pre penzionisanja. Obračunavanje osnovice prema višegodišnjim procesima onemogućuje svaku zloupotrebu i »prilagođavanje« osnovice željama i zahtevima pojedinaca, kakvih je slučajeva do sada bilo.

Penzije određivane prema ostvarenom ličnom dohotku u poslednjoj godini, usled stalnog porasta ličnih dohodaka, u narednim godinama ubrzo su zaostajale sve više iza penzija osiguranika sa istih radnih mesta i jednakog penzijskog staža.

Činjenica je da su u razdoblju od 1958. do 1962. godine penzijska primanja u više navrata povećavana radi poboljšanja materijalnog položaja penzionera, po raznim osnovama i na razne načine. Međutim, dostignuti nivo ukupnih penzijskih primanja u 1962. godini, posle svih povećanja i dodataka u pomenutom razdoblju, znatno zaostaju za penzijama radnika koji su kasnije penzionisani. Ova razlika penzija ostvarenih u 1958. u odnosu na 1962. godinu, prema podacima, iznosi za kvalifikovane radnike do 25%, a za visokostručne osiguranike i do 39%.

U sklopu ovoga, poseban problem, za koji se, takođe, mora tražiti rešenje u novom penzijskom sistemu, predstavlja zaostajanje penzija iza kretanja ličnih dohodaka. Kao što je poznato, u sadašnjem sistemu nije bilo instrumenata koji bi obezbedili ravnomeran porast penzija sa porastom ličnih dohodaka, s obzirom da nije vršena valorizacija penzijskih osnovica. Kao posledica toga pojavio se nesklad između kretanja visine penzija i porasta troškova života.

U postavkama predloženih teza pitanje nejednakog materijalnog položaja penzionera koji su ranije penzionisani i onih koji se sada penzionišu, rešavaće se valorizacijom penzijskih osnovica na bazi porasta troškova života. Valorizacija se predviđa ne samo prilikom prevođenja postojećih penzija, već i kod određivanja penzijskih osnovica u narednim godinama kada stopa porasta troškova života bude znatnija. Posebno, smatram da treba podržati predlog iznet u tezama da usklađivanje penzije s troškovima života bude zakonska obaveza penzijskih fondova.

Iako se predloženim mehanizmom, verovatno, neće idealno i do kraja rešiti problem usklađivanja penzija, koje će se određivati u razmaku od više godina, uspostavljanje obaveze valorizacije za usklađivanje s troškovima života predstavljaće značajan korak u rešavanju te problematike. Mišljenja sam da je to za sada najprihvatljivije rešenje.

Dalje, kada je reč o usklađivanju penzija s kretanjima troškova života, smatram da je potrebno ispitati da li bi se mogla odluka o određivanju valorizacione stope preneti u nadležnost republika.

Kao poseban problem ističe se pitanje degresivne skale koju imamo u sadašnjem penzijskom sistemu. Već u dosadašnjim diskusijama o ovom pitanju bilo je različitih mišljenja. Poznata je činjenica da je degresivna skala u sadašnjem sistemu imala karakter socijalne zaštite. Degresivna skala rešavala je problem osiguranika nižih kategorija, što je bio niži lični dohodak to je bio viši penzijski razred, tako da sada stopa za obračun penzija u najnižem razredu iznosi 94%, a u najvišem oko 67% od ličnog dohotka osiguranika.

Uvođenje osnovica osiguranja u jednakoj proporciji prema ličnim dohocima osiguranika, predstavlja istovremeno ukidanje degresivne skale. Kako će se to odraziti na niže kategorije osiguranika pitanje je koje treba izučiti.

Činjenica je da je degresivna skala u novom sistemu neodrživa, s obzirom da on polazi od uspostavljanja ekonomskih odnosa, a po tom principu nivo prava osiguranika zavisi od visine i dužine trajanja ulaganja u fondove penzijskog osiguranja. Međutim, penzije ne mogu sasvim izgubiti svoj socijalni karakter, te je i u novi sistem potrebno unošenje principa solidarnosti.

Prema tome, problem i najnižih kategorija osiguranika mora u sistemu biti tretiran u sasvim konkretnom obliku. Mislim da predlozi koji su u tom smislu dati u tezama nisu dovoljni i ne predstavljaju potpuno rešenje. Naime, u predloženim tezama se ističe da će zakonskom odredbom biti predviđeno da će se, ako nekom osiguraniku valorizovana penzija bude manja od sadašnje (a takvih će sigurno

biti), isplaćivati penzija u sadašnjem iznosu. To predstavlja čvrstu garanciju samo za već postojeće penzionere. Međutim, poznata je činjenica da u sadašnjoj situaciji imamo preko 150.000 radnika čija su nominalna primanja manja od najniže osnovice i da se ni do kraja ove godine situacija neće izmeniti u potpunosti. To znači da će priličan broj osiguranika imati najnižu penziju, ali takvo stanje imamo i u sadašnjoj strukturi zaposlenih prema visini ličnih dohodaka. Prema tome, mišljenja sam da treba nastojati, pre svega, da se broj radnika s najnižim ličnim dohocima smanji na bazi povećanja produktivnost rada, pa će se smanjiti i broj penzionera s najnižom penzijom.

Zbog utvrđivanja osnovice najnižih penzija na 14.500 din., to jest u nekim slučajevima veće od najnižih ličnih dohodaka, nastaće problem u tom smislu što će se ukazati potreba za uplaćivanje dopunskog doprinosa za one radnike čija su primanja u proseku bila manja u toku godine od najniže osnovice, to jest od 14.500 dinara. Ovaj problem će se pojaviti masovno u pojedinim oblastima i granama, kao što je, na primer, poljoprivreda gde su nam najniža lična primanja. U predloženim tezama pitanje se rešava samo na principu dobrovoljnog osiguranja. S obzirom na to da se radi o povećanju doprinosa za socijalno osiguranje, koje treba da padne na teret preduzeća, mišljenja sam da to pitanje ne bi trebalo postaviti kao mogućnost već kao obavezu radnih organizacija.

Prema tome, smatram da pitanje najniže kategorije osiguranika, posebno onih čija su primanja niža od najniže osnovice, koja će morati uplaćivati dodatni doprinos i s obzirom na druge momente vezane za ovaj problem treba u toku šire diskusije o novom penzijskom sistemu konkretnije izučiti. Naročito značajan doprinos u tome treba očekivati od radnih kolektiva.

Značajniju novinu u novom penzijskom sistemu, koju bi trebalo u celosti podržavati, predstavlja instrument prevođenja zatečenih penzija na novi sistem. Prema tezama prevođenje će se vršiti valorizovanjem dosadašnjih penzija na nivou ličnih dohodaka iz 1964. godine, što znači da nivo dohotka iz 1964. godine treba da služi kao baza za utvrđivanje penzijske osnovice. Na taj način postojeće penzije dovode se u skladniji odnos s novim penzijama.

Poznate su činjenice o materijalnoj neravnopravnosti »starih« i »novih« penzionera. O tome je bilo već dosta reči u dosadašnjim diskusijama o novom penzijskom sistemu. Materijalna neravnopravnost penzionera koji su ranije penzionisani i onih koji su kasnije penzionisani, rezultat je načina utvrđivanja penzijskih normi na bazi ranijeg platnog sistema.

Dosadašnjim zakonskim propisima ovaj problem nije bio na zadovoljavajući način rešavan. Valorizacija i prevođenje sadašnjih penzija i njihovo usklađivanje sa sadašnjim osnovicama osiguranja, sigurno je da će znatno poboljšati materijalni položaj penzionera koji su penzionisani ranijih godina. Međutim, treba očekivati da će i dalje postojati izvesne razlike, s obzirom na povećanje ličnih dohodaka u skladu s porastom produktivnosti rada.

Mišljenja sam da načelne postavke date u ovim tezama o rešavanju problema nesklada između »starih« i »novih« penzija predstavljaju zadovoljavajuće rešenje koje se može prihvatiti, međutim, u realizaciji ovih postavki, u praktičnoj primeni verovatno će biti teškoća. Zbog toga bi trebalo sasvim konkretno izučiti osnove i čitav mehanizam prevođenja postojećih penzija, vodeći računa da se ne naruše već dostignuta prava.

Podržavajući predložene teze, mišljenja sam da će biti potrebno još dosta napora i truda u daljoj razradi i konkretizaciji ovih teza, kao i docnije u donošenju pratećih propisa. Isto tako, potrebna je još veća saradnja s faktorima van Skupštine posle donošenja i izrade zakonskih propisa.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Reč ima Zagorka Pešić-Golubović, poslanik Socijalno-zdravstvenog veća.

Zagorka Pešić-Golubović *(Izborna jedinica Beograd-Zvezdara):*

Predložene teze za penzijski sistem predstavljaju jedan u nizu napora da se zakonski propisi usklade s novim ustavnim načelima i kretanjima u našem društveno-ekonomskom sistemu. Potreba da i u penzijskom sistemu dođu do izražaja osnovni principi naših društvenih odnosa zahteva da se stari penzijski sistem zameni novim, adekvatnijim. Imajući u vidu tu potrebu, naš zadatak je da pomognemo da se izgradi takav projekt koji će što adekvatnije uklopiti penzijski sistem u naše društveno-ekonomske principe i našu stvarnost, vodeći računa o specifičnostima koje nameće penzijsko osiguranje kao vid socijalne zaštite.

Takav pokušaj učinjen je u tezama za penzijski sistem i zato treba studiozno i odgovorno razmotriti kako osnovna načela na kojima se temelje, tako i pojedina rešenja, jer od toga zavisi trajnije rešenje sistema penzijskog osiguranja. Smatram da predlog, koji je pred nama, nosi u sebi pozitivnu tendenciju da iznalazi adekvatnija rešenja u skladu s novonastalim uslovima i da u tom mislu treba potpomoći ove napore i doprineti da se izgradi novi penzijski sistem. Takvi elementi, koji daju osnovu za adekvatnije rešenje penzijskog osiguranja, već su isticani u dosadašnjim diskusijama: težnja da se penzijski sistem dovede u sklad s našim društveno-ekonomskim sistemom, težnja da se

otklone teškoće i neskladi koje je stvarao stari penzijski sistem u pogledu neusklađenosti penzija i troškova života, neusklađenosti nivoa penzija starih i novih penzionera u pogledu adekvatnijeg rešavanja penzijskog osiguranja osiguranika koji rade na najtežim poslovima benificiranim stažom, povezivanja nivoa penzija s ulaganjima u prošireno osiguranje, napora da se reši problem odnosa kontingenta penzija i broja aktivnih osiguranika, i slično. O tome je bilo dosta govora i neću ponavljati.

Predlog, koji je pred nama, treba, po mom mišljenju, shvatiti kao jedan mogući projekt koji treba dograđivati i korigovati traženjem i drugih mogućih rešenja, koja bi potpomogla da se neke teškoće postojećih teza savladaju. Zato mislim da je naš zadatak da ukažemo i na probleme koji ovim predlogom nisu rešeni (a nelogično bi bilo da ih nema kada se uzme u obzir težina zadataka) i da na taj način pružimo svoj deo pomoći ogromnim naporima i radu koji je utrošen za pripremu postojećih teza.

Proučavajući pažljivo teze i dokumentaciju bila bih sklona da ovakav projekt shvatim više kao perspektivno i postepeno rešavanje osnovnih problema i teškoća starog penzijskog sistema, u skladu s postepenim promenama u životnim uslovima i postepenim, ali permanentnim pretvaranjem principa našeg socijalističkog sistema u realnost. Drugim rečima, zalažem se za to da se projekt zakona tako postavi da predstavlja postepeno uvođenje osnovnih načela, koja su ovde istaknuta, u sklad s realnim kretanjima našeg društvenog života, čime bi se otklonili i neki problemi koji bi se javili u slučaju da se novi zakon o penzijskom osiguranju primenjuje odmah u celini, onako kao je to predviđeno tezama. Mislim da bi se mnogo više postiglo kada bi se zakon usaglasio s realnim društveno-ekonomskim odnosima i uslovima života, jer se postojeći predlog teza oslanja pretežno na principe našeg sistema koji tek treba da budu realizovani.

U daljem izlaganju ukazaću na neke osnovne teškoće kako ih ja vidim, a koje, čini mi se, proizlaze iz nekih postavki koje ne odgovaraju današnjim uslovima života, već se mogu samo perspektivno realizovati.

U vezi s osnovnim načelom teza — da pravo na penziju i visina penzija treba da zavisi od trajanja i visine ulaganja u fond — postavlja se pitanje da li je taj princip u potpunosti primenjivan u sadašnjim uslovima?

Da bi dužina trajanja radnog odnosa i, u zavisnosti od toga, trajanje ulaganja u fond, bili realan kriterijum za određivanje visine penzije morali bi da postoje relativno jednaki uslovi rada, koji bi sve radne ljude stavljali u sličan položaj. Danas još ne postoje ni približno jednaki radni uslovi u različitim područjima naše zemlje i različitim radnim organizacijama. Taj objektivni faktor bi doveo u nepovoljan i neravnopravan položaj mnoge radne ljude, koji su već pogođeni time što rade u gorim uslovima i što im je, shodno tome, dohodak niži, a samim tim nepovoljniji i životni uslovi. S obzirom na veći napor i brže iscrpljivanje u nepovoljnim uslovima rada njihov je i radni i životni vek kraći. Radnik u takvim uslovima sigurno neće biti u mogućnosti da se po dužini ulaganja meri s onima koji rade u savremeno opremljenim preduzećima pod znatno povoljnijim uslovima. Pored toga, ako bi se ovaj princip bez ikakvih rezervi odmah primenjivao bila bi pogođena generacija koja u narednih pet godina treba da ispuni uslove za penziju, a koja je živela i radila pod mnogo težim uslovima i osetila mnogo više teškoće posleratnog perioda, u odnosu na generacije koje su zasnivale radni odnos u povoljnijim uslovima. Po dužini ulaganja i oni bi bili u neravnopravnom položaju, jer su se više i brže iscrpljivali. Mislim da i teze daju indiciju da je ovaj princip realniji za perspektivnu realizaciju kada se konstatuje da: »prosečna starost aktivnog osiguranika (35 godina muškarci, a 32 godine žene) pokazuje da pretežan broj osiguranika čine mlađi koji su svoj prosečni staž (12 g.) završili u posleratnom periodu i koji imaju perspektivu da veći deo svog radnog veka provedu u radnim i životnim uslovima znatno povoljnijim nego što su bili uslovi pod kojima su ga proveli radnici za koje je 1964. g. utvrđena normala koja i danas važi«.

Ne uzimajući u obzir da danas još uvek postoje osiguranici na koje se odnose normale iz 1964. g., a koji tek treba da ostvare uslove za penziju, novi zakon bi neopravdano takve radnike stavio u znatno nepovoljniji položaj. Mislim da bi izvesnim rezervama, koje bi se odnosile na određeni vremenski period, i ova generacija morala da bude benificirana.

Slično je i s uvođenjem visine ulaganja kao merila za određivanje penzije. Provođenje tog principa, bi, takođe, zahtevalo stvaranje takve materijalne osnove koja bi onemogućila stavljanje u neravnopravan položaj onih koji nisu svojom krivicom hendikepirani niskim ličnim dohocima.

Ponoviću samo veoma poznatu činjenicu o neravnomernosti nagrađivanja radnika pojedinih struka i zanimanja — relativno niski dohoci u tekstilnoj industriji, pa i u rudarstvu u odnosu, na primer, na ugostiteljske radnike, ili nesrazmerno nejednako nagrađivanje profesora univerziteta u odnosu na iste kategorije zanimanja u privredi, i slično. To su činjenice koje stvaraju teškoće doslednom sprovođenju i principa nagrađivanja prema radu, jer je očigledno da u tim slučajevima nije samo vrednovanje rada faktor koji odlučuje, nego i niz drugih objektivnih i subjektivnih merila. Posebno imam u vidu kategorije radnika s najnižim primanjima, gde često visina ličnih dohodaka ne zavisi isključivo od zalaganja i ni-

voa produktivnosti rada, nego i produktivnost rada i lični udeo zavise od uslova i nivoa mehanizacije, ekonomskog bogatstva komune i niza drugih faktora.

Postojanje ovakvih nerešenih problema nameće pitanje da li visina ulaganja može biti odlučujuće merilo. Čini mi se da i to govori o potrebi perspektivnog i postupnog prelaženja na novi sistem da bi on, uistinu, odgovarao uslovima i kretanjima realnog života.

Dalje, očigledno je da je poremećena ravnoteža između kontingenta penzija i broja aktivnih osiguranika i da iz toga rezultira pritisak na nacionalni dohodak. Ali da li se problem može rešavati samo smanjenjem kontingenta penzija?

Smatram da se efikasno može delovati na smanjenje kontingenta penzija poštovanjem mera u postupcima za dokazivanje staža, o čemu se govori u tezama. Kada bi se izvršila revizija postojećeg kontingenta penzija sigurno bi se ustanovilo da je znatan broj nepravilno dodeljenih penzija, jer je postupak za dokazivanje staža bio dosta liberalan.

Ali, čini mi se da u ovom pogledu težište mora biti na efikasnijem rešavanju aktivnog problema zapošljavanja nove radne snage, koja se i bolje osposobljava i sve masovnije pristiže. Prema demografskim predviđanjima u sledećim godinama (do 1970. g.) biće jak pritisak radnog kontingenta, čiji će godišnji priraštaj iznositi oko 180.000. Ako se uzme u obzir kapacitet zapošljavanja onda je to sigurno problem koji zahteva hitnu i efikasnu intervenciju. Očigledno je da težište mora biti na rešavanju tog problema, i da, polazeći od toga, treba rešavati i problem kontingenta penzija, a ne obratno.

Činjenica da se u narednim godinama (naročito posle 1970. g.) očekuje porast sredovečnog stanovništva govori o tome da je nužno rešavati problem mogućeg debalansa između aktivnog i izdržavanog stanovništva, te da u tom smislu moramo ići na produžavanje radnog veka. Ali te mere zahtevaju ozbiljne pripreme i mogu se efikasno sprovoditi samo dugoročnim planiranjem.

Mi tek eksperimentalno uvodimo sedmočasovni radni dan, i to je fakat o kome treba voditi računa. Prelaz na 42 časovnu radnu nedelju može povoljno da deluje na produžavanje radne sposobnosti, te bi za generacije, koje budu radile pod takvim uslovima, produženje radnog veka bilo mnogo realnije.

Danas se suočavamo s pojavom da zavodi za zapošljavanje radnika registruju jedan ne mali broj radnika i visokih stručnjaka koji ne mogu da nađu zapošljenje. Taj problem postaje sve ozbiljniji s obzirom na tendencije modernizacije naše privrede i na postojeće kapacitete i mogućnosti otvaranja novih radnih mesta, koja će, prema proračunima, zaostajati iza priliva radne snage. Prema tome, mislim da težište ovog problema treba da bude u oblasti usklađivanja, čime bi se uspostavljao realniji odnos između penzionisanih i aktivnih osiguranika.

U vezi s tim je i problem koji se ističe u obrazloženju teza — da li će zadržavanje starijih radnika u radnom odnosu znatnije uticati na smanjivanje mogućeg obima zapošljavanja mlađih kadrova? Kao odgovor na to pitanje navode se podaci koji pokazuju da u strukturi radne snage učestvuju muškarci koji sa 55 i više godina nastavljaju da rade samo u 5,5% slučajeva (žene sa 50 i više u 6,7%), te da to ne bi moglo samo po sebi zbog promena u penzijskim normalama znatnije uticati na prosečnu starosnu strukturu i na obim zapošljavanja mlađih kadrova (strana 68). Razume se ako se ovaj podatak izolovano posmatra, procenat od 5,5 nije veliki i u strukturi radne snage ne predstavlja znatnije opterećenje. Ali, ako se uzme u obzir velika tendencija priliva nove radne snage u narednim godinama u okviru ograničenih mogućnosti zapošljavanja, onda ovaj kontingent zaposlenih preko 55 godina može da bude i ekonomski i društveni balast. A problem je moguće posmatrati i rešavati samo u toj relaciji, a ne uzet samo za sebe.

Ono što se navodi dalje (na istoj str.), — da su osiguranici koji odlaze u penziju i dosad imali u velikom broju staž i starosnu granicu koja premašuje predviđene normale — može da posluži kao dokaz, jer ne uzima u obzir promenjene uslove i u poslednje 2 godine, a naročito kretanje u sledećim godinama u pogledu proporcija pritiska radnog kontingenta i mogućnosti zapošljavanja.

Normalno opadanje radne sposobnosti u starijim godinama, naročito u oblasti industrijskog rada i u mnogim drugim, na primer, prosvetnim delatnostima, može da se, uz povećano aktiviranje starijih lica, pojavi kao ekonomski problem radnih organizacija i zajednice. Utoliko pre što će ovakav sistem usloviti da najveći broj osiguranika ostaje u radnom odnosu do ispunjenja punog staža, naročito u kategorijama najnižih primanja (tabele pokazuju da je najveći procent starijih lica koja ostaju u radnom odnosu iz kategorija najnižih kvalifikacija, a to su i lica s najnižim ličnim dohocima).

U vezi sa tim bilo bi vredno izvršiti ispitivanje u kojoj meri su stariji radnici dosad predstavljali ekonomski problem za radne organizacije i u kom broju slučajeva su tretirani više kao socijalni problem, nego što su predstavljali ekonomski činilac.

Mislim da se nedovoljno kritički ističe da po predloženom sistemu osiguranici mogu »po svom slobodnom opredeljenju« da biraju da li će odlaziti u penziju sa 35 ili 40 godina. Citiram (Informacija sa zajedničke sednice Odbora za penzijska pitanja i Odbora za problem boraca i ratnih vojnih invalida): »Naročito je dobro to

što će osiguranici imati mogućnosti da odlaze u penziju po svojoj slobodnoj oceni i pre određenih godina starosti. Razume se da takvo prevremeno odlaženje u penziju treba da ima reperkusija i na visinu penzije . . .« (str. 5). Ako imamo u vidu ono što je rečeno u tezama (str. 57): »Nova linearna proporcija penzija za 40 i 35 godina staža predstavlja izvesno smanjenje u odnosu na prosečni nivo sadašnjih penzijskih primanja za isti staž. Izvesno povećanje predstavlja nova proporcija samo za visokokvalifikovane kadrove, s obzirom na dejstvo sadašnje degresivne skale procenta«, i ako dalje uzmemo u obzir da postoji srednji lični dohodak u iznosu od 11.450. — dinara, onda je očigledno da za takve kategorije radnika odlazak u penziju sa 35 ili 40 godina nije pravo, već obaveza da rade što je moguće duže da bi povećali svoja penzijska primanja. Struktura dosadašnjeg učešća starosnih grupa s preko 55 godina u radnom kontigentu, s obzirom na nivo kvalifikacija, pokazuje da je nizak nivo ličnih dohodaka bio osnovna stimulacija za produženje radnog staža. (Podaci iz tabele 23 pokazuju da je od radnika u tim starosnim godinama najviše zastupljena nekvalifikovana radna snaga, a od službenika oni sa nižom spremom). Mislim da će po novom sistemu radnici u kategorijama s najnižim ličnim dohocima (koji su stavljeni u nepovoljniji položaj zbog linearnog određivanja osnovica i zbog smanjenja od 4—5% za svaku godinu ispod punog staža) biti prinuđeni da nastavljaju radni odnos, i da se u takvim uslovima teško može govoriti o njihovom pravu odlučivanja i slobodnog opredeljivanja.

Sve ovo, čini mi se, ukazuje na to da bi trebalo pronaći adekvatnije instrumente stimuliranja za produžavanje radnog veka.

Tesno povezano s gornjim je i pitanje, koje je već u dosadašnjoj diskusiji isticano, da li se pojedinim merama, koje predviđaju teze, ne ruši princip solidarnosti. Samo isticanje ekonomskog momenta kao odlučujućeg i naglašavanje da treba »učiniti napor kako bi sva rešenja u sistemu potencirala ekonomski karakter institucije osiguranja, a odstranila prenaglašavanje elemenata socijalne zaštite« (citirano iz članka Riste Džunova, Borba, 23. II 1964. g.), opravdava sledeće mere koje su predviđene, kao ukidanje degresivnih skala i plafoniranje penzijskih primanja. Međutim, ja mislim da je time ugrožen princip solidarnosti i da će izvesnim merama novog sistema, ako se ne učine izmene, biti pogođeni radnici s najnižim primanjima.

Težnja da se za osnov i penzijskih primanja uzme nagrađivanje prema radu je u osnovi pozitivna tendencija. Ali mora se uzeti u obzir da princip nagrađivanja prema radu još nije u nas postao realnost u mnogim oblastima privređivanja i u mnogim radnim organizacijama (iz objektivnih i subjektivnih razloga) i da materijalne mogućnosti naše zajednice nisu takve da bi mogla da garantuje takav minimum ličnih dohodaka koji bi mogao zadovoljiti elementarne potrebe čoveka u uslovima povećanih životnih troškova. Uzimajući to u obzir, mislim da penzijsko osiguranje mora još uvek da nosi pretežno karakter socijalne zaštite, a pitanje je u kojoj se meri može uopšte dokazati ekonomičnost, a da ne izgubi svoj karakter.

Jasno je da se ni ovaj problem ne može rešavati van konteksta nivoa našeg društveno-ekonomskog bogatstva. Ali, da li sistem degresivnih skala i plafoniranja penzijskih razreda predstavlja suštinsku protivrečnost našim društvenim uslovima, kao što je u diskusiji isticano, ako se uzme u obzir realna situacija? Mislim da je u tezama najmanje razrađeno pitanje izvesne zaštite tih kategorija lica s najnižim primanjima, i ono što je rečeno (na str. 30 i na str. 58 obrazloženo) o obezbeđenju minimuma penzijskog primanja vrlo je nejasno i krajnje neprecizno.

I, najzad, sledeće načelno pitanje koje se nameće posle pažljivog proučavanja teza — koji su razlozi uslovili da se žena stavi u znatno nepovoljniji položaj novim sistemom nego što je bio slučaj u starom. Kao otežavanje njenog položaja vidim sledeće uslove:

1. Produženje staža od 5 godina za žene znači mnogo više nego za muškarce, s obzirom na teret porodičnih obaveza i na dužnosti koje proističu iz materinstva. Da se žene mnogo brže iscrpljuju potvrđuje i činjenica da u dosadašnjoj strukturi aktivnih osiguranika žene sa stažom od 31—36 godina učestvuju u znatno manjem procentu nego muškarci sa stažom preko 35 godina; 2. Kao što je već isticano, prekid radnog staža zbog materinstva nije povoljno rešen, jer zanemaruje realne proporcije o godinama stupanja u radni odnos i godinama stupanja u brak; i 3. Po novom sistemu ženama pripada manji procent primanja, kako za minimalni staž od 20 godina, u odnosu na dosadašnji sistem, tako i za nepotpuni staž od 30 godina (muškarci sa 35 godina staža primali bi 87,5% od osnovice osiguranja dok bi žene sa 30 godina staža primale samo 83,33%, što u odnosu na dosadašnji sistem predstavlja znatno smanjenje).

S obzirom na one situacije u kojima je žena prinuđena da radi zbog niskih primanja muža, ili još u težim slučajevima kada sama izdržava porodicu, a s obzirom na to da zbog porodičnih obaveza i prevremene iscrpenosti u velikom broju odlaze u penziju sa skraćenim stažom, ova mera će predstavljati znatno otežavanje i onako teškog položaja žene-radnice. Iz dokumentacije se vidi da nije mali procent žena koja su odlazile u penziju s 15 godina staža (5,91 u odnosu na 0,55 za muškarce — u 1962. g.), dok je s 36 g. odlazilo samo 1,57% (u

odnosu na 16,90 za muškarce), a s 41 godinu 0,13% (prema 5,28% za muškarce).

Mislim da ovi podaci jasno govore da se mora mnogo pažljivije razmotriti pitanje žena osiguranika, utoliko pre što u kategoriji lica s najnižim primanjima najveći procent otpada na žene, s obzirom na kvalifikacionu strukturu ženske radne snage.

Htela bih samo da napomenem još nekoliko pitanja, koja, čini mi se, traže dalje proučavanje i razradu:

Prvo. Mislim da je u tezama previše potenciran demografski momenat — visoki procent srednjeg trajanja života 55-godišnjaka — kao jedan od važnih razloga zbog koga bi trebalo vršiti izmene u starom sistemu. Kao što je poznato, srednje trajanje života za starija lica je relativno stabilno i vrlo sporo promenljivo, te se u tom pogledu uslovi u odnosu na 1964. g. nisu bitno izmenili. Sem toga, to su samo hipotetičke procene životnih šansi, koje se ne mogu uzimati kao realni pokazatelj za izgrađivanje jednog sistema.

Drugo. U diskusiji je već istaknuta rezerva u pogledu odredbe da doprinos za beneficirani staž plaćaju radne organizacije. Htela bih samo da ukažem na moguće reperkusije: radna organizacija, koja bi bila pogođena tom merom, morala bi da se snalazi u rešavanju problema dodatnih sredstava, a kako se radi o najtežim poslovima i teškim uslovima, tu se ne može ni brzo ni lako podizati produktivnost rada, te nije teško predvideti da bi povećanje cena proizvoda bio jedan od kanala. Dalje, potreba da se dođe do dodatnih sredstava zahtevala bi znatno pojačanje radnog intenziteta, te bi na taj način smanjenje penzijskog staža bilo potrto pojačanjem dnevnog napora i većim iscrpljivanjem u jedinici vremena.

Treće. Postavlja se pitanje da li sve službe u JNA treba da budu benificirane. Ako se uzme u obzir da su službenici JNA inače u boljem položaju u sistemu nagrađivanja (u dokumentaciji se navodi da je preko 93% vojnih penzionera razvrstano od Ia do V razreda), onda mislim da i ovo treba pažljivije preispitati. Čini mi se da bi iz tih rezervi trebalo rešavati finansijski problem osiguranja.

I četvrto. Trebalo bi izvršiti temeljniju analizu odnosa kontingenta starosnih penzija i kontingenta penzija invalida rada. Mislim da bi tačno utvrđivanje tog odnosa moglo da posluži kao indikacija za korigovanje i utvrđivanje izvesnih postavki novog sistema.

Cilj moga izlaganja bio je da ukaže na probleme, koji, po mom mišljenju, zahtevaju dalju studioznu razradu, da bi se međusobno uskladili i adekvatnije formulisali izvesni principi izneti u pomenutim tezama.

Takođe, mislim da bi zakonski projekt, koji će se izraditi, morao da bude predmet široke diskusije u narodu, koja ne bi trebalo da se svede samo na informisanje i opravdavanje preduzetih mera, nego i da sugestijama i predlozima pomogne u rešavanju ovog krupnog i ozbiljnog zadatka. Isto tako mislim da bi skupštinski organi, koji u uslovima razvitka demokratizma u nas moraju negovati sve više javnost svoga rada, morali otvorenije i neposrednije da omoguće iznošenje različitih mišljenja i na taj način obezbede da većina radnog naroda prihvati novo zakonsko rešenje. Metod objašnjavanja bez metoda slobodne razmene mišljenja ne bi dao odgovarajuće rezultate. Stoga, skupštinska tela, institucije, kao i naša društvena zajednica u celini, a prvenstveno radne organizacije, treba aktivno da učestvuju u pripremanju i donošenju odluka koje su važne za život društva i pojedinaca.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Ima reč Ivica Momčinović, poslanik Saveznog veća.

Ivica Momčinović *(SR Bosna i Hercegovina):*

Postojeći zakoni o penzijskom i invalidskom osiguranju, iako su riješili niz krupnih problema iz oblasti penzijskog osiguranja, ispoljili su u praksi šestogodišnje primjene razne slabosti i pokazali mnoge nedostatke čijem se otklanjanju moralo pristupiti naročito zbog usaglašavanja sadašnjeg penzijskog sistema s društveno-ekonomskim kretanjima i procesom našeg opšteg razvitka.

Zbog toga je ova oblast već duže vrijemena predmet najdržljivijeg proučavanja i ispitivanja nadležnih organa i svih zainteresovanih faktora, a, isto tako, i predmet najživljeg interesovanja javnosti što je sasvim razumljivo ako se ima u vidu da predstojeća zakonska rješenja svoga statusa očekuje preko 730.000 sadašnjih penzionera kao i svi aktivni osiguranici koji žele da znaju pod kojim će se uslovima regulisati pitanje njihovog budućeg penzionisanja.

Uzimajući riječ u diskusiji o tezama, koje su rezultat strpljivog i dužeg izučavanja, želio bih da u najkraćim crtama ukažem na izvjesne novine sadržane u postavkama teza i prednosti određenih rješenja u odnosu na sadašnji penzijski sistem.

Osnovna slabost sadašnjeg sistema ogleda se u nedostatku zakonom ustanovljenog mehanizma koji bi ostvarene penzije povremeno regulisao u skladu s porastom troškova života, produktivnošću rada i ličnim dohocima aktivnih osiguranika uslijed čega su ranije određene penzije ubrzo i sve više zaostajale iza penzija docnije ustanovljenih. Na taj način je dolazilo do većih disproporcija između osiguranika koji su prevedeni u penziju s istog radnog mjesta i s jednakim godinama staža, zavisno jedino od perioda u kojem su penzionisani.

Ovakva situacija je zahtijevala povremene intervencije i mjere u pravcu bar djelimičnog poboljšanja materijalnog položaja penzionera.

Da bi se održavala realna vrijednost ustanovljenih penzija predviđa se u tezama sprovođenje valorizacije penzija u skladu s porastom troškova života i to kao zakonska obaveza za fondove socijalnog osiguranja u slučaju kad troškovi premaše određeni procent poskupljenja.

Značajno je pomenuti da se pri prevođenju zatečenih penzija, koje bi se vršilo valorizacijom na određeni način, ne može desiti da neko bude oštećen, pošto bi se u takvim izuzetnim slučajevima i dalje isplaćivala primanja u ranijem iznosu, ukoliko bi valorizovana penzija bila manja i to sve dok prevedena penzija budućim povećanjem, na bazi valorizacije, ne premaši iznos tih primanja.

Prije prevođenja zatečenih penzija na nove osnovice izvršile bi se neke korekture razvrstavanja u osiguraničke razrede.

Očigledno je da će se na ovaj način u znatnoj mjeri otkloniti nedostaci i ispraviti slabosti postojećeg sistema i da će većina penzionera opravdano naći povoljnija rješenja za svoj materijalni položaj, ali se mora shvatiti da će se predviđeno prilagođavanje troškovima života u početku kretati nešto uže i umjerenije, upravo u okvirima naših ekonomskih mogućnosti.

U zamjenu za penzijske osnove, koje predstavljaju određene procente ličnih dohodaka ostvarenih u posljednjoj godini i procente koji su veći za niža a manji za veća primanja, nove postavke predviđaju uvođenje jedinstvenih osnovica osiguranja koje čine oko 85% od ličnog dohotka ostvarenog u protekloj godini. Prema osnovici osiguranik plaća doprinos u penzijski fond i što je veća produktivnost rada veći je i lični dohodak, veća je i vrijednost osnovica, pa, prema tome, i doprinos koji plaća osiguranik, ali mu je zato veća i penzija kad je ostvari, s tim što je ovisna još od dužine ulaganja, odnosno radnog staža.

Teze, međutim, predviđaju valorizaciju i penzijskih osnovica usklađivanjem skale osnovice s kretanjem nominalnih ličnih dohodaka, što znači da bi se za obračun penzijske osnovice svaka od osnovica, po kojoj je osiguranik bio osiguran u razdoblju od posljednjih pet godina, uzimala u onoj dinarskoj vrijednosti koju ta osnovica ima u skali važećoj u času ostvarivanja prava na penziju, bez obzira koliki su bili iznosi iz tih osnovica po ranijim skalama koje su važile u toku petogodišnjeg perioda.

Najveći broj primjedaba se do sada čuo na uvođenje produženog radnog staža u trajanju od 40 godina za muškarce, odnosno 35 godina za žene koji se predlaže kao uslov za regulisanje starosne penzije u visini pune penzijske osnovice, odnosno u visini 85% od prosjeka ličnih dohodaka ostvarenih u posljednjih pet godina pred penzionisanje.

Sasvim je razumljiva intencija teza u pravcu stimulisanja osiguranika za duže ostajanje u radnom odnosu, s obzirom na situaciju porasta broja starosnih penzionera koji se posljednjih nekoliko godina više nego udvostručio.

Ona nalazi svoje opravdanje i u činjenici da je produžen životni vijek penzionera i naših građana uopšte, kao i u okolnosti da je posljednjih godina sve manji broj osiguranika koji ostvaruju starosnu penziju s nepunim stažom, a sve veći procent onih koji u penziju odlaze s 36 do 40 i više godina ostvarenog staža.

Posebno se ukazuje na nužnost da se uspori porast broja starosnih penzija, koji se u posljednje vrijeme podigao do rizičnog stepena i sve se brže kreće od porasta broja aktivnih osiguranika, iz čega proizlazi sve teži položaj fondova penzijskog osiguranja, kao logična posljedica, koji zbog pojačanog opterećenja nisu u stanju da podmire tekuće i očekivane obaveze. Ovakva tendencija uslovljavala bi znatnije povećanje opterećenja ličnih dohodaka za fondove penzijskog osiguranja. To bi nas, u krajnjoj liniji, dovelo u situaciju da sve veći broj penzija rješavamo prelivanjem sredstava iz investicionih i drugih fondova u fondove za penzije, što bi se u svakom slučaju negativno odražavalo na naš dalji privredni razvitak.

Iz odgovarajuće tablice priložene tezama vidi se da se u većini evropskih zemalja starosna penzija ostvaruje s navršenih 60 godina života, a u mnogim (Austrija, Belgija, Engleska, Poljska, Švajcarska i Njemačka) s navršenih 65 godina života, a minimalni staž za starosnu penziju je od 15 do 20 godina, u pojedinim (Bugarska, Poljska, SSSR, itd.) 25 godina, dok su naši predlozi 20, odnosno alternativno 15. godina staža.

Međutim, sigurno je da će i pored proširenog broja radnih mjesta za koja se predviđa benificirani radni staž, još uvijek ostati radnih mjesta i poslova na kojima ljudi neće moći izdržati svih 40 godina rada.

Teze zbog toga i predviđaju mogućnost odlaska u penziju i prije navršenih 40 godina rada, u izvjesnim slučajevima i sa 15 godina. Ukoliko se ispuni 35 godina staža i 55 godina života, odnosno 30 i 50 godina za žene ostvarena penzija bila bi u visini sadašnje, a u nekim višim kategorijama bila bi čak i nešto povoljnija.

Pri tome treba imati u vidu i odredbe budućeg zakona o invalidskom osiguranju koji će prijevremeni odlazak u penziju zbog utvrđene nesposobnosti, isto tako, regulisati uz najpovoljnija moguća rješenja.

Najznačajnija novina za učesnike NOB-a je pogodnost koju teze predviđaju za nosioca Partizanske spomenice 1941, s tim što bi njihova penzija iznosila 100% od prosječnog ličnog dohotka ostvarenog u posljednjoj godini prije

penzionisanja. To je veliko priznanje koje društvo i na ovaj način iskazuje ovoj kategoriji boraca za njihove zasluge i napore u ratnom i poslijeratnom periodu.

Teze predviđaju i za ostale učesnike NOB-a od 1941. godine penziju u 100% iznosu penzijske osnovice (oko 85% od ličnog dohotka) i u slučaju kad su penziju ostvarili sa svega 15 godina staža, a pošto se i svima ostalima, koji su u borbu stupili prije 9. septembra 1943. godine, priznaje za navršenih 15 godina staža 5% od penzijske osnovice stiču i oni mogućnost da sa svega 20 godina staža, uz predviđeno povećanje od 60 procenata, dostignu puni iznos svoje penzijske osnovice. Jedini uslov koji se, pri tome, još postavlja je navršenih 55 godina života, ali se ostavlja diskrecionoj ocjeni republičkih komisija da u opravdanim slučajevima mogu odstupiti i od ovog uslova.

Cjelokupna prava iz oblasti penzijskog osiguranja uslovljena su, kao što smo vidjeli, prethodno ostvarenim i utvrđenim radnim stažom, a u slučaju učešća u narodnooslobodilačkoj borbi priznatim učešćem u dvostrukom trajanju.

Pitanje dokazivanja i utvrđivanja staža je, dakle, veoma osjetljiv i odgovoran posao koji od nadležnih organa uprave i organizacija Saveza boraca zahtjeva najbrižljiviji odnos u rješavanju. Prenoseći ove poslove u nadležnost određenih komisija opštinskih skupština, tendencija je bila da se dokazni postupak učini što neposrednijim predavanjem u ruke organa koji će moći da donese najpravilnija rješenja, s obzirom da najbolje poznaju ljude, prilike i specifičnosti svakog pojedinog kraja kao i forme aktivnosti i djelovanje pojedinaca u korist narodnooslobodilačkog pokreta.

Provjeravajući praksu zastupljenu u radu većine komisija ne bi se moglo reći da su se svud očekivanja i ispunila, a u pojedinim slučajevima svjesno su počinjene grube greške koje bez ikakve potrebe i društvenog opravdanja opterećuju naše i inače opterećene fondove socijalnog osiguranja.

Sastavu komisija nije se poklanjala dovoljna pažnja, niti su u njima uvijek bili zastupljeni ljudi koji imaju odgovarajuće stručne, političke i moralne kvalitete.

Premda greške počinjene u ovom pogledu ostavljaju određene političke posljedice i angažuju znatna društvena sredstva i društveno neopravdana davanja, ipak bi se moglo primjetiti da je ovo pitanje dugo zanemarivano kako sa strane nadležnih organa uprave, tako isto i političkih organizacija. Dok se pred komisijama za radni i posebni staž pojavljuju kao svjedoci borci, ukoliko se radi o dokazivanju boračkog staža, dakle, ljudi s određenim moralnim kvalifikacijama i društvenim odgovornostima, dotle se za ostale osiguranike pojavljuju vrlo često svjedoci koji osim krivične ne osjećaju nikakvu drugu odgovornost, a ta odgovornost je gotovo potpuno zatajila. Rijetki su izuzeci da je neko zbog lažnog svedočenja pozivan na odgovornost i još rijeđi da je kažnjen u duhu pozitivnih zakonskih propisa.

Mišljenja sam da se ne bi smjeli i dalje dozvoljavati izvjesni liberalni stavovi u odnosu na ovakve negativne pojave, još uvijek zastupljene u postupku pojedinih nesavjesnih svjedoka i tolerisani od nadležih komisija.

Nužno bi bilo preduzeti potrebne mjere za odlučnije suzbijanje pomenutih nepravilnosti s istovremenim preduzimanjem i nešto širih revizija svih neosnovanih rješenja i upućivanjem nadležnim zavodima za socijalno osiguranje da od krivaca sudskim putem zahtjevaju oštećenja svojih fondova.

Imajući sve ovo u vidu, teze sasvim opravdano ograničavaju dokazivanja staža na rok od tri godine. Mislim da se ne bi pogriješilo ako bi se taj rok sveo i na mnogo kraće vrijeme.

Osnovne koncepcije teza o penzijskom osiguranju i ovih nekoliko napomena, ukazuju na potrebu dalje razrade i svestranije diskusije u radnim kolektivima i društveno-političkim organizacijama, kako bismo postigli što bolja rješenja.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Ima reč Đorđe Matić, poslanik Socijalno-zdravstvenog veća.

Đorđe Matić *(Izborna jedinica Trstenik):*

U svojoj diskusiji, drugarice i drugovi poslanici, želim da kažem nekoliko reči o tezama koje se odnose i koje predviđaju prava na penziju učesnicima narodnooslobodilačke borbe.

Srez Kraljevo, u kome se nalazi moja izborna jedinica, ima 750.000 stanovnika, od kojih je 55.000 aktivnih učesnika narodnooslobodilačkog rat. Deo teza koji se odnosi na učesnike narodnooslobodilačkog rata nije pobudio veoma živo interesovanje samo boraca, nego i ostalih stanovnika, a posebno neposrednih proizvođača u radnim organizacijama našeg sreza.

U do sada dosta živoj diskusiji, koja je otpočela a čija veća živost tek predstoji, veoma je povoljno primljen stav u tezama da se nosioci Partizanske spomenice 1941 izdvoje u pravima u odnosu na ostale borce iz 1941. godine. Do sada se ta razlika ispoljavala samo u pravu nosilaca Partizanske spomenice 1941 da uživaju povlasticu za određen broj putovanja u toku godine i novčanoj naknadi za godišnji odmor, dok su ostala prava bila ista.

Iz dosadašnje diskusije u našem srezu želim da iznesem neka pitanja, a na kraju izlaganja i dva konkretna predloga koja, po mom mišljenju, zaslužuju posebnu pažnju. Znam, iz naše dosadašnje zakonodavne prakse da nijedan zakon nije mogao, pa prema tome, neće moći ni budući prednacrt ovog zakona, da obuhvati i san-

kcioniše sve naše predloge, nego će morati, kakav je slučaj i s pojedinim dosada donošenim zakonima, i njegovu primenu da prati potreban broj uredbi i drugih pozitivnih propisa koji će omogućiti puno i pravilno sprovođenje njegovih načela.

Prvo pitanje, koje je u diskusiji dobilo posebno mesto, bilo je — kako izvršiti i šta uzeti kao osnov za ispravku i usklađivanje ranije penzionisanih nosilaca Partizanske spomenice 1941, čije su penzije osetno manje, sa nosiocima Spomenice koji su otišli u penziju pre nepunih godinu dana. Uzimam za primer stanje u našem srezu u kome je ne računajući nosioce Spomenice koji su u armiji, od ukupno 263 nosilaca Partizanske spomenice 131 ili 50% u penziji, a većina od njih penzionisana pre 1956. godine. Visina njihovih penzija je mala i oni ne mogu izdržati povećanje troškova života koji su se iz godine u godinu povećavali u daleko većem procentu u odnosu na povećanje njihovih penzija. Ova pojava je u našem srezu počela da dobija politički karakter. Verujem da je slična situacija i u ostalim srezovima i smatram da zaslužuje odgovarajuću pažnju.

Naše dosadašnje diskusije u organizacijama Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata su pokazale da bi najbolje rešenje za usklađivanje ranije penzionisanih nosilaca Partizanske spomenice 1941 s onima koji su penzionisani pre nepunih godina dana bilo kao za penzionisane oficire naše Armije. Kao što znamo, tezama je predviđeno da osnov za ispravku penzije bude čin, a visina penzije treba da se odredi i uskladi s penzionisanim oficirima naše Armije u ovoj 1964. godini.

Dalje, dosadašnje diskusije su pokazale da se u ispravci i u izravnanju penzija nosilaca »Partizanske spomenice 1941« treba osloniti na njihove položaje i funkcije koje su obavljali pre odlaska u penziju, a za one drugarice i drugove koji pre odlaska u penziju nisu bili na odgovarajućim položajima i funkcijama izgraditi jedan odgovarajući kriterijum koji bi dobio karakter minimalnih penzija. Najniža granica sadašnjih penzija nosilaca Partizanske spomenice 1941, prema sada važećem VI razredu zagarantovanog minimuma, kreće se od 20 do 26 hiljada dinara mesečno. Naše je mišljenje da taj minimum, ako želimo da bar u izvesnoj meri omogućimo uspešnije rešavanje materijalnih potreba, ne bi trebalo da bude manji od 35.000 dinara mesečno i naš je predlog da minimalna penzija za ovu kategoriju boraca narodnooslobodilačkog rata bude na ovom nivou.

Za nosioce Partizanske spomenice 1941, sem jedne primedbe koju ističem kao svoj predlog, smatram da su teze našle odgovarajuće rešenje i mišljenja sam da ih možemo prihvatiti. Predlažem da se za nosioce Partizanske spomenice 1941 u budućem prednacrtu zakona predvidi davanje otpremnine u tromesečnom iznosu redovnih primanja pre odlaska u penziju. Smatram da je ovaj moj predlog opravdan kako sa političkog, tako i sa ekonomskog aspekta. Razmišljao sam o opravdanosti ovog predloga, odnosno da li su naše ekonomske mogućnosti takve da će moći da podnesu ovaj vid novčanog opterećenja. Međutim, ako pođemo od činjenice da se od oko 26 hiljada nosilaca Partizanske spomenice 1941 blizu 50% već nalazi u penziji, da će jedan broj otići u penziju i dobiti otpremninu u armiji ili po drugom osnovu, smatram da preostali broj neće opteretiti samo fondove socijalnog osiguranja, nego i ostale fondove naše zajednice i da će naši postojeći fondovi moći bez osetnih posledica po zajednicu da izdrže ove novčane izdatke.

I na kraju, osnovni motiv da istupim s ovim predlogom, pored ostalog, bila je kako materijalna potreba nosilaca Spomenice, tako i njihova obaveza prema svojim porodicama, uloga i uticaj koji oni imaju u sredini u kojoj će živeti kada odu u penziju.

Za ostale učesnike narodnooslobodilačkog rata od 1941. do 9. septembra 1943. godine, dosadašnje diskusije u mom izbornom srezu pokazuju da su teze našle odgovarajuće rešenje i da nekoj izmeni predviđenih principa nema razloga. Postoji, u svakom slučaju, zadatak da se pristupi sagledavanju stanja i ovih kategorija boraca kako je sagledan i obrađen problem nosilaca Partizanske spomenice 1941. Iz dosadašnje prakse znamo da budući sistem, o čijim tezama danas diskutujemo, neće biti prepreka da se sagledaju problemi uspešnog rešavanja i potrebnih dopuna u budućem zakonu.

Želim na kraju da dam još jedan predlog, odnosno sugestiju da se paralelno s izradom prednacrta zakona pristupi izradi i potrebnih dopunskih propisa, jer, kao što znamo iz naše dosadašnje zakonodavne prakse, većina zakona ne može da obuhvati sva prava naših članova zajednice zbog čega se njihova načela ostvaruju potrebnim uredbama i ostalim pratećim propisima.

Ukoliko bi se ovaj posao obavio do dana stupanja na snagu novog zakona, neće biti smetnje i zastoja u ostvarivanju prava naših radnih ljudi koja će im budući zakon obezbediti na principu naših socijalističkih odnosa.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Dajem odmor od 15 minuta.

(Posle odmora)

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Reč ima Jožef Vencel, poslanik Socijalno-zdravstvenog veća.

Jožef Vencel *(Izborna jedinica Zrenjanin):*

Drugarice i drugovi poslanici, osim Ustava malo je bilo zbivanja u našem društvenom razvoju koja bi u tolikoj meri zainteresovala našu

javnost kao što su teze o novom penzijskom sistemu. Nema radne organizacije niti porodice gde se o novom penzijskom sistemu ne govori, što samo ukazuje na veliku odgovornost koju snosimo u rešavanju ovako ozbiljnog, ali i vrlo delikatnog problema. Činjenica da su građani u početku diskusije oko teza za novi penzijski sistem bili upoznati samo s nekim fragmentima problematike, dovela je do toga da se cela polemika vodi samo oko nekih predloga u tezama, a da se one ne sagledaju u celini. Drugim rečima, nije sagledano koliko će novi penzijski sistem poboljšati standard penzionera i u kojoj meri će regulisati antagonizam s kojim se sada naši penzioneri svaki dan sukobljavaju.

Osnovna tendencija novog penzijskog sistema jeste da bude pravičan, to jest da daje adekvatno ulaganju pojedinca, što zavisi od visine uloženog novca i od dužine ulaganja. Predviđeni instrumenti omogućuju da se penzioneri istih kategorija izravnaju materijalno ukoliko su jedni ranije penzionisani pod nepovoljnim uslovima. Neophodno je da se već jednom i ovaj problem u celini reši. Ako se novi penzijski sistem ovako osvetli onda je jasno da se materijalni položaj svakog penzionera bitno poboljšava. Siguran sam da će ovakve postavke svaki naš građanin podržavati.

Međutim, ako se suočimo s konkretnom realizacijom postavljenih teza moramo uočiti sve probleme oko realizacije novog sistema. Sukobljavamo se s problemima koji su vrlo složeni, mada sigurno nisu nerešivi (jer inače ne bi bili postavljeni sada, već kasnije). Jedan od najkrupnijih problema je, nema sumnje, problem izvora potrebnih materijalnih sredstava. Poznato je da postojeća sredstva zavoda za socijalno osiguranje nisu dovoljna da podmire ovako povećane stavke po sadašnjoj stopi doprinosa. To znači da treba ići ili na povećanje doprinosa, jer se iz drugih fondova sredstva ne mogu crpeti pošto su i oni prilično opterećeni, ili treba uvesti neke promene u način sticanja prava na penziju. Verovatno je i povećanje radnog staža sa trideset pet godina na četrdeset za muškarce i sa trideset na trideset pet za žene delimično uslovljeno ovim momentom. Jer argument da je životni vek prosečnog jugoslovena produžen stoji na staklenim nogama. Produžen životni vek još ne znači da je, samim tim, i radni vek produžen, i treba svakako dobro promisliti neće li možda produženi radni vek smanjiti životni vek.

Na osnovu podataka Zavoda za socijalno osiguranje moje izborne jedinice, broj radnika koji su u toku 1963. godine zbog bolesti otišli u invalidsku penziju izražen u procentima po godinama starosti ukazuje na to da je broj invalida od 45. do 55. godine starosti za sto posto veći od broja invalida od 35. do 45. godine. To nam ukazuje na to da radnici starijih godišta mnogo češće poboljevaju, nego što se to možda i pretpostavlja.

Činjenica da se sada smatra da produženi radni staž nikako nije obaveza već pravo svakog pojedinca u suštini menja celu stvar. Međutim, i ovde postoji čitav niz problema. Visina penzije zavisi od ukupne sume koja se ulaže u penzijski fond odnosno od visine uloženog novca i dužine ulaganja. Visina zavisi od ličnog dohotka, a ovaj od produktivnosti. Ova postavka je u sadašnjim uslovima društvenog razvitka najpoštenija. Međutim, postoji čitav niz faktora koji utiču na produktivnost odnosno zaradu, a da to nije izričita zasluga određene radne organizacije ili pojedinca. Evo nekoliko konkretnih primera. Trgovački putnici, odnosno akviziteri ostvaruju visoke dohotke, jer im je sistem nagrađivanja takav i zbog toga, u proseku, ostvaruju i vrlo visoke penzije. Kakvu ulogu ima ovde produktivnost, mislim da nije teško pogoditi. Postoje, nadalje, pojedine delatnosti kao što je, na primer, eksploatacija nafte gde gotovo svi, a ne samo oni koji rade na eksploataciji imaju lične dohotke u proseku dva do tri puta veće nego u drugim delatnostima. Po čemu se velika razlika u dohotku, recimo, jednog bravara ili šofera u ovim delatnostima može smatrati izričito kao njegova zasluga, ili se možda radi o svesnom materijalnom stimuliranju pojedinih delatnosti koje su od bitnog interesa za zajednicu. Takvih primera, ima i u privrednim organizacijama slične delatnosti. Imamo, zatim, pojavu da se izvesne deficitarne struke u tolikoj meri materijalno stimuliraju da pojedinci postavljaju velike materijalne zahteve, a produktivnost je sasvim sekundarna stvar.

Ove činjenice nisu beznačajne i svakako ih moramo uzeti u obzir i naći adekvatno rešenje. Na osnovi teza svaki građanin koji je u radnom odnosu ima pravo da produži radni staž za pet godina. Uslovi za ovo produženje, koje se odnosi na povećanje osnovice za penziju, su stimulativni. Međutim, kako bi to izgledalo u praksi. Predviđa se povećanje penzijske osnove za svaku godinu posle 35 godina radnog staža za muškarce, odnosno 30 godina za žene do pet procenta. Veliki procenat i to upravo onda kada je i produktivnost već iz fizioloških razloga smanjena. Analizom radnika po starosnoj strukturi i kvalifikaciji u poljoprivrednom kombinatu »Servo Mihalj« u Zrenjaninu dobili smo sledeće podatke: od ukupno 4.682 radnika nekvalifikovanih je 141 između 55 do 60 godina starosti, odnosno 63 radnika iznad 60 godina, a svega 20 visokokvalifikovanih od kojih samo jedan preko 60 godina starosti. S obzirom na relativno niska lična primanja, nekvalifikovani radnici su životno zainteresovani da ostanu u radnom odnosu što je moguće duže, jer samim tim stiču veću osnovu za penziju. To je s njihovih ličnih aspekata sasvim normalno. Međutim, preduzeća su zainteresovana za veću produ-

ktivnost, jer ih na to obavezuje i njihov kolektiv i postavljeni zadaci. Ovi nekvalifikovani radnici ne mogu kompenzovati svoju smanjenu produktivnost iskustvom, jer u ovoj delatnosti je, ipak, fizička kondicija najvažnija. Nisam uveren da ovi radnici neće doći kad-tad u sukob sa svojom ekonomskom jedinicom ne svojom krivicom.

Poznata je stvar da se u radnim kolektivima već sada nastoji da se za radnike, koji su pred penzijom, pronađu radna mesta koja odgovaraju njihovim fizičkim i umnim sposobnostima poslednjih godina pre odlaska u penziju, čak se nastoji tu i tamo da se daju funkcije koje povlače veća primanja kako bi osnova za penziju bila veća. Smatram da najozbiljnije treba razmotriti sve posledice produženja radnog staža ako se ove činjenice ozbiljno sagledaju. S obzirom da se očekuje veći porast starijih radnika posebnu pažnju zaslužuju žene koje su u radnom odnosu, a koje su pored svog redovnog radnog vremena i domaćice i majke. Sem toga, sada se ne može predvideti kako će produženje uticati na zdravlje, ali je sigurno da će i takvih problema biti. Neminovno dolazimo u raskorak, jer, s jedne strane, prelazimo na 42 časovnu radnu nedelju, a, s druge strane, omogućujemo produženje radnog staža uz sasvim primamljive uslove.

Mislim da bi i radnim organizacijama trebalo dati izvesna prava u donošenju odluke o produžetku radnog odnosa, mada sam svestan da je ovde najteže eliminisati subjektivnu ocenu, što je dosadašnja praksa i pokazala. Veliki broj delatnosti koje su postavile zahtev za beneficirani radni staž najbolje potvrđuje ove pretpostavke.

Jasno je da jedan poslanik niti može, niti treba da iznese celokupnu problematiku, zbog toga će sledeći diskutanti iznositi svoje stavove i predloge. Međutim, imam na kraju jedan predlog, s obzirom na složenost problema, da se ova problematika ravnopravno tretira i u Privrednom veću Savezne skupštine, pošto su poslanici ovog Veća neposredno birani iz radnih organizacija i treba o ovako krupnom zadatku ravnopravno da odlučuju.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Reč ima Dimitar Aleksievski, poslanik Saveznog veća.

Dimitar Aleksievski *(Izborna jedinica Kumanovo):*

Drugarice i drugovi poslanici, pozitivno je to što se sistem penzijskog osiguranja, predložen u tezama, zasniva na principu uspostavljanja međuzavisnosti između prava iz penzijskog osiguranja i trajanja i visine ulaganja u fondove.

To u suštini znači da se penzijski sistem usklađuje s našim društvenim sistemom uopšte, s ustavnim principom da položaj čoveka u društvu proizlazi iz njegovog rada. A to u penzijskom sistemu znači da penzije, koje osiguranici ostvaruju, treba da budu pokrivene odgovarajućim ulaganjima u fondove penzijskog osiguranja koji ga sprovode na načelima uzajamnosti i solidarnosti svih osiguranika.

Otuda proizlazi i to da sva posebna, odnosno veća prava, koja treba da se obezbeđuju u okviru penzijskog osiguranja, kao što su benificirani radni staž za neke kategorije osiguranika koji rade na određenim poslovima, treba da budu pokrivena dodatnim ulaganjima, bez obzira da li će ih pokrivati samo radna organizacija ili, pak, radna organizacija i zajednica.

Isto tako, pozitivno je što novi penzijski sistem, predložen u tezama, stimuliše osiguranike da što duže ostanu u radnom odnosu i na taj način obezbede veću penziju. S druge strane, u tezama se predviđa i mogućnost za raniji odlazak u penziju pod određenim uslovima, čega u važećem sistemu nema, i što je, isto tako, povoljnije za osiguranike.

Sve to, kao i usklađivanje penzija s troškovima života, ukidanje degresivne skale i valorizacija sadašnjih penzija stavlja osiguranike i penzionere u povoljniji materijalni položaj nego što su do sada imali.

Sa svih tih razloga podržavam principe na kojima se zasnivaju teze.

Međutim, ja bih se ovde zadržao na pitanju regulisanja penzija učesnika NOR-a. Podržavam težnju da se problematika penzionisanja učesnika NOR-a reši u okviru jedinstvenog sistema penzijskog osiguranja, uz potrebne specifičnosti i pogodnosti i to na poseban način.

Borci NOR-a su ove pogodnosti imali i u važećem penzijskom osiguranju. Zato, smatram da u pogledu uslova za sticanje prava na penziju i visine penzija, novi penzijski sistem treba da obezbedi da položaj boraca ne bude nepovoljnije rešen nego što je to u postojećem Zakonu o penzijskom osiguranju, već da bude i nešto bolji. Ovako nešto predviđaju i teze za novi penzijski sistem.

Pogodnosti u tezama za učesnike NOR-a su sledeće:

— davanje povoljnijih uslova za sticanje i određivanje starosne penzije;

— za utvrđivanje penzijske osnovice;

— za određivanje visine penzije, i

— za benificiranje penzijskog staža.

Posebni uslovi za sticanje i određivanje penzija učesnika NOR-a imaju za cilj da se borcima omogući ranije ispunjenje punog radnog staža i sticanje starosne penzije, u odnosu na ostale osiguranike, s obzirom da su oni u pogledu opšteg zdravstvenog stanja, iscrpenosti i radne sposobnosti u znatno nepovoljnijem položaju u poređenju s ostalim osiguranicima. Pored toga, znatan broj boraca bio je ratom

ometen u sticanju viših kvalifikacija i onemogućen da ostvaruje veće lične dohotke.

Posebno treba istaći da je u NOR-u učestvovao veliki broj boraca iz redova omladine, koji su bili mlađi od 18 godina života, tako da je narodnooslobodilačka borba bila za njih posebno fizičko i psihičko iscrpljenje koje se odrazilo i na njihovu radnu sposobnost. Nadalje, u NOR-u je učestvovao veliki broj žena koje su se zbog svoje fizičke konstitucije daleko više iscrpljivale. Ako dodamo i to pod kakvim se uslovima vodio NOR onda će situacija biti još teža. Borbeni zadaci su izvršavani u vrlo teškim uslovima: kretanja po neprohodnim terenima, vremenske nepogode, najčešće glad, bosi, neodeveni, bez elementarnih uslova za održavanje lične higijene, bez uslova za lečenje i negu obolelih i ranjenih i tako dalje. Sve je to, sa svoje strane, uticalo na radnu sposobnost i zdravstveno stanje ove kategorije osiguranika.

Kao što je poznato, u vezi s tezama o penzijskom sistemu, Savezni odbor Saveza udruženja boraca NOR-a je nekoliko puta razmatrao socijalno-ekonomski položaj učesnika NOR-a i ukazivao na neke probleme iz ove oblasti.

U tim diskusijama je isticano da se socijalno-ekonomski položaj učesnika NOR-a u današnjim uslovima privređivanja, s obzirom na njihovo zdravstveno stanje, godine starosti, njihove stručne kvalifikacije, sve više zaoštrava. Ovo se zasniva na činjenici da je preko 70% učesnika NOR-a starije od 45 godina, da 52% radnika nema kvalifikacija, da je neznatan broj učesnika NOR-a s višim i visokim kvalifikacijama, da je većini narušeno zdravstveno stanje itd. U ovim diskusijama, isto tako, istaknuto je i to da se problem boraca više ne može rešavati prekvalifikacijom i zapošljavanjem.

Znači, problem boraca sada treba rešavati i drugim kompleksnim merama, kao što su pogodnosti i benificije u penzijskom sistemu i drugi vidovi socijalno-ekonomske i zdravstvene zaštite.

Zbog toga, a i s obzirom na društveno-političke zasluge boraca NOR-a, smatram da je društveno opravdano da učesnici NOR-a budu beneficirani u pogledu sticanja penzije, kao i u određivanju visine penzije.

Smatram, isto tako, da ekonomski razvoj naše zajednice danas omogućava da se zaštita ove kategorije radnih ljudi reši kako je to predviđeno tezama o penzijskom sistemu.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Reč ima Viktor Opaka, poslanik Privrednog veća.

Viktor Opaka *(Izborna jedinica Celje II):*

Grupa poslanika Privrednog veća proučila je teze penzijskog sistema i složila se da se na ovoj zajedničkoj sednici iznesu neka zapažanja i primedbe koje su bile, takođe, iznete na sednici Privrednog veća. Posebno naglašavam da se grupa složila u principu s prelazom na novi penzijski sistem po predviđenim tezama.

Novi penzijski sistem, prema izrađenim tezama, predstavlja veliki napredak u našem društvenom razvoju i omogućiće otklanjanje raznih nelogičnosti na koje nailazimo u dosadašnjem sistemu.

Teze i dokumentacija koja je data potvrđuju da penzijski sistem ne može i ne sme sadržati karakter socijale, nego mora biti odraz ekonomike, jer će i dalje biti potrebna sredstva za sprovođenje penzijskog sistema ostvarena u radnim organizacijama. Naime, uslov za sprovođenje penzijskog sistema je ostvarenje potrebnih fondova za lične dohotke koji zavise od nivoa produktivnosti rada, korišćenja raspoloživih kapaciteta, racionalnog ulaganja sredstava i uopšte od načina poslovanja.

Polazeći od toga, mi moramo težiti da se radnom čoveku u privredi penzijom obezbedi ona nadoknada koja odgovara ulaganjima, odnosno koja odgovara visini ličnih dohodaka.

Zato, u prvom redu, treba težiti otklanjanju anomalija, koje su poznate iz dosadašnje prakse, kako bi radni ljudi taj sistem mogli da prihvate kao svoj i s uverenjem da će doprineti boljem životnom standardu.

Da bi se osnovne težnje teza što više približile stvarnim potrebama predlaže se sledeće:

1. U tezama je predviđeno da osiguranik može birati za penziju ili poslednjih pet godina radnog staža, ili deset godina u bilo kojem periodu radnog staža. To znači ima prava na slobodan izbor.

U grupi je izraženo mišljenje da predlog od deset godina treba menjati na pet godina, pošto ne bi bila izvršena u potpunosti valorizacija. Kako je tezama predviđeno, u bilo kom periodu od deset godina prosek ličnih primanja manji je od poslednjih pet godina i to zato što su lična primanja bila iz godine u godinu u porastu.

Ukoliko bi bio prihvaćen predlog da se umesto deset godina predvidi pet godina dala bi se mogućnost radniku da bira godine u kojima je imao najvišu produktivnost, a time i lične dohotke.

2. Beneficirana radna mesta obuhvataju vrlo uzan krug radnih ljudi. Bilo bi potrebno da se već u jedinstvenoj skali uzmu u obzir uslovi pod kojima oni rade.

Fizička radna snaga će biti zbog teških radnih uslova ranije iscrpena i bitno je, što praksa iz dana u dan potvrđuje, da takvi ljudi pre vremena napuštaju bolje plaćena radna mesta, što znatno utiče na životni standard već u toku radnog odnosa, a i dalje u penziji.

Već danas praksa pokazuje da ljudi koji su na teškim fizičkim poslovima u velikoj meri prestaju da rade pre završenih 35 godina rad-

nog staža. Nema sumnje da li bilo tih primera još više kada bi radni staž trajao 40 godina. Iako sistem ne postavlja 40 godina radnog staža kao obavezu, problem nije rešen. U vezi s tim bilo bi potrebno da se za ljude, koji zbog težine rada odlaze u penziju sa stažom manjim od 40 godina, izmeni i procenat penzije.

3. Beneficiranje radnog staža predstavlja svakako najdelikatniji deo u novom sistemu. U osnovi se postavlja pitanje objektivnih merila za beneficiran staž.

Mora se naročito naglasiti da se beneficiraju radna mesta a ne grupe, resori itd. Potrebno je tačno odrediti ko je ovlašćen da dâ priznanja za beneficiranje radnog staža, uzimajući u obzir prava organa samoupravljanja u sistemu decentralizacije.

Već sada bi se mogle dati primedbe na predloge u tezama za benificirana radna mesta, ali očekuje se da će radne organizacije i politički forumi kritički oceniti vrste tih radnih mesta i dati predloge. Svakako bi bilo korisno da u konačnoj odluci sudeluju i skupštinski organi.

Postoje mogućnosti da se razmotri predlog da se radna mesta, s karakterom teških radnih uslova, koje stimuliraju da bi osiguranici povećali ulaganja u dobu do 35 godina radnog staža kako bi se izjednačili s onima koji, bez većih razlika u produktivnosti, imaju uslove da rade 40 godina.

Sadašnji sistem ne priznaje beneficije koje prima veliki broj radnih ljudi s nižim ličnim prihodima (hrana i dr.). Lična primanja (u vidu nagrada) koja utiču na osnovicu za penziju (o tome se ne govori u tezama) priznaju se licima s višim primanjima i na taj način su ljudi s nižim primanjima u nejednakom položaju. Novi penzijski sistem treba da otkloni u celini takve nejednakosti.

U tezama je opširno obrađena valorizacija ličnih dohodaka penzionera uzimajući u obzir poskupljenje životnih namirnica, ali nije dovoljno precizirano koji elementi predstavljaju za penzionere povišenje životnih troškova. Pri utvrđivanju povišenja životnih troškova ne bi se smeo uzeti prosek, nego oni elementi koji najviše pogađaju osnovni životni standard. Zbog toga treba uzeti u obzir strukturu potrošnje kod praćenja promena u troškovima života. Jer, nije isto da li će penzioner da potroši čak i 70% primanja samo za ishranu, ili će penzioner s visokim primanjima da potroši na ishranu 20%.

Imajući u vidu to dejstvo trebalo bi kod određivanja visine dodatka utvrditi osnovicu koja bi stvarno predstavljala valorizaciju penzijskih primanja, jer ne bi smeli dopustiti da bude pogođen njihov životni standard.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Ima reč drug Bogoljub Protić, sekretar Saveza udruženja penzionera i invalida rada Jugoslavije.

Bogoljub Protić:

Drugarice i drugovi poslanici, predloženi nacrt teza, koji smo dobili, sadrži niz pozitivnih postavki u odnosu na dosadašnji penzijski sistem. Drugovima koji su utrošili trud i rad oko obrade ovih teza treba odati priznanje, jer je materija penzijskog i invalidskog osiguranja toliko obimna da onaj koji bar malo nije s njom upoznat ne može to lako da shvati.

U dosadašnjoj diskusiji drugovi su dotakli mnoga pitanja o kojima sam ja mislio da govorim, pa ću odustati od toga da ih ponavljam.

Mislim da usklađivanje starih i novih penzija neće moći potpuno da se sprovede i dovede u sklad samo valorizacijom troškova života (na primer, penziju onog penzionera koji je penzionisan pre 1958. godine ili docnije). Desiće se da ćemo ovim tezama, verovatno, uskladiti penzije na nivou dohodaka iz 1964. godine, kao što je predviđeno, ali ako se vrši valorizacija troškova života, a znamo da su troškovi života u manjem procentu u porastu od porasta ličnih dohodaka onda ćemo 1970. godine imati skoro istu situaciju koju imamo i sada. One penzije koje budu regulisane 1969. ili 1970. godine biće veće od ovih koje će biti regulisane 1965. ili 1966. godine. To dolazi otuda što je, kao što sam rekao, porast ličnih dohodaka uvek veći od porasta troškova života.

Ako bi se želelo da se taj nesklad i ubuduće otkloni, moglo bi da se razmišlja o tome da se valorizacija vrši prema kretanju ličnih dohodaka, a ne prema kretanju troškova života.

S druge strane, u diskusiji se ističe da naša privreda ne može da izdrži povećanje penzija. Međutim, smatra se da je prošlo vreme kada zajednica nije mogla da reguliše pitanja penzija, jer je bilo prečih poslova i važnijih problema koje je trebalo rešavati. Mi znamo da radnici, i sadašnji i budući, pored svoje plate stvaraju i višak rada. Taj višak rada, naravno, ide na one potrebe koje su prema planu zajednice najnužnije. Sada može da se razmišlja i o tome da se umesto ove dotacije zajednice za penzijske fondove, koja se predviđa u tezama, ustanovi jedan procenat iz viška rada, tako da jačanje penzijskih fondova ne bude u zavisnosti od dotacija, nego da bude regulisano zakonskim propisom. O tome da li ima mesta i mogućnosti za tako nešto moglo bi da se razmisli.

Mi smo iz dosadašnjeg iskustva videli da se iz opšte stope doprinosa socijalnog osiguranja izdvajalo za penzijsko i invalidsko osiguranje oko deset procenata. Tih deset procenata je ne-

dovoljno da pokriju sva izdavanja koja terete penzijska i invalidska primanja. Ako uzmemo da računamo svako od nas za sebe, ne samo penzioneri, nego i vi, drugovi, aktivni, za 35 godina neka vam je prosečni lični dohodak stalno 30 hiljada dinara i stalno ste uplaćivali 22%, od toga je išlo 10% za penzijsko osiguranje, onda ste vi obezbedili penziju svega za 6,5 godina. Znači, taj deo iz doprinosa koji se izgrađuje, iz opšte stope doprinosa nije dovoljan jer znamo da penzioneri u proseku uživaju penziju duže od 6 godina. Posebno je pitanje da li je ovaj prosek koji je u tezama iznet potpuno tačan ili ne, to nije važno, ali svi znamo da ima penzionera koji godinu dana posle penzionisanja umru, ima penzionera koji uživaju penziju 20 godina, što zavisi od raznih okolnosti. Smatram da u tom smislu treba još malo razmisliti i rešiti pitanje tih fondova.

S druge strane, imali smo ovakvu situaciju. Dok sam ja bio radnik ono što primim neto platu to mi je standard, to ja mogu da trošim i da živim. Međutim, od ovih 10% što ide u penzijski i invalidski fond, ne ide sve na neto penzije. Od toga se odvaja, napomenuću samo jednu priličnu stavku, doprinos za stambenu izgradnju. Suma koja se godišnje iz penzijskog i invalidskog osiguranja odvaja u fond stambene izgradnje iznosi oko 4 milijarde dinara. Drugovi, vi znate da radnik ili službenik, ako nije regulisao svoj stambeni problem dok je bio u radnom odnosu, ne može nikako da ga reguliše kao penzioner. Prvo, to je zato što su mu lični dohoci smanjeni, pa neka prima penziju i 85%, to je za 15% manje nego dok je bio u aktivi, i drugo, zato što je kreditno nesposoban. On treba da raspolaže po Uredbi i po Zakonu o stambenim fondovima sa, mislim, 20% ili 25%, to je menjano da bi učestvovao u stambenoj izgradnji, a mi imamo vrlo malo takvih penzionera. U dosadašnjem sistemu, pored ovog primera koji sam naveo u vezi sa stambenom izgradnjom, izdvajana su sredstva i za druge svrhe. Taj fond je terećen i kamatama za zajmove koji se podižu za investicije, za socijalno osiguranje itd. — ima tu niz stvari. Mislim da treba jedanput da prečistimo s tim da fond penzijskog i invalidskog osiguranja bude namenski fond, da se iz njega ne može trošiti u druge svrhe ništa. Ako tako bude, onda može naš fond da jača i onda budući penzioneri, vi koji budete došli u svoje vreme u penziju, nećete imati ovih problema koje mi imamo.

Kod osnovnog osiguranja zadržan je skoro isti krug koji je dosad bio, imaćemo novu kategoriju osiguranika — privatne zanatlije. Smatra se da je to na svom mestu i da je pozitivno, biće veći broj osiguranika, više će se ulagati, jačaće fond i moći će više i samostalnije da radi. Međutim, iz teza se ne vidi kakva je sudbina onih zanatlija koji će pre stupanja na snagu novog zakona prestati da rade zbog prestarelosti, iznemoglosti ili koji će 2 ili 3 godine posle stupanja na snagu novog zakona morati da napuste posao. Mi imamo veliki broj takvih zanatlija koji su pre 2 do 3 godine prestali da rade, bilo zbog poreske politike i poreskog opterećenja ili zbog starosti i iznemoglosti. Oni su se u poslednje vreme osigurali samo zdravstveno, a nisu penzijski. Zajednica ne može da ostavi takve ljude na cedilu, ona ih i sada ne ostavlja, daje im socijalnu pomoć preko opštinskih skupština, ali kada se već ovoj kategoriji ljudi daje pravo na penziju, onda mislim da bi trebalo naći mogućnost da se i za ove prestarele zanatlije nađe neko rešenje.

Petogodišnji prosek osnovica, koji je sada u primeni kod valorizacije, pozitivan je utoliko što sve penzionere koji su penzionisani do 1958. godine dovodi na nivo 1964. godine, i ako se uzmu penzije koje su regulisane pre 1958. godine i uporede s penzijama koje su regulisane 1953. godine — vrlo malo ima razlike u tome. Tu mislim na ove dosadašnje računice od kojih se polazilo i u tezama i u dosadašnjem Zakonu o penzijskom osiguranju, uzimajući kao bazu prosečni lični dohodak za određivanje novih penzija.

Drugovi su ovde prilično govorili o beneficiranom stažu. Slažem se s njihovim izlaganjima, ali dosadašnje diskusije su pokazale jednu stvar, a to je da ima jedan broj ratnika iz prvog svetskog rata, nema ih tako veliki broj, na kraju krajeva, najmlađi učesnik u tom ratu sada ima preko 67 godina. Ranije im je bilo priznato vreme provedeno u ratu duplo, i ti ljudi ovako kažu: ako su drug Lenjin i drug Tito priznali prvi svetski rat kao oslobodilački, onda zašto se i nama ne prizna to vreme provedeno u ratu? To se pitanje stalno pokretalo, ali nikada nije bilo rešeno. Mi znamo da je 1916. godine bilo prešlo na Solunski front oko 70.000 aktivnih boraca, bilo je nešto i u zarobljeništvu, ali bez obzira na to velikom broju učesnika u prvom svetskom ratu, naročito službenicima nije potreban taj staž, jer ga oni imaju ako su stalno bili u radnom odnosu. Radi se o jednom manjem broju ljudi koji svoj staž nisu mogli da nakaleme, a koji su već imali pravo na penziju zbog tog staža, pa je skidanjem tog staža ukinuta i penzija. Smatram da o tome treba da se povede računa.

Što se tiče povećanja staža od 35 na 40 godina, odnosno od 30 na 35 godina, smatra se da ova generacija, koja je izdržala na svojim plećima obnovu i izgradnju naše zemlje, zasluživa da ostane na dosadašnjem nivou u pogledu radnog staža. Evo zbog čega. Svi vi, možda ste manje-više onda bili omladinci, ali znate s kakvim se elanom i naporom radilo. Posle redovnog radnog vremena organizacije su zahtevale da se radi i na raščišćavanju ruševina, na uređivanju naših parkova, i ovog parka preko puta ovog Doma, da se radi u Beogradu i u celoj našoj zemlji. Ljudi iz Beograda i okoline ušli su

u Pančevački rit da obavljaju poljoprivredne radove, iako ti ljudi nikada nisu bili poljoprivredni radnici, ali u toj situaciji oni su odvajali od svog slobodnog vremena pa bilo da je praznik, bilo da je to svako posle podne. Ti ljudi sada još nisu za penziju, ali mislim da će kroz 6 godina biti za penziju. Uslovi ishrane za vreme rata i neku godinu posle rata, nisu bili takvi da su naša deca, koja će kroz neku godinu biti penzioneri, živela onakvim životom kakvim žive deca danas i smatramo da produženje radnog staža na 35 odnosno na 40 godina nema još sa svoje strane opravdanja.

Tačno je ono što se govori o produženju životnog veka, drugarice i drugovi, ali nije to isto što i produženje radnog veka, radne sposobnosti. Ja mogu lekovima, medicinskim intervencijama da produžujem život, da sam živ, ali ako sam ja već počeo da drhtim ili ne mogu da idem onda kakav je efekat moga rada. Uzmite jednog zubara od 65 godina, koji normalno zbog svojih godina malo i drhti, nije mu stabilna ruka, pa kako se oseća pacijent kada ode kod njega, sedne na onu stolicu, a on s onom iglom počne da mu popravlja zube. Uzmite koga hoćete radnika koji radi po sistemu na traci. Ne može jedan stari radnik, bio on livac ili neke druge struke, da ide u korak s onim od 35 ili 40 godina starosti. Njemu je 65 godina i on ne može mnogo ni da misli o onom što radi. On može da bude balast za organizaciju i kada je već tako smatra se da ne bi moglo sada, u ovim uslovima da se ide na takvo povećanje obavezno, nego da se zadrži kao obavezno 30 odnosno 35 godina radnog staža, a 35 odnosno 40 godina radnog staža da bude kao pravo na povećanu penziju, tako da imamo punu i povećanu penziju.

Mislim da se nema ništa protiv predloga u tezama da čovek može pre vremena da ostvari penziju, ali da se procena visine uskladi, jer prema ovim primerima u tezama proizlazi da će jedan čovek, zbog toga što je 2 godine ranije otišao u penziju, ne ispunivši potreban radni staž, biti u gorem položaju od onoga koji je otišao 2 godine kasnije. Cifarski to nisam hteo sada da prikazujem, jer bi vas to zamaralo.

Mislim da su drugovi u diskusiji izneli sve one stvari koje su i kod nas postavljene, a ja sam ovo nekoliko primera hteo da iznesem da bi vam stvari ubuduće bile još jasnije.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Reč ima Vojislav Kosovac, poslanik Socijalno-zdravstvenog veća.

Vojislav Kosovac *(Izborna jedinica Smederevo):*

Drugarice i drugovi poslanici, teze za penzijski sistem, koje su pred nama, dovode u sklad vrlo značajan društveno-politički problem — institut penzija s našim društveno-ekonomskim odnosima. Uveren sam da, ovako kako su postavljene, u principu odražavaju naše društveno-političko uređenje, ekonomski sistem, nivo proizvodnje i produktivnost rada. One obezbeđuju jedan određeni nivo zaštite radnih ljudi, osiguranika i njihovih porodica na današnjem stepenu našeg razvitka. Očigledno je da i u ovoj oblasti likvidiramo budžetsko finansiranje, koje već nikako ne može da se uklopi u naš sistem, i da je naš današnji sistem penzija postao konzervativan i ne omogućuje doslednija i trajnija rešenja. Ako pažljivo čitamo predložene teze, videćemo da one tretiraju penzije, pre svega, kao ekonomsku kategoriju za koju su naši radni ljudi, osiguranici, životno zainteresovani a preko njih i čitava naša zajednica. Penzija postaje deo učešća radnog čoveka u raspodeli dohotka, onoga dohotka koji je on u svom aktivnom i proizvodnom delovanju zaradio i samo na osnovi toga ima pravo na određeni nivo penzije, koja je adekvatna njegovom učešću i doprinosu u ukupnoj društvenoj proizvodnji. I ako uspemo da donesemo takav penzijski zakon, mada njegovu pozitivnu i progresivnu suštinu jedan broj osiguranika još nije shvatio, očišćen od raznih »socijalnih« elemenata, siguran sam da će on biti još jedan snažan instrument u našem društveno-ekonomskom sistemu i značajan stimulans u podizanju nivoa proizvodnje i produktivnost rada i daljem jačanju proizvodnih odnosa i sigurnije budućnosti osiguranika.

Iz svih ovih materijala, koje smo ovih dana imali u rukama i pretresali u odborima, iz izlaganja izvestioca, diskusija, možemo biti sigurni da je u tome suština ovih teza i budućeg nacrta zakona, a da je diskusija oko produženja radnog staža na 40 odnosno 35 godina i drugih sličnih pitanja, koja su istina vrlo važna, ipak periferna.

Ovakvim načinom prilaženja ovom problemu i političkim objašnjenjem primenjujemo naš Ustav i ustavni princip raspodele prema radu. Koliko uplaćuješ — toliko dobijaš.

Stari sistem penzija ne obezbeđuje interes osiguranika za racionalno poslovanje fondova. Nije redak slučaj, naročito sada, da se jedan broj osiguranika, u trci za radnim stažom, bavi falsifikatima, daje lažne izjave jedan za drugoga, u lični dohodak uračunava nagrade, honorare i slično, jer se penzija određuje procentom od individualno ostvarenog ličnog dohotka u toku poslednjih 12 meseci i to sve radi na očigled stotine osiguranika i raznih komisija, jer su oni nezainteresovani i nestimulirani za fondove osiguranja.

Porast nominalne i realne vrednosti penzija po tezama, biće u skladu s porastom penzijskih fondova, koji će rasti, povećanjem ličnih dohodaka i na taj način će se nivo penzija usklađivati s visinom ličnih dohodaka i s opštim ekonomskim napretkom. Pored toga, penzije će zavisiti od poslovnosti fondova, racionalnog i ekonomičnog trošenja ovih fonodova, od uka-

maćenja, od ulaganja u razne privredne poslove, investicione objekte, u fondove za proširenu reprodukciju itd. Ovakva zavisnost nivoa penzija od fondova dovešće osiguranike u sasvim novi položaj da brinu o sudbini fondova do nužnog automatizma u usklađivanju penzija, što nije isključiva obaveza države, nego, pre, svega, osiguranika i njihovih fondova.

Ovakav sistem zahteva snažan zaokret i orijentaciju na osamostaljivanje fondova penzijskog osiguranja i jači kurs ka razvijanju samouprave osiguranika sa snažnom materijalnom osnovom. To će nužno dovesti do kvalitetnog menjanja fizionomije organizacije zajednice osiguranika i njene stručne službe i podizanja tih fondova na nivo ekonomskih institucija.

Osiguranik postaje subjekt a ne objekt organizacije fondova penzijskog osiguranja. Služba socijalnog osiguranja, to je njegova stručna služba. Kvalitetno se tu menjaju odnosi. Takav sistem, bez svake sumnje, traži jednu drugu organizaciju, bolju, opremljenu, savremeniju i efikasniju. Traži i druge profile kadrova, ekonomiste, pravnike. Poznata je činjenica da se svi poslovi u službi socijalnog osiguranja rade olovkom i papirom, dok se u modernim, savremenim zemljama već odavno prešlo na mehanizovana sredstva. U tom smislu, a u skladu s ovim zadacima, već su preduzeti koraci i vrlo ozbiljno se razmatra ovaj problem.

Računice govore da će sledećih pet godina porast broja penzionera biti manji nego do sada. Pre svega, na to će uticati produženje aktivnog veka osiguranika, mehanizam formiranja lestvice na bazi valorizacije ličnih dohodaka od pet do deset godina. Danas za osnovicu služi lični dohodak u poslednjih 12 meseci radnog staža osiguranika. Zbog toga imamo nenormalno povećanje ličnih dohodaka u poslednje dve godine i onih osiguranika koji se pripremaju za penziju. To je dovelo do grubih grešaka, koje se graniče s nesavesnošću pojedinaca, organa upravljanja i čitavih kolektiva i zato imamo, pored ostalog, velike razlike u nivoima iznosa penzija onih osiguranika koji su penzionisani do 1958. godine i ovih iz 1963. i 1964. godine. Onda je jasno da će ovakav predloženi mehanizam formiranja lestvica od pet do deset godina obezbediti i zaštititi penzijske fondove od ovakvih i sličnih ekscesa. Mada ima i znatnih teškoća u vezi s pribavljanjem dokumentacije o ličnim dohocima i evidencije radnog staža za prevođenje i za redovno penzionisanje — nužno je ustanoviti takvu modernu matičnu kartoteku, odnosno evidenciju, koja će olakšati valorizaciju penzijske osnovice i omogućiti praćenje svih značajnih kretanja i tendencija na ovom području. Probna, eksperimentalna prevođenja, koja zavodi za socijalno osiguranje vrše na čitavoj teritoriji naše zemlje primenom faktora dokumentacije, govore da se vrlo teško dolazi do onih elemenata iz dokumentacije ličnih dohodaka, evidencije radnog staža i da će to usporiti i otežati čitavu tehniku prevođenja sadašnjih 800 hiljada penzionera.

Proveravanja koja su u toku poslednje godine sprovedena u pogledu dokazivanja radnog staža, nisu zadovoljavajuća. Ima dosta zloupotreba. To ima materijalnih i političkih posledica na terenu, a da ne govorimo o moralnom obezvređivanju pojedinaca koji učestvuju u tome. Jedna godina priznatog staža, skupo košta fond penzijskog osiguranja.

Na većini teritorije naše države, nemamo evidentiran staž osiguranika. Svakako da je to posledica rata, zaostalosti, i sl. No, i tu se mora učiniti red. Uredba o organima i postupku za utvrđivanje vremena provedenog u radnom odnosu, koje se upisuje u radnu knjižicu od 1958. godine nije dovoljno efikasna. Neke komisije opštinskih skupština i nesavesni svedoci neodgovorno udaraju na fondove, te su oni velika opasnost ukoliko neke stvari ne rešimo. Naročito su se sada aktivirali pred uvođenje produženog radnog staža.

Rokova za dokazivanje staža nemamo. Osiguranik tek kad reguliše penziju, u postupku dokazuje staž. Mislim da ne bi bilo loše ustanoviti jedan prihvatljiv i odgovarajući rok za dokazivanje radnog staža, radnog i posebnog. Verovatno da se tu ne bi postavilo i pitanje političke celishodnosti i ograničavanje prava građanina, kad on to želi i hoće. Ali, u interesu je i samih osiguranika drugojačije planiranje penzijskih fondova, efikasnost i ekspeditivnost u rešavanju prava iz penzijskog osiguranja, ustanovljavanje odgovarajuće kartoteke i evidencije osiguranika, kao i dugoročnije planiranje ostalih kretanja u toj oblasti. Na taj način bi radna knjižica već jednom postala i faktički javna isprava. To sam izneo samo zbog toga da bismo rešavajući ključna pitanja usput rešavali i ova pitanja pratećim propisima i olakšavali sprovođenje novog penzijskog zakona. Do usporavanja ovog vrlo značajnog posla došlo bi ako ne bismo na vreme doneli i druge odgovarajuće prateće propise i odgovarajuća rešenja, na primer, finansiranje posebnog i beneficiranog staža i slično. Pored toga, ekspeditivnost i efikasnost realizacije ovog zadatka u mnogome zavise i od pravilnog razumevanja i angažovanja radnih organizacija i samih osiguranika. Postoje i opravdana mišljenja da bi ih, zbog toga, i zakonom trebalo obavezati na određene radnje.

I na kraju, s obzirom na značaj ovog poduhvata, posle diskusije o tezama među osiguranicima, posle konkretnih diskusija u odborima i komisijama, koje će tražiti određenije formulacije i računice u vezi s izvorom finansiranja ovog zakona — potrebna je veća aktivnost i oslonac na društveno-političke faktore.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Ima reč drugarica Dolfka Boštjančič, poslanik Socijalno-zdravstvenog veća.

Dolfka Boštjančič *(Izborna jedinica Ljubljana I):*

Drugarice i drugovi poslanici, izneću ovde mišljenja predsedništva sindikata Slovenije, a to je i moje mišljenje, o tezama koje smo razmotrili da bismo se konstruktivnije uključili u razmatranje principa, kao i kasnije kada se budu donosila konkretna rešenja za zakonski predlog.

Smatramo da su drugovi koji su radili na pripremi teza obavili veliki posao, jer su, polazeći od principa Osnovnog zakona o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja, pokušali da postave principe koji najviše odgovaraju našem Osnovnom zakonu, s jedne strane, a, s druge strane, našem procesu gazdovanja u privredi, odnosno u podeli dohotka prema radu i aktivnosti radnih ljudi u upravljanju svojim sopstvenim fondovima. Zato smatramo da su naročito važne tri osnovne polazne tačke. Prvo, budući sistem penzija zavisan je od uloženog rada, od dužine radnog staža; drugo, u sistem penzijskog osiguranja uvodi se valorizacija, koja će najviše pomoći da se poprave nezadovoljavajući odnosi u sadašnjem sistemu. Treće, vrlo značajan zadatak je da se predvidi solidnija politika u fondovima, da se tačnije odredi kakvi su izvori sredstava, da se sprovede princip da se, kada se radi o Zakonu o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja, gazdovanje tim sredstvima da u ruke samih osiguranika, i to u okviru njihovih skupština, da bi mogli brižljivo gazdovati sredstvima i zadovoljiti prava samih osiguranika kada dođu u penziju.

To su polazne tačke koje omogućavaju da se pređe na izradu samog zakonskog predloga, a u pogledu konkretnih rešenja imamo, uglavnom, dve primedbe. Čini nam se da bi bilo potrebno ponovo proveriti da li nam osnovice za vreme aktivnog osiguranja u nekom smislu daju mogućnost da skrenemo s tog principa da radnik osigurava svoj direktni lični prihod i da je taj lični prihod osnov za penziju. Slažemo se i čuli smo obrazloženje zašto su drugovi koji su radili na tezama išli na ovakav predlog za osnovice i hoću da kažem da smo pre dve godine mi u Sloveniji bili, verovatno, pokretači tih osnovica. Međutim za dve godine proces je išao dalje i, možda ga je trebalo napraviti u više varijanti, pošto se radi o zakonskom predlogu.

Ukratko bih kazala da je naš predlog u vezi s tim da se direktno osigura lični dohodak a da se prevodi na osnovice onda kada osiguranik stvarno koristi pravo. Znamo da je to moguće u tri slučaja: 1. kada ide u starosnu penziju; 2. u slučaju invalidnosti; 3. kada njegova porodica koristi penziju. Čini nam se da bismo time bili dosledni onom principu koji je dat u tezama i da bi u tome trebalo tražiti ona najjednostavnija tehnička rešenja koja bi, u stvari, pojednostavila sistem, tako da sam osiguranik tačno zna kada može da ide u penziju, kakva mu je osnovica i šta treba da učini da taj osnov bude veći. Kao što sam kazala, predlažemo da se taj deo predloga izradi u dve varijante.

Druga naša primedba se odnosi na ono o čemu je govorio drug iz Saveza udruženja penzionera i invalida rada Jugoslavije, a to je pitanje valorizacije. Čini nam se da se sve, što nije slučaj s penzijom, valorizuje na osnovi aktive, porasta ličnih prihoda i porasta standarda. Međutim, što se tiče penzije, ranije teze su predviđale i fakultativno uvođenje valorizacije na osnovi porasta ličnih dohodaka s obzirom na standard aktivnih osiguranika. Smatramo da kada bismo samo ostali na prevođenju na osnovi troškova života, životnih troškova penzionera, da bismo kroz nekoliko godina došli u sličnu situaciju kao i danas, ne u toj meri, ali, ipak bismo došli. To je jedno. S druge strane, smatramo da je valorizacija penzije značajna i za aktivne osiguranike, da to nije jednostavna stvar osigurati realnu vrednost penzija, nego da aktivni osiguranici vide kako mogu dobiti nešto na osnovi rezultata rada, aktivnosti, zalaganja za širu reprodukciju, za veću produktivnost, za proširenje naše privrede da bi kada idu u penziju nešto od toga imali. Čini nam se da bi bilo potrebno ponovo razmotriti pitanje valorizacije da bismo kada se bude konkretno radilo o izradi zakonskog predloga, bili ubeđeni zašto je to tako, a nije ovako. Mi se, ponavljam, nekako nismo s ovakvim rešenjem pomirili i smatramo da bi to trebalo drukčije rešiti. Mislimo da će ovakav sistem u kome je zastupljen moment solidarnosti, to jest, jednaki tretman invalidnina, porodičnih penzija, različiti radni staž žena i muškaraca, itd. tome doprineti.

Slažemo se s tim da će se pojavljivati i veći problemi, ali je naročito važno da vidimo one probleme koje bismo hteli stvarno da rešimo, kao socijalne u sistemu socijalnog osiguranja, a ne možemo. Smatramo da su mnogi od tih problema takvi da ih treba pribeležiti sada kada diskutujemo o penzijskom sistemu i rešavati u aktivnom periodu osiguranika da bismo efikasnije rešavali stvari i savim jasno otvorili radniku perspektivu kolika će mu biti penzija. Na te probleme bi trebalo gledati s dva različita stanovišta: u vezi s dosadašnjim penzionerima gde ima različitih problema a drugi su problemi pred nama, pred aktivnim osiguranicima, njih treba da budemo svi svesni i da ih otklanjamo. Tu mislim i na problem invalidnosti. Mi se u Sloveniji slažemo da se radniku pruži mogućnost da sam odlučuje da li će raditi 35 ili 40 godina, jer ako duže radi biće mu veći penzijski osnov. Međutim, zbog toga će biti veći pritisak na invalidske penzije, jer ćemo imati više invalida rada, odnosno invalida uslova rada i života. Da ne bi došlo do takve situacije, važan je odnos radne organizacije prema problemima uslova rada, životnog standarda, prema problemu eventualnog premeštaja iz nepovoljnih radnih uslova u povoljnije, itd.

Htela bih još nešto da kažem o beneficiranom radnom stažu. Mi smo posle sednice Odbora Socijalno-zdravstvenog veća za penzijski sistem u sindikatu razmišljali o problemu, koji smo tada izneli pred Odbor, da li je moguće da već sada sve slučajeve, kao i pokrivanje beneficiranog radnog staža prenesemo direktno na radnu organizaciju, ili, možda, da pogledamo neke grane, za koje znamo zbog čega su u takvom položaju, koje bi, eventualno, trebalo da dođu u tu katerogiju, jer se računa da su u težem položaju. Mi smo to razmotrili i predlažemo da se u predlog zakona unese onako kako to sada stoji i u tezama, pošto je potrebno da se i mi na području privređivanja, određivanja uslova radnih organizacija borimo za to da otklonimo sve ono što vuče natrag radne organizacije, za to da efikasno ulažu u sredstva i napore da zaštite čoveka, da mu omoguće da i posle 40 godina radnog staža ode svež u penziju. Zato smatramo da bi bilo potrebno da budu različite beneficije, ali da se tačno zna da onaj ko uvodi beneficije, nađe i sredstva da ih pokriva.

U tezama je rečeno da je to minimum koji treba da sprovodimo u celoj Jugoslaviji i da uvođenjem proširenog penzijskog osiguranja, kao i daljih inicijativa u vezi s njim možemo konkretno, baš na nivou samoupravljanja fondom penzijskog osiguranja, ostvariti mogućnost za različita rešenja dodatnog, dopunskog, individualnog osiguranja, kao i mogućnosti radnih organizacija, da sklapaju ugovor sa socijalnim osiguranjem, o tome kako ćemo plaćati, kakva će biti prava, kako ćemo to rešiti.

Čini nam se da je život kako proizvođača, tako i radnih organizacija i naše zajednice, naš komunalni sistem — da je to sve tako široko da mi, verovatno, ne možemo da nađemo sistem koji bi sutra rešio sve probleme. Što ih više tražimo i sagledavamo, toliko više nalazimo nerešenih problema, ali kada smo ih već videli, mi smo na putu da ih rešavamo. Mislim da takav sistem, podržavam druga koji je pre mene diskutovao, stvarno traži da naša služba socijalnog osiguranja bude što bolje osposobljena. Tu se naročito radi o specifičnosti problema, o dodatnim rešenjima, o rešavanju problema koje bi htele rešiti komunalne zajednice i republičke zajednice socijalnog osiguranja, kao i savezna zajednica socijalnog osiguranja, a mi to nećemo moći da rešimo ako ne budemo imali stručnu, efikasnu i brzu službu socijalnog osiguranja, koja će biti u stanju da brzo napravi i kalkulacije u vezi s tim šta je potrebno u pogledu nadoknada, ko će to da uradi, na kakav način, na kom nivou to treba da bude potvrđeno. Time ne mislim da kažem da je naša služba socijalnog osiguranja slaba, ali smatram da takvi zadaci, takav sistem penzijskog osiguranja, o čijim principima sada diskutujemo, traži stručnu sposobnost ove naše službe da bismo mogli, kao upravljači fondovima, da budemo što efikasniji i da bismo mogli rešavati pitanje prava i time uzeti odgovornost za obaveze koje prima na sebe socijalno osiguranje.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Reč ima Milan Tepavac, poslanik Saveznog veća.

Milan Tepavac *(Izborna jedinica Sombor):*

Ovom kratkom diskusijom ne mislim da ću moći nešto da kažem o čemu do sada nije bilo reči na sednicama opštinskih odbora i drugih društveno-političkih organa i organizacija, ili nešto što nije tezama predviđeno, ali mislim da iznesem svoje mišljenje o izvesnim pitanjima iz vrlo važne materije o kojoj se danas raspravlja. Verujem da će ova diskusija mnoge stvari iskristalisati i da će se, na kraju, zauzeti stavovi koji će omogućiti dalji rad na vršenju pripreme za nacrt zakona o penzijskom osiguranju. Pored diskusija u pomenutim skupštinskim i drugim organima i organizacijama, aktivno su učestvovali i naša štampa i ostala propagandna sredstva i na taj način javnost je vrlo dobro bila obaveštena o tezama. Interesovanje za ovu materiju bilo je veliko, naročito onih ljudi iz radnog odnosa koji su se primakli starosnim i radnim granicama za penzionisanje po merilima postojećeg Zakona o penzijskom osiguranju. Isto tako, veliko je interesovanje zanatlija, s obzirom na njihovu ulogu u budućem zakonu o penzijskom osiguranju u kome treba da se izjednače s ostalim građanima koji su već u radnom odnosu u radnim organizacijama i ustanovama.

Teze su, uglavnom, pozitivno ocenjene, jer predviđaju mnogo novina kojih u ranijem zakonu nije bilo, na primer, mogućnost uplate doprinosa kolektivno i pojedinačno na bazi osnovice penzijskog osiguranja, dobrovoljno osiguranje za vreme odsutnosti sa posla ukoliko je prijavljen zavodu za zapošljavanje radnika, osiguranje zanatlija, uvođenje fonda valorizacije da bi se dotadašnji penzioneri mogli približavati primanjima novih penzionera u slučaju povećanja troškova života itd. Prema ovim tezama penzioneri ne bi mogli primati i penziju i redovnu zaradu kada stupe u radni odnos, a penzionisani su pod određenim okolnostima pre vremena bez dovoljno godina starosti i radnog staža. Ove su teze naišle na odobravanje naročito, vojnih lica i službenika sekretarijata unutrašnjih poslova koji su se penzionisali, pa se posle toga, iz bilo kojih razloga, nisu zaposlili, i stalno prebacivali onima koji su bili u radnom odnosu i primali platu i penziju. Ovim se ne misli da su se samo oni pozitivno izrazili o tezama koje se odnose na ovo pitanje, nego je to pozitivno prihvatila javnost u celini.

Isto tako, nema primedaba na teze o boračkim pitanjima, sem da su mnogi borci, prilikom demobilizacije 1945. godine, stupili u seljačke radne zadruge i da mnogima vreme od 1945. do

1953. godine nije regulisano, izuzev onima koji su došli iz radnog odnosa i otišli u radni odnos iz seljačke radne zadruge. Prema postojećim propisima mnoge seljačke radne zadruge i zemljoradničke zadruge rešavale su ovo pitanje uplatom doprinosa u fondove zajednice socijalnog osiguranja za one radnike koji su bili na takvim radnim mestima na kojima su permanentno radili preko cele godine. Međutim, mnoge seljačke radne zadruge su likvidirane i posle njih formirane zemljoradničke zadruge, ali neke od ovih, zbog oskudice u fondovima, odnosno iz objektivnih razloga, za mnoge ovakve radnike nisu mogle uplaćivati određeni doprinos, pa ni regulisati njihovo pitanje.

Na terenu u grupnim razgovorima ili pojedinačno mnogi osiguranici, naročito oni koji su se približavali penziji, stavili su primedbe na visinu starosne i radne granice, naročito za fizičke radnike na težim poslovima koji nemaju beneficirani radni staž. Na primedbu da, prema nacrtu teza, postoji mogućnost i za ranije penzionisanje, ako to neko mora, i to muškarci sa 55 godina starosti i 35 godina radnog staža, a žene sa 50 godina starosti i 30 godina radnog staža, s tim što im se penzija umanjuje za svaku godinu za 5 procenata čuju se odgovori da se ovim procentom mnogo umanjuje penzija i da bi se teško čovek odlučio da se pre vremena penzioniše, pa makar za to postojale i opravdane okolnosti kao što je fizička iscrpenost i sl. Naravno, mlađi ljudi u radnom odnosu nisu mnogo zainteresovani za starosne i radne granice smatrajući da imaju još mnogo vremena do penzionisanja i da će se dotle i zakon menjati u skladu s razvitkom materijalnih proizvodnih snaga zemlje. Posebno je naglašavano mišljenje onih osiguranika koji poznaju propise iz postojećeg Zakona o penzijskom osiguranju, da bi novi zakon trebalo uprostiti i napraviti pristupnim svakom građaninu, a ne kao ovaj dosadašnji u kome su se teško snalazili ljudi s visokim obrazovanjem, a da i ne govorimo o prosečnom građaninu. Isto tako, postoji mišljenje mnogih poznavalaca postojećeg Zakona da bi trebalo po službenoj dužnosti donositi rešenja, ako je u pitanju neki dodatak ili primanje, a ne, kao do sada, ako je neko imao neko pravo na ovoj osnovi, a nije znao da mu pripada i nije podneo zahtev, na taj način bio oštećen ne svojom krivicom, nego upravo zbog toga što je to propisima tako bilo predviđeno.

Pored ovih nekoliko mišljenja osiguranika s terena koje sam naglasio, ja bih izneo svoje mišljenje o još nekim pitanjima. Sasvim je sigurno da je Zakon o penzijskom osiguranju iz 1957. godine našim društvenim razvitkom prevaziđen, iako je u celini bio dobar i rešio mnoga aktuelna pitanja koja su bila na dnevnom redu. Međutim, sam razvitak života nametnuo je nove probleme koji se moraju regulisati novim propisima. Pored ostalog, vrlo je važan momenat ekonomsko-političke prirode na bazi pravilne raspodele nacionalnog dohotka za naredni period gde će i ovaj zakon imati svoju odlučujuću ulogu. Gledano s tog aspekta vrlo je interesantno kako se postaviti u ovom zakonu za naredni period vremena, s obzirom na brz porast penzionera čiji se broj od 137.000 u 1958. godini popeo na 260.000 u 1963. godini i to sa stalnom tendencijom porasta i koji bi u 1970. godini dostigao visinu od 519.000 penzionera. Ili ovaj drugi momenat da se na 1.000 aktivnih osiguranika od 45 penzionera u 1958. godini popeo broj na 68 u 1963. godini. S obzirom na ovakvo stanje postavlja se pitanje šta je pametnije činiti. Ili vršiti pritisak na lične dohotke, koji su u nekim granama proizvodnje i onako prilično niski, ili povećavati starosnu i radnu granicu pa uspostaviti jedan normalan sklad između broja zaposlenih i broja penzionera i na taj način uskladiti normalno te odnose u odnosu na postojeće stanje, dok se ovaj sklad ne postigne u celini. Ja mislim da je pametnije ići na ovu drugu alternativu da se poveća starosna i radna granica, kako je to u tezama predviđeno, a što ide u prilog ovoj postavci. Za muškarce koji su navršili 55 godina starosti produženje životnog veka poraslo je za 18,39%, a za žene koje su navršile 50 godina, životni vek je porastao za 24,27%, što znači da će se ubuduće za toliki procenat povećati korišćenja penzija onih osiguranika koji su u ovim godinama starosti napustili radni odnos. Pored ovoga, praksa pokazuje da vrlo veliki broj penzionera posle punih godina starosti (55 muškarci i 50 godina žene) ostaje i dalje da radi ili se, pak, zapošljavaju na drugom mestu. Ako se gleda na ovu činjenicu onda je i ovo jedan od momenata koji govore u prilog da su tezama starosna i radna granica pravilno predviđene i da je potrebno da se penzionisanje sprovede po sili zakona i da posle penzionisanja niko ne može stupiti u radni odnos u kakvom je ranije bio. Stimulativni procenat, koji bi trebalo da smanjuje penziju onima koji pre vremena odlaze, mislim, nije toliko važno da li će biti 5% ili niži, ali je bitno da on mora postojati zbog stimulacije zadržavanja osiguranika u radnom odnosu.

Za beneficirani radni staž u tezama je dobro predviđeno koje kategorije, kao teški uslovi rada, treba da dođu u obzir, ali bih ipak napomenuo da prilikom izrade nacrta zakona treba voditi računa o tome da u kategoriju osiguranika na teškim radovima ne ubrajamo i kancelarijske službenike, magacionere, arhivare i neko drugo administrativno osoblje, ili da neki službenik treba da dobije beneficirani radni staž samo zato što radi u sekretarijatu unutrašnjih poslova ili u armiji, a uslovi njegovog rada ne mogu se svrstati u kategoriju teških radnika. Ako bismo učinili ovo onda bismo zaista napravili veliku grešku, jer postoji mnogo drugih zanimanja koja bi imala prvenstvo u kategoriji teških uslova rada, koja u ovoj materiji za

sada nisu predviđena. Dodatni doprinos za beneficirani radni staž sasvim je normalno, da uplaćuju radne organizacije i ustanove čiji se osiguranici svrstavaju u ovu kategoriju, ali bi dobro bilo da stručne službe prouče kako će se to odraziti na troškove poslovanja radnih organizacija, a naročito onih u kojima će većina biti podvrgnuta ovom kriterijumu, kao što su to radnici u rudnicima, pa, eventualno, i neke druge radne organizacije. Ako bi zaista ovo pričinjavalo određenu teškoću u poslovanju ovih radnih organizacija treba predvideti neke druge mogućnosti za izvesno vreme dok se ovi odnosi ne dovedu u normalan sklad.

Postoji mišljenje da ne bi trebalo dati mogućnosti službi zajednice socijalnog osiguranja da vrši reviziju rešenja opštinskih komisija za priznavanje radnog staža, jer bi samim tim rešenje izgubilo opravdanost svoga postojanja. Međutim, ako pođemo od činjenice da komisije u celini nisu zastupljene odgovarajućim stručnim kadrovima i da materijali nisu toliko stručno obrađeni upravo zbog nedostataka ovih kadrova, nužno se nameće da nadležne službe zajednice socijalnog osiguranja moraju ocenjivati pravilnost ovih rešenja, mada će se i pored njihove kontrole provlačiti mnoge stvari koje su nezakonite, jer se praktično neće moći izvršiti provera svakog rešenja i utvrditi koliko je ono zakonski osnovano. Mislim da bi to navedene službe morale da kontrolišu pa bilo da se radi o stažu iz radnog odnosa ili boračkom radnom stažu.

Za boračke penzije predviđa se u tezama dobro rešenje, ali mi nekako ispada nelogično ova kategorizacija učesnika NOR-a od 1941. godine na nosioce Partizanske spomenice 1941. i učesnike rata od 1941. godine. Za mene je sasvim normalno da svaki onaj koji je bio aktivan učesnik od 1941. godine pa dalje treba da bude nosilac Partizanske spomenice 1941, ali je činjenica da pored nosilaca Spomenice ima i takvih koji imaju uverenje o demobilizaciji kao učesnici od 1941. godine, a nemaju Spomenicu. Prema ovome, nekako bi logično bilo da se ovim zakonom ne pravi neka kategorizacija nosilaca Spomenice i učesnika rata od 1941. godine, jer je, u stvari, i jedan i drugi učesnik rata od 1941. godine. Ako bi trebalo da bude pravilo da se napravi ova kategorizacija učesnika iz 1941. godine, onda bi za mene, isto tako, logično bilo da se napravi kategorizacija nosilaca Partizanske spomenice 1941, jer jedan broj nosilaca su učesnici rata, a drugi su predratni komunisti i organizatori ustanka kojima pripada daleko veće društveno priznanje. Ja sam zato mišljenja da i borce učesnike 1941. godine treba svrstati u jednu kategoriju, jer ako se stvarno ispostavi da je neko učesnik od 1941. godine, ali zbog raznih okolnosti nije dobio Spomenicu, onda se sasvim normalno postavlja pitanje zašto nije u ravnopravnom položaju s onim koji ima Spomenicu i koji je već i onako privilegisan i prima određenu nagradu, ima povlašćenu vožnju, ima pravo na lečenje i drugo, pa čak, i kad se nalazi van radnog odnosa. U stvari što se tiče tog materijalnog momenta koji je u tezama predviđen neće biti neke naročito velike razlike, ali samo to izdvajanje jednih od drugih, a u stvari su isti, nekako je nezgodno postavljeno.

Za dokazivanje radnog staža mislim da nema potrebe da se ide na tri godine, s obzirom na to da je većina ovih predmeta do sada rešena i da je proteklo mnogo vremena otkako se radi na sređivanju ovog materijala, pa bi dovoljna bila jedna godina od stupanja na snagu novog zakona za podnošenje zahteva, a posle toga ostaje mogućnost za jedan duži period vremena da se na tome radi dok se predmet ne okonča i ne završi u celini.

Na početku sam napomenuo da postoje mišljenja da ovaj zakon treba pojednostaviti i da prava osiguranika, odnosno penzionera treba rešavati po službenoj dužnosti. Toga sam i ja mišljenja i normalno bi bilo da ovaj propis, za koga je zainteresovan svaki osiguranik, pa i svaki naš građanin, bude pristupačan i razumljiv bar prosečnom građaninu, odnosno s prosečnim obrazovanjem a ne da se moraju tražiti razna tumačenja kao što je to bilo s važećim Zakonom o penzijskom osiguranju.

Na kraju predlažem da bi trebalo odrediti jednu razumnu polaznu granicu kao minimum penzije za učesnike rata od 1941. godine, jer su najviše u pitanju oni učesnici koji nisu u radnom odnosu ili oni koji su u radnom odnosu, a imaju mala primanja. Napominjem još i to da bi u nacrt zakona, isto tako, trebalo uneti da onaj ko na nezakonit način ostvari neka primanja iz fondova zajednice socijalnog osiguranja treba da ih obešteti i da onaj ko mu je omogućio da nezakonito ostvari ta prava odgovara zajedno s njim.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Prekidamo sednicu. Nastavljamo rad po podne u 17 časova.

(Nastavak sednice u 17 časova)

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Nastavljamo rad.

Ima reč Valentina Tomlje, poslanik Saveznog veća.

Valentina Tomlje *(Izborna jedinica Kranj):*

Osnovni principi predloženih teza za penzijski sistem treba da otklone izvesne slabosti Zakona o penzijskom osiguranju, a istovremeno treba da obezbede i dalje usavršavanje penzijskog sistema i njegovo prilagođavanje našem sistemu samouprave i nagrađivanju prema radu.

Konkretizacija nagrađivanja prema radu je osnovni princip teza koji određuje da pravo

na penziju i visina penzija zavise od trajanja i visine ulaganja.

Taj princip treba u celini podržati, a istovremeno teze za nov penzijski sistem treba, prvo, da obezbede penziji njenu realnu vrednost i održe njen nivo i, drugo, da izjednače penzionere koji su penzionisani po dosadašnjim propisima s onima koji će se penzionisati po propisima novog zakona o penzijskom osiguranju. Pri tome treba odbaciti socijalne elemente — uprkos tome što će ih ovaj zakon rešavati i što treba da ih rešava — da bi tačno odredili obaveze fondova penzijskog osiguranja prema osiguranicima. Visina budućih obaveza fondova penzijskog osiguranja, koja se temelji na pretpostavci da će se penzije u narednih sedam godina povećati godišnje za 3%, je nerealna. Da bi se lakše uporedile obaveze fondova penzijskog osiguranja sa sredstvima koja će se u budućem razdoblju formirati, treba dokumentaciju popuniti i detaljnije izraditi. Obaveze iz proteklih godina, za koje su sredstva iskorišćena, ne bi smeli pokrivati sredstvima koja se sada formiraju za pokriće obaveza koje nastaju. Stare obaveze moraju se pokrivati iz dotacija društveno-političkih zajednica za fondove penzijskog osiguranja ne isključujući druge mogućnosti finansiranja novih obaveza.

Jedino jasni poslovni odnosi između osiguranika i fondova penzijskog osiguranja jesu zaloga za proširenje penzijskog osiguranja na sve kategorije stanovništva, što predstavlja jedan od faktora daljeg popunjavanja socijalnog osiguranja i materijalnog produbljivanja socijalnog obezbeđenja građana.

Pri razrađivanju pojedinih principa, naročito valorizacije novih, starih i tekućih penzija, od čega u velikoj meri i zavisi visina konkretne penzije, više pažnje treba posvetiti činjenici da se slučajno princip ne bi preokrenuo. Po proračunima stručnih službi, koji su izrađeni na osnovi predloženih teza o penzijskom osiguranju, na primer, osiguranik s prosečnim ličnim dohotkom od 17.000. — dinara, penzionisan po sadašnjem Zakonu o penzijskom osiguranju, dobiće 17.200. — dinara penzije. Osiguranik s jednakim uslovima penzionisan po predloženom sistemu dobio bi samo 14.200 dinara. Isto tako, može se iz proračuna konstatovati da će se penzioneru sadašnjeg XIX penzijskog razreda, pri valorizaciji u smislu predloženih teza, povećati penzija za 10% (10.850 — 11.984), dok će se osiguraniku I razreda povećati za 40% (36.300 — 51.240).

Pre nego što se priđe izradi zakonskog teksta treba ova pitanja detaljnije izučiti. Predložene teze o penzijskom osiguranju postavljaju valorizaciju novih penzija (onih koje se prvi put priznaju) na osnovi indeksa porasta ličnih dohodaka posebnim mehanizmom i na osnovi istog indeksa teza valoriziraju i zatečene penzije. Nasuprot tome, za tekuće penzije teze predviđaju prilagođavanje porastu indeksa životnih troškova. To znači da kod valorizacija sistem prilagođavanja penzija nije jedinstven. Tako bi u svakom konkretnom primeru prvo priznavanje penzija sledilo porast indeksa ličnih dohodaka, dok bi kod svih kasnijih tekućih valorizacija sledio indeks porasta životnih troškova tipske porodice penzionera. Takav sistem nužno dovodi do ponovnog raskoraka između visine penzija starih i novih penzionera. Zbog toga treba u novom sistemu osigurati jednake kriterije za prilagođavanje prvog priznanja penzije, kao i za prilagođavanje svih tekućih penzija. Osim pomenutog nesrazmera treba upozoriti još i na pitanja usklađivanja tekućih penzija s porastom životnih troškova kako je to predloženo u tezama. Naime, teze predviđaju poluautomatsko usklađivanje penzija na osnovi porasta indeksa životnih troškova tipske porodice penzionera. Ako ćemo usvojiti ovu osnovu za prilagođavanje tekućih penzija, onda treba nužno uvesti automatsko usklađivanje. Istovremeno, ne bi smeli uzimati kao osnov planirane životne troškove tipske porodice nego realne, pošto između planiranih i realnih troškova života, kao što je poznato, nastaje raskorak. Isto tako, proizlazi iz teza da će se valorizacija obavljati na osnovi indeksa porasta životnih troškova uzimajući u obzir prosek za federaciju. Takav prosek nije u stanju da prati različiti porast životnih troškova u pojedinim republikama, a tendencija ka »uravnilovki« nije pogodna ni za lične dohotke ni za penzije.

Takvo stanovište je u suprotnosti i s nekim stavovima teza po kojima se prvo priznata penzija valorizira na osnovi porasta ličnih dohodaka u pojedinim republikama, a sve kasnije valorizacije tekućih penzija prilagođavale bi se proseku životnih troškova čitave federacije. S obzirom na činjenicu da porast životnih troškova, kao i ličnih dohodaka nije jednak u svim republikama i s obzirom na to da opšta načela teza predviđaju osamostaljenje penzijskih fondova i razvoj samouprave na području penzijskog osiguranja, trebalo bi nadležnost o izvođenju valorizacijskih mera preneti na republičke skupštine socijalnog osiguranja.

Na ovom mestu treba upozoriti još na zamršenost sistema. Karakteristika predloženih teza je da su teško razumljive što proizlazi već i iz dosadašnjih diskusija, a pogotovu će to doći do izražaja kada budu date na javnu diskusiju. Razumljivi i tekstualno jasni propisi potrebni su naročito za zakon o penzijskom osiguranju, za čiji su sadržaj zainteresovani svi građani. Posebno bi trebalo pojednostaviti obračun penzija, uzimajući u obzir uslove za sticanje prava na penziju, kako bi svako znao koja visina penzije mu pripada.

Na kraju, smatram da predložene teze treba podržati a naročito njihove opšte principe s tim da se konkretna rešenja detaljnije izuče s obzirom na postojeće uslove.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**
Reč ima Milovan Batanović, poslanik Socijalno-zdravstvenog veća.

Milovan Batanović *(Izborna jedinica Šabac):*

Drugarice i drugovi poslanici, diskusija o tezama za penzijski sistem vrlo je značajna za dalje utvrđivanje principa i stavova u izradi teza i usvajanja novog zakona o penzijskom osiguranju. Napori koji se čine već nekoliko godina da se sagledaju svi aspekti novog penzijskog osiguranja su opravdani i već su dali pozitivne rezultate u tezama. Postavljeni principi sadrže adekvatnije rešenje za potpunije regulisanje prava osiguranika i sistema penzijskog osiguranja. Postavljene teze obezbeđuju trajnija rešenja za izradu stabilnijeg penzijskog sistema, njegovo usklađivanje s društveno-ekonomskim kretanjima, a naročito za obezbeđivanje materijalne baze fondova penzijskog osiguranja. Radni ljudi naše zemlje s velikim interesovanjem prate diskusiju o novom penzijskom sistemu, a lica koja su već u penziji očekuju bolje rešenje svojih materijalnih prilika.

Zakon o penzijskom osiguranju, koji sada imamo, nosi u sebi mnoge elemente administrativno-budžetskog sistema finansiranja. On je već prevaziđen i zaostaje za opštim kretanjima društveno-ekonomskog razvoja, zbog čega je došao u raskorak s razvojem društveno-ekonomskih odnosa i principa raspodele dohotka prema radu. Iako u tezama ima niz postavki, koje mnogo povoljnije rešavaju penzijski sistem i materijalno pitanje ljudi kada odu u penziju, ipak te pozitivne strane u tezama nisu dovoljno isticane, već se najviše diskusija vodila oko produženja radnog staža za pet godina.

Predlog teza jasno pokazuje sva nastojanja da se nađu najpovoljnija rešenja i da radnim ljudima, koji više ne mogu da rade, obezbedi bolji život, prema njihovim ulaganjima u fond socijalnog osiguranja dok su bili u procesu privređivanja. Načelno pravo našeg Ustava, da je čovek najveća vrednost društva, a da je društvo kao celina prema svojim mogućnostima dužno da se stara o čoveku, dolazi i ovde do izražaja.

Imam utisak, s raznih sastanaka, da se teze za penzijski sistem nisu shvatile kao teze kojima se žele utvrditi osnovni i načelni principi šta hoćemo i možemo novim penzijskim osiguranjem da rešimo, pa da se na bazi tih principa dalje razrade teze i izradi novi Zakon o socijalnom osiguranju. Shvatilo se, manje — više, kao da je sve ono što je u tezama rečeno već usvojeno i da će biti u zakon uneto, da više nema šta novo da se kaže. Diskusija se uglavnom vodila u kolektivima i na raznim sastancima i to zašto povećavati radni staž za pet godina: s produženjem radnog staža ko dobija a ko gubi; kako će se to odraziti na zdravlje ljudi; mi smo ratom istrošeni; kakav će biti radni učinak starijih radnika u preduzeću, oni su slabo produktivni; kako će se onda zapošljavati mlađa radna snaga koja je produktivnija itd. O svemu tome, sigurno, treba diskutovati i voditi računa, pa sva ta pitanja dobro proučiti, ali im ne prilaziti samo s aspekta dužine radnog staža, i kao da će povećanje radnog staža sve poremetiti.

Moji utisci su, s raznih sastanaka i skupova na kojima se diskutovalo o tezama za penzijski sistem, da za sada nema većeg raspoloženja za produženje radnog staža. Ovakvo raspoloženje stvorilo je skoro jednostrano tretiranje teza i isticanje u prvi plan povećanje radnog staža, a, s druge strane, nije bilo dovoljno organizovano proučavanje teza. Možda bi bolje bilo da i štampa nije počinjala kampanju pre nego što su bile gotove teze, onda bi mogla da piše konkretnije o svim pitanjima koja su u tezama, a ne samo šta ko misli o produženju radnog staža, mada sam siguran da je i štampa uložila dosta truda da pomogne da se teze što pravilnije shvate. Interesantno je da neka lica koja su već penzionisana, pa se ponovo zaposlila i rade, kao i oni koji imaju radni staž 40 i više godina nisu za produženje radnog staža, a jesu da pod postojećim uslovima nastave rad. Mislim da se ovde radi o sopstvenoj računici, a sadašnji Zakon daje to pravo.

Prema statističkim podacima, koje je objavio Zavod za socijalna pitanja SR Srbije u 1961. godini, s kojim se godinama starosti u nekim zemljama odlazi u penziju, vidi se da u 29 zemalja odlaze u penziju žene kada napune 65, a muškarci 70 godina starosti, u 11 zemalja žene kada napune 60 godina starosti, a muškarci 70 godina. U osam zemalja muškarci sa 60, a žene sa 55 godina. U Ekvadoru, Argentini i Jugoslaviji muškarci sa 55, a žene sa 50 godina. Samo u Urugvaju idu u penziju sa 50 godina starosti. Naša zemlja nije tako bogata pa da ljude, koji su sposobni za rad, šalje u penziju, a čini mi se da za naše prilike imamo dosta penzionera. Teze sasvim jasno predviđaju da se u penziju može otići i pre navršenog punog radnog staža. Prema tome, predlog teza za povećanje radnog staža na 40 godina, odnosno žene na 35 godina jeste, po mome mišljenju, sasvim normalan, jer je u nas, sem Urugvaja, radni staž najkraći.

Utvrđivanje radnog staža izjavama svedoka i do sada je nailazilo na ozbiljne teškoće. Osiguranik ili nema dokumenata o radu, ili nema lica koja mogu sigurno svedočiti, a tim nastoji da mu se po svaku cenu prizna traženo vreme, a i teškoće oko pokretanja postupaka za reviziju pogrešno priznatog staža itd. su glavni razlozi. Iako se radni staž utvrđuje izjavama svedoka već nekoliko godina, broj podnosilaca zahteva još uvek raste. Samo za prvih devet meseci prošle godine u SR Srbiji primljeno je novih

zahteva za priznavanje radnog staža 84.105, a rešeno 76.612. Veliki broj podnetih zahteva ne ispunjava uslove za priznavanje, a ima i takvih koji, kada budu odbijeni, novim izjavama i dokazima obnavljaju postupak po nekoliko puta i nastoje po svaku cenu da im se traženo vreme prizna u radni staž.

Polazeći od postavki teza da će visina radnog staža još više imati značaja u ostvarenju penzija, treba u daljoj razradi teza i izradi zakona predvideti rok za podnošenje zahteva za priznavanje radnog staža i odgovarajuće mere protiv privođenja netačnih svedoka i davanja lažnih izjava. Treba predvideti pokretanje postupka protiv nezakonito ostvarenih prava i povraćaj sredstava kada se utvrdi da je namerno išao da pribavi sebi korist koja mu po propisima ne pripada. Da ne nabrajam takve slučajeve, ali njih i sada ima i o njima se i sada javno govori na skupovima u privrednim organizacijama i na drugim sastancima.

U tezama se predviđa i beneficirani radni staž i kao primer navodi da bi se 27 godina efektivno provedenih na najtežem radu računalo kao 40 godina penzijskog staža. U osnovi smatram da beneficirani radni staž treba predvideti, ali da pre definitivne izrade teza treba proučiti još neka pitanja koja bi bila korisna za određivanje beneficiranog staža. Na primer, nije li malo 27 godina efektivnog rada za 40 godina, a takođe, proučiti da li na svim teškim radnim mestima treba dati isti beneficirani staž, ili odrediti u rasponu, ili možda, naći bolje rešenje. Zatim, treba imati u vidu da je u nekim privrednim organizacjama, zbog zastarelosti njihove opreme i uslova rada, rad teži, po zdravlje opasniji nego u preduzećima novopodignutim, pa da nam sada radnici iz industrije sa zastarelom opremom ne dođu po tome u beneficirani radni staž, jer bi onda manje bili zainteresovani za savremeniju tehničku opremu preduzeća, što bi bilo šteta za našu privredu.

Mislim da je pravilno u tezama predviđeno da se za beneficirani radni staž mora plaćati i dopunski doprinos socijalnom osiguranju. Ali, treba proučiti da li dopunski doprinos treba da plaćaju samo privredne organizacije gde su ovi radnici zaposleni, ili da se u sistemu raspodele dohotka nađu druga rešenja. Ovde imam u vidu da neka preduzeća, u kojima će biti beneficiran radni staž u celini ili u pojedinim pogonima ili na određenim radnim mestima spadaju već sada po tehničkoj opremljenosti u zaostalija preduzeća, i da se ona i sada, u ostvarenju akumulacije, ne mogu da nose s preduzećima koja su tehnički bolje opremljena. Zato treba dobro proučiti kakav bi odraz dopunski doprinos imao na ova preduzeća, ako bi ga sama uplaćivala.

Predviđeno je u tezama da se penzijskim osiguranjem obuhvate i zanatlije. Mislim da se to može samo pozdraviti. Činjenica da je kod 96.000 anketiranih zanatlija prosečna starost 48 godina govori da je mali broj mlađih zanatlija, da je sve više onih zanatlija koji sami rade obavljajući sitne usluge. Jedan broj ovih zanatlija, koji često imaju i preko 65 godina, oboleo je i nesposoban za rad, teško zarađuje i minimum potrebnih sredstava za život. Oni su, takođe, problem i komuna u kojima žive, jer ne mogu da plate porez, a, s druge strane, ako im se radnja zatvori, onda padaju na teret komune kao socijalno nezbrinuta lica.

Jasno je da društvo ne može za zanatlije da snosi sve troškove penzijskog osiguranja koje bi trebalo uplatiti, jer samo za predratni period za anketirani broj zanatlija trebalo bi uplatiti 101 milijardu dinara. S druge strane, teško je verovati da bi to mogle sada i zanatlije da uplate. Zbog toga mislim da pitanje penzijskog osiguranja zanatlija treba još dublje i svestranije proučiti, tražiti nove mogućnosti za njegovo rešenje. Jedna od mogucnosti daljeg proučavanja mogla bi biti i princip uzajamnosti i solidarnosti, ali postavljen tako da perspektivno mlađe zanatlije uplate za svoje starije kolege. Naše društvo kao celina zainteresovano je da se penzijsko osiguranje zanatlija reši, pa u tom smislu treba proučiti pitanje najstarijih zanatlija, koji već ne mogu da rade, kojima bi eventualno i zajednica pritekla u pomoć.

U daljoj razradi teza i izradi zakona treba nastojati da se zakonom daju što jasnija prava građanima i da njime budu određena. Što je moguće manje u zakonu ostaviti diskreciona prava, iako znam da ih se ne možemo osloboditi, jer primenom diskrecionog prava, ma koliko ga primenjivali savesni i odgovorni ljudi, nisi siguran da se prema nekome ne ogrešiš. S druge strane, rešavanje po diskrecionom pravu, u želji da budemo što objektivniji i principijelniji, goni nas da neke službe koje rešavaju po diskrecionom pravu centralizujemo samo da bi kriterijum bio isti.

U tezama je predviđeno da Savezno izvršno veće može izuzetno i nezavisno od radnog staža priznati penziju i odrediti visinu penzije, kao znak priznanja za naročite zasluge na polju politike, kulture ili društvene delatnosti. Mislim da je to dobro i da to treba tretirati kao nacionalno priznanje, a penziju kao nacionalnu penziju. Zato je sasvim na mestu da ova penzija bude izdvojena i posebnim propisom rešena. Ali, u tezama treba predvideti, i u zakonu razraditi, kako će i po kom osnovu dobijati penziju ona lica koja nemaju dovoljno radnog staža, ili im penziju treba nešto povoljnije rešiti nego što bi je dobili iz radnog odnosa. Dosad je oko 8.000 lica primalo ovakvu penziju po diskrecionom pravu Saveznog izvršnog veća.

Što se tiče onog dela teza za priznanje beneficiranog staža učesnicima narodnooslobodilačkog rata, ja, takođe, mislim da tezama treba

predvideti i omogućiti da se izvrše ispravke grešaka koje su se dogodile prilikom priznavanja radnog staža od 1941. godine onima koji su to pravo izjavama nesigurnih svedoka dosad ostvarili. Po mom mišljenju sasvim je opravdano postavljeno u tezama da treba praviti razliku između nosilaca Partizanske spomenice 1941. i boraca kojima smo priznali radni staž iz 1941. godine i da u tom smislu treba predvideti ispravke koje su već postale nužne.

Predsedavajući **Olga Vrabič:**

Reč ima Blažo Kamčevski, poslanik Socijalno-zdravstvenog veća.

Blažo Kamčevski *(Izborna jedinica Titov Veles):*

Drugarice i drugovi poslanici, hteo bih da se osvrnem na neka pitanja u vezi s predloženim tezama novog penzijskog sistema. Razlozi zbog kojih je moralo doći do promene u penzijskom sistemu objašnjeni su u predloženim tezama, u informaciji koju smo dobili za ovu sednicu, kao i u uvodnom izlaganju druga Džunova. Iz obrazloženja predloženih teza, kao i iz ostalih materijala, vidi se dovoljno ubedljivo da su promene u penzijskom sistemu bile apsolutno neophodne kako bi se penzijski sistem uskladio s razvitkom ekonomsko-društvenih donosa u našoj zemlji.

Osnovne koncepcije novog penzijskog sistema, predložene u tezama o kojima mi danas raspravljamo, smatram da polaze baš od toga da otklone sve nedostatke postojećeg — sadašnjeg penzijskog sistema. Tezama novog penzijskog sistema predlažu se trajna rešenja za stabilizaciju penzijskog sistema. Predložena rešenja postavljena su tako da obezbeđuju usaglašavanje i povezivanje interesa osiguranika s mogućnostima fonda socijalnog osiguranja. Smatram da je sasvim pravilno što se uvodi načelo kojim se predviđa da visina penzije zavisi od visine i dužine ulaganja osiguranika. Ovo penzijsko načelo dovodi do usaglašavanja s usvojenim socijalističkim principima o raspodeli dohotka prema radu. U vezi s ovim je i novina koja se uvodi — valorizacija penzijskih osnovica, kao i ukidanje postojeće degresivne penzijske skale i uvođenje jedinstvene osnovice osiguranja. Ova rešenja omogućuju osiguranicima veća nastojanja i više napora i brige za podizanje produktivnosti rada u radnim organizacijama, odnosno veća lična primanja u toku radnog veka i na kraju veću penziju u periodu kada više nije sposoban za privređivanje. Na taj način omogućava se našim radnim ljudima da zadrže približno ostvareni nivo životnog standarda koji su imali dok su bili u radnom odnosu. Slažem se s prethodnom diskusijom.

Imam utisak da se o ovim veoma pozitivnim principijelnim rešenjima nedovoljno govorilo prilikom razrade teza o novom penzijskom sistemu. Čini mi se da je u ovom smislu doprinela naša štampa i radio. Oni su se najviše osvrtali na uslove za sticanje prava na ličnu starosnu penziju i to jednostrano i često su davana pogrešna tumačenja nekih stavova.

Kad smo kod uslova za sticanje prava na starosnu penziju koristim priliku da kažem nekoliko reči. Tačno je da se tezama predviđa povećanje radnog staža. Međutim ovim povećanjem nije zamišljeno da se umanje sadašnja penzijska prava, već, po mom mišljenju, da se povećaju prava osiguranika, a pošto prava bez obaveza nema, time bi se povećale, naravno, i obaveze. Znači, ako sam pravilno shvatio intencije teza, čini mi se da se ide na povećanje primanja penzionera. Da je ovo tačno vidi se iz predloženih teza koje povećanje penzijskog staža predviđaju kao pravo osiguranika, što znači ako neko hoće — postoji mogućnost da se penzioniše i sa manje godina staža, ako je navršio 60, odnosno 55 godina života, ali će zato dobiti manju penziju koja ne bi bila manja od one koju bi po postojećim propisima s istim uslovima dobio. U prilog ovome govori i ukidanje degresivne penzijske skale.

Kad ovo govorim ne smatram da su dovoljno izučeni svi aspekti ovog i sličnih problema, naročito primene kriterijuma prilikom sticanja starosne penzije s umanjenim radnim stažom. U odnosu na uslove za sticanje starosne penzije mogla bi se prihvatiti prva varijanta s izvesnim izmenama u poslednjem stavu, u kome se reguliše pravo na sticanje starosne penzije i pre navršenih 60, odnosno 55 godina života ako ima najmanje 35 godina penzijskog staža osiguranik — muškarac, a 30 godina penzijskog staža osiguranik — žena. U ovom slučaju obračunati iznos penzije smanjuje se za 5% za svaku godinu ranijeg odlaska u penziju pre navršenih 60, odnosno 55 godina života. Kao princip slažem se da treba da ostane, ali procenat bi trebalo da se nešto smanji, jer je neusaglašen s prethodnim tačkama iste varijante i odudara od načela da primanja zavise od dužine i visine ulaganja.

Jedan od nedostataka predloženih teza jeste u tome što čitava dokumentacija polazi od toga da objasni ekonomske efekte postojećeg sistema. Međutim, kod analiziranja novopredloženog penzijskog sistema razmatranja su previše opšta i ne vidim dovoljno napora za sagledavanje krajnjeg ekonomskog efekta. Postoje izvesne pretpostavke na osnovi podataka o postojećem broju penzionera kao i stope njihovog porasta. Analizirajući podatke dolazi se do zaključka da smrtnost u nas opada, no da li se u vezi s tim povećava i radni vek i da li će na osnovi toga osiguranici ići u kasnijim godinama u penziju nije sasvim izučeno. O ovome je već bilo reči. Ako se pogleda struktura umrlih po godinama — (ja ovde nemam takve podatke za čitavu Jugoslaviju, imam samo za SR Makedoniju), onda ispada da opada smrtnost dece, dok je

kod starijih, baš u godinama u kojima se stiče pravo na penziju, smrtnost u stalnom porastu. Tako, na primer, u SR Makedoniji smrtnost u apsolutnom iznosu opada od 18.023 u 1953. godini na 14.998 u 1959. godini. Međutim, ako se pogleda struktura smrtnosti po godinama ona izgleda ovako: smrtnost dece do četvrte godine bila je u 1959. godini 47,4%, u 1960. godini 45,7%, a u 1961. godini 43,1%. Kod odraslih ovaj se odnos menja. Tako, na primer, smrtnost lica od 35—40 godina iznosi u 1959. godini 2,4%, u 1960. godini 2,5%, u 1961. godini 2,9%. Kod lica od 45 do 54 godina u 1959. godini iznosi 4,8%, u 1960. godini 5,1%, u 1961. godini 5,1%. Za lica od 55—64 godine smrtnost iznosi u 1959. godini 7,6%, u 1960. godini 7,8% u 1961. godini 8,9% i za lica preko 65 godina smrtnost iznosi u 1959. godini 31,3%, u 1960. godini 32,2% i u 1961. godini 33,4%. Ovi podaci govore da se životni vek produžava, no da li se radni vek produžava nisam sasvim siguran.

Iz priložene dokumentacije se vidi da su i do sada osiguranici najčešće išli u penziju u kasnijim godinama, odnosno posle navršene 55 godine života. Predloženim penzijskim sistemom to se legalizuje i predviđaju se veći penzijski iznosi. Pitam se, da li iz ovog ne proizilazi ista stopa porasta troškova u penzijskom osiguranju, a naročito ako se ima u vidu ekonomski efekt ukidanja degresivne skale i uvođenja jedinstvene osnovice. Ukidanje dosadašnje i uvođenje nove penzijske osnovice svakako će izazvati povećanje iznosa troškova penzijskog osiguranja, jer do sada penzionisani radnici niže kategorije neće primati manje nego što su primali, a više kategorije primaće više nego što su do sada primali. Da bismo proverili ovu mogućnost, anketirali smo jedan broj dosadašnjih penzionera i utvrdili da će veći broj primati uvećane penzije za 5—15.000 dinara. U ostalom, ovo se vidi i iz priložene dokumentacije uz teze novog penzijskog osiguranja.

Ovim sam hteo samo da podstaknem na dalje napore i aktivnost u preciznijem sagledavanju ekonomskih efekata novopredloženog penzijskog sistema. Iako se u osnovi, kao što sam i u početku rekao, može pretpostaviti da će predloženi penzijski sistem imati pozitivan uticaj na produktivnost rada, interesantna bi bila dalja ispitivanja na ovom planu.

Ukidanjem degresivne skale penzijskih osnovica i uvođenjem jedinstvenih osnovica osiguranja javlja se problem penzijske osnovice osiguranika s najnižim primanjima. Tezama se predviđa da se penzionerima s najnižim penzijama obezbedi minimum penzijskih primanja, kao pravo uslovljeno ekonomskom snagom domaćinstva uživaoca penzije. Ovakvo rešenje, možda, nije najpogodnije s nekoliko razloga. Prvo, ono odstupa od načela da penzijska primanja zavise od dužine i visine ulaganja u fond penzijskog osiguranja. Drugo, ovakvo rešenje omogućava subjektivnosti i nejednako tretiranje osiguranika i, treće, ovo ipak ne obezbeđuje moguću egzistenciju penzionera. Smatram da bi trebalo nastojati da se za ovakvu situaciju nađu pogodnija rešenja, na primer, da se zakonom propiše najniža osnovica po kojoj minimum mora biti osiguran svakom osiguraniku, kao što je slučaj sa zanatlijama. U vezi s ovim nameću se neka pitanja kao što su odstupanja od principa raspodele prema radu i mogućnosti nekih radnih organizacija.

Kad je reč o najnižim iznosima penzijskih primanja, postavlja se još jedno pitanje u vezi s radnicima zaposlenim na sezonskim mestima. Zbog strukture privrede u nekim krajevima naše zemlje stanje je takvo da je veći broj radnika zaposlen na sezonskim radnim mestima, znači, ne svojom krivicom, već zbog strukture same privrede, na primer, u poljoprivredi, ugostiteljstvu, prehrambenoj i duvanskoj industriji, šumarstvu, građevinarstvu i sl. U SR Makedoniji od ukupnog broja zaposlenih radnika jedna četvrtina je zaposlena na sezonskim radnim mestima. Da bi ovi radnici stekli pravo na starosnu penziju, trebalo bi da rade priličan broj godina, a zbog težine poslova nisu u mogućnosti da obavljaju dugo takve poslove. Zbog ove specifičnosti smatram da ovo pitanje zaslužuje dalja istraživanja i iznalaženja novih rešenja bez većih odstupanja od utvrđenih opštih načela novog penzijskog sistema. Jedno od mogućih rešenja bilo bi u tome da se radne organizacije koriste pravom na prošireno osiguranje. Ovo bi predstavljalo izuzetak u proširenom osiguranju. U ovom slučaju ne bi se radilo o nekoj privilegiji, već o pravu koje bi oni stekli na osnovi svojih većih ulaganja, preko proširenog osiguranja. Kad ovo predlažem, da se ne bi pogrešno razumelo, mislim samo na radnike koji imaju jedine izvore prihoda za svoju egzistenciju isključivo iz radnih odnosa u radnim organizacijama.

Tezama se predviđa valorizacija penzijskih osnovica aktivnih osiguranika prilikom njihovog penzionisanja, u vezi s usklađivanjem skale osnovica s kretanjima nominalnih ličnih dohodaka i nivoom životnih troškova. Ovo je jedna od veoma važnih pozitivnih novina u novom penzijskom osiguranju. Međutim, treba propisima preciznije odrediti koji nivo porasta troškova stvara obavezu za fondove penzijskog osiguranja da izvrše automatsku valorizaciju penzija. Korisno bi bilo razmotriti mogućnost da se prilikom valorizacija uzimaju u obzir i opšta kretanja produktivnosti rada. Ovlašćenja za donošenje odluka o valorizaciji trebalo bi prepustiti republičkim zajednicama socijalnog osiguranja.

U principu se slažem s tezama o beneficiraniu radnog staža, ali smatram da se otišlo prilično široko u nekim kategorijama osiguranika. Beneficirani radni staž treba da imaju samo

radnici zaposleni na radnim mestima izuzetno opasnim po život i zdravlje radnika.

Tezama se predviđa uvođenje obaveznog reosiguranja u fondove penzijskog osiguranja na nivou federacije. Ovo reosiguranje postojalo je i u dosadašnjem sistemu. Smatram da reosiguranje treba obavezno da postoji i u budućnosti, jer što god je veći rizik zajednice, veća je i sigurnost u poslovanju fondova. Zbog toga treba uvesti obavezno reosiguranje ne samo u penzijsko osiguranje, nego i u sve druge vidove osiguranja.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Ima reč drugarica Olga Vrabič, predsednik Socijalno-zdravstvenog veća.

Olga Vrabič:

Drugarice i drugovi, diskusija o penzijskom sistemu je pokrenula veoma mnogo krupnih otvorenih pitanja i problema koji prate naš društveni razvitak. To su, polazeći od strukture ličnih dohodaka, problemi uslova rada, problemi kretanja cena na našem tržištu itd. Smatram da je dobro što su ova pitanja došla na dnevni red, jer će sa svoje strane, verovatno, takva jedna široka diskusija uticati da se određena pitanja, možda, brže i bolje rešavaju. Međutim, čini mi se da bi tu morali da vodimo računa o dve stvari.

Prvo, o tome da se krećemo na realnom tlu, a to znači da mi odredbene probleme moramo uzeti realistički. Konkretno uzimam naše tržište i cene na tržištu. Ne slažem se i mislim da niko od nas ne može da se složi potpuno sa svim anomalijama koje susrećemo, naročito u poslednje vreme, ali čini mi se da bi uprkos tome, bila iluzija ako bismo mislili da možemo stvoriti neku idealnu, klasičnu situaciju na tržištu u uslovima našeg tako dinamičnog razvitka. Prema tome, znači, cela naša privreda će se kretati napred, naš dinamični razvitak, isto tako, u sebi zakonito nosi određenu tendenciju povišenja cena i ako je to realnost, onda mislim da moramo taj instrument uključiti u naš budući penzijski sistem, instrument usklađivanja cena s troškovima života.

Isto to važi i za određene uslove rada u kojima radni ljudi, to je izneo veliki broj poslanika, vrlo teško mogu da dožive normalni radni vek na svom radnom mestu. Čini mi se da moramo to pitanje sagledati, ali ne samo sa stanovišta posledica. Slažem se s tim da moramo beneficirati određena teška radna mesta, ali bilo bi u suštini birokratski ako bismo time skinuli brigu sa sebe i rekli: evo, mi smo dali tim radnim mestima beneficirani radni staž. Mislim da bi trebalo da bude obratno, da se naše radne organizacije, radni kolektivi i društvena zajednica okrenu efikasno leženju uzroka, znači, poboljšavanju uslova rada. Na tom području imamo lepe rezultate, ali imamo još mnogo toga da rešimo. Uopšte mi se čini da je čitav naš sistem društvenog samoupravljanja i radničkog samoupravljanja postavio pred temeljnu reviziju razna socijalna rešenja koja nosi u sebi administrativni sistem i čini mi se da mnoga od njih nose obeležja birokratskog i suvog odnosa prema čoveku, a s druge strane, da upravo naš sistem samoupravljanja ima ogromne prednosti u tome da stvarno efikasno radi na upravljanju i poboljšanju položaja našeg radnog čoveka, na uklanjanju negativnih stvari.

Drugo, govoreći o svim ovim pitanjima, koja su bila ovde istaknuta, mislim da mi ne bismo smeli uslovljavati donošenje penzijskog sistema s rešavanjem svih tih pitanja. Bez obzira na to što su neka od njih postavljena pomalo iluzionistički, mislim da nas konkretna situacija — 750.000 postojećih penzionera prinuđuje da rešimo status ovih ljudi, jer svi znamo da smo došli u prilično tesnu situaciju i da treba pronaći sistemsko rešenje kako bi se regulisao njihov status.

Drugo pitanje o kome sam htela da govorim jeste fizionomija našeg novog sistema penzijskog osiguranja. Pojednostaviću ovu dodadašnju diskusiju u dva stava, jedan da je penzija ekonomska kategorija, a drugi da je penzija, ipak, socijalna kategorija. Nisam nikakav teoretičar, ali mi se čini, da je penzijski sistem svuda u svetu instrument socijalne politike. Naravno, u našim uslovima pogotovu to nije neka, da tako kažem, socijalna zaštita i milostinja koju dajemo, nego je to pravo radnog čoveka njegov doprinos celokupnom društvenom razvitku. S druge strane, naravno da penzijski sistem ima određene elemente solidarnosti. Upravo ove teze imaju i još kako puno solidarnosti u sebi, samo se meni čini da nema smisla da zbog nekih uskih principa tu solidarnost reskiramo i da stalno napadamo socijalu i socijalne elemente. Solidarnost našeg sistema, tako kako je prikazano u tezama, je u tome što već osiguranik u nas s jednom godinom radnog staža dobija invalidsku penziju ako dođe u takav položaj da više nije sposoban da radi zbog nesreće ili bolesti. Dalje, to je ceolokupna plejada invalidskih penzionera, porodičnih penzionera, to je beneficirani radni staž.

Slažem se da treba da vidimo i određene elemente solidarnosti i u kom smislu bi oni trebalo da dođu do izražaja u tim kategorijama s najnižim penzijama. U predloženim fazama postoje određeni instrumenti, samo mislim da u budućem radu treba o tome detaljno razmisliti. Meni smeta kritikovanje elemenata socijale u postojećem penzijskom sistemu, prvo, zbog toga što smatram da nije umesno da jednu veliku tekovinu radničke klase nazivamo pogrdnim imenom, a drugo, pogotovu zato što se pod tom socijalom najčešće skrivaju drugi elementi. Recimo, ako smatramo da su elementi socijalne zaštite u tome što su neki ljudi dobili, kao što je to danas rekao jedan drug u diskusiji, na-

kalemili radni staž izjavama lažnih svedoka, onda to, drugovi, za mene nije socijalna zaštita, nego je to krivično delo i stvari treba da nazivamo pravim imenima.

Druga činjenica zbog koje bismo, smatram, morali da budemo malo kritični, je u sledećem: ako pogledamo faktički današnji penzijski sistem i gde je kome uskraćeno pravo, onda ćemo videti jednu sliku ne tako uprošćenu kao što smo skloni da je damo. Nema smanjena penzijska primanja samo osiguranik u visokim osiguranićkim razredima, nego je tačno da postojeći penzijski sistem ima pet brana, tzv. kategorija radnih mesta i plafonskih penzijskih razreda, koje ustvari skidaju jedan deo ličnog dohotka svim kategorijama radnika, od nekvalifikovanih do polukvalifikovanih. Mi imamo sada čitav niz predstavki građana koji nam pišu upravo o tim stvarima i žale se konkretno na te probleme. Dakle, kada bismo temeljno analizirali čitavu situaciju, teško bismo dali odgovor ko je tu na čijoj socijali. Mislim da je bolje da se orijentišemo na krupne probleme, na principijelne probleme i da pronađemo jedan takav sistem koji će stvarno odgovarati našem društveno-ekonomskom razvitku. Uopšte mi se čini da bismo morali u celom našem sistemu postaviti u centar, u skladu i s našim Ustavom, radnog čoveka, odnosno osiguranika. Često smo skloni da u njegovo ime govorimo, dajemo ocene itd. Karakteristična je diskusija oko tih novih starosnih granica i oko jednostranog i parcijalnog tumačenja novih varijanti.

Upravo ovih dana, moram spomenuti, slučajno sam dobila u ruke jedan materijal Međunarodne organizacije rada, koja je pre tri godine raspravljala na svom plenarnom zasedanju o problemu starih ljudi i njihovom zapošljavanju. Evo šta kaže generalni sekretar Morse u svom izveštaju. On kaže da je polemika oko visine starosne penzije vrlo osetljiva ako neko drugi u ime radnog čoveka odlučuje, jer su ti interesi veoma specifični i individualni. Rezultat te veoma intezivne debate je bio taj da je izašla jedna preporuka svim vladama i poslodavcima da stvore u penzijskom sistemu takav elastičan sistem koji bi stvarno postavio samog radnika u takav položaj da on prema svojim mogućnostima odabira sebi radno mesto i mogućnosti u vezi s penzijom. Čini mi se, drugovi, uz određene korekture, a te korekture bi, možda, bile u tome što bismo morali pronaći jedan prelazni režim s pet godina za ove osiguranike koji su psihološki bili pred tim da odlaze u penziju, da bi naš penzijski sistem mogao pružiti jednu veoma finu sliku i model toga da sam radni čovek odlučuje o tome kada će napustiti svoj aktivni život.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Reč ima poslanik Živojin Brzanović, poslanik Socijalno-zdravstvenog veća.

Živojin Brzanović *(Izborna jedinica Svetozarevo):*

Drugarice i drugovi, mislim da imamo razloga da smatramo teze za novi penzijski sistem temeljno pripremljenim i solidno postavljenim za rešavanje mnogih problema nastalih u sadašnjem penzijskom sistemu. Poznate su i već dovoljno isticane prednosti novog sitem:

— usklađivanje visine penzija sa stvarno rastućim troškovima života,
— usklađivanje odnosa, između priticanja sredstava za fondove penzijskog osiguranja i porasta broja penzionera,
— rešavanje disproporcije u primanjima skoro penzionisanih lica i tzv. starih penzionera itd.

Same ove činjenice, uzete iz teza bez naročitog reda i prioriteta, dovoljno govore da se možemo nadati jednom daleko celishodnijem zakonskom aktu, koji će ubuduće regulisati ovu materiju. Briga o čoveku kao stvaraocu materijalnih dobara i društvenom upravljaču nad sredstvima za proizvodnju, našla je dostojno mesto u ovim tezama i to je ono što vrlo pozitivno ocenjuje danas svaki naš radni čovek. On u tome vidi onu trajnu brigu našeg socijalističkog društva, koja je tako jasno zapisana u Programu Saveza komunista i našem Ustavu.

Shvatajući svu veličinu baš tog momenta i imajući puno poverenje u budući zakon o penzijskom osiguranju, ljudi sve manje ističu dužinu radnog staža kao najprioritetniji element za sticanje penzije, jer on u tezama i nije najprioritetniji. Uostalom, ako se ova postavka shvati kao pravo a ne kao obaveza, onda su stvari sasvim jasne.

Istini za volju, ja sam čuo od jednog budućeg penzionera da o ovoj stvari još treba da razmišljamo, jer — rekao mi je on: »na našim ulicama ima dosta »fića« a malo i »federala«, upoređujući tako zdrave i snažne ljude, kojima 40 godina radnog staža neće biti ni naporno ni dugo, i fizički slabije ljude za koje će i 35 godina radnog staža predstavljati već dovoljnu umnu i fizičku iscrpenost.

Dajući podršku tezama za novi penzijski sistem i želeći da one doprinesu u punom opsegu rešenju jednog tako delikatnog socijalnog pitanja u našoj zemlji, želeo bih da zadržim našu pažnju samo na jednom pitanju, koje je u tesnoj vezi s donošenjem budućeg osnovnog zakona o penzijskom sistemu. To je pitanje dopunskih, pratećih zakonskih propisa i uputstava koje treba pripremiti zajedno s osnovnim zakonom. Možda će biti prestrogo ako kažem da će sprovođenje u život načela budućeg penzijskog sistema u mnogome zavisiti baš od tih pratećih akata, koji moraju olakšati administraciji da lakše shvati sve ono što će biti najbitnije u budućem zakonu, odnosno da olakšaju građaninu da sutra bez trzavica ostvari svoja prava. Ako se to bude postiglo, a mi upravo to

želimo, onda će budući zakon imati svoj puni smisao.

Između ostalog, iz teza se vidi da će pri prevođenju zatečenih penzija na novi sistem valorizovanjem ličnog dohotka do njegove vrednosti u 1964. godini, biti potrebno dopuniti osnovnu dokumentaciju invalidskih i porodičnih penzionera za oko 400.000 slučajeva.

Ovo je vrlo veliki broj i već sada moramo znati da se iza svakog od ovih brojeva mora videti ljudski lik. To će biti 400.000 debelih dosijea, 400.000 ljudskih prava i 400.000 moralnih obaveza pred društvom, i sve te slučajeve treba pravilno rešiti. Mislim da neću preterati ako kažem da naši zavodi za socijalno osiguranje još u punoj meri ne sagledavaju ovaj problem i nemaju dovoljno stručnog kadra koji bi ovaj posao uradio valjano i na vreme. Samo da spomenem sličnu, a u malim radnim organizacijama i daleko težu, kadrovsku situaciju, od koje će nam u mnogome zavisiti izvršenje ovog delikatnog zadatka.

Blagovremene pripreme odgovarajućih seminara, dobro razrađena uputstva i odabiranje kadrova za ovaj posao, doprineće da se ovaj humani zadatak uspešno završi na opšte zadovoljstvo.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Dajem odmor od 15 minuta.

(Posle odmora)

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Reč ima drug Edvard Kardelj, predsednik Savezne skupštine.

Edvard Kardelj:

Smatram da predložene teze za novi penzijski sistem predstavljaju solidnu osnovu za izradu predloga novog zakona o penzijskom osiguranju, naročito u pogledu osnovnih načela po kojima u penzijsko osiguranje treba da se uvedu jasni ekonomski odnosi, koji će omogućiti da sistem penzijskog osiguranja bude mnogo više u skladu sa suštinom naših društveno-ekonomskih odnosa i sistemom društvenog samoupravljanja, nego što je to bio dosadašnji, i koje će osiguranik moći lako da kontroliše. Jasno je da ekonomski odnosi u penzijskom osiguranju treba da budu tako postavljeni da omogućuju i određenu socijalnu politiku, s obzirom na goruće probleme koji izviru iz današnjeg ekonomskog položaja naših radnih ljudi.

Suština penzijskog sistema je u tome da radni ljudi sami sebi, iz svojih ličnih sredstava i iz povećane društvene produktivnosti rada, obezbeđuju penzijsko osiguranje. Moglo bi se reći da to, u stvari, nije ništa drugo nego u izvesnom smislu produžetak radnog odnosa. Mnogi smatraju da su penzije, koje naše društvo daje radnim ljudima, samo izraz određene socijalne politike tog društva. Međutim, posmatrano s ekonomskog gledišta, i obrnuto je tačno, čak još tačnije. Naime, osiguranici — uplaćujući svoje doprinose u društvene fondove penzijskog osiguranja — obezbeđuju u isto vreme društvu određena finansijska sredstva, koje ono angažuje u investicije ili na drugi način, i čijim se obrtanjem odnosno oplođavanjem s viškom vrednosti stvaraju uslovi za jačanje i proširivanje materijalne baze samog penzijskog osiguranja.

Drugim rečima, ma kakav bio sistem penzijskog osiguranja, sredstva za njegove fondove stvara samo ljudski rad, rad osiguranika. U pitanju je, dakle, uvek ekonomski i društveni odnos, a ne samo socijalna politika vlade. Zato je bitno da fondovima penzijskog osiguranja upravljaju sami osiguranici i da im sam sistem omogućuje da vode dugoročnu politiku. Razume se, svoju politiku unutar fonda osiguranici treba da zasnivaju na načelima solidarnosti i uzajamne socijalne pomoći, ali u okvirima koji obezbeđuju da penzijski sistem bude u osnovi direktno produženje sistema raspodele prema radu.

S druge strane, zasnivajući svoje odnose prema osiguraniku, načelno i po sistemu, na bazi jasnih ekonomskih odnosa, to jest odnosa raspodele prema radu, društvena zajednica mora voditi računa o tome da postoji niz problema koji se na toj osnovi ne mogu automatski rešavati i koji zahtevaju ekonomsku i socijalnu intervenciju društva. Očito je, na primer, da sadašnji penzijski fondovi, takvi kakvi jesu, nisu dovoljni za realizaciju takvih ekonomskih načela kakva se predlažu u tezama. Tek će se tokom vremena stvoriti dovoljna glavnica na kojoj će se moći zasnivati ekonomski obračun između društva i penzijskog fonda.

Međutim, to nisu nerešivi problemi ako postoji jasna orijentacija i potrebna društvena intervencija. Bitno je da odredimo jasan put za dalja kretanja, pa ćemo onda lakše pronaći i sredstva za rešavanje onih ekonomskih i socijalnih problema koje nam je ostavila prošlost i koji se javljaju u našim današnjim odnosima raspodele.

U svakom slučaju, našu sadašnju koncepciju penzijskog sistema sve je teže usklađivati s našim privrednim sistemom i s društvenim samoupravljanjem. Istina, sa socijalnog gledišta naš penzijski sistem spada među najpovoljnije sisteme u svetu za radnog čoveka. Tekovine koje je on doneo radnom čoveku ne samo da ne smeju biti potkopane već ih moramo učvrstiti i razvijati. Međutim, u pogledu svoje materijalne baze taj je sistem veoma nestabilan i podvrgnut je subjektivnim ocenama, a za društvo je skup i politički težak, jer se sva odgovornost koncentriše na vladu federacije, a praktične svakodnevne odluke donose mnogobrojni drugi faktori.

U stvari, društvo ubira doprinos za penzijsko osiguranje, ubacuje ga u sferu političkog i subjektivnog odlučivanja, pa ga zatim vraća osiguranicima na osnovi normi i skala koje su utvrđene administrativnim propisima.

Sasvim je jasno da su u takvim uslovima mogućnosti samoupravljanja, odnosno prava i odgovornosti osiguranika svedeni na prilično ograničene okvire. To dovodi i do toga da se težnja za poboljšavanjem materijalnih uslova osiguranika izražava mnogo manje u naporima za bolje upravljanje sredstvima penzijskog osiguranja, a mnogo više u pritisku da se mehanički, to jest nezavisno od ekonomskih mogućnosti fonda za penzijsko osiguranje i društvene zajednice u celini, povećavaju penzije ili priznaju druge olakšice. Za društvo je takav sistem skuplji, a i za osiguranika nije najbolji, jer mu ne obezbeđuje dovoljno da sredstva koja ulaže budu što pravilnije korišćena. Za društvo i za osiguranika je bolje da su ekonomski odnosi tu čisti, s tim da treba da se zasnivaju na solidarnosti radnih ljudi i na uzajamnoj socijalnoj pomoći, naravno, u onoj meri u kojoj sadašnji naši materijalni uslovi takvu međusobnu pomoć traže i omogućuju. Dalji razvoj sistema raspodele prema radu, koji će smanjivati ekonomske razlike, svakako će dovesti do odgovarajućeg razvoja i u sistemu penzijskog osiguranja.

Sa svih tih razloga smatram da je najveća prednost predloženih teza u tome što je taj osnovni princip, na kome treba da počiva novi penzijski sistem, jasno postavljen. Međutim, da li je taj princip dobro razrađen i primenjen u svim aspektima penzijskog osiguranja, da li je prelaz na novo stanje dovoljno obezbeđen, da li dovoljno dolazi do izražaja princip solidarnosti radnih ljudi, da li su svi socijalni momenti dovoljno uzeti u obzir, da li se dovoljno vodi računa o posledicama onih ekonomskih razlika koje izviru iz nedograđenosti našeg privrednog sistema, šta treba još učiniti da bi taj princip mogao biti realizovan — o tome je moguće i treba još diskutovati.

U diskusiji o tezama za novi penzijski sistem iznošeni su mnogi prigovori koji su bili na liniji zahteva da se obezbede povoljniji uslovi za penzijsko osiguranje, odnosno penzionisanje. Mislim da predloženi penzijski sistem nije u načelnom sukobu s takvim zahtevima. Ukoliko tu konflikt uopšte postoji, u pitanju je sukob između naših želja i materijalnih mogućnosti društva, a ne konflikt s ekonomskim načelima penzijskog osiguranja. Treba istaći da nezavisno od toga kakav osnovni penzijski sistem imamo, taj sukob ostaje, jer neka pitanja sada ne možemo rešiti. Naime, ne može se ići u tim zahtevima tako daleko da bi se ljudi koji rade do te mere opteretili zadacima za penzijsko osiguranje da ih to destimulira u radu. Jer, orijentisati se, na primer, na rano penzionisanje uz visoke penzije praktično znači ići na potkopavanje bitnih osnova na kojima se zasniva borba za brži razvoj proizvodnih snaga i za produktivnost rada, što je ujedno i osnova za penzijsko obezbeđenje radnih ljudi. Naime, potkopavati interes čoveka za rad, znači istovremeno potkopavati i materijalnu bazu penzijskog osiguranja.

Prema tome, jedno je pitanje sistema, odnosno pitanje načela koja su postavljena u tezama za novi penzijski sistem, a drugo su pitanja vezana za probleme koje nam je dosadašnji razvoj ostavio u nasledstvo. Svakako da o problemima koje nam je prošlost ostavila moramo voditi računa isto onako kao što vodimo računa o perspektivnom razvoju penzijskog sistema. S obzirom na sve to, u razvijanju našeg sistema penzijskog osiguranja treba da pođemo od dve pretpostavke.

Prvo, naš osnovni cilj treba da bude borba da čovek koji radi ima sve povoljnije uslove za život i rad i da ga stimuliramo na produktivniji rad. Ako bismo ga orijentisali i stimulirali na to da rano traži penziju, to bi samo po sebi bio znak da smo na pogrešnom putu. Ne može da bude ideal našeg društva da ljudi idu što ranije u penziju. Upravo je suprotno naš ideal, to jest da čovek bude što duže sposoban da radi i da ima volju da radi. A da bi mogao što duže i produktivnije da radi i da bi bio ne samo sposoban nego i imao volju da što duže radi, neophodno je za to stvarati sve povoljnije uslove. Ti uslovi će biti ostvarivani postepenim skraćivanjem radnog vremena, poboljšavanjem životnih uslova, sve uspešnijom zdravstvenom i socijalnom zaštitom, posebno zaštitom majke-radnice i rasterećenjem žene od tereta domaćinstva, razvijanjem mreže društvene ishrane, itd.

Na taj način će se omogućiti da se istovremeno poboljšavaju i uslovi onih radnih ljudi koji idu u penziju. Ako čovek bude imao povoljnije uslove života i rada, on će i van penzijskog osiguranja sebi stvoriti materijalne uslove koji će mu omogućiti da kao penzioner živi životom dostojnim čoveka. Zato ne izgledaju opravdane one primedbe u diskusiji koje ne vode računa o uzajamnoj zavisnosti tih faktora, a u penzijskom osiguranju vide samo socijalni problem sam za sebe.

Ako bismo se orijentisali na relativno rano penzionisanje, to bi bila, pre svega, šteta za same penzionere, jer bismo time do te mere opteretili fondove socijalnog osiguranja da bi penzije morale biti niske. Ne treba, naime, zaboraviti da penzijski fond stvaraju aktivni radni ljudi i da je on apsolutno zavisan od njihovog rada. Ako je manje rada — slabija je i materijalna osnova penzijskog osiguranja.

S obzirom na sve to, ne bismo smeli podleći shvatanjima da je orijentacija na što kraći radni staž uz što veću penziju, nezavisno od položaja aktivnog radnog čoveka, socijalna i

humana orijentacija. Takve tendencije nemaju u stvari ničeg socijalnog i humanog. Jer, prebacivanjem suviše velikih tereta na ljude koji rade, kroz čitav njihov aktivni životni period, zloupotrebljava se osećaj socijalne solidarnosti radnih ljudi. Mislim da je mnogo humanije i socijalnije boriti se za sve povoljnije životne i radne uslove ljudi dok rade, s tim da i visina njihove penzije zavisi od toga koliko dugo su radili, odnosno doprinosili fondu socijalnog osiguranja. Samo po sebi se razume da drukčije treba da budu tretirana lica koja zbog invalidnosti ili zbog zdravlja ili napornog rada ne mogu da rade tako i toliko koliko drugi građani.

Takođe, ne vidim ničeg socijalnog u tendenciji, koja sada dosta široko dolazi do izražaja, da ljudi relativno rano teže penzionisanju da bi se zatim ponovo zaposlili uz dodatne honorare. Doduše, smatram da ne dolazi u obzir nikakva administrativna zabrana takvog rada. Za zdravog čoveka rad je životna potreba. Destimulirati ljude za rad, makar u pitanju bili i penzioneri, ili čak zabranjivati takav rad, bilo bi besmislica. Međutim, društvo ne sme dopustiti da takva praksa postane stimulans za rano odlaženje u penziju i skidanje ličnih obaveza ljudi koji rade prema zajedničkom penzijskom fondu. Zato mi izgleda veoma pravilna orijentacija teza na princip da visina penzija zavisi od dužine radnog staža, u toku koga je uplaćivan doprinos, s tim da se prepušta radnom čoveku da bira prema svome nahođenju kada će i pod kakvim uslovima ići u penziju.

Mislim da ne treba prikrivati niti se plašiti činjenice da to u suštini znači produžavanje radnog staža za punu penziju, koja bi iznosila oko 85% od ličnog dohotka od rada. Međutim, takva penzija u nas sada — sem izuzetno — nije ni postojala. Prema tome, ako pođemo od sadašnjeg stanja, to je u materijalnom pogledu korak napred, što olakšava da izvršimo prelaz na novi sistem penzijskog osiguranja. Dalji razvoj društvene produktivnosti rada omogućavaće i dalje jačanje materijalne baze penzijskog osiguranja, čime će se omogućiti da se penzije povećavaju ne samo u zavisnosti od dužine radnog staža već i u određenoj srazmeri s porastom te produktivnosti.

Ali to je samo jedan aspekt ovog pitanja. Drugi aspekt je sadašnje stanje. Naime, postoji i niz ozbiljnih nerešenih problema koje nam je ostavila prošlost. Na te probleme je i u diskusiji ukazano.

Postoji neujednačenost uslova privređivanja i sticanja ličnog dohotka, koja može da stvara određene probleme u ekonomskom odnosu čoveka-osiguranika i penzijskog fonda, to jest određenu neravnopravnost u samom penzijskom sistemu.

Dalje, rasponi između najviših i najnižih ličnih dohodaka često su suviše veliki, što je trenutna posledica nedograđenosti sistema raspodele. I to može da unosi određene poremećaje u te odnose.

Zatim, tu je pitanje kako u novi sistem uključiti stare penzionere, to jest ljude koji su penzionisani ranije, s manjim stažom i niskim osnovicama za penzijsko osiguranje. Mislim da u tom pogledu u tezama ima nekih slabih tačaka koje bi mogle prouzrokovati izvesnu stagnaciju jednom stečene penzije, osim u onoj meri u kojoj se uzima u obzir porast troškova života. Bojim se da time problem nije rešen.

Među probleme koje treba rešiti spadaju i razlike u napornosti rada, koje zahtevaju razne olakšice, beneficirani staž, itd. Zatim, tu je problem bivših boraca i invalida. Sve su to problemi o kojima moramo voditi računa prilikom pripreme ovog zakona i čije rešenje moramo obezbediti na bazi solidarnosti i uzajamne pomoći.

Mislim da načela data u tezama omogućuju da se svi ovi problemi rešavaju u svakom slučaju ništa manje efikasno nego što se rešavaju u sadašnjem sistemu socijalnog osiguranja.

Problem je tu samo da pronađemo prava sredstva i da damo samoupravnim organima penzijskog osiguranja potrebnu samostalnost da unutar sistema penzijskog osiguranja mogu voditi određenu socijalnu politiku. U tom smislu ja se slažem i s upozorenjima koja su izneta u diskusiji da se — iako je tu osnova ekonomski, a, ja bih rekao, još više socijalistički društveno-ekonomski odnos — nikako ne sme izgubiti iz vida niz socijalnih pitanja čije rešavanje zahteva punu afirmaciju načela solidarnosti radnih ljudi i njihove uzajamne socijalne pomoći.

Naravno, sva ova pitanja treba rešiti u granicama realnih mogućnosti. Međutim, u onoj meri u kojoj budemo penzijski fond osamostalili i dali mu samostalnu materijalnu bazu, mi ćemo istovremeno osposobljavati i same radne ljude da se kroz organe samoupravljanja u penzijskom sistemu bore i za odgovarajuću socijalnu politiku i da jačaju politiku koja se zasniva na solidarnosti i uzajamnoj socijalnoj pomoći.

Ali ne izgleda mi opravdano da bi, zbog problema te vrste, na ranije pomenuta ekonomska načela u penzijskom sistemu trebalo da gledamo samo kao na neki udaljeni cilj. Naprotiv, izgleda mi hitno da odlučno i neposredno pređemo na primenu novog sistema, a da istovremeno predvidimo sve potrebne instrumente, da probleme koje nam nameće dosadašnji razvoj sistema socijalnog osiguranja što brže rešavamo u duhu i u skladu s novim sistemom. To će svakako zahtevati određeno vreme. Ali bitno je da sve to jasno postavimo kao neposrednu obavezu, s tim da činimo potrebna odstupanja raznim olakšicama i kompromisima i da preduzimamo sve drugo što je potrebno da

bismo savladali probleme koje nam nameće sadašnje stanje stvari.

Međutim, imam utisak da u predloženim tezama nije dovoljno razrađena materijalna baza penzijskog osiguranja. To je razumljivo, jer je reč tek o načelnoj razradi sistema. Ali, mislim da ćemo u daljoj razradi teza morati upravo toj strani problema da posvetimo najveću pažnju. U stvari, što samostalnija materijalna baza penzijskog osiguranja je prvi i odlučujući uslov za ostvarenje takvog odnosa između osiguranika i penzijskog fonda kao što se predlaže u tezama.

Naime, meni izgleda, za razliku od nekih mišljenja koja su u diskusiji iznesena, da prelaz na ekonomska načela u tezama nije u stvari sproveden do kraja i da u tezama još ima mnogo ostataka starog sistema i administrativnih elemenata. Ne mislim da se to može sasvim ukinuti. Ali smatram da bi ipak trebalo uzeti odlučniju opštu orijentaciju na što čistije ekonomske odnose. Ona je relativno dosledno sprovedena u pogledu odnosa osiguranika i fonda, ali ne i u pogledu odnosa fonda i društva. Otuda dolazi pitanje šta će biti sa starim penzionerima, to jest s ljudima koji su penzionisani ranije. Neće li se stalno događati to da svaki novi penzioner ima bolji položaj od starog penzionera i da nastaju sve veće razlike između starih i novih penzionera.

U vezi s tim, po mom mišljenju, osnovno je pitanje u tome da penzijski fond kao celina treba da raste u određenoj srazmeri s povećanjem društvene produktivnosti rada. Taj će porast, s jedne strane, doći do izražaja kroz povećane doprinose radnog čoveka, u skladu s porastom produktivnosti rada, a s druge strane, može doći do izražaja i u obliku određene kamate ili društvenog doprinosa koji zajednica uplaćuje u penzijski fond za ona njegova sredstva koja koristi društvena privreda. To znači da jednom stečena penzija ne treba da ostane zauvek ista, odnosno da se povećava samo po kriterijumu životnih troškova, već da može da raste i pod uticajem kretanja društvene produktivnosti rada i razvoja proizvodnih snaga uopšte.

Jasno je da društvena zajednica mora da bude regulator svih tih kretanja. Jer, cilj takvih reformi penzijskog osiguranja ne treba da bude u tome da fond penzijskog osiguranja postane neki nezavisan upravljač društvenim kapitalom, već da se u okviru tog fonda vrši ekonomski obračun između društvene zajednice i osiguranika koji u fond uplaćuju sredstva iz svog ličnog dohotka odnosno iz dohotka svog kolektiva. A taj obračun, po mom mišljenju, mora se izvršiti tako da osiguranik kao penziju ne prima samo sredstva koja je uplaćivao i ona koja se prelivaju po načelu uzajamnosti, već da u ekonomski normalnim granicama učestvuje i u dohotku od povećane produktivnosti društvenog rada, kojoj je i on sam stvarao materijalne uslove u toku čitavog perioda svog aktivnog rada.

Ako bismo stvar tako postavili, bili bi ujedno stvoreni uslovi za daleko veću samostalnost samoupravnih organa fonda za penzijsko osiguranje. Oni bi tada imali pred sobom dugoročnu orijentaciju u pogledu razvitka ovog fonda, koji će se zasnivati kako na doprinosu članova, tako i na sredstvima fonda koja će se formirati na osnovi kamata ili sličnih društvenih doprinosa. Tim sredstvima tada fond može samostalno, bez određivanja spolja, da gospodari i da u skladu s rezultatima ovog gospodarenja i priticanjem sredstava čini potrebne napore za poboljšavanje životnih uslova penzionera i rešavanje socijalnih problema u toj oblasti.

Ovakvo rešenje svakako predstavlja problem za nas, s obzirom na to da tih fondova sada nemamo i da je ono što se uplati u fondove penzijskog osiguranja, u stvari, premalo da bi se dalo onima koji idu u penziju. Zbog toga na prvi pogled izgleda nerešiv problem. Međutim, činjenica je da naše društvo penzije daje, da ih s vremena na vreme povećava i da će ih povećavati i ubuduće. Ako je to materijalna činjenica, mislim da onda ne mogu da postoje nerešive prepreke da tu realnost obuhvatimo takvim sistemom o kome je bilo reči, ako smatramo da će to biti korak napred prema sadašnjem stanju.

Meni izgleda da je tu bitno pronaći metode i sredstva kojima će društvo odrediti i priznati kao dugoročnu osnovu razvoja penzijskog osiguranja onu glavnicu koja je neophodna da bi ta ekonomska načela mogla doći do izražaja. Svakako da to nije lak, ali nije ni nerešiv zadatak. Jasno je da to ne znači da socijalnom osiguranju treba dati gotov novac kao glavnicu. To nije potrebno. U stvari, čitava stvar se svodi, po mom mišljenju, na to da pronađemo način obračuna između osiguranika kao pojedinaca odnosno penzijskog fonda i društva kao celine, odnosno njegove privrede, koji će fondu osigurati odgovarajuću materijalnu bazu za samostalnu aktivnost.

Ako bismo uzeli kao cilj da taj princip dosledno sprovedemo, izgleda mi da bismo stvorili mogućnost da fondovi penzijskog osiguranja zaista budu samoupravne ustanove, koje će moći da se razvijaju i dejstvuju bez stalnog mešanja političkih organa, uz punu odgovornost za ono što čine. Time bi oni bili stavljeni u položaj da boljim gazdovanjem postižu veće rezultate i za osiguranike.

Sada je, međutim, situacija takva da se od vlade zahtevaju što veće penzije sa što kraćim stažom i sa što povoljnijim uslovima za sticanje prava na penziju, što dovodi do nesrazmerno velikih izdataka na tom području. A istovremeno se vlada kritikuje da poveća doprinose i poreze, mada je jasno da je bez toga nemoguće finansirati tako velike rashode. Ako penzijskom osiguranju damo jednu realnu eko-

nomsku bazu i računicu, onda će svaki osiguranik znati o čemu se radi i moći će i da snosi odgovornost za rezultate rada organa samoupravljanja u penzijskom osiguranju. Federacija, to jest Skupština, Izvršno veće i upravni organi će biti, doduše, i dalje u velikoj meri odgovorni, ali ipak ne i za one delatnosti na koje oni u praksi ne mogu da utiču. Zadatak organa federacije će biti, pre svega, da donose one regulativne mere koje obezbeđuju ravnopravnost osiguranika, jedinstvena prava i jedinstvena načela za ekonomske odnose u oblasti socijalnog osiguranja i sigurnost u pogledu izvora prihoda za penzijski fond.

To su razlozi zbog kojih bi u daljoj razradi teza trebalo voditi više računa o tri momenta.

Prvo, izgleda mi da treba jasnije izraziti načelo o povezanosti porasta penzijskog fonda i društvene produktivnosti rada, koje će omogućiti fondu penzijskog osiguranja da se samostalno stara za poboljšavanje životnih uslova penzionera. Ja tu ne mislim na neku fiksnu i automatsku srazmeru, jer će to praktično biti nemoguće. Ali organi samoupravljanja u oblasti penzijskog osiguranja će na osnovi kamate na sredstva penzijskog fonda uložena u društvenu privredu ili na osnovi nekog sličnog društvenog doprinosa biti u stanju da obezbede onaj tempo porasta koji materijalni napredak i položaj društvene privrede dozvoljavaju.

Drugo, mislim da bi trebalo konkretnije razraditi forme, stabilnost i samostalnost materijalne baze penzijskih fondova kao celine, to jest onoga što sam pre nazvao obračunom između penzijskog fonda i društva kao celine, što će omogućiti da organi samoupravljanja u penzijskom osiguranju dugoročno sagledavaju svoje zadatke i svoju socijalnu politiku i što će smanjiti potrebu za mešanjem državnih organa u njihov rad.

Treće, boreći se za realizaciju tih principa, treba sasvim konkretno razmotriti sve probleme sadašnjeg stanja, sve što nam je prošlost ostavila, sve deformacije koje mogu da nastanu s obzirom na nejednake uslove u našem društvenom životu, tako da bar ukažemo na puteve i perspektive za postepeno rešavanje tih problema, u skladu s načelima o kojima sada govorimo, ako već ne možemo sva pitanja sada da rešimo.

Na kraju, želeo bih da kažem nekoliko reči o još dva pitanja.

Prvo se odnosi na problem dobrovoljnog dopunskog osiguranja. Mislim da je to dobar princip i svakako treba u novom zakonu obezbediti mogućnost dopunskog osiguranja i čak podsticati ga. Međutim, u pogledu formi i, da tako kažem, subjekata, treba da budemo oprezni. Teze predviđaju mogućnost da se dopunski mogu osiguravati pojedini radni ljudi i radne organizacije za čitav svoj kolektiv. Moram da priznam da nisam siguran da li možemo ići na ovo drugo, to jest da se radne organizacije u celini osiguravaju na dopunsko obezbeđenje penzija. Naš sistem raspodele, kao što sam pre rekao, nije savršen. U njemu se još uvek mogu pronaći mogućnosti za prebacivanje neopravdanih troškova na društvene fondove. A pogotovo još postoje mogućnosti da se određena društvena sredstva prebacuju na dopunsko osiguranje. Ako bismo dopustili da se smenjuju fondovi za proširenu reprodukciju u korist dopunskog penzijskog osiguranja, to bi bila izrazita šteta na račun društvenih fondova, bez obzira na to što su to fondovi preduzeća. Zatim, kad bi takvo dopunsko osiguranje jednom bilo ustanovljeno, ono bi u shvatanju kolektiva postalo tekovina koju bi bilo vrlo teško ukinuti, i dopunsko osiguranje bi postalo, isto tako, jedan nužan izdatak preduzeća kao i svaki drugi materijalni izdatak. Bojim se da bi takva praksa dovela do takvih razlika između radnih kolektiva koje bi izazvale političke probleme i koje bi se vrlo teško mogli rešavati. Zato smatram da bi za sada, dok bolje ne rešimo neka pitanja raspodele, trebalo da čvrsto i dosledno ostanemo samo na pravu individualnog dopunskog osiguranja, to jest na ličnom ugovoru između čoveka i fonda i na bazi njegovih ličnih prihoda. Ako nisam u pravu, to jest ako se ipak mogu pronaći oblici koji će društvo zaštiti od mogućih zloupotreba i prebacivanja dopunskog osiguranja na društvene fondove, onda utoliko bolje. Ja samo upozoravam na problem.

Drugi problem na koji želim ukazati odnosi se na penzionisanje izbornih lica.

Izgleda da su u tezama manje-više preduzete odredbe iz sadašnje privremene odluke o penzionisanju izbornih lica (Odluka o uslovima za priznavanje i određivanje penzije po čl. 80. i 132. Zakona o penzijskom osiguranju, »Službeni list SFRJ«, br. 19 od 15. maja 1963). Pomenuta privremena odluka bila je nužna kada je prilikom ustavnih promena niz ljudi s nedovoljnim obezbeđenjem odlazilo s društvenih funkcija u penziju.

Sasvim je normalno da dugogodišnji rad na društvenim funkcijama, koji zahteva velike napore, treba da bude beneficiran u penzijskom sistemu slično kao što su beneficirane i neke druge delatnosti. Takođe je jasno da odredbama penzijskog zakona treba olakšati proces menjanja ljudi na društvenim funkcijama, a da se time oni ne dovode u težak materijalni položaj. Međutim, još u vreme donošenja te odluke bilo je rešeno da njene odredbe treba da važe privremeno, i da ih treba usaglasiti s novim zakonom. Zato mislim da te odredbe ne treba jednostavno prenositi u novi zakon, nego ih treba suštinski uskladiti s novim zakonom, ukoliko neke od njih nisu u saglasnosti s čitavom koncepcijom teza za novi zakon o penzijskom osiguranju.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Ima reč drug Rehak Laslo, član Saveznog veća.

Rehak Laslo:

Odustajem od diskusije.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Ima reč drugarica Mercedes Albert.

Mercedes Albert:

Odustajem od diskusije.

Predsedavajući **Mijalko Todorović:**

Nema više prijavljenih govornika. Da li još neko želi reč? (Niko se ne javlja).

Komisija koju smo odredili pre podne da formuliše zaključke učinila je to. Zaključci su vam podeljeni i nadam se da su članovi oba Veća imali prilike da ih pročitaju, pa pristupamo pretresu teksta Zaključaka, zbog eventualnih primedaba ili predloga za dopunu.

Ko želi reč? Da li ima neko primedbe, amandmane na ove Zaključke? (Niko se ne javlja).

Dozvolite meni da dam jednu primedbu. Na strani drugoj, stav 4. to je stav koji glasi »sredstva za realni porast penzija da se obezbeđuju u fondovima penzijskog osiguranja u raspodeli akumulacije na bazi povećane društvene produktivnosti rada«, predlažem da se formuliše zbog jasnoće ideje, a ne da se sama ideja menja. Umesto ovog stava, predlažem ovu formulaciju: »sredstva u penzijskim fondovima treba da obezbede realni porast penzija u određenoj srazmeri sa porastom društvene produktivnosti rada«. To se ovde i mislilo, ali je tako formulisano da nije dovoljno jasno.

Na istoj strani, pretposlednji stav, koji počinje rečima »budući sistem finansiranja« itd., pretposlednji red tog stava koji glasi »na ekonomskim osnovama i da samouprava u ovoj oblasti dobije osnovu za svoj dalji razvoj«. Predlažem da se ispred reči »osnovu« doda reč »potpuniju«.

Kao što vidite, obe primedbe su stilskog karaktera.

Da li se usvajaju ove primedbe? (Usvajaju se).

Prema tome, predlažem da pristupimo glasanju u vezi sa usvajanjem Zaključaka.

Molim članove Saveznog veća da se izjasne o predloženim Zaključcima. Ko je *za* ovako predložene Zaključke kako su korigovani, molim, neka digne ruku. (Svi duži ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Niko).

Molim sada članove Socijalno-zdravstvenog veća da glasaju. Ko je *za*, molim neka digne ruku? (Svi dižu ruku) Ima li ko *protiv* (Nema). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Niko).

Objavljujem da su, prema tome, oba Veća usvojila Zaključke.

Ovim je dnevni red iscrpen. Zaključujem sednicu.

(Sednica je zaključena u 19 č 25 min).

PRILOZI

ZAKLJUČCI

USVOJENI NA ZAJEDNIČKOJ SEDNICI SAVEZNOG I SOCIJALNO-ZDRAVSTVENOG VEĆA SAVEZNE SKUPŠTINE OD 28. FEBRUARA 1964. GODINE O TEZAMA ZA PENZIJSKI SISTEM

Na osnovu predhodne diskusije u Odborima Saveznog i Socijalno-zdravstvenog veća i pretresa na zajedničkoj sednici Saveznog i Socijalno-zdravstvenog veća o Tezama za penzijski sistem, oba veća su usvojila sledeće zaključke:

I

Savezno i Socijalno-zdravstveno veće konstatuju da su u oblasti penzijskog osiguranja ostvareni značajni rezultati obezbeđenjem prava svim licima u radnom odnosu i članovima njihovih porodica.

Međutim, istovremeno je konstatovano da postojeći sistem penzijskog osiguranja, uslovi za sticanje prava i sistem finansiranja u ovoj oblasti zaostaju za ostvarenim društveno-ekonomskim razvojem i razvitkom koji je ostvaren u oblasti raspodele dohotka prema radu.

II

Po oceni Saveznog i Socijalno-zdravstvenog veća, osnovne intencije i principi predloženih teza za penzijski sistem, predstavljaju solidnu osnovu na kojoj se mogu utvrditi očekivana rešenja u novom penzijskom sistemu. Prihvatajući u načelu postavke teza, Savezno i Socijalno-zdravstveno veće, na osnovu predloga i sugestija u diskusiji smatraju potrebnim da se u daljem radu na pripremi zakona o penzijskom osiguranju vodi računa naročito o sledećim principima i zadacima:

— uspostavljanje ekonomskih odnosa u penzijskom sistemu, po kome nivo penzijskih prava zavisi od visine i dužine trajanja ulaganja u penzijske fondove, kao i da u novom sistemu treba da dođe do punijeg izražaja princip raspodele prema radu;

— zakonska obaveza penzijskih fondova da se penzije automatski usklađuju sa porastom troškova života kada ovi dostignu određeni nivo;

— sredstva za realni porast penzija da se obezbeđuju u fondovima penzijskog osiguranja u raspodeli akumulacije na bazi povećane društvene produktivnosti rada;

— uvođenje proširenog dobrovoljnog osiguranja za sticanje većeg obima prava od onih koja se obezbeđuju obaveznim osiguranjem;

— normale za sticanje prava na penziju treba postaviti tako da obezbeđuju čvršće povezivanje interesa osiguranika sa mogućnostima fondova penzijskog osiguranja;

— budući sistem finansiranja penzijskog osiguranja treba postaviti tako da se na dugoročnijoj osnovi i planski sagledavaju odnosi u bilansima fondova penzijskog osiguranja i postigne stabilnija stopa doprinosa za penzijsko osiguranje. To treba da omogući stvaranje materijalne baze da penzijski fondovi mogu da posluju na ekonomskim osnovama i da samouprava u ovoj oblasti dobije osnovu za svoj dalji razvoj;

— prava na penziju učesnika NOR-a regulisati pod povoljnijim uslovima od opštih normi, imajući u vidu uslove života i posledice koje je prošli rat ostavio na ova lica;

— određenije razraditi instrumente za beneficiranje radnog staža osiguranika koji rade na pojedinim radnim mestima, na kojima je rad težak i štetan po zdravlje, ili se rad ne može da obavlja posle određenih godina starosti;

— određenije razraditi sredstva i oblike za postepeno rešavanje problema koji nastaju iz razlike između novih i ranijih oblika penzijskog sistema.

III

Prethodne diskusije na Odborima kao i zajedničkoj sednici Saveznog i Socijalno-zdravstvenog veća, na osnovu predloga teza u kojima su rešenja po pojedinim pitanjima data u varijantama, ukazale su na potrebu daljeg izučavanja pojedinih pitanja iz oblasti penzijskog osiguranja. Zbog toga veća stavljaju u zadatak Saveznom izvršnom veću i odgovarajućim odborima da, uzimajući u obzir mišljenja i stavove iznete u diskusijama, rade na daljoj razradi pojedinih rešenja istaknutih u tezama o penzijskom osiguranju. U tom cilju, treba ostvariti potrebnu saradnju i konsultovanja i sa ostalim društveno-političkim organizacijama (sindikati, privredne komore, udruženja itd.).

Zajednice i zavodi za socijalno osiguranje treba da rade na pripremi odgovarajućih mera, prilagođavanju svoje organizacije ovim poslovima i osposobljavanju kadrova.

Arhiv Skupštine Jug

Izdaje Sekretarijat za dokumentaciju Savezne skupštine, Beograd. Odgovorni urednik Marjan Vivoda. Štampa Beogradskog grafičkog zavoda. — Cena ovoj svesci 2.040.— din. Porudžbine prima Služba prodaje Novinske ustanove Službeni list SFRJ, Beograd, Jovana Ristića 1. Tel. 51-671. Žiro-račun 11-13/602-302.